

F E J E S E R I K



SCHULTHEISZ EMIL
KATONAI BÜNTETŐJOGI
ÉRTEKEZÉSEI



MAGYAR KATONAI JOGI ÉS HADIJOGI TÁRSASÁG

FEJES ERIK

SCHULTHEISZ EMIL
KATONAI
BÜNTETŐJOGI
ÉRTEKEZÉSEI

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság

Budapest
2018

Schultheisz Emil katonai büntetőjogi értekezései

Szerkesztette,
az előszót, illetőleg Schultheisz Emil életútját írta, tudományos értekezéseinek listáját
és a forrásjegyzéket összeállította:
Fejes Erik

Schultheisz Emil – a címlapon szereplő – képmásának forrása:
P. Szabó Béla – Madai Sándor (szerk.): A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914–1949) I.
In: Historia Facultatis Iuridicae II. Lícium-Art, Debrecen, 2004. 186.

© Schultheisz Emil – szerzői jogi jogosult: Schultheisz Krisztina Eleonóra
© Fejes Erik
© Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság

Kiadja:
Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó u. 27. III. em. 15-17/A.
Levelezési cím: 1525 Budapest, Pf. 728.
Telefon: +36 (1) 332-5930/313
Fax: +36 (1) 332-5930/238
E-mail: hadijog@hadijog.hu
www.hadijog.hu

A kiadó képviselője:

Kádár Pál PhD
elnök

A kiadvány megjelenését a Honvédelmi Minisztérium támogatta.

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, valamint a mű bővített és rövidített változatának kiadási jogát. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem egészében, sem részeiben – semmiféle formában (fotokópia, mikrofilm vagy más hordozó) – nem reprodukálható, illetőleg terjeszthető.

Korrektor: Marsi Mónika
Borítóterv és tördelés: Váraljai Nóra

TARTALOM

Tartalom	5
Rövidítések	7
Előszó	9
Schultheisz Emil életútja	11
Schultheisz Emil értekezései	21
A parancs folytán elkövetett büntetendő cselekmény	27
A katonai büntetőtörvény magyarázata	33
Előszó	35
Általános rész	37
I. Fejezet – <i>Bevezető rendelkezések</i>	39
II. Fejezet – <i>A törvény hatálya terület és személyek tekintetében</i>	54
III. Fejezet – <i>A büntetések</i>	62
IV. Fejezet – <i>A kísérlet</i>	96
V. Fejezet – <i>A részesség</i>	98
VI. Fejezet – <i>Szándék és gondatlanság</i>	117
VII. Fejezet – <i>A beszámítást kizáró, súlyosító vagy enyhítő okok</i>	119
VIII. Fejezet – <i>A bűnhalmazat</i>	157
IX. Fejezet – <i>A bűnvádi eljárás megindítását és a büntetés végrehajtását kizáró okok</i>	158
Különös rész	163
I. Fejezet – <i>Függelemsértés</i>	165
II. Fejezet – <i>Zendülés és bujtogatás</i>	231
III. Fejezet – <i>Katonai ör elleni büntettek és vétségek</i>	292
A bűncselekmény elkövetésére irányuló katonai parancs	353
A magyar katonai büntetőjog rövid vázlata	363
A német katonai bűnvádi perrendtartás vázlata	383
Gyanúsított igazolási kötelezettsége följebbvalójával szemben	397
A katonai engedelmesség és felelősség	401
Forrásjegyzék	407

RÖVIDÍTÉSEK

- I. f. pk.** – elsőfokú igazságügyi jogkör betöltésére hivatott parancsnok
II. f. pk. – másodfokú igazságügyi jogkör betöltésére hivatott parancsnok
II. Bn. – 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról
Átv. – 1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről
Áv. – 1920. évi XV. törvénycikk az árdrágító visszaélésekről
Bjt. – Büntető Jog Tára
BM – Belügyminisztérium
Bn. – 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról
Bp. – 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
Btk. – 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről
Btké. – 1880. évi XXXVII. törvénycikk a magyar büntető-törvénykönyvek (1878:V. törvénycikk és 1879:XL. törvénycikk) életbeléptetéséről
Bv. – 1914. évi XLI. törvénycikk a becsület védelméről
EGMStGO. – Einführungsgesetz zur Militärstrafgerichtsordnung vom 4. November 1933.
Élt. – 1930. évi III. törvénycikk a katonai büntető törvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről
Fb. – 1913. évi VII. törvénycikk a fiatalkorúak bíróságáról
HL – Hadtörténelmi Levéltár
HM – Honvédelmi Minisztérium
H. Sz. – 1939. évi „E-1.” jelzetű Harcászati Szabályzat
Hv. – 1914:XL. törvénycikk a hatóságok büntetőjogi védelméről
Kbp. – 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról
Kbtk. – 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról
Km. – 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkről
Ktbtk. – 1930. évi II. törvénycikk a katonai büntető törvénykönyvről
MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MStGB. – Militär-Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 20. Juni 1872.

MTA – Magyar Tudományos Akadémia

nyá. – nyugállományú

RStGB. – Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871.

St. – 1914. évi XIV. törvénycikk a sajtóról

Szolg. Szab. – E rövidítés alatt „A parancs folytán elkövetett büntetendő cselekmény” című tanulmány, illetőleg a katonai büntetőtörvény magyarázatának általános része esetén az 1875. évi, míg a kiadvány egyéb helyein az 1931. évi „A-32.” jelzetű Szolgálati Szabályzat értendő.

Szut. – E rövidítés alatt a katonai büntetőtörvény magyarázatának általános része, illetőleg a „Gyanúsított igazolási kötelezettsége följobbvalójával szemben” című tanulmány esetén az 1927. évi, míg a kiadvány egyéb helyein az 1941. évi „Cs-1.” jelzetű Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára elnevezésű norma értendő.

tc. – törvénycikk

ELŐSZÓ

A hazai jogirodalom egyik legkorábbi katonai büntetőjogi tárgyú értekezésének előszavában a honvéd hadbírói tisztikar főnökévé 1892. október 16. napján kinevezett Hanskarl Sándor tábornok-hadbíró az alábbiak szerint értékelte a jogterület helyzetét.¹

„A katonai büntetőjog a jogtudományi szakirodalomnak, de magának a jogtudománynak is mostoha gyermeke. Az ezen jog gyakorlati kezelésével hivatás szerint foglalkozókon kívül, kiknek száma aránylag csekély, kevés, igen kevés jogász mívelte és míveli a jogtudomány ezen ágát, különösen Magyarországon.”²

Gábor Gyula őrnagy-hadbíró „Tanulmányok a katonai büntetőjogból” című, 1901-ben megjelent művében mindehhez hozzátette, „nem szenved kétséget, hogy a jogászvilág érthetetlen indolenciával, közönyösséggel viseltetik a katonai jogtudománnyal szemben. Nem keresem ezen közöny okait, de konstatálhatom, hogy Magyarországon a katonai büntetőjognak irodalma nincsen, tudományos irányban azzal jóformán senki sem foglalkozik, s ha már akadna is ambíciózus jogász, ki ezt feladatául tűzné ki, úgy e téren valóságos sivatagban kellene magát éreznie.”³

E kétségkívül elkésérítő helyzetben azonban pár évtizeddel később – a nemzetközi trendhez is igazodóan – gyökeres változás következett be. Szakcikkék, illetőleg önálló kiadványok formájában sorra jelentek meg a katonai büntetőjogi tárgyú tanulmányok, mely folyamat eredményeként a Magyar Katonai Szemle 1940-től „Honvéd igazságügy” címmel önálló rovatot is indított a témakörben.⁴

Az Ambrózy Árpád, Apáthy Jenő, Cziáky Ferenc, Démy-Gerő Mihály, Dortsák György, Eperjessy-Stöhr Antal, Gerő Gyula, Göbölös László, Györffy László, Harsányi István, Hetessy Miklós, Jilly László, Király Ferenc, Kassay-Krantz Dezső, Levente Nándor, Littomericzky Nándor, Keresztury Márton, Mendelényi László, Németh Imre, Némethy Sándor, Schultheisz Emil, Soós Károly, ifj. Szabó Sándor, Szentirmay Ödön, Szilványi Károly, Takáts Guido, Tomán Kálmán, valamint Várallyai Boda Imre nevével fémjelzett korszak a magyar katonai büntetőjog aranykora.

Ezen időszak egyik legkiemelkedőbb alakja Schultheisz Emil, kinek művei, illetve időtálló gondolatai ma is meghatározóak a jogterületet érintő kutatásokban. Nagysága

¹ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára 1892/57. 359.

² SZILÁGYI Arthur Károly: Értekezések a katonai büntetőjog köréből. Grill, Budapest, 1896. 2.

³ GÁBOR Gyula: Tanulmányok a katonai büntetőjogból. Grill, Budapest, 1901. 1.

⁴ Ld. Magyar Katonai Szemle 1940/1. 198.

elsősorban abban áll, hogy értekezéseiben nem csupán a jogszabályok ismertetésére törekedett, hanem azok értelmét a hazai és a német nyelvű jogirodalomban érvényesülő új büntetőjogi irányzatok, valamint az ítélkezési gyakorlatban kikristályosodott jogelvek segítségével is igyekezett megvilágítani. Munkásságának eredményeként a magyar katonai büntetőjog, illetőleg annak dogmatikája a kor tudományos szintjére emelkedett, a modern büntetőjog integráns részévé vált.

Kötetünkben e kiváló jogtudós – többségében nehezen hozzáférhető – katonai büntetőjogi tárgyú tudományos értekezéseiből válogattunk azzal a céllal, hogy segítséget nyújtsunk a jogterület kutatóinak.⁵

A kiadványban szereplő művek közül kiemelést érdemel „A katonai büntetőtörvény magyarázata” című értekezés, melynek négy – „Általános rész”, „Függelemsértés”, „Zendülés és bujtogatás”, valamint „Katonai ör elleni büntettek és vétségek” alcímmel ellátott – kötete 1931 és 1942 között jelent meg. Bár e tanulmányok a Ktbt.-nak csak az első részét, valamint a második részének I–III. fejezeteit dolgozzák fel, a kommentár, még így befejezetlen formában is a magyar katonai büntetőjog alapműve.

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság 2016-ban emlékermet alapított Schultheisz Emil tiszteletére, ami a kivételesen magas színvonalú és példaértékű szakmai munkát, illetőleg tudományos tevékenységet végző, rendkívüli teljesítményt vagy kimagasló eredményt elérő azon személyek részére adományozható, akik a katonai és hadijog hagyományainak ápolásában, kutatásában, valamint továbbfejlesztésében elvéthetetlen érdemet szereztek.

Jelen kötetet a jogtudós születésének 120 éves évfordulója alkalmából tesszük közzé, bízva abban, hogy ezáltal is hozzájárulhatunk a katonai büntetőjog, illetőleg e jogterület dogmatikai hátterének tudományos igényű megismeréséhez.

Budapest, 2018. május 23.

Fejes Erik*

⁵ A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk (továbbiakban: Ktbt., a norma elnevezését illetően pedig tc.) kommentárjában – változatlan tartalommal, illetőleg kisebb kiegészítésekkel – megjelentetett korábbi művek, illetőleg e törvény német szakfordításának és a magyar katonai büntetőjog állapotát – ismeretterjesztő jelleggel – bemutató lengyel nyelvű publicisztikája közzétételétől – részben az ismétlések elkerülése, részben a tudományos jelleg hiánya miatt – eltekintettünk. Ugyanezen megfontolásból nem kapott helyet kiadványunkban a szerző – a jogalkalmazók számára írt – „A katonai büntetőjog zsebkönyve” címet viselő műve sem.

* A kötet elkészítése során nyújtott segítő közreműködésükért köszönettel tartozunk György Piroskának, Kardos Sándornak, Kelemen Rolandnak, Kiscelli Piroskának, Ridács Lászlónak, Sinkó Gábornak, Végh Istvánnak, valamint Vígvári Tamásnak.

SCHULTHEISZ EMIL ÉLETÚTJA

Schultheisz Emil János 1899. december 1. napján Miskolcon született.⁶ Édesapja, az ekkor a város háziezredénél, a m. kir. 10. honvéd gyalogezrednél különleges alkalmazású törzstisztként szolgálatot teljesítő Schultheisz Emil (1854–1920), édesanyja Epstein Margit (1870–1954).⁷

Apai nagyapja, Schultheisz Miksa (1825–1891) – az 1848–49-es forradalom és szabadságharc honvéd hadnagy-alorvosa – orvosként praktizált Devecseren, ahol a helyi zsidó hitközség tagja, illetőleg biztosa.⁸

Édesanyjának apja, Gustav Leopold Epstein (1828–1879) – bécsi textil-nagykereskedő, illetve bankár – Prága egyik ősi zsidó családjából származott. Miután az 1866. évi osztrák–porosz háborúban jelentős összegekkel támogatta a Habsburg Birodalom haderejét, I. Ferenc József az Osztrák Császári Vaskorona-rend 3. osztályával tüntette ki és lovagi címet adományozott számára.⁹

Szülei 1897. október 19. napján Bécsben kötött házasságából négy gyermek – Miksa Antal Károly, Emil János, István Leó, valamint Margit Karolin – született, akiket ágostai hitvallású evangélikusként anyakönyveztek.¹⁰

Az uralkodó az akkor már a szegedi m. kir. 45. honvéd gyalogdandár parancsnokaként – vezérőrnagyi rendfokozatban – szolgáló édesapja hűségét, illetve katonai érdemeit elismerve, 1912. július 7. napján devecseri előnévvel nemességet és címert adományozott családjának.¹¹

⁶ FamilySearch adatbázis 33SQ-GPX3-95Z7 jelzet.

⁷ BALLA Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai – Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok. In: A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. Argumentum, Budapest, 2010. 286–287. és Esther DEUTSCH – Maria-Luise JANOTA – Nicola SEKYRA: Das Palais Epstein – Ein Haus mit Geschichte. Republik Österreich – Parlament, Bécs, 2009. 15.

⁸ BONA Gábor: Pápai diákok a '48-as honvédsereg tisztikarában. Acta Papensia 2009/1–4. 364., az Országos Izraelita Iroda iktatónaplójának 6504/604, 6553, 6709, 6881, 6883, 6991, 7043, 7064 (1880–1883), illetve 14300 (1889–1890) azonosítóval ellátott bejegyzései és FamilySearch adatbázis 9398-9T9Q-L2 jelzet.

⁹ DEUTSCH – JANOTA – SEKYRA i. m. 10–11., 16.

¹⁰ FamilySearch adatbázis 33SQ-GP6Y-96ZX, 33S7-9PX3-TC5, illetve 33SQ-GP6R-92W2 jelzetek és Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) K 19–72. kötet 807.

¹¹ MNL OL K 19–72. kötet 807.

Ebben az időben azt a gyermeket, aki leesett a lóról és ettől megijedt, alkalmatlannak tartották katonának, ezért édesapja hatéves korában próbának vetette alá. Lovászával – pokróc és nyereg nélkül – felültette lovára, majd amikor az – vezetőszáron futtatás közben – felágaskodott, fia a földre zuhant. Riadt tekintetét látva, apja úgy döntött, tudományos pályára nevelik.¹²

Elemi és középiskolai tanulmányait – édesapja szolgálati helyeihez igazodóan – Nyitrán, Kolozsváron, Szegeden és Pozsonyban végezte. Tanulmányi átlagai arról tanúskodnak, hogy kiemelkedő képességű diák volt, aki – a segélyező egyesület, az énekkar, az önképző-, valamint a gyorsírókör tagjaként, illetve tisztségviselőjeként – iskolai közösségi életében is aktívan részt vett.¹³

Perfekcionizmusát mutatja, hogy egy matematikából kapott rosszabb érdemjegy miatt olyannyira elkeseredett, hogy vigasztalásképpen apja – eredeti szándékától eltérően – őt vitte magával Budapestre, IV. Károly 1916. december 30. napján tartott koronázási szertartására.¹⁴

1917. március 1. napján szóbeli érettségi vizsgát tett a Pozsonyi Ágostai Hitvallású Evangélikus Líceumban, majd 1917. március 10. napján – mint egyéves önkéntes tüzér – bevonult a pozsonyi cs. és kir. 33. tábori tarackos ezredhez.¹⁵

Katonai szolgálatának ideje alatt, 1917. szeptember 7. napján – feltehetőleg előjárói engedéllyel – beiratkozott a Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára.¹⁶

¹² Schultheisz Krisztina Eleonóra közlése nyomán.

¹³ Ld. SZINGER Kornél: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Engel Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1911. 128., SZINGER Kornél: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Endrényi Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1912. 80., 129., SZINGER Kornél: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Engel Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1913. 69., 119., BONTÓ József: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Endrényi Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1914. 92., 97–98., 153., 161., HIRSCHMANN Nándor: A Pozsonyi Ágostai Hitvallású Evangélikus Líceum értesítője az 1914/1915-iki iskolai évről. Wigand K. F. Könyvnyomdája, Pozsony, 1915. 88., 97., HIRSCHMANN Nándor: A Pozsonyi Ágostai Hitvallású Evangélikus Líceum értesítője az 1915/1916-iki iskolai évről. Grafikai Műintézet Wigand F. K., Pozsony, 1916. 69., 85., 97–98., 108., PRELOGG József: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Engel Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1916. 85., HIRSCHMANN Nándor: A Pozsonyi Ágostai Hitvallású Evangélikus Líceum értesítője az 1916/1917-iki iskolai évről. Grafikai Műintézet Wigand F. K., Pozsony, 1917. 12., 21–22., 25–26., 47., 53., 59–60., 73. és Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL) AKVI 1831/1899. jelzet.

¹⁴ Schultheisz Krisztina Eleonóra közlése nyomán.

¹⁵ HIRSCHMANN 1917. i. m. 12., 25–26. és HL AKVI 1831/1899. jelzet

¹⁶ KARDOS Sándor: Devecseri Schultheisz Emil. In: A Debreceni Tudományegyetem Jogtanárai (1914–1949) I. (szerk.: P. Szabó Béla, Madai Sándor), Lícium-Art, Debrecen, 2004. 188. és Schultheisz Emil – a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékének gyűjteményében fellelhető – levelekgyűjteménye.

A helyi tartalékos tiszti iskola elvégzését követően – immár főtüzérként – Érsekújvárra került a m. kir. 4. honvéd táborigyűlés ezred póttütegéhez, ahol az újoncok kiképzését kapta feladatul. 1917 decemberének elejétől nyolc hónapon át – mint lövegvezető önkéntes tizedes, illetve szakaszvezető – harctéri szolgálatot látott el; előbb Erdélyben az egyik tüzér hadtápalakulatnál, majd 1918. május 25. vagy 26. napjától az olasz hadszíntéren, a Cormonsban állomásozó légvédelmi ütegnél. Ezt követően Szombathelyre vezényelték, ahol – a városban tartott légvédelmi tüzértanfolyam kiképzőjeként – 1918 szeptemberében hadapródjelölt őrmesterré léptették elő. 1918. november 1. napjától a pozsonyi m. kir. IV. honvéd-kerület kötelékében, mint telefontiszt teljesített szolgálatot.¹⁷

Miután visszakerült a koronázó városba – jogi tanulmányait folytatva –, sikeresen eleget tett az 1918/19-es tanévre előírt tanulmányi és vizsgakövetelményeknek is.¹⁸

A Magyarországi Tanácsköztársaság bukását követően – szüleivel együtt – Budapestre költözött, ahol 1919 novemberének elejétől a katonai élelmezési rendőrségnél szolgált hadapródjelöltként.¹⁹

1920. április 9. napjától a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának hallgatója. Az abszolutórium megszerzését követően, 1922. április 1. napján – kitüntetéssel letett szigorlatára tekintettel – az állam-, majd 1922. október 14. napján a jogtudományok doktorává avatták.²⁰

Bár tudományos pályára készült, „az akkori nehéz elhelyezkedési körülmények között” minden erre irányuló kísérlete „hajótörést szenvedett”. Végül – édesapjához és fivéreireihez hasonlóan – a katonai pályát választva, 1922. december 22. napjától hadbírójelöltként szolgált a budapesti vegyes dandár ügyészségénél, illetve a budapesti honvéd törvényszéken.²¹

Nem sokkal később – a magyar magánjog forrástana körében végzett kutatásainak részeredményeit összegezve – magánkiadásban jelentette meg első tudományos értekezését „Adalékok a szokásjog monográfiájához” címmel.²²

¹⁷ HL AKVI 1831/1899. jelzet és Białoskurski Ödön – Beró Jenő – Dercsényi Dezső: A m. kir. 4. honvéd táborigyűlés ezred (később 37. honvéd táborigyűlés ezred) története. Harminchetes tüzérek, Budapest, 1939. 264.

¹⁸ Schultheisz Emil leckekönyve.

¹⁹ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

²⁰ Ld. a Hivatalos Közlöny 1922/24. számnak mellékletét, Schultheisz Emil leckekönyvét és a HL AKVI 1831/1899. jelzet alatti önéletrajzát.

²¹ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

²² SCHULTHEISZ Emil: Adalékok a szokásjog monográfiájához – Részlet a szerző A magánjog forrástana, különös tekintettel a magyar magánjog forrásrendszerére c. készülő művéből. Magánkiadás, Budapest, 1923.

A hadbírói vizsga letételét követően, 1924. szeptember 1. napján a bírói kinevezéssel egyidejűleg főhadnaggyá léptették elő, majd ügyészhelyettesi feladatok ellátásával bízták meg a budapesti vegyes dandár ügyészségén.²³

1925. április 1. napjától kezdődően a Honvédelmi Minisztérium (továbbiakban: HM) hadbírói részlegén teljesített szolgálatot előadóként.²⁴

Innentől kezdve szabadidejében fáradhatatlanul kutatott, melynek eredményeit – rendszeres időközönként – jogi szaklapokban, illetőleg önálló kiadványokban tette közzé. A Miskolci Jogászélet hasábjain új beosztásba helyezésének évében jelent meg első – „A parancs folytán elkövetett büntetendő cselekmény” címet viselő – katonai jogi tárgyú értekezése, melyet az elkövetkezendő években számos – e tárgykört érintő, illetőleg különböző büntető anyagi és eljárásjogi témákat feldolgozó – írásműve követett.²⁵

1931. május 1. napján századossá léptették elő, illetőleg – kiemelkedő színvonalú munkavégzésére tekintettel – ugyanezen évben Magyar Koronás Bronzéremmel tüntették ki.²⁶

Az 1931/32-es tanévtől kezdődően – mint megbízott oktató – katonai anyagi büntetőjogot tanított a Kecskeméti Egyetemes Református Jogakadémián.²⁷

A Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem 1937. november 26. napján – magyar katonai anyagi büntetőjog tárgykörben – egyetemi magántanárrá kényszerítette, amit Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter tudomásul vett és megerősített.²⁸

Jelentéseikben a képesítés elnyerése iránti habilitációs kérelmét véleményező Kovács Andor, illetőleg Teghze Gyula egyetemi tanárok némi – hivatásának szelleméből fakadó egyoldalúságára vonatkozó – kritika mellett kiemelték elméleti, illetve gyakorlati felkészültségét, alaposágát, szorgalmát, önállóságát, katonai jogi tárgyú értekezéseinek hiánypótló jellegét, valamint mélyreható voltát, fejtegetései eredményeként elért újszerű megállapításait, továbbá az idegen nyelvű szakirodalom átfogó és beható ismeretét.²⁹

Minisztériumi előadóként – a honvéd igazságszolgáltatásban kifejtett tevékenysége mellett – számos jogi norma előkészítésében is részt vett, melyek közül kiemelt jelentőséggel bír a Ktbtk., a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges

²³ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo. és SCHULTHEISZ Emil: A parancs folytán elkövetett büntetendő cselekmény. Miskolci Jogászélet 1925/12. 6–7.

²⁶ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. és Budapesti Közlöny 1938/65. 2.

²⁹ Ld. bővebben: KOVÁCS Andor – TEGHZE Gyula: [...] jelentései Schultheisz Emil m. kir. százados-hadbírónak a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetemen a katonai büntetőjog c. tárgykörből kért magántanárrá kiegészítése tárgyában beadott munkáiról. Városi Nyomda, Debrecen, 1937.

büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. tc. (továbbiakban: Élt.), valamint a honvédelemről szóló 1939. évi II. tc.³⁰

Érdemei elismeréseként 1939-ban újabb kitüntetést – Magyar Koronás Ezüstérmet – vehetett át.³¹

Származása miatt – a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. tc. 1. és 5. §-ában foglaltakra figyelemmel – 1941. március 1. napjától nyugállományba helyezték és oktatói tevékenységével is fel kellett hagynia.³²

Szolgálati viszonya megszűnésének napján házasságot kötött az iparművész végzettségű Baksay Gizellával, akit ezt megelőzően – a m. kir. honvédség és csendőrség számára kiadott „A-57.” jelzetű nőszülési szabályzat 3. §-ában írt óvadék letételéhez szükséges összeg hiányában – nem vehetett feleségül.³³

Ezután Budatétényben telepedtek le, ahol szabadidejét tudományos vizsgálódásoknak szentelte, amennyire ezt – szűkös anyagi körülményükből, illetőleg mellőzöttségéből fakadó – rossz lelkiállapota engedte. Később, a Sztójay-kormány ideje alatt (1944. március 22. – 1944. augusztus 29.) – a származása miatti esetleges meghurcoltatásoktól tartva – egy félreeső Balaton-parti településre, Fonyódligetre költöztek.³⁴

A második világháború idején hazánkat megszálló német csapatok kiűzését követően, 1945. április 15. napján szolgálattételre jelentkezett a HM-ben, ahol személye kapcsán az állandó igazoló bizottság által lefolytatott eljárás eredményeként a közalkalmazottak igazolásáról szóló 1945. évi 15. M. E. számú rendelet 1. §-ban írt – a katonai szolgálati jogviszony létesítését kizáró – körülményt nem állapítottak meg.³⁵ Erre tekintettel Miklós Béla miniszterelnök – visszamenőleges hatállyal – visszavette a honvédség hivatásos állományba és ezzel egyidejűleg őrnagy-hadbíróvá léptette elő.³⁶

Ezt követően a HM büntetőjogi részlegének vezetője lett, mely minőségében – előbb a vizsgabizottság tagjaként, majd a testület elnökeként – részt vállalt a hadbírók képzésében.³⁷

³⁰ KARDOS i. m. 188–189.

³¹ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

³² Honvédségi Közlöny 1941/3. 22. és NAGY Ferenc: Schultheisz Emil és Fonyó Antal életútjáról és munkásságáról. Jogtudományi Közlöny 2001/1. 48.

³³ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

³⁴ Uo.

³⁵ Ld. a HM állandó igazoló bizottságának 1945. május 11. napján kelt 520/1945. ig. biz. számú döntését és a Kossuth Népe 1945/38. számának 5. oldalán megjelent beszámolót.

³⁶ Ld. a honvédelmi miniszter 1945. május 15. napján kelt 23.071/Eln. szü. – 1945. számú körrendeletét (Honvédségi Közlöny 1945/7. 68.).

³⁷ Ld. a hadbírói vizsga szabályozása tárgyában 1945. augusztus 4. napján kiadott 32.127/Eln. bjogi. – 1945. HM számú körrendelet 8. §-át (Honvédségi Közlöny 1945/15. 128.), a hadbírói vizsga-

1945 és 1947 között tagja a minisztérium politikai államtitkára által felügyelt igazoló bizottságnak is.³⁸

1945. június 15. napján alezredessé, 1945. augusztus 15. napján pedig ezredessé léptették elő.³⁹

1946. február 5. napján a HM akkor felállított igazságügyi osztályának vezetőjévé, majd a későbbiekben a hadbírói kar főnökévé nevezték ki.⁴⁰

Bár ez idő tájt a Miskolci Evangélikus Jogakadémia, illetőleg a Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara is felkérte előadónak, leterheltsége miatt kénytelen volt az ajánlatokat visszautasítani.⁴¹

A Magyar Jogász Egylet 1946-ban tartott tisztújító közgyűlésén a büntetőjogi szakosztály elnökhelyettesévé, majd a későbbiekben elnökévé választották.⁴²

1946. október 1. napján vezérőrnagyi kinevezést kapott, 1947. február 1. napján pedig a Magyar Köztársasági Érdemérem tisztikeresztjével tüntették ki.⁴³

A minisztérium igazságügyi részlegének vezetőjeként több jogszabály kodifikációs munkálataiban meghatározó részt vállalt, melyek közül kiemelést érdemel a katonai büntető törvénykönyv 1947. július 12. napján előterjesztett tervezete.⁴⁴

Miután a honvédség egyre inkább pártpolitikai befolyás alá került, úgy döntött, életét a továbbiakban kizárólag a tudománynak szenteli. Erre tekintettel megpályázott egy megüresedett nyilvános egyetemi tanári állást, melynek elnyerését követően, 1947. május 3. napján a Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kar büntető-, illetőleg büntető törvénykezési jogi tanszékének oktatójává nevezték ki.⁴⁵

Ennek eredményeként szolgálaton kívüli állományba helyezését kérte, amit a köztársasági elnök a 4.881/1947. számú intézkedésével engedélyezett. Szolgálati viszonyának

bizottság újbóli alakítása tárgyában 1945. szeptember 21. napján kiadott 38.535/Eln. bjogi. – 1945. HM számú körrendelet 1. §-át (Honvédségi Közlöny 1945/19. 173.) és SZABÓ István: Adalékok a katonai igazságszolgáltatás történetéhez 1945–1946. Magánkiadás, Tatabánya, 2017. 26.

³⁸ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

³⁹ Uo. és Honvédségi Közlöny 1945/15. 130.

⁴⁰ MARKÓ György: A Honvédelmi Minisztérium szervezete 1945–1956. In: A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. Argumentum, Budapest, 2011. 32. és HL AKVI 1831/1899. jelzet.

⁴¹ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

⁴² Uo.

⁴³ Uo. és Honvédségi Közlöny 1946/38. 383.

⁴⁴ HL AKVI 1831/1899. és MNL OL XIX-A-83-a-194/80-1947 jelzet.

⁴⁵ Vö. FEJES Erik: A katonák politikai véleménynyilvánításhoz való jogának korlátozhatósága. In: Medias Res 2017/6. 118–125., SZABÓ István: Adalékok a katonai igazságszolgáltatás történetéhez 1947–1948. Magánkiadás, Budapest, 2018. 42. és G. VASS István: Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei 1944. december 23. – 1947. május 31. In.: A Magyar Országos Levéltár segédletei 11. MOL, Budapest, 2003. 295.

1947. augusztus 31. napján történt megszüntetése alkalmából Veres Péter honvédelmi miniszter – katonai érdemeit méltatva – dicsérő elismerésben részesítette.⁴⁶

Katedróját 1947. augusztus 25. napján foglalta el, mellyel egyidejűleg felkérést kapott a rektortól az egyetem fegyelmi szabályzatának elkészítésére. A megbízatásnak, melyet nagy megtiszteltetésnek tartott, sikeresen eleget is tett.⁴⁷

Az egri, a kecskeméti és a miskolci állami jogakadémiák működésének megszüntetéséről és a Debreceni Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Kara működésének szüneteltetéséről szóló 4105/1949. (VI. 26.) Korm. rendeletben foglaltak eredményeként 1947. szeptember 1. napjától a Szegedi Tudományegyetem Jog- és Közigazgatástudományi Karára került, ahol megbízták a büntetőjogi és bűnvádi eljárásjogi tanszék vezetésével.⁴⁸

1948-ban csatlakozott a Jogtudományi Közlöny szerkesztőbizottságához, melynek elnöke ebben az időben egykori tanára, Szladits Károly volt.⁴⁹

A rákövetkezendő évben a Magyar Tudományos Akadémia (továbbiakban: MTA) Jogtudományi Bizottságának meghívott tagjává, illetőleg – az akkor alakult – Magyar Jogász Szövetség országos választmányának tagjává választották.⁵⁰

Az 1950 és 1956 közötti időszakban a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánhelyettese.⁵¹

Darvas József közoktatási miniszter 1952. május 22. napján az MTA Állam- és Jogtudományi Intézet tudományos tanácsának tagjává nevezte ki.⁵²

Az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága 1952. július 14. napján a jogi tudományok kandidátusává nyilvánította.⁵³

1952. október 16. napján a Szegedi Tudományegyetem Tanácsának, 1953. december 1. napján a büntető törvénykönyv tervezetének előkészítéséért felelős kormánybizottság, 1953. december 27. napján pedig az Oktatásügyi Minisztérium Jogi Szakbizottságának tagjává választották.⁵⁴

⁴⁶ Honvédségi Közlöny 1947/30. 287. és Honvédségi Közlöny 1947/35. 339.

⁴⁷ KARDOS i. m. 194.

⁴⁸ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

⁴⁹ KARDOS i. m. 194.

⁵⁰ FRÁTER Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai (1854–1949). In: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai – Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae 70. MTA, Budapest, 1974. 275–276. és HL AKVI 1831/1899. jelzet.

⁵¹ NAGY i. m. 49.

⁵² HL AKVI 1831/1899. jelzet.

⁵³ ERDEY-GRÚZ Tibor (szerk.): Akadémiai Értesítő LIX. (491). MTA, Budapest, 1952. 169.

⁵⁴ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

Az 1955/56-os tanévtől kezdődően a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Tudományos Bizottságának elnöke, majd 1956 szeptemberétől a kar dékánja.⁵⁵

Az egyetem működését vizsgáló, Bónis György professzor által vezetett módszertani bizottság kitűnő előadóként, illetőleg pedagógusként jellemezte, aki emberi közvetlenséggel viszonyult hallgatóihoz. A szemináriumi csoportjaiban alkalmazott, jogesetek csoportos megoldásán alapuló, s ezáltal a résztvevők aktivitását fokozó metodikáját pedig követendő példaként mutatta be.⁵⁶

Szépen felívelő pályáját az 1956. október 23. napján kitört forradalom és szabadságharc, valamint az azt követő megtorlások törtek derékba. A pártállami funkcionáriusok felrótták neki, hogy – kari dékánként – nem lépett fel a Baróti Dezső által vezetett, később ellenforradalminak minősített csoporttal szemben. A veszélyt érzékelve, a kar 1957. február 28. napján tartott rendkívüli tanácsülésén – betegségre hivatkozva – nyugdíjazását kérte, amit a résztvevők el is fogadtak. A Magyar Szocialista Munkáspárt helyi szervezete katonai rendfokozatától történő megfosztására is javaslatot tett, azonban Révész Géza honvédelmi miniszter végül nem fokozta le.⁵⁷

Ezt követően sem hagyott fel teljesen tudományos munkásságával; 1961-ig részt vett a büntető törvénykönyv kodifikációs munkálataiban, 1961-ben pedig – utolsó műveként – megjelent „A nemi erkölcs elleni bűncselekmények” című kötete.⁵⁸

Nyugdíjas éveit Fonyódligeten töltötte, ahol szűkös anyagi körülmények között élt feleségével. Rossz anyagi helyzetüket mutatja, hogy egy napon a Balaton-parton üldögélt, mikor egy német házaspár haladt el mellette, akik – szegényes ruházatát látva – pénzt dobtak kalapjába. Első gondolata az volt, hogy utánuk megy és visszaadja, később azonban inkább egy jót nevetett a történeten.⁵⁹

1980. április 2. napján – személyének egyfajta rehabilitációjaként – meghívást kapott a megszálló német csapatok kiűzésének 35 éves évfordulója alkalmából tartott állami ünnepségre, azonban betegségeire, illetőleg előrehaladott korára hivatkozva kimentette magát.⁶⁰

1983. augusztus 9. napján, életének 84. évében érte a halál Siófokon, ahol a Kele utcában található köztemető XII. parcellájában helyezték örök nyugalomra.⁶¹

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ KARDOS i. m. 196.

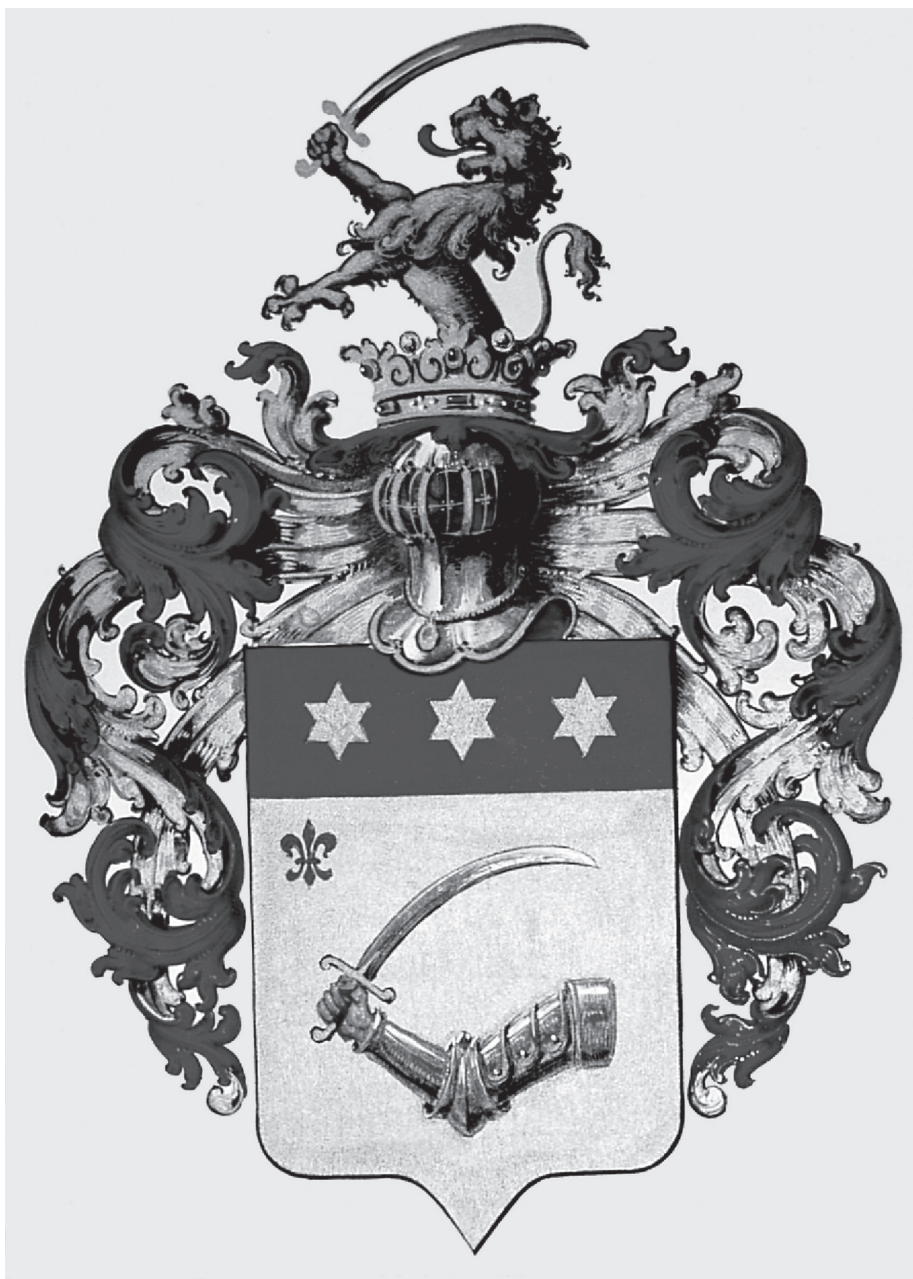
⁵⁷ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Schultheisz Krisztina Eleonóra közlése nyomán.

⁶⁰ HL AKVI 1831/1899. jelzet.

⁶¹ NAGY i. m. 49.



A devecseri Schultheisz család címere⁶²

⁶² MNL OL K 19–72. kötet 807.

SCHULTHEISZ EMIL ÉRTEKEZÉSEI

1923

Adalékok a szokásjog monográfiájához – Részlet a szerző A magánjog forrástana, különös tekintettel a magyar magánjog forrásrendszerére c. készülő művéből. Magánkiadás, Budapest, 1923.

1925

A parancs folytán elkövetett büntetendő cselekmény. Miskolci Jogászélet 1925/12. 6–7.

1926

A részesség az új német büntetőtörvénykönyv tervezetében. Jogállam: jog- és államtudományi szemle 1926/6. 327–330.

1927

A kísérlet az új német büntetőtörvénykönyv tervezetében. Jogtudományi közlöny 1927/3. 24–25.

Szovjet-Oroszország büntetőjoga. Jogállam: jog- és államtudományi szemle 1927/4-5. 225–227.

1929

A részesség a katonai büntetőtörvénykönyv tervezetében. Magyar Jogi Szemle 1929/9. 342–346.

1930

Könyvismertetés

Hegedűs József: A szinthétikus jogbölcselet vázlata és történelmi kialakulásának főbb mozzanatai. Budapesti Hírlap 1930/112. 20.

1931

A katonai büntetőtörvény (1930. évi II. törvénycikk) magyarázata I. Kötet – Általános rész. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1931.

1932

A lovagias elégtételkérésnek katonai bűncselekményt képező esete. Magyar Katonai Szemle 1932/2. 72–78.

A tisztelet mellőzésének három tényálladéka. Magyar Jogi Szemle 1932/8. 249–253.

1933

A bűncselekmény elkövetésére irányuló katonai parancs. In: Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére (szerk.: Heller Erik – Moór Gyula – Rácz György). Pallas, Budapest, 1933. 199–206.

Az előjáró ellen intézett erőszak fogalma. Magyar Katonai Szemle 1933/1. 69–74.

1934

A magyar katonai büntetőjog rövid vázlata. In: Angyal Szeminárium Kiadványai 28. Attila Nyomda, Budapest, 1934.

A katonai büntetőtörvény (1930. évi II. törvénycikk) magyarázata II. Kötet – Különös rész I. Füzet – Függelomsértés. Radó Nyomdai Műintézet, Budapest, 1934.

Obecny stan węgierskiego ustawo dawstwa karnego wojskowego / A magyar katonai büntetőjog jelen állapotáról. Wojskowy Przegląd Prawniczy / Katonai Jogi Szemle 1934/1. 49–58, 1934/2. 42–48, 1934/4. 15–22.

1935

A zendülés jogtárgya – Adalékok a jogtárgy kutatás módszertanához. Magyar Jogi Szemle 1935/2. 62–72.

A tényleges szolgálati kötelekből való szökés ideje alatt elkövetett cselekmények elbírálása a katonai bírászkodás hatálya alá tartozik. In: Büntető Jog Tára LXXXVI. (szerk.: Degré Miklós). Attila Nyomda, Budapest, 1935. 20–25.

1936

A katonai büntetőtörvény (1930. évi II. törvénycikk) magyarázata II. Kötet – Különös rész II. Füzet – Zendülés és bujtogatás. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1936.

A jogrend érzelmi alapjának büntetőjogi védelme. In: Büntetőjogi dolgozatok Finkey Ferenc irodalmi munkássága négyévtizedes évfordulójának emlékére (szerk.: Irk Albert). Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Pécs, 1936. 323–329.

1937

A német katonai bűnvádi perrendtartás vázlata. Magyar Katonai Szemle 1937/2. 57–69.

1938

A jogtárgy – Büntetőjogi tanulmány. Különlenyomat a Jog 1938. V. évf. 3-4. és 5-6. számaiból. Ablaka György Könyvnyomdája, Szeged, 1938.

1939

Könyvismertetés

Heller Erik: A magyar büntetőjog tankönyve 2. félévkötet. Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok 1939/25. 101–114.

1940

Das ungarische Militärstrafgesetzbuch übersetzt, mit einem historischen Überblick und mit Anmerkungen versehen / A magyar katonai büntetőtörvénykönyv fordítása történeti kitekintéssel és jegyzetekkel ellátva. In: Rechtsvergleichende Untersuchungen zur gesamten Strafrechtswissenschaft / Jogösszehasonlító vizsgálatok a büntetőjogtudomány köréből 14. (szerk.: Erich Schwinge). Röhrscheid, Bonn, 1940.

Gyanúsított igazolási kötelezettsége följobbvalójával szemben. Magyar Katonai Szemle 1940/1. 782–785.

1941

A katonai engedelmesség és felelősség. Magyar Katonai Szemle 1941/4. 187–192.

Az alkalmatlan kísérlet. Miskolci Jogászélet 1941/8-9. 121–130, 129–144.

1942

A katonai büntetőtörvény (1930. évi II. törvénycikk) magyarázata III. Kötet – Különös rész I. Füzet – Katonai ör elleni büntettek és vétségek. Magánkiadás, Budapest, 1942.

1943

A katonai büntetőtörvény zsebkönyve. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1943.

1947

A bűncselekményszakfogalom új eleme – Előadás a Magyar Jogászegylet büntetőjogi szakosztályának 1946. október 4-én tartott ülésén. Jogászegyleti Szemle 1947/1. 43–54.

1948

A bűncselekmény fogalma a szovjet büntetőjogban. Jogtudományi közlöny 1948/24. 477–480.

A bűncselekmény tana. Debreceni Tudományegyetemi Nyomda, Debrecen, 1948.

Előszó

Berend György: A népbíráskodás. In: Acta Universitatis Szegediensis: Sectio juridico-politica, Series nova 3. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 1948.

1949

A jellem figyelembevétele a tettes-büntetőjogban. Jogtudományi közlöny 1949/1-2. 12–16.

A Btk. reformjára vonatkozó elgondolások I. Jogtudományi közlöny 1949/9-10. 193–199.

A Btk. reformjára vonatkozó elgondolások II. Jogtudományi közlöny 1949/11-12. 237–242.

Ein neues Verbrechensmerkmal / Egy új bűncselekményi elem. Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1949/3. 338–354.

1950

Büntetőjog – 1950/51. tanév. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Tanulmányi Osztály, Szeged, 1950.

A büntetéskiszabás elmélete. In: Jogászköri Kiadványok 22. Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetsége – Jegyzetosztály, Szeged, 1950.

1951

Szemponatok a büntetőtörvénykönyv különös részének kodifikációjához. Jogtudományi közlöny 1951/4. 196–202.

Szovjet büntetőjog – Általános rész. Jogtudományi közlöny 1951/7. 416–424.

Szovjet büntetőjog. Jegyzetsokszorosító, Szeged, 1951.

Könyvismertetés

Kádár Miklós: A büntetőtörvénykönyv általános része. Jogtudományi közlöny 1951/2-3. 133–134.

Társ szerző

(Schultheisz Emil – Tokaji Géza)

A büntetőtörvény hatálya és a büntetés tana. Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetsége, Szeged, 1951.

(Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil)

Büntetőjog: különös rész – 1951/52. tanév 1. félév. Tankönyvkiadó, Budapest, 1951.

1952

Társszerző

(Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil)

Szovjet büntetőjog és eljárás. In: Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jegyzetei. Közoktatásügyi Jegyzetellátó, Budapest, 1952.

Büntetőjog II.: különös rész – 1951/52. tanév 2. félév. Jegyzetsokszorosító, Budapest, 1952.

Büntetőjog: különös rész – 1952/53. tanév 1. félév. In: Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jegyzetei. Közoktatásügyi Jegyzetellátó, Budapest, 1952.

1953

A büntetés kiszabása. Jogi Kiadó, Budapest, 1953.

Szerkesztő

Néhány új szempont a büntetőjogban. In: A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának évkönyve. Tankönyvkiadó, Budapest, 1953.

Társszerző

(Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil)

Büntetőjog: különös rész – 1952/53. tanév 2. félév. In: Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jegyzetei. Felsőoktatási Jegyzetellátó, Budapest, 1953.

Szovjet büntetőjog és eljárás – 2. félév. Közoktatásügyi Jegyzetellátó, Budapest, 1953.

1954

A bűnsegély és a társtettség elhatárolása. Jogtudományi közlöny 1954/11-12. 439–444.

Társszerző

(Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil)

Büntetőjog: különös rész. Felsőoktatási Jegyzetellátó, Budapest, 1954.

1955

A büntetőjogi kodifikáció elvi kérdései. MTA Társadalmi-Történeti Osztályának Közleményei 1955/1-2. 301–332.

1956

A látszólagos halmazat. Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica 1956. (2. Tom.) 1. Fasc. 1–23.

Társszerző

(Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil)

Büntetőjog: különös rész. Felsőoktatási Jegyzetellátó, Budapest, 1956.

1957

Társzerző

(Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil)

Büntetőjog: általános rész – 1957/1958. tanév. Felsőoktatási Jegyzetellátó, Budapest, 1958.

1960

Az új büntető törvénykönyv tervezetének általános részéről. Jogtudományi közlöny 1960/12. 653–662.

1961

Az új büntető törvénykönyv tervezetének különös részéről. Jogtudományi közlöny 1961/4. 206–212.

Társzerző

(Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil)

Büntetőjog II.: különös rész. Felsőoktatási Jegyzetellátó, Budapest, 1961.

1965

Társzerző

(Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil)

Büntetőjog: általános rész. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.

1966

A nemi erkölcs elleni bűntettek de lege lata. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1966.

A PARANCS FOLYTÁN ELKÖVETETT BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNY*

I .

A honvédség Szolgálati Szabályzatának (továbbiakban: Szolg. Szab.) 64. pontja úgy rendelkezik, hogy „az alárendelt előjáróinak *minden* parancsát feltétlenül, készséggel, a kellő időben, amint ez erejéből kitelik és a fennforgó körülmények között csak lehetséges, jól teljesítse.”

A katonai szervezetnek, ennek a rendkívül bonyolult organizmusnak az életképességét a függelem biztosítja. A függelem pedig a feltétlen engedelmességre való köteleltséget foglalja magában.

Érthető tehát, hogy a katonai szolgálatból és hivatásból fakadó legfontosabb kötelesség az engedelmesség, melynek megszegése függelemsértést képez, s az 1855. évi január 15. napján kiadott katonai büntető törvénykönyv súlyos büntető rendelkezései alá esik.

A Szolg. Szab. idézett kitétele látszólag arra enged következtetni, hogy a parancs folytán elkövetett bűncselekményekért a felelősség *kizárólag* az előjárót terheli, és a pusztán parancsot teljesítő alárendeltet szemrehányás egyáltalában nem, vagy legfeljebb csak bizonyos kivételes körülmények közt érheti, amint pl. a német katonai büntető törvénykönyv (Militär-Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 20. Juni 1872. – továbbiakban: MStGB.), jelesül annak 47. §-a ilyenkor tényleg az előjárót teszi felelőssé, mondván, hogy ha egy – szolgálati ügyben – kiadott parancs következtében valamely büntető-törvény megsértetik, ezért *kizárólag* a parancsot adó előjáró felelős. Az alárendeltet csak

* Miskolci Jogászélet 1925/12. 6–7.

akkor rendeli büntetni, ha 1) a parancsot *túllépi* vagy ha 2) *tudta*, hogy az előjáró parancsa valamely közönséges vagy katonai büntettre vagy vétségre irányult.⁶³

A mi katonai büntető törvénykönyvünk ettől lényegesen eltérően szabályozza a kérdést, és a 8. §-ban a következő alapelvet állítja fel: „Az előjáró parancsa a büntett vagy a vétség beszámíthatóságát *nem* zárja ki, hacsak a törvény erre nézve határozottan kivételt nem tesz.” A kommentárok és tankönyvírók megegyező véleménye szerint ilyen exceptiókat a katonai büntető törvénykönyv 252., 255., 259., 492. és 499. §-ai tartalmaznak. Ezen törvényes rendelkezések folytán a büntetőjogi felelősség alól az alárendelt akkor mentesül, „ha az előjáró parancsára a harctól megfutamodó vagy az ellenség előtt csüggeteg vagy veszélyes nyilatkozatot tevő vagy kedvezőtlen hadi híreket terjesztő katonát felkoncolja, avagy végül az előjáró parancsára fosztogat.”

Amíg tehát az alárendelt az MStGB. szerint csak kivételesen felel, addig nálunk éppen ellenkezőleg, csak kivételesen mentesül.

Ezek szerint azonban a katonai büntető törvénykönyv 6. §-ának az alárendelt felelősségét megállapító rendelkezése látszólag ellenkezik a Szolg. Szab. 64. pontjával. Ezen látszólagos normakollíziót a katonai büntető törvénykönyv 8. §-ával szerves összefüggésben álló 155. §-a, közelebbről annak a) és b) pontjai oszlatják el, melyek szerint „valamely parancsnak nem teljesítése az alárendeltnek függelemsértés gyanánt nem számítható be, ha a) a parancs a szolgálattal vagy a fejedelem iránt tartozó hűséggel *nyilván* ellenkezik; illetőleg b) ha a parancs tárgyát oly cselekmény vagy mulasztás képezi, mely *nyilván* büntettnak vagy vétségnek ismerhető fel.

Ez a törvényhely (vagyis a katonai büntető törvénykönyv 158. §-a) nélkülözi a szabatoságot. Kételyt támaszt aziránt, vajon elegendő-e a parancs büntetlen megtagadásához, ha az alárendelt előtt *nyilvánvaló* a cselekmény *általában* csak *nehezen* felismerhető törvénysértő jellege. Nézetünk szerint *feltétlenül* elegendő, mert az ezzel ellenkező felfogás oda vezetne, hogy az alárendeltet sok esetben úgy a parancs megtagadásáért, mint pedig annak teljesítéséért büntetni kellene. Egyébként is a már érintett normakollíziót csakis ezzel az interpretációval lehet elkerülni.

A mondottak konzekvenciájaként tehát leszögezhetjük, hogy az alárendelt csak addig van engedelmisségre kötelezve, ameddig a parancs törvénysértést nem célóz.

A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a legtöbb alárendelt azért teljesíti a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancsot, mert annak jogellenességét nem ismerte fel; sok esetben meg (és ez éppen a még kevésbé kiképzett katonai egyéneknél gyakori eset)

⁶³ Emil DANGELMAIER: Die Militär-Verbrechen und Vergehen nach österreichischem Rechte, mit Berücksichtigung des römischen Rechtes, des deutschen, französischen und italienischen Militär-Strafgesetzes. Wagner, Innsbruck, 1884. 16–19., Franz KLEEMANN: Genesis und Thatbestand der Militär-Delictes. Seidel & Sohn, Wien, 1902. 34–35. és Georg LELEWER: Grundriss des Militärstrafrechts. Duncker & Humblot, Lipcse, 1909. 29–30.

felismerte ugyan a cselekmény jogellenességét, de abban a meggyőződésben volt, hogy a parancs ennek ellenére kötelező, hogy tehát a parancs végrehajtása kötelessége.

A kérdés most már az, miként alakul ilyen esetben a felelősség. Első nézésre ugyanis kézenfekvőnek tűnik, hogy ilyenkor az alárendelt bűnössége nem lesz megállapítható, és a parancsot adó elöljáró közvetett tettesként felel.

Ezen kérdés büntetőjogi jelentősége nyilvánvalóvá lesz, ha figyelembe vesszük, hogy a jogellenes parancsot adó elöljáró és az alárendelt között egészen más a viszony, mint egyébként a felbujtó és a tettes között. Mert míg itt a megfontolásra, a cselekmény motívumainak és ellenmotívumainak mérlegelésére, az eszközök megválogatására kellő idő áll rendelkezésre és végül a rábírás sikertelensége a tettet semminemű veszélynek nem teszi ki, addig a katonai alárendeltnek, aki tudja, hogy pusztán kételyek alapján a parancsot nem tagadhatja meg, a parancsot haladéktalanul teljesítenie kell.

És mégis de lege lata az alárendelt az említett esetek egyikében sem mentesülhet a felelősség alól. Az a körülmény, hogy parancs folytán cselekedett, csupán mint *enyhítő körülmény* mérlegelhető.⁶⁴

A jelenlegi jogi helyzet megérthetése végett a bűnösség általános büntetőjogi kérdésről kell ad hoc, vagyis a parancs folytán bűnöző katonai egyén speciális szempontjából röviden érintenünk, illetőleg az általános büntetőjog elméletéből rekapitulálnunk, ezért az alábbiakban a bűnösség lényegét vázlatosan ismertetni fogjuk.

I I .

A büntetés, mely céljában megelőzés, tartalmilag megtorlás és hatásában elrettentés, mindig valamely tényálladákszerű és jogellenes magatartás *bűnös* tettesét érinti.

Tényálladákszerűség alatt egy konkrét emberi magatartásnak valamely büntetendő cselekmény törvényes fogalmába való beleillőségét, míg jogellenesség alatt – egyetértően az uralkodó felfogással – a jognak meg nem felelést kimondó, jogszempontú értékítéletet értjük.

A tényálladákszerűség következtetési alap a jogellenesség, e kettő együtt pedig a bűnösség fennforgására.

⁶⁴ Ld. az 1855. évi katonai büntetőkódex 114. § c. pontját, mely szerint enyhítő körülményként kell betudni azt, ha a tettes „a gonoszított egy harmadiknak unszolására félelemből vagy engedelmességből követte el.”

A bűnösség tartalmának meghatározása körül igen mélyrehatóak az ellentétek, a tekintetben azonban megegyeznek a főbb konstrukciók, hogy a bűnösség lényege a tettes és a tett közötti pszichikai vonatkozás.

Mi – eltérve az uralkodó felfogástól – a bűnösség lényegét illetően Frank müncheni professzor⁶⁵ konstrukcióját tesszük magunkévá, aki a bűnösség tartalmát a cselekménynek a tettes szemére vethető voltában (Vorwerfbarkeit) látja. Frank abból a tapasztalati tényből indul ki, hogy a pszichikai mozzanat fennforgása nem mindig elegendő a bűnösség megállapításához. Sok esetben ugyanis a tettes beszámíthatatlansága, máskor meg a cselekményt kísérő körülmények rendkívüli alakulása (pl. végszükség) ki fogja zárni a bűnösséget is abból, hogy sem a beszámíthatóság, sem a cselekményt kísérő körülmények normális volta nem elemei a tettes és a tett közötti pszichikai vonatkozásnak, a következtetést pedig úgy fűzi tovább, hogy a bűnösség a „Vorwerfbarkeit” elemeit összefoglaló komplex fogalom.

A bűnösség elemei adott jog szerint tehát:

1. a cselekményt kísérő körülmények normális alakulása,
2. a tettes beszámíthatósága,
3. a közönséges értelemben vett bűnösség, azaz a pszichikai vonatkozás (vagy legalábbis ennek lehetősége) a tettes és a tett között (szándék és gondatlanság). Hegler,⁶⁶ felismerve az első tényező homályosságát, a Frank-féle konstrukció két első tényezőjét a szabadság fogalma alá vonva egy jobb koefficienssel dolgozó munkaelméletet dolgozott ki, mert – nézete szerint – a tettesnek a bűnösség elemeként jelentkező normális pszichéje és a cselekmény kényszerből mentes volta, vagyis a cselekményt kísérő körülmények rendes alakulása nem más, mint a tettes belső és külső szabadsága.

A pszichikai vonatkozást egyesek a tudatra, mások az akaratra szorítják. Nézetünk szerint azonban sem a tudat, sem az akarat fogalma nem nélkülözhető. Szándék akkor forog fenn, ha a tettes ismerve a tényálladék szempontjából releváns ténykörülményeket, nemcsak tudatosan cselekszik, hanem egyenesen kívánja a tudatában letükröződött és tevékenysége következményeképpen tényleg előállt eredményt, vagy bár nem kívánta azt, de bekövetkezésével nem törődött. Közömbös azonban, hogy a tettes cselekményeinek tiltott, kötelességellenes vagy jogellenes voltát felismerte-e. Ezzel szemben gondatlanságot fognak megállapítani akkor, ha a tettes a tevékenységet az előrelátott eredménnyel, maradásának reményében vagy pedig azért viszi véghez, mert az eredményt, melyet kellő gondosság mellett előre láthatott volna, nem látta előre.

⁶⁵ Reinhard FRANK: Über den Aufbau des Schuldbegriffs. A. Töpelmann, Giessen, 1907., uő.: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich – Nebst dem Einführungsgesetz. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1925. 128–131. és DEGRÉ Lajos: Adalék a bűnösségfogalom tanához. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1911.

⁶⁶ August HEGLER: Die Merkmale des Verbrechens. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1915/1. 184–232.

Amint a bűnösség elemeinek bármelyike, tehát akár a tettes szabadsága, akár pedig a pszichikai mozzanat hiányzik, a tényálladákszerű és jogellenes cselekmény a tettesnek nem számítható be. Így pl. ki van zárva a bűnösség, ha a tettes oly fenyegetés által kényszerített a cselekményre, mely saját életét közvetlenül veszélyeztette, vagy szándékos cselekményeknél, ha a tettes a tényálladék szempontjából fontos ténykörülmény körül tévedett.

Ha azonban az ismertetett kritériumok fennforognak, a tettes bűnösségét meg kell állapítani.

Amint láttuk, sem a cselekmény jogellenességének, sem kötelességellenességének tudata nem tényezője a bűnösségnek. Éppen ezért nem mentesülhet az alárendelt, ha a cselekményt jogilag közömbösnek, megengedettnek vélte vagy hamis képzet folytán cselekményének kötelességellenességét nem ismerte fel.

Kétségtelen, hogy a tévedés adott jog szerinti körülhatárolása revízióra szorul. A jogtévedéshez bizonyos körülmények között mentesítő hatást kellene fűzni, s a tettet, de különösen a parancs folytán bűnöző alárendeltet csak az esetben szabadna felelősségre vonni, ha cselekményének tiltott voltát felismerte.

Az MStGB. a parancsra elkövetett büntetendő cselekményeknél – az alárendelt bűnösségéhez – amint ez a már idézett 47. §-ból kitűnik – még egy elemet, „a cselekmény büntetendőségének tudatát” is megkívánja, így ott az alárendelt felelőssége nem állapítható meg oly esetben, ha a cselekmény jogellenességét nem ismerte fel.

Meggyőződésünk, hogy a katonai büntető törvénykönyv most készülő reformja a parancs folytán elkövetett bűncselekményeknél az alárendelt bűnösségét szűkebb körre fogja szorítani és e tekintetben is eleget fog tenni a mindenkori társadalmi fejlődéssel párhuzamos jogfejlődés követelményeinek.

A KATONAI
BÜNTETŐTÖRVÉNY
(1930. ÉVI II. TÖRVÉNYCIKK)
MAGYARÁZATA

ELŐSZÓ

„A katonai büntetőtörvény magyarázata” című könyvem megírására elsősorban az a körülmény indított, hogy az új törvény életbe való átvitelének nehéz munkájában bíró- és ügyésztársaimnak, s a honvédségi védői karnak szerény erőmhez képest némi segítséget nyújtsak [...].

Midőn most e kötetet a nyilvánosság elé bocsátom, csak a legelemibb kötelességemet teljesítem, mikor dr. Kraus Kálmán nyá. tábornok-hadbíró, honvéd koronaügyész úrnak és dr. Balás P. Elemér igazságügy-minisztériumi miniszteri tanácsos úrnak legőszintébb hálával tiszteletteljesen köszönetet mondok azért az értékes támogatásért, melyben engem tanácsaikkal részesíteni kegyesek voltak. Köszönetet kell továbbá mondanom dr. Szegheő István nyá. főhadnagy-hadbíró úrnak, aki főként a könyv sajtó alá rendezésében fáradhatatlan munkatársamnak bizonyult.

Budapest, 1931. év január hó.

Schultheisz Emil

ÁLTALÁNOS RÉSZ*

A TÖRVÉNY VISZONYA
A KÖZÖNSÉGES
BÜNTETŐTÖRVÉNYEKHEZ

* Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1931.

I . F E J E Z E T

Bevezető rendelkezések

1. § A katonai büntetőbírászkodás alá tartozó egyénekre mind a közönséges bűncselekmények, mind a katonai büntettek és katonai vétségek tekintetében a közönséges büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben ez a törvény – a katonai büntetőtörvénykönyv, rövidítve: Ktbtk. – mást nem rendel.

1. Ez a szakasz – miként a jelen törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás (ld. az 5. lapon) mondja – azt az alapelvet juttatja kifejezésre, hogy a katonai büntetőjogban a közönséges, vagyis polgári büntető jogszabályoktól eltérésnek csak annyiban lehet indokoltan helye, amennyiben azt a *különleges katonai viszonyok és érdekek valóban megkövetelik*, de egyébként általában a hazai törvényeket kell kötelezőkké tenni.

E szakasz értelmében tehát a katonai büntetőbírászkodás alá tartozó egyénekre minden bűncselekmény tekintetében a közönséges (polgári) büntetőtörvényeket kell alkalmazni, hacsak *ez* a törvény (Ktbtk.) eltéréseket nem állapít meg. Ennek megfelelően jelen törvény *első*, vagyis *általános része*, amely egyébként szerkezet, rendszer és terminológia szempontjából teljesen simul a közönséges büntetőjoghoz, a közönséges büntetőtörvények *általános* rendelkezéseitől eltérő intézkedéseket tartalmazza, míg *második része* kizárólag az ún. „katonai” büntetteket és vétségeket, vagyis azokat a bűncselekményeket öleli fel, melyek tettese csakis katonai egyén lehet, és amelyekről ennek folytán az 1878:V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (továbbiakban: Btk.) egyáltalán nem rendelkezik.

A sajátos katonai érdekek hathatós megoltalmazására azonban azok a közönséges büntetőjogtól eltérő rendelkezések, melyeket ez a törvény tartalmaz, egymagukban még nem elegendők, így szükségesnek látszott egyes közönséges bűncselekményekre vonatkozó (különös) rendelkezések módosítása is arra az esetre, ha azok a katonai büntetőbírászkodás körében nyernek alkalmazást. Ezeket az eltérő intézkedéseket az Élt. 85–93. §-ai tartalmazzák.

A közönséges büntetőjog és a katonai büntetőjog egymással egyrészt a *ius generale* és *ius speciale*, másrészt a *ius commune* és *ius singulare* viszonyában áll. *Ius specialit* képeznek a katonai büntetőjog azon rendelkezései, melyek a katonai büntettek és vétségekre, tehát kizárólag a katonák hivatásszerű viszonyaiból eredő kötelezősége-

sekre vonatkoznak, míg a *ius singulare* fogalma alá általában mindazok a rendelkezések tartoznak, melyek a közönséges büntetőjogtól eltérnek.

2. Az *első* (általános) *részben* foglalt rendelkezések közül a legtöbb a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyének által elkövetett *minden* (tehát úgy katonai, mint közönséges) bűncselekményre vonatkozik, de vannak olyanok is, melyek kizárólag *katonai bűncselekmények* (ld. a 3. §-t, a 6. § 1. pontját, a 7. § (1) és (2) bekezdéseit, a 32–33., 35–37., 49., 52–53., 57. és 61. §-okat), sőt olyanok is, melyek csupán *közönséges bűncselekmények* (ld. a 43–44., 48., 59. és 64. §-okat) esetében nyerhetnek alkalmazást. Ezenkívül a bűncselekmények elkövetőjének személyes minősége szempontjából is különbséget tehetünk a szóban forgó rendelkezések között, míg ugyanis a legtöbb jogtétel a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó *minden* egyénre alkalmazást nyerhet, addig egyesek csakis *katonai egyénekkel* (ld. a 6. § 2. pontját, a 8. § utolsó bekezdését, a 12–13. §-okat, a 23. § (2) bekezdésében foglalt második rendelkezést és a 38. § 3. pontját) szemben jöhetnek tekintetbe.

3. A katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyének tekintetében az 5. §-hoz fűzött 2. jegyzet igazít el.

4. A *büntetőtörvény* azt a törvényes szabályt (§-t) jelenti, mely a benne meghatározott cselekvéssel a büntetés jogkövetkezményét fűzi egybe (Vámbéry). Ennélfogva *közönséges büntetőtörvények* alatt nem csupán az alapvető törvényeket, tehát a Btk.-t, az 1879:XL. tc.-et (továbbiakban: Kbt.), az 1880:XXXVII. tc.-et (továbbiakban: Btké.), az 1908:XXXVI. tc.-et (továbbiakban: Bn.) és az 1928:X. tc.-et (továbbiakban: II. Bn.) kell érteni, hanem az ezeket módosító és kiegészítő törvényeket, valamint a különböző szaktörvények büntető rendelkezéseit is. A szóban forgó melléktörvények közül fontosabbak: az 1879:XXXI. tc. az erdőtörvény, az 1883:XXV. tc. az uzsoráról és káros hitelügyletekről, az 1890:I. tc. a közutakról és vámokról, az 1894:XII. tc. a mezőrendőri törvény, az 1913:XXI. tc. a közveszélyes munkakerülőkről (továbbiakban: Km.), az 1914:XIV. tc. a sajtóról (továbbiakban: St.), az 1914:XL. tc. a hatóságok büntetőjogi védelméről (továbbiakban: Hv.), az 1914:XLI. tc. a becsület védelméről (továbbiakban: Bv.), az 1915:XIX. tc. a hadviselés érdekei elleni bűncselekményekről, az 1920:XV. tc. az árdrágító visszaélésről (továbbiakban: Áv.), az 1921:III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről (továbbiakban: Átv.), az 1921:XLIX. tc. a m. kir. honvédségről, az 1922:XII. tc. a trianoni békeszerződés katonai rendelkezései között foglalt egyes tilalmak és korlátok végrehajtásáról, valamint az 1922:XXVI. tc. a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről.

5. A kihágást statuáló miniszteri *rendeletek*, valamint a törvényhatósági és városi szabályrendeletek, továbbá államrendőrségi rendeletek hatálya a katonai büntetőbíráskodásnak alávetett egyénekre nem terjed ki (ld. a 2. §-hoz fűzött 3. jegyzetet). De nem alkalmazhatók a katonai bíráskodás körében a polgári *alaki* jogszabályok sem, mert a fenti § csak az anyagi törvények uralmát terjesztette ki.

6. A Btk.-tól eltérően nyert szabályozást az új törvény *visszaható erejének* kérdése.⁶⁷

Míg ugyanis a Btk. 1. §-ának (2) bekezdésében, mely szerint „büntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet arra *elkövetése előtt* a törvény megállapított”, az új törvény vissza *nem* hatásának elve jut kifejezésre, s ez alól a Btk. 2. §-a csupán arra az esetre tesz kivételt, ha a cselekmény elkövetése után hatályba lépett törvény enyhébb az elkövetés idején érvényben volt törvénynél, addig az Élt. 1. §-ában – az új törvénynek a régi katonai büntető törvénykönyvhöz való viszonyát illetően – ezzel ellenkezőleg a visszaható erőnek „az enyhébb régi törvény javára tett kivétellel áttört” elve érvényesül. Az Élt. most említett §-a szerint ugyanis az életbelépés napjától, tehát 1931. év február hó 1-étől kezdve, amennyiben a Btk. 2. §-a kivételt nem tesz, nem alkalmazható többé a régi katonai büntető törvénykönyv. A jelen törvény tehát életbelépésének időpontjától kezdve az életbelépés napját megelőzően elkövetett bűncselekményekre is mérvadó, hacsak a „régí törvény” nem enyhébb.

Az ezen megállapítással szemben felhozható arra az esetleges ellenvetésre, hogy e két törvényi álláspont közt gyakorlati szempontból különbség nincs, mert mindkét esetben az enyhébb törvény alkalmazása tétetik kötelezővé, az a megjegyzésünk, hogy előállhat olyan eset is, amikor a találkozó két törvény – a konkrét ügyben alkalmazandó – rendelkezései közt az összehasonlítás általános szabályai szerint, súly szempontjából különbség nincs. (Gondoljunk pl. egy olyan praemeditált ölésre, melynél a bíróság „túlnyomó” enyhítő körülményeket nem lát fennforogni, s ezért úgy a régi, mint az új törvény alapján kizárólag kötél általi halálbüntetést állapíthat meg.) Ilyenkor pedig a már fentebb mondottak praktikus jelentőséghez jutnak.⁶⁸

⁶⁷ A visszaható kérdéséről – jóllehet az idevonatkozó rendelkezéseket az Élt. tartalmazza – azért beszélünk könyvünk ezen helyén, mert célszerűségi szempontból, nevezetesen a Btk.-tól eltérő rendelkezések könnyebb áttekinthetése végett, az anyag feldolgozásánál a Btk. beosztását és rendszerét követtük.

⁶⁸ ANGYAL Pál: A visszaható erő az anyagi büntetőjogban. In: Értekezések a philosophiai és társadalmi tudományok köréből. MTA, Budapest, 1916. 53–54. és OTTO GOEHR: Das „mildeste Gesetz” im Sinne des § 2. Abs. 2. Reichsstrafgesetzbuchs – Eine strafrechtliche Untersuchung. J. H. E. Heitz, Strasbourg, 1897. 19–20.

A Btk. 2. §-ának helyes alkalmazhatósága két kérdés eldöntését teszi szükségessé; 1) mely *időpontban* tekintendő a bűncselekmény elkövetettnek, illetve 2) a különböző törvények közt melyik tekintendő *enyhébbnek*.

Az *elkövetés idejét* illetően álláspontunk az, hogy a bűncselekmény akkor van elkövetve, amikor az elkövető a törvényes tényálladékhhoz tartozó tevékenységet fogatosította, illetve mulasztási cselekményeknél akkor, amikor cselekednie kellett volna, az eredmény bekövetkezésének időpontja tehát már nem jön számításba.⁶⁹ Ezzel szemben többen a cselekményegység elméletét fogadják el, és azt vitatják, hogy a deliktum mindazokban az időpontokban elkövetettnek tekintendő, amelyekben a törvényes tényálladék bármelyik eleme megvalósult.⁷⁰

Minthogy a most ismertetett két ellentétes jogi álláspont képviselői – M[ax] E[rnst] Mayer kivételével – az elkövetési *idő* és *hely* kérdését egységes elv alapján döntenek el,⁷¹ látszólag következetlenül jártunk el akkor, amikor az elkövetési idő tekintetében a tevékenységi elmélet, míg az elkövetési hely kérdésében – miként az az 5. §-hoz fűzött 1. jegyzetből kitűnik – a cselekményegység elmélet alapjára helyezkedtünk, de erre az a körülmény indított, hogy míg az elkövetési hely problémájának megoldásánál a cselekményegység elmélete, mely a büntettes felelősségre vonásának lehetőségét a leginkább biztosítja, az igazság elvének sérelme nélkül érvényesíthető, addig az elkövetési idő kérdésénél ezen elmélet elfogadása kirívó igazságtalanságra vezetne. Így pl. felelősségre kellene vonni azt az egyént is, aki valamely tevékenységi mozzanatot még oly időben fejtett ugyan ki, mikor a cselekmény meg volt engedve, de a további cselekvés nélkül okozott eredmény már a kérdéses cselekmény pönalizálása után következik be.⁷²

Részletesebb megbeszélést igényel a fentebb felvetett második kérdés, nevezetesen az, hogy *a konkuráló törvények közül melyik tekintendő enyhébbnek*.

Általános elvként le kell szögeznünk, hogy mindig az a törvény az enyhébb, melynek alkalmazása mellett a terhelt (vádolt) legjobban jár. Ezért nem elegendő, ha a bíró a találkozó törvények rendelkezéseit a konkrét eset sajátos körülményeitől elvonatkoztatva,

⁶⁹ Ezen a nézeten van többek között BERNOLÁK Nándor (Büntető jogszabályaink gyűjteménye. Wesley & Horváth, Pécs, 1915. 15.), ISAÁK Gyula (A büntettekről és vétségekről szóló Büntető Törvénykönyv – 1878. évi V. törvénycikk – és a büntetteket és vétségeket megállapító újabb törvényes rendelkezések. Grill, Budapest, 1926. 7.), VÁMBÉRY Ruzstem (Büntetőjog I. Grill, Budapest, 1913. 221.), MAX ERNST MAYER (Der allgemeine Teil des deutschen Strafrechts. Winter, Heidelberg, 1923. 94.), FRANK (1925. i. m. 30.) is, és így szabályozza a kérdést az új német büntetőtörvény javaslat is.

⁷⁰ Így ANGYAL Pál (A magyar büntetőjog tankönyve I. Athenaeum, Budapest, 1920. 121.), IRK Albert (A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl, Pécs, 1928. 171.) és ERNST HAFTER (Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts I. – Allgemeiner Teil. J. Springer, Berlin, 1926. 80.).

⁷¹ Ld. idevonatkozóan különösen FRANK (1925. i. m. 29.) megjegyzését.

⁷² A két kérdés egységes megoldása ellen foglalt állást Josef KOHLER (Internationales Strafrecht. F. Enke, Stuttgart, 1917. 112.) is.

in abstrakto hasonlítja össze, hanem döntését mindig az összehasonlítandó törvények – az *adott esetben* számba jövő – általános és különös rendelkezései alapján kell meghoznia. (Nem az a mérvadó, hogy pl. *a* szándékos emberölés melyik törvény szerint büntetettik enyhébben, hanem hogy a *konkrét* szándékos emberölés melyik törvény szerint esik enyhébb megítélés alá.) A jogalkalmazónak tehát az illető cselekményt gondolatban úgy az elkövetéskor érvényben volt, mint az elbíráláskor hatályban lévő törvény alapján külön-külön el kell bírálania, és azután az így nyert két ideiglenes határozat közül a terhelte (vádlottra) nézve kedvezőbbet kell érvényre emelnie.

1.) Nem lehet kétséges, hogy mindenekelőtt az a törvény az enyhébb, melynek alkalmazása esetén a tettes a büntetőjogi felelősség alól mentesül, amely tehát:

a) a kérdéses cselekményt *egyáltalán nem helyezi büntető szankció alá*,⁷³ vagy

b) valamely, a másik törvény által nem ismert s a konkrét esetben alkalmazásba jövő *bűnösséget, jogellenességet, beszámítási képességet kizáró okot, avagy büntethetőséget megszüntető vagy kizáró okot* tartalmaz,⁷⁴ vagy

c) a *bűnvádi eljárás megindítását kizárja*.⁷⁵

2.) Abban az esetben, ha a vonatkozó cselekmény mindkét törvény szerint büntetendő, úgy az lesz az enyhébb,

a) mely a cselekményt *enyhébben minősíti*, illetőleg amely alapján a bíró a cselekményt a konkrét esetben enyhébben minősítheti. Ez a most említett szempont annál az oknál fogva bír különös gyakorlati jelentőséggel, mert a törvény által in thesi büntettnak nyilvánított cselekmények bírói ítélettel vétséggé való leminősítésére csupán az új törvény ad módot. Így, ha a – mindkét törvényben büntettként jelentkező – cselekmény vétséggé való leminősítése az adott esetben indokoltnak mutatkozik, minden-

⁷³ Az 1855. évi katonai büntető törvénykönyv. szerint például nem büntetendő cselekmény az öngyilkosságra való rábírás és az ahhoz való segélynyújtás (Btk. 283. § (1) bekezdés), az amerikai párbaj (Btk. 283. § (2) bekezdés), a levél- és távsürgönytitok megsértése (Btk. 327. §), a hűtlen kezelés (Btk. 361. §), az uzsora (1883:XXV. tc.), a bélyeghamisítás (1897:XXXVII. tc.), a kivándorlásra csábítás (1909:II. tc.), a meghalt embernek vagy emlékének gyalázása (Bv. 22. §), a hitelrontás (Bv. 24. §), illetőleg a védjegybitorlás (1921:XXII. tc.).

⁷⁴ Így például olyan lopás vagy sikkasztás esetében, melynél a régi katonai büntetődex 479. §-ában meghatározott büntethetőséget megszüntető ok feltételei fennforognak, mindenképpen az 1855. évi törvény alkalmazandó, noha az új törvény értelmében a szóban forgó bűncselekmények többnyire lényegesen enyhébben büntetendők, mint a régi szerint.

⁷⁵ Gyakorlati szempontból az idetartozó esetek közül főképpen az *elévülés* és a *magánindítvány* hiánya jön tekintetbe. Így az 1855. évi katonai büntető törvénykönyv 135. §-a vétségek tekintetében a bűnvádi eljárás elévülésére nézve rövidebb határidőt szab, mint a Btk., ennél fogva pl. könnyű testi sértés esetében a régi törvény 135. §-ának c) pontjában megjelölt elévülési idő elteltével a régi katonai büntető törvénykönyvet kell alkalmazni, habár az a kérdéses cselekményre szigorúbb büntetést állapít meg, mint az új.

képpen az új törvény alkalmazandó, még akkor is, ha a cselekményre a régi katonai büntető törvénykönyv enyhébb büntetést állapít meg.

b) Ha pedig a cselekmény mindkét törvény szerint egyenlően minősül, úgy az a törvény az enyhébb, mely alapján a terheltet adott esetben *enyhébben büntetnék*. A büntetések összehasonlításánál elsősorban a kiszabandó főbüntetések mérvadóak (szabadságvesztés-büntetésekénél ezek tartama, nem pedig neme, illetőleg foka), és csak ha a főbüntetések egyenlők, kell a mellékbüntetéseket is figyelembe venni. Ez alól az elv alól csupán az az eset képez kivételt, amikor az egyik törvényben olyan főbüntetés szerepel, melyet a másik törvény, mint mellékbüntetést, egy, az előbb említett törvény szerinti főbüntetésnél enyhébb főbüntetéssel kapcsol egybe. Ilyenkor ugyanis az utóbbi, tehát enyhébb főbüntetést tartalmazó törvény lesz a szigorúbb.

Mindebből következik, hogy ha – egy olyan konkrét ügyben, melynél a súlyosító és enyhítő körülmények egymást ellensúlyozzák, s ez okból az illető cselekményre a törvény által meghatározott büntetés minimuma és maximuma közötti középtartam állapítandó meg – az egyik törvény alapján ötévi börtönt, a másik szerint pedig háromévi börtönt és hivatalvesztést kellene kiszabni, ez a második helyen említett törvény tekintendő enyhébbnek, annak ellenére, hogy ez alapján a szabadságvesztés-büntetésen kívül még mellékbüntetést is meg kell állapítani. Ellenben, ha a régi katonai büntető törvénykönyv alapján az illető cselekményre elbocsátás lenne főbüntetésként kiszabandó, az új törvény szerint pedig hat hónapnál nem hosszabb tartamú fogházbüntetés, s emellett mellékbüntetésként a Ktbtk. 22. §-ának 5. pontjára való tekintettel a lefokozás is, úgy jöllehet az általános felfogás szerint a hat hónapig terjedő fogházbüntetés enyhébb, mint az önálló büntetést képező elbocsátás, mégis a régi törvény alkalmazandó, mert ez a terheltre nézve végeredményben kedvezőbb.

Bár eddigi fejtegetéseinkből is kiolvasható, mégis az esetleges félreértések elkerülése végett külön is hangsúlyozzuk, hogy az alkalmazandó enyhébb törvény fogalma *nem* jelenti azt, hogy a két törvény minden enyhébb rendelkezése *együttvéve* alkalmazandó. A legenyhébb intézkedés megállapítása végett tehát – az alább említett két esettől eltekintve – nem szabad a találkozó törvények rendelkezéseit kombinálni (így Angyal, Irk, Vámbéry, Hafter, Goehrs és a m. kir. Kúria; ellenkező véleményen van Edvi Illés és Bernolák).

Nem tekinthető azonban ily kombinációnak az az eset, mikor az egymással *halmozatosan* álló cselekmények közül az egyik a régi, a másik pedig az új törvény szerint minősítetik, vagy amikor egy ítéletben az ugyanazon bűncselekményben közreműködő egyénnel szemben más-más törvény vétetik alkalmazásba (pl. a tettes a régi katonai büntető törvénykönyv, míg a bűnsegéd, minthogy a bűnsegély a Btk. alapján enyhébben büntetendő, ezen törvény alapján lesz felelősségre vonva). Ilyenkor azonban éppen a szóban forgó két törvény kombinációjának elkerülése végett – s ez a bűnsegédi közreműködés járulékos természetének folyománya – a bűnsegéd büntetésének

megállapítása előtt a tettes cselekményére *gondolatban* a Btk. alapján is ki kell szabni a büntetést, mert a bűnsegéd büntetésének nem a tettel szemben valóban alkalmazott, tehát a régi törvény szerinti büntetéshez, hanem ehhez a képzeleti büntetéshez kell igazodnia.⁷⁶

A kombináció tilalma alól azonban két kivétel van. Az egyik kifejezett törvényi rendelkezésen, mégpedig az Btké.-nek az Élt. 2. §-ával recipiált 16. §-án alapszik. E § értelmében ugyanis szabadságvesztéssel büntetendő cselekményeknél a *régi* katonai büntető törvénykönyv alkalmazása esetén *is* az új törvényben megállapított szabadságvesztés-büntetési nemeket kell kiszabni, és pedig ezek közül mindig azt, mely a régi törvény szerint kimondandó büntetésnek leginkább megfelel.⁷⁷

A másik kivételt a halmazatban álló, s különböző törvények szerint minősített bűncselekmények együttes büntetőjogi értékelése teszi elkerülhetetlenné. Ilyenkor felmerül a kérdés, vajon a *halmazat büntetésénél* a régi katonai büntető törvénykönyvnek vagy pedig a Btk.-nak az összbüntetésre vonatkozó intézkedéseit kell-e alkalmazni. E tekintetben is az az általános elv igazít el, mely szerint mindig az a mérvadó, hogy a konkrét esetben melyik törvény rendelkezései előnyösebbek a vádlottra nézve, ha pedig mindkét törvény szerint egyenlő mértékben állapíttatnék meg a halmazat büntetése, az összbüntetést az Élt. 1. §-ának rendelkezése folytán az új törvény idevonatkozó szakaszaira való hivatkozással kell kiszabni. Előfordulhat tehát pl., hogy a bíróság a legsúlyosabb büntetést a régi katonai büntető törvénykönyvből fogja méríteni, ugyanakkor alkalmazni fogja a Btk.-nak az összbüntetés tekintetében irányadó §-át is. A mellékbüntetéseket illetően – minthogy ezekre az összbüntetés szabályai nem terjednek ki – mindig azon törvények rendelkezései irányadók, melyek szerint az egyes deliktumok minősítettettek, így a bíróság esetlegesen az egyik mellékbüntetést a régi katonai büntető törvénykönyv, míg a másikat a Btk. alapján fogja megállapítani.

Az e pontban tárgyalt kérdésekkel szoros kapcsolatban állnak az Btké.-nek az Élt. 2. §-a által alkalmazni rendelt átmeneti intézkedései és ezek közül elsősorban e tc.-nek a magánindítványra üldözendő cselekményekre vonatkozó 29. és 30. §-ai, valamint az elévülés kérdését tárgyaló 32. §-a. Az említett tc. átmeneti rendelkezéseket tartalmazó §-ai közül még a 16–21., 23., 26–28. és 31. §-ai bírnak gyakorlati jelentőséggel.

⁷⁶ GOEHRS 1897. i. m. 59–60.

⁷⁷ Tájékoztatásul szolgálnak a következők:

A súlyos börtönbüntetésnek fegyház felel meg abban az esetben, ha kétévi vagy ennél hosszabb tartamú súlyos börtönbüntetést kellene megállapítani.

Ellenben börtön felel meg a súlyos börtönbüntetésnek, ha az utóbbit két évnél rövidebb tartamban kellene kiszabni, valamint tartamra való tekintet nélkül az elsőfokú börtönnek.

Az elsőfokú és szigorú fogságbüntetésnek fogház felel meg (ld. az Élt. 2. §-ához fűzött végrehajtási határozványokat).

Végül még megjegyezzük, hogy a Btk. 2. §-ában említett „*ítélethozás*” alatt a jogerős ítéletet kell érteni. Az új enyhébb törvény tehát azon bűnügyeknél is figyelembe veendő, melyek az új törvény életbelépésének idején a honvéd törvényszék által már elbíráltak ugyan, de perorvoslat folytán a legfelsőbb honvéd törvényszékhez kerültek.⁷⁸

2. § A katonai büntetteket és a katonai vétségeket, úgyszintén büntetésüket ennek a törvénynek Második Része határozza meg.

1. A büntetőjog szubszidiárius jellege talán sehol sem olyan szembeötlő, mint éppen a katonai büntetőjogban, mely csupa már létező normához, mégpedig legnagyobb részt a katonai szolgálati szabályzatokban és utasításokban foglalt parancsokhoz és tilalmakhoz fűz büntető szankciót. Az úgynevezett „*katonai*” bűncselekmények alapját tehát olyan cselekvési szabályok képezik, melyek a katonák hivatásszerű viszonyait rendezik, ennél fogva kizárólag a katonákra rónak kötelességeket. Éppen ezért ily köteleességszegések elkövetője *tettesi* minőségben csakis katonai egyén lehet (ld. a 36. §-hoz írt 1. jegyzetet).

Mindamellet az azon kérdés eldöntésénél, hogy valamely cselekmény „közönséges” vagy „katonai” bűncselekmény-e, nem a most említett momentum, hanem – a fenti szakasz rendelkezése folytán – egy külső (alaki) ismérv a mérvadó, mégpedig az, hogy hol (mely törvényben) van a vonatkozó büntető rendelkezés elhelyezve. A szóban forgó § szerint ugyanis a „katonai” bűncselekmények ebben a törvényben (a Krtbk.-ban) vannak összefoglalva, ebből pedig természetesen következik, hogy a más törvényekben meghatározott bűncselekmények, még ha közülük egyesek lényegileg katonai bűncselekmények is, mert tettesük kizárólag katonai egyén lehet,⁷⁹ formailag nem tekinthetők azoknak. Így az ily deliktumoknál azok a jogszabályok, melyeket a törvények a katonai büntettek és vétségekre rendelnek alkalmazni,⁸⁰ tekintetbe nem jöhetnek.

A fenti §-ban foglalt rendelkezés természetesen nem jelenti azt, mintha a törvényhozó ezután új katonai bűncselekményeket nem konstituálhatna, de feltétlenül megköveteli azt, hogy a jövőben minden ilyen cselekmény létesítésénél kifejezetten megjelöltesék az, hogy a kérdéses bűncselekmény „katonai” deliktum.

2. A törvényhozó a katonai hivatás- és állaskötelességek megszegésének csupán a súlyosabb eseteit vonta szabályozása körébe, míg az enyhébb eseteket, mint *fegyelmi kihágásokat* a fegyelmi fenyítő hatalomnak engedte át. Ennélfogva a Krtbk. a katonai bűncselekmények *súly szerinti* megkülönböztetésénél nem követte a polgári büntetőjogban

⁷⁸ ANGYAL 1920. i. m. 122.

⁷⁹ Ld. pl. az Élt. 92. §-ában körülírt engedély nélküli nősülést.

⁸⁰ Ld. pl. a Krtbk. 3. §-át, 6. §-ának 1. pontját, a 32., 35. és 49. §-ait.

elfogadott hármass felosztást (büntett – vétség – kihágás), hanem csakis *büntettek* és *vétségeket* ismer. „Katonai” kihágás tehát nincs.

A *katonai* deliktumok közül az a cselekmény, melyre a törvény, illetőleg az annak alapján hozott bírói ítélet halált, fegyházat vagy börtönt állapít meg, *büntett*, míg az, melyre fogházat vagy pénzbüntetést állapít meg, *vétség*. A cselekmény bírói értékelése után a büntetti vagy vétségi elnevezés szempontjából mindig a bíróság által kiszabott büntetés a mérvadó. Ha tehát a bíróság valamely in thesi büntettnak nyilvánított cselekményre vétségi büntetést szabott, a bűncselekmény in concreto vétségnek nevezendő (ún. korrekcionalizáció). A *korrekcionalizáció* hat esetben foghat helyt, úgymint a) *kísérlet* (Btk. 66. §-a), b) *bűnsegély* (Btk. 72. §-a), c) *rendkívüli enyhítő körülmények* (Btk. 92. §-a), d) katonai büntett elkövetésére irányuló *sikertelen rábírás* (Ktbtk. 35. §-a), e) *erős felindulásban elkövetett függelemsértés* (Ktbtk. 76. §-a) és f) *zendülésre való eredménytelen felhívás* (Ktbtk. 82. §-a) esetében.

Az ún. *fegyelmi kihágások* jellemző ismérve az azokat meghatározó törvényes tényálladékok hiánya. Ezek helyét általános irányú rendelkezések töltik be (M. E. Mayer), úgy, hogy a fegyelmi fenytő hatalmat tárgyaló jogszabályok alkalmazása szempontjából csupán az a mérvadó, hogy *kinek* – a megtorlást igénylő – *magatartásáról* van szó, és hogy *kit* s milyen mérvben *illet* meg felette a fenytő hatalom (Kraus).

3. A katonákra nézve érvényes *büntetőjog* (e fogalom nem egyértelmű a sokkal szűkebb körű „katonai büntetőjoggal”) és a *fegyelmi fenytő jog* között azonban nincs olyan éles határvonal, mint egyébként a büntetőjog és a fegyelmi jog között. Míg ugyanis a jogszabályok egyfelől módot adnak arra, hogy bizonyos törvényes előfeltételek esetén a *vétségek* (mégpedig úgy a katonai, mint a közönséges vétségek), továbbá a *kihágások*,⁸¹ s kivételesen, nevezetesen a háború idejére szóló anyagi büntetőjogi rendelkezések hatályosságának tartama alatt a minisztérium rendeletére egyes *büntettek* is, mégpedig olyanok, melyek miatt az adott esetben (előre láthatóan) nem lehetne hathavi *fogházbüntetés*nél súlyosabb büntetést kiszabni,⁸² fegyelmi fenytő úton nyerjenek megtorlást, addig másfelől a fegyelmi kihágásokat, ha oly bűncselekményekkel vannak halmazatban, amelyeket fegyelmi úton megtorolni nem lehet, a bírósági eljárásba be kell vonni.⁸³ Ezenkívül azt is látjuk, hogy a törvényhozó az ily kihágások széles körét arra az esetre, ha azok

⁸¹ Ld. az Élt. – az 1912:XXXIII. tc. a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról (továbbiakban: Kbp.) 2. §-ának (1)–(3) bekezdései helyébe lépő – 4. §-át, valamint 50. §-ának (2) bekezdését, a Ktbtk. 46. §-át és az 1921:XLIX. tc. 25. §-ának (1) bekezdését.

⁸² Ld. az Élt. 50. §-ának (2) bekezdését.

⁸³ Ld. a Kbp. 2. §-ának utolsó bekezdését.

bizonyos szigorúbb megtorlást igénylő körülmények között követték el, a vétségek, illetőleg büntettek rangjára emelte.⁸⁴

A félreértések elkerülése végett az Élt. 95. §-ának (1) bekezdése külön is kimondja, hogy „a Ktbtk. 1. §-a nem érinti azokat a jogszabályokat, amelyek szerint egyes bűncselekmények megtorlásának katonai bírósági eljárás mellőzésével fegyelmi úton van helye.” Ehhez képest érvényben maradt többek között az 1921:XLIX. tc. 25. §-ának (1) bekezdésében foglalt az a rendelkezés is, mely szerint a tényleges katonai egyéneket „a *közigazgatási hatóságok* hatáskörébe utalt kihágásokért – ide nem értve a jövedéki kihágásokat – *fegyelmi úton* a katonai hatóságok büntetik meg...” Minthogy jelen törvény (Ktbtk.) 1. §-a csupán a (közönséges) *büntetőtörvények* uralmát terjesztette ki a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre, nyilvánvaló, hogy a rendeletekben, illetőleg szabályrendeletekben megállapított kihágások a honvéd hatóságok által való elbírálásuk alkalmával csakis a Szolg. Szab. I. rész általános határozványaiába ütköző *fegyelmi kihágásoknak* (nem pedig a vonatkozó rendeletbe – szabályrendeletbe – ütköző „kihágás”-nak) minősíthetők. Ezzel szemben az egyes törvényekben megállapított, s a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágások már nem mint fegyelmi kihágások, hanem mint (az illető törvénybe ütköző) „*kihágások*” vonandók fegyelmi úton megtorlás alá.

Az ily (tehát a törvényben megállapított, s a *közigazgatási hatóságok* hatáskörébe utalt) kihágásokat azonban – s ez kétségtelenül következik az 1921:XLIX. tc. imént idézett rendelkezéséből – csakis akkor lehet a bírósági eljárásba bevonni, ha oly bűncselekményekkel vannak halmazatban, melyeket fegyelmi úton megtorolni nem lehet (ld. az 55. §-hoz fűzött jegyzetet is). Ha pedig az ítéldbíróság az ily kihágással halmazatban álló bűncselekmények vádja alól a vádlottat felmenti, úgy – miután a fennmaradó kihágás feletti határozathozatal tekintetében a most említett törvényhely (1921:XLIX. tc. 25. §-a) értelmében illetéktelen – köteles saját illetéktelenségét kimondani és annak megtorlását az arra illetékes parancsnokra bízni.⁸⁵ A *bíróságok hatáskörébe* utalt kihágások ezzel szemben már önállóan is vád tárgyává tehetők (sőt, ha az Élt. 4. §-ában részletezett kizáró okok valamelyike fennforog, fegyelmi úton meg sem torolhatók), így tehát ezek elbírálása az említett esetben nem engedhető át az illetékes parancsnoknak. *Processzuális vonatkozásban* tehát a bíróságok hatáskörébe utalt kihágások az Élt. 4.

⁸⁴ Ld. a Ktbtk. 122., 134. és 135. §-ait.

⁸⁵ A közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartoznak az 1897:XXXIV. tc. 19. §-ának 1. és 2. pontjaiban felsorolt kihágások, úgyszintén azok a kihágások, melyeket más törvények a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalnak. Ezek közül a kihágások közül azonban az 1913:VII. tc. a fiatalkorúak bíróságáról (továbbiakban: Fb.) 3. §-a (1) bekezdésének 2. és 4. pontjai szerint a bíróságok, jelesül a fiatalkorúak bíróságának hatáskörébe tartoznak a fiatalkorúak a Kbt. 62., 63., 66–68. és 70. §-ai alá eső kihágásai, továbbá a szülők, a gyámok, a gondnokok és a felügyelők a Kbt. 64. és 66. §-ai szerint büntetendő kihágásai, úgyszintén a gondozásuk vagy felügyeletük alatt álló gyermekek és fiatalkorúak személye ellen elkövetett kihágásai.

§-ában megjelölt vétségek, míg a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágások a fegyelmi kihágások jogi sorsát osztják.

Hangsúlyoznunk kell azonban e helyütt azt is, hogy az a körülmény, mely szerint valamely büntetendő cselekmény a bírósági eljárás mellőzésével, tehát fegyelmi úton nyer elintézést, az illető deliktum jogi természetét nem érinti, illetőleg azt büntetési, vétségi vagy kihágási jellegétől nem fosztja meg. *Anyagi jogi* szempontból tehát csupán annyiban áll be változás, hogy a bűncselekmények fegyelmi fenytő úton való megtorlása esetén a vonatkozó törvényhelyek által meghatározott büntetések alkalmazást nem nyerhetnek, hanem helyükbe a fegyelmi fenytő jogban szereplő fenytések lépnek, továbbá, hogy ennek folytán a kiszabott fenytések végrehajtásának elévülése tekintetében a jelenleg átdolgozás alatt lévő és a közeljövőben kiadásra kerülő Szolg. Szab. I. részének idevágó intézkedései lesznek mérvadók. Egyébként azonban minden vonatkozásban a büntető-törvények rendelkezései hatályosulnak. Így – hogy csak a legfontosabbakat említsük – fegyelmi úton sem torolható meg a bűncselekmény, ha az adott esetben az állami büntető igény keletkezésének a vonatkozó büntetőtörvényben megállapított feltétele hiányzik – pl. ha a magánindítványra üldözendő cselekménynél a jogosított indítványt nem terjesztett elő –, vagy ha oly körülmény forog fenn, mely a szóban forgó igény érvényesítését a büntetőtörvények értelmében akadályozná – pl. ha a cselekmény büntethetősége elévült (ld. a 34. §-hoz írt 5. jegyzetet és a 36. §-hoz fűzött 11. jegyzetet is).⁸⁶

3. § Viszonosság feltétele alatt a szövetséges állam katonai egyénével szemben kölcsönös szolgálati együttműködés idején elkövetett katonai bűncselekményt úgy kell büntetni, mintha azt a magyar fegyveres erő tagja ellen követték volna el.

1. Azoknál a bűncselekményeknél, melyeknél a védelembe vett katonai érdek hordozója, illetőleg az a személy, akin keresztül a deliktum jogi tárgya megsérthető a törvényes fogalommeghatározás szerint „katonai egyén” („előjáró”, „főljebbvaló”, „katonai őr”, „tiszt – hasonállású” stb.), nyilvánvaló, hogy passzív alanyként – ha csak a törvény kifejezetten eltérően nem rendelkezik – csakis a magyar hadsereg tagja szerepelhet. Külön rendelkezés nélkül tehát a szövetséges állam katonai egyénei a magyar fegyveres erő tagjai részéről ért támadások ellen csupán a magánszemélyeket megillető büntetőjogi oltalomban részesülhetnek. Minthogy ez kölcsönös szolgálati együttműködés esetén beláthatatlan fegyelmi zavarokra vezetne, a törvényhozó – követve több külföldi katonai kódex példáját – beiktatta törvényünkbe a fenti rendelkezést, s ezzel a fokozott

⁸⁶ A büntetőtörvények (az elévülés ideje stb. tekintetében mérvadó) rendelkezései természetesen azon *törvényben* megállapított kihágásokra nézve is irányadók, melyek az 1921:XLIX. tc. 25. §-a értelmében feltétlenül fegyelmi úton intézendők el.

büntetőjogi védelmet bizonyos mérvig a szövetséges állam hadseregének tagjaira is kiterjesztette.

2. Abból, hogy a szóban forgó rendelkezés a szövetséges állam hadseregének tagjait csupán a *katonai bűncselekmények* tekintetében (ld. a 2. §-hoz fűzött 1. jegyzetet) egyenlősítette saját haderőnk tagjaival, következik, hogy a szövetséges hadsereg *sértettként* szereplő tagjának katonai minősége, illetőleg tiszti jellege azoknál a *közönséges bűncselekményeknél*, melyeknél törvényeink az ily minőséghez, illetőleg jelleghez minősítő joghatályt fűznek, tekintetbe nem jöhet.⁸⁷

3. *Szövetséges állam alatt* nem az államok a nemzetközi jogban e néven ismert társas kapcsolatát értjük, hanem olyan államot, mellyel hadi érdekközösség megalkotása céljából szövetségi szerződést kötöttünk.

4. *Kölcsönös szolgálati együttműködés* nem csupán háborúban, hanem béke idején is előfordulhat (pl. közös hadgyakorlatok).

5. A *viszonosság* rendszerint szerződésben (esetleg magában a szövetségi szerződésben) biztosítatik, de e feltétel megvalósult már azáltal is, ha a szövetséges állam büntető törvénykönyve felölel egy, a jelen §-ban foglalt – a viszonosságot más államokkal szemben törvényileg biztosító nyilatkozatnak tekinthető – rendelkezéssel azonos értelmű jogszabályt.⁸⁸

6. A viszonosság nem tartozik a bűncselekmények tényálladákaéhoz, hanem ún. *büntet-hetőségi előfeltétel*, így a szándéknak vagy gondatlanságnak e feltételt nem kell átfognia, illetőleg e feltétel be nem állása körüli tévedés a különben létező szándékot nem zárja ki.⁸⁹ Mindenesetre azonban a viszonosságnak a bűncselekmény elkövetése idején már fenn kell forognia.

⁸⁷ Ld. pl. az Élt. 74. és 89. §-ait.

⁸⁸ Ld. pl. az MStGB. 8. §-át, az 1902. évi norvég katonai büntető törvénykönyv 10. §-át és az 1908. évi japán katonai büntető törvénykönyv 7. §-át.

⁸⁹ Így ANGYAL (1920. i. m. 83.) és Wilhelm FÜHSE (Militärstrafgesetzbuch. G. Stilke, Berlin, 1926. 9.), míg ellenkező véleményen van Paul HERZ és Georg ERNST (Militär-Strafgesetzbuch für das deutsche Reich. F. Vahlen, Berlin, 1908. 28.).

4. § A háború idejére szóló különös rendelkezéseket határvédelmi zavarok vagy az ország belső békéjét súlyosan veszélyeztető lázadás idején is alkalmazni kell. A minisztérium rendeletben határozza meg és teszi közzé azt a napot, amelyen az ily rendelkezések alkalmazása kezdődik és végződik, valamint azt a területet, illetőleg azt a köteléket, ahol az ily rendelkezéseket alkalmazni kell.

A háború idejére szóló rendelkezések a hatályuk alatt elkövetett bűncselekményekre nem alkalmazhatók, ha a bűnvádi eljárást e hatály megszűnte előtt jogerősen be nem fejezték. Nem terjed ki ez a rendelkezés oly bűncselekményekre, melyeket törvényes meghatározásuk szerint csak háború idején lehet elkövetni.

1. „Minden ország katonai büntetőtörvénye szigorúbb megtorló rendelkezéseket tartalmaz arra az esetre, ha valamely (főleg a katonai érdeket sértő) bűncselekményt háború idején követnek el...” Ily szigorúbb rendelkezéseket vesz fel jelen törvény is, és azt az időt, illetőleg helyzetet, melyben ezek a rendelkezések egyáltalában alkalmazásba jöhetnek, általában a „háború idején” kifejezéssel jelöli meg, mely kifejezést a „határvédelmi zavarok”-ra és az ország belső békéjét veszélyeztető lázadásra is vonatkoztatja. Megfelel ez a világháború szerencsétlen kimenetele után beállt események szomorú tapasztalatainak és annak a körülménynek, hogy az 1921:XLIX. tc. 1. §-a a honvédség feladatát „a belső rendnek és biztonságnak és az ország határainak megvédésében” jelölte meg.⁹⁰

2. A háború idejére szóló különös rendelkezéseket tehát 1.) *háború*, 2.) *határvédelmi zavarok* és 3.) az ország belső békéjét súlyosan veszélyeztető *lázas* idején kell alkalmazni.

Bővebb kifejtésre aligha szorul, hogy a „*háború ideje*” nem korlátozható a már tényleg kitört háborúra. A fegyveres erő sikeres működése megköveteli, hogy annak biztosítására az intézkedések idejében megtétessenek, ezért a szigorúbb rendelkezések már a *háború fenyegető veszélye esetén* is foganatba veendőek. Ez nem is lehet másképp, ha tekintetbe vesszük, hogy már a határvédelmi zavarok is, amelyek pedig az ország léte és biztonsága szempontjából a háború fenyegető veszélyénél kisebb jelentőségűek, alapul szolgálnak a rendkívüli intézkedések megtételéhez.

Határvédelmi zavarok alatt az állam területi épségét, függetlenségét vagy más vitális érdekét veszélyeztető, *háborús aktusnak* azonban még *nem* tekinthető határmenti mozgalmakat kell érteni, amilyenek pl. a kívülről jövő csoportos támadások vagy betörések, továbbá a velünk szomszédos államok határ menti területén való zavargások és csoportosulások.

Ami mármost a *lázas*at illeti, idevonatkozóan meg kell jegyeznünk, hogy ez a kifejezés nem a technikus értelemben vett, tehát a Btk. 152. és 153. §-aiban meghatározott

⁹⁰ Miniszteri indokolás 6.

lázadásra utal, hanem minden olyan tömegmozgalomra vonatkozik, mely a közbéke és közrend megzavarására alkalmas. A súlypont ugyanis e helyütt az ország belső békéjének *súlyos veszélyeztetésén van*, ez pedig nemcsak akkor következhet be, ha a támadás az állami és társadalmi rend azon alapintézményei ellen irányul, melyeket a Btk. lázadásra vonatkozó büntető rendelkezései oltalmaznak.

3. A háború idejére szóló szigorúbb rendelkezések alkalmazásának feltételei tehát – miként látjuk – az állam létét és békés fejlődését fenyegető olyan események, melyek szükségessé teszik a kivételes intézkedések *azonnali* alkalmazásának lehetőségét, éppen ezért a törvényhozás a *kormányra* bízta annak *meghatározását és közzétételét*, hogy a háborús viszonyokra szabott szigorúbb rendelkezéseket *mely időponttól, meddig és mily körben* kell alkalmazni.

4. A fenti §-sal szoros összefüggésben van az Élt.-nek a Kbp. 14. § (1) bekezdése helyébe lépő 8. §-a, valamint az Élt. 50. §-a.

Az Élt. 8. §-a szerint „háború idején” a minisztérium a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneket bizonyos (a most említett §-ban részletezett) bűncselekmények miatt rendelettel honvéd büntetőbíráskodás alá helyezheti, az Élt. 50. §-ának (1) bekezdése értelmében pedig „a háború idejére szóló anyagi büntetőjogi rendelkezések hatályosságának tartama alatt és korlátaiban belül (Ktbtk. 4. §), ha csak a minisztérium kivételt nem tesz, a katonai büntetőbíráskodásban a Kbp.-nak a hadrakelt sereg számára szóló szabályait kell alkalmazni.”

Minthogy az Élt. 97. §-ának (1) bekezdése csupán a *közönséges büntetőtörvényekre* vonatkozóan mondja ki, hogy ott, ahol „háború ideje” említetik, ez alatt a Ktbtk. 4. §-ában meghatározott időt kell érteni, felmerül a kérdés, vajon az Élt. 8. §-ában megjelölt „háború ideje” miként értelmezendő. Ez a kérdés már azért is indokolt, mert az Élt.-nek ugyancsak a háború idején alkalmazásba jövő 50. §-ában kifejezetten utalás történik a Ktbtk. 4. §-ára, így ez a körülmény az Élt. 8. §-át illetően argumentatio a contrario szolgáltathat alapot. Nézetünk szerint a Ktbtk. 4. §-ában nyújtott meghatározás az Élt. 8. §-ára is vonatkozik. Nem téveszthető ugyanis szem elől, hogy az Élt. imént említett §-a voltaképpen nem egy hatásköri rendelkezést tartalmazó processzuális, hanem a Ktbtk. személyi hatályát kiterjesztő anyagi jogszabály, amely mint ilyen – miként az egyébként a Ktbtk. 5. §-ából is kitűnik – a Ktbtk. integráns részét képezi, így az abban előforduló kérdéses fogalomnak csakis a Ktbtk.-ra nézve érvényes extenzív értelem tulajdonítható.

5. A fenti § *második bekezdésével* kapcsolatban a következőkre hívjuk fel a figyelmet:

Azok a bűncselekmények, melyek a háború idejére szóló különös rendelkezések érvényessége idején követték el, ha csak a törvény expressis verbis eltérően nem rendelkezik, akkor is az elkövetéskor hatályos jogszabályok alapján ítélandók meg, ha oly időben

kerülnek elbírálásra, amikor a szigorúbb törvények uralmi ideje már megszűnt. A Btk. 2. §-a ugyanis a szóban forgó esetre nem hat ki, mert a háború idejére szóló törvényes rendelkezések a háborús viszonyok megszűnése után is életben maradnak, csupán a lehetősége szűnik meg annak, hogy azokkal valaki szembehelyezkedhessék.⁹¹ Minthogy azonban a háború idejére szóló rendelkezések elsősorban az elrettentés célját szolgálják, ez a cél pedig a kivételes viszonyok megszűnésével elveszti jelentőségét, a törvényhozó a most ismertetett elv alól azon bűncselekmények tekintetében, melyek „háború idején” a rendesnél szigorúbb büntetés alá esnek, kivételt tesz, kimondván azt, hogy ilyen bűncselekményekre a szigorúbb rendelkezések csupán a háború idejére szóló rendelkezések hatályának megszűnéséig alkalmazhatók. Változatlanul érvényesíti azonban a szóban forgó elvet azoknál a bűncselekményeknél, melyeknél a „háború ideje” konstitutív elemet képez, amelyek tehát (mint pl. a Ktbtk. 113. és 115. §-aiba ütköző deliktumok) törvényes fogalommeghatározásuk szerint csakis „háború idején” követhetők el.

Természetes, hogy míg az első kategóriába tartozó cselekményeknél a büntetés kiszabásánál súlyosító körülményként veendő figyelembe a „háború idején” történt elkövetés, addig az utóbb említett deliktumoknál enyhítő körülményként kell betudni azt, hogy a cselekmény a rendkívüli viszonyok megszűnése után került elbírálás alá.

⁹¹ ANGYAL 1916. i. m. 83–84., Lothar KÄCKELL: Die Bedeutung des Strafgesetzbegriffes in der Lehre von der strafrechtlichen Rückwirkung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 187. Schletter, Breslau, 1915. 221–222. és Franz LISZT – Eberhard SCHMIDT: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. W. de Gruyter, Berlin, 1927. 117.

I I . F E J E Z E T

A törvény hatálya terület és személyek tekintetében

5. § A jelen törvény hatálya a magyar állam területére és azokra az egyénekre terjed ki, akik a katonai büntetőbírászkodásnak vannak alávetve.

1. A Ktbtk. területi hatálya tekintetében a kiindulópontot e §-nak a területiség elvén (principium territoriale) alapuló az a rendelkezése képezi, mely szerint „jelen törvény hatálya a magyar állam területére [...] terjed ki.”

Államterület alatt nemcsak az országhatár által körülvelt földterület értendő, hanem a nemzeti vizek, továbbá a nemzetközi vizeknek az országhatáron belül eső részei, a föld-felület feletti légoszlop, a hadihajók, valamint a kereskedelmi hajók (de utóbbiak csak ha nyílt tengeren vannak) és végül a nyílt tenger vagy uratlan terület felett repülő légi járművek, a hadi légi járművek pedig akkor is, ha a valamely idegen állam területén annak engedélyével kikötnek.

Sok esetben a bűncselekmény tényálladékának egy része belföldön, másik része pedig külföldön valósul meg (pl. a magyar területen álló X lelövi a Csehszlovák Köztársaság területén tartózkodó Y-t). Ilyenkor nyomban felmerül a kérdés, hol tekintendő a deliktum elkövetettnek. Mi *az elkövetési hely* kérdését illetően a cselekményegység elméletét fogadjuk el. Eszerint pedig a bűncselekmény mindazokon a helyeken elkövetettnek tekintendő, ahol a törvényes tényálladék bármelyik része létrejött. Ha tehát a tényálladék valamelyik eleme belföldön valósult meg, a bűncselekmény belföldön elkövetettnek tekintendő.⁹²

2. A Ktbtk. *személyi hatálya* tekintetében – minthogy a fenti § csupán annak a kimondására szorítkozik, hogy jelen törvény azokra az egyénekre terjed ki, akik a katonai büntetőbírászkodásnak vannak alávetve – külön törvényes rendelkezések, mégpedig a Kbp. 11–13. és 16. §-ai, az 1921:XXXII. tc. 80. §-a, az 1921:XLIX. tc. 26. és 34. §-ai, az Élt. 8., 52. és 98. §-ai, (a vámőrség tagjait illetően) az 1924:XIX. tc. 15. §-a, és végül (a folyamőrség egyéneit illetően) az 1922:XIV. tc. 1. §-ában adott felhatalmazás alapján az 1922. évi július hó 25-én 122.295/1922. BM VI/d. szám alatt kiadott rendelet igazítanak el.

⁹² ANGYAL 1920. i. m. 129., IRK 1928. i. m. 174., HAFTER i. m. 80. és M. E. MAYER 1923. i. m. 92-93. és az 1. §-hoz írt 5. jegyzet.

I. Ezek szerint katonai büntetőbíráskodás alatt állnak az e bíráskodást megalapító viszony tartama alatt elkövetett *összes bűncselekmény* miatt, kivéve a jövedéki kihágásokat:

1.) A honvédség és egyéb katonailag szervezett testületek⁹³ *tényleges egyénei* (Kbp. 11. §-ának 1. pontja);

2.) a honvédség és egyéb katonailag szervezett testületek azon *rangosztályba sorozott nem tényleges egyénei*, akik ebben a minőségükben a honvédségnél, illetőleg valamely egyéb katonailag szervezett testületnél bármiféle szolgálati alkalmazásban vannak (Kbp. 11. §-ának 4. pontja);

3.) a honvédség és egyéb katonailag szervezett testületek azon *rokkantjai*, akik katonai rokkantházakban vannak elhelyezve (Kbp. 11. §-ának 5. pontja);

4.) *mindazok* (ideértve a polgári egyéneket is), akik a katonaságnál ellenük indított bűnvádi eljárás folytán előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban vannak, vagy valamely szabadságvesztés-büntetést *katonai büntetőintézetben* töltenek (Kbp. 11. §-ának 6. pontja);

5.) a honvédség és egyéb katonailag szervezett testületek – csapatuk (intézetük, testületük) állományában megmaradó – mindazon egyénei, akiken valamely *katonai bíróság által* rájuk szabott szabadságvesztés-büntetést *polgári letartóztató intézetben* hajtának végre (Kbp. 11. §-ának 7. pontja);

6.) a tényleges szolgálatból eltávozott *szökevények* (Kbp. 11. §-ának 8. pontja);

7.) mindazok, akik mozgósított vagy olyan honvéd csapatok (parancsnokságok) *kíséretéhez* tartoznak, melyek az ország területén kívül vannak (Kbp. 11. §-ának 9. pontja);

8.) a csapataink vagy parancsnokságaink őrizet alá helyezett *hadifoglyok és túsók* (Kbp. 11. §-ának 10. pontja).

II. Katonai büntetőbíráskodás alatt állnak *továbbá*:

1.) a katonai szolgálatra önkéntes vállalkozás folytán kötelezett egyének a *behívó parancs iránt tanúsított engedetlenség* miatt (1921:XLIX. tc. 34. §-ának (1) bekezdése);

2.) a honvédség szabadságolt viszonyban lévő egyénei az ellenőrzési szemle ideje alatt elkövetett katonai bűncselekmények miatt (1921:XLIX. tc. 26. §-ának (2) bekezdése);

3.) a honvédség és egyéb katonailag szervezett testületek *nem tényleges tisztjei és hasonállású egyénei* (ld. a Kbp. 9. §-ának (3) bekezdését) azok miatt a *katonai bűncselekmények*, valamint a katonai *főlé- és alárendeltségi* viszonyba ütköző büntetendő magatartások miatt, melyeket katonai egyenruhában követnek el, továbbá azok miatt a bűncselekmények miatt, melyeket katonai egyenruhában az *őket megillető fegyver* használatával követtek el. Végül azok miatt a bűncselekmények miatt, melyekben ők a *katonai*

⁹³ „Egyéb katonailag szervezett testületek” a testőrség, vámőrség, folyamőrség, csendőrség, méneskar, koronaőrség és képviselőházi őrség.

bíróági bűnesetek alkalmából eljáró katonai bíróságokkal, katonai parancsnokságokkal és közegekkel szemben ezek hivatalos eljárása alatt *katonai egyenruhában* válnak bűnösökké (Kbp. 13. §-ának 4. pontja, az 1921:XXXII. tc. 80. §-a és az Élt. 7. §-a);

4.) a *polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyének* (a törvényhozás további rendelkezéséig) a *hűtlenség* az Élt. 60–64., 66. és 68. §-aiban meghatározott büntette miatt, amennyiben *katonai titok* tekintetében követték el, úgyszintén az ily cselekmény útján elkövetett szigorúbban büntetendő cselekmény miatt (Élt. 98. §-a).

III. Háború idején a minisztérium a *polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneket* az Élt. 8. §-a alapján rendelettel katonai büntetőbíráskodás alá *helyezheti*:

- 1.) jogosulatlan toborzással elkövetett lázadás (Btk. 161. §) miatt,
- 2.) katonai büntett vagy katonai vétség elkövetésére rábírás és katonai büntett vagy katonai vétség elkövetésében való más részesség (Ktbtk. 35. és 36. §, Élt. 95. §) miatt,
- 3.) a hűtlenségnek az Élt. 59. §-ában meghatározott büntette miatt,
- 4.) a hűtlenségnek az Élt. 60–64. és 66–68. §-aiban meghatározott büntette vagy vétsége miatt, ha a cselekményt katonai titok tekintetében követték el,
- 5.) a hűtlenségnek az Élt. 65. §-ában meghatározott vétsége miatt,
- 6.) a hűtlenség feljelentésének vagy megakadályozásának az Élt. 69. és 86. §-ai szerint büntetendő elmulasztása miatt, ha a fel nem jelentett vagy meg nem akadályozott cselekmény a 3. és 4. pontokban megjelölt büntettek közé tartozik,
- 7.) az Élt. 78. §-ában meghatározott fegyveres erő elleni büntett miatt,
- 8.) a hadifogoly megszökéséhez nyújtott segély (Élt. 81. §) miatt,
- 9.) katonai behívó parancs iránt engedetlenségre való csábítás miatt,
- 10.) a fentebb felsorolt cselekmények útján elkövetett szigorúbban büntetendő cselekmények miatt.

IV. Végül az Élt 52. §-a alapján a hadrakelt sereg legfőbb parancsnoka oly egyéneket, akik egyébként nem állnak katonai büntetőbíráskodás alatt és *ellenséges országban* a mozgósított csapatok (parancsnokságok) vagy szövetségeseik hatalmi körén belül *kerülnek kézre*, a katonai büntetőbíráskodás *alá helyezheti*:

- 1.) oly bűncselekmények miatt, melyeket e hatalmi körön belül követnek el,
- 2.) tekintet nélkül az elkövetés helyére, a III. pont alatt felsorolt bűncselekmények miatt.⁹⁴

⁹⁴ Katonai büntetőbíráskodás alá tartozott hadi létszámra való emelés vagy mozgósítás esetén az 1912:LXVIII. tc. értelmében *katonai vezetés alatt* hadi szolgálatot teljesítő *közlekedési vállalatok személyzete* is, ebbéli *szolgálati kötelezségeinek megszegése* miatt (1912:LXVIII. tc. 9. §-ának (2) bekezdése), és kiterjedt e bíráskodás a hadi létszámra való emelés vagy mozgósítás esetén az 1912:LXVIII. tc. értelmében *katonai közegek vezetése alatt* teljesítendő munka végzésére alkalmazott *polgári egyénekre* is,

3. A katonai büntetőbíráskodás az ezt megalapító viszony megszűntével *közönséges bűncselekményekre* nézve véget ér, ha a tényvázlat szerkesztésére hivatott parancsnokság vagy a helyi hatóság, az illetékes parancsnok vagy az illetékes bíróság e viszony megszűnte előtt nem tett a bűnvádi eljárás előkészítésére vagy megindítására intézkedést.

Katonai bűncselekményekre nézve és a fenti II. pont 3. alpontjának esetében a katonai büntetőbíráskodás véget ér, ha a bűnvádi eljárás előkészítésére vagy megindítására legkésőbb az e büntetőbíráskodást megalapító viszony megszűntét követő egy év alatt és ha a tettes törvényes katonai szolgálati kötelezettségben áll, legkésőbb az e kötelezettségből kiléptét követő egy év alatt nem történt intézkedés.

Ha katonai bűncselekmények közönséges bűncselekményekkel állnak halmazatban, a katonai büntetőbíráskodás ez utóbbiakra is annyi időn át marad hatályban, mint a katonai bűncselekményekre, hacsak a közönséges bűncselekményeket el nem különítik (Kbp. 37. §-a), s a polgári büntetőbíráskodás részére át nem engedik (Kbp. 16. §-a).

6. § Külföldön elkövetett bűncselekményre az 1878:V. t.-c. (Btk.) 7. §-át kell alkalmazni akkor is, ha a cselekmény:

1. katonai bűncselekmény, vagy

2. elkövetője tényleges katonai egyén, vagy

3. elkövetési helye ellenséges országban a fegyveres erőnek vagy szövetségesének hatalmi körén belül van, vagy elkövetője az e hatalmi körön kívül elkövetett cselekmény miatt is katonai büntetőbíráskodás alá tartozik.

1. A Btk. 7. §-a értelmében az ott felsorolt s *külföldön*⁹⁵ elkövetett bűncselekmények *feltétlenül és kizárólag* a Btk. szerint büntetendők. A *lex mitior elve tehát nem* érvényesül, vagyis a hazai törvények alkalmazandók akkor is, ha a cselekmény az elkövetés helyén fennálló törvény szerint nem büntethető vagy enyhébben büntetendő. Ezenkívül a bűnvádi eljárásnak a non bis in idem elve sem állja útját, mert a felelősségre vonás a szóban forgó törvényhely kifejezett rendelkezése szerint bekövetkezik akkor is, „ha az illető személy a magyar állam területén kívül ítéltetett el – habár az ellene ott kiszabott büntetést kiállotta is, vagy ha a magyar kir. miniszter ellenjegyzése nélkül kegyelmeztetett meg.” A külföldön kiállott büntetés mindazonáltal a 7. § értelmében a „büntetés megállapításánál a *lehetőségig* számításba veendő.”

az illető katonai közegek által e munkák vezetésére vonatkozólag kiadott parancsok iránti *engedelmesség* miatt (1912:LXVIII. tc. 9. §-ának (3) bekezdése). Az 1912:LXVIII. tc.-nek a szóban forgó rendelkezései azonban az 1922:III. tc. 20. §-ának utolsó előtti bekezdése értelmében jelenleg nem hatályosulhatnak.

⁹⁵ Az uratlan, tehát idegen állam felségjoga alá nem tartozó terület is külföld.

Törvényünk azáltal, hogy a Btk. most ismertetett rendelkezését a fenti §-ban meghatározott esetekre is kiterjesztette,⁹⁶ a külföldön elkövetett bűncselekmények feltétlenül büntetés alá vonandó körét⁹⁷ lényegesen tágította. Erre az intézkedésre azonban szükség volt, mert hiszen katonai érdekeinket az idegen államok kellő oltalomban nem részesítik. Így az ily érdekek ellen külföldön intézett támadások megbüntetése a szóban forgó kiterjesztés nélkül a Btk. 11. §-a értelmében mindig attól függött volna, hogy a cselekmény az elkövetés helyének törvényei szerint büntetendő vagy büntethető-e, s igenlő esetben a Btk. 12. §-a alapján a külföldi enyhébb törvényt kellett volna alkalmazni.⁹⁸ Egyébként a büntető hatalom gyakorlására vonatkozó általános nemzetközi jogi elvek is elismerik az államok az önvédelem princípiumán alapuló azon jogát, hogy bizonyos speciális érdekeik védelmére (a Btk. 7. §-ban foglalt rendelkezésnek megfelelő) feltétlenül érvényesülő jogszabályokat alkossanak.⁹⁹ Több állam e téren tovább is megy, mint mi, mert katonai büntetőtörvényét feltétlenül alkalmazni rendeli *a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyének* által külföldön elkövetett minden bűncselekmény tekintetében.¹⁰⁰

2. A fenti § 1. pontja az állami érdeksérlemi elvre támaszkodik.

A katonai bűncselekményekben való bűnrészesi közreműködés, valamint a katonai bűncselekményekre való sikertelen rábírás (ld. a Ktbtk. 35. és 36. §-ait) is katonai (nem pedig közönséges) bűncselekmény. Abban az esetben tehát, ha pl. a minisztérium az Élt. 8. §-a alapján a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneket ily cselekmények miatt

⁹⁶ A jelen törvényhez fűzött miniszteri indokolásban (ld. a 7. lapon) a külföldön kiállott büntetés beszámítása tekintetében tévedésből a Btk. 7. §-án kívül a Btk. 13. §-ára is utalás történik, holott a 6. §-ban részletezett esetekben minden vonatkozásban, tehát a beszámítás kérdésében is kizárólag a Btk. 7. §-ának rendelkezései nyerne alkalmazást.

⁹⁷ A közönséges büntetőtörvények értelmében feltétlenül büntetés alá vonandó cselekmények: A Btk. 7. §-ában felsorolt deliktumok, tehát a fелségсértés, királysértés (de ez csupán akkor, ha elkövetője magyar honos), hűtlenség, lázadás, a magyar állami pénztárnál fizetés gyanánt elfogadott fém- vagy papírpénz vagy a pénzzel egyenlőnek tekintett magyarországi közhitelpapír meghamisítása, továbbá a kábelrongálás (1888:XII. tc. 10. §-a), a kivándorlási törvény megszegése (1909:II. tc. 48. §-a), a hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények (1915:XIX. tc. 14. §-a), az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvénybe ütköző bűncselekmények (Átv. 11. §-a), a m. kir. honvédségről szóló törvényben megállapított büntettek, vétségek és kihágások (1921:XLIX. tc. 33. §-a és az 1922:III. tc. 15. §-a), a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések (1922:XXVI. tc. 5. §-a), és végül az állami tejjellenőrző jeggyel elkövetett visszaélések (1925:X. tc. 15. §-a).

⁹⁸ Miniszteri indokolás 6-7.

⁹⁹ SZONDY Viktor: Az idegen állami érdekek és a nemzetközi érdekek védelme a büntetőjogban. Magyar Jogi Szemle 1929/6. 209–225.

¹⁰⁰ Ld. pl. az 1902. évi norvég katonai büntető törvénykönyv 11. §-át, az 1908. évi japán katonai büntető törvénykönyv 3. §-át és az 1927. évi svájci katonai büntető törvénykönyv 9. §-át.

katonai büntetőbíráskodás alá helyezi, a külföldön *polgári* egyének által kifejtett szóban forgó magatartások is jelen törvény szerint büntetendők.

3. A megbeszélésünk tárgyát képező § 2. pontja a személyiség elvén (princípium personalitatis) alapszik.

Az e pontban foglalt rendelkezés, mely a fegyelem biztosítása érdekében a *tényleges katonai egyének* által elkövetett *valamennyi* bűncselekmény tekintetében (ideértve a kihágásokat és fegyelmi kihágásokat is) kötelezővé teszi a hazai törvények kizárólagos alkalmazását, az 5. §-ban kifejezésre juttatott területiség elvének a legmesszebbmenő áttörése.

Tényleges katonai egyének: a tisztek (hasonállású egyének), továbbá a legénységi állományú egyének attól a naptól fogva, melyen a tényleges szolgálattevényt megkezdték (bemutattattak), a szabadságolt viszonyba való áthelyezésükig, illetőleg elbocsátatásukig. A szabadságolt viszonyban lévők pedig attól a naptól fogva, melyen tényleges szolgálatukat újból megkezdték (bemutattattak), a szabadságolt viszonyba való újabb visszahelyezésük vagy elbocsátásuk időpontjáig (1921:XLIX. tc. 24. §-a). Tényleges katonai egyéneknek tekintendők azok is, akik ideiglenesen ténylegesítve vannak, vagy akik a tényleges szolgálatból ideiglenesen, vagyis *meghatározott* időre szabadságoltattak (beleértve azokat is, akik várakozási illetménnyel, minden illetmény nélkül, szabadságolási díj fizetése ellenében, vagy bármely más címen élveznek meghatározott időre szóló szabadságot).¹⁰¹

4. A fenti § 3. pontja szerves kapcsolatban van az Élt. 52. §-ával, mely szerint „a legfőbb parancsnok oly egyéneket, akik egyébként nem állnak katonai büntetőbíráskodás alatt és *ellenséges országban* a mozgósított csapatok (parancsnokságok) vagy szövetségeik hatalmi körén belül kerülnek kézre, a honvéd büntetőbíráskodás alá helyezhet: 1.) oly bűncselekmények miatt, melyeket e hatalmi körön belül követnek el, 2.) tekintet nélkül az elkövetés helyére az Élt. 8. §-ában felsorolt bűncselekmények miatt.” Az Élt. most idézett rendelkezése szükségszerű folyománya annak, hogy az ellenséges országnak csapataink hatalmi körébe eső része (s ez alatt nem csupán a megszállott, hanem a hadművelleti területet is érteni kell) büntetőjogi szempontból magyar területnek tekintendő, melyen a ius puniendit – a katonai bíróságok útján – a magyar állam gyakorolja.¹⁰² Ennélfogva nem tehető semmi különbség az Élt. 52. §-a alapján katonai büntetőbíráskodás alá helyezett egyének és azok között, akik a magyar állam területén követik el a bűncselekményt, illetőleg itt kerülnek kézre. Ennek a különbségnek

¹⁰¹ Ld. a Szolg. Szab. I. rész előzetes észrevételeit és az 1930. év október hó 29-én 6332/elnökség 1930. szám alatt kelt honvédelmi miniszteri rendeletet (Honvédségi Közlöny 1930/29.).

¹⁰² Vö. KOHLER i. m. 245.

elenyésztetése végett vétetett be törvényünkbe a fenti § 3. pontja is, amely mindazonáltal némi diszgruenciát teremt a most említett két kategória között annyiban, hogy az Élt. 8. §-ában említett valamennyi bűncselekmény tekintetében a magyar törvények kizárólagos alkalmazását teszi kötelezővé, míg az Élt. 8. §-a alapján katonai büntetőbíráskodás alá helyezett, s belföldön kézre került egyének csupán az Élt. 8. §-ának 1–6. és 9. pontjaiban megjelölt deliktumok miatt lesznek feltétlenül a magyar törvények alapján büntetendők.

5. A külföldön elkövetett cselekmények a 6. §-ban *nem említett* eseteiben természetesen a *közönséges* büntetőjog általános rendelkezései irányadók.

6. A hazai jogszabályok szerint büntetendő, de külföldön tartózkodó egyénnek a belföldi bíróságok által való megbüntetését a *kiadatás*¹⁰³ intézménye teszi lehetővé. A kiadatást nem csupán az az állam kérheti, melynek területén a cselekmény elkövetett, hanem az is, melynek a büntetett honosa.¹⁰⁴

A *katonai* bűncselekmények kiadási vonatkozásban a politikai bűncselekményekkel esnek egy tekintet alá, így miattuk kiadatásnak nincs helye. Oly katonai bűncselekmények esetén azonban, melyek egyúttal valamely közönséges bűncselekmény törvényes tényálladékát is kimerítik (ilyen pl. a Ktbtk. 126. §-ába ütköző deliktum) nincs akadálya annak, hogy utóbbi minősítés alapján (tehát pl. testi sértés címén) a kiadási eljárás folyamatba tessék. Nem minősülhet azonban kiadási bűncselekményként (tehát lopás vagy sikkasztásként) a katonának az őt megillető, rajta levő felszerelésével és ruházatával történt szökése.¹⁰⁵

Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a kiadatás részleges engedélyezése esetében is a kiadó állam határozatának a kiadatást bizonyos bűncselekmények miatt megtagadó része a megkereső állam büntető hatalmát *rendszerint* nem korlátozza véglegesen. A kiadott egyén ugyanis, amennyiben a kiadási engedélyben részletezett cselekmények miatt ellene folyt bűnvádi eljárás jogerős befejezése, illetve a rá esetleg kiszabott büntetés letöltése vagy megkegyelmeztetése után bizonyos, a vonatkozó kiadási szerződésben megjelölt idő alatt (szerződés hiányában a viszonzossági gyakorlat mérvadó) az állam területét el nem hagyja, hanem ott *önként* visszamarad vagy oda később *visszatér*, a kiadási határozatból származtatható jogait elveszti. Így minden, a még kiadása előtt elkövetett s a kiadása tárgyául szolgált cselekményeken felül őt terhelő bűncselekmény miatt (legyen az akár közönséges, akár politikai vagy katonai deliktum)

¹⁰³ A kiadási jogra vonatkozó fejtegetéseinket azért kellett ideilleszteni, mert csupán a Ktbtk. 5. és 6. §-ai tartalmaznak a nemzetközi büntetőjog körébe tartozó rendelkezéseket.

¹⁰⁴ ANGYAL 1920. i. m. 133–137.

¹⁰⁵ DOLESCHALL Alfréd: Kiadatás. In: Magyar jogi lexikon IV. Pallas, Budapest, 1904. 752.

a kiadatást engedélyezett állam utólagos beleegyezése nélküli is üldözhető, illetve büntethető.

Addig természetesen, míg a kiadott egyén katonai szolgálati kötelezettségben áll, a felelősségre vonhatásnak az a feltétele, hogy a letartóztatásból való szabadulása után az ország területén *önként* visszamaradjon, *nem* valósulhat meg.

Egyes államokkal kötött szerződéseink azonban a kiadott büntettek maradásának, illetve visszatérésének imént említett jogi hatályát a politikai, illetőleg *katonai* bűncselekmények tekintetében nem ismerik el, így végleg kizárják annak lehetőségét, hogy a kiadott büntettek a kiadás előtt elkövetett ily bűncselekményekért felelősségre vonhassuk.¹⁰⁶

A kiadási eljárásra nézve fontos rendelkezéseket tartalmaz az 1927. év augusztus hó 31-én 11.822/el. 13–1927. szám alatt kelt honvédelmi miniszteri rendelet.

¹⁰⁶ Ld. a Franciaországgal 1855. év november hó 13-án kötött szerződés VII. cikkét, a Svédországgal és Norvégiával kötött, s az 1871:XXIV. tc.-be iktatott egyezmény III. cikkét, az Olaszországgal kötött, s az 1871:XXVI. tc.-be iktatott szerződés III. cikkét, a Németalfölddel kötött, s az 1881:XVIII. tc.-be iktatott egyezmény V., ill. VII. cikkeit, az Uruguay-jal kötött, s az 1896:XXX. tc.-be iktatott szerződés IX. cikkét, a Görögországgal kötött, s az 1907:XXII. tc.-be iktatott egyezmény VI. cikkét, a Paraguay-jal kötött, s az 1910:IX. tc.-be iktatott szerződés IX. cikkét, a Bulgáriával kötött, s az 1912:XXIX. tc.-be iktatott szerződés III., ill. X. cikkeit, és végül a Romániával kötött, s az 1925:V. tc.-be iktatott egyezmény III., ill. IV. cikkeit.

III. FEJEZET

A büntetések

7. § A halálbüntetést agyonlövéssel kell végrehajtani, amennyiben a jelen törvény Második Része így rendelkezik.

Kötéllel kell azonban a halálbüntetést akkor is végrehajtani, ha azt több, részint kötéllel, részint agyonlövéssel végrehajtandó halálbüntetéssel sújtott bűncselekmény miatt szabták ki.

Kötéllel végrehajtandó halálbüntetésre ítézés esetében a honvédségből (csendőrségből) való kicsapást is ki kell mondani.

1. A katonai büntetőjog legfőbb célját, a fegyelem fenntartását sokszor csakis az elrettentés által érheti el.¹⁰⁷ Éppen ezért a halálbüntetést, ami az *elrettentés* leghatékonyabb eszköze, még azok az államok is fenntartották katonai büntető törvénykönyveikben, melyek egyébként a szóban forgó büntetési nemet büntetési rendszerükből kitörölték és megengedik annak a katonai büntetőjogban való alkalmazását az olyan abolicionisták, mint Mittermaier és Carrara is.¹⁰⁸ Nem mondhatott le tehát e büntetésről a Ktbt. sem, azt azonban csupán a feltétlenül szükséges esetekre szorította, így a halálbüntetés alkalmazási körének megvonásánál meghajlott a humanizmus követelményei előtt.

2. Törvényünk a hagyománynak megfelelően a halálbüntetés *kétféle végrehajtási módját* ismeri, úgymint a kötél és agyonlövés általi végrehajtást, melyek közül az agyonlövés általi halálbüntetés az enyhébb jellegű. Ez az enyhébb jelleg egyfelől a halálbüntetésnek kísérlet (Ktbt. 33. §-a), továbbá enyhítő körülmények (Ktbt. 52 §-a) esetében szabadságvesztés-büntetésre leendő átváltoztatásánál megengedett alsó határból, másfelől

¹⁰⁷ Az *elrettentés* eszméje végigvonul az egész katonai jogon (így pl. a Szolg. Szab. I. rész 33. pontja szerint, „aki válságos pillanatokban csüggeteg szavakat ejt, aki fegyvert vagy löszert elhány, az engedelmességet megtagadja, magát az ütközetből önhatalmúlág kivonni igyekszik vagy zsákmányol, az *elrettentő példa gyanánt* a csapat szeme láttára a csapatparancsnok, illetőleg a közbelépő előljáró által személyesen vagy ennek parancsára haladéktalanul *felkoncoltatik*”, vagy az Élt. 42. §-a értelmében az e §-ban részletezett cselekmények miatt a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül van helye rögtönítélő eljárásnak, „ha a megzavart fegyelem helyreállítása *elrettentő példaadást* tesz szükségessé.”)

¹⁰⁸ Ld. GÁBOR i. m. 170–173. és FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill, Budapest, 1914. 274.

abból a körülményből tűnik ki, hogy a honvédségből (csendőrségből) való kicsapás csakis kötél általi halálbüntetésre ítélet esetében mondható ki.

Abból, hogy a kötél és az agyonlövés általi halálbüntetés ugyanazon büntetés kétféle végrehajtási módja, nem pedig két önálló büntetési nem, következik, hogy a büntetések a Btk. 20. §-ában megállapított súly szerinti sorrendje érintetlenül maradt. Az agyonlövés általi halálbüntetés tehát mindig súlyosabb az életfogytig tartó fegyházbüntetésnél, annak ellenére, hogy az utóbbi büntetés helyett „túlnyomó” enyhítő körülmények esetében 15 évi (Btk. 91. §-a), rendkívül enyhítő körülmények esetében pedig tízévi fegyháznál kisebb büntetés nem állapítható meg (Btk. 92. §-a), míg az agyonlövés általi halálbüntetés helyett a Btk. 91. §-a feltételeinek fennforgása esetében tízévi, a Btk. 92. §-a feltételeinek megléte esetében pedig ötévi szabadságvesztés szabható ki (Ktbt. 52. §-a).

3. *Jelen törvény* a 70. § (2) bekezdés, a 73. § (3) bekezdés, a 74. §, a 75. § (1) bekezdés, a 78., a 86. §, a 94. § (2) és (4) bekezdései, a 96. § (2) bekezdés, valamint a 103., a 105., a 108. és a 134. § esetében engedi meg a halálbüntetés alkalmazását, ezek közül azonban csupán az ellenséghez való szökésre és az ily célból alakítandó szövetkezésre irányuló felbujtásra (94. § (4) bekezdés és 96. § (2) bekezdés), tehát a katonai felfogás szerinti aljas érzületre visszavezethető bűncselekményekre állapít meg kötél általi halálbüntetést.

Kötél általi halálbüntetés alkalmazásának ezen kívül még helye van az Élt. 59. § utolsó bekezdés, az Élt. 62., illetve 63. §-ai, továbbá a halállal büntetendő bűncselekményekre irányuló nyilvános felhívás esetében, ha a felhívás eredménnyel járt (Btk. 171. §-a és Élt. 72. §-a), a Btk. 126. §-ának 1–4. pontjai (Élt. 85. §-ának 1. pontja), a Btk. 126. §-ának 1–4. pontjaiban körülírt felségsértésre irányuló eredményes felhívás (Élt. 85. §-ának 4. pontja), a Btk. 278. §-a és az 1915:XIX. tc. 2. §-ának 6. pontja esetében.

Végül halállal sújtható minden *rögtönítélő eljárás alá* tartozó bűncselekmény is (Kbp. 444. §-ának (2) bekezdése). Hogy mely bűncselekmények miatt, s milyen feltételek mellett van helye rögtönítélő eljárásnak, azt az Élt. 42–46. §-ai, továbbá a Kbp. 481. §-ának (2) bekezdése mondja meg.

4. A Kbp. 416. §-ának utolsó bekezdése értelmében abban az esetben, „ha *kötéllel* a halálbüntetést amiatt, mivel hóhér kellő időben nem kapható, vagy mert más akadály forog fenn, *nem lehet végrehajtani*, az illetékes parancsnok fel van hatalmazva, hogy a halálbüntetésnek ezt a nemét *agyonlövésre* változtassa át.”

Ezzel szemben a *polgári* büntetőbírósnak a Ktbt. alkalmazása esetében az agyonlövés általi halálbüntetés helyett is kötéllal végrehajtandó halálbüntetést kell kiszabnia. Az Élt. 72. §-a és 95. §-ának (2) bekezdése ugyanis úgy rendelkezik, hogy a polgári büntetőbíráskodás körében „a Ktbt.-ban megállapított büntetést a közönséges büntetőtörvények szabályai szerint kell kiszabni és végrehajtani.”

5. A halálbüntetés végrehajtásának módozatait a Kbp. 416. §-a, 446. §-ának (3) bekezdése és 480. §-ának (1) bekezdése, továbbá a Szolg. Szab. I. rész 708. pontja tartalmazza.

6. Ha kötéllel végrehajtandó halálbüntetésre ítélt egyén a vámortség, illetőleg folyamórőség tagja, a vámorsegből, illetőleg a folyamórsegből való *kicsapást* kell kimondani.¹⁰⁹

8. § Az egy évnél nem hosszabb tartamban meghatározandó börtön- és fogházbüntetést, valamint az elzárásbüntetést az elítélt egyéniségeinek szem előtt tartása mellett súlyosítások alkalmazásával meg kell rövidíteni.

Súlyosítások: a böjt, a kemény fekvőhely, fogház- és elzárásbüntetés esetében pedig még a magánzárka is.

E súlyosítások közül több is egybekapcsolható.

A böjt napjain az elítélt csak kenyeret és vizet kap.

A kemény fekvőhely abban áll, hogy az elítéltnak csak puszta deszkát adnak fekvőhelyül.

Magánzárkában az elítéltet a fogházi szabályokban megengedett kivételekkel éjjel és nappal másoktól elkülönítve kell őrizni.

A böjt és a kemény fekvőhely legalább egy napi megszakítással hetenként legfeljebb kétszer, a magánzárka egy-egy havi megszakítással egyhuzamban legfeljebb egy hónapon át alkalmazható.

Minden egyes súlyosítás minden napja külön egy-egy büntetési napnak számít.

Egyáltalában nem alkalmazható súlyosítás a rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztekkel (hasonló állásúakkal), valamint azokkal szemben, akiknek egészségét a súlyosítás veszélyeztetné.

1. E § megalkotását egyfelől katonai, másfelől kriminálpolitikai szempontok tették indokolttá. A katonai érdek ugyanis azt követeli, hogy azok az elítéltek, akik büntetésük kiállása után további katonai szolgálatra vannak kötelezve, a szolgálattól hosszú időre

¹⁰⁹ A hadsereg kötelékéből való kitaszítást, mely a római jogban gyökeredző intézmény (ignominiosa missio), több külföldi katonai kódex is ismeri, s annak kimondását nem csupán a halálbüntetéssel kapcsolja egybe, hanem súlyosabb szabadságvesztés-büntetésre ítézés esetében is kötelezővé teszi (ld. pl. az 1928. évi angol Army Act 44. §-ának 4. pontját és az 1928. évi francia „loi portant revision du code de justice militaire pour l’armée de terre” 192. §-át).

el ne vonassanak.¹¹⁰ Az igazságszolgáltatás érdeke pedig azt kívánja, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetés – a végrehajtás enyhése folytán előálló – káros hatásai elháríttassanak.¹¹¹ Ennek a kettős célnak elérését legmegelőbbben a súlyosítások biztosítják, mert alkalmazásuk által a büntetések tartama megrövidül, végrehajtása pedig intenzívebbé válik.

Bár a szóban forgó rendelkezés – miként látjuk – egyrészt a katonai szolgálat mielőbbi folytatásának lehetővé tételét célozza, mégsem szorította törvényünk annak alkalmazását a katonai egyénekre, illetőleg azokra, akik elítéltetésük után is megmaradnak a katonai kötelékben, hanem azt a katonai bíraskodás körében az elítélt személyi minőségére és körülményeire való tekintet nélkül kötelezővé tette, s csupán a rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztek (hasonállásúak), valamint azon egyének tekintetében tett kivételt, akik egészségét a súlyosítás veszélyeztetné.

2. A súlyosítások alkalmazásának csak abban az esetben lehet helye, ha a *súlyosítás nélküli* szabadságvesztés-büntetést egy évnél nem hosszabb tartamban kellene megállapítani. Az ítéldbírósnak tehát az ítélet *indokolásában* mindig meg kell mondania, mily tartamú (súlyosítás nélküli) szabadságvesztés-büntetést tartott megállapítandónak és mennyiben találta ezt a súlyosítások alkalmazásával megrövidítendőnek.¹¹²

3. A fenti § (1) bekezdésében megjelölt büntetések alatt nem a törvényben megállapított, hanem a bíró által a konkrét esetben kiszabandó büntetéseket kell érteni. Ennélfogva az in thesi fegyházzal (sőt, ha fiatalok által elkövetett, s a 49. § (2) bekezdésében vagy az Élt. 87. §-ában megjelölt deliktumok közé nem tartozó közönséges bűncselekményről van szó, még a halállal) büntetendő cselekmény fennforgása esetén is alkalmazandók súlyosítások, ha a bíróság a Btk. 66., 72. vagy 92. §-ai (illetőleg a Kbt. 43. §-a) alapján egy évnél nem hosszabb tartamú börtön vagy fogházbüntetést (a fiatalok közönséges bűncselekményeinél csupán az utóbbi büntetési nem jöhet tekintetbe) lát a vádlott bűnösségével arányban állónak.

4. A súlyosítások alkalmazásával a börtön hat hónál rövidebb tartamban is kiszabható.¹¹³

5. A súlyosításoktól a büntetés feltételes felfüggesztése esetében sem lehet eltekinteni.

¹¹⁰ A súlyosabb bűncselekmények elkövetői, tehát a hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélt egyének rendszerint – erkölcsi érdemtelenység okából – közigazgatási úton elbocsáttatnak a hadsereg kötelékéből (ld. a 16. §-hoz fűzött 2. jegyzetet is).

¹¹¹ VÁMBÉRY Rusztem: Büntetőpolitikai követelések. Politzer, Budapest, 1900. 17. és GÁBOR i. m. 37.

¹¹² Miniszteri indokolás 9.

¹¹³ Uo.

6. Ha a vádlottat a bíróság *csupán pénzbüntetésre* ítéli, úgy – a fenti szakaszban megjelölt korlátok közt és feltételek mellett – a pénzbüntetést (behajthatatlansága esetére) helyettesítő szabadságvesztés-büntetést is súlyosítások alkalmazása által meg kell rövidíteni.

Ha a bíróság a pénzbüntetést akár fő-, akár mellékbüntetésül egy évnél nem hosszabb tartamú börtön- vagy fogházbüntetés, illetve az elzárásbüntetés *mellett* állapítja meg, a most említett szabadságvesztés-büntetések még abban az esetben is súlyosítandók, ha azok és a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztés-büntetés együttes tartama az egy évet meghaladja.¹¹⁴ Ellenben a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztés-büntetés csakis akkor rövidíthető meg, ha a súlyosítás nélküli szabadságvesztés-büntetések együttes tartama az egy évet *nem* haladja meg.

7. Különböző jogerős ítéletekkel megállapított több szabadságvesztés-büntetés *összbüntetésbe* foglalása, illetőleg *egyesítése* esetében a súlyosítások alkalmazása ki van zárva, ha az összbüntetés, illetőleg egyesített büntetés súlyosítás nélküli tartama az egy évet meghaladja.

Ha az összbüntetés, illetőleg az egyesített büntetés börtönben állapíttatik meg, a magánzárka súlyosításként még akkor sem alkalmazható, ha az összesítendő büntetések valamelyike – mert fogházra vagy elzárásra szólt – ily súlyosítással volt kapcsolatos.

Ha az összbüntetés kiszabása, illetőleg a büntetések egyesítése tárgyában honvédbíróság határoz s az összbüntetés, illetőleg az egyesített büntetés meghatározandó tartama az egy évet meg nem haladja, a súlyosítások alkalmazása még akkor is kötelező, ha a találkozó ítéletek valamelyikét polgári büntetőbíróság hozta.

8. Az *előzetes letartóztatás*, illetőleg a *vizsgálati fogság* – a súlyosítások alkalmazása által megrövidített büntetésbe való – beszámítására nézve ld. az 54. §-hoz fűzött 8. jegyzet második bekezdését.

9. A *régi katonai büntető törvénykönyvnek* a Btk. 2. §-ához képest leendő *alkalmazása esetében* (ld. a jelen törvény 1. §-ához fűzött 6. jegyzetet) a büntetések súlyosítások által *nem* rövidíthetők meg. A Btké.-nek az Élt. 2. §-a által recipiált átmeneti intézkedései alapján ugyanis a régi katonai büntető törvénykönyv alkalmazása esetén csupán egy vonatkozásban, nevezetesen a szabadságvesztés-büntetések nemeinek megállapításánál vehetők figyelembe az új törvény rendelkezései (ld. a Btké. 16. §-át), egyébként azonban minden tekintetben a régi törvény intézkedései irányadók, a régi katonai büntető

¹¹⁴ Nézetünk szerint ugyanis a súlyosítások alkalmazásához fűződő fontos érdekek azt követelik, hogy a fenti szakasz első bekezdésében megjelölt időtartam (tehát az egy év) számításánál ilyenkor a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztés-büntetés, mely mindig csak mint eventuais büntetés jön számításba, figyelmen kívül hagyassék.

törvénykönyv 92., illetőleg 94. §-ai pedig az új törvényben nem ismert, tehát alkalmazásba nem vehető büntetési nemek súlyosítására vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket, s így tekintetbe nem jöhet.

10. A fenti szakasz utolsó bekezdése értelmében „egyáltalában nem alkalmazható súlyosítás a rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó *tisztekkel (hasonló állásúakkal)*, valamint azokkal szemben, *akiknél egészségét a súlyosítás veszélyeztetné.*”

A súlyosítások tisztekkel (hasonállásúakkal) szemben való mellőzésére katonai állás-tekintetek és az individualizáció elve indították a törvényhozót.¹¹⁵

A *tisztek és hasonállásúak* fogalmának közelebbi meghatározását törvényünk nem nyújtja, így annak értelmezése szempontjából a Kbp. 9. §-ának utolsó bekezdésében foglalt interpretatív szabályt fogadjuk el irányadónak, mely szerint a tisztek és hasonállásúak alatt a rangosztályba sorozott összes katonai egyént, továbbá a tisztjelölteket és a honvéd tisztviselőjelölteket kell érteni.¹¹⁶

A „karpaszományos” egyének (ideértve az elméleti és a gyakorlati tisztviselőket tett karpaszományos viselésére jogosult őrmestereket is) *nem* tisztjelöltek, ezért velük szemben a súlyosítások katonai minőségük alapján nem mellőzhetők.

Ha valaki *az ítélet jogerőre emelkedése után* válik a súlyosítások elszenvedésére *alkalmatlanná*, rajta a súlyosítás nélküli büntetés csupán az ítélet rendelkező részében megállapított, tehát rövidített tartamban lesz végrehajtható.

9. § A katonai büntetőbíraskodásban kiszabott pénzbüntetések és pénzbírságok a honvédelmi miniszter kezelése alá tartoznak és jóléti intézmények céljaira fordítandók.

Az e §-hoz fűzött végrehajtási határozványok a következőket tartalmazzák:

1. Ha a bíróság akár fő-, akár mellékbüntetésként pénzbüntetést állapít meg, az elítéltet a végrehajtató záradék közlésekor figyelmeztetni kell arra, hogy a pénzbüntetést e közlés napjától számítandó 15 nap alatt különbeni végrehajtás terhe mellett befizetni tartozik.

¹¹⁵ Miniszteri indokolás 8-9.

¹¹⁶ Az a körülmény, hogy a szóban forgó szabály a Kbp. 9. §-ának kifejezett rendelkezése szerint csak az „ebben a törvényben”, tehát a Kbp.-ben előforduló tisztek és hasonállásúak fogalmának magyarázatára vonatkozik, csupán abban az esetben képezhetné akadályát az értelmezés általunk elfogadott módjának, ha a Kbt. rendelkezései alapot nyújtanának olyan feltevésre, hogy a törvényhozó a kérdéses fogalomnak a Kbp.-étől eltérő értelmet kívánt tulajdonítani.

2. A pénzbüntetés beszedése iránt az illetékes honvéd törvényszék intézkedik.

3. Ha a tényleges katonai szolgálatot teljesítő elítélt a pénzbüntetést a 15 nap határidő alatt nem fizeti be és annak megfizetésére sem halasztást, sem részletfizetési kedvezményt nem kap (6. pt.), a pénzbüntetést illetményeiből – a törvény szerint igénybe vehető hányad erejéig és az előbb szerzett jogok sérelme nélkül – le kell vonni. A levonás elrendelése végett az illetékes honvéd törvényszék az ítélet hiteles másolatának csatolása mellett azt a hatóságot keresi meg, amely az elítélt illetményeit utalványozza.

4. Ha a pénzbüntetés levonás útján nem volna behajtható és az elítélt oly vagyonnal rendelkezik, mely előreláthatóan a kielégítésre elegendő alapul szolgálhat, a honvéd törvényszék által intézkedés teendő a pénzbüntetésnek közzadók módjára leendő behajtása iránt, mégpedig oly módon, hogy e célból megkeresi a behajtásra hivatott polgári hatóságot. Ily hatóságok: községekben a községi előjáróság, városokban – Budapest kivételével – a városi adóhivatalok, Budapesten pedig a kerületi előjáróságok (adószámviteli osztályai).

A pénzbüntetés fedezésére a végrehajtás útján befolyt összegnek csak a végrehajtási költségek levonása után fennmaradó része szolgál. Ha a pénzbüntetés ily módon egészben behajtható nem volna, a fedezetlenül maradt résznek megfelelő szabadságvesztés-büntetést végre kell hajtani. E büntetés tartama az ítéletben a II. Bn. 10. §-a alapján egy-egy napra megállapított összeg aránya szerint számítandó.

5. Nyilvános gyűjtés útján szerzett pénz a pénzbüntetés fedezésére nem fogadható el (Kbtk. 39. §).

6. Az illetékes parancsnok a pénzbüntetés megfizetésére legfeljebb két hónapig terjedő halasztást engedélyezhet, és azt is megengedheti, hogy az elítélt a pénzbüntetést egy éven belül részletekben törleszthesse. Két hónapon túl terjedő halasztást vagy egy évet meghaladó részletfizetést a honvédelmi miniszter engedélyezhet, ha ezt a fennforgó méltányossági okok indokoltá teszik. Az elítélt ily irányú kérelmét az illetékes parancsnoknak véleményes jelentéssel kell a honvédelmi miniszterhez felterjeszteni.

Pénzbüntetés megfizetésére halasztás vagy részletfizetés engedélyezésének oly kivételes esetekben van helye, ha az elítélt valószínűsíti, hogy a pénzbüntetés azonnal vagy egy összegben való megfizetése vagy behajtása magának vagy családjának vagyoni romlását idézhetné elő, s alaposan lehet remélni, hogy az elítélt a meghosszabbított határidőben eleget tesz fizetési kötelezettségének, vagy hogy a részleteket pontosan megfizeti.

A fizetési részleteket – rendszerint hetenként vagy havonként fizetendő – olyan összegekben kell megszabni, hogy egy-egy részlet egyszerese vagy többszöröse legyen annak az összegnek, melyet az ítélet behajthatatlanság esetére egynapi szabadságvesztésre változtatott át.

A részletfizetési kedvezményt vissza kell vonni, ha az elítélt a részletek pontos fizetését vétkeesen elmulasztja.

7. Az elítéltek által közvetlenül az illetékes honvéd törvényszékhez befizetett pénzbüntetések és pénzbírságok az átvevő honvéd törvényszék által, a 3. pont szerint levont összegek pedig az utalványozó hatóságok által, kizárólag altiszti jóléti célokra való fordítás végett a „*Honvédségi Jóléti Alap*”-nak, csendőr egyénéknél pedig a „*Csendőrségi Jóléti Alap*”-nak küldendők meg, illetve utalandók át.

A befizetések, illetőleg átutalások a 63.863. számú csekkszámhlára, csendőrségi egyénéknél pedig a m. kir. csendőrség tanulmányi segélyalapítvány javára a 65.253. számú csekkszámhlára eszközölendők.

Az említett csekkszámhlákra történt befizetésekről a honvéd törvényszékek a HM Számvevőség 2. Osztályát, csendőrségi egyénéknél pedig ezen kívül a Belügyminisztérium (továbbiakban: BM) VI. c. Osztályát is értesítik.

A 3. pont szerinti levonások átutalásáról a HM Számvevőség 2. Osztálya az 1927. évi 14. számú Honvédségi Közlönyben közölt 4.403/el. 6/i-1927. számú körrendeletben előírt név szerinti kimutatások alapján szerez tudomást, míg az illetékes honvéd törvényszék a befizetés megtörténtéről az utalványozó hatóság által egy hasonló kimutatással értesítendő.

Az elítélt csendőregyének illetményeiből eszközölt levonásokról, a levont összegeknek a 65.253. számú csekkszámhla javára történt befizetése után havonta utólagosan az illetékes csendőr gazdasági hivatalok egy név szerinti kimutatást terjesztenek elő a BM VI. c. Osztályának és az illetékes honvéd törvényszéknek.

8. Az előző pontban foglaltak nyerne alkalmazást akkor is, ha a katonai bíróság által kiszabott, de felfüggesztett pénzbüntetés végrehajtását a polgári bíróság rendelte el.¹¹⁷

9. A Kbp. 422. §-ához fűzött végrehajtási határozványok c. pontjában foglaltak hatályon kívül helyeztetnek.

10. A pénzbüntetések nyilvántartására nézve a „D-9.” jelzetű szolgálati könyv 77. §-a mérvadó.

11. Az elkobzott tárgyak értéke a 7. pontban megjelölt célra és az ott említett jóléti alapok javára fizetendő be.

¹¹⁷ Ld. az Élt. 96. §-ának (2) bekezdését.

12. A II. Bn. 50. §-a szerint az igazságügy-minisztert megillető rendelkezési jogot a katonai bírászkodás körében a honvédelmi miniszter gyakorolja.

13. Az elkobzott tárgyak értékesítésére nézve ld. a „D-9.” jelzetű szolgálati könyv 26. §-ának 12. pontját.

10. § A katonai bíróság által kiszabott szabadságvesztésbüntetést a katonai büntető intézetek berendezéséhez és befogadóképességéhez képest ezekben az intézetekben kell végrehajtani, de a szükséghez képest polgári büntető intézetekben is végre lehet hajtani.

Ld. a 45. §-t.

11. § Ha a szabadságvesztésbüntetéseket a katonai büntető intézetekben a törvény követelményeinek teljesen megfelelően végrehajtani nem lehet, a honvédelmi miniszter a végrehajtást – a törvény szellemében – rendelettel szabályozza.

Amennyiben a szabadságvesztésbüntetést polgári büntető intézetben hajtják végre, a katonai viszonyok szempontjából esetleg szükséges rendelkezéseket az igazságügyminiszter a honvédelmi miniszterrel egyetértve teszi meg.

12. § A bíróság elrendelheti, hogy rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztek (hasonló állásúak) fogház- (elzárás-) büntetésüket, ha ennek tartama egy hónapot meg nem halad, lakásukon tölthessék (házifogság).

A házifogság tartama alatt az elítélt nem hagyhatja el a lakását és látogatókat nem fogadhat.

Ha e tilalmat megszegi, a büntetés hátralevő részét a fogházban kell töltenie (125. §).

1. A házifogság intézménye a katonai állástekintetek és a fegyelem érdekeit szolgálja, melyek – miként a miniszteri indokolás mondja – megkövetelik, hogy „tisztjeinket ne az alárendeltjeik jelenlétében korholjuk, s *amennyire lehet*, ne az alárendeltjeik szeme láttára és őrizete alatt helyezzük fogságba és tartsuk fogva.”

2. A házifogság *nem külön büntetési nem*, hanem az egy hónapot meg nem haladó fogház-, illetőleg elzárásbüntetés egyik végrehajtási módja. A bíróság tehát a büntetést fogházban, illetőleg elzárásban állapítja meg annak elrendelése mellett, hogy az elítélt büntetését a lakásán tölti ki.

3. A tisztek és hasonállásúak fogalmát illetően a 8. §-hoz fűzött 10. jegyzetben mondtak igazítanak el.

E szakasz alkalmazása szempontjából a vádlottnak az *ítélethozatal idején* viselt *rendfokozata* a mérvadó, így elrendelhető a házifogság olyan tiszttel (hasonállásával) szemben is, aki a bűncselekményt még mint legénységi állományú egyén követte el.

4. A házifogság tartama alatt az elítélt nem hagyhatja el *lakását és látogatókat* nem fogadhat. Ha e tilalmat megszegi, a büntetés hátralevő részét a fogházban kell kitöltenie, s ezenkívül felelősségre kell őt vonni a jelen törvény 125. §-ába ütköző fegyelem és rend elleni vétségért.

Az ítélet kihirdetésekor az elítéltet figyelmeztetni kell azokra a következményekre, melyeket a házifogság szabályainak megszegésével magára vonna.¹¹⁸

Lakás alatt minden elzárható helyiséget kell érteni, mely emberek állandó tartózkodási helyéül és rendes éjjeli szállásul szolgál.¹¹⁹ A büntetés az elítélt lakásában töltendő ki, idegenek (barátok stb.) lakása vagy szálloda tehát e célból igénybe nem vehető. Saját lakásában nincs az elítélt egy meghatározott helyiségben való tartózkodásra kötelezve, a lakásával összeköttetésben lévő, de attól különálló helyiségekben azonban (így pl. kocsiszínbén, istállóban, pajtában, kertben vagy udvarban) nem időzhet.¹²⁰

5. A házifogság mellőzése, illetőleg elrendelése *perorvoslat* alapjául *nem* szolgálhat.

13. § Rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztek (hasonló állásúak) szabadságvesztésbüntetésük tartama alatt munkára nem kötelesek és magukat külön élelmezhetik.

1. Ez a szakasz megfelel az állástekintetek követelményeinek, és csupán a *fogház-, államfogház- és elzárásbüntetésre* ítélt tisztekre és hasonállásúakra nyer alkalmazást, mert hiszen a fegyházra és börtönre ítélt tiszt (hasonállású) rendfokozatában meg nem hagyható.

2. A tisztek és hasonállásúak fogalmát illetően ld. a 8. §-hoz fűzött 10. jegyzetet.

¹¹⁸ Ld. a jelen §-hoz fűzött végrehajtási határozványokat.

¹¹⁹ ANGYAL Pál: A magyar büntetőjog tankönyve II. Athenaeum, Budapest, 1915. 482.

¹²⁰ Clemens KOPPMANN – Gottlob WEIGEL: Kommentar zum Militär-Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. C. H. Beck, München, 1903. 99. és Gustav ROTERMUND: Kommentar zum Militärstrafgesetzbuch für das deutsche Reich. Helwing, Hannover, 1911. 58–59.

14. § Katonai bíróság által elítélt egyén feltételes szabadságra bocsátása és ennek visszavonása felől a honvédelmi miniszter határoz.

Azok, akiknek egy évet felülhaladó szabadságvesztésbüntetését katonai büntetőintézetben hajtják végre, büntetésük kétharmad részének kitöltése után feltételes szabadságra bocsáthatók. Közvetítő intézetbe szállításnak helye nincs.

1. A *közönséges büntetőtörvények* értelmében a feltételes szabadságra bocsátás szabályai a következők:

Az *egy évet* meghaladó szabadságvesztés-büntetésre ítélt egyéneket, ha büntetésük *háromnegyed* részét, az életfogytig tartó fegyházra ítélték pedig *legalább 15 évet* kitöltöttek és szorgalmuk, valamint jó viseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak (vagy ha *közvetítő intézetben*¹²¹ voltak, ottani jó viseletük és szorgalmuk által a javulás reményét megerősítették), az *igazságügy-miniszter* a felügyelőbizottság (Btk. 43. §) *meghallgatása után* feltételes szabadságra bocsáthatja (II. Bn. 48. § és Btk. 52. §-ának (2) bekezdése). Nem bocsáthatók feltételes szabadságra a *külföldiek* és a Btk. 333., 344., 350., 370., 379. és 422–424. §-aiban meghatározott büntettekben vagy vétségekben *visszaesők* (Btk. 49. §).¹²² A feltételes szabadságra bocsátottak tartózkodási hely, viselet és életmód tekintetében *külön rendőri szabályok* alatt állnak, melyek megsértése esetében feltételes szabadságukat az igazságügy-miniszter *visszavonhatja* (Btk. 50. §-ának (1) bekezdése). *Sürgős esetekben* joguk van a közigazgatási tisztviselőknek, községi előljáróknak és a kir. ügyészeknek a feltételes szabadságra bocsátott egyént rögtön letartóztatni, a letartóztatásról és ennek okáról azonban további intézkedés végett az *igazságügy-minisztert* haladéktalanul értesíteni kell (Btk. 51. §). Ha a feltételes szabadság kedvezményét az igazságügy-miniszter visszavonja, az ítéletben megállapított büntetés megszakított végrehajtását tovább kell folytatni, a feltételes szabadságon töltött idő azonban a büntetésbe nem számítható be (Btk. 50. §-ának (2) bekezdése).

A *fiatalkorúak* a Bn. 29. §-a értelmében *egy évnél rövidebb ideig tartó* fogházra, illetőleg államfogházra történt elítéltetés esetén is már büntetésük *kétharmad részének* kitöltése után feltételes szabadságra bocsáthatók. E kedvezménytől – szemben a Btk. 49. §-ával – a külföldiek és visszaesők sincsenek elzárva.

2. Törvényünk a közönséges büntetőjog feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezéseitől az alábbi eltéréseket állapította meg:

¹²¹ Közvetítő intézetbe csupán azok szállíthatók, akik legalább háromévi fegyházra vagy börtönre ítéltettek, ha büntetésük kétharmad részét, az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték pedig legalább tíz évet kitöltöttek, és szorgalmuk, valamint jó viseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak (Btk. 44–47. §-ai).

¹²² A Btk. 379. §-a a Bn. XV. cikke által hatályon kívül helyezettett, s helyébe a Bn. 50. §-a lépett.

A II. Bn. 48. és a Btk. 50. §-ai szerint az igazságügy-minisztert megillető hatáskört a katonai bíróságok által elítéltek tekintetében – tekintet nélkül arra, hogy ezek büntetésüket katonai vagy polgári büntetőintézetben töltik – a *honvédelmi miniszterre* ruházta.

Megengedi továbbá, hogy azok, akik (egy évet meghaladó) szabadságvesztés-büntetését *katonai* büntetőintézetben hajtják végre, már büntetésük *kétharmad részének* kitöltése után feltételes szabadságra bocsáttassanak.¹²³

Végül a most említett (tehát a 14. § (2) bekezdésében foglalt) rendelkezést a *fiatalkorúakkal* szemben akkor is alkalmazni rendeli, ha azok büntetésüket *polgári* büntetőintézetben töltik (45. § (2) bekezdés). Egyébként a fiatalkorúak feltételes szabadságra bocsátására nézve – minthogy a Bn. 29. §-a a jelen törvény 39. §-a értelmében a katonai bírászkodás körében tekintetbe nem jöhet – a felnőttekre érvényes szabályok mérvadók.

3. Minthogy az előző pontban részletezett eltérésektől eltekintve, a katonai büntetőbírászkodás körében is a közönséges büntetőtörvények rendelkezései irányadók, az *életfogytiglani fegyházra* ítélték abban az esetben is csak büntetésük *15. évének* eltelte után bocsáthatók feltételes szabadságra, ha a büntetésüket *katonai* büntetőintézetben hajtják végre.¹²⁴

4. Azok büntetése, kiket a katonai bíróságok jelen törvény *életbelépése előtt ítélték el*, továbbra is a régi törvény szerint lesz végrehajtandó, így az ily egyének – figyelemmel arra, hogy a feltételes szabadság a büntetés-végrehajtás egy része¹²⁵ – feltételes szabadságra nem bocsáthatók.¹²⁶ Nincsenek azonban ettől a kedvezménytől elzárva azok, akikkel szemben a régi katonai büntető törvénykönyv a Btk. 2. §-ához képest jelen törvény *hatályba lépése után* nyer alkalmazást, mert ebben az esetben a Btké. 16. §-a alapján csakis az új törvényben ismert, így ennek szabályai szerint végrehajtandó büntetési nemek állapíthatók meg.

5. A 14. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés szempontjából *katonai bíróság* által elítéltnak kell tekinteni azt az egyént is, kinek összbüntetését katonai bíróság határozta meg (végrehajtási határozványok).

¹²³ E rendelkezés felvételét az a körülmény tette indokolttá, hogy katonaságunknak nincsenek közvetítő intézetei, így a szabadságvesztés-büntetésüket *katonai* büntetőintézetben töltő egyének a közvetítő intézetbe szállítás előnyeitől megfosztva, azt az időt is kénytelenek lettek volna a büntetőintézetben tölteni, amit a *polgári* büntetőintézetekben lévők a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének beálltáig a közvetítő intézetben töltenek (ld. miniszteri indoklás 11.).

¹²⁴ Ld. a II. Bn. 48. §-át és a Btk. 52. §-ának (2) bekezdését.

¹²⁵ VÁMBÉRY Rusztem: Büntetőjog II. Grill, Budapest, 1918. 54.

¹²⁶ HAFTER i. m. 46.

6. A feltételes szabadságra vonatkozó, s a katonai viszonyok folytán szükségessé vált egyes további különleges intézkedéseket jelen törvény végrehajtási határozványai tartalmazzák. Itt többek között ki van mondva, hogy a Btk. 51. §-ának (1) bekezdése csakis a katonai bíróságok által elítélt azon egyéneknél jöhet tekintetbe, akik feltételes szabadságra bocsátásuk idején már nincsenek katonai kötelékben, letartóztatásukról azonban természetesen nem az igazságügy-minisztert, hanem a honvédelmi minisztert kell értesíteni. A katonai kötelékben továbbra is megmaradó egyének tekintetében az ily egyének letartóztatására vonatkozó általános szabályok mérvadók.

A szóban forgó határozmányokban nyert a Btk. 43. §-ának megfelelően szabályozást a felügyelőbizottság összetétele is. E szerint a *katonai büntetőintézetben* büntetésüket töltő egyének tekintetében véleményadásra hivatott felügyelőbizottság tagjai: a honvéd törvényszék vezetője, illetőleg helyettese, a honvéd (vámőr, folyamőr, csendőr) ügyész, illetőleg helyettese, a fogházfelügyelő tisztt, a lelkész, a fogházfelügyelő tiszttviselő (illetőleg a vezető foglár), továbbá két katonaállományú tényleges tisztt.

A katonai bíróságok által elítélt, s büntetésüket *polgári* büntetőintézetben töltő egyének tekintetében véleményadásra hivatott felügyelőbizottság tagjai: a honvéd törvényszék vezetője, illetőleg helyettese, a honvéd (vámőr, folyamőr, csendőr) ügyész, illetőleg helyettese, az igazgató (felügyelő), a lelkész, a tanító, továbbá két katonaállományú tényleges tisztt.

A felügyelőbizottság katonaállományú tisztt tagjait és ezek helyetteseit a honvéd törvényszék vezetőjének megkeresésére minden év elején az állomásparancsnokság, Budapesten a városparancsnokság jelöli ki.

7. A felügyelőbizottság eljárásának módozatait, valamint a Btk. 50. §-ának (1) bekezdésében említett külön rendőri szabályokat a „D-4.” jelzetű szolgálati könyvv tartalmazza.

15. § A hivatalvesztésre nem ítélt is elveszti belföldi rend- és díszjeleit, továbbá a külföldi rend- és díszjelek viselhetésének jogosítványát, ha büntett miatt ítélték el.

Ha a bíróság a lefokozást a 23. § alapján mellőzi, vagy egyébként rendkívüli méltánylást érdemlő körülményeket állapít meg, az ítéletben kimondhatja, hogy az elítélésnek az előbbi bekezdésben foglalt következménye nem áll be.

1. A Btk. 55. §-a értelmében a *hivatalvesztésre* ítélt elveszti többek közt belföldi rend- és díszjeleit, a külföldi rend- és díszjelek viselhetésének jogosítványát és a hivatalvesztés tartamára az e kitüntetések elnyerésére való képességet. A hivatalvesztést azonban a Btk. 54. §-a értelmében csak oly bűncselekmény miatt való elítélés esetén szabad kimondani, melyre vonatkozólag azt a Btk. rendeli. Törvényünk a közönséges büntetőjognak a hivatalvesztésre vonatkozó rendelkezéseit változtatlanul recipiálta ugyan, minthogy

azonban a Btk. azon bűncselekmények kiválasztásánál, melyeknél e mellékbüntetés alkalmazandó, teljesen ötletszerűen járt el és sem a bűncselekmények súlyára, sem azok jellegére tekintettel nem volt, különleges rendelkezés felvétele nélkül nem lettek volna fedve mindazok az esetek, melyekben a kitüntetések elvétele katonai szempontból kívánatos lehet.¹²⁷ Éppen ezért a fenti § úgy rendelkezik, hogy a hivatalvesztésre *nem* ítélt is elveszti belföldi rend- és díszjeleit, továbbá a külföldi rend- és díszjelek viselhetésének jogosítványát, ha *büntett* miatt ítélik el.

2. Ha a törvényben büntettnek nyilvánított cselekményt a bíróság vétséggé *korrekcionálizálta* (s hivatalvesztést nem állapított meg), megmarad az elítélt kitüntetései birtokában.

3. Az *emlékjelek* (pl. a jubileumi emlékérem, az 1912/13. évi mozgósítási emlékkereszt stb.) *nem* vonhatók a kiválóság külső jelét képező rend- és díszjelek fogalma alá,¹²⁸ ezért azokat tulajdonosuk csakis abban az esetben veszítheti el, ha az emlékjelvényekre vonatkozó alapszabályok (statútumok) az elvesztést a bírósági elítéltetés joghatásaként kifejezetten kimondják.

4. A rend- és díszjeleknek, továbbá azok viselhetési jogosultságának elvesztése a büntett miatt való elítélésnek magából *a törvényből folyó jogkövetkezménye*, ennél fogva az elvesztést az ítéletben nem kell kimondani.

Minthogy itt egy magához az elítéléshez kapcsolódó jogkövetkezményről van szó, ez akkor is beáll, ha az elítélt a büntetés végrehajtása alól kivonta magát, ha kegyelmet kapott, vagy ha a büntetés elévült és *hatálya* az ítélet *jogerőre* emelkedésének napján veszi kezdetét.

5. Aki a fenti § alapján kitüntetésait elvesztette, nem válik egyúttal a kitüntetések elnyerésére is képtelenné.

6. A fenti § (2) bekezdése értelmében az elítélt *lefokozás kimondása esetében is* megtarthatja belföldi rend- és díszjeleit, illetőleg a külföldi rend- és díszjelek viselhetésének jogosítványát, ha ezt a bíróság a fennforgó méltánylást érdemlő körülmények folytán indokoltnak tartja.

¹²⁷ Miniszteri indokolás 11-12.

¹²⁸ LELEWER 1909. i. m. 34.

7. A rendjeltulajdonosok bűnügyeiben teendő jelentések tekintetében a „D-10.” jelzetű utasítás 53. §-a, illetőleg a „D-9.” jelzetű utasítás 50. §-ának 2. pontja mérvadó azzal, hogy a jelentést továbbítás végett a HM-hez kell felterjeszteni (végrehajtási határozványok).

8. A rend- és díszjelek *jogosulatlan viselése* az Élt. 83. §-ának körülírt kihágást képez.

9. Az elítéltetés folytán elvesztett belföldi rend- és díszjelek *kegyelmi ténnyel* visszaadhatók, és ugyanez áll a külföldi rend- és díszjelek ily módon elvesztett viselhetési jogosultságára is.¹²⁹

16. § A hivatalvesztés a szolgálati kötelezettséget nem érinti, hacsak külön szabály mást nem rendel.

1. „A Btk. 55. §-a 1. pontjának szövegezése kételyt hagyhat fenn az iránt, vajon annak a katonaságra kiterjesztése folytán a katonai egyénre kimondott »hivatalvesztés« nem jár-e ipso iure azzal a következménnyel, hogy az arra ítélt katonai egyén egyszersmind a katonai kötelékből kiválik. Ez a kétely bizonyos alapot nyerhetne a honvédség mai szervezetében, mely a zsoldos-rendszeren nyugszik. E kétely elhárítására szolgál a 16. §”.¹³⁰

2. Az érvényben lévő *különös szabályok* azonban, melyekről egyébként e §-ban is említés tétetik, módot adnak arra, hogy az *illetékes miniszter* büntetőbíróvági elítéltetés okából már a szolgálati kötelezettség letelte előtt bárkit elbocsásson a honvédség, csendőrség, vámőrség, illetőleg folyamőrség kötelékéből.

A vonatkozó rendelkezéseket a *honvédség* tagjaira nézve az 1921:XLIX. tc. 19. §-a és az azt módosító 1922:III. tc. 12. és 18. §-ai, továbbá az e törvények alapján 1923. év február hó 23-án 1995/el. 21-1923. szám alatt kelt honvédelmi miniszteri rendelet, a *csendőrség* kötelékébe tartozó egyének tekintetében az 1922:VII. tc. 3. §-a és a „Cs-1.” jelzetű csendőrségi szervezeti és szolgálati utasítás (továbbiakban: Szut.) 28. pontja, a *vámőrség* tagjait illetően pedig az 1922:VIII. tc. 4. §-a és az e § alapján kiadott 1922. év március hó 3-án 36.400/XIX-1922. szám alatt kelt pénzügyminiszteri rendelet tartalmazza, míg a *folyamőrség* egyéneire, akik elbocsátásához a jogalapot az 1922:XIV. tc. 2. §-a szolgáltatja, a honvédségnél mérvadó szabályok nyerne értelemszerűen alkalmazást.

¹²⁹ Ld. az e §-hoz fűzött végrehajtási határozványokat is.

¹³⁰ Miniszteri indokolás 12-13.

A honvédség tagjait a honvédelmi miniszter, a csendőrség és folyamőrség kötelékébe tartozó egyéneket a belügyminiszter, végül a vámőrség egyéneit a pénzügyminiszter bocsátja el.

17. § A szabadságvesztésbüntetés végrehajtása az elítéltnak katonai rendfokozatából folyó jogállását nem érinti.

Azt, hogy katonai egyének szabadságvesztésbüntetésük, valamint feltételes szabadságra bocsátásuk tartama alatt minő járandóságokban részesülnek, az illetmény-szabályzatok határozzák meg.

A Btk. 59. §-a, mellyel a 17. § szoros összefüggésben van, a következőképpen rendelkezik:

„Az elítélt a szabadságvesztésbüntetés tartama alatt, az 55. §-ban felsorolt hivataloktól, állásoktól és szolgálatoktól, úgyszintén a politikai jogok gyakorlásától, valamint a címek, rendek és díszjelek viselhetésétől a törvény erejénél fogva fel van függesztve anélkül, hogy ez az ítéletben külön kimondatnék.

Ezen idő alatt a megjelölt hivatalok, szolgálatok, rendek és díszjelek után járó fizetések vagy más javadalmazások, továbbá a nyug- és kegydíjak élvezete is megszűnik.”

A fenti szakasz elejét akarja venni annak, hogy a Btk. most idézett §-ának (1) bekezdése az elítélt katonai rendfokozatából folyó jogállása tekintetében téves következtetés alapjául szolgáljon. A rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó katonai egyéneket tehát a rendfokozattal járó tiszteletjogok büntetésük tartalma alatt is megilletik.¹³¹ Figyelemmel volt erre a honvéd büntetőintézetek számára kiadott – „D-4.” jelzetű – szabályzat is, melynek 52. §-a ugyan minden letartóztatott (akik alatt természetesen az elítélteket is érteni kell) kötelességévé teszi, hogy a honvéd büntetőintézet alkalmazottaival szemben tisztelettel viseltessék és ezek – a szóban forgó szabályzaton alapuló – meghagyásait ellenkezés nélkül teljesítse, egyúttal azonban azt is kimondja, hogy a letartóztatottak az intézet alkalmazottaival szemben csupán abban az esetben állnak *alárendeltségi* viszonyban, ha ezeknél magasabb rendfokozatot nem viselnek. A Btk. 59. §-ának az a rendelkezése is azonban, mely szerint a rend- és díszjelek a szabadságvesztés-büntetés tartama alatt nem viselhetők, az ily elítéltek tekintetében is hatályosul.

Ami most már a Btk. 59. §-ának (2) bekezdését illeti, idevonatkozóan meg kell jegyeznünk, hogy az abban foglaltak a (tényleges és nem tényleges állományú) katonai egyének *katonai szolgálatuk* után járó illetményeire, illetőleg ellátási díjaira – miként az különben a tényleges egyéneket illetően már a 17. § (2) bekezdéséből is kitűnik – nem

¹³¹ Uo. 13.

vonatkoznak. A büntetésüket töltő tényleges állományú tisztek (hasonállásúak) járandóságaira nézve a „G-10.” jelzetű szolgálati könyv (illetményszabályzat) I. fejezetének 22. §-a, míg a legénységi egyének illetményei tekintetében ugyanezen szolgálati könyv II. fejezetének 28. §-a tartalmaz megfelelő intézkedéseket. Azt pedig, hogy a nyugálományú katonai egyének (ide nem értve a csendőrség rangosztályba nem sorozott havdíjasait és legénységének tagjait, akiknek ellátására nézve az 1912:LXV. tc. mérvadó) büntetésük tartama alatt, mely esetben részesülnek, illetve részesülhetnek nyugellátásban, az 1921:XXXII. tc. 15. §-ának m) pontja mondja meg.¹³²

18. § Könyvekből, folyóiratokból és egyéb sajtótermékekből, ha az elkülönítés lehetséges, csak azok a részek kobozhatók el és semmisíthetők meg, amelyek a vád tárgyává tett sajtóközleményt tartalmazzák.

1. Az *elkobzásra* vonatkozó *általános* rendelkezéseket a Btk. 61–62. és 118–119. §-ai, a Kbt. 25. §-a, valamint a II. Bn. 50. §-a tartalmazzák.

Az elkobzást már a régi katonai büntető törvénykönyv is ismerte,¹³³ de annak alkalmazási körét olyan szűken szabta meg, hogy az gyakorlati jelentőséghez úgyszólván alig jutott, s máig jóformán ismeretlen intézmény maradt a katonai bíró előtt. Éppen ezért indokoltnak mutatkozik e kérdéssel való behatóbb foglalkozás.

2. A Btk. az elkobzást *mellékbüntetésnek* tekinti ugyan,¹³⁴ ha azonban figyelembe vesszük, hogy az elkobzás olyan tárgyakra nézve is helyt foghat, melyek sem a tettesnek, sem a részesnek nem tulajdonai (Btk. 61. §-a), továbbá, hogy az akkor is kimondható, ha bűnvádi eljárás senki ellen sem indítható,¹³⁵ és végül, hogy annak végrehajtását sem a tulajdonos halála, sem a kegyelem nem zárja ki (Btk. 118. és 119. §-ai), arra a konklúzióra kell jutnunk, hogy az elkobzás csupán formailag büntetés. Tartalmilag azonban biztonsági intézkedés, melynek célja kizárólag az, hogy bizonyos tárgyak, melyek bűncselekménnyel kapcsolatosak, s a közre veszélyesek vagy veszélyessé válhatnak, a forgalomból kivonassanak.¹³⁶

¹³² Ld. még az 1929:XV. tc. 3. §-át is.

¹³³ Ld. az 1855. évi katonai büntetőkódex 21. §-ának f) pontját, továbbá 383. és 551. §-ait.

¹³⁴ Ld. a Btk. javaslatához fűzött miniszteri indokolást is és Löw Tóbiás: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:V. t-c.) és teljes anyaggyűjteménye. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1880. 367.

¹³⁵ Ld. pl. a Btk. 62. §-át, az 1911:V. tc. 6. §-ának (1) bekezdését, az Áv. 5. §-ának (3) bekezdését és az 1922:XXVI. tc. 2. §-ának (3) bekezdését.

¹³⁶ Biztonsági rendszabálynak tekinti az elkobzást ANGYAL (1920. i. m. 191.), FINKEY (1914. i. m. 324.), VÁMBÉRY (1918. i. m. 80.), M. E. MAYER (1923. i. m. 475–476.), továbbá Adolph NISSEN

3. Az elkobzás tárgyai:

a) a bűncselekmény által létrehozott dolgok (producta sceleris) pl. a hamisított pénz, hamis okirat stb. és

b) a bűncselekmény elkövetésének eszközei (instrumenta sceleris) pl. álkulcs, feszítővas, pisztoly, mérge, hamisításra szolgáló erőműtani vagy vegyészeti készülék, érc- vagy falemez stb.

Mindezeket a tárgyakat *feltétlenül* el kell kobozni, ha a tettes vagy részes tulajdonai, míg ha másnak tulajdonát képezik, *csupán akkor*, ha birtoklásuk, használásuk vagy terjesztésük különben is tiltva van. Ha azonban a bűncselekmény nyomtatvány, irat vagy képes ábrázolat közzététele vagy terjesztése által követtetett el, a szerző, a nyomdász, az elárusító vagy a terjesztő, úgyszintén a nyilvános kiállító birtokában levő példányok, minták vagy lemezek elkobzása és megsemmisítése is kimondandó.¹³⁷

Az imént mondottakból következik, hogy az elkobzás, hacsak egyes törvényes rendelkezések eltérően nem intézkednek (ld. a 7. pont alatt) – *nem* terjed ki:

a) a bűncselekmény által akár közvetlenül, akár közvetve *szerzett* (tehát pl. a lopott vagy lopás útján szerzett pénzből vásárolt) tárgyakra (scelere quesita),¹³⁸

b) a bűncselekmény elkövetésére *szánt*, de annál fel nem használt dolgokra,

c) azokra, melyek csupán a bűncselekmény *előkészítésére* szolgáltak (itt természetesen nem valamely formailag befejezett előkészületi cselekményről van szó) vagy pedig a deliktum befejezése után (pl. a nyomok eltüntetésé, a lopott dolgok elszállítása céljából) használtattak fel, és végül

d) a bűncselekmény elkövetéséért akár előzetesen, akár utólag kapott ajándékra vagy jutalomra.

A jogirodalomban vitássá vált az a kérdés, vajon az elkobzásnak *gondatlanságból* elkövetett bűncselekmények esetében is helye lehet-e vagy sem. Álláspontunk szerint a szóban forgó intézkedés, figyelemmel egyfelől az elkobzás jogi természetére (ld. a 2. jegyzetet), másfelől arra, hogy törvényeink – szemben a német büntető törvénykönyv (Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich vom 15. Mai 1871. – továbbiakban: RStGB.)

(Die Einziehung. K. H. Trübner, Strasbourg, 1887.) és Otto KÖBNER (Die Massregel der Einziehung – Nach dem Reichsstrafgesetzbuche und der Nachdrucksgesetzgebung. Fischer, Jena, 1892.) is.

¹³⁷ Az 1896:XXXIII. tc. a bünvádi perrendtartásról (továbbiakban: Bp.) 574. §-ának (3) bekezdése után képzett fenti 18. § azonban általam részese a sajtótermékek egészséges részeit azáltal, hogy kimondja, sajtótermékekből, ha az elkülönítés lehetséges, csak azok a részek kobozhatók el és semmisíthetők meg, melyek a vád tárgyává tett sajtóközleményt tartalmazzák. (A sajtótermék fogalmára nézve ld. az St. 2. §-ának (1) bekezdését).

¹³⁸ A polgári büntetőbírói gyakorlat szerint vagyoni elleni bűncselekményeknél nemcsak az eszközt, hanem a tettes által ezen megszerzett egyéb dolgot is el lehet kobozni (ld. ISAÁK i. m. 35.). A bűncselekmény által közvetlenül szerzett tárgyakat, ha azokat lefoglalták (ld. a Kbp. 226. §-át), a Kbp. 404. §-a értelmében az ítélet jogerőre emelkedése után a károsultnak vissza kell adni.

40. §-ával – nem korlátozzák azt a szándékos bűncselekményekre, gondatlan deliktumoknál is alkalmazható.¹³⁹

4. Azokat a tárgyakat, melyek elkobzandók, már az előkészítő eljárás során őrizet alá kell helyezni. Ilyen dolgokat felszólításra mindenki köteles kiadni, ha pedig önként ki nem adják, *lefoglalásukat* kell elrendelni (Kbp. 226. §-a). Az elkobzás azonban csakis *ítéletben* (mégpedig ennek rendelkező részében) és csak elítéltetés esetén mondható ki (ld. a Kbp. 308. §-ának 3. pontját). Minthogy pedig a sajtótermékekből, ha az elkülönítés lehetséges, a fenti § értelmében csakis azok a részek kobozhatók el és semmisíthetők meg, melyek a vád tárgyává tett sajtóközleményt tartalmazzák, az elkobzásnak most említett korlátjáról is az ítéletben kell intézkedni.

5. Az elkobzott tárgyak, ha birtoklásuk, használásuk vagy a terjesztésük tiltva van, úgyszintén, ha azok a Btk. 62. §-ában felsorolt tárgyak közé tartoznak, *megsemmisítendő*k, minden más esetben *értékesítendő*k. Az értékesítésre nézve ld. a „D-9.” jelzetű szolgálati könyv 26. §-ának 12. pontját. Az elkobzott tárgyak értéke a pénzbüntetésekre nézve megállapított célokra fordítandó.¹⁴⁰ A honvédelmi miniszter azonban úgy az értékesítés, mint a megsemmisítés alól kivételt tehet, s elrendelheti, hogy egyes elkobzott tárgyak bűnügyi múzeumok vagy más tudományos gyűjtemények létesítésére vagy gyarapítására fordíttassanak.¹⁴¹

6. A Btk. 62. §-a szerint, ha a bűncselekmény nyomtatvány, irat vagy képes ábrázolat közzététele vagy terjesztése által követtetett el, a szerző, a nyomdász, az elárusító vagy a terjesztő, úgyszintén a nyilvános kiállító birtokában levő példányok, minták vagy lemezek elkobzása és megsemmisítése – ítélet által – *abban az esetben is* kimondandó, ha a bűnvádi eljárás senki ellen sem indítható meg (ún. tárgyi eljáráson alapuló elkobzás). Ugyancsak ismeri az elkobzás e nemét az 1911:V. tc. 6. §-a, az Áv. 5. §-ának (3) bekezdése és az 1922:XXVI. tc. 2. §-ának (3) bekezdése. A két utóbb említett törvényhely értelmében „az elkobzást akkor is el lehet rendelni, ha a bűnvádi eljárást a terhelt halála vagy más ok miatt megindítani vagy folytatni nem lehet.”

Az objektív eljárás lefolytatására a katonai bíróság *nem* jogosult. A szóban forgó bíróság ugyanis a személyek egy meghatározott köre tekintetében eljárni hivatott külön

¹³⁹ Ezen a véleményen van ANGYAL (1920. i. m. 191.) és FINKEY (1914. i. m. 324.) is, míg ellenkező álláspontot képvisel EDVI ILLÉS Károly (A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata I. Révai, Budapest, 1909. 164.), VÁMBÉRY (1918. i. m. 80.) és a m. kir. Kúria).

¹⁴⁰ Ld. a Btk. 61. §-ának (2) bekezdését és a jelen törvény 9. §-ához fűzött végrehajtási határozmányokat.

¹⁴¹ Ld. a II. Bn. 50. §-át és a jelen törvény 9. §-ához fűzött végrehajtási határozmányok 12. pontját.

bíróság, így mihelyt az e körbe tartozó személy ellen a bünvádi eljárás valamely okból nem indítható meg, vagy nem folytatható, a katonai bíróság hatásköre megszűnik, s a további intézkedésekre nézve a polgári igazságügyi hatóságok válnak illetékesekké.

Éppen ezért oly esetben, mikor az objektív eljáráson alapuló elkobzás szüksége merül fel, a honvéd ügyész köteles az ügyre vonatkozó összes iratot az illetékes királyi ügyészséghez áttenni, hogy ez az elkobzás tárgyában szükséges további intézkedéseket megtehesse.¹⁴²

7. A fenti 3. jegyzetben mondottaktól lényegesen eltérő rendelkezéseket tartalmaz a Kbt. 39. §-a, az 1911:V. tc. 6. §-a, az 1920:III. tc. 9. §-a, az Áv. 1. §-ának (2) bekezdése és 5. §-ának (3) bekezdése, az 1922:XXVI. tc. 2. §-a, az 1925:XXVI. tc. 162. §-ának (4) bekezdése, az 1929:VII. tc. 2. §-a, és végül az Élt. 70. §-ának (3) bekezdése.

19. § A katonai büntetőbíráskodásban sem dologházba, sem szigorított dologházba utalásnak helye nincs.

1. „E szakasz indoka, hogy a honvédségnek nincsenek dologházai, sem szigorított dologházai (Km. és II. Bn.), és a dologház intézményére nincs is szüksége, mert a honvéd bíróságok elé tartozó esetekben csak egészen elvétve fognak fennforogni, ha ugyan fennforognak azok a feltételek, melyek alapján dologházba vagy szigorított dologházba utalásnak helye lehet.

A dologházba utalással elérni kívánt hatások a katonaságnál más úton is elérhetők. A szigorított dologházba utalás pedig a katonaságnál annál is kevésbé válhat aktuálissá, mert rendes viszonyok közt katonai bíráskodás alá csak katonai egyének tartoznak, ezeket pedig erkölcsi szempontból szigorú selectio után veszik fel a katonai kötelékbe, míg háború idején, mikor kivételesen bizonyos bűncselekmények miatt polgári egyének is katonai bíráskodás alá juthatnak, a szigorított dologházba utalásra aligha kerül sor.”¹⁴³

2. A Km. a visszaesés bizonyos eseteiben csupán kivételesen, mégpedig akkor engedi meg fogházbüntetés kiszabását, ha az elítélt egyéniségéből és az eset körülményeiből alaposan lehet következtetni arra, hogy a tettes a büntetés kiállása után munkás és rendes életmódot fog folytatni, egyébként azonban kizárólagos intézkedésként a dologházba utalást teszi kötelezővé (ld. a Km. 6. §-át). Magától értetődik, hogy a katonai bíróság a fogházbüntetés imént említett előfeltétele hiányában is csupán fogházbüntetést állapíthat meg.

¹⁴² Ld. a jelen törvény 18. §-ához fűzött végrehajtási határozványok 2. pontját.

¹⁴³ Miniszteri indokolás 13.

A katonai bírászkodás körében tehát a Km. 6. §-ának (1) bekezdésében meghatározott esetekben a büntetés mindig az e § (2) bekezdésében foglalt, s a polgári büntetőbíráóság által csupán kivételesen alkalmazható büntetési tétel alapján lesz kiszabandó.

20. § A katonai büntetőbíráskodásban alkalmazandó különleges mellékbüntetés: a lefokozás (rangvesztés).

21. § Lefokozásnak azok ellen van helye, akik bármily katonai rendfokozatot viselnek, vagy a legalacsonyabbnál magasabb zsold élvezetében állnak.

A lefokozott elveszti rendfokozatát és katonai állását, illetőleg visszahelyeztik a legalacsonyabb zsold élvezetébe. A lefokozással a nyugdíjigény, nyug- vagy kegydíj is elvész.

A 16. § rendelkezése a lefokozásra is irányadó.

Az elvesztett rendfokozat újból elnyeréséről külön szabályok rendelkeznek.

1. A katonai büntetőbíráskodásban különleges mellékbüntetés: a lefokozás,¹⁴⁴ mely akkor alkalmazandó, amikor a bűncselekmény vagy mellékkörülményei arra utalnak, hogy a vádlottnál hiányoznak azok a jellemtulajdonságok és képességek, melyeket a katonai rendfokozattal járó tiszteletjogok gyakorlása és kötelességek teljesítése feltételez, *így rendfokozatában a szolgálat hátránya vagy az állástekintetek sérelme nélkül meg nem maradhat* (ld. a 22. § 5. pontját is). Törvényünk az elítélés néhány esetében (ld. a 22. § 1–4. pontjait) *imperative* rendeli a lefokozást, ilyenkor tehát e mellékbüntetés most említett feltételét (vagyis azt, hogy az elítélt a szolgálat hátránya vagy az állástekintetek sérelme nélkül rendfokozatában meg nem maradhat) *praesumptio alapján* fennforgónak tekinti. Módot ad azonban egyúttal a bíróságnak arra, hogy ha a szóban forgó feltétel hiányzik, az elítélés-nek a 22. § 2–4. pontjai esetében *kivételesen*, mégpedig a 23. §-ban megjelölt korlátok között a lefokozás kimondásától eltekintsen.

Jelen törvény 56. §-a értelmében a lefokozásra vonatkozó rendelkezéseket akkor is alkalmazni kell, ha az elkövetett cselekményeknek csak egyike miatt volna is helye lefokozásnak.

Olyankor azonban, amikor a katonai bíróság különböző jogerős ítéletekkel megállapított több szabadságvesztés-büntetés *összbüntetésbe* foglalása tárgyában határoz és a lefokozást a korábbi ítéletek egyike sem mondta ki, a szóban forgó mellékbüntetés megállapításának nincs helye (ld. a 4. alatt mondottakat is).

¹⁴⁴ Ha az 1855. évi katonai büntető törvénykönyv alkalmazása esetében rangvesztést (legkisebb zsold-osztályba való visszahelyezést) kell mellékbüntetésként kimondani, a rangvesztést (visszahelyezést) „le-fokozásként” kell megjelölni (ld. az Élt. 2. §-ához fűzött végrehajtási határozmányokat).

2. A lefokozás kimondása független a vádlott életkorától, *fiatalkorúak* tehát közönséges bűncselekmény miatt történt elítélés esetén is lefokozhatók (ld. a 43. § utolsó bekezdését).

A csapataink őrizete alá helyezett s rendfokozattal bíró *hadifoglyok* szintén lefokozhatók. A jogalapot ehhez a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló, s az 1913:XLIII. tc.-be iktatott II. hágai egyezmény mellékletének 8. cikke szolgáltatja, mely szerint a „hadifoglyok a fölöttük hatalmat gyakorló állam hadseregében levő törvényeknek, szabályzatoknak és rendeleteknek vannak alávetve.”¹⁴⁵

3. A lefokozás *hatálya* általában az ítélet végrehajtató záradékának közlésével (ld. a Kbp. 421. §-át), ha azonban a bíróság jelen törvény 25., illetőleg 29. §-ai alapján a büntetés felfüggesztését rendelte el, már az ítélet jogerőre emelkedésével kezdődik (ld. a 25. § (2) bekezdését).

Az elévülés hatálya a jogerős ítélettel megállapított lefokozásra nem terjed ki (ld. a 65. §-t).

4. A *polgári* büntetőbíróság által elítélt *katonai egyének* lefokozása *közigazgatási úton* történik meg. Az idevonatkozó rendelkezéseket *tisztek* tekintetében az „A-46.” jelzetű becsületügyi szabályzat 3. és 4. §-ai, *honvéd lelkészekre* nézve az „A-19.” jelzetű szolgálati utasítás 6. számú mellékletének 22. pontja, a *honvéd tisztviselőket* illetően az „A-8.” jelzetű fegyelmi fenyítő szabályzat 21. és 22. §-ai és végül *legénységi egyénekre* vonatkozóan (ide nem értve a csendőrség legénységének tagjait, kikre nézve a 216.375/Büm. VI-c-1930. számú rendelet mérvadó) az 1930. év november hó 19-én 12.047/el. 13-1930. szám alatt kelt és a „Honvédségi Közlöny” 1931. évi 1. számában közzétett körrendelet tartalmazza.

5. *Tartalmilag* a lefokozás a rendfokozat és a katonai állás elvesztésében, illetőleg azokra nézve, kiknek katonai rendfokozatuk nem volt, hanem csupán magasabb zsold élvezetében álltak, a legalacsonyabb zsold élvezetébe való visszahelyezésben,¹⁴⁶ és végül a nyugvagy kegydíj, továbbá a nyugdíjigény elvesztésében áll (ld. a 21. § (2) bekezdését). Mint-hogy pedig az imént mondottak már a törvény erejénél fogva bekövetkeznek, az ítélet minden esetben egyszerűen csupán „lefokozásra” szólhat, nem lesz tehát abban többé kimondható pl. az, hogy „X a hadnagyi rendfokozatból a legkisebb zsoldosztályú gyalogossá fokoztatik le.”

¹⁴⁵ Ld. Georg LELEWER: Grundriss des Militärstrafrechts. Druck und Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, Bécs, 1927. 47.

¹⁴⁶ A rendfokozat nélküli egyének közül ez idő szerint lefokozásnak kizárólag azok ellen van helye, kik a régi haderőben elért (tisztesi, altiszti) rendfokozatnak megfelelő illetményekkel (de rendfokozat nélkül) toboroztattak be.

A szolgálati kötelezettséget a lefokozás nem érinti (ld. a 21. § (3) bekezdését, továbbá a 16. §-hoz fűzött 2. jegyzetet). A lefokozásra ítélt tiszteket (hasonállásúakat) azonban az 1921:XLIX. tc. 19. §-a és az ezen alapuló utasítások értelmében a honvédség kötelékéből el kell bocsátani.

A *karpaszomány viselésére* jogosult egyén e jogát lefokozás esetén is csak közigazgatási intézkedés alapján veszítheti el.

6. Az 1921:XXXII. tc. 9. §-ának (2) bekezdése értelmében a katonai rendfokozat büntetőbíróvási úton való elvesztése esetében a honvédelmi miniszter a pénzügyminiszterrel egyetértőleg méltánylást érdemlő esetekben és beigazolt rászorultság esetén ellátási illetményeket ítélhet oda a nyugdíj törvényes mértékének feléig, egészen kivételes esetekben annak teljes összegéig is.¹⁴⁷ A csendőrség nyugállományú, rangosztályba nem sorozott havidíjasainak és legénységi egyéneinek ily különleges ellátására nézve az 1912:LXV. tc. 45. §-a mérvadó.

7. Az elvesztett rendfokozat *újból való elnyerésének* módja tekintetében tisztekre nézve az „A-46.” jelzetű becsületügyi szabályzat 39. §-ában szabályozott (ún. rehabilitációs) eljárás az irányadó. E szabályzat szóban forgó §-ában foglaltak nyerneke értelemszerű alkalmazást a *honvéd lelkészek* és *tisztviselők* eseteiben is. A *legénységi egyéneknél* azonban csupán a közigazgatási intézkedéssel való újbóli előléptetés jöhet szóba. Idevonatkozóan a „B-4.” jelzetű előléptetési, illetve a „B-5.” jelzetű előmozdítási határozmányok tartalmaznak részletes intézkedéseket.

8. A bünvádi eljárás *újráfelvételének elrendelése* – noha az újráfelvétel következtében az ügy rendszerint a nyomozó eljárás állapotába jut (Kbp. 397. §-a) – a korábbi ítélet érvényét nem érinti, így az abban kimondott lefokozás mindaddig hatályban marad, míg az újráfelvételi eljárás eredményeképpen olyan jogerős véghatározatot (megszüntető határozatot, ítéletet) nem hoznak, mellyel a korábbi ítéletben kimondott rangvesztés mellőztetik. Ilyen esetben azután a vonatkozó véghatározat alapján a honvédelmi miniszter az érdekelt egyént viselt rendfokozatába visszahelyezi.¹⁴⁸ Ezen közigazgatási intézkedés foganatosításáig a rendfokozat nem viselhető.

¹⁴⁷ Ld. az 1929:XV. tc. 1. §-ának (1) bekezdését is.

¹⁴⁸ Ld. a „D-9.” jelzetű utasítás 48. §-ának 5. pontját is.

22. § A lefokozást ki kell mondani, ha a bíróság

1. hivatalvesztést állapít meg, vagy
2. a viselt hivatal vagy állás, illetőleg az ügyvédség elvesztését mondja ki, vagy
3. a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától tiltja el az elítéltet, vagy az 1–3. pont esetén kívül is, ha
4. az elítélés oly cselekmény miatt történt, amelyet a törvény büntettnek nyilvánít, vagy
5. a tett vagy mellékkörülményei olyanok, hogy a tettes a szolgálat hátránya vagy az állástekintetek sérelme nélkül rendfokozatában meg nem maradhat.

1. Ld. a 20. és 21. §-okhoz fűzött 1. jegyzetet.

2. A *hivatalvesztés* csakis azon bűncselekmények esetében állapítható meg, melyeknél a törvény annak alkalmazását előírja. Ha azonban a bíróság által kiszabott büntetés hathavi fogházat vagy hathavi államfogházat nem halad meg, úgyszintén, ha a főbüntetés pénzbüntetésből áll, mellőzhető e mellékbüntetés (Btk. 54. §-a).

Korrekcionalizáció esetében – hacsak a Btk. 54. §-a alapján a mellőzést a bíróság ki nem mondja – a hivatalvesztés alkalmazása kötelező (így Angyal, Finkey és Irk; ellenkezőleg a m. kir. Kúria gyakorlata, Fayer, Illés és Vámbéry), és meg kell azt állapítani életfogytig tartó fegyházra szóló elítélés esetén is.

Jelen törvény a 75., 79., 89., 99., 105., 111., 114–115. és 136. §-okban állapít meg hivatalvesztést.

Nem szabható ki a szóban forgó mellékbüntetés kihágás (Kbtk. 24. §-a), valamint a fiatalok által elkövetett és a jelen törvény 49. §-ának (2) bekezdésében, illetve az Élt. 87. §-ában megjelölt deliktumok közé nem tartozó *közönséges* bűncselekmények miatt (Ktbtk. 43. §-a).

A *viselt hivatal* vagy állás, illetőleg az ügyvédség elvesztése, úgyszintén a *szakképzettséget* kívánó hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától való eltiltás szintén csak a törvény által megjelölt esetekben foghat helyt.

A bíróság azonban olyankor, amikor a hivatalvesztést mellőzheti (Btk. 54. §-a), eltekinthet a szóban forgó mellékbüntetések kiszabásától is (Bn. 36. §-a).

Annak érdekében, hogy a Bn. 36. §-a a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától való eltiltás kérdésében ne szolgáljon téves következtetések alapjául, a következőket jegyezzük meg.

A Btk. 60. §-a szerint a törvény különös részében határoztatnak meg azok az esetek, melyekben a bűnösnek ítélt személy a foglalkozás gyakorlásától *eltiltandó*. A Btk. e mellékbüntetést csak két esetben, úgymint gondatlanságból okozott emberölés és súlyos testi sértés esetében ismeri (Btk. 291. és 310. §-ai), s a különös rész vonatkozó helyein úgy rendelkezik, hogy a bíróság a bűnösnek talált egyént a hivatás vagy foglalkozás

gyakorlásától *eltılthatja*. A Bn. 36. §-ából egyesek arra a konklúzióra jutottak, hogy a törvényhozó a Btk. imént megjelölt két egymással ellentétes rendelkezése folytán támadható vitát úgy kívánta eldönteni, hogy ha a főbüntetés hathavi fogházat meghalad, a szóban forgó mellékbüntetés alkalmazása *kötelező*. Ezzel az értelmezéssel szemben az Élt. – s ez az Élt.-nek a fellebbezés tekintetében intézkedő 28. és 29. §-aiból kétségtelenül kitűnik – a felvetett kérdést úgy döntötte el, hogy a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától való eltiltás minden esetben a bíróság belátására van bízva, annak kimondása tehát akkor sem kötelező, ha a főbüntetés tartama hathavi fogházat meghalad.

3. A fenti § 4. pontja szerint „a lefokozást abban az esetben is ki kell mondani, ha az elítélés oly cselekmény miatt történt, amelyet a törvény *büntettnek* nyilvánít.” Minthogy itt a törvényben megállapított minősítés mérvadó, a lefokozás akkor is alkalmazandó, ha az in thesi büntetett képező cselekmény a konkrét esetben vétségge minősül. A bírói és törvényi korrekcionalizáció között a szóban forgó kérdés szempontjából különbség nincs.¹⁴⁹

23. § A lefokozást – az alábbi bekezdésben meghatározott kivételekkel – mellőzni lehet, ha azt csak a 22. § 2–4. pontja alapján kellene kimondani s a bíróság pénzbüntetést vagy elzárás-, fogház-, avagy egy évet meg nem haladó börtönbüntetést állapít meg.

Nincs helye a lefokozás mellőzésének, ha ezt a jelen törvény Második Része kizárja, vagy ha a bíróság tiszttel (hasonló állásúval) szemben börtönbüntetést állapít meg.

1. Ld. a 20. és 21. §-okhoz fűzött 1. jegyzetet.

2. E § *államfogház-büntetésre* ítélet esetében nem nyújt módot a lefokozás mellőzésére, ily büntetési nemre ítélt egyén tehát rendfokozatában nem hagyható meg, ha lefokozását a 22. § előírja.

3. E törvény második része szökés és szökésre szövetkezés (100. §), úgyszintén gyávaság büntette esetében (112. §) zárja ki a lefokozás mellőzését.

4. A tisztek és hasonállásúak fogalmát illetően ld. a 8. §-hoz írt 10. jegyzetet.

¹⁴⁹ Utóbbira nézve ld. a Ktbt. 43. §-át.

5. *Fellebbezésnek* van helye a vádlott terhére akkor, ha a haditörvényszék a lefokozást a fenti § alapján mellőzte vagy a 22. § 5. pontjához képest – a vádló indítványa ellenére – ki nem mondotta (Élt. 28. §-ának 5. pontja). A vádlott javára pedig akkor, ha a bíróság a lefokozást a 22. § 2–5. pontjai alapján mondta ki (Élt. 29. §-ának 5. pontja).

24. § Az 1908:XXXVI. törvénycikknek a büntetés feltételes felfüggesztésére vonatkozó 1–8. §-a helyett a katonai büntetőbíráskodásban az alábbi 25–31. §-ok rendelkezéseit kell alkalmazni.

A büntetés feltételes felfüggesztésének intézménye eddig sem volt teljesen ismeretlen a katonai büntetőjogban. A Kbp. 480. §-a értelmében ugyanis a *hadrakelt seregnél* az az illetékes parancsnok, kinek kegyelmező joga van, kilátásba helyezheti a bíróilag kiszabott büntetés *elengedését* arra az esetre, ha az elítélt az ellenség előtt bátor magatartást tanúsít. Ekként tehát már a Kbp. előkészítői is felismerték az ezen intézményben rejlő nagy kriminálpolitikai gondolatot, vagyis a büntetés jogrendhez való alkalmazási képességének fejlesztését.¹⁵⁰ A Kbp. szóban forgó rendelkezése most megfelelő kiegészítést nyert a Bn. I. cikkének recipiálása által.

A feltételes felfüggesztés intézménye, mely az előbb említett kriminálpolitikai gondolat megvalósításán kívül még, mint a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések egyik legmegfelelőbb pótszere is, felbecsülhetetlen jelentőségű. Éppen a katonai büntetőbíráskodás körében alkalmazható a legideálisabban és felelhet meg leginkább a hozzá fűzött várakozásoknak. Míg ugyanis a polgári büntetőbíró rendszerint nem ismeri eléggé az előtte álló vádlott egyéniségét és nem áll rendelkezésére oly szerv sem, mely segítségével életviszonyairól, előéletéről, magaviseletéről és jelleméről, vagyis mindazokról a körülményekről, melyek a felfüggesztés várható hatásának megítélése szempontjából fontossággal bírnak, megfelelő tájékozódást szerezhetne, és nincs meg ott az utólagos ellenőrzés lehetősége sem, így mindig fennforog az az eshetőség, hogy a felfüggesztés kedvezményében részesültek visszaesőkké válnak anélkül, hogy erre rájönnének és anélkül, hogy felfüggesztett büntetésüket kiállanák (ld. a Jogászegyleti Értekezések 269. számú füzetét, mely a büntetőnovella tervezetének tárgyában folytatott tanácskozásokat tartalmazza), addig a katonai egyének¹⁵¹ előéletéről, magaviseletéről és jelleméről hű képet nyújtanak a vádlott elöljárói által vezetett s a bűnvádi eljárás során a bírósághoz juttatott személyi és erkölcsi okmányok, és megfelelően biztosítva van – a katonák sajátos elhelyezési viszonyai folytán – az elítéltek állandó erkölcsi felügyelete is.

¹⁵⁰ IRK 1928. i. m. 316.

¹⁵¹ A katonai bíróság által elítéltek legnagyobb része, azok pedig, kiknél a feltételes felfüggesztés szóba jöhet, úgyszólván kivétel nélkül a katonai egyének közül kerülnek ki.

25. § A bíróság az egy hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogház vagy elzárásbüntetés és a pénzbüntetés végrehajtását különös méltánylást érdemlő okból felfüggesztheti, ha ezt katonai fegyelmi tekintetek nem gátolják és a felfüggesztéstől az elítélt magaviseletére egyéniségének, életviszonyainak és az eset összes többi körülményeinek figyelembevételével kedvező hatást vár.

A felfüggesztés kiterjed a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetésre is; ellenben nem terjed ki az ítélet egyéb rendelkezéseire. A hivatalvesztésnek, a politikai jogok gyakorlata felfüggesztésének, a szakképzettséget kívánó foglalkozás gyakorlásától eltiltásnak és a lefokozásnak hatálya a felfüggesztő ítélet jogerőre emelkedésének napjától kezdődik.

A felfüggesztő ítéletben kiutasítást nem lehet kimondani.

26. § A büntetést felfüggeszteni nem lehet, ha:

1. A bíróság azt oly cselekmény vagy cselekménynek kísérlete miatt szabta ki, amelyre a törvény fegház- vagy börtönbüntetést állapít meg,
2. az elítélt előzőleg büntett miatt jogerősen el volt ítélve, vagy tíz éven belül fogház- vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntetés volt ellenében jogerősen megállapítva, kivéve, ha az kegyelem útján elengedtetett,
3. ha az elítélt a cselekményt aljas indokból követte el.

Az imént idézett 25. és 26. § időközben módosulást szenvedett az 1930:XXXIV. t-c. 124. §-ának (2) bekezdése következtében, amely szerint:

„a fogházbüntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének korlátjaként a 25. §-ban megállapított egy hónap helyébe három hónap lép, a 26. § 1. pontja pedig hatályát veszti.”

A 25. és 26. §-okhoz

1. A felfüggesztés kedvezményében a *fiatalkorúak* is részesíthetők,¹⁵² s nincsenek ettől elzárva a *külföldiek* sem.

2. A bíróság felfüggesztheti a három hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott *fogház-* vagy az egy hónapot meg nem haladó *elzárásbüntetést*, továbbá – összegre való

¹⁵² A polgári büntetőbíráskodás körében a m. kir. Kúria állandó gyakorlata szerint a fiatalkorúakra kiszabott büntetések *nem* függeszthetők fel. Ott azonban alkalmazást nyerhet a Bn. törvényünk által nem recipiált 21. §-ában szabályozott próbára bocsátás, mely abban áll, hogy a bíróság a fiatalkorút *ítélet hozatala nélkül*, megfelelő figyelmeztetés után egyévi próbaidőre – szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett – feltételesen szabadlábon hagyja.

tekintet nélkül – a *pénzbüntetést*,¹⁵³ mégpedig akkor is, ha az behajthatatlansága esetében három hónapot meghaladó fogház vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntetéssel lenne helyettesítendő, ellenben *nem* függesztheti fel az *államfogház-büntetést*.

A régi katonai büntető törvénykönyvnek a Btk. 2. §-ához képest leendő alkalmazása esetében (ld. jelen törvény 1. §-ához írt 6. jegyzetet) a büntetés feltételes felfüggesztésének nem lehet helye.

3. A felfüggesztés vétségek vagy vétségek és kihágások *halmazata* esetében is alkalmazást nyerhet, és nem akadályozza annak az sem, hogy a három hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogház-, illetőleg az egy hónapot meg nem haladó elzárásbüntetés és a pénzmellékbüntetést helyettesítő szabadságvesztés-büntetés *együttes* tartama a három, illetőleg egy hónapot meghaladja.

4. Ha a bíróság a büntetést *súlyosítások* alkalmazása által megrövidítette, úgy a 25. § (1) bekezdésében megjelölt időtartamok (a három, illetőleg egy hó) szempontjából a súlyosítások – a jelen törvény 8. §-ában meghatározott – ellenértékét is figyelembe kell venni.

5. A büntetés *felfüggesztésének hatálya* kiterjed a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetésre is, más mellékbüntetésre azonban és az ítélet egyéb rendelkezéseire (így az ítélet közzétételére és az elkobzásra) nem terjed ki.

A hivatalvesztés, a politikai jogok felfüggesztése, a viselt hivatal és állás, illetőleg az ügyvédség elvesztése, a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás gyakorlatától való eltiltás és a lefokozás hatálya a felfüggesztő ítélet jogerőre emelkedésének napjától kezdődik. Ha a felfüggesztett büntetés végrehajtását utóbb elrendelik, úgy a hivatalvesztésben és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésében álló mellékbüntetések idejének folyása a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának ideje alatt szünetel (31. §).

6. A 25. § utolsó bekezdése értelmében a felfüggesztő ítéletben *kiutasítást* kimondani nem lehet, ha tehát a bíróság kiutasítást állapít meg, a büntetés végrehajtását nem függesztheti fel. Vétségek miatt kiutasítást rendel az 1883:XXV. tc. az uzsoráról és káros hitelügyletekről 2. §-a, a Km. 9. §-a, árdrágító visszaélés esetében az 1920:XXVI. tc. a vagyon, az erkölcsiség és személyiség hatályosabb büntetőjogi védelméről 7. §-a és az Átv. 9. §-a. Ezek közül a kiutasítást kötelezővé teszi a Km. 9. §-a abban az esetben,

¹⁵³ A pénzbüntetés végrehajtásának felfüggesztése tekintetében azonban jogrendszerünkben két korlátozás van. Az 1920:XXXII. tc. az államkincstár megkárosítására irányuló büntettekről és vétségekről (adócsalásról) 13. §-ának (2) bekezdése értelmében ugyanis az adócsalás vétsége miatt akár fő-, akár mellékbüntetésül kiszabott pénzbüntetést, úgyszintén a II. Bn. 4. §-a alapján megállapított pénzbüntetést felfüggeszteni *nem* lehet.

ha az elítélt oly külföldi, kinek a magyar állam területén sem lakóhelye, sem állandó tartózkodó helye nincs, továbbá minden feltétel nélkül az Átv. 9. §-a.

7. Nemcsak a büntetés nemével és tartamával, hanem *pozitív* és *negatív* feltételekkel is korlátozza a törvény a bíróságot a büntetés végrehajtásának felfüggesztésében, és pedig oly módon, „hogy a pozitív feltételek együttes fennforgása szükséges a felfüggesztéshez, ellenben a negatív feltételek csak egyikének fennforgása is kizárja a felfüggesztés lehetőségét.”¹⁵⁴

Pozitív feltételek:

a) hogy a felfüggesztésre különös méltánylást érdemlő ok van (25. §) és

b) hogy a felfüggesztéstől a bíróság az elítélt magaviseletére egyénisége, életviszonyai és az eset összes többi körülményei figyelembevételével kedvező hatást vár (25. §).

Különös méltánylást érdemlő okok azok a körülmények, melyekből arra lehet következtetni, hogy a tettes egyénisége nem vall erkölcsi romlottságra, antiszociális hajlamokra, melyek tehát jellemét és érzületét – a bűncselekmény elkövetése ellenére is – kedvező színben tüntetik fel.¹⁵⁵ Ilyenek lehetnek pl. a tettes kora, eddigi életmódja, nyomasztó helyzete, őszinte és töredelmes beismerése, tiszteletre méltó motívumok, az, hogy a cselekményt tévedésből jogosnak tekintette, hogy jóhiszeműen cselekedett, hogy a sértettnek elégtételt vagy kártalanítást adott, vagy ezt tehetsége szerint megkísérelte.

Ezen körülmények figyelembevételével kell azután a bíróságnak vizsgálnia azt, vajon az elítélt a büntetés végrehajtása nélkül is erkölcsileg megmenthető-e vagy sem.¹⁵⁶

Negatív feltételek, melyek fennforgása esetén tehát a büntetést felfüggeszteni nem lehet:

a) A felfüggesztést gátló *katonai fegyelmi* tekintetek (25. §). Ez a felfüggesztést kizáró ok főként katonai bűncselekmények esetén lesz gyakorlati jelentőségű, s ezeknél is többnyire csak akkor, ha a bíróság olyan körülményeket észlel, melyek, mint pl. egyes fegyelemsértő cselekmények elharapódzása, a büntetés végrehajtását *generálpreventív* szempontból szükségessé teszik.

b) Az *előzőleg büntett* miatt történt jogerős elítéltetés vagy *tíz éven belül fogház- vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntetés* jogerős megállapítása, kivéve, ha az kegyelem útján elengedtetett (26. § 2. pontja).

Az előző elítéltetés akkor is kizárja a felfüggesztést, ha az elítélt a büntetés végrehajtása alól kivonta magát, vagy ha a büntetés elévült. A kegyelem azonban a fogház- vagy elzárásbüntetés esetében az elítélés kedvezményt kizáró hatását megszünteti.¹⁵⁷ Hogy

¹⁵⁴ VÁMBÉRY 1918. i. m. 128.

¹⁵⁵ ISAÁK i. m. 362.

¹⁵⁶ Ld. a Bn. javaslatának miniszteri indokolását is.

¹⁵⁷ Nem akadályozza tehát a felfüggesztésnek, ha a) az elítélt előzőleg öt évnél rövidebb ideig tartó államfogház-büntetésre, egy hónapot meg nem haladó elzárásbüntetésre, vagy pénzbüntetésre ítélt.

a kegyelmet az államfő vagy a bűnvádi üldözésre illetékes parancsnok (Kbp. 477. §-a) gyakorolta-e, közömbös.¹⁵⁸

Ha a bíróság az elzárásbüntetést *súlyosítások* alkalmazása által megrövidítette, az időtartam megállapítása szempontjából a súlyosítások – jelen törvény 8. §-ában meghatározott – ellenértékét is figyelembe kell venni.

Nem lehet felfüggeszteni annak büntetését sem, akit előzőleg a bíróság *szigorított dologházba* vagy tíz éven belül *dologházba* utalt, mert a szigorított dologházba utalás az elítélre ugyanazokkal a jogkövetkezményekkel jár, melyeket a törvény a fegyházbüntetéshez (II. Bn. 41. §-a), a dologházba utalás pedig azokkal, melyeket a törvény a fogházbüntetéshez fűz (Km. 18. §-a).

A *régi katonai büntető törvénykönyv alapján* történt előző elítélés esetében az ítélet tárgyául szolgált cselekményt az új törvény szempontjából kell értékelni, így a felfüggesztés ilyenkor csak akkor van kizárva, ha a korábbi cselekmény megfelel az új törvényben foglalt olyan bűncselekménynek, amely a szóban forgó kedvezmény akadályát képezi.

c) Végül nincs helye felfüggesztésnek, ha az elítelt a cselekményt *aljas indokból* követte el (26. § 3. pontja).

Aljas indok alatt a bűncselekmény rugóját képező minden olyan érzelmet, vágyat vagy indulatot kell érteni, mely a közfelfogás szerint jó erkölcsökbe ütközik. Ilyen pl. a nyereségvágy, bosszú, gyűlölet, irigység stb. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az indok (motívum) nem azonosítható a célzattal; „a motívum a célzat életrekeltője, míg ez utóbbi az akarati elhatározás irányát szabja meg” (Zehery). Éppen ezért a vagyoni haszonra irányuló célzat magában véve még nem zárja ki a felfüggesztést.¹⁵⁹

8. Az Élt. 21. §-a úgy rendelkezik, hogy

„a büntetés feltételes felfüggesztését az első- vagy a felsőfokon eljáró bíróság az ítéletben a fél kérelmére vagy hivatalból mondja ki.

Az ítélet indokolásában tüzetesen meg kell jelölni azokat az okokat, amelyek a felfüggesztésre vezettek.

tetett, vagy bármely bűncselekmény miatt csupán fegyelmileg fenyítettett; b) több mint tíz év előtt fogház- vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntésre ítéltetett vagy dologházba volt utalva, még ha a büntetést, illetőleg az intézkedést tíz éven belül állotta is ki (ld. ISAÁK i. m. 362.); c) ha az elítelt ellen tíz éven belül fogház- vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntetés volt ugyan megállapítva, de annak végrehajtása kegyelem útján elengedtetett.

¹⁵⁸ Ld. jelen törvény 63. §-át is.

¹⁵⁹ IRK 1928. i. m. 321., BERNOLÁK 1915. i. m. 205. és VÁMBÉRY 1918. i. m. 183.

Az ítélet kihirdetésekor az elítéltet figyelmeztetni kell azokra a következményekre, amelyeket újabb bűncselekmény elkövetésével magára vonna.”

9. A büntetés feltételes felfüggesztésének kérdésében *fellebbezésnek* van helye (Élt. 31. §-a).

27. § A felfüggesztett büntetést nem lehet végrehajtani, ha az elítélt ellen a próbaidő alatt sem bűnvádi, sem a következő szakasz alá eső fegyelmi eljárás nem volt folyamatban.

A próbaidő kihágás miatt kiszabott büntetés esetében egy év, más esetben három év. A próbaidő az ítélet jogerőre emelkedésétől számítandó.

28. § Ha a próbaidő eltelte előtt az elítélt ellen eljárást indítanak a próbaidő alatt elkövetett cselekmény miatt és az új eljárás folyamán őt a bíróság büntett miatt ítéli el, vagy katonai vétség vagy szándékos közönséges vétség miatt ellene fogházbüntetést állapít meg, vagy az elítélt az említett vétségek valamelyike miatt fegyelmi úton fogságfenyítéssel sújtott: a felfüggesztett büntetést is – összbüntetés kiszabásának mellőzésével – végre kell hajtani. Az elítélés egyéb eseteiben a próbaidő alatt elkövetett cselekmény tárgyában eljáró bíróság az eset körülményeinek mérlegelésével határoz a felől, hogy a felfüggesztett büntetést végre kell-e hajtani. Hasonlóképpen határoz az eljáró bíróság felmentés esetében, ha arra magánindítvány visszavonása szolgál okul.

A 27. és 28. §-okhoz

1. A próbaidő kedvező eltelte esetében a felfüggesztett büntetést nem lehet többé végrehajtani, az ítélet egyéb rendelkezései azonban (így a mellékbüntetések) és az elítélés tényéhez fűződő jogkövetkezmények érintetlenül maradnak.

2. Ha a felfüggesztett büntetés a törvény szerint többé végre nem hajtható, ennek kimondását a vádló, valamint az elítélt kérheti.

A kérelem felől az elsőfokú bíróság végzéssel határoz. E végzés ellen nyolc nap alatt felfolyamodásnak van helye (Élt. 24. §-a).

3. A 27. és 28. §-ok egybevetéséből következik, hogy:

I. A próbaidő kedvezően elteltnek tekintendő, a *felfüggesztett büntetést* tehát *nem lehet végrehajtani*, ha az elítélt ellen a próbaidő alatt sem bűnvádi, sem fegyelmi eljárás nem volt

folyamatban,¹⁶⁰ továbbá, ha a próbaidő alatt elkövetett cselekmény miatt ez alatt az idő alatt folyamatba tett eljárás megszüntetéssel vagy felmentéssel nyert befejezést (*kivéve*, ha a felmentésre magánindítvány visszavonása szolgált okul), vagy az elítélt gondatlanságból elkövetett közönséges vétség vagy pedig kihágás vagy fegyelmi kihágás miatt fegyelmi úton bármely fenytéssel vagy katonai vétség vagy szándékos közönséges vétség, esetleg a minisztériumnak az Élt. 50. §-án alapuló rendelete folytán valamely büntett miatt megfédéssel, rendi fenytéssel (gúzsba kötéssel, megkötözéssel) vagy lefokozással fenyttetett.¹⁶¹

II. A próbaidő kedvezőtlenül telt el, a felfüggesztett büntetést tehát *végre kell hajtani*, ha a próbaidő *eltelte előtt* az elítélt ellen eljárást indítanak a próbaidő *alatt elkövetett* cselekmény miatt és az új eljárás folyamán őt a bíróság büntett miatt ítéli el, vagy katonai vétség vagy szándékos közönséges vétség miatt ellene fogházbüntetést állapít meg, vagy az elítélt az említett vétségek valamelyike vagy a minisztériumnak az Élt. 50. §-án alapuló rendelete folytán valamely büntett miatt fegyelmi úton fogságfenytéssel sújtatott.¹⁶²

III. A bíróság az eset *körülményeinek mérlegelésével* határoz afelől, hogy a felfüggesztett büntetést végre kell-e hajtani, ha a próbaidő *eltelte előtt* az elítélt ellen eljárást indítanak a próbaidő *alatt* elkövetett cselekmény miatt és az új eljárás folyamán a bíróság szándékos közönséges vétség miatt ellene államfogház- vagy pénzbüntetést, vagy katonai vétség miatt pénzbüntetést állapít meg, vagy őt gondatlanságból elkövetett közönséges vétség vagy valamely kihágás miatt ítélt el, vagy pedig a vád alól – magánindítvány visszavonása okából – felmenti.

A felfüggesztett büntetést akkor is végre kell (II.), illetőleg lehet (III.) hajtani, ha a próbaidő eltelte előtt megindult bűnvádi eljárás csak a próbaidő *lejárta után* nyert befejezést, feltéve természetesen, hogy a felfüggesztett büntetés még nem évült el.¹⁶³

4. Abban a kérdésben, hogy a próbaidő alatt elkövetett cselekmény miatt a felfüggesztett büntetés végrehajtásának van-e helye (28. §), a per bírósága, ha pedig a próbaidő alatt elkövetett cselekmény tárgyában más bíróság jár el, ez a bíróság határoz, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy a büntetés felfüggesztését katonai vagy polgári bíróság ren-

¹⁶⁰ Ha tehát csupán a próbaidő eltelte után indul meg az eljárás, a felfüggesztett büntetést akkor sem lehet többé végrehajtani, ha az eljárás tárgyát egy, még a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény képezi.

¹⁶¹ Ld. jelen törvény 30. §-át is.

¹⁶² A 28. § a fegyelmi úton megtorolható büntettekről nem tesz ugyan említést, miután azonban a vétség miatt fegyelmi úton kiszabott fogságfenytés törvényünk szerint a próbaidőt eredménytelennek tünteti fel, kétségtelen, s ez az a *minori ad maius elvből* következik, hogy nem juthat kedvezőbb helyzetbe az, akit büntett miatt fenytettek hasonló fenytéssel.

¹⁶³ VÁMBÉRY 1918. i. m. 184.

delte-e el, és amennyiben azt találja, hogy a felfüggesztett büntetést végre kell hajtani, egyúttal a büntetés végrehajtása iránt is intézkedik (Élt. 23. és 96. §-ai).

A felfüggesztett büntetés végrehajtását csakis bírósági határozat alapján lehet fogatosítani. Ha tehát a próbaidő alatt elkövetett cselekmény tárgyában *közigazgatási hatóság* jár el, s ez a felfüggesztett büntetés végrehajtását indokoltnak tartja, köteles az ügyiratokat határozathozatal végett ahhoz a bírósághoz áttenni, mely annak idején a büntetés feltételes felfüggesztését elrendelte (végrehajtási határozványok).

29. § Összbüntetés kiszabásának van helye:

1. ha a próbaidő alatt az elítélt ellen oly cselekmény miatt volt folyamatban eljárás, amelyet még a felfüggesztő ítélet jogerőre emelkedése előtt követett el és a bíróság szabadságvesztésbüntetést állapít meg;

2. ha a próbaidő alatt jut a bíróság tudomására, hogy az elítélt előzőleg jogerősen szabadságvesztésbüntetésre volt elítélve és azt még végre kell hajtani.

A bíróság a 25. és 26. § korlátai között az ekként megállapított összbüntetést is felfüggesztheti.

1. Ez a § azokat az eseteket tárgyalja, amikor a feltételes felfüggesztés kedvezményében részesített egyénről csupán a próbaidő alatt derül ki, hogy a *próbaidő előtt* bűncselekményt követett el. Ha az ily cselekmény miatt a bíróság szabadságvesztés-büntetést állapít meg (1. pont) vagy ha ezért az elítélt előzőleg már jogerősen szabadságvesztés-büntetésre volt elítélve, s az még végrehajtva nem lett (2. pont), összbüntetés kiszabásának van helye.

A szóban forgó § rendelkezései voltaképpen megfelelnek a Btk. összbüntetésre vonatkozó általános szabályainak.¹⁶⁴ Eltérés azonban, hogy e § 2. pontja az összbüntetés kiszabását arra az esetre *is* kötelezővé teszi, ha az elítélt szabadságvesztés-büntetésre történt jogerős elítéltetése *után* követte el a felfüggesztő ítélet alapjául szolgált bűncselekményt.

Az ekként megállapított összbüntetés azonban a 25. és 26. §-ok korlátai között szintén felfüggeszthető. Ebből az következik, hogy az összbüntetés felfüggesztése ki van zárva pl. akkor, ha annak tartama a három hónapi fogházat vagy az egy hónapi elzárást meghaladja (25. §), vagy ha az előző jogerős szabadságvesztés-büntetés (29. § 2. pontja) fogház- vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntetés (26. § 2. pontja), vagy ha a felfüggesztett büntetéssel összbüntetésbe foglalt szabadságvesztés-büntetés alapjául olyan cselekmény szolgált, mely aljas indokból követtetett el (26. § 3. pontja).

¹⁶⁴ VÁMBÉRY 1918. i. m. 185.

Az összbüntetés kiszabása szempontjából nem tesz különbséget, hogy a külön ítéleket csak katonai vagy katonai és polgári büntetőbíróóságok hozták.¹⁶⁵

2. Ha a haditörvényszék a jelen törvény 26. §-ának 2. pontjában említett ítéletről a próbaidő alatt csak akkor nyer tudomást, amikor az abban az ítéletben kiszabott büntetés már végrehajtott vagy összbüntetésbe egyéb okból nem foglalható: a bíróság újrafelvételi eljárás nélkül a büntetés felfüggesztésére vonatkozó rendelkezést hatályon kívül helyezi és a felfüggesztett büntetés végrehajtása iránt (Kbp. 382. §) intézkedik (Élt. 22. §).¹⁶⁶

30. § A 28. és 29. §-ban meghatározott eseteken kívül a próbaidő alatt folyamatban volt eljárás a büntetés felfüggesztésének hatályát nem érinti.

Ld. a 27. és 28. §-okhoz fűzött 3. jegyzet I. pontját.

31. § A szabadságvesztésbüntetés végrehajtása alatt a hivatalvesztésben és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésében álló mellékbüntetések idejének folyása szünetel.

A büntetés feltételes felfüggesztésére vonatkozó *eljárásjogi* szabályokat az Élt. 21–25. §-ai tartalmazzák, míg a felfüggesztett büntetés *nyilvántartásának* módozatait az Élt. 25. §-ához fűzött végrehajtási határozványok állapítják meg.

¹⁶⁵ Ld. az Élt. 96. §-ának (1) bekezdését.

¹⁶⁶ Az Élt. 22. §-ának elejére törvényszerkesztési hiba folytán került a Kbtbk. 29. §-ának 2. pontja, helyette valójában a Kbtbk. 26. §-ának 2. pontját kell érteni.

IV. FEJEZET

A kísérlet

32. § A katonai vétség kísérlete büntetendő.

1. A Btk.-nak a kísérletre vonatkozó *általános rendelkezései* lényegükben a katonai bíráskodás körében is változatlanul érvényesülnek. Törvényünk ugyanis csupán *formai* szempontból tért el a Btk. 65. §-ában foglalt rendelkezésektől, mégpedig annyiban, hogy a katonai vétségek kísérletének büntetés alá vonása tekintetében nem a különös rész vonatkozó helyein, hanem – célszerűségi szempontból – az általános részben intézkedett. De a szóban forgó rendelkezések lényegét nem érintette, ugyanis azáltal, hogy a katonai vétségeknél, tehát a vétségek egy kis csoportjánál a kísérlet feltétlen kriminalizációja mellett foglalt állást, nem törte át azt a szabályt, mely szerint a vétség kísérlete csupán a törvényben meghatározott esetekben büntetendő.

Hogy pedig a fenti § a katonai vétség kísérletét feltétlenül büntetendőnek mondta ki, az logikus következménye volt a Ktbtk. más helyén, jelesül a 35. §-ban kifejezésre juttatott törvényi álláspontnak. Ha ugyanis a katonai vétségre irányuló eredménytelen felbujtás, tehát a katonai büntetőjog által védett jogtárgyakat csupán távolról veszélyeztető előkészületi cselekmény (ld. a 35. §-hoz írt 1. jegyzetet) minden esetben büntetést von maga után, nem lett volna indokolt a katonai vétségek valamelyikének kísérletét, tehát e jogtárgyakat sértő vagy közvetlenül veszélyeztető egyes cselekményeket a büntetés alól mentesíteni.¹⁶⁷

2. A félreértések elkerülése végett külön kiemeljük, hogy fogalmilag *nincs* kísérlete:

- a) a gondatlanságból elkövetett cselekményeknek,
- b) a tiszta mulasztási cselekményeknek,
- c) a sui generis deliktumot képező kísérletnek és előkészületi cselekménynek,
- d) a pillanatnyi bűncselekményeknek és
- e) a praeterintencionális cselekményeknek.

¹⁶⁷ Ld. ezenkívül a miniszteri indokolás 18. lapján kifejtetteket is.

33. § Kísérlet esetében a jelen törvény szerint agyonlövésssel végrehajtandó halálbüntetéssel sújtott bűncselekmény miatt három évnél nem rövidebb tartamú fegyház- vagy börtönbüntetést kell megállapítani, még pedig fegyházbüntetést csak akkor, ha a bűncselekményt ez a törvény ama különös ismertetőjelek hiányában, amelyekről a halálbüntetés alkalmazása függ, fegyházzal sújtja.

1. Az e §-ban, továbbá a Btk. 66. §-ában foglalt azon szabály alól, hogy olyan esetekben, melyekben a véghezvitt büntetettre a törvény halálbüntetést határoz: a kísérlet büntetése határozott ideig tartó szabadságvesztés-büntetés, az Élt. 48. §-ának (3) bekezdése kivételt állapít meg. A szóban forgó törvényhely szerint ugyanis *rögtönítélő eljárásban* a halálbüntetés kísérlet esetében is alkalmazható.

2. Az Élt. 72. §-a és 95. §-ának (2) bekezdése értelmében – az e §-okban megjelölt cselekmények elkövetése esetén – jelen törvény első részének rendelkezéseit a *polgári* büntetőbíráskodás körében is alkalmazni kell, ha azok a közönséges büntetőtörvények rendelkezéseinél enyhébbek. Ennek folytán a polgári büntetőbíráóságok – noha ezeknek ugyancsak az Élt. imént hivatkozott §-ainak kifejezett rendelkezése folytán akkor, amikor a Ktbtk. alkalmazása esetében az agyonlövés általi halálbüntetésnek szabadságvesztés-büntetésre leendő átváltoztatásához hiányzik a megfelelő jogalap, kötéllal végrehajtandó halálbüntetést kell kiszabniuk (ld. a 7. §-hoz fűzött 4. jegyzetet is) – a kísérlet büntetését minden olyan esetben, mikor törvényünk a véghezvitt büntetettre agyonlövés általi halált határoz, nem a Btk. 66. §-a, hanem a fenti § alapján kötelesek megállapítani.

V. F E J E Z E T

A részesség

34. § A tettes és a részes felelősségére vonatkozó általános rendelkezéseket akkor is alkalmazni kell, ha a cselekményt sajtó útján követték el.

1. Sajtótörvényünk a sajtó útján elkövetett bűncselekmények tekintetében (St. 32. §-a) a belga *fokozatos és kizáró* felelősségi rendszert követi, melynek lényege abban áll, hogy valamely kriminális tartalmú sajtótermék létrehozásában közreműködő személyek közül az St. 33–37. §-aiban megállapított fokozatok szerint mindig kizárólag csak az egy fokozaton levők vonhatók bűnvádi úton felelősségre.¹⁶⁸ Az St. tehát a felelősségre vonható személyek körét szűkebbre szabja, mint a Btk., és megelőlszik az alaki igazsággal is. Ily felelősségi rendszer mellett sok esetben az igazi bűnös kisiklik az igazságszolgáltatás kezei közül, és helyette olyan egyén kerül a vádlottak padjára, kinek a sajtóközlemény létrejöveteléről tudomása sem volt.¹⁶⁹

Nem szorul bővebb kifejtésre, hogy a fokozatos és kizáró felelősségi rendszernek a katonai bíraskodás körében való meghonosítása nagymértékben veszélyeztette volna mindazokat a speciális érdekeket, melyek oltalmazására a katonai büntetőjog hivatva van, és alapjaiban ingathatta volna meg a katonai fegyelmet. A katonai fegyelem és állástekintély parancsolóan követeli, hogy az igazi bűnös bírái elé állíttassék, éppen ezért a fenti § a sajtóbűncselekményekre nézve is az általános büntetőjogi felelősség rendszerét tartja fenn, így az ily bűncselekményekben közreműködő egyének a tettesség és részesség általános szabályai szerint lesznek felelősségre vonandók.

Az együttes felelősség rendszerének elfogadása egyébként a sajtószabadságra nézve sem rejt különös veszélyt magában, mert ma már mind általánosabbá válik az a felfogás, mely tévesnek minősíti azok nézetét, akik a fokozatos felelősségben a sajtószabadság egyik legfontosabb garanciáját látják. „A sajtószabadság igen laza összefüggésben van

¹⁶⁸ VAIKÓ Pál: A sajtóról szóló törvény magyarázata. Athenaeum, Budapest, 1914. 169., valamint az ott közölt kúriai határozat és BALÁS P. Elemér: A szerzői felelősség köre. In: Sajtójogi gyakorlat. Csáthy F., Budapest, 1930. 57.

¹⁶⁹ LD. FINKEY Ferenc: Az új sajtótörvény – 1914: XIV. tc. Grill, Budapest, 1923. 18.

a fokozatos felelősséggel.”¹⁷⁰ Elég ennek igazolására a sajtószabadság ideális hazájára, Angliára hivatkoznunk, ahol a sajtóbűncselekmények tekintetében soha különleges felelősségi szabályok nem érvényesültek.¹⁷¹ De még ha azoknak volna is igazuk, akik a fokozatos felelősségi rendszer jelentőségét nézetünk szerint túlbecsülik, akkor sem választhatott volna a törvényhozó más megoldási módot, mert sohasem téveszthető szem elől, hogy a katonai fegyelem szempontjai a sajtó szabadabb mozgásához fűződő érdeket is háttérbe szorítják.

2. A katonai bíraskodás alá tartozó egyénekre tehát az St.-nek a fokozatos felelősségre vonatkozó intézkedései (St. 33–37. §), úgyszintén az e felelősség elvén alapuló azon rendelkezései, melyek „az ítéletben megállapított pénzbüntetésért különleges felelősséget állapítanak meg” (St. 39–42. §), nem nyernek alkalmazást.¹⁷² De nem jöhet tekintetbe jelen törvény 58. §-ának rendelkezése folytán az St.-nek a sajtójogi különleges elévülésről szóló 48. §-a sem és végül, miután törvényünk csupán a polgári *anyagi* büntetőjogszabályokat recipiálta, nem hatályosulhatnak az St. eljárásjogi rendelkezései sem (St. 45–56. §). Egyébként azonban az St. büntetőjogi és büntetőjogi jelentőségű rendelkezéseinek uralma a katonai bíraskodás alá tartozó egyénekre is kiterjed, így – s ezt az esetleges félreértések elkerülése végett külön is hangsúlyoznunk kell – alkalmazhatóak pl. az St.-nek a sajtójogi felelősségről szóló fejezetében elhelyezett 43. és 44. §-ai és mint interpretatív rendelkezés, tekintetbe jön a 32. §-a is.¹⁷³

3. A *katonai egyének* sajtóban való közreműködése az St.-ben foglalt sajtórendészeti rendelkezésekkel kimerítően szabályozottnak nem tekinthető, ezeket a rendelkezéseket még kiegészítik egyes különleges katonai közigazgatási jogszabályok.¹⁷⁴

4. A *sajtóbűncselekmények különleges elkövetési módja* a büntetőjog egyes kérdéseiben bizonyos eltéréseket von maga után.

¹⁷⁰ Ld. Degré Miklós a Ktbt. javaslatának felsőházi tárgyalása alkalmával tartott előadói beszédét. (Az országgyűlés felsőházának 72. ülése (1929. december 13.). In: Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés felsőházának naplója V. Athenaeum, Budapest, 1930. 67–71.)

¹⁷¹ FINKEY 1923. i. m. 3.

¹⁷² Miniszteri indokolás 19.

¹⁷³ A 43. § (3) bekezdésében említett költségek megtérítése tárgyában való határozás azonban kívül esik a katonai bíróság hatáskörén. E költségek megtérítését a sértett polgári peres úton érvényesítheti (ld. az Élt. 90. §-ához fűzött végrehajtási határozmányokat).

¹⁷⁴ Ld. a Szolg. Szab. I. rész 48. pontját, továbbá az 1923. év július hó 23-án 20.123/elnökség-1922. szám alatt kelt honvédelmi miniszteri körrendeletet (Rend. Közl. (Szabr.) 1923. évi 34. szám) és az 1923. év október hó 29-én 18.504/elnökség-1923. szám alatt kelt honvédelmi miniszteri körrendeletet (Rend. Közl. (Szabr.) 1923. évi 47. szám).

Mielőtt a gyakorlati szempontból fontosabb eltérésekre rámutatnánk, hangsúlyoznunk kell, hogy sajtójogunk szempontjából csupán az a bűncselekmény tekinthető sajtódeliktumnak, melynek *egész tényálladékát* magában foglalja a sajtótermék tartalma.¹⁷⁵ Így pl. sajtóbűncselekmény a felségsértés és lázadás elkövetésére való egyenes felhívás (Btk. 134. és 158. §-ai), a király vagy a királyi ház tagja ellen elkövetett sértés (1913:XXXIV. tc. 2. §-a és a Btk. 141. §-a), a büntett vagy vétség elkövetésére való egyenes felhívás (Btk. 171. §-a és Élt. 72. §-a), az izgatás és lázítás (Btk. 172. és 173. §-ai), a királyság intézményének megtámadása (1913:XXXIV. tc. 3. §-a), a büntett vagy vétség feldicsérése (Btk. 174. §-a és Élt. 72. §-a), az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására való felhívás, a katonaság intézménye ellen gyűlöletre izgatás, a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűncselekmények (Átv. 5-8. §-ai), az istenkáromlás (Btk. 190. §-a), a rágalmazás, a becsületsértés, a meghalt embernek vagy emlékének meggyalázása és a hitelrontás (Bv. 1-2., 22. és 24. §-ai, továbbá az Élt. 89. §-a), a függetlenségsértésnek a köteles tisztelet mellőzése által történt elkövetése (Ktbt. 66. és 67. §-ai), a zendülésre irányuló felhívás (Ktbt. 82. §-a) és a bujtogatás (Ktbt. 85. § (1) bekezdés).

Ellenben *nem* tekinthetők sajtódeliktumoknak a sajtó felhasználásával elkövetett azon bűncselekmények, melyeknél a sajtó csupán mint az elkövetés eszköze szerepelt (pl. a sajtó felhasználásával elkövetett csalás vagy zsarolás), valamint azok, melyeknél a büntetendőség alapja valamely közzétételi tilalom megszegésében áll (pl. tiltott közlési esetek, hűtlenség stb.). Az alább kifejtendők természetesen a bűncselekmények most említett két kategóriájára nem vonatkoznak.

A sajtóbűncselekmények *kísérlete* nem képzelhető. Az St.-nek a sajtóbűncselekmény fogalom meghatározását nyújtó 32. §-a ugyanis – miként azt fentebb már említettük – a katonai bíraskodás körében is mértékadó, eszerint pedig sajtódeliktumról csakis akkor lehet szó, ha a bűncselekmény tényálladéka valamely „sajtótermék”-ben nyilvánul meg. Minthogy pedig sajtójogi szempontból „sajtótermék” alatt a nyilvánosság számára már hozzáférhetővé vált nyomtatványt kell érteni, kétségtelen, hogy sajtódeliktumról mindaddig nem beszélhetünk, míg a nyomtatvány forgalomba hozatala, illetőleg terjesztése (St. 8. §) meg nem kezdett, így azok a cselekvőségek, melyek ezt a ténykedést, tehát a forgalomba hozatalt megelőzik (pl. a sajtótermék megszövegezése, a kéziratnak a szerkesztőségbe való juttatása, valamint kinyomtatása), csakis mint a sajtóbűncselekmény előkészületi cselekményei jöhetnek tekintetbe, viszont a terjesztés megkezdésével a sajtóbűncselekmény már be is van fejezve.¹⁷⁶ A most mondottakból azonban korántsem következik az, hogy a szóban forgó előkészületi cselekmények feltétlenül büntetlenséget

¹⁷⁵ St. 32. §-a és BALÁS P. Elemér: A sajtódeliktum. Pallas, Budapest, 1922. 56.

¹⁷⁶ BALÁS P. Elemér: Sajtójogi gyakorlat. Csáthy F., Budapest, 1929. 8., 15., VAIKÓ i. m. 29. és FINKEY 1923. i. m. 31.

élveznének, mert ha azok valamely *közönséges*,¹⁷⁷ tehát nem sajtó útján elkövetett bűncselekmény törvényes tényálladékát kimerítik, a felelősségre vonás nem maradhat el.

A *tettesség és részesség*. Valamely sajtó útján elkövetett bűncselekményért – ezt külön kell hangsúlyoznunk – csakis azok vonhatók bűnvádi úton felelősségre, akik a sajtó útján való közlést és terjesztést akarják.¹⁷⁸

Azok, akik a büntetőtörvénybe ütköző tartalmú közleményt közzétételre irányuló akaratral együtt vagy közösen alkották meg (így pl. a cikk gondolati tartalmának megteremtője és az, aki a közleményt megfogalmazta, írásba öntötte), *társtettesek*. Tettesi tevékenységnek tekintjük a közzététel elrendelését és a sajtóközlemény terjesztését is.

Míg a közlemény szellemi tartalmának megteremtője egyenlő értékű alkotótévesztettségűt fejt ki azzal, aki a közleményt megszövegezi, így semmi akadály nincs annak, hogy mint társtettes vonassék felelősségre, addig annak közreműködése, aki csupán ténybeli adatokat szolgáltat a cikk írójának, tehát az informátor szerepét tölti be, *bűnsegédnél* egyébnek aligha tekinthető.¹⁷⁹ Ugyancsak bűnsegéd a közlemény másolója, továbbá az, aki tollbamondás alapján a cikket leírja (legépel), és az is, aki a kéziratot közlés végett a szerkesztőségbe (nyomdába) elviszi.

A büntetőjogi felelősségnek azonban elengedhetetlen feltétele, hogy a közreműködők terhére a szándék megállapítható legyen, így nem büntethetők azok, kiknek az elkövetett bűncselekményről tudomásuk nem volt (pl. a közlemény tartalmát nem ismerő felelős szerkesztő, kiadó vagy nyomdatulajdonos), *gondatlanság* esetén azonban (pl. ha a felelős szerkesztő nem gyakorolta kötelességszerűen a kellő felügyeletet a lapjában megjelent közlemények tekintetében, vagy ha a kiadó elmulasztotta a könyv átvizsgálását) az illetők *fégyelmi fényítő úton* lesznek felelősségre vonandók.

A sajtóbűncselekmények *egységének* vagy *többségének* megállapítása szempontjából – Balás helyes tanítása szerint – elsősorban a sajtótermék egysége vagy többsége az irányadó. A sajtótermék egysége ugyanis egységessé teszi a bűncselekményt, így egységnek minősítendő pl. az ugyanazon sértett ellen egy sajtótermékben, ha mindjárt több cikkben használt rágalmozó tényállítások, ezzel szemben a különböző sajtótermékekben (nem a példányok többségéről van szó) foglalt azonos kriminális tartalom anyagi halmazat megállapításához vezet.¹⁸⁰ Folytatólagos egységről tehát a sajtódeliktumoknál

¹⁷⁷ Itt a „közönséges” bűncselekmény kifejezés a sajtódeliktumoktól elhatárolt bűncselekmények, nem pedig a katonai deliktumok fogalma alá nem eső bűncselekmények megjelölésére szolgál.

¹⁷⁸ BALÁS P. 1930. i. m. 55.

¹⁷⁹ Uo. 58–60.

¹⁸⁰ BALÁS P. Elemér: Sajtódeliktumok egysége és többsége. In: Sajtójogi gyakorlat. Csáthy F., Budapest, 1929. 86., 92–93.

nem lehet szó.¹⁸¹ Ellenkező véleményen van Finkey,¹⁸² s elismeri a folytatólagosság lehetőségét a bírói gyakorlat is.

Az imént kifejtettek azonban még nem jelentik azt, hogy az a körülmény, miszerint valamely közlemény egy sajtótermékben foglaltatik, feltétlenül kizárná az anyagi halmazat megállapítását, mert a felvetett kérdés (tehát az egység vagy többség) tekintetében a második döntő jelentőségű szempont az *okozott jogsérelem* egysége vagy többsége. Ebből pedig az következik, hogy pl. *egy* sajtótermékben több egyén sérelmére, habár esetleg egy kifejezéssel elkövetett rágalmazás vagy becsületsértés esetében az anyagi halmazat szabályait kell alkalmazni.¹⁸³

5. Az a körülmény, hogy a sajtóbűncselekmények tekintetében a magyar jogrendszerben ezentúl kétféle felelősségi rendszer érvényesül, szükségessé teszi azon kérdés tisztázását, vajon van-e és milyen kihatása a *polgári büntetőbíráskodás* alá tartozó, s a fokozatos felelősségi sorozatban szereplő egyénekre annak a körülménynek, hogy a sajtódeliktum létrehozásában közreműködő valamely személyt katonai bíróság vonta felelősségre. Nézetünk szerint ilyenkor a polgári büntetőbíráskodás csupán abban az esetben tekinthet el a felelősségre vonástól, ha a polgári bíráskodás alá tartozó s felelősségre vonható személyek valamelyike nem előzi meg sajtójogunk felelősségi sorozata szerint a katonai bíróság által felelősségre vont egyént.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a bűnvádi úton történt felelősségre vonással teljesen azonos megítélés alá esik a *fegyelmi úton* bekövetkezett megtorlás (ld. a 2. §-hoz írt 3. jegyzetet). Ha tehát valamely sajtóbűncselekményért az annak *létrehozásában* közreműködött egyén fegyelmileg fenytetett, a polgári büntetőbíráskodás által a fokozatban hátrább álló egyén többé felelősségre nem vonható.

35. § Aki mást katonai büntett vagy katonai vétség elkövetésére szándékosan reábirni törekszik, ha törekvése sikertelen maradt és a törvény mást nem rendel, a kiserlet szabályai szerint büntetendő.

1. E rendelkezés helyes gyakorlati alkalmazása több tekintetben függ az eredménytelen felbujtás jogrendszeri helyzetének helyes felismerésétől. Ennélfogva mindenekelőtt a jogrendszeri hely kijelölését kell megkísérelnünk.

A 35. §-ban körülírt magatartás pönalizálása által a törvény nem valamely különálló érdeket vett oltalomba, hanem csupán azokat a jogjavakat részesítette fokozottabb vé-

¹⁸¹ Uo.

¹⁸² FINKEY 1923. i. m. 34.

¹⁸³ BALÁS P. 1929. i. m. és FINKEY 1923. i. m. 34.

delemben, melyek ellen az egyes katonai bűncselekmények irányulnak. Az eredménytelen felbujtás jogtárgya tehát azonos annak a katonai deliktumnak a jogtárgyával, melyre a rábírás irányul, s karakterisztikuma abban áll, hogy sajátos jellegét is mindig attól a katonai bűncselekménytől nyeri, mellyel az adott esetben vonatkozásban van.¹⁸⁴ A törvényhozó tehát a megbeszélésünk tárgyát képező rendelkezés konstituálásával nem létesített valamely önálló bűncselekményt (deliktum sui generis), hanem csupán kitágította a katonai bűncselekmény fogalmának jelen törvény különös részében megvont kereteit. Az önállóságot tagadó álláspontunk helyessége mellett szól az a körülmény is, hogy a vonatkozó rendelkezés a törvény általános részében nyert elhelyezést, továbbá, hogy az eredménytelen felbujtás büntetése mindig a rábírás tárgyát képező katonai bűncselekményre megállapított büntetéshez igazodik.

Minthogy azonban a bűnrészesség és a kísérlet sem más, mint az egyes bűncselekménytípusoknak ily kerettágító rendelkezésen alapuló megjelenési alakja, a továbbiakban azt kell vizsgálnunk, vajon az eredménytelen felbujtás nem azonosítható-e a most említett megjelenési formák valamelyikével.

Annyi kétségtelen, hogy az eredménytelen felbujtás – noha a törvényhozó a fenti rendelkezést a részesség fejezetébe illesztette – a bűnrészesség fogalma alá nem vonható. A részesség ugyanis Btk.-nk szerint járulékos jellegű tevékenység, melyről csakis akkor lehet szó, ha az valamely tettesi cselekvőséget képező alapcselekményhez fűződik,¹⁸⁵ a sikertelen felbujtás legfontosabb negatív ismérve pedig éppen a tettesi cselekmény hiánya. De nem tekinthető a szóban forgó magatartás kísérletnek sem, mert a kísérlet fogalma a tettesi szándék fennforgását és a bűncselekmény véghezvitelének megkezdését feltételezi, a rábíró pedig sem ily szándékkal nem rendelkezik, sem elkövetési tevékenységet nem fejt ki.¹⁸⁶

Az eredménytelen felbujtás tehát a bűncselekmények – főként a bűnrészességgel is számos rokon vonást feltüntető, de ettől és a kísérlettől mégis élesen elhatárolható – *harmadik* megjelenési alakja, mely jogrendszerünkbe mint a katonai deliktumok *előkészületi cselekménye* illeszkedik be.

¹⁸⁴ Gustav KUHLMAN: Der § 49. a) des Reichsstrafgesetzbuches. In: Strafrechtliche Abhandlungen 143. Schletter, Breslau, 1912. 14–15. és Ferdinand KADECKA: Abschnitt 11 bis 13. In: Reform des strafrechts kritische besprechung des amtlichen entwurfs eines Allgemeinen deutschen strafgesetzbuchs, auf veranlassung der deutschen landesgruppe der Internationalen kriminalistischen vereini-gung. W. de Gruyter, Berlin-Lipcse, 1926. 285.

¹⁸⁵ ANGVAL 1920. i. m. 278. és Wolfgang RÖHRICHT: Die rechtliche Natur der Anstiftung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 163. Schletter, Breslau, 1913. 13.

¹⁸⁶ KUHLMAN i. m. 22.

2. Az eredménytelen felbujtás is *katonai* (nem pedig közönséges) bűncselekmény, így mindazok a törvényes rendelkezések, melyek csupán katonai deliktumokra vonatkoznak,¹⁸⁷ az eredménytelen felbujtás esetében is alkalmazást nyernek (ld. a 36. §-hoz írt 9. jegyzetet is).

3. A *véghezviteli tevékenység* („rábírní törekszik”) olyan értelmi működésben áll, mely mindig arra irányul, hogy valamely *meghatározott* személy, *meghatározott* bűncselekmény elkövetésére indíttassék.¹⁸⁸

Mindaddig azonban, míg a közvetlen érintkezés a rábíró és a címzett között létre nem jött, felbujtás kísérletéről nem beszélhetünk.¹⁸⁹

Hogy mily ténykedésben nyilvánul meg a rábírási, és hogy szóban, írásban vagy konkludens cselekmények útján történik-e, teljesen közömbös. Az elkövetés leggyakoribb módjai a rábeszélés, könyörgés, ígéret, csábítás vagy fenyegetés.

4. A rábírásnak valamely határozottan megjelölt *katonai büntett* vagy *vétség* (tehát egy, a jelen törvény különös részében körülírt bűncselekmény) *elkövetésére* kell irányulnia. Ha valaki mást csupán valamely katonai deliktum elkövetésének *előmozdítására* vagy *könnyítésére*, vagyis bűnszegédi közreműködés kifejtésére (ld. a Btk. 69. §-ának 2. pontját) törekszik rábírní, nem büntethető, mert a fenti §-ban csakis a felbujtás (nem pedig a bűnszegély) kísérlete van pönalizálva.

Azt, hogy az adott esetben a rábírási tárgya büntett-e vagy vétség, nem a rábíró, hanem a *kiszemelt tettes* szempontjából kell megítélni.¹⁹⁰ A kiszemelt tetteshez fűződő minősítő okot képező *személyes tulajdonságok és körülmények* azonban (mint pl. a jelen törvény 126. §-ának (2) bekezdésében említett visszaesés) – a Btk. 74. §-ában foglalt rendelkezés *analógiájára* – a cselekmény értékelésénél figyelmen kívül hagyandók, mert ellenkező esetben a felbujtás kísérlete súlyosabb minősítés alá esne, mint a felbujtás.¹⁹¹

5. Az eredménytelen felbujtás legfontosabb (negatív) ismérve, hogy a rábíró *törekvése sikertelen maradjon*.

Sikertelen rábírási akkor állapítható meg, ha:

¹⁸⁷ Ld. pl. jelen törvény 3. §-át, a 6. § 1. pontját, valamint a 49. és 61. §-ait.

¹⁸⁸ Eduard HERBST: Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechts – Mit Rücksicht auf die Bedürfnisse des Studiums und der Anwendung. Manz, Bécs, 1882. 93. és KUHLMAN i. m. 41.

¹⁸⁹ Ld. a legfelsőbb honvéd törvényszék 29. számú döntvényét.

¹⁹⁰ Justus OLSHAUSEN: Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich I. F. Vahlen, Berlin, 1927. 239. és FRANK 1925. i. m. 121.

¹⁹¹ KUHLMAN i. m. 47–48.

a) a kiszemelt tettesben nem sikerült a bűncselekmény végrehajtására irányuló elhatározást életre kelteni, vagy

b) a kijelölt tettes a „felbujtói” tevékenység hatása alatt elhatározza ugyan a célba vett bűncselekmény elkövetését, de cselekvősege a kísérlet stádiumáig nem jut el, vagy

c) a rábírás tárgyát képező bűncselekmény elkövettetett vagy megkíséreltetett ugyan, de a tettes elhatározása nem vezethető vissza a felhívó tevékenységére (az ún. omnimodo facturus vagy a iam alias facturus esete), végül pedig akkor,

d) ha a közvetett tettesi minőségben felelősségre nem vonható egyén „rábíró” ténykedése folytán véghezvitt „tettesi” cselekmény a véghezviteli tevékenységet kifejtő egyén bűnösségének hiánya okából büntetőjogi szempontból bűncselekménynek nem tekinthető. Például valamely polgári egyén egy beszámítási képességgel nem bíró katonát olyan katonai bűncselekmény elkövetésére beszélt rá, mely nem meríti ki egyúttal valamely közönséges bűncselekmény tényálladékát is.¹⁹²

6. Az eredménytelen felbujtásnak *nincs kísérlete*.

Abból azonban, hogy az eredménytelen felbujtó a kísérlet szabályai szerint büntetendő, következik, hogy ha a célba vett bűncselekmény azért nem követtetett el, mert maga a „rábíró” akadályozta meg annak létrejöttét, tehát az általa felidézett elhatározást megsemmisítette, még mielőtt a címzett a kísérleti cselekményt elkövette volna, a Btk. 67. §-ának 2. pontja alapján megszűnt a büntethetőség.¹⁹³

7. Az eredménytelen felbujtásnál a *részesi* közreműködés lehetősége fogalmilag nincs kizárva, de az ily közreműködés büntethetőségéhez hiányzik a megfelelő jogalap. A Btk. 69. §-a értelmében ugyanis bűnrészességnak csakis „a véghezvitt vagy megkísérelt” bűncselekményhez fűződő tevékenységek tekinthetők, így a rábírásra törekvés, tehát egy sui generis deliktumot nem képező *előkészületi cselekmény*, a részességi alakzatoknak alapjául nem szolgálhat.

8. A fenti § azon kitétele, hogyha „*a törvényt mást nem rendel*”, a megbeszélésünk tárgyát képező törvényhely – más törvényes rendelkezésekkel szemben való – szubszidiárius jellegét juttatja kifejezésre.

A 35. § alkalmazása ki van zárva:

a) ha a konkrét cselekmény olyan törvényes tényálladék kereteit is betölti, mely már in abstrakto teljesen fedi az eredménytelen felbujtás törvényes tényálladékát, tehát mikor a találkozó törvényhelyek egymással a lex generalis és lex specialis viszonyában

¹⁹² SCHULTHEISZ Emil: A részesség a katonai büntetőtörvénykönyv tervezetében. Magyar Jogi Szemle 1929/9. 342–346., RÖHRICHT i. m. 31. és a 36. §-hoz írt 7. jegyzet.

¹⁹³ HERBST i. m. 94.

állnak. Ily viszony van a fenti § és a jelen törvény 83. §-a (zendülésre irányuló felhívás) közt;

b) ha a cselekmény olyan törvényes tényálladékot is kimerít, mely ugyan nem in abstrakto, de a konkrét eset tényleges alakulása folytán felöleli, illetőleg konzumálja az eredménytelen felbujtás törvényes tényálladékát (az ún. konszumpció esete). Így pl. az eredménytelen felbujtás csupán öncsonkítás kísérletének lesz minősíthető, ha az egyúttal a jelen törvény 137. §-ának 1. pontjában meghatározott elkövetési tevékenység („egészségét más által megrongáltatja”) megkezdéseként jelentkezik, vagy csakis bűnsegélynek tekinthető, ha a fentebb, az 5. jegyzet *c)* pontjában közölt esetben a „rábíró” (pl. alkalmasabb elkövetési mód kijelölésével) a felhívó tevékenységétől függetlenül véghezvitt bűncselekmény elkövetését előmozdította;

c) ha az eredménytelen felbujtó utóbb ugyanazon jogtárgyat veszélyeztető vagy sértő olyan tevékenységet fejt ki, mely mellett, mint büntetőjogilag jelentékenyebb tevékenység mellett, a sikertelen rábírás háttérbe szorul (az ún. szubszidiaritás esete). Így pl. ha az eredménytelen felbujtó törekvése sikertelenségét látván a célba vett katonai bűncselekményt maga vitte véghez, illetőleg annak véghezvitelét megkísérelte vagy pedig (az *omnimodo facturus* esetében) később az illető deliktum elkövetésében mint bűnrészes maga is közreműködött.

Valószínű, hogy a törvényhozó a szóban forgó klauzula felvételénél nem is annyira a látszólagos törvényhalmazatra (tehát az *a)* és *b)* alatti esetre), mint inkább a látszólagos többségre (tehát a *c)* alatti esetre) gondolt.

9. Az *egység* és *többség* szempontjából mindig a célba vett bűncselekmény egysége vagy többsége az irányadó. Ha tehát valaki több egyént ugyanazon bűncselekmény elkövetésére igyekezett rábírní, egység és nem halmazat állapítandó meg. Míg ha a rábírás egy személy által elkövetendő több olyan bűncselekményre irányult, melyek véghezvitelük esetén egymással halmazatban álltak volna, a sikertelen felbujtóval szemben is a halmazat szabályait kell alkalmazni.¹⁹⁴

10. Az eredménytelen felbujtás „a kísérlet szabályai” (tehát a Btk. 66. §-a és a Ktbtk. 33. §-a) szerint büntetendő. Az Élt. 48. §-ának (3) bekezdése értelmében pedig a rögtönítélő eljárásban az ily cselekmény büntetése is halál.

11. A 35. § rendelkezéseit az Élt. 95. §-a értelmében a *polgári büntetőbíráskodás* körében is alkalmazni kell.

¹⁹⁴ OLSHAUSEN 1927. i. m. 414.

36. § A részességre vonatkozó általános rendelkezéseket azokkal szemben is alkalmazni kell, akik valamely katonai bűncselekménynek személyes viszonyaiknál fogva tettesei nem lehetnek.

Ez a rendelkezés nem nyer alkalmazást, ha maga a tettes a katonai bűnvádi perrendtartás 16. §-ának (2) bekezdése értelmében a katonai büntetőbíráskodás alól időközben kilépett.

1. A *tettség* problémájának tisztázása nélkül a katonai bűncselekményekhez fűződő részesi közreműködés körében felmerülő kérdésekben nem foglalhatunk állást. Ez okból mindenekelőtt a tettség kérdésével kell foglalkoznunk.

Annai kétségtelen – ez különben a katonai deliktumok törvényes fogalommeghatározásából is kitűnik –, hogy katonai bűncselekményt *tettesi minőségben* más, mint *katonai egyén* nem követhet el (ld. a 2. §-hoz írt 1. jegyzetet is).

A régi katonai büntető törvénykönyv még a katonai egyének egy jelentékeny részét is kirekesztette a tettesi körből. E törvény 142. §-a értelmében ugyanis katonai bűncselekményt csakis azon katonák követhettek el, akik a katonai állásból folyó különös köteleességek teljesítését a „hadicikkek”-re letett esküvel fogadták, tehát a „katonaállomány” tagjai. Míg a katonaállományhoz nem tartozó egyének (pl. lelkészek, hadbírák, honvéd tisztviselők) álláskötelmeik megszegéséért csupán közönséges (tehát lényegesen enyhébb megítélés alá eső) bűncselekmények címén vonattak felelősségre.¹⁹⁵

Jelen törvény már nem vett fel a régi katonai büntető törvénykönyv 142. §-ában foglalt rendelkezésnek megfelelő megszorító intézkedést, és ezáltal azt az álláspontot juttatta kifejezésre, hogy a katonai bűncselekményeknek elvileg minden katona tettesévé válhat.¹⁹⁶

Abból azonban, hogy törvényünk a katonák fentebb említett két nagy kategóriája között eddig fennállott büntetőjogi megkülönböztetést megszüntette, nem következik az, mintha ezentúl *in abstracto* minden katonai egyén valamennyi katonai deliktumnak tettesévé lehetne.¹⁹⁷ A katonai bűncselekmények lényege ugyanis – miként azt már

¹⁹⁵ Ezt az elvet azután áttörte az 1912:LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről 14. §-a, mely szerint a minisztérium azokat a hadicikkekre fel nem esketett katonai egyéneket, „akik a fegyveres erő mozgósítás alatt álló vagy már mozgósított részének állományába, avagy valamely hadifelszerelést felvett, illetőleg hadi állapotba helyezett erődített helynek védőőrségéhez tartoznak, hivatásbeli köteleességeik megszegése miatt ugyanazok alá a büntetőjogi rendelkezések alá helyezheti, amelyek a hadicikkekre felesketett katonai egyénekre nézve szolgálati köteleességeik tekintetében mértékadók” (ld. miniszteri indokolás 31. is).

¹⁹⁶ Miniszteri indokolás 31.

¹⁹⁷ Hogy egyes katonai bűncselekményeket *in concreto* nem minden katonai egyén, hanem ezek közül csupán az követhet el, kinek személyéhez az illető bűncselekmény tettesétől megkívánt sajátos tulajdonságok vagy körülmények fűződnek, bővebb kifejtésre nem szorul (így pl. az őrszolgálati

könyvünk más helyén is kifejtettük – az e deliktumok törvényes fogalmai mögött rejlő cselekvési szabályokon (normákon) alapuló hivatásbeli kötelességek *megszegésében* áll. A katonák pedig éppen a szóban forgó kötelességek különfélesége folytán különböző állománycsoportokat (illetőleg tisztviselői szolgálati ágazatokat) alkotnak (így egy-egy önálló állománycsoportot képeznek a katonaállomány tagjai, a lelkészek, az orvosok, a hadbírák, a hadbiztosok, a gazdasági tisztek, az állatorvosok és a tisztviselők, s a tisztviselők állománycsoportján belül egy szolgálati ágazatot a műszaki, a számvevőszéki, a gyógyszerügyi, az irodai stb. tisztviselők). Az egyes, ily kategóriákhoz tartozó egyének álláskötelmeinek köre egymással az egymást metsző körök viszonyában áll, vagyis vannak kötelességek, melyek minden katonát egyformán terhelnek (ilyen pl. az engedelmesség, a tisztelet, a hűség kötelessége stb.), de vannak olyanok is, melyeket a katonai közigazgatási jogszabályok csupán egyes állománycsoportok tagjaitól követelnek meg (pl. a fegyveres szolgálatra kizárólag a katonaállomány tagjai vannak kötelezve), így a hivatásbeli kötelességek tekintetében fennálló, most ismertetett eltérés következtében, a katonai bűncselekmények egy részét kizárólag egyes állománycsoportok tagjai követhetik el. Például azon katonai deliktumoknak, melyek jellemző vonása a fegyveres szolgálatból folyó valamely különös kötelesség megsértése, mint amilyenek az őrszolgálati büntettek és vétségek, vagy a gyávaság büntetnének a 107. § 1. pontjában körülírt esete, ezentúl sem lehet más a tette, mint katonaállományú egyén.¹⁹⁸

2. Minthogy a katonai bűncselekményeknek a nem tényleges állományú katonai egyének csak a Kbp.-ban és az 1921:XLIX. tc. 26. §-ának (2) bekezdésében meghatározott esetekben válhatnak tetteseivé, a gyakorlati jogászt a tettesség kérdésének szempontjából főképpen a *tényleges katonák* érdeklik. Hogy a tényleges katonai szolgálat mely időpontban kezdődik, és mikor végződik, azt a 6. §-hoz írt 3. jegyzetben már megmondtuk. E helyütt praktikus jelentőségénél fogva – az imént hivatkozott jegyzetben foglaltakkal kapcsolatban – csupán annak megemlézésére szorítkozunk, hogy a tényleges katonai egyéneknek a honvédség kötelékéből való *elbocsátása* a Szolg. Szab. I. rész 651. pontjának c) alpontja értelmében akkor következik be (a katonai deliktumok tettesi minőségben való elkövetésére tehát a lehetőség csakis akkor szűnik meg), amikor az illetők katonai igazoló okmányait megkapják és *katonai egyenruhájukat levetik*.

3. Ha a honvédség kötelékébe felvett valamely egyénről *utóbb* megállapítják, hogy a *felvételhez megkívánt kellékek* közül az 1921:XLIX. tc. 9. §-ának a) pontjában, illetőleg 10. §-ának a) és d) pontjaiban, vagy a 10. § (2) bekezdésében megjelölt feltételeknek

bűncselekmények tette, csak ő, a szolgálati deliktumok egy részének alanya pedig csak *előjáró* lehet).

¹⁹⁸ Miniszteri indokolás 31.

nem felelt meg (tehát nem magyar állampolgár¹⁹⁹ vagy a törvényes *alsó* korhatárt nem érte el, illetve a törvényben előírt korengedélyben nem részesült), felavatása feltétlenül megsemmisítetik, minek folytán az esetleg elkövetett kötelességsértései nem eshetnek katonai bűncselekmény címén beszámítás alá. A honvédségi törvényben meghatározott egyéb feltételek hiányának ily utólagos megállapítása azonban – noha ilyenkor az illető az 1921:XLIX. tc. 19. §-a alapján szolgálati kötelezettségének letelte előtt is *elbocsátható* a honvédségből – büntetőjogi szempontból jelentőséggel nem bír.

4. A katonai bűncselekményeknek elvben a csapataink őrizete alá helyezett *hadifoglyok*²⁰⁰ is tettesei lehetnek. A törvényes bázist ehhez a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló, s az 1913:XLIII. tc.-be iktatott II. hágai egyezmény mellékletének 8. cikke képezi, mely szerint „a hadifoglyok a fölöttük hatalmat gyakorló állam hadseregében lévő törvényeknek, szabályzatoknak és rendeleteknek vannak alávetve. *Fegyelemsértő* cselekményeik miatt velük szemben a szükséges megtorló rendszabályok alkalmazhatók” (ld. a 20. és 21. §-okhoz írt 1. jegyzetet is).

Az elmúlt világháborúban több állam, melyek katonai büntető törvénykönyve e tekintetben intézkedést nem tartalmazott, a szóban forgó egyezményben nyert felhatalmazás alapján rendeletben tette közzé, hogy a hadifoglyok mely katonai bűncselekményeknek válhatnak tetteseivé.²⁰¹

Szökésért, önkényes eltávozásért, őrszolgálati bűncselekményért, gyávaságért és öncsonkításért azonban a hadifogoly – tettesi minőségben – semmi esetben sem vonható felelősségre (ld. bővebben a különös részben, az egyes deliktumokhoz fűzött jegyzetekben).

5. A fentebb (1. alatt) ismertetett újításnál még nagyobb horderejűek azok a változtatások, melyekkel a *bűnrészesség* területén találkozunk.

Jelen törvény életbelépése előtt a *katonai büntetőbíráskodás körében* azon egyének, kik személyes viszonyaiknál fogva a katonai bűncselekmények tettesei nem lehettek (így pl. a háború idején kívül – 1912:LXIII. tc. 14. §-a – a nem kombattáns katonák is), csupán a katonai *büntettekben* való részesi közreműködés miatt voltak büntethetők, és cselekvőségük mint az állam hadi ereje elleni büntett (ld. a régi katonai büntető

¹⁹⁹ Az természetesen nem kívántatik meg, hogy az illető *kizárólag* magyar állampolgár legyen, kettős állampolgárság esetében tehát a felavatás minden tekintetben joghatályos (ld. Paul SEMLER: Wehr-gesetz vom 23. März 1921 in der Fassung des Gesetzes zur Abänderung des Wehrgesetzes vom 18. 16. 1921. G. Stille, Berlin, 1921. 19.).

²⁰⁰ Ld. a Kbp. 11. §-ának 10. pontját.

²⁰¹ Ld. a m. kir. minisztériumnak a „Budapesti Közlöny” 1915. év augusztus 12-i 186. számában megjelent 4272/1915. M. E. számú rendeletét. – Az MStGB. 158. §-a és az 1928. évi francia „Code de justice militaire pour l’armée de terre” 3. §-ának 4. pontja idevágóan kifejezetten intézkedik.

törvénykönyv 314–317. §-ait) esett megtorlás alá. A *polgári büntetőbíráskodás* alá tartozó egyének pedig *rendes viszonyok között* a katonát a szökés kivételével (ld. a Btk. 453. §-át) bármely más katonai bűncselekményre büntetlenül felbujthatták és annak ilyen cselekményéhez az öncsonkítás kivételével (ld. az 1921:XLIX. tc. 30. és 34. §-ait) büntetlenül segélyt nyújthattak. Míg *háború idején* – hasonlóan a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó, imént említett egyénekhez – csupán a katonai *büntettek*re való csábítás, illetőleg az azokhoz való segélynyújtás miatt voltak felelősségre vonhatók és ez a magatartásuk is csak sui generis deliktumként (tehát a főcselekményre megállapított büntetéstől függetlenül) legfeljebb öt évig terjedhető börtönnel (ld. az 1912:LXIII. tc. 22. §-át) büntettetett.²⁰²

A múlt idők szomorú tapasztalatai eléggé igazolták a most vázolt jogi helyzet tartathatatlanságát. Ennek felismerése indította a törvényhozót arra, hogy már az Átv. 6. §-ában a katonai intézmény alappilléreit aláaknázó izgatások és lázítások ellen védelmi álláspontra helyezkedjék, s a szóban forgó §-ban kifejezésre jutó gondolatot fejlesztette tovább jelen törvény megbeszélésünk tárgyát képező 36. §-ában foglalt és az Élt. 95. §-ának (2) bekezdése értelmében a *polgári büntetőbíráskodás körében* is irányadó intézkedése, mely azáltal, hogy azokkal szemben is kötelezővé teszi a részességre vonatkozó általános rendelkezések alkalmazását, akik valamely katonai bűncselekménynek személyes viszonyaiknál fogva tettesei nem lehetnek, a katonai fegyelem kívülről jövő mindennemű bomlasztása ellen gátat emel.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a 36. § (1) bekezdése voltaképpen olyan szabályt tartalmaz, melyet törvénybe iktatni felesleges volt. Ma ugyanis már közelismerésre tart igényt az a – argumentatio a contrarióval a Btk. 74. §-ának fogalommeghatározásából is levezethető – tétel, hogy a részesség megállapításának nem képezi akadályát, hogy a vonatkozó bűncselekmény konstitutív ismérvét képező, tehát a cselekmény existenciájához, jellegéhez tartozó, s ennél fogva a tettes személyétől feltétlenül megkívánt személyes tulajdonságok vagy körülmények az elkövetett bűncselekmény részeseinél hiányoznak. Az Élt. pedig azzal, hogy a közönséges büntetőtörvények mindazon rendelkezéseit, melyek a katonai bűncselekményekhez kapcsolódó részességet önálló bűncselekményekként büntették, hatályon kívül helyezte (ld. az Élt. 101. §-át), már elejét vette annak, hogy egyesek helytelenül – úgy, amint ez Németországban történt – éppen ezen sui generis deliktumok létezéséből (a katonai bűncselekmények tekintetében) a részességre vonatkozó általános rendelkezések alkalmazhatatlanságára következtethetessenek.²⁰³

²⁰² Miniszteri indokolás 20–21.

²⁰³ A 36. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezéssel azonos intézkedést találunk a *hivatali* bűncselekményekre nézve az 1851. évi porosz büntető törvénykönyv 331. §-ában. Ebben a törvényben azonban nem volt a Btk. 74. §-ával azonos jogszabály.

6. Minthogy a Btk. „a részesség” című fejezetben tárgyalja a *társtettség*et, felmerül a kérdés, vajon a katonai bűncselekményben közreműködő extraneus társtettesként is felelősségre vonható-e.²⁰⁴

A részesség mindig valamely büntetendő főcselekményhez kapcsolódó, s jogi önállóságot nélkülöző tevékenység. Ez a kritérium azonban a társtettségénél hiányzik. A társtettesi közreműködés nem járulékos természetű, így a részesség körébe nem vonható, hanem a tettség többes megjelenésének egyik esete.²⁰⁵ Ennélfogva kétségtelen, hogy az az egyén, akinél a bűncselekmény konstitutív elemét képező személyes tulajdonság vagy vonatkozás hiányzik, akihez tehát a tettestől feltétlenül megkívánt személyes körülmények nem fűződnek, társtettesként sem vonható felelősségre. Egy katonai bűncselekmény véghezviteli tevékenységét részben megvalósító polgári egyén pl. *csakis bűnsegédnek* tekinthető.²⁰⁶

De még ha a társtettséget részességnak tekintenénk is és elvben magunkévá ten-
nénk azt a jogi felfogást, mely a társtettség megállapításához csupán azt kívánja meg, hogy a törvény által valamely tényálladék alkateleméül előírt személyes körülmény (mint amilyen a „katonai minőség”, továbbá az ezen alapuló valamely sajátos vonatkozás – pl. a főlé- és alárendeltségi viszony – is) a közreműködők egyikénél legyen meg, és megelégszik azzal, hogy a többiek ennek meglétéről tudomással bírnak, akkor sem juthatnánk a katonai bűncselekmények tekintetében más eredményhez, mint amelyet az imént leszögeztünk. Nem téveszthető ugyanis szem elől, hogy a katonai bűncselekmények alapját olyan cselekvési szabályok képezik, amelyek *kizárólag a katonákra* (illetőleg a katonák egy meghatározott kategóriájára) rónak köteleességeket, tehát csakis általuk sérthetők meg (ld. az 1. jegyzetet is). A polgári egyének ennélfogva pl. – mint-hogy őket a szóban forgó köteleességek nem terhelik – az ily köteleességeket másokkal együtt sem sérthetik meg, hanem a katonák köteleességszegéseit csupán előidézhetik (felbujtók) vagy elősegíthetik (bűnsegédek). Az ezzel szemben felhozható azon érvre,

²⁰⁴ „Extraneus”-ok alatt azokat a közreműködőket értjük, akik személyéhez az illető bűncselekmény tetteseitől megkívánt tulajdonság, illetőleg körülmény nem fűződik.

²⁰⁵ ANGYAL 1920. i. m. 286.

²⁰⁶ Ehhez az eredményhez jut többek között Carl Ludwig BAR (Handbuch des deutschen Strafrechts I. Weidmann, Berlin, 1882. 734.), Adolf MERKEL (Lehrbuch des deutschen Strafrechts. F. Enke, Stuttgart, 1889. 142.), August FINGER (Lehrbuch des deutschen Strafrechts. C. Heymann, Berlin, 1904. 343.), Robert REDSLOB (Die persönlichen Eigenschaften und Verhältnisse, welche die Strafbarkeit erhöhen oder vermindern, dargestellt nach deutschem und französischem Recht. In: Strafrechtliche Abhandlungen 97. Schletter, Breslau, 1909. 73.), Rudolf SCHREIBER (Täterschaft und Teilnahme bei Straftaten, die aus physischen Gründen nur von bestimmten Personen begangen werden können. In: Strafrechtliche Abhandlungen 172. Schletter, Breslau, 1913. 18.), Johannes NAGLER (Die Teilnahme am Sonderverbrechen – Ein Beitrag zur Lehre von der Teilnahme. Engelmann, Lipsce, 1903. 47–48. és 79.) és M. E. MAYER (1923. i. m. 103.).

hogy az uralkodó felfogás semmi akadályát nem látja annak, hogy pl. az a nő, aki az erőszakos nemi közösülés bünteténél a véghezviteli tevékenység első mozzanatának, tehát az erőszaknak a kifejtésében vesz részt, társtettesként vonassék felelősségre, noha e deliktumok tettese csakis férfi lehet, az ellenvetésünk az, hogy a kérdéses bűncselekmény jogtárgya: a nő nemi szabadsága, ennek tiszteletben tartása pedig minden polgár kötelességévé tétetett.²⁰⁷

A jelen törvény javaslatához fűzött *miniszteri indokolás* (ld. a 22. lapon) azonban az extraneus társtettesként való felelősségre vonását *lehetségesnek tartja*.

7. Abból, hogy a katonai bűncselekmények alapjául szolgáló normák címzettjei csupán a katonák (illetőleg a katonák egy meghatározott csoportjának tagjai), az is következik, hogy az extraneusok a vonatkozó hivatásbeli kötelességeket más felhasználásával sem sérthetik meg, tehát *közvetett tettesi* minőségben sem vonhatók felelősségre.²⁰⁸ Ennélfogva kérdés, lehet-e büntetni, és ha igen, mily alapon pl. azt a polgári egyént, aki valamely bűnösség hiánya okából felelősségre nem vonható katonát valamely olyan katonai bűncselekmény elkövetésére beszélt rá, mely nem meríti ki egyúttal valamely közönséges bűncselekmény törvényes tényálladékát is.

„Jogászai értelemben” vett büntetendő cselekmény csak akkor forog fenn, ha a tettes bűnössége megállapítható, minthogy a szóban forgó esetben a bűncselekménynek ez az előfeltétele hiányzik, a „rábíró” ténykedése folytán véghezvitt „tettesi” cselekmény büntetőjogi szempontból deliktumnak nem tekinthető. Figyelemmel azonban arra, hogy jelen törvény 35. §-a a katonai bűncselekményre való sikertelen felbujtást is pönalizálta (s az Élt. 95. §-a ezen rendelkezés hatályát is kiterjesztette a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre), a polgári egyének kérdéses és csupán putatív felbujtást képező magatartása felbujtás kísérlete címén vonható megtorlás alá (ld. a 35. §-hoz fűzött 5. jegyzetet is).

A különös bűncselekmény (deliktum proprium) sajátos természete folytán az irodalmi viták homlokterébe került többek között az a kérdés is, miként bírálendő el az az eset, mikor a bűncselekmény konstitutív elemét képező személyes tulajdonság vagy vonatkozás csupán a felbujtói tevékenységet kifejtő egyénnél van meg, míg az elkövetési tevékenységet szándékosan végrehajtó személlynél hiányzik (így pl. egy katona az ő előljárójának bántalmazására valamely polgári egyént bírt rá). Egyes tekintélyes

²⁰⁷ Vö.: Christian Reinhold KÖSTLIN: System des deutschen Strafrechts. H. Laupp, Tübingen, 1885. 318., Julius GLASER: Gesammelte kleinere juristische Schriften – Kleinere Schriften über Strafrecht und Strafprozess. Tendler, Bécs, 1883. 148. és NAGLER 1903. i. m.

²⁰⁸ Ehhez az eredményhez jut NAGLER (1903. i. m. 70–72.) is, ellenkező álláspontot képvisel azonban ANGYAL Pál (A személyes tulajdonságok és körülmények tana. Singer & Wolfner, Budapest, 1902. 124–125.).

jogi írók (Petri, Nagler, Frank) – nyilván főként gyakorlati és célszerűségi szempontból – a felvetett esetben a lényegileg felbujtói tevékenységet kifejtő egyént *közvetett tettesnek* tekintik. Bármennyire tetszetősnek mutatkozik is ez az álláspont, az nézetünk szerint mégis elfogadhatatlan. Ha ugyanis a tényálladék tárgyi oldalát dolózusan megvalósító egyénnél hiányoznak a tettestől megkívánt személyes körülmények, a kérdéses bűncselekmény (az imént említett gyakorlati esetben tehát a függelemsértés) el sem követtetett.²⁰⁹ Hogy törvényünknek is ez az álláspontja, az kitűnik a 126. §-ból. E § szerint tettesi cselekményt képez egy lényegileg felbujtói tevékenység is („bántalmaztat”). Erre az intézkedésre pedig nem indíthatta más megfontolás a törvényhozót, mint az, hogy elejét vegye annak, hogy az az előjáró, aki az ő alárendeltjének bántalmazására egy olyan egyént bírt rá, aki a bántalmazottnak nem előjárója, hanem pl. bajtársa, a közönséges bűncselekményekre (pl. becsületsértésre) megállapított enyhe büntetéssel szabadulhasson.

8. Minthogy törvényünk a Btk. 74. §-át változatlanul recipiálta, e § értelmében pedig a tettesnek vagy részesnek azok a személyes tulajdonságai vagy körülményei, melyek „az elkövetett cselekmény büntethetőségét *megszüntetik*, büntetését *enyhítik* vagy *súlyosbítják*: a többi tettesre vagy részesre nézve tekintetbe *nem* vehetők.” A 36. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezéssel nem tekinthető eldöntöttnek az a kérdés, vajon a tettes katonai minősége (illetőleg az e minőségen alapuló valamely speciális vonatkozás, mint amilyen pl. a függelemsértésnél a sértett és a tettes közti föl- és alárendeltségi viszony) *minden* katonai bűncselekménynél osztható, tehát olyan személyes körülmény-e, amely a tettest jellemző szóban forgó körülményről tudomással bíró extraneus részesekre feltétlenül kihatással van. A Btk. most idézett rendelkezéséből ugyanis az következik, hogy ha vannak katonai deliktumok, melyeknél a tettes katonai minősége csupán az elkövető bűnösségének mennyiségét befolyásolja (azt emeli vagy csökkenti), de a cselekmény lényegéhez nem tartozik, annak természetét, karakterét nem érinti, úgy az ily cselekményeknél ez a mennyiségi különbség az extraneus részesek, vagyis azon egyének büntetésében, kik személyéhez a vonatkozó körülmény nem fűződik, nem érvényesülhet.²¹⁰ Ha tehát pl. bíróságaink arra az álláspontra helyezkednének, hogy a jelen törvény 126. §-ának (1) bekezdésében körülírt szolgálati bűncselekménynél a tettes előjárói minő-

²⁰⁹ ANGYAL 1902. i. m. 126–127.

Csupán a félreértések elkerülése végett jegyezzük meg, hogy az a katona, aki előjárója bántalmazására egy polgári egyént bírt rá, már e rábíró tevékenység kifejtésével is sértette az előjáró iránt tartozó tiszteletet. S ekként, ha felbujtása eredményre vezetett, nem csupán az extraneus által véghezvitt közönséges bűncselekményben lesz – mint felbujtó – bűnösnek kimondandó, hanem ezzel halmozatban a tiszteletszegés által elkövetett függelemsértésben is mint tettes (nem közvetett tettes).

²¹⁰ Vö. ANGYAL 1902. i. m.

sége csakis az elkövető bűnösségére hat ki, akkor az e cselekményre felbujtó vagy annak elkövetésénél segédkezet nyújtó extraneus kizárólag közönséges bűncselekményben, mégpedig a konkrét eset körülményeihez képest becsületsértésben vagy könnyű testi sértésben lenne bűnösnek kimondható.

A továbbiakban tehát azt kell vizsgálnunk, hogy vannak-e olyan katonai bűncselekmények, melyeknél a tettestől megkívánt katonai minőség *nem* érinti a cselekmény jogi sorsát.

A legtöbb – katonai bűncselekményt képező – magatartásnál azt látjuk, hogy az, ha a kérdéses személyes körülményt (tudniillik a katonai minőséget vagy az ezen alapuló sajátos vonatkozást) gondolatban elvonjuk a tettestől, büntetőjogilag irreleváns lesz (pl. szökés, gyávaság, öncsonkítás) vagy legalábbis nem lesz feltétlenül büntethető (pl. a függelemsértésnek a tisztelet mellőzése által elkövetett, s jelen törvény 67. §-a szerint büntetendő esete, ha annak elkövetője magánszemély, mindaddig nem büntethető, míg a cselekmény becsületsértésig, illetőleg rágalmazásig nem fokozódott). Az ily cselekmények, minthogy ezeknél a tettes katonai minőségének konstitutív jellege kézenfekvő, az oszthatóság elvének érvényesülése tekintetében tehát nem lehet kétség, már eleve kiesnek vizsgáldásunk köréből.

Másképp áll azonban a helyzet azoknál a katonai deliktumoknál, melyek egyúttal valamely közönséges bűncselekmény törvényes tényálladékát is kimerítik. Amelyek tehát feltétlenül büntetendők, akár katona, akár magánegyén legyen annak alanya.²¹¹ Az előbbieket a sajátképi, ezek pedig a nem sajátképi katonai bűncselekmények.

Valóban úgy tűnik, mintha a katonai bűncselekmények most említett kategóriájánál a tetteshez fűződő személyes körülmény a cselekmény természetét nem érintené, meggyőzőnek látszik az a – ma már uralkodónak mondható – álláspont, mely ezeknél a deliktumoknál a katonai minőségnek nem tulajdonít más jelentőséget, mint a közönséges büntetőjogban előforduló minősítő vagy privilegizáló körülményeknek. Első pillanatra csakugyan nehéz volna bárminemű lényegbe vágó különbséget felfedezni pl. a felmenő ágbeli rokon (Btk. 280. §-a) és az előljáró megölése (jelen törvény 75. §-a) közt, vagy pedig a Btk. 193. §-ában körülírt vétség és a jelen törvény 130. §-ának 1. pontjában meghatározott szolgálati bűncselekmény közt. Nehezen lenne megindokolható továbbá az, miért büntetessék a szóban forgó katonai bűncselekményeknél közreműködő extraneus részes katonai bűncselekmény címén a tettesre megállapított büntető rendelkezések alapján, míg a rokonölés elkövetésében részes extraneus nem a Btk. 280. §-a, hanem csupán a 279. §-a, az pedig, aki a Btk. 193. §-ában meghatá-

²¹¹ Ilyen pl. a 126. § és a 127. § (1) bekezdésében meghatározott, továbbá a 130. § 1. pontjában körülírt bűncselekmény.

rozott hivatali bűncselekménynél működött közre, csakis a Btk. 323. §-a alapján lesz büntethető.

Ám a kérdés beható tanulmányozása más eredményre vezet.

A katonai bűncselekmények – s e tekintetben nem tesz különbséget, hogy azok sajátképi vagy nem sajátképi katonai bűncselekmények-e – *közös jogtárgya: a fegyelem*.²¹² Mihelyt tehát a törvényhozó valamely cselekményt kiemel a közönséges bűncselekmények köréből és a katonai deliktumok közé illeszti, ezáltal már kifejezésre juttatja, hogy az illető cselekmény az elkövető személyes körülményei folytán már nem csupán a közönséges büntetőjog által oltalmazott jogtárgyat, hanem a fegyelmet is sérti, tehát egy olyan érdeket, melynek hordozója az állam. Ezért van, hogy a nem sajátképi katonai bűncselekményeknél törvényünk a közönséges büntetőjog mindazon rendelkezéseit, melyek csupán addig tarthatók fenn, míg a cselekmény a sértett érdekén felül álló idegen érdeket nem sért, nem recipiálta. Így pl. a függelemsértés rágalmazás vagy becsületsértés által történt elkövetése esetén is *hivatalból* indul meg az eljárás, a megtámadott előjáró (feljebbvaló) *beleegyezése* pedig, noha ennek jogellenességet kizáró hatályát a kérdéses bűncselekményeknél az uralkodó felfogás elismerte, a bűnösség megállapítását nem akadályozza, stb.

És itt látjuk mi a probléma megoldásának kulcsát. Mert míg pl. az ölésnél a cselekmény lényegileg ugyanaz marad, a sértett jogtárgyak száma nem változik, akár idegen oltja ki idegen életét (Btk. 279. §-a), akár a fiú atyjáét (Btk. 280. §-a), akár az anya közvetlenül a szülés után házasságon kívül született gyermekét (Btk. 284. §-a), csupán az elkövetők bűnösségében észlelhető bizonyos mennyiségű különbség,²¹³ addig mihelyt az alárendelt előjáróját öli meg, már nem csupán az előjáró élethez való joga, hanem az államnak a fegyelemhez fűződő érdeke is sérelmet szenvedett. A tettes katonai minősége tehát nem csupán a cselekmény nevét, címét változtatta meg, hanem annak egész karakterét, természetét is átalakította. És a szóban forgó személyes körülménynek ez a cselekményjellegre módosító hatása minden nem sajátképi katonai bűncselekmény-nél felismerhető.

Megállapíthatjuk ezek után, hogy a katonai deliktumoknál a tettes katonai minősége nemcsak személyben rejlő, hanem mindig egyúttal a tényálladékhhoz tartozó körülmény is, melynek hatása minden közreműködővel feltétlenül megosztható.

A bíróságok tájékoztatására azonban meg kell jegyeznünk, hogy a tettes katonai minőségének feltétlen oszthatóságát vitató álláspontunk a jogirodalomban támogatókra nem talál.

²¹² Ld. Max Ernst MAYER: Deutsches Militärstrafrecht II. G. J. Göschen, Lipcse, 1907. 6–7.

²¹³ Vö. ANGYAL 1902. i. m. 132–133. és WCLASSICS Gyula: A tettesség és részesség tana. MTA, Budapest, 1893. 319–323.

9. A katonai bűncselekményekhez fűződő *részesség is katonai* (nem pedig közönséges) *bűncselekmény*, ezért mindazok a törvényes rendelkezések, melyek csupán katonai deliktumokra vonatkoznak (ld. pl. jelen törvény 3. §-át, a 49. § (1) bekezdését és a 61. §-t), az ily részesség esetében is alkalmazást nyernek (ld. a 35. §-hoz írt 2. jegyzetet is).

10. A 36. § rendelkezését – miként azt már az 5. jegyzetben említettük – az Élt. 95. §-ának (2) bekezdése értelmében „a *polgári büntetőbíráskodás* körében is alkalmazni kell, s ilyen esetben a Ktbtk.-ban megállapított büntetést a közönséges büntetőtörvények szabályai szerint kell kiszabni és végrehajtani; ez a rendelkezés a Bn. és az Fb. alkalmazását nem érinti. A Ktbtk. első részének rendelkezéseit is alkalmazni kell, amennyiben a közönséges büntetőtörvények rendelkezéseinél enyhébbek.”²¹⁴

11. A részesek felelősségre vonását, illetőleg felelősségre vonásuk módját nem befolyásolja az a körülmény, hogy a vonatkozó bűncselekmény tettesének magatartása – bírói eljárás mellőzésével – csupán *fegyelmi úton* toroltatott meg (ld. a 2. §-hoz fűzött 3. jegyzetet), mert a fegyelmi úton történt elintézés a deliktum jogi természetét nem változtatja meg.²¹⁵

12. Az Élt. 48. §-ának (3) bekezdése szerint a *rögtönítélő eljárásban* a halálbüntetés részesség esetében is alkalmazható.

13. A 36. § (2) bekezdése szerint az e § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés „nem nyer alkalmazást, ha maga a tettes a katonai bünvádi perrendtartás 16. §-ának (2) bekezdése értelmében a katonai büntetőbíráskodás alól időközben kilépett.” A Kbp. 16. §-ának (2) bekezdése pedig úgy szól, hogy „katonai bűncselekményekre nézve és a (Kbp.) 13. § 4. pontjának esetében a honvéd büntetőbíráskodás véget ér, ha a bünvádi eljárás előkészítésére vagy megindítására legkésőbb az e büntetőbíráskodást megalapító viszony megszűntét követő egy év alatt, és ha a tettes törvényes katonai szolgálati kötelezettségben áll, legkésőbb az e kötelezettségből kiléptét követő egy év alatt nem történt intézkedés.”

²¹⁴ Ld. a 7. §-hoz fűzött 4., a 33. §-hoz írt 2. jegyzetet és az 52. §-nál tett megjegyzéseket.

²¹⁵ NAGLER 1903. i. m. 118–119.

VI. FEJEZET

Szándék és gondatlanság

37. § Katonai büntett vagy katonai vétség rendszerint csak szándékosan elkövetett cselekmény lehet, kivéve, ha a törvény a gondatlanságból elkövetett cselekményt is bünteti.

1. E §-nak az az intézkedése, mely szerint *katonai büntett* nem csupán szándékos, hanem *gondatlanságból* elkövetett cselekmények is képezhetnek, lényegesen eltér a Btk. 75. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezéstől.

Jelen törvény javaslatának parlamenti vitája során egyes felszólalók a szóban forgó nagy horderejű eltérés ellen azon okból emeltek kifogást, mert nem találták megengedhetőnek és jogilag igazolhatónak, hogy a büntetőjog területén már polgárjogot nyert elvek alól kivétel tétessék. Idevonatkozóan meg kell jegyeznünk, hogy nincs büntető törvénykönyv, mely az általa elfogadott és jogelméleti szempontból helyesnek talált általános szabályokat feltétlenül, következetesen és minden körülmények között érvényre emelné. Ha átlapozzuk a Btk.-t, látjuk, hogy abban általános szabályként állítatott fel pl. az előkészületi cselekmények, az eredménytelen felhívás és a feljelentés elmulasztásának büntetlensége, s ugyancsak generális elvet képez az, hogy a kísérlet enyhébben büntetendő, mint a befejezett cselekmény, és mégis a törvény különös részében, főképpen az állam elleni bűncselekmények körében, ezen általános elvek alól több helyen kivételt találunk. Ennek magyarázata pedig az, hogy a büntetőtörvény, mely az élet követelményeivel számol – miként Wlassics mondja²¹⁶ –, *a következetességen kívül más célokat is tartozik szolgálni.*

Egyébként is a kulpózus cselekmények törvényünk szerint – a 102. §-ban körülírt, s rendszerint rendkívül súlyos következményekkel járható őrszolgálati büntett kivétellel – csupán *háború idején* (ellenségeskedés alkalmával) történt elkövetés esetén képezhetnek *büntettet*. Háború idején pedig, amikor a fegyelem szempontja különös jelentőséghez jut és a fegyveres erő eredményes működése, a hadműveletek sikere, így köz-

²¹⁶ WLASSICS Gyula: A bűnkísérlet és a bevégzett bűncselekmény – A tettesség és részesség tana I. MTA, Budapest, 1885. 245.

vetve még a polgári élet zavartalan rendje is nagyrészt a katonai hivatásbeli kötelességek lelkiismeretes teljesítésétől függ, a katonai büntetőjog, melynek célja többek között a hadsereget fenyegető mindennemű kár elhárítása, pusztán az elméleti következetesség érdekében nem mellőzheti azokat az eszközöket, melyek alkalmasak arra, hogy a hadsereg tagjait fokozott gondosságra és körültekintésre szorítsák. Márpedig ily eszköz az egyes gondatlanságból elkövetett, s a katonai életben többnyire rendkívül veszélyes cselekmények büntetési rangra emelése, mert az ennek folytán kilátásba helyezett szigorú büntetések fokozott mértékben fogják pontos kötelességteljesítésre inteni a katonát.²¹⁷

2. A gondatlanságból elkövetett cselekmény azonban csak akkor büntethető, s ez vonatkozik úgy a katonai büntetésekre, mint a vétségekre, ha ezt a törvény (a különös részben) *kifejezetten* kiemeli.

Azokat a cselekményeket, melyek gondatlanságból való elkövetés esetén is *büntettként* minősülnek, illetőleg minősülhetnek, a Ktbtk. 72. és 102. §-ai, 107. §-ának 3. pontja, 120–121. és 133–134. §-ai, a kulpózus katonai *vétségeket* pedig a Ktbtk. 72. 83., 92., 98., 106., 110., 120–123., 130. §-ai, 131. §-ának 2. és 3. pontjai, továbbá 133. és 135. §-ai tartalmazzák.

²¹⁷ A közönséges büntetőtörvények a hadsereg tagjaira való kiterjesztése tárgyában alkotott 1920. év július hó 15-i *osztrák* törvény (Anhang 534. §-a) és az 1927. évi *svájci* katonai büntető törvénykönyv 15. §-a szerint sem mindig feltétele a katonai *büntettnek* a szándékosság.

VII. FEJEZET

A beszámítást kizáró, súlyosító vagy enyhítő okok

38. § Nem számítható be a cselekmény:

1. annak, aki azt előljárójának vagy felettes hatóságának szolgálati parancsa folytán abban a meggyőződésben követi el, hogy arra kötelezve van;

2. annak, aki azt hivatásának szabályszerű gyakorlása közben kötelességszerűen követi el;

3. annak a katonai egyenruhát viselő tisztnek (tisztjelöltnek), aki a becsülete ellen más személy jelenlétében intézett jogtalan támadás folytatásának megakadályozása céljából az őt megillető fegyvert azonnal használja, feltéve, hogy ezt a célt másként nem érhetne el és hogy a fegyver használatában az elkerülhetetlen szükségesség határát nem lépte át.

A 38. § 1. pontjához

1. A fegyelem, mely – mint tudjuk – a katonai organizmus életképességét biztosítja, legfontosabb pillére a függelem, ez pedig magában foglalja az előljáró iránt tartozó *engedelmesség* kötelességét is. A Szolg. Szab. I. rész 64. pontja úgy rendelkezik, hogy „az alárendelt előljáróinak *minden* parancsát *feltétlenül*, készséggel, a kellő időben, amint ez erejéből kitelik és a fennforgó körülmények között csak lehetséges, jól teljesítse.” Ez a rendelkezés azonban nem korlátlan érvényesülést követelő norma, mert az alárendelt csupán addig van engedelmességre kötelezve, s ez a jog feltétlen uralmából következik, amíg a parancs nem irányul valamely joggal ellentétes magatartás elkövetésére.²¹⁸ Sőt a Szolg. Szab. (I. rész 66. pontja) egyenesen kötelességévé teszi az alárendeltnek, hogy a parancsot abban az esetben, „ha az *világosan és nyilvánvalóan* az esküvel fogadott

²¹⁸ Alexander DOHNA: Recht und Irrtum – Zwei Kernprobleme der Verbrechenslehre. J. Bensheimer, Mannheim, 1925. 9-10., M. E. MAYER 1907a. i. m. I. 116-117., uő.: Der rechtswidrige Befehl des Vorgesetzten. In: Aus der Festschrift, Paul Laband gewidmet von der rechts- und staatswissenschaftlichen Fakultät der Kaiser-Wilhelms-Universität Strasburg. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1908., HAFTER i. m. 176. és SCHULTHEISZ 1925. i. m. 6-7.

kötelesség, az állam vagy a szolgálat érdeke ellen irányulna, hasonlóképpen, ha a *büntető-törvény* értelmében tiltott cselekményt követelne”, tagadja meg.²¹⁹

Hogy e megtagadási jog, illetőleg kötelesség ellenére a (nem jogszerű) parancsot teljesítő alárendelt büntetőjogi felelősségének kérdése oly régtől fogva foglalkoztatja a jogtudomány művelőit, annak okát a sajátos katonai viszonyokban kell keresnünk, melyek folytán nemritkán lehetetlenné válik az alárendeltre nézve, hogy a parancs tárgyát képező cselekmény jogellenességét felismerje, vagy az a meggyőződés támad benne (és ez éppen a még kevésbé kiképzett katonai egyéneknél fordul elő), hogy az általa is jogellenesnek felismert cselekmény véghezvitelére kötelezve van.²²⁰

A jogellenes parancsot adó előljáró és az alárendelt között ugyanis egészen más a viszony, mint egyébként a felbújtó és a tettes között. Míg itt a nyugodt megfontolásra, a cselekmény motívumainak és ellenmotívumainak mérlegelésére kellő idő áll rendelkezésre és a rábírás sikertelensége a tettet semminemű veszélynek nem teszi ki, addig az alárendeltnél az a tudat, hogy a (jogszerű) parancs késedelmes végrehajtása szigorú büntetést von maga után, kizárja, hogy a parancs teljesítésének, illetve a teljesítés megtagadásának eshetőségeit és körülményeit latolgathassa. Így sokszor az említett helytelen megítélésnek (tévedésnek) ez a rögtöni cselekvési kötelesség válik okozójává. Emellett azt is figyelembe kell venni, hogy „a hadi célok vagy a belső rend, illetőleg a fegyelem érdeke” gyakran szükségessé teszik, hogy az előljáró egyes bűncselekmény alakjában jelentkező (de a konkrét körülmények között természetesen jogszerű) cselekmények elkövetésére, pl. egy híd felrobbantására, felkoncolásra, letartóztatásra stb. adjon parancsot.²²¹ Minthogy pedig ezzel a katonai életben sokszor előforduló jelenséggel minden katona tisztában van, többnyire már ez oknál fogva sem fog az alárendelt, aki különben is rendszerint feltétlen bizalommal viseltetik előljárói iránt, a bűncselekmény formájában jelentkező magatartás kifejtésére irányuló szolgálati parancs jogszerűségében kételkedni.

Adott jogunk szerint azonban sem a cselekmény jogellenességének, sem kötelességellenességének tudata nem eleme (feltétele) a bűnösségnek, ezért külön törvényi in-

²¹⁹ Az, hogy a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancs teljesítése akkor sem kötelező, ha annak bűncselekményi jellege *nem* volt *világos* és *nyilvánvaló* az alárendelt előtt (s hogy ennél fogva az ily parancsot nem teljesítő alárendelt sohasem vonható függelemsértés címén felelősségre), a megbeszélésünk tárgyát képező, s a miniszteri indokolás szavai szerint éppen az ily *nem világosan* és *nyilvánvalóan* büntetőtörvénybe ütköző parancsot teljesítő alárendelt mentességét biztosító törvényhely szövegezéséből is kitűnik („*abban a meggyőződésben követi el, hogy arra kötelezve van*”).

²²⁰ Magától értetődik, hogy a 38. § 1. pontjában foglalt beszámítást kizáró ok nem csupán a szoros értelemben vett katonai parancsra és nem is csak a katonai egyénekre vonatkozik (ld. miniszteri indokolás 23.), de annak törvénybe iktatását mégis főképpen a különleges katonai szempontok tették indokolttá.

²²¹ Miniszteri indokolás 23.

tézkedés nélkül nem mentesülhet a felelősség alól az az alárendelt, aki a cselekményt jogilag közömbösnek, megengedettnek vélte, vagy hamis képzetei folytán cselekménye kötelességellenségét nem ismerte fel.²²² Az emberekben élő jogérzet pedig azt követeli, hogy azt az alárendeltet, aki a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancsot menthető tévedés folytán abban a *meggyőződésben* teljesíti, hogy engedelmeskedni *köteles*, büntetőjogi felelősség ne terhelje.

A 38. § 1. pontjában foglalt, s *erre az esetre mentességet* biztosító rendelkezés megalkotását tehát elsősorban az igazság eszméje tette szükségessé. Ezenkívül azonban katonai célszerűségi szempontok is indokolták törvénybe iktatását, mert csak ily rendelkezéssel vehető eleje annak, hogy az alárendelt az engedelmisséget a parancs jogszerűsége iránt táplált pusztán kételyek alapján megtagadják, csak ily rendelkezéssel biztosítható a minden eredményes katonai működés alapfeltételét képező feltétlen engedelmisség.²²³

2. A megbeszélésünk tárgyát képező rendelkezés – és ezt külön ki kell emelnünk – *többet fejez ki*, mint amennyit annak a törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás imputál. A szóban forgó jogszabály szerint ugyanis nem csupán az az alárendelt mentesül a büntetőjogi felelősség alól, aki előtt „*nem volt* [...] világos és nyilvánvaló, hogy a parancs törvénysértést céloz”, így „a Szolg. Szab. utasításához képest a parancsot, annak korlátai közt, abban a szubjektív meggyőződésben teljesíti, hogy engedelmeskedni köteles”,²²⁴ hanem az is, aki előtt ugyan a parancsolt cselekmény bűncselekményi minősége nyilvánvaló volt, azonban mégis – pl. azért, mert a Szolg. Szab. I. részének 66. pontjában foglalt rendelkezés tekintetében még kellően kioktatva nem lett – a parancs teljesítését kötelezőnek tekintette.

3. A 38. § 1. pontjában foglalt körülmény *csupán az alárendelt bűnösségét zárja ki*, de a parancs teljesítéseként véghezvitt bűncselekményt jogellenes jellegétől nem fosztja meg, minek folytán ilyenkor:

a) a parancsot kiadó közvetett tettesként felel,

b) a parancs tárgyát képező cselekmény elkövetésében közreműködő egyének – ha csak a szóban forgó mentesség rájuk is ki nem terjed – részvételük módjához képest a bűnrészesség általános szabályai szerint lesznek felelősségre vonandók és

c) a parancsot teljesítő ellen az, kinek jogait a vonatkozó cselekmény sérti, illetőleg veszélyeztet, jogos védelemmel élhet.

²²² SCHULTHEISZ 1925. i. m.

²²³ Miniszteri indokolás 23.

²²⁴ Uo.

4. A mentesség *objektív feltételei*, hogy a parancs:

a) a parancsot teljesítő *előljárójától* vagy *felettes hatóságtól* származzon, és hogy
b) *szolgálati jellegű* legyen, vagyis az alárendelt hivatás- és álláskötelmein alapuló teendő vagy magatartás teljesítésére irányuljon.²²⁵

Az „előljáró” fogalma tekintetében a 67. §-hoz írt 3. jegyzetben, míg a „szolgálati parancs”-ra és annak alakjára nézve a 72. §-hoz fűzött 2. jegyzetben mondtak az irányadók.

A most említett ismérvek valamelyikének hiánya esetén (így, ha a parancs nem eredt az előljárótól (felettes hatóságtól), vagy bár ez által adatott ki, de a szolgálattal semminemű vonatkozásban nem állt), a parancs teljesítője akkor sem mentesülhet a 38. § 1. pontja alapján, ha a bűncselekményt abban a meggyőződésben követte el, hogy engedelmeskedni köteles. Minthogy azonban a judikatúra által ma már általánosan elfogadott tétel, hogy a „*tévedés* [...] a tettes alanyi bűnössége tekintetében [...] ugyanazt a szerepet viszi, mint a valóságnak megfelelő érvényes képzetek”,²²⁶ tévedés címén, tehát a Btk. 82. §-a alapján mentesül a büntetéstől, aki a szóban forgó objektív ismérveket menthető tévedés folytán fennforgóknak vélte.

5. Ha az *előljáró* (felettes hatóság) parancsát teljesítő alárendelt javára az adott esetben semminemű bűnösséget kizáró ok nem lenne megállapítható, úgy a büntetés kiszabásánál *enyhítő körülményként* kell mérlegelni, hogy „a cselekmény [...] oly egyén utasítására követtetett el, akinek a tettes engedelmességgel tartozik.”²²⁷

A 38. § 2. pontjához

1. Zitelmann, a kiváló német jogtudós állította fel azt a ma már általánosan elfogadott tételt, hogy az a magatartás, mely a jog valamelyik területén (pl. a közigazgatási jogban) jogszerű (megengedett), nem lehet ugyanazon jog másik területén (pl. a büntetőjogban) tiltott. A jogi tilalmak és engedélyek univerzális hatályúak, a tényálladékszerű cselekmények jogellenessége tehát csakis a jogrendszer egészéből ismerhető meg.²²⁸ Minthogy ennél fogva a magánjogban és a közigazgatási jogban stb. fellelhető jogellenességet kizáró rendelkezések mindig megfosztják a külsőleg bűncselekmény formájában jelentkező magatartást jogellenes jellegétől, a Btk. alkalmazói – a Btk. hallgatása ellenére – sem

²²⁵ Például a járőrparancsnoknak a járőr valamely tagjához intézett fegyverhasználatra irányuló parancsa kétségtelenül szolgálati parancs, mely éppúgy lehet jogszerű, mint jogellenes.

²²⁶ BERNOLÁK Nándor: A tévedés tana a büntetőjogban. Szent Erzsébet Nyomda, Kassa, 1910. 240.

²²⁷ Ld. jelen törvény 51. §-ának 5. pontját.

²²⁸ Heinrich GERLAND: Grundfragen des Strafrechtes. F. Vahlen, Berlin, 1922. 38. és DOHNA 1925. i. m. 9.

tekintették soha jogellenesnek azt a cselekményt, melynek véghezvitelére valaki hivatali vagy szolgálati állásánál fogva kötelezve volt.

A most kifejtettekhez képest a 38. § 2. pontjában foglalt jogelv kifejezett törvényi rendelkezés nélkül is hatályosulna, mégis a tudomány régtől fogva követeli, hogy az a büntetőtörvényekbe felvétsék, a katonai viszonyok pedig – miként a miniszteri indoklás mondja – ezt különösen is szükségessé teszik.²²⁹

2. A 38. § 2. pontja alapján nem tekinthetők jogelleneseknek a háborúban elkövetett ölések, testi sértések, a robbanószerekkel (a nemzetközi hadijog által megvont keretek közt) véghezvitt rombolások, az ellenség foglyul ejtése, a különböző szolgálati szabályzatokon alapuló fegyverhasználatok, stb.

A 38. § 3. pontjához

1. *A fegyveres erő* kifelé pajzs és kard, az országon belül pedig a *törvényes rend támasza*.²³⁰ Érthető tehát, ha az állami és társadalmi rend felforgatására irányuló mozgalmak szervezői és vezetői elsősorban a hadsereg szellemét igyekeznek megmérgezni. Törekvésük mindig arra irányul, hogy izgatásaikkal „a katonai hivatást lealacsonyítsák, a katonai szolgálat iránt ellenszenvet, a szolgálati viszonyokkal és rendelkezésekkel szemben elégtelenséget szítsanak” és a *tiszti tekintélyt aláássák*.

Mindebből szükségszerűen következik, és erre intenek minket a háború után beállott események szomorú tapasztalatai is, hogy minden eszközt igénybe kell venni, mely alkalmas arra, hogy a tiszti tekintélyt szilárdítsa és megoltalmazza. Ily – főként nagy *generálpreventív* hatásánál fogva jelentős – védelmi eszköz a tiszteket törvény erejénél fogva megillető, s közel egy évszázados múlta visszatekintő *fegyverhasználati jog*,²³¹ melynek törvénybe iktatását nálunk az a körülmény is indokoltá tette, hogy polgári büntetőbíróságaink a jogos védelem körét megszorítóan értelmezik, és nem találják jogos védelem címén felmenthetőnek azt, aki a szóbeli becsületsértéseket valamely tényálladásszerű védelmi cselekménnyel hárítja el.

2. Törvényünk – szemben a Btk. 79. §-ával, mely a jogos védelemben elkövetett cselekményt magában az elnevezésben határozottan, mint jogost jelöli meg, és ezzel min-

²²⁹ A 38. § 2. pontjában foglalt rendelkezéssel teljesen azonos intézkedést tartalmaz az 1926. évi csehszlovák büntetőtörvény javaslatának 22. §-a.

²³⁰ Ld. a Szolg. Szab. I. rész 2. pontját.

²³¹ Ld. Vargha Ferenc nyá. koronaiügyész a Kbtbk. javaslatának felsőházi tárgyalása alkalmával tartott beszédét. (Az országgyűlés felsőházának 72. ülése (1929. december 13.). In: Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés felsőházának naplója V. Athenaeum, Budapest, 1930. 71–75.)

den vitát kizáró módon kifejezésre juttatja, hogy a jogos védelemben elkövetett cselekmény nem jogtalan²³² – a fegyverhasználat jogosságára nézve diszpozíciót nem tartalmaz. Sőt a 38. § 3. pontjának terminológiája, jelesül e pont szerencsésnek nem mondható ama kitétele, mely szerint „nem számítható be a cselekmény *annak...*”, egyenesen arra enged következtetni, hogy e törvényhely által megjelölt tényköörülmények fennforgása csupán a konkrét tettes felelősségre vonhatását zárja ki, de magát a cselekményt jogellenes jellegétől nem fosztja meg.²³³

Ez a konklúzió azonban csak első látásra mutatkozik elfogadhatónak. A 38. § 3. pontjában körülírt, s beszámítást kizáró hatállyal felruházott védelmi cselekvőség ugyanis – éppúgy, mint a Btk. 79. §-ában meghatározott jogos védelem – lényegileg valamely fenyegető rossznak a támadóra való visszahárítása által szükségből történt önhatalmú kivédésében áll.²³⁴ Az ily védelem pedig, minthogy az voltaképpen a jogrendet is oltalmazza a jogtalan támadással szemben, a ma már uralkodó felfogás szerint sohasem ellenkezik az objektív joggal, így akkor sem tekinthető jogtalannak, ha azt a vonatkozó tételesjogi rendelkezés nem is mondja „jogos”-nak.

A fegyverhasználat és a jogos védelem tehát teljesen azonos jellegű jogintézmények, a fegyverhasználat is jogos védelem, mégpedig ennek egy *önállóan szabályozott* sajátos válfaja, alakzata.²³⁵

Az előreszegezett tétel helyességén mit sem változtat az, hogy a 38. § 3. pontjában meghatározott fegyveres védelem joga csupán a tiszteket és tisztjelölteket illeti meg, mert a jogos védelem terjedelmének, tárgykörének és feltételeinek megállapításánál a tételes jog teljesen szuverén, s ennél fogva megteheti azt is, hogy bizonyos mérvű védelemre csupán a személyek egy meghatározott csoportját jogosítja fel.

²³² DEGRÉ Lajos: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban – Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910. 199.

²³³ Ennek az interpretációnak a helyessége esetén pl. az a személy, kinek jogellenes támadása a fegyverhasználatra okot szolgáltatott, a fegyverét használó tiszttel szemben jogos védelemmel élhetne.

²³⁴ Ld. DEGRÉ 1910. i. m. 530–538.

²³⁵ A jogos védelem egyik változatának tekintette a fegyverhasználatot Zsitvay Tibor igazságügy-miniszter is a Kbtbk. javaslatának felsőházi tárgyalása alkalmával tartott beszédében (ld. Az országgyűlés felsőházának 72. ülése (1929. december 13.). In: Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés felsőházának naplója V. Athenaeum, Budapest, 1930. 76–79.) és ugyanazén az állásponton van e törvény előkészítő munkálatainak nagy tekintélyű irányítója, GERŐ Gyula nyugállományú (továbbiakban: nyá.) tábornok-főhadbíró (Fegyverhasználat a becsület védelmére. Magyar Katonai Közlöny 1930/9. 804–822., 1930/10. 948–971.), valamint VOGEL Ákos nyá. ezredes (A jogos védelem és a tiszt fegyverhasználati joga. Traub B. & Társa Könyvnyomda, Szeged, 1930.) is.

Minthogy tehát a fegyver használata által kifejtett védelem nélkülözi a jogellenes jelleget:

- a) a fegyverhasználati cselekményhez járuló közreműködés nem bűnrészesség,
- b) az ily cselekménnyel szemben jogos védelemnek nincs helye, és végül
- c) nem vonhat maga után kártérítési kötelezettséget sem.

3. Ezek után tegyük megbeszélés tárgyává a szóban forgó védelmi jog ismérveit.

a) *Tiszt (tisztjelölt)*

A fegyverhasználati jog kizárólag a tiszteket és tisztjelölteket illeti meg, de őket is csak abban az esetben, ha *katonai egyenruhában* vannak.

Tisztek: a katonai állományú tisztek, az orvosok, a hadbírák, a hadbiztosok, a gazdasági tisztek és az állatorvosok, továbbá a nem tényleges állományban még létező mérnökkari és műszaki tisztek.

A „*karpaszományos*” egyének (ideértve az elméleti és gyakorlati tisztesvizsgát tett, karpaszomány viselésére jogosult őrmestereket is) *nem* tisztjelöltek, ennél fogva ők a fegyverhasználat jogával nem élhetnek, de nem ruházta fel a törvény e joggal a *tisztviselőket* és *tisztviselőjelölteket* sem.

Az azonban teljesen közömbös, hogy az egyenruhában levő tiszt (tisztjelölt) a tényleges vagy *nem tényleges* állományba tartozik-e, mert az Élt. 7. §-a szerint a nem tényleges tisztek és hasonállású egyének (e fogalom alatt a Kbp. 9. §-ának (3) bekezdése értelmében a tisztjelölteket is érteni kell) honvéd büntetőbíráskodás alatt állnak azon bűncselekmények miatt is, „amelyeket katonai egyenruhában az őket megillető fegyverhasználatával követtek el.” Ez a rendelkezés pedig jogalapot teremt arra, hogy a nem tényleges tisztek (tisztjelöltek) fegyverhasználatára esetén a 38. § 3. pontja alkalmaztassék.

b) *A tiszt (tisztjelölt) becsülete ellen intézett ... támadás*

A *becsület* – Binding meghatározása szerint²³⁶ – az az erkölcsi érték, „mely az embert, mint olyat és abban az arányban illeti meg, mely mértékben erkölcsi és jogi kötelezettségeinek eleget tesz.”²³⁷ A becsületet sértő támadások tárgya pedig a becsületből származó az a jogigény, melynél fogva mindenki követelheti, hogy értékének megfelelő bánásmódban részesíttessék.²³⁸

²³⁶ Karl Lorenz BINDING: Der Zweikampf und das Gesetz V. Zahn und Jaensch, Drezda, 1905. 15.

²³⁷ AUER György: A becsület fogalma és védelme a büntetőjogban. Gergely R., Budapest, 1928.

²³⁸ ANGYAL Pál: A becsület védelméről szóló 1914:XXI. T.-cikk In: A magyar büntetőjog kézikönyve 1. Athenaeum, Budapest, 1927. 3.

A most mondottakból következik, hogy minden olyan tevésben vagy nem tevésben megnyilvánuló magatartás, mely alkalmas arra, hogy a tiszt (tisztjelölt) megbecsülésre irányuló igényét sértse, becsület elleni támadást képez,²³⁹ akár kimeríti a vonatkozó cselekmény a becsület elleni bűncselekmények törvényes tényálladékát, akár nem.

A pozitív kihatású támadás szóbeli, jelképes (szimbolikus) vagy tetteges lehet.

A fegyverhasználatra törvényünk kizárólag azt a tisztet (tisztjelöltet) jogosítja fel, *kinek becsülete* ellen a támadás intéztetett. E jog tehát, eltérően a Btk. 79. §-ában szabályozott közönséges jogos védelemtől, más érdekében nem gyakorolható.²⁴⁰ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a támadásnak közvetlenül az illető tiszt (tisztjelölt) ellen kell irányulnia, hanem elegendő, ha a sértés olyan személyösszesség vagy személy ellen intéztetik, melynek, illetőleg akinek megtámadása *közvetve* az érdekelt tiszt (tisztjelölt) becsületét is érinti. Így, ha a sértés a tisztikarra, a tiszt (tisztjelölt) szüleire, feleségére, menyasszonyára vagy kíséretében levő hölgyre vonatkozik, vagy ha a bárki ellen intézett támadás egyúttal a tiszt állás közös becsületét is sérti.²⁴¹

Az imént kifejtettek konzekvenciájaként leszögezhetjük tehát, hogy az a tiszt (tisztjelölt), aki egy tiszttársának *magánbecsülete* ellen intézett támadást fegyverével hárítja el, nem a 38. § 3. pontja, hanem legfeljebb a Btk. 79. §-a alapján lesz felmenthető.

c) *Jogtalan támadás*

A becsület elleni támadásnak mindig *jogtalan*nak kell lennie, a jogellenességet azonban objektív értelemben kell venni, vagyis nem szükséges, hogy a támadót alanyi bűnösség is terhelje. Ehhez képest a fegyverhasználat jogosnak lesz minősíthető a ténybeli tévedésben levő egyén, az őrült, a teljesen ittas ember vagy a bűnvádi eljárás alá nem vonható fiatalok részéről kifejtett támadás elhárítása esetén is.

Minthogy a fenti § nem kívánja meg, hogy a támadás a megtámadott szempontjából „vértlen” legyen, és ez a támadás jogtalanságának ismervéből sem következik,²⁴² a védelem akkor is jogos, ha a támadást a védelmet gyakorló tiszt (tisztjelölt) saját magatartásával *idézte elő* (provokálta ki), feltéve természetesen, hogy az ily provokáció nem esik a jogtalan támadás fogalma alá. Ez alól csupán az az eset képez kivételt, amikor a tiszt (tisztjelölt) valamely beszámíthatatlan egyént (elmebeteget, gyermeket stb.) ingerelt a táma-

²³⁹ AUER 1928. i. m. 50.

²⁴⁰ Ugyanígy Gerő, Vogel, Vargha, s a régi katonai büntető törvénykönyvben foglalt azonos rendelkezés magyarázóinak közül Martin DAMIANITSCH (Das Militärstrafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen, vom 15 Jänner 1855 für das Kaiserthum Österreich. W. Braumüller, Bécs, 1855. 23.) és LELEWER (1909. i. m. 24.).

²⁴¹ GERŐ i. m.

²⁴² DEGRÉ 1910. i. m. 308.

dásra, vagy valakit a támadás előidézése céljából tévedésbe ejtett, s az e tévedés folytán a sértést elköveti. Ilyenkor ugyanis jogász értelemben nem támadás, hanem, mint Finger mondja, „közvetett önsérelmezés” áll fenn, ezért a fegyverhasználat által okozott sérelemért a tisztet (tisztjelöltet) felelősségre kell vonni.²⁴³ Álláspontunk helyességét támogatni látszik magánjogi törvénykönyvünk legújabb (1928. évi) tervezete is, melynek 1712. §-a kártérítésre kötelezést, tehát jogtalansági következményt fűz annak a védelmet kifejtő egyénnek a – védelem által okozott jogsértő – magatartásához, aki az olyan személy támadását, akinek ez a cselekmény nem számítható be, *vétkesen előidézte*. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Gerő és Vogel sohasem tekintik jogellenesnek azt a támadást, melyet a tiszt (tisztjelölt) azért idézett elő, hogy alkalmat nyerjen a támadó sérelmezésére.

d) *Más személy jelenléte*

Csakis a „más személy jelenlétében” intézett jogellenes támadás jogosít fegyverhasználatra. Ennek az ismérvnek felvétele azért történt, mert törvényünk a 38. § 3. pontjában foglalt rendelkezéssel az egyenruhában levő tiszt (tisztjelölt) nyilvános megsértése ellen kívánt gátat emelni.

Nem szükséges ugyan, hogy a harmadik személy a sértést valóban tudomásul is vegye, de feltétlenül megkívántatik, hogy nála a tudomásvétel lehetősége fennforogjon. Nem jöhet tehát számításba az, akinél akár koránál, akár más oknál fogva ez a lehetőség már eleve ki van zárva (pl. kisgyermek, a szóbeli sértésnél süket ember, szimbolikus iniuriánál a vak). Ha azonban a fegyverét használó tiszt (tisztjelölt) tévedésből abban a meggyőződésben volt, hogy a védelmi jognak szóban forgó feltétele (tehát egy alkalmas tanú) adva van (pl. a tanú előbb említett fogatkozásáról nincs tudomása), tévedés címén mentesülni fog a felelősség alól (ld. alább az 5. pont alatt).

A harmadik személynek csupán a támadás idején kell jelen lennie, a védelmi cselekmény kifejtésénél azonban már nem.

Hogy a tanú polgári vagy katonai személy-e, az teljesen közömbös.²⁴⁴

A szóban forgó feltétel, mint általában véve a jogos védelem összes feltétele, a fegyverhasználati jog objektív ismérve, ezért a „más személy jelenlétében” intézett jogellenes támadás elhárítása abban az esetben is jogosnak tekintendő, ha a fegyverét használó tisztnek (tisztjelöltnek) a tanú jelenlétéről nem volt tudomása.

²⁴³ Az irodalomban ezt a nézetet vallja Degré, Finger és Bar is.

²⁴⁴ Így LELEWER (1909. i. m. 24.), GERŐ (i. m.) és VOGEL (i. m.), míg Ludwig BERGER (Der Waffengebrauch des Offiziers – Ein Orientierungsbefehl. Verlage des Verfassers, Linz, 1901. 31.) és Alexander HAJDECKI: Officiers-Standes-Privilegien – System und Praxis des geltenden Officiersrechtes der k.u.k. bewaffneten Macht. M. Perles, Wien, 1897. 191.) szerint a sértés idején legalább egy olyan személynek is jelen kell lennie, aki nem tiszt.

e) *Megillető fegyver használata*

Megillető fegyver az a fegyver, melyet a megtámadott tiszt (tisztjelölt) – mint egyenruhájához, illetve felszereléséhez tartozót – az „A-26.” jelzetű egyenruházati szabályzat 3. függeléke, illetőleg az időnként kiadott rendeletek értelmében az adott esetben viselni köteles.²⁴⁵ Ily fegyverek lehetnek ez idő szerint a kard, szurony, folyamórtőr és az ismétlő pisztoly.

Teljesen helytelen Hajdeckinek és Pellischek-Willsdorfnak az a nézete, hogy megillető fegyvernek csak a kard tekinthető.²⁴⁶

Az – miként Lelewer és Gerő is mondja – nem tesz különbséget, hogy a használt fegyver a megtámadott tulajdonát képezte-e vagy sem, ha mindjárt idegen fegyvernembeli tiszté volt is. Az is irreleváns, hogy a szálfegyver tompa vagy élesre fent volt-e.

Katonai jogi értelemben vett *fegyverhasználatról* csakis a fegyver rendeltetésszerű alkalmazása esetében beszélhetünk. A kard vágásra és kivételesen szúrásra, a pisztoly lövésre, a szurony és a folyamórtőr pedig kizárólag szúrásra szolgál.

f) *A fegyverhasználat célja*

A fegyver kizárólag a támadás folytatásának megakadályozása céljából használható. Ebből a kritériumból kétségtelenül következik, hogy a megtámadott tiszt (tisztjelölt) nemcsak a megkezdett, de még be nem fejezett sértésekkel szemben élhet a fegyveres védelem jogával, hanem akkor is, ha a támadás már megszűnt ugyan, de az eset összes körülményei folytán újabb támadás, illetőleg az előbbi támadás továbbfolytatása fenyeget.²⁴⁷ Nem szükséges az sem, hogy pl. a szóbeli sértések több kijelentéssel folytatólagosan követtessenek el, hanem már egy sértő szó is okul szolgálhat a fegyverhasználatra, ha a megtámadott a támadó magatartásából alaposan következtethet a sértések folytatására, illetőleg megismétlésére. Nem oszthatjuk tehát Vörösnek azt a nézetét, hogy csak a „sorozatosan” elkövetett sértések (pl. becsületsértő kifejezések ismétlése vagy

²⁴⁵ Így a tisztek fegyverhasználati jogáról szóló 1930. év július hó 15-én 5856/eln. 13-1930. szám alatt kelt honvédelmi miniszteri rendelet és VOGEL (i. m.) is.

²⁴⁶ HAJDECKI i. m. 192. és OTTO PELLISCHEK-WILSDORF: Handbuch des Militärstrafgesetzes über Verbrechen und Vergehen vom 15. Jänner 1855, bei besonderer Berücksichtigung der Konvergenzen und Differenzen der militär- und zivilstrafrechtlichen Bestimmungen samt den einschlägigen Gesetzen und Verordnungen. Manz, Bécs, 1914. 89.

²⁴⁷ Így az előző pontban említett honvédelmi miniszteri rendelet, továbbá GERŐ (i. m.), PELLISCHEK-WILSDORF (i. m. 89.) és DÉMY-GERŐ Mihály (Jogismeretek a katonai büntetőjog, a magánjog, a váltójog, az általános államtan, a köz- és közigazgatási jog, a nemzetgazdaságtan és a nemzetközi jog alapvonalai tankönyv a m. k. Honvéd Nevelő- és Képzőintézetek számára. Pallas, Budapest, 1917.).

halmozása) jogosítanak fegyverhasználatra,²⁴⁸ és ugyancsak elfogadhatatlannak tartjuk Kleemann-nak és Lelewernek a fegyverhasználat védelmi jellegének teljes félreismerésére valló azon álláspontját, mely szerint a folytatást nem ígérő befejezett iniuriák esetén történt fegyverhasználat is jogosnak minősítendő.²⁴⁹

g) *A fegyver azonnali használata*

A folytatást ígérő támadás elhárítása céljából alkalmazott fegyveres erőszak csakis *rögtöni* védekezés esetén tekinthető jogosnak. Felelősségre kell tehát fegyverhasználat esetén vonni pl. azt az üdülőtelepen vagy kórházi udvaron kard nélkül sétáló tisztet (tisztjelöltet), aki a sértő szó elhangzása után hazafut kardjáért.

E helyütt jegyezzük meg, hogy a 9653/eln. 14-1926. számú honvédelmi miniszteri rendelettel kiadott „öltözeti táblázat” szerint az oldalfegyvert „nyilvános, de zárt helyiségben” (pl. kávéházban, színházban, hangversenyen stb.) sem szabad letenni.

h) *Ha a cél másként nem volt elérhető*

A fegyver azonban a jogtalan támadás folytatásának megakadályozása céljából (ld. az f) pont alatt) is csak akkor használható, ha ezt a célt a megtámadott másként, vagyis egyéb eszközökkel nem érthette el. Ily egyéb elhárítási lehetőségek alatt kizárólag a *büntetőjogilag közömbös* megghiúsítási, illetőleg megakadályozási módokat kell érteni, mert a 38. § 3. pontjában foglalt rendelkezés egész struktúrájából és szövegezéséből kétségtelenül kitűnik, hogy a szóban forgó törvényhely csupán azokhoz a bűncselekménytípus alá eső védelmi cselekményekhez fűz beszámítást kizáró hatályt, melyek a *fegyver* (rendeltetés-szerű) *alkalmazása* által vitettek véghez. A becsületében megtámadott tiszt (tisztjelölt) tehát a támadás leküzdésére alkalmasnak látszó, s a rendeltetészerűen használt fegyvernél enyhébb kihatású *bűncselekmény fogalma* alá eső kényszerítő eszköz alkalmazására nincs kötelezve. Sőt, ha ilyen módon hárítja el a támadást (tehát pl. lökéssel, a kard markolatával történt ütéssel, rúgással, a támadó megragadásával), nem a 38. § 3. pontja, hanem legfeljebb a Btk. 79. §-a alapján, vagyis közönséges jogos védelem címén lesz felmenthető.

A rendelkezésre álló büntetőjogilag irreleváns elhárítási eszközöket azonban (mint amilyenek pl. a rendreutasítás, a támadónak egy – a tett színhelyén lévő – hatósági közeg által leendő letartóztatása) a megtámadott tisztnek (tisztjelöltnek) igénybe kell vennie és csak ha ezek hatástalanoknak bizonyultak, vagy esetleg a konkrét eset alakulása

²⁴⁸ Ld. Vörös Ernő: 1930:11. t-c. a katonai büntető törvénykönyvről. Magyar Jogi Szemle 1930/7. 286.

²⁴⁹ KLEEMANN i. m. 38. és LELEWER 1909. i. m. 25.

folytán már eleve nem mutatkoztak célravezetőknek, következhet be a fegyverhasználat (ld. a tisztek fegyverhasználati jogáról szóló, többször idézett honvédelmi miniszteri rendeletet is). Menekülni azonban sohasem tartozik a tisztnak (tisztjelöltnek), mert a szóban forgó jogintézmény a becsület védelmét szolgálja, így önként érthető, hogy csakis olyan elhárítási módok jöhetnek figyelembe, melyek nem járnak az oltalom tárgyát képező jogjával, tehát a becsület feláldozásával.²⁵⁰

i) *Az elkerülhetetlen szükségesség határa*

Végül megköveteli a törvény, hogy a megtámadott a fegyver használatában az elkerülhetetlen szükségesség határát ne lépje át. Ez annyit jelent, hogy – még ha a támadás folytatása csupán fegyverrel akadályozható is meg – mindaddig veszélyesebb elhárítási eszköz vagy mód nem alkalmazható, amíg kevésbé ártalmas kihatású eszközzel vagy módon is elhárítható a támadás. Ha tehát a tisztnak (tisztjelöltnek) az adott esetben az előírás értelmében a kardon kívül pisztollyal is fel van szerelve, az utóbb említett fegyvert csak akkor veheti használatba, ha kardjával eredményt nem érhet el, vagy ha az ezzel való védekezés az elhárításra már eleve alkalmatlannak mutatkozik. Ezek a feltételek szolgálnak irányadónak abban a kérdésben is, hogy karddal történő védekezésnél mikor használhatja a tisztnak (tisztjelöltnek) fegyverét a kisebb veszéllyel járó vágás helyett szúrásra.

Hogy mi szükséges a védelemre, az *ténykérdés*. A „szükségesség” eldöntésénél tehát a bíróságnak mindig figyelembe kell vennie az adott eset összes körülményeit, és döntésénél sohasem tévesztheti szem elől, hogy a támadás folytatásának megakadályozása „mint cél szabja meg a határt”,²⁵¹ így eshetőleg – ha tudniillik a szóban forgó cél más-ként nem volt elérhető – az *ölésig* menő védelem is jogos lesz.²⁵²

4. Tiszti körökben sokat tárgyalt és vitássá vált kérdés, hogy élhet-e a tisztnak (tisztjelöltnek) a *tisztek (tisztjelöltek)*, továbbá a *nők támadásával szemben* a fegyverhasználat jogával. A katonai büntetőjog művelői főleg az első helyen említett kérdéssel foglalkoztak.²⁵³ Minthogy törvényünk a támadó személyét illetően különleges korlátozó intézkedést nem tartalmaz, illetőleg a fegyverhasználat jogát a támadó személyes minőségére és körülményeire való tekintet nélkül minden jogellenes támadás esetére biztosította, nincs

²⁵⁰ DEGRÉ 1910. i. m. 408–409.

²⁵¹ Uo. 419.

²⁵² Így LELEWER (1909. i. m. 25.) és GERŐ (i. m.) is.

²⁵³ Berger, Hajdecki és legújabban Démy-Gerő a tiszttel (tisztjelölttel) szembeni fegyverhasználatot nem tartják jogilag igazolhatónak, míg Lelewer és Gerő e jog gyakorolhatása mellett foglalnak állást.

jogi akadálya annak, hogy a védelem tisztekkel (tisztjelöltekkel) és nőkkel szemben is gyakoroltassék.²⁵⁴

5. Az a tiszt (tisztjelölt), aki *tévedésből* abban a meggyőződésben volt, hogy a védelem törvényes ismérvei fennforognak, a Btk. 82. §-a alapján, tehát tévedés címén lesz felmentendő, hacsak bűnössége a Btk. 82. §-ának (2) bekezdése alapján nem lesz megállapítható.

6. Minthogy a 38. § 3. pontja a Btk. 79. §-ának (3) bekezdésében foglalt rendelkezéssel azonos intézkedést nem tartalmaz, felmerül a kérdés, vajon milyen megítélés alá essék annak a tisztnek (tisztjelöltnek) a magatartása, aki a fegyveres *védelem határait* félelemből, ijedtségből vagy megzavarodásból túlhágta.

Gerő annak a nézetnek ad hangot, hogy a Btk.-nak a szóban forgó rendelkezése a fegyverhasználat által elkövetett excessusokra is feltétlenül vonatkoztatandó, mert szerte „mindazt, ami a jogos védelemre áll (általában), a fegyverhasználatra is alkalmazni kell, hacsak a két törvény szövegéből az ellenkező ki nem tűnik.” Ezzel szemben álláspontunk az, hogy a közönséges jogos védelemre vonatkozó bűnösséget kizáró ok a fegyverhasználatnál *nem* hatályosulhat, mert a 38. § 3. pontjában meghatározott fegyveres védelem – miként azt fentebb (a 2. pontban) már kifejtettük – a jogos védelemnek egy teljesen *önállóan szabályozott* alakzata. Ehhez képest a fegyverhasználatnál a szűkségesség mértékének a Btk. 79. §-ában említett pszichikai mozzanatok hatása alatt történt túllépése csakis akkor vonhat maga után büntetlenséget, ha a védelmi cselekmény a konkrét eset sajátos körülményei folytán a Btk. 79. §-ában körülírt közönséges jogos védelem keretei közé is beilleszthető.²⁵⁵

²⁵⁴ Figyelemmel arra, hogy a tisztek (tisztjelöltek) magatartása becsületügyi szempontból is el lesz bírálva, a megtámadottnak a tisztek (tisztjelöltek) és nők részéről bekövetkezett támadások esetén mindig meg kell fontolnia, hogy „ne kerülje-e el [...] az ellenerőszak alkalmazását” (ld. GERŐ i. m.), mert különben könnyen megtörténhet, hogy a fegyverhasználat – az első esetben a tiszt tekintély meghurcolásáért, a második esetben pedig a tisztre nézve mindenkor kötelező lovagias magatartás mellőzéséért – kedvezőtlen becsületügyi határozatot fog maga után vonni.

²⁵⁵ Ld. Vargha fentebb idézett beszédét.

A katonai büntetőjog területén az irodalmi viták homlokterében áll az a kérdés, vajon élhet-e az alárendelt (alattos) eljárója (följebbvalója) jogellenes támadásával szemben jogos védelemmel, és ha igen, milyen korlátok között.

A jogos védelem korlátlan gyakorlása mellett foglalnak állást O[tto] Mayer, Birkmeyer, M. E. Mayer, Walter, Nostitz-Wallwitz és Damianitsch.²⁵⁷

Ezzel szemben az írók többsége szerint az alárendelt jogos védelme a katonai fegyelem megóvása érdekében korlátok közé szorítandó. Ezt a nézetet vallja Dangelmaier, Brauer, Hecker, Rotermund, Rissom, Kleemann, Gerland, Guht, Endres, Keller, Koppmann és Weigel, valamint Elsner és Sohl.²⁵⁸ És ugyancsak ez az álláspont nyilvánul meg a jelen törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolásban is.²⁵⁹

Bár meg kell állapítanunk, hogy mindazokat, akik a korlátozott jogos védelem elvi alapján állnak, egészséges katonai felfogás és helyes érzék vezette, tételük azonban általában nincs jogilag kellőképpen megalapozva, sőt többen csupán általánosságban mozgó kijelentésekre szorítkoznak, anélkül hogy álláspontjuk kifejtését megkísérelnék.

²⁵⁶ A szóban forgó kérdést rendszerbeli okokból tárgyaljuk könyvünk e helyén (vagyis a „beszámítást kizáró okok” címet viselő fejezetben).

²⁵⁷ OTTO MAYER: Die Notwehr und die Zusammenrottung im Militärstrafrecht. Zeitschrift für Rechtspflege in Bayern 1905/3. 73., KARL BIRKMEYER: Enzyklopädie der Rechtswissenschaft. Häring, Berlin, 1904. 1211., MAX ERNST MAYER: Über das Verbrechen des militärischen Aufruhrs – Zum Urteil des Kriegsgerichts in Dessau. Deutsche Juristen-Zeitung. 1905/10. 56., uő. 1907a. i. m. I. 108., KARL WALTER: Die Furcht vor persönlicher Gefahr nach § 49 Absatz 1 des Militärstrafgesetzbuchs. A. Stenzel, Breslau, 1900. 50–53., BENNO NOSTITZ-WALLWITZ: Das militärische Delikt des Ungehorsams. Veit, Lipcse, 1906. 63–64. és DAMIANITSCH 1855. i. m. 46.

²⁵⁸ EMIL DANGELMAIER: Philosophie des Militär-Rechts. W. Braumüller, Bécs-Lipcse, 1896. 90., WILHELM BRAUER: Handbuch des deutschen Militärstrafrechts. Enke, Erlangen, 1872. 33., KARL HECKER: Lehrbuch des Deutschen Militärstrafrechts. F. Enke, Stuttgart, 1887. 102–103., 214., ROTERMUND i. m. 251., KARL RISSOM: Notwehr und Waffengebrauch des Militärs. F. Vahlen, Berlin, 1906. 28–33., KLEEMANN i. m. 84., 91., HEINRICH GERLAND: Entscheidungen des Reichsmilitärgerichts. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 1904/45. 441., AUGUST ADOLF GUHT: Misshandlung Untergebener nach Militärstrafrecht. R. Noske, Borna-Lipcse, 1908. 72–82., KARL ENDRES: Militärstrafgesetzbuch für das deutsche Reich. Stahel, Würzburg, 1903. 86., CONRAD KELLER: Militärstrafgesetzbuch für das Deutsche Reich – Unter Berücksichtigung der Motive und Reichstagsverhandlung. Weidmann, Berlin, 1873. 142., KOPPMANN – WEIGEL i. m. 363., KURT ELSNER – GEORG SOHL: Militärstrafrecht für Heer und Marine des Deutschen Reichs – Handbuch für Kommando- und Gerichtsstellen, für Offiziere und Juristen. H. W. Müller, Berlin, 1906. 129–130. és Militärische Erörterungen des preussischen Kammern der Session 1850/51. Mittler & S., Berlin, 1851. 33.

²⁵⁹ Miniszteri indokolás 24., 40–41.

A felvetett kérdés tekintetében álláspontunk a következő:

Minthogy jelen törvény 1. §-a a közönséges büntetőtörvények uralmát az e törvényben (a Ktbtk.-ban) foglalt eltérésektől eltekintve a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre is kiterjesztette, továbbá a Ktbtk. a jogos védelem tekintetében – a 38. § 3. pontjában meghatározott fegyverhasználati jog kivételével – különleges rendelkezést nem tartalmaz, kétségtelen, hogy a Btk.-nak a jogos védelem fogalommeghatározását nyújtó 79. §-a a katonai bíráskodás körében is változatlanul érvényesül. Ámde a szóban forgó törvényhely változatlan recipiálásából – miként látni fogjuk – nem vonható le az a jogi következtetés, hogy az alárendelt (alattos) az előljáró (följebbvaló) jogellenes támadásával szemben a jogos védelmet korlátlanul gyakorolhatja.

A Btk. 79. §-a kifejezetten nem írja elő ugyan, hogy a támadás által fenyegetett és a védelem által okozott rossz között valamely aránylagosság álljon fenn, de „a szükséges-ség fogalmában, mint erkölcsi posztulátumban benne van, hogy csekélyebb jogi javak megmentéséért ne pusztuljon el a nagyobb jogi érték”,²⁶⁰ a megtámadott jogtárgy értéke és a védelem által okozott kár között tehát valamely arányosságnak kell fennállania.

A polgári büntetőbírói joggyakorlat is abban az irányban fejlődik, mely a jogos védelem feltételéül kívánja az imént említett proporcionalitást, s felveszi annak bizonyos fokát adott jogunk szerint Finkey is.²⁶¹

A megtámadott és a védelem céljaira áldozatul hozott javak közti értékarány megállapíthatása azonban feltételezi a jogjavaknak a jog által felállított bizonyos értékskáláját. Ezt az értékskálát a büntetőjog nyújtja a bűncselekmények súlyát és a védelembe vett jogjavak értékét kifejezésre juttató büntetési tételek megállapításával. Igaz, hogy ez az értékskála – miként Degré a jogos védelemről írt s többször idézett örökbecsű monográfiájában mondja – teljesen egzakt értékítéleteket nem nyújt, mégis nézetünk szerint kellő támpontot szolgáltat a bírónak, és meggátolja, hogy a jogos védelem kérdésében arbitrárius legyen az ítélkezés.

Ha most már az előljáró (följebbvaló) által alárendeltje (alattosa) ellen elkövetett bűncselekményekre megállapított büntetési tételeket a függelemsértés azon eseteinek törvényi büntetésével hasonlítjuk össze, melyek az elkövetési magatartás és a tevékenységi eredmény szempontjából az első helyen említett bűncselekményekkel azonosak, látjuk, hogy a törvényhozó a függelemsértésekre megállapított büntetésekkel védelembe vett jogi érdeket az előljáró (följebbvaló) alárendeltje (alattosa) ellen irányuló magatartása által veszélyeztetett, illetve sértett érdeknél lényegesen többre értékelte. Nem szabad azt sem felednünk, hogy míg az előljáró (följebbvaló) által alárendeltjével (alattosával) szemben elkövetett deliktumok – jelen törvény második részének VIII.

²⁶⁰ IRK 1928. i. m. 139.

²⁶¹ FINKEY 1914. i. m. 146.

fejezetében részletezett néhány bűncselekménytől eltekintve – csupán közönséges bűncselekményt képeznek, addig az alárendelt (alattos) – az előljáró (följebbvaló) személye ellen irányuló – úgyszólván minden cselekményét függelemsértésnek, tehát katonai bűncselekménynek nyilvánította a törvényhozó. Mert – mint azt a miniszteri indoklás is hangsúlyozza – az ily cselekmények tettese nemcsak az előljáró (följebbvaló) személyét, hanem az ennek személyében megtestesülő tekintélyt is támadja. Ekként *mindig* egyszersmind a függelmet is sérti. Ez a most említett körülmény volt az oka annak is, hogy a Bv. 19. §-ában foglalt kompenzáció jogintézménye nem vétetett fel a függelemsértés fejezetébe. Az előljáró (följebbvaló) részéről ért viszontsértés ugyanis sohasem egyenlítheti ki az alárendelt magatartása által okozott sérelmet, mert a fegyelem megzavarását megtorlatlanul hagyja.²⁶²

Ha tehát a bűncselekmények szóban forgó két csoportjából kiragadunk egy-egy, a tényálladékszerű tevékenység és a tevékenységi eredmény szempontjából azonos bűncselekményt, akkor – mint arra az imént már rámutattunk – úgy a büntetések nemei, mint azok tartama között szembetűnő különbséget észlelhetünk. Ebből az következik, hogy abban az esetben, ha az alárendelt (alattos) az előljáró (följebbvaló) csekély kárral fenyegető támadásával szemben az ellenerőszak terére lép, a támadás által fenyegetett és a védelem céljaira feláldozott jogjavarok között lényeges lesz az értékbeli aránytalanság. Az egyensúly csupán az előljáró (följebbvaló) különösen veszélyes, illetőleg súlyos támadásának elhárítása esetében fog fennforogni, ezért leszögezhetjük, hogy az alárendelt (alattos) *általában* csakis az ily támadások visszaverése céljából kifejtett védelmi cselekvőssége lesz jogosnak minősíthető.²⁶³

A proporcionalitási korlát figyelmen kívül hagyása és tehát a csekély effektusú támadások elleni védelem megengedése esetében a katonai büntetőjog, melynek célja éppen a fegyelem hathatós megoltalmazása, saját rendeltetésével jutna szöges ellentétbe.

Abból, hogy az előljáró (följebbvaló) alárendeltjével (alattosával) szemben impériummal felruházott felsőbbbségi személy, következik, hogy az előljáró (följebbvaló) olyan

²⁶² M. E. MAYER 1907. i. m. II. 27.

²⁶³ Érdekességénél fogva ideiktatjuk az 1869. évi orosz katonai büntető törvénykönyv – a szóban forgó kérdést szabályozó – 71. §-át. (E § német nyelvű szövegét Klibanski fordításából idézzük.)

„71. § Die allgemeinen Bestimmungen über Notwehr finden im Falle einer Verletzung der dienstlichen Beziehungen des Untergebenen zum Vorgesetzten keine Anwendung, es sei denn, dass der Vorgesetzte einen gegen das Gesetz und die Dienstpflichten verstossenden Angriff auf den Untergebenen sich erlaubt hat, wovon diesem eine offenbare Gefahr drohte, aber auch in diesem letzteren Fall muss die Abwehr sich auf das Mass des zur persönlichen Selbsterhaltung notwendigen Schutzes beschränken. Zum Schutze der Untergebenen vor gesetzwidrigen Handlungen ihrer Vorgesetzten werden die letzteren in solchen Fällen den im Gesetze für Missbrauch der Dienstgewalt bestimmten Strafen unterworfen.”

támadásával szemben, mely a fennálló szabályok értelmében, mint hatásköréhez tartozó tevékenység jelentkezik, még akkor sincs helye jogos védelemnek, ha ez a tevékenység érdemileg (materialiter) jogszerűtlen volt.²⁶⁴

A személybiztonság iránti aggodalom kérdése a katonai büntetőjogban

Gyakorlati fontosságánál fogva tisztáznunk kell azt a kérdést is, miként bírálendő el annak a katonának a magatartása, aki valamely hivatásbeli kötelességet személyes biztonsága iránti aggodalomból sért meg. A kérdés természetesen csupán abban az esetben válik problematikusná, ha a szóban forgó pszichikai mozzanatot a Btk. 77. §-a szerinti fenyegetés vagy a Btk. 79. §-ának (3) bekezdésében megjelölt körülmények, vagy pedig a Btk. 80. §-ában meghatározott végszükség, tehát olyan momentumok idézték elő, melyeket a Btk. bűnösséget kizáró hatállyal ruház fel.

Minthogy törvényünkben, eltérően több külföldi katonai büntető törvénykönyvtől – a 107. § 1. és 2. pontjaiban körülírt speciális (gyávasági) bűncselekmények kivételével, melyeknél a „személyes biztonság iránti aggodalom”, illetőleg a „személyes veszélytől való félelem” tényálladási elemként szerepel – olyan jogszabály nem kutatható fel, mely a katonákra nézve idevonatkozóan különleges rendelkezést tartalmazna, prima vista az az álláspont látszik egyedül helytállónak, mely szerint a katona is mentesül a felelősségre vonás alól, ha valamely (gyávaságnak nem minősülő) bűncselekményt képező hivatásbeli kötelességsértést személyes biztonság iránti aggodalomból az előbb említett szükséghelyzetekben követ el.²⁶⁵

Hogy ez a jogi felfogás katonai szempontból tarthatatlan lenne és beláthatatlan következményekre vezetne, azt nem kell bővebben magyarázni. Elég e tekintetben utal-

²⁶⁴ LELEWER 1927. i. m. 35–36.

²⁶⁵ Az 1869. évi orosz katonai büntető törvénykönyv 70. §-a úgy rendelkezik, hogy „Jede Verletzung der dienstlichen Pflichten aus Furcht vor einer persönlichen Gefahr, wird, wenn das Gesetz keine besondere Strafe dafür bestimmt, mit derselben Strenge bestraft, wie wenn sie mit Absicht begangen wäre.”

Az MStGB. 49. §-ának (1) bekezdése szerint: „ist die Verletzung einer Dienstpflicht aus Furcht vor persönlicher Gefahr [...] ebenso zu bestrafen, wie die Verletzung der Dienstpflicht aus Vorsatz.”

Az 1902. évi norvég katonai büntetőkódex 26. §-a – mely egyébként jogászai szempontból helyesebben oldja meg a kérdést, mint az előbbi két törvény – a következőképpen rendelkezik: „Furcht vor persönlicher Gefahr schliesst bei Versäumung militärischer Dienstpflicht strafrechtliche Verantwortlichkeit nicht aus und bewirkt keine Strafminderung.”

Végül a svájci katonai büntető törvénykönyv 1918. évi javaslata a 26. §-ban szabályozott végszükségre vonatkoztatva azt a kijelentést teszi, hogy „diese Bestimmung findet keine Anwendung, wenn der Täter aus Furcht vor persönlicher Gefahr eine Dienstpflicht verletzt.” (Ezt a rendelkezést azonban az 1927. évi törvény nem vette át.)

nunk a tűzvésznel vagy vízáradásoknál szükségessé váló mentési munkálatokhoz kirendelt katonák vagy valamely fontos őrálláson szolgálatot teljesítő őrsem példájára.

És tényleg a bűnösség tanának tanulmányozása az imént vázolt állásponttól teljesen eltérő nézet kialakulásához vezet.

Nem téveszthető ugyanis szem elől, hogy a fentebb felsorolt szükséghelyzetekben (tehát végszükségben stb.) elkövetett tényálladákszerű cselekmények büntetlenségének jogi alapja az a felismerés, hogy ily helyzetekben általában nem várható el a tettestől, hogy a tiltott (s általa is ilyenként felismert) cselekmény elkövetésétől tartózkodjék.²⁶⁶ Ha azonban a szükséghelyzetben lévő jogilag kötelezve van az őt fenyegető kár elszívására, ha tehát adott jogunk szerint elvárható tőle, hogy az említett körülmények között is tartózkodjék a bűncselekmény elkövetésétől, a szóban forgó bűnösséget kizáró okok nem hatályosulhatnak.²⁶⁷

Hogy a katonákra nézve fennforog-e ily jogi kötelesség, annak eldöntésénél már nem csupán a Ktbtk., illetőleg a Btk., hanem a jog mint egész irányadó, kimondott és kivehető tételeivel egyaránt. Márpedig a katonai közigazgatási jogszabályok a katonáktól *önfeláldozásig menő kötelességteljesítést* követelnek, amiből szükségszerűen következik, hogy azon katona felelősségre vonása szempontjából, aki egy bűncselekmény törvényes tényálladéka alá eső hivatásbeli kötelességsértést személyes biztonsága iránti aggodalomból követett el, közömbös lesz, hogy ezt az aggodalmat a Btk. által bűnösséget kizáró hatállyal felruházott körülmények idézték-e elő vagy sem.

Minthogy azonban minden bűnösségi ítélet elengedhetetlen feltétele a tettes beszámíthatósága, vagyis olyan állapot fennforgása, mely képessé teszi őt arra, hogy cselekvését és annak következményeit, nemkülönben cselekménye helyességét, illetve helytelenségét felismerje és ezen felismerésnek megfelelően cselekedjék, mentesülni fog a büntetőjogi következmények alól az a katona, akinél a személybiztonsága iránti aggodalom öntudatlanságot idézett elő, és aki ily állapotában követte el a kötelességsértést.

²⁶⁶ Berthold FREUDENTHAL: Schuld und Vorwurf im geltenden Strafrecht – Zugleich ein Beitrag zur Kritik des Entwurfes zu einem Deutschen Strafgesetzbuch von 1919. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1922. 7.

²⁶⁷ Ld. a német büntetőtörvény 1925. évi hivatalos tervezetéhez fűzött miniszteri indokolás 21. lapját és RISSOM 1906. i. m. 26.

39. § Az 1908:XXXVI. törvénycikknek a fiatalkorúakra vonatkozó 15–33. §-ai, továbbá a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913:VII. törvénycikk helyett a katonai büntetőbíráskodásban az alábbi 40–49., 59. és 64. §-ok rendelkezéseit kell alkalmazni.

1. Az 1921:XLIX. tc. 10. §-ának *d)* pontja értelmében a honvédség legénységi állományába való felvétel kelléke a betöltött 20 és a meg nem haladott 25 év. A szóban forgó § utolsó bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján azonban a honvédelmi miniszter abban az esetben, „ha kivételes körülmények szükségessé teszik, a megállapított korhatárokat megváltoztathatja és különösen megokolt esetekben korengedélyt adhat” (ld. a 36. §-hoz fűzött 3. jegyzetet is). A honvédelmi miniszter engedélye folytán 18 éven aluliak is felvétetnek a honvédség kötelékébe. Ennélfogva a büntető jogszabályokba ütköző cselekményt elkövető fiatalkorúakkal való elbánás kérdése nem csupán a rendkívüli viszonyok közt katonai bíráskodás alá helyezett polgári egyének, hanem a honvédség tagjai szempontjából is gyakorlati jelentőséggel bír.

A statisztikai adatok a katonai kötelékbe tartozó fiatalkorúak kriminalitásáról nem nyújtottak soha és nem nyújtanak ma sem kedvezőtlen képet, aminek magyarázatát főképpen abban találjuk, hogy a katonai szolgálat a fiatalkorú büntetettek megmenetése érdekében alkalmazható *preventív* eszközöket hatásukban és értékükben túlszárnyalja. Tudjuk, hogy a fiatalkorúak züllésének és bűncselekményeinek legjelentősebb okai a megfelelő nevelés, az állandó felügyelet és a rendszeres foglalkoztatás hiánya, valamint a romlott környezet erkölcstelen példája.²⁶⁸ A fiatalkorúak erkölcsi fejlődését veszélyeztető ezen tényezőket pedig a katonai szolgálat elhárítja, mert az azt teljesítő egyén előljárói üdvös befolyása alá kerül, továbbá helyes irányítás mellett rendszeres munkát végez és állandó ellenőrzés alatt áll.²⁶⁹ Minthogy azonban a 18 éven aluliak még érettebb korban és kellő intelligencia mellett is a felnőttekénél csekélyebb ellenálló képességgel és akaraterővel rendelkeznek, s ennél fogva nehezebben küzdik le a bűncselekményekre vezető csábításokat,²⁷⁰ a törvényhozó még a katonai kötelékbe tartozó fiatalkorúak tekintetében sem zárkozhatott el teljesen a különleges büntetőjogi elbírálástól.

Törvényünk a 18 éven aluliakat a velük szemben alkalmazható intézkedések szempontjából *két csoportra* osztotta. Az egyik csoportot a gyermekek és azok a fiatalkorúak alkotják, kiknél hiányzik a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség (40. és 41. §), míg a másik csoportba a büntetőjogi felelősségre vonható, tehát kellő értelmi és erkölcsi fejlettséggel rendelkező fiatalkorúak tartoznak. Az első kategóriával szemben kizárólag a Bn.-ben, s az Fb.-ben megállapított sajátos nevelő és óvó rend-

²⁶⁸ BALOGH Jenő: Fiatalkorúak és büntetőjog. Athenaeum, Budapest, 1909.

²⁶⁹ Miniszteri indokolás 25.

²⁷⁰ BALOGH i. m.

szabályoknak van helye, ezek alkalmazását azonban a Ktbt. a fiatalkorúak bíróságának engedi át (42. §). Míg az értelmi és erkölcsi fejlettséggel rendelkező fiatalkorúakra már általában a felnőttek tekintetében irányadó büntetőjogi elvek nyerne alkalmazást. Az állami reakció az ily büntetésekkal szemben is a cselekmény súlyához és a tettes egyéniségéhez mért megtorló jellegű büntetés alakjában jelentkezik, a *közönséges* deliktumot elkövető fiatalkorúakkal szemben azonban a Ktbt. – egyes kivételes esetektől eltekintve (ld. a 49. § (2) bekezdését és az Élt. 87. §-át) – a büntetőjogi visszahatás eszközeit *enyhíti*, és az ily cselekményekre alkalmazható büntetési nemek, valamint a szabadságvesztés-büntetések mértékének megállapításánál figyelemmel volt a nevelési szempontokra is (43. §). Ha a most kifejtetteken kívül még tekintetbe vesszük, hogy a fiatalkorúak által elkövetett oly cselekményekre nézve, melyeket a törvény vétségnek nyilvánít, az alkalmazandó büntetési tételre való tekintet nélkül helye van fegyelmi megtorlásnak (46. §), továbbá, hogy a fiatalkorban elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés-büntetést vagy a fiatalkorúak részére felállított külön polgári fogházban, vagy pedig megfelelő külön helyiségben kell végrehajtani (45. §), bátran állíthatjuk, hogy törvényünk a fiatalkorúak erkölcsi megmentése és javítása érdekében elment addig a legszűkebb határig, ameddig csak a katonai fegyelem és rend veszélyeztetése nélkül elmehetett.

2. A fenti 39. §-t helyesen úgy kell értelmezni, hogy az Fb.-nek is csupán a gyermekekre és fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezései nem hatályosulhatnak a katonai bíraskodás körében, e tc. 13. §-át és 67. §-ának (1) és (2) bekezdését tehát a katonai bíraskodás alá tartozó egyénekre is alkalmazni kell.

40. § Az ellen, aki a cselekmény elkövetésekor életének tizenkettedik évét meg nem haladta (gyermek), sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható.

1. E §-ban nyert megállapítást a *feltétlen vagy abszolút beszámíthatatlanság* kora. Az ellen tehát, aki a *cselekmény elkövetésekor* 12. évét még meg nem haladta, bűnvádi eljárás nem indítható.²⁷¹ Az elkövetés ideje szempontjából a tevékenység foganatosításának, illetőleg a mulasztásnak, nem pedig az eredmény bekövetkezésének időpontja a mérvadó (ld. egyébként az 1. §-hoz írt 6. jegyzetet is).

²⁷¹ A szóban forgó § szövege a Bn.-ből vétetett át, így törvényünkbe is bekerült a „vád nem emelhető” kifejezés, melyet pedig a „bűnvádi eljárás nem indítható” szavak teljesen feleslegessé tesznek.

2. A gyermeket további illetékes eljárás végett a fiatalkorúak legközelebbi bíróságának kell átadni (42. §).

3. Minthogy a gyermeknél hiányzik a bűnösség elemeként megkívánt beszámítási képesség, közvetett tettesként kell felelősségre vonni azt, aki valamely büntetendő cselekmény elkövetésének eszközéül gyermeket használt fel.

41. § Az, aki a cselekmény elkövetésekor életének tizenkettedik évét már meghaladta, de tizennyolcadik évét még be nem töltötte (fiatalkorú), ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható.

1. A *relatív vagy feltételes beszámíthatóság* kora a betöltött 12. évtől a betöltött 18. évig tart. Az e korban levőket nem lehet bűnvádi felelősségre vonni, ha a *cselekmény elkövetésekor* a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettségük nem volt meg.

A 40. §-hoz fűzött 1. jegyzetben az elkövetés idejére nézve mondtak itt is irányadók.

2. Az *értelmi és erkölcsi fejlettség* azt jelenti, hogy a fiatalkorú szellemi érettségénél (ismeretei mennyiségénél) fogva az általa véghezvitt cselekmény tiltott voltának felismerésére képes volt, kellő akaraterejénél fogva pedig a bűncselekményre vezető csábításokat leküzdhetette volna, vagyis a fiatalkorúnak – miként Balogh mondja²⁷² – annyira kellett fejlődnie, hogy különbséget tehessen jó és rossz, megengedett és büntetendő, erkölcsös és erkölcstelen között, és be kellett következnie nevelésében és fejlődésében annak az állapotnak, hogy vágyait és szenvedélyeit fékezni bírja.

3. Az értelmi és erkölcsi fejlettség fennforgását mindig a konkrét cselekmény (tehát pl. nem *a* rablás, hanem a *konkrét* rablás) szempontjából kell vizsgálni, bűncselekmények *halmazata* esetében pedig minden egyes cselekmény tekintetében külön kell megállapítani. Előfordulhat tehát, hogy a fiatalkorú csupán az egyik cselekmény miatt lesz büntethető, míg másik cselekményre nézve (értelmi és erkölcsi fejlettség hiánya okából) felmentő ítéletet kell hozni.²⁷³

²⁷² BALOGH i. m. 135.

²⁷³ FRANK 1925. i. m. 158. és Büntető Jog Tára (továbbiakban: Bjt.) LXV. 136.

4. A büntetőjogi felelősségre nem vonható fiatalkorút további illetékes eljárás végett a fiatalkorúak legközelebbi bíróságának kell átadni (42. §).

5. A 40. §-hoz írt megjegyzések 3. pontjában foglaltak az értelmi és erkölcsi fejlettséggel nem rendelkező fiatalkorúakra is vonatkoznak.

42. § A gyermeket (40. §) és a büntetőjogilag felelősségre nem vonható fiatalkorút (41. §) további illetékes eljárás végett a fiatalkorúak legközelebbi bíróságának át kell adni.

1. Ha az illetékes honvéd igazságügyi hatóság megállapítja, hogy a terhelt a cselekmény elkövetésekor életének 12. évét meg nem haladta, illetőleg azt meghaladta ugyan, de a 18. évét még be nem töltötte és a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, a bűnügy jogerős befejezése iránt a Kbp. értelmében szükségesnek mutakozó intézkedést (feljelentés félretétele, a bűnvádi üldözés megszüntetése, felmentés) megteszi. Ezután pedig átadja az illetőt további eljárás, jelesül a Bn.-ben és az Fb.-ben megállapított óvó rendszabályok, illetőleg nevelésszerű intézkedések fogamatosítása végett a fiatalkorúak legközelebbi bíróságának (ld. a Kbtbk.-hoz fűzött végrehajtási határozványokat).

2. Ha a gyanúsított katonai kötelékbe tartozik, akkor őt a bűnügy jogerős befejezése után az előjáró parancsnoksága (felettes hatósága) adja át a fiatalkorúak bíróságának, de csak miután az előjáró parancsnokság (felettes hatóság) előterjesztésére az illetékes miniszter a gyanúsítottat a katonai kötelékből elbocsátotta.²⁷⁴

3. A 40. §-hoz írt 3. jegyzetben említett esetben a szóban forgó átadás csupán a katonai bíróság által megállapított büntetés végrehajtása után következhet be.

43. § Az ellen a fiatalkorú (41. §) ellen, akinek a cselekmény elkövetésekor a büntethetőségéhez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége megvolt, büntetést kell alkalmazni. A büntetést a törvény szerint halállal, fegyházzal vagy börtönnel büntetendő cselekmény miatt fogházban, más büntetéssel büntetendő cselekmény miatt a törvényben meghatározott büntetési nemből kell megállapítani.

²⁷⁴ Ld. a Kbtbk.-hoz fűzött végrehajtási határozványokat.

A fogházbüntetés legrövidebb tartama tizenöt nap, leghosszabb tartama: ha a fiataalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte és cselekményére a törvény halálbüntetést vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést állapít meg, tizenöt év; ha a fiataalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte és cselekményére a törvény határozott tartamú fegyházbüntetést állapít meg, tíz év; más esetekben öt év.

Az államfogház büntetés legrövidebb tartama egy nap, leghosszabb tartama két év.

Az elzárásbüntetés leghosszabb tartama két hónap.

A törvény szerint fogházzal, államfogházzal vagy elzárással büntetendő cselekmény miatt szabadságvesztésbüntetés helyett pénzbüntetést kell alkalmazni, ha ezzel a büntetés célját jobban el lehet érni.

Hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése fiataalkorú ellen nem mondható ki. Más mellékbüntetés alkalmazása nincs kizárva.

1. Az értelmi és erkölcsi fejlettséggel rendelkező, tehát büntetőjogilag felelősségre vonható fiataalkorúakra nem alkalmazhatók a Bn.-nek és az Fb.-nek a különleges rendelkezései. Az ily fiataalkorúakkal követendő eljárásra és a velük szemben alkalmazható intézkedésekre nézve a felnőttekre mérvadó büntetőjogi szabályok irányadók azzal a különbséggel, hogy törvényünk azon *közönséges* bűncselekményeknél, melyek nem tartoznak a 49. § (2) bekezdésében, illetőleg az Élt. 87. §-ában megjelölt deliktumok közé, a fiataalkorhoz – amint ez a fenti §-ban élesen kidomborodik – általában *büntetést enyhítő hatályt* fűz.

2. A büntetést a törvény szerint halállal, fegyházzal vagy börtönnel büntetendő bűncselekmény miatt fogházban, más büntetéssel büntetendő cselekmény miatt pedig a törvényben meghatározott büntetési nemben kell megállapítani. Egyes előbb említett kivételes esetektől eltekintve, tehát a *közönséges* bűncselekményt elkövető fiataalkorúakkal szemben alkalmazható büntetési nemek: a fogház, az államfogház, az elzárás és a pénzbüntetés.

A fogházbüntetés legrövidebb tartama 15 nap, leghosszabb tartama pedig 5, 10, illetőleg 15 év.²⁷⁵

Az államfogház-büntetés legkisebb mértéke egy nap, maximuma két év.

Az elzárásbüntetés leghosszabb tartama két hónap. E büntetés minimumát a fenti § nem jelöli meg, így erre nézve a Kbt. 17. §-a irányadó, eszerint pedig a legrövidebb tartam három óra.

²⁷⁵ *Rögtönítélő eljárásban* a fiataalkorban elkövetett közönséges bűncselekmény miatt – tekintet nélkül arra, hogy a vádlott a cselekmény véghezvitelekor a 15. évét betöltötte vagy sem – 5 évtől 13 évig terjedő fogházbüntetést kell kiszabni (Élt. 48. §).

A pénzbüntetés összege tekintetében a II. Bn. 5. § a mérvadó. A pénzbüntetés legkisebb összege – a bűncselekmény súlyára való tekintet nélkül – 1 pengő, míg legmagasabb összege vétség esetében 8000 pengő, kihágás esetében pedig 600 pengő.

A törvény szerint fogházzal, államfogházzal vagy elzárással büntetendő cselekmény miatt szabadságvesztés-büntetés helyett pénzbüntetést *kell* alkalmazni, ha ezzel a büntetés célját jobban el lehet érni.

3. A fenti §-ban meghatározott (s kísérlet és részesség esetében is mérvadó) büntetési mértékek a Btk. különös részében és az egyéb törvényekben megállapított büntetési kereteket a fiatalkorúakra nézve megsemmisítik ugyan, mégis minthogy törvényünk enyhítési rendszere következtében a fiatalkorúak által véghezvitt cselekmények – a következő 4. és 5. pontokban említett esetek kivételével – a felnőttekénél enyhébben büntetendők, a bírónak a büntetés kiszabásánál az egyes tényálladékok büntetési kereteire mindig figyelemmel kell lennie. Így míg pl. a – Btk. 339. §-a szerint egy évig terjedhető fogházzal büntetendő – lopás vétsége miatt a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó fiatalkorú a Bn. 18. §-ának (1) bekezdésében foglalt elvi rendelkezésre való figyelemmel öt évig terjedhető fogházzal is büntethető, addig a katonai bíráskodás körében a szóban forgó cselekmény büntetése az egy évet sem érheti el.

4. A büntetéseknek a 43. §-ban meghatározott *alsó és felső határa áthághatatlan*. A maximumok tehát pl. a Btk. 97. §-ának alkalmazása esetén sem emelhetők feljebb (ld. a 7. pontot is), a fogházbüntetés pedig 15 napnál kisebb mértékre akkor sem szállítható le, ha a vonatkozó cselekményre a törvény 15 napnál rövidebb fogházbüntetést állapít meg (ld. pl. a Btk. 327. §-át), és nincs helye ily leszállításnak a Btk. 66., 72., vagy 92. §-ai alapján sem. Annak azonban nincs akadálya, hogy a 15 napi fogházbüntetés *súlyosítások* alkalmazásával megfelelően megrövidíttessék (8. §).²⁷⁶

²⁷⁶ A fogházbüntetés minimumának 15 napban történt megállapítása ellenkezik ugyan a fiatalkorúak tekintetében elfogadott büntetésenyhítési rendszerrel, ezen kivételes rendelkezés okát azonban abban kell keresnünk, hogy a Ktbtk. a fiatalkorúak nevelése, megmentése és javítása érdekében az ily büntetések fejlődése szempontjából a különösen káros hatású, rövid tartamú szabadságvesztés-büntetéseket a lehetőséghez képest ki akarta küszöbölni. Így tehát törvényünk, noha ez a Bn.-től és az Fb.-tól eltérően a bírót nem jogosította fel arra, hogy a büntetés kiszabásánál a nevelési szempontokat kellőképpen figyelemre méltassa, a fiatalkorúak büntetési rendszerének kiépítésénél ezekre a szempontokra is tekintettel volt (ld. a következő jegyzetet is).

5. A szabadságvesztés-büntetés helyett csupán a fenti § utolsó előtti bekezdése alapján lehet *pénzbüntetést* kiszabni, a fogházbüntetés tehát a Btk. 66., 72. vagy 92. §-ainak alkalmazásával *nem* változtatható át pénzbüntetésre, és nincs helye az elzárásbüntetés ily átváltoztatásának sem a Kbt. 21. §-a alapján.

Az imént mondottak a 43. § rendelkezéseiből világosan kiolvashatók. E rendelkezésekből ugyanis, s kivált abból, hogy e § utolsó előtti bekezdése a II. Bn. 4. §-ában foglalt intézkedéssel *lényegileg* egyező szabályt tartalmaz, arra kell következtetnünk, hogy a törvényhozó a fiatalkorúakra nézve tekintetbe jövő büntetési nemek alkalmazási eseteit a szóban forgó §-ban kimerítően kívánta szabályozni.²⁷⁷

6. Az előző pontokban mondottakból következik, hogy a Btk. 66., 72. és 92. §-ainak, valamint a Kbt. 21. §-ának a fiatalkorúakra nézve jelentősége nincs, e §-ok tehát a fiatalkorúak ellen hozott ítéletekben *nem* hívhatók fel.

7. A *halmazat* büntetésére nézve az általános szabályok mérvadóak, azzal a fentebb (4. pont alatt) már említett különbséggel, hogy a büntetések – a megbeszélésünk tárgyát képező §-ban megállapított – felső határa ily esetben sem emelhető feljebb. Ha tehát pl. a bíróság egy ítéletben több kihágás miatt elzárással együtt pénzbüntetést is alkalmaz, a kiszabott elzárásbüntetés és a pénzbüntetést helyettesítő elzárásbüntetés együttes tartama a II. Bn. 12. §-ában foglalt rendelkezés ellenére sem haladhatja meg a két hónapot (ld. a 49. §-hoz fűzött 1. jegyzetet is).

8. A *mellékbüntetések* közül a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése fiatalkorú ellen *nem* mondható ki, más mellékbüntetés alkalmazása azonban, tehát a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától való eltiltás, az elkobzás, a viselt hivatal elvesztésének kimondása, a lefokozás, a pénzbüntetés és a kitűzés nincs kizárva.

A pénzbüntetés mellékbüntetésként leendő kiszabására nézve a II. Bn. rendelkezései irányadók, az e büntetést helyettesítő szabadságvesztés-büntetés megállapításánál azonban szintén tekintettel kell lenni a fentebb (4. pont alatt) mondottakra.

9. A törvényes feltételek fennforgása esetén a büntetés *feltételes felfüggesztésének* kedvezményében a fiatalkorúak is részesíthetők.

²⁷⁷ A pénzbüntetés alkalmazási körének feltűnő szűkítése is a fiatalkorúak nevelése érdekében történt, a pénzbüntetés ugyanis a tapasztalatok szerint a fiatalkorúakra csak a legkivételesebb esetekben van visszatartó és átalakító hatással.

10. A fellebbezést illetően ld. az Élt. 30. §-át.

11. A 49. §-ban, valamint az Élt. 87. §-ában megjelölt cselekmények esetében a 43. § rendelkezései nem alkalmazhatók, ezekre a cselekményekre tehát az imént 1–8. pontok alatt mondottak nem vonatkoznak.

Az Élt. 87. §-ában foglalt kizáró rendelkezés természetesen nem csupán az Élt. 60. §-ában részletezett cselekményekre, hanem e törzscselekmények minősített eseteire, tehát az Élt. 61. és 62. §-ai szerinti hűtlenségre, továbbá e cselekmények kísérletére és az azokhoz járuló bűnrészességre is vonatkozik.

44. § A fiatalkorúnak az a cselekménye, amely a törvény szerint büntett, a büntetéssel vétségge minősül. Abban a tekintetben azonban, hogy a cselekmény hivatalból vagy magánindítványra üldözendő-e, úgyszintén a kísérlet büntethetőségének tekintetében a cselekménynek a törvényben megállapított minősítése irányadó.

1. A fiatalkorúak által elkövetett *közönséges* bűncselekmények *elévülése* tekintetében fennálló különleges szabályokat az 58. és 64. § tartalmazza.

2. Ez a § a 43. §-hoz fűzött 11. jegyzetben említett cselekményekre nem vonatkozik.

45. § A fiatalkorban elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés-büntetés, amennyiben az elítélt a fiatalkorúak részére felállított külön polgári fogháznak át nem adható, megfelelő külön helyiségben hajtandó végre. Nem terjed ki ez a rendelkezés oly elítéltre, aki az elsőfokú ítélet meghozásakor huszonegyedik életévét már betöltötte.

A 11. § (2) bekezdésének és a 14. §-nak rendelkezéseit akkor is alkalmazni kell, ha az elítélt büntetését polgári büntető intézetben tölti.

1. A fiatalkorúak ingadozó, meg nem edzett akaraterejüknél és csekélyebb ellenálló képességüknél fogva fokozott mértékben állnak környezetük befolyása alatt, ezért rájuk nézve különösen veszélyes következményekkel járna, ha a felnőtt, sokszor megrögzött büntetésekkal közös helyiségben állnák ki büntetésüket.

2. E § akkor is alkalmazást nyer, ha a fiatalkorban elkövetett deliktum a 49. §-ban vagy az Élt. 87. §-ában megjelölt bűncselekmények közé tartozik.

3. A fiatalkorúak részére felállított külön polgári fogházban csak államfogház-, fogház- és elzárásbüntetés hajtatik végre, ennél fogva a katonai bíróság által fegyházra vagy börtönre ítélt fiatalkorúak az említett polgári fogháznak nem adhatók át.²⁷⁸

4. A „D-4.” jelzetű szabályzatban gondoskodás tételét aziránt, hogy a fiatalkorban elkövetett bűncselekmény miatt *előzetes letartóztatásban* és *vizsgálati fogságban* lévőket is elkülönítsék az erkölcsi fejlődésükre veszélyes letartóztatottaktól.²⁷⁹

5. A fiatalkorúak *feltételes szabadságra bocsátását* illetően általában a felnőttekre érvényes szabályok mérvadók a fenti § (2) bekezdésén alapuló azon eltéréssel, hogy az ily egyének akkor is már büntetésük kétharmad részének kiállása után bocsáthatók feltételes szabadságra, ha büntetésüket *polgári büntetőintézetben* töltik (ld. a 14. §-hoz fűzött jegyzeteket is).

46. § A fiatalkorúaknak oly cselekményei, amelyeket a törvény vétségnek nyilvánít, tekintet nélkül az alkalmazandó büntetési tételre, fegyelmi úton megtorolható, ha az ily megtorlásnak egyéb feltételei fennforognak.

E § a közönséges és katonai vétségekre egyaránt vonatkozik.

47. § Ha mind a fiatalkorban, mind a fiatalkor betöltése után elkövetett bűncselekmények forognak fenn, a bíróság a vádlott tizennyolcadik életévének betöltése után elkövetett bűncselekmény vagy bűncselekmények miatt a büntetőtörvénykönyvek értelmében alkalmazandó büntetést kiszabja és emellett a fiatalkorban elkövetett cselekményt vagy csupán a büntetés kiszabásánál veszi tekintetbe, vagy amennyiben az eset körülményeihez képest indokoltnak mutatkozik, a miatt a 43. § értelmében alkalmazható büntetések valamelyikét is kiszabja.

E szabály megfelelően alkalmazandó akkor is, ha a vádlott a 43. § szerint elbírálandó cselekmény vagy cselekmények mellett katonai bűncselekményben is bűnösnek mondatik ki.

1. Ez a törvényhely rést üt a Btk.-ban kifejezésre juttatott azon általános büntetőjogi elven, hogy a vádlottra *egy* ítéletben egynemű és egységes szabadságvesztés-büntetés kell kiszabni.

²⁷⁸ Ld. a Kbtbk.-hoz fűzött végrehajtási határozványokat.

²⁷⁹ Ld. a „D-4.” jelzetű szolgálati szabályzat 17. §-a 1. pontjának (3) bekezdését.

Ha tehát a bíróság az eset körülményei folytán a 43. §-ban foglalt valamely büntetés megállapítását is szükségesnek tartja, a büntetéseket külön-külön kell kiszabnia, illetőleg két vagy több, fiatalkorban elkövetett közönséges bűncselekmény két vagy több katonai (vagy pedig felnőttkorban véghezvitt) deliktummal való találkozása esetében két külön összbüntetést (pl. ötévi fogházat és tízévi börtönt) kell megállapítania. A büntetések együttes tartama azonban ilyenkor sem haladhatja meg a 15 évet (Btk. 100. §).

2. A *súlyosítások* alkalmazása szempontjából ebben az esetben is irányadók a 8. §-hoz fűzött megjegyzések 7. pontjának (1) bekezdésében foglaltak.

3. A *feltételes szabadságra bocsátás* előfeltételét képező kitöltendő büntetésrész a büntetések együttes tartama alapján állapítandó meg.

4. Az egy ítélettel különböző nemű szabadságvesztés-büntetésre ítélt egyénen a „D-4.” jelzetű szabályzat 35. §-ának 6. pontja értelmében mindig először a súlyosabb nemű szabadságvesztés-büntetést kell végrehajtani.

5. Ha a fiatalkorban elkövetett, s egymással halmazatban álló közönséges bűncselekmények valamelyike a 49. § (2) bekezdésében vagy az Élt. 87. §-ában megjelölt bűncselekmények közé tartozik (ld. a 43. §-hoz írt 11. jegyzetet is), a halmazat a Btk. általános szabályai szerint lesz büntetendő, erre az esetre tehát a fenti § nem vonatkozik.

48. § Az ellen, aki a büntett elkövetésekor életének tizennyolcadik évét már meghaladta, de huszadik évét még be nem töltötte, a törvény szerint halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmény miatt tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházbüntetést kell megállapítani.

Ez a büntetés a Btk. 92. §-a alapján a halállal büntetendő cselekmény esetében: három évi, az életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmény esetében: két évi fegyháznál kisebb mértékre nem szállítható le.

1. A 18. év betöltésével beáll a *feltétlen felelősség* kora, a 20. év betöltéséig azonban a legsúlyosabb két büntetési nem nem alkalmazható.

A 49. §-ban és az Élt. 87. §-ában megjelölt cselekmények esetében ez a § sem jöhet tekintetbe (ld. a 43. §-hoz írt 11. jegyzetet is).²⁸⁰

²⁸⁰ A Ktbt. – az Élt. 87. §-ában említett – 46. §-a helyett a 48. §-t kell érteni.

2. Minthogy a véghezvitt büntetettre itt a törvény 10 évtől 15 évig terjedhető fegyházbüntetést állapít meg, a kísérlet és bűnsegély büntetésénél a Btk. 66. §-ának (3) bekezdése figyelembe nem vehető, a büntetés tehát ilyenkor a fegyháznál enyhébb büntetési nemben is kiszabható.

3. *Rögtönítélő eljárásban* oly vádlottra, aki a tett elkövetésekor 18. évét már meghaladta, de 20. életévét még nem töltötte be (a 49. § (2) bekezdésében, illetőleg az Élt. 87. §-ában említett deliktumok közé nem tartozó), közönséges bűncselekmények miatt halálbüntetés helyett ugyancsak 10 évtől 15 évig terjedhető fegyházbüntetést kell kiszabni (Élt. 48. §-a).

49. § Katonai büntettek és katonai vétségek esetében a 43., 44. és 48. § nem nyer alkalmazást. Ily büntettekre és vétségekre a törvényben megállapított büntetés alkalmazása független a tettes életkorától.

Ezt a rendelkezést akkor is alkalmazni kell, ha a katonai bűncselekmény az elkövetés céljánál vagy módjánál vagy más körülménynél fogva ugyanúgy vagy súlyosabban büntetendő közönséges bűncselekménnyé minősül.

1. E § szerint tehát törvényünk – 43–44. és 48. §-aiban foglalt – különleges rendelkezései (*katonai szolgálati és fegyelmi* okokból) a katonai büntettek és katonai vétségek esetében, valamint abban az esetben, ha a katonai bűncselekmény az elkövetés céljánál vagy módjánál vagy más körülménynél fogva valamely ugyanúgy vagy súlyosabban büntetendő közönséges deliktumba olvad bele, illetőleg ily bűncselekménnyé minősül át, alkalmazást nem nyerhetnek.²⁸¹ De nem jöhetnek az Élt. 87. §-a értelmében (állambiztonsági okokból) a szóban forgó büntetésenyhítő rendelkezések akkor sem tekintetbe, ha az elkövetett cselekmény az Élt. 60. §-ában meghatározott (illetőleg az Élt. 61. vagy 62. §-ai szerint minősülő) hűtlenség törvényes fogalma alá esik.

A büntetőjogi felelősségre vonásnak azonban a fiatalkorban elkövetett, imént említett cselekmények miatt is csak ama feltétel mellett lehet helye, ha a fiatalkorúnak a bűncselekmény véghezvitelkor megvolt a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége, a 41. és 42. § tehát itt is irányadó (ld. a vonatkozó törvényhelyeknél tett megjegyzéseket is).

²⁸¹ Így pl. az Átv. 2. §-ának (1) bekezdése szerint minősül az az egyébként más minősítés alá eső katonai deliktum, melyet az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően és annak céljára követtek el (ld. miniszteri indoklás 27.).

3. Minthogy a katonai bűncselekményekre irányuló *sikertelen* rábírás (35. §) és a katonai deliktumokhoz fűződő *részesség* (36. §) is *katonai bűncselekmény*, a fenti § az ily rábírásra, illetőleg az ily részességre is vonatkozik, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy a vádlott katonai vagy polgári egyén-e (ld. az Élt. 8. §-ának 2. pontját). A polgári büntetőbíráskodás körében azonban ilyenkor a Bn. és az Fb. rendelkezéseit kell alkalmazni (Élt. 95. §-ának (2) bekezdése).

4. A 20 éven aluli életkor az 1. pontban említett cselekményeknél *enyhítő körülményként* mérlegelendő (51. § 1. pontja).

5. A fellebbezés tekintetében ld. az Élt. 30. §-át is.

50. § Súlyosító körülmények különösen:

1. az ismétlés és a visszaesés,
2. az erkölcsileg és társadalmilag elítélendő indító ok,
3. másnak, főleg fiatal egyénnek elcsábítása a bűnelkövetésre, vagy a följebbvalónak részvétele az alattosnak bűncselekményében,
4. az érett megfontolás és tervszerű előkészítés vagy az elkövetésben megnyilvánult konokság vagy különös durvaság,
5. a jogsértésnek vagy veszélyeztetésnek szándékosan előidézett nagysága,
6. a véghezvitel után tanúsított közönyös és embertelen magatartás.

51. § Enyhítő körülmények különösen:

1. a húsz éven aluli vagy a hetven évet meghaladó életkor,
2. az alacsony értelmi és erkölcsi fejlettség,
3. a feddhetetlen előélet,
4. az erkölcsileg és társadalmilag menthető indító ok,
5. az a körülmény, hogy a cselekmény mások csábítására vagy oly egyén utasítására követtetett el, akinek a tettes engedelmisséggel tartozik, vagy akitől függ,
6. az öntudatnak vagy elmetehetségnek a beszámíthatóságot ki nem záró zavara, feltéve, hogy ezt a cselekmény elkövetője nem a véghezvitelre irányuló céllal idézte elő, továbbá az erős felindulás,
7. a különösen kedvező alkalom,
8. a nyomasztó anyagi viszonyok,
9. a jogsértésnek vagy veszélyeztetésnek tudatosan okozott csekély volta, habár nagyobbak előidézésére az alkalom megvolt,
10. a súlyos kényszerhelyzet,

11. az őszinte megbánás, valamint a tett következményeinek elhárítására és jóvátevésére törekvés,

12. katonai büntett vagy katonai vétség esetében az, hogy elkövetője az állásának vagy szolgálatának megszegett kötelességei tekintetében még kellően kioktatva nem volt.

Az 50. és 51. §-okhoz

1. A büntetéskiszabás kérdésében a Btk., egyezően a klasszikus kódexek többségével, mindössze annyiban intézkedik, hogy kötelezővé teszi a bíróra nézve „a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények” figyelembevételét (Btk. 89. §), és ezenkívül szabályozza e körülményeknek a büntetés mértékére való hatását (Btk. 90–92. §).

A modern büntetőjog-tudomány ezeket a szabályokat kielégítőnek nem tekinti, s egyre nyomatékosabban követeli, hogy a büntetőtörvények a bírót – a bírói szabad mérlegelés rendszerének fenntartása mellett – a joggyakorlat „egyöntetűbbé és szilárdabbá tétele” érdekében részletesebb útmutatásokkal lássák el.²⁸² A legújabb büntetőtörvény-javaslatok (így pl. az 1926. évi csehszlovák és az 1927. évi német tervezet) már meg is felelnek ennek a kívánságnak, az általuk felállított büntetéskiszabási vezérelvek biztos iránytűi lesznek az ítélezésnek. Törvényünk nem követte ugyan ezen javaslatok példáját, de a súlyosító és enyhítő körülmények *példaszerű* felsorolásával mégis megfelelően tájékoztatja a bírót a törvényhozás intenciói felől, s jelesül arról, hogy a bírónak a büntetés kiszabásánál két szempontra kell figyelemmel lennie. Mégpedig a tettes bűnösségére és a büntetés által elérendő célokra, s ezért enyhítő, illetőleg súlyosító körülményekként kell mérlegelnie mindazon momentumokat, melyek a bűnösség kisebb vagy nagyobb fokára engednek következtetést, továbbá azokat, melyek a tettes jellemét, egyéniségét kedvező vagy kedvezőtlen megvilágításba helyezik.

2. A súlyosító és enyhítő körülmények értékelésének általános szabályai:

a) A tényálladék elemét képező, valamint a súlyosabb vagy enyhébb minősítést maga után vonó körülmény a büntetés kiszabásánál súlyosító, illetőleg enyhítő körülményként, figyelembe nem vehető.

b) Azokat a körülményeket, melyeket a törvény egyes bűncselekményeknél, mint privilegizáló vagy minősítő körülményeket értékelt, azoknál a hasonló jogtárgyakat sértő deliktumoknál, melyek mint ilyenek, a törvény által tekintetbe nem vétettek,

²⁸² FINKEY Ferenc: A motívumok értékesítése a legújabb büntető törvényjavaslatokban. Pfeifer F., Budapest, 1910. 25–26. és M. E. MAYER 1923. i. m. 486.

enyhítő, illetőleg súlyosító körülményként kell számításba venni. (Így pl. a 67. § szerint büntetendő függelemsértésnél súlyosító körülményt képez, ha a tiszteletszegés szolgálatban, több katonai egyén előtt vagy háború idején követtetett el.)

c) Az enyhítő és súlyosító körülmények értékelésénél nem azok mennyisége (száma), hanem minősége (súlya) a mérvadó.

d) A törvény, illetőleg a bírói gyakorlat által elismert enyhítő körülmény hiánya vagy annak ellentéte nem feltétlenül súlyosító és megfordítva.²⁸³

3. *Visszaesés* (recidiva) akkor forog fenn, ha a büntetett olyan cselekményt követ el, amilyenért vagy amelyhez hasonlóért már büntetve volt, feltéve, hogy büntetését annak idején teljesen kiállotta, s a büntetés kiállása és az újabb bűncselekmény elkövetése közt tíz év (kihágásoknál két év) még nem telt el.²⁸⁴

Ismétlés (iteratio delikti) akkor állapítandó meg, ha a büntetett megelőzőleg ugyanolyan bűncselekmény miatt már fegyelmi úton fenytve volt, vagy pedig elítéltetett ugyan, azonban az újabb bűncselekmény elkövetése valamely feltétel hiánya okából (pl. azért, mert az illető előző büntetését nem töltötte le) visszaesésnek nem tekinthető.

A visszaesés tehát mindig nyomósabb súlyosító körülmény, mint az ismétlés.

Indítók (motivum) alatt mindazon érzelmeket, indulatokat vagy vágyakat értjük, melyek a bűncselekmény elkövetésére irányuló akarati elhatározást életre hívják.

Erkölcstelen és társadalmilag elítélendő indítók (50. § 2. pontja) pl. a nyereségvágy, bosszú, gyűlölet, irigység, bírvágy, kapzsiság, hiúság, érzékiség, nemi ösztön, haszonlesés, míg *menthető* motívum (51. § 4. pontja) pl. a könyörület, szánalom, önségély, szeretet, részvét, jogos felháborodás.

A 20, illetőleg 18 éven *aluli* kor (51. § 1. pontja) csupán olyan bűncselekmény miatt történő elítéltetésnél vehető enyhítő körülményként figyelembe, mely bűncselekménynél törvényünk a 20, illetőleg 18 éven aluli korhoz büntetést enyhítő hatályt nem fűzött.

Az *értelmi és erkölcsi fejlettség* (51. § 2. pontja) fogalmát illetően ld. a 41. §-hoz írt 2. jegyzetet.

A *feddhetetlen előélet* (51. § 3. pontja) a bírói gyakorlat szerint egyértelmű a büntetlen előélettel. Ez a jogi felfogás nem látszik helytállónak, nézetünk szerint ugyanis a feddhetetlen, vagyis kifogástalan előélet megállapításához egyfelől nem elegendő, hogy az illető még büntetve nem volt. Másfelől azonban nincs akadálya annak, hogy esetleg feddhetetlen előéletűnek minősítsék az is, aki előzőleg már büntetve volt, így pl. nem vehető figyelembe a szóban forgó enyhítő körülmény annál a büntetlen előéletű

²⁸³ VÁMBÉRY 1918. i. m. 149.

²⁸⁴ A visszaesésről bővebben ld. a 94. §-hoz írt 3. jegyzetet.

egyénél, aki hosszabb időn keresztül csavargó, munkakerülő, botrányt keltő vagy kicsapongó életet élt, de igen annál a példás életű embernél, aki mondjuk párviadalért már elítéltetett.²⁸⁵

Az 51. § 12. pontjában említett enyhítő körülmény nemcsak újoncokra, hanem más, hosszabb szolgálattal rendelkező katonákra is vonatkozik, ha az általuk teljesítendő (s különös kioktatást igénylő) szolgálat tekintetében kellően kioktatva nem voltak.²⁸⁶

4. Végül hangsúlyoznunk kell, hogy miután a súlyosító és enyhítő körülmények példaszerű felsorolása *kizárólag* azt a célt szolgálta, hogy a bíró a törvényhozás intenciói felől megfelelően tájékozotva legyen, az 50. és 51. §-okban említett súlyosító és enyhítő körülmények a bírói gyakorlat által elfogadott *más* súlyosító, illetve enyhítő körülményeknél nagyobb jelentőségűeknek, nyomatékosabbaknak *nem* tekinthetők.

52. § A jelen törvény szerint agyonlövésssel végrehajtandó halálbüntetéssel sújtott bűncselekmény miatt a Btk. 91. §-a feltételeinek fennforgása esetében tíz évnél, a Btk. 92. §-a feltételeinek megléte esetében pedig öt évnél nem rövidebb tartamú fegyház- vagy börtönbüntetést kell megállapítani, még pedig fegyházbüntetést akkor, ha a bűncselekményt ez a törvény ama különös ismertető jelek hiányában, amelyektől a halálbüntetés alkalmazása függ, fegyházzal sújtja.

1. Az Élt. 72. §-a és 95. §-ának (2) bekezdése szerint – az e §-okban megjelölt cselekmények elkövetése esetében – a jelen törvény első részének rendelkezéseit a *polgári* büntetőbíráskodás körében is alkalmazni kell, ha azok a közönséges büntetőtörvények rendelkezéseinél enyhébbek. Ennek folytán a polgári büntetőbíráóságok az agyonlövésssel büntetendő cselekményeknél a Btk. 91., illetőleg 92. §-aiban foglalt feltételek fennforgásakor a halálbüntetés helyett alkalmazandó szabadságvesztés-büntetést nem a Btk. vonatkozó §-a, hanem a fenti § alapján kötelesek megállapítani.

2. A Kbp. 309. §-a hatályon kívül helyezettett (ld. az Élt. 101. §-át is).

²⁸⁵ August FINGER: Das Strafrecht. C. Heymann, Berlin, 1902. 710.

²⁸⁶ DAMIANITSCH 1855. i. m. 113. és LELEWER 1909. i. m. 49.

53. § Ahol a jelen törvény Második Része „súlyos eset”-ekre külön büntetési tételt állapít meg, súlyos esetnek azt kell tekinteni, amelyben maga a jogsértés vagy annak következménye tárgyi értelemben véve súlyos.

1. Jogsértés alatt az illető bűncselekmény jogi tárgyán ejtett sérelmet, a jogsértés következményei alatt pedig *más* jogilag védett érdekek – a szóban forgó sérelemből folyó – minden olyan megzavarását kell érteni, mely a tettes további cselekvése nélkül következett be és nem meríti ki valamely önálló bűncselekmény törvényes fogalmát.

Hogy a jogsértés, illetőleg annak következménye súlyos-e, az ténykérdés, ami a szükséghez képest szakértők közrevonásával állapítandó meg.

Súlyos eset a *jogsértés nagyságánál* fogva pl. a 67. § szerint büntetendő függelemsértésnél az előjáró (följebbvaló) feltűnően durva megsértése, a 132. §-ba ütköző szolgálati bűncselekménynél a megrongált tárgyak nagy értéke. A *jogsértés súlyos következményeinél* fogva pedig pl. a 102. §-ba ütköző őrszolgálati bűncselekménynél az, ha e deliktum folytán nagy mennyiségű hadianyag pusztult el vagy katonai egyének hadifogságba jutottak, a 133. § 2. pontjába ütköző szolgálati bűncselekménynél pedig az, ha ennek következtében fegyverek és lőszeresek kerültek az ellenség hatalmába.

A kérdéses minősítő körülmény megállapításának *nem feltétele*, hogy a tettet a jogsértés *súly*a vagy a jogsértés *következményei*, illetőleg ezek *súly*a tekintetében *bűnösség* terhelje. A „súlyos eset” ennél fogva már fennforog akkor is, ha a bűncselekmény alanya a most említett körülményeket nem látta előre, sőt akkor is, ha azokat nem is láthatta előre. A lényeg csupán az, hogy ezek a körülmények a tettes magatartásával okozati összefüggésben legyenek.

A büntetőjog-tudomány mai fejlett állása mellett a praeter intentionem beállott körülmények minősítő hatállyal való felruházása elméleti szempontból kifogás alá eshet ugyan, ha azonban figyelembe vesszük, hogy a katonai bűncselekmény elkövetésével a tettes olyan okfolyamatot indít meg, mely a különleges katonai viszonyok folytán igen gyakran a célba vett eredményen túlmenő, sokszor katasztrofális következmények előidézőjévé válik, akkor a fokozott büntetésben rejlő visszatartó erő nagy kriminálpolitikai jelentőségénél fogva, a szóban forgó minősítő körülmény Ktbtk.-ba való felvételét indokoltnak és igazoltnak kell tekinteni.

2. A megbeszélésünk tárgyát képező minősítő körülmény a 67., 70., 80., 92., 101., 103., 106., 109., 113., 115–121., 126–127., 130–134. §-ban fordul elő, és ezenkívül megtaláljuk azt az Élt. 86. és 93. §-aiban is.

A „súlyos eset”-nek a fenti §-ban nyújtott fogalommeghatározását az Élt. szempontjából is irányadónak kell tekinteni.

3. A jogsértés *szándékosan* előidézett nagysága külön súlyosító körülményként mérlelendő (50. § 5. pontja).

4. „Súlyos eset” fennforgásakor sincs akadálya annak, hogy pl. a Btk. 92. §-a vagy jelen törvény 76. §-a alapján a büntetés a vonatkozó büntetési nem legkisebb mértékére szállíttassék le, vagy ha ez is túl szigorú volna, a meghatározottnál enyhébb büntetési nemben állapíttassék meg.

5. Ott, ahol a törvényhozó a szigorúbb beszámítást kizárólag a jogsértés súlyos következményeitől akarta függővé tenni, ahol tehát a jogsértés objektív súlyához nem kívánt minősítő joghatályt fűzni, a „*súlyos hátrány*”, illetőleg „*nagy hátrány*” megjelölést használta (ld. pl. a 73., 88., 90., 103. és 105. §-okat, továbbá a 108. § 1. pontját). A jogsértés következményei és a bűncselekményből származó hátrány tehát szinonim fogalmak.

A „súlyos eset”-nek a „nagy hátrány”-nyal való szembeállítására nézve ld. a 103. §-nál tett megjegyzésünket.

54. § Az előzetes letartóztatásnak és a vizsgálati fogságnak a terhelt hibájától függetlenül előállott tartamát a szabadságvesztésbüntetésbe, valamint a pénzbüntetésbe be kell számítani.

1. A bűncselekmény *egyedüli* büntetőjogi következménye a törvényben megállapított *büntetés*, ennek folytán minden más joghátrány, mely a büntettest bűncselekményével kapcsolatban a bűnvádi eljárás során az állam részéről éri, az igazság érdekében a lehetőséghez képest jóváteendő.²⁸⁷ Ez a megfontolás volt az, ami a büntetőjog-tudomány művelőit arra indította, hogy az előzetes fogvatartás (tehát az előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság) *minden feltételtől független* kötelező beszámítását követeljék.²⁸⁸

Törvényünk ugyan a szóban forgó kérdést elméleti szempontból teljesen kifogástalanul nem szabályozta, mert fenntartotta a Btk. 94. §-ában felállított azt a feltételt, hogy az előzetes fogvatartás csupán a terhelt *hibájától függetlenül* előállott része képezheti a büntetésbe való beszámítás tárgyát. Azáltal viszont, hogy a most említett feltétel fennforgása esetére a beszámítást a *fogság időtartamára való tekintet nélkül* kötelezővé tette, jobban megközelítette a tökéletes megoldást, mint a Btk., mely csupán a *hosszú tartamú* vizsgálati fogság beszámításának ad helyt.

²⁸⁷ Wilhelm HETZEL: Die Untersuchungshaft nach deutschem, österreichischem, französischem und englischem Rechte. In: Strafrechtliche Abhandlungen 26. Schletter, Breslau, 1899. 51–52.

²⁸⁸ BAUMGARTEN Izidor: Az előzetes letartóztatás és vizsgálati fogságról. Magyar Jogászegyleti Értekezések 1890/51. 63., ANGVAL 1920. i. m. 475. és VÁMBÉRY 1918. i. m. 154.

Törvényünk a most említett eltéréstől eltekintve a Btk. 94. §-át érintetlenül hagyta. A katonai bíraskodás körében is hatályosul tehát az a rendelkezés, hogy az ítéletben mindenkor szerepelnie kell, hogy a beszámítás által a büntetésből mennyi vétetett kitöltöttnek, továbbá az a szabály, hogy a szabadságvesztés-büntetésnek az előzetes fogvatartás legfeljebb egyenlő tartamú idejét pótolhatja.

2. A fenti § kizárólag az *elsőfokú ítélet kihirdetéséig* elszenvedett előzetes letartóztatásra, illetőleg vizsgálati fogságra vonatkozik, míg arra nézve, hogy a most megjelölt időpont után letartóztatásban töltött idő mely esetben számítható be a büntetésbe, a Kbp. 417. §-a és az Élt. 38. §-a irányadó.

3. Előzetes letartóztatás alatt nemcsak a Kbp. értelmében vett előzetes letartóztatást kell érteni, hanem minden olyan fogvatartást, melyet valamely hatóság, legyen az akár belföldi, akár *külföldi*, bűncselekmény gyanúja miatt a bűnvádi eljárás sikere, tehát az anyagi jog megvalósítása érdekében elrendelt (ilyen pl. az ún. kiadatási letartóztatás).

4. Az előzetes letartóztatás, illetőleg a vizsgálati fogság csupán abban az esetben számítható be:

a) ha az azon *eljárás* során rendeltetett el, mely a terhelt elítéltetéséhez vezetett, ha mindjárt az elítélt az őt terhelő cselekmények közül ama deliktum vádja alól, mely a fogvatartás alapját képezte, felmentetett is;

b) a most említett feltétel, tehát az eljárás azonosságának hiánya esetén pedig akkor, ha a fogság ama *cselekmény* miatt rendeltetett el, mely tekintetében a vádlott bűnösségét az ítéldbíróság megállapította. Eszerint nem lehet kitérni a beszámítás alól, ha pl. a vizsgálati fogsággal kapcsolatban elrendelt, de megszüntetéssel végződött bűnvádi eljárást az illetékes parancsnok utóbb a terhelt szabadlábon hagyása mellett a Kbp. 402. §-a alapján újból megindíttatja, s ez az eljárás elítéltetéssel nyer befejezést.²⁸⁹

5. Az előzetes letartóztatásnak és vizsgálati fogságnak csakis a terhelt *hibájától függetlenül* előállott tartama számítható be a büntetésbe, ha tehát az előzetes letartóztatást vagy a vizsgálati fogságot, illetőleg annak elhúzódását a terhelt *rosszhiszeműen* maga idézte elő (pl. elmebetegség színlelésével elmeállapotának megfigyelését tette szükségessé vagy a halogatás nyilvánvaló célzatával tett indítványai felesleges tanúkihallgatásokat eredményeztek), beszámításnak nincs helye. A perjog által megengedett védelmi eszközök igénybevétele azonban (pl. felfolyamodás) a beszámítás akadályát nem képezheti.

²⁸⁹ FRANK 1925. i. m. 183. és OLSHAUSEN 1927. i. m. 330.

6. *Halálbüntetés* kiszabása esetén az előzetes letartóztatás, illetőleg vizsgálati fogság nem számítható be. Ennek szüksége és ideje csak a halálbüntetés kegyelemből történő szabadságvesztés-büntetésre leendő átváltoztatásakor következik be. *Életfogytig tartó fegyházbüntetés* esetében azonban – tekintettel a közvetítő intézetbe szállítás és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségére – a beszámítás tárgyában határozni kell.²⁹⁰

7. Ha a bíróság *pénzbüntetést* szabott ki, a beszámítás úgy történik, hogy a bíróság az előzetes letartóztatás, illetőleg vizsgálati fogság tartamának megfelelő (s a II. Bn. 10. §-ában adott átváltoztatási kulcs alapján megállapítandó) pénzösszeget a pénzbüntetés összegéből levonja.

8. A Btk. 94. §-ának az a rendelkezése, hogy az előzetes fogvatartás „a büntetésnek legföljebb egyenlő tartamú idejét pótolhatja”, úgy értendő, hogy a büntetésből nem vehető hosszabb tartam kitöltöttnek, mint amilyen hosszú tartamú az előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság volt (pl. négyhavi vizsgálati fogság által hathavi fogházbüntetés nem pótolható).

A polgári bírói gyakorlat szerint az előzetes letartóztatás, illetőleg vizsgálati fogság beszámítandó tartama csupán az elzárás-, fogház- és államfogház-büntetésbe tudható be *teljes mértékben*,²⁹¹ mert kizárólag ezek a büntetési nemek azok, melyek az előzetes fogvatartással lényegileg egyenlő súlyúak.²⁹² Ezen gyakorlat elfogadása esetén a katonai bíróságok a fegyház- és börtönbüntetésbe, nemkülönben a *súlyosítások* alkalmazása által megrövidített elzárás- és fogházbüntetésbe az előzetes letartóztatás, illetőleg a vizsgálati fogság – a terhelt hibájától függetlenül előállott – tartamát csak *aránylagosan megrövidített* mértékben számíthatják be.

9. A joghatályok (visszaesés megállapítása stb.) szempontjából a kiállott büntetéssel teljesen azonos megítélés alá esik, ha az előzetes letartóztatás, illetőleg a vizsgálati fogság által az *egész büntetés* kitöltöttnek vétetett.

10. *Összbüntetés* kiszabása esetében – a polgári büntetőbíróságok állandó gyakorlata szerint – az előzetes letartóztatás, illetőleg a vizsgálati fogság külön ítéletekben kitöltöttnek vett ideje nem változtatható meg.

²⁹⁰ Ld. a m. kir. Kúria 14. számú döntvényét.

²⁹¹ Ld. a m. kir. Kúria 4. számú döntvényét.

²⁹² ANGYAL 1920. i. m. 476. és ISAÁK i. m. 63.

11. *A beszámítás kimondása* oly módon történik, hogy a bíróság az ítéletben előbb meghatározza a büntetést, majd megállapítja, hogy ebből az előzetes letartóztatás, illetőleg vizsgálati fogság által mennyi vétetett kitöltöttek, mert – miként Angyal mondja²⁹³ – „nem az a büntetés, ami a levonás után megmarad, hanem amit a bíróság a levonástól eltekintve megállapít.”

12. „A Kbp. (358. § 11., esetleg 5. pontja) módot nyújt arra, hogy az elsőfokú ítélet semmisségi panasszal támadtassék meg, ha az ítélet a beszámítás kérdésében egyáltalán hallgat, vagy bár »a terhelt hibája« (az indokokban) nincs megállapítva, mégsem számíttatik be az előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság egész tartama a büntetésbe. Ha pedig az a vitás, hogy mennyi a terhelt hibájára visszavezethető tartam, fellebbezni is lehet, amennyiben fellebbezésnek egyáltalán helye van.”²⁹⁴

²⁹³ ANGYAL 1920. i. m. 476.

²⁹⁴ Miniszteri indokolás 29.

VIII. FEJEZET

A bűnhalmazat

55. § Büntettnak, vétségnek vagy kihágásnak fegyelmi kihágással való halmazata esetében a büntetés kiszabásánál a fegyelmi kihágást megfelelően tekintetbe kell venni.

1. E § szerint büntett, vétség vagy kihágás fegyelmi kihágással való halmazata esetében nem a Btk. által az anyagi halmazat büntetése tekintetében általában elfogadott asperáció rendszere, hanem az absorpció elve érvényesül, ilyenkor tehát a bíróság a vonatkozó büntettre, vétségre vagy kihágásra megállapított büntetés felső határát nem emelheti fel, a büntetés kiszabásánál azonban a halmazatban álló fegyelmi kihágást megfelelően figyelembe kell vennie.

2. Az esetleges félreértések elkerülése végett hangsúlyoznunk kell, hogy a szóban forgó § büntett, vétség vagy bíróság hatáskörébe utalt kihágás valamely *közigazgatási hatóság hatáskörébe utalt* (törvényben megállapított) kihágással való találkozása esetére nem vonatkozik, az ily halmazat büntetésére nézve a Btk. szabályai mérvadók (ld. a 2. §-hoz fűzött 3. jegyzetet is).

56. § E törvénynek a lefokozásra vonatkozó rendelkezéseit akkor is alkalmazni kell, ha az elkövetett cselekményeknek csak egyike miatt volna is helye lefokozásnak.

„E rendelkezéssel a Btk. 103. §-a egészítették ki [a] világosság kedvéért, mert a lefokozásnak olyan esetben is helye lehet (22. és 23. §), amikor hivatalvesztés nem állapíttatik meg.”²⁹⁵

²⁹⁵ Uo.

IX. FEJEZET

A bünvádi eljárás megindítását és a büntetés végrehajtását kizáró okok

57. § A szökés büntettének üldözése tekintetében az elévülés a tettesre nézve kézrekerülésének napjával vagy a törvényes szolgálati idő leteltével veszi kezdetét.

1. A szökés *tartós* (folytonos) bűncselekmény.²⁹⁶

A tartós bűncselekmény (delictum continuum) jellemző vonása, hogy nem csupán a jogellenes állapotot létrehozó tevékenység, hanem maga a jogellenes helyzet is a tényálladáshoz tartozik, így az ily cselekmény mindaddig elkövetés alatt áll, az elévülés pedig mindaddig nem kezdődhet meg, amíg a jogellenes helyzet meg nem szűnik. A szökésnél ez a jogellenes helyzet a *szolgálati kötelezettség alóli kivonásban* áll. E deliktum tehát csakis akkor ér véget és az elévülés csakis akkor kezdődik meg, amikor újból lehetővé válik, hogy a katonai igazgatás a szökevénnel szemben rendelkezési jogát akadálytalanul gyakorolja, vagy amikor a szolgálati kötelezettség, s ezzel a távolmaradás jogellenesége megszűnik.

Noha ezek szerint a fenti § egy magától értetődő, tehát feleslegesnek látszó kijelentést tartalmaz, a szóban forgó rendelkezés törvényünkbe való felvételét mégis helyeselni kell. Mégpedig azért, mert egy tekintélyes írói csoport és a német „Reichsmilitärgericht” tagadásba veszi a szökés tartós bűncselekményi jellegét (ld. a 93. §-hoz írt 3. jegyzetet), így a törvény hallgatása esetén a szökés elévülésének kezdőnapja tekintetében a bírói gyakorlatban bizonytalanság támadt volna.

2. A *honvédség* kötelékébe *tiszti* minőségben belépő egyének törvényes szolgálati kötelezettségének időtartama egymás után következő 20 év, a *legénységi* egyéneké pedig egymás után következő 12 év. Azok törvényes szolgálati ideje, akik az imént említett idő után tovább óhajtanak szolgálni, mindig annak az évnek a végével ér véget, melyben a továbbszolgálatra irányuló kérelmet előterjesztették.²⁹⁷

²⁹⁶ Álláspontunk kifejtését ld. a 93. §-hoz fűzött 3. jegyzetben.

²⁹⁷ Ld. az 1921:XLIX. tc. 7–8. és 18. §-ait.

A *csendőrség* tisztjeinek szolgálati kötelezettsége 20 évre, a legénységi állományhoz tartozóké pedig hat évre terjed.²⁹⁸ Azok, akik köteles szolgálati éveik letelte után tovább kívánnak szolgálni, szolgálatukat 1-1 évre terjedő kötelezettséggel folytathatják.²⁹⁹

A *vámőrség* és a *folyamőrség* tagjainak törvényes szolgálati ideje teljesen egyezik a csendőrség tagjainak szolgálati idejével.³⁰⁰

Az elévülés csakis a törvényes szolgálati idő leteltét *követő* napon veheti kezdetét.

3. A fenti törvényhely csupán a *tettekre*, mégpedig kizárólag a 93. §-ban körülírt szökés tetteire vonatkozik, nem jön tehát tekintetbe a bűnrészességnél, valamint a 96. és 98. §-okban, továbbá az Élt. 78. §-ában meghatározott bűncselekményeknél. Az *önkényes eltávozás* esetében azonban a szóban forgó §-ban mondottak kifejezett törvényi rendelkezés nélkül is hatályosulnak, mert e deliktum tényálladékanak tárgyi oldala teljesen megegyezik a szökésével (ld. a 93. és 101. §-okhoz fűzött megjegyzéseinket). A *bűnrészesekre* nézve az elévülés kezdő napja az a nap, melyen az utolsó tevékenységi mozzanatot véghezvitték, illetőleg, ha közreműködésük mulasztásban állt, az a nap, melyen a jogilag parancsolt tevékenységet ki kellett volna fejteniük.

58. § A bűnvádi eljárás megindításának elévülésére vonatkozó általános szabályok a sajtó útján elkövetett bűncselekmények eseteiben is alkalmazandók.

„E § folytán nem alkalmazható a katonai büntetőbíráskodásban a sajtótörvény (1914:XIV. tc.) 48. §-a, mely a sajtó útján elkövetett bűncselekmény üldözhetésére külön elévülési időt szab. Ily külön elévülési időnek a katonai büntetőbíráskodásban, ahol a különleges sajtójogi felelősség elve különben sem érvényesül (34. §), nincs indokoltsága.”³⁰¹

²⁹⁸ A katonaságnál eltöltött előzetes szolgálatból a csendőrség tisztjeinek szolgálati idejébe legfeljebb tíz év, a legénységi egyének szolgálati idejébe pedig legfeljebb három év számítható be (ld. az 1922:VII. tc. 2. §-át).

²⁹⁹ Ld. az 1922:VII. tc. 2. §-át.

³⁰⁰ Ld. az 1922:VIII. tc. 3. §-át és az 1922:XIV. tc. 2. §-ának (2) bekezdését.

³⁰¹ Miniszteri indokolás 30.

59. § Fiatalkorúval szemben közönséges bűncselekmény esetén az elévülés az eljárás megindítását, ha a cselekmény a törvényben megállapított minősítése szerint büntett, öt év elteltével, és ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte s cselekményére öt éven felüli szabadságvesztésbüntetés van megállapítva, tíz év elteltével, ha a cselekmény vétség, három év elteltével zárja ki. Ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte és cselekményére a törvény halálbüntetést vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést állapít meg, az elévülés ideje tizenöt év.

1. A különleges elévülési idő a 43. §-ban megállapított büntetésenyhítési rendszer folyamánya, így *kizárólag* azoknál a *közönséges* bűncselekményeknél jön tekintetbe, melyeknél a törvény a fiatalkorhoz büntetést enyhítő hatályt fűzött. A 49. § (2) bekezdésében és az Élt. 87. §-ában megjelölt közönséges deliktumok elévülési idejére nézve tehát nem a fenti §, hanem a Btk. 106. §-a mérvadó.

2. A fiatalkorú által elkövetett *kihágás* tárgyában indítható eljárás, minthogy idevonatkozóan jelen törvény rendelkezést nem tartalmaz, a Kbt. 31. §-ában meghatározott idő, vagyis hat hó alatt évül el.

60. § A katonai bűnvádi perrendtartás 493. §-ának az elévülés félbeszakítására vonatkozó rendelkezései továbbra is érvényben maradnak.

A Btk. 108. §-a szerint az elévülést csakis *bírószági* határozat vagy intézkedés szakíthatja félbe, minthogy azonban a Kbp. értelmében „a nyomozást elvileg a honvéd ügyész végzi, és a nyomozás során az illetékes parancsnok oly jogot is gyakorol, amely a polgári igazságszolgáltatásban a bíróságot illeti”,³⁰² törvényünk továbbra is hatályban hagyta a Kbp. 493. §-át, mely szerint „a büntethetőség elévülésének félbeszakítása szempontjából minden hivatalos cselekmény, amelyet az illetékes parancsnok és a nyomozást teljesítő honvéd ügyész a bűncselekmény miatt a tettes ellen foganatosít, egy tekintet alá esik az illetékes bíróság nyomozó cselekményével.”

³⁰² Uo.

61. § A hadifogság ideje alatt elkövetett katonai bűntettek tekintetében a bűnvádi eljárás megindításának elévülése e fogság tartama alatt nyugszik.

62. § A magánindítvány az elsőfokú ítélebírósnak ítélethozás végett való visszavonulásáig vonható vissza, feltéve, hogy ily visszavonásnak egyáltalában helye van.

A Btk. 116. §-a szerint a magánindítvány az *ítélet kihirdetéséig* vonható vissza. Ezt a rendelkezést törvényünk azért nem recipiálta, mert a 62. §-ban megjelölt időpont „jobban megfelel a bíróság méltóságának”.³⁰³

63. § A jogérvényesen megállapított büntetés végrehajtása akkor is ki van zárva, ha azt kegyelemből az illetékes parancsnok engedte el.

E rendelkezés felvétele azért vált szükségessé, „mert a Kbp. szerint a rögtönítélő eljárásban, valamint a hadrakelt seregnél a parancsnok is gyakorolhat kegyelmet” (Kbp. 445. és 477. §).³⁰⁴

64. § A fiatalkorú ellen közönséges bűncselekmény miatt megállapított büntetés végrehajtását az elévülés, ha tíz évnél hosszabb tartamú fogházbüntetés állapított meg, húsz év elteltével, – ha tíz évi fogházbüntetés állapított meg, tizenöt év elteltével, – ha tíz évnél rövidebb, de öt évnél hosszabb tartamú fogházbüntetés állapított meg, tíz év elteltével, – ha államfogházbüntetés vagy öt évnél rövidebb tartamú fogházbüntetés állapított meg, öt év elteltével zárja ki.

A fiatalkorú által elkövetett kihágásra kiszabott büntetés, minthogy e tekintetben törvényünk nem intézkedik, a Kbt. 31. §-ában meghatározott idő, vagyis egy év alatt évül el.

65. § Az elévülés hatálya a jogerős ítélettel megállapított lefokozásra nem terjed ki.

E § „megfelel a Btk. 123. §-ának.”³⁰⁵

³⁰³ Uo.

³⁰⁴ Uo.

³⁰⁵ Uo.

KÜLÖNÖS RÉSZ

KATONAI BÜNTETTEK
ÉS VÉTSÉGEK S BÜNTETÉSEIK

I . F E J E Z E T

*Függelemsértés**

A katonai életviszonyok pusztán törvényi normákkal, tehát olyan parancsokkal és tilalmakkal, melyek a katonák kötelességeit a priori megállapítják, kielégítően nem szabályozhatók. E parancsok és tilalmak – a katonai élet sajátosságai folytán – oly rendelkezésekkel való kiegészítésre szorulnak, melyek a pillanatnyi helyzethez és a változó viszonyokhoz igazodnak.³⁰⁶ Minthogy ily rendelkezések kiadására csakis katonai funkcionáriusok alkalmasak, ily funkcionáriusokat kellett parancskibocsátó jogkörrel felruházni („előljárók”), és a törvényhozóra ezzel kapcsolatban csupán az a feladat hárult, hogy az előljárók által kiadott parancsok teljesítését, így a hadseregnek, ennek a bonyolult organizmusnak az egészséges életműködését a rendelkezésére álló eszközökkel a legmesszebbmenően biztosítsa.

Ámde az engedetlenség büntetés alá helyezésével egymagában az imént említett törvényhozói feladat megnyugtató megoldást nem nyert volna. A mindennapi élet tapasztalatai ugyanis azt mutatják, annak, hogy az engedelmességre kötelezettek akarataikat az előljárók akaratának alárendeljék, a legfontosabb feltétele az előljárói tekintély. Ezt a gondolatot ékesszólóan juttatta kifejezésre a német katonai büntetőtörvény javaslatának parlamenti tárgyalása során [Helmuth] Moltke [1800–1891]. Örök érvényű szavai szerint „bedarf es einer *ungemein starken Autorität*, um Tausende von Menschen zu bestimmen unter den schwierigsten Verhältnissen, unter Leiden und Entbehrungen Gesundheit und Leben an die Ausführung eines gegebenen Befehles zu setzen.”

Ha tehát a katonai büntetőtörvények az engedelmisséget valóban hatékonyan akarják biztosítani, úgy az előljárói tekintélyt is megfelelő erősségű védelmi övvel kell körülbástyázniuk.

A Ktbt.-ban megtaláljuk a védelem ily kétirányú kiépítését, mert e törvénykönyv 66. §-a – miként nyomban látni fogjuk – a szolgálati parancs iránti engedetlenségen

³⁰⁶ Karl Lorenz BINDING: Die Normen und ihre Übertretung – Eine Untersuchung über die Recht-mässige Handlung und die Arten des Delikts I. F. Meiner, Lipcse, 1922. 51–52.

* Radó Nyomdai Műintézet, Budapest, 1934.

kívül minden olyan magatartást is bűncselekménynek nyilvánít, melyben az előljáró vagy följebbvaló iránt kötelező tisztelet (szándékos) mellőzése nyilvánul meg.³⁰⁷

66. § Függелеmsértést követ el az a katonai egyén, aki előljárója vagy följebbvalója iránt a köteles tiszteletet mellőzi, vagy a szolgálati parancsnak akár szándékosan, akár gondatlanságból nem engedelmeskedik.

A tisztelet mellőzése³⁰⁸

1. *A tiszteletmellőzés fogalmi körének határai.* Ha e törvényi rendelkezés tiszteletmellőzésre vonatkozó részét a függелеmsértés fejezetében elhelyezett többi rendelkezéstől elszigetelten vennénk bonckés alá, kétségtelen, hogy – már a tényálladék negatív színezetére való tekintettel is – az alárendeltek (alattosok) csakis azon magatartásait vonnánk a tisztelet mellőzésének fogalma alá, melyekben akár aktív, akár passzív alakban az előljáróval (följebbvalóval) szemben kötelező *különös tisztelet elmulasztása* nyilvánul meg. Vagyis azokat a cselekvősegeket, melyek (mint pl. a bizalmaskodó kézmozdulatok, a meg nem engedett tréfás megjegyzések, a feleselés, a tisztelgés vagy a tiszteletadásnál előírt testtartás – vigyázzállás – elmulasztása, a bemutatkozásnál kötelező „alázatos” szó elhagyása) egy, a katonai közigazgatási jogban gyökeredző, s *kizárólag* a katonákhoz intézett norma által megállapított kötelesség megszegésében állnak.

Ám a törvény nem ennek a felfogásnak az alapjára helyezkedett, hanem – miként az a 68. és 69. §-okból kitűnik – a kérdéses fogalom kereteinek rendkívüli tágításával tiszteletmellőzésnek nyilvánította az előljáróval (följebbvalóval) szemben elkövetett azon cselekményeket is, melyek *egyébként rágalalmazást vagy becsületsértést képeznének*.

Ehhez képest a tisztelet mellőzése által elkövetett függелеmsértésben nem csupán az az alárendelt (alattos) válik bűnössé, aki a) a tisztelet külső jeleit elmulasztja vagy oly magatartást tanúsít, melytől való tartózkodást éppen az előljáróval (följebbvalóval) szemben kötelező különös tisztelet kívánja meg (*különös tisztelet elmulasztása*),³⁰⁹ hanem az is, aki b) az előljáró (följebbvaló) ellen becsületesítő, lealacsonyító vagy meg-

³⁰⁷ A följebbvalói tekintély ily fokozott oltalmazását nálunk az a körülmény tette indokolttá, hogy a Szolg. Szab. értelmében a följebbvalót megilleti a parancsnoklás autonóm átvételének, vagyis az esetenkénti parancsadásnak a joga (ld. bővebben a 66. §-hoz fűzött 3. jegyzetben).

³⁰⁸ Az anyag áttekintésének és könyvünk gyakorlati használatának megkönnyítése végett a jelen §-hoz fűzött jegyzetek keretei közt csak a „tiszteletmellőzés”-t fogjuk megbeszélés tárgyává tenni, míg az engedetlenség tényálladékának elemzésére később, a 72. és 73. §-ok rendelkezéseinek idézése után térünk rá.

³⁰⁹ ANGYAL 1927. i. m. 40.

szégyenítő kifejezést használ, vagy pedig ily cselekményt követ el (*becsületsértés*) és az is, aki c) az előjáróról (följebbvalóról) más előtt oly tényt állít vagy híresztel, mely valóság esetében az illető sértett ellen bűnvádi vagy fegyelmi eljárás megindításának oka lehet, vagy pedig őt közmegvetésnek tenné ki (*rágalmazás*).

2. *A jogi tárgy.* A jogtudománynak ma már általánosan elismert tétele, hogy a katonai bűncselekmények *közös jogtárgya: a fegyelem*.³¹⁰ Helytelen útra lépni azonban, ha ebből a megállapításból azt a következtetést vonnánk le, hogy most, mikor egy meghatározott katonai bűncselekmény törvényes tényálladékanak elemzésébe bocsátkozunk, a jogtárgy kérdése tekintetében már semminemű feladat nem hárul ránk. Ily felfogás, melyet pedig a katonai büntetőjog sok jeles művelője, így többek között M. E. Mayer is magáévá tett, a fegyelem fogalmának teljes félreismerésére mutatna. A fegyelem ugyanis nem más, mint a katonai életviszonyok jogilag szabályozott rendje, vagyis a jogrendnek az az eszmeileg élesen körülhatárolható része, melyet teljes alappal illethetünk a „*katonai jogrend*” megjelöléssel. A jogrend pedig – és e tekintetben nem tesz különbséget, hogy az „általános” vagy a „katonai” jogrendről van-e szó – mindig csak *közvetett* tárgya a büntetendő cselekményeknek,³¹¹ mert egy-egy bűncselekmény a jogrendet a maga egészében közvetlenül sohasem támadhatja meg, hanem azt a támadás csak egy meghatározott ponton, egyes alkotórészeiben érheti.³¹²

Egy meghatározott bűncselekmény monografistájának első teendője tehát annak felkutatása, hogy a jogrend mely alkotórésze, melyet az általa megbeszélés tárgyává tett deliktum közvetlenül sért vagy veszélyeztet, mert ez képezi az illető bűncselekménytípus elméleti és jogalkalmazási szempontból egyaránt fontos, jellegzetes (specifikus) jogi tárgyát.

Ezzel már körvonalaztuk is azt a kérdést, melyre az alábbiakban választ kell adnunk.

Egy széles körben elterjedt nézet magát a *függelme*t tekintí a függelme sértés jogtárgjának, így a jogilag oltalmazott érték szempontjából a függelme sértés különböző alakjai (tehát pl. a különös tisztelet elmulasztása és az engedetlenség) közt különbséget nem lát. Ezzel az állásponttal azonban, mely egyébként nyilván a törvény terminológiájában leli forrását, a legélesebben szembe kell fordulnunk. A függelme a Szolg. Szab. félreérthetetlen kijelentései szerint is kötelesség,³¹³ helyesen a tisztelet és engedelme sség kötelességének összfo galma, márpedig kötelességek – nézetünk szerint – jogtárgyként

³¹⁰ Ld. a 115. oldalon.

³¹¹ Ld. FINKEY 1914. i. m. 164.

³¹² Theodor Reinhold SCHÜTZE: Die nothwendige Theilnahme am Verbrechen zugleich ein Beitrag zur Läuterung der gesammten Lehre von der Verbrechermehrheit. Gebhardt, Lipcse, 1869. 64–65. és BIRKMEYER 1904. i. m. 1113.

³¹³ Szolg. Szab. I. rész 76–77. pont.

nem szerepelhetnek. Azok az írók, akik a kötelesség jogtárgyi lehetőségét vitatják,³¹⁴ szem elől tévesztik, hogy állásfoglalásuk a kötelesség öncélúságának elismerését jelenti, holott a jogtudomány mai állása mellett már nem támadhat kétség a tekintetben, hogy a kötelesség csupán eszköz, és pedig éppen a jog által kitűzött védelmi célok megvalósításának eszköze.³¹⁵ Az a védelemre utalt „valami” tehát, amit jogtárgy névvel jelölünk, nem maga a kötelesség, hanem az az érték, mely csak az illető kötelesség statuálásával tartható fenn. A jog azért támaszt követelményeket, hogy az ezeknek megfelelő magatartásokkal (a kötelességteljesítéssel) távol tartson bizonyos érzékzavarásokat.

Ha tehát a felvetett kérdést meg akarjuk oldani, akkor a minket érdeklő bűncselekmény törvényes fogalma mögött rejlő cselekvési szabály, illetőleg az ezáltal megállapított kötelesség megismerése után, nyomon kell követnünk az e kötelesség megsértéseként jelentkező magatartás – a jogtárgy kutatásánál delejtűt képező – irányát is.

Ami a tiszteletmellőzés fogalma alá eső, s fentebb az 1. jegyzet harmadik bekezdésében egymástól külön betűjelzéssel elhatárolt magatartások közelebbi vizsgálatánál szembetűnik, az a szóban forgó magatartások alapjául szolgáló *egységes* norma hiánya. A „különös tisztelet elmulasztása” ugyanis mindig parancs, a „becsületsértés” és „rágalmazás” pedig valamely tilalom megszegése. Az első helyen említett cselekmény alapját képező norma tehát, melyben egyébként, miként arra már az imént idézett jegyzetben rámutattunk, egy kizárólag a katonákkal szemben támasztott követelmény jut kifejezésre, pozitív színezetű és megfelelően megformulázva úgy szól, „tanúsíts különös tiszteletet előljárod (följebbvalód), illetőleg bizonyos vonatkozásban az iránt, akit a jog e tekintetben az előljárával azonos megítélés alá helyez.”³¹⁶ Ellenben a becsületsértés és a rágalmazás bázisát képező, s minden embert – személyi minőségére való tekintet nélkül – egyformán kötelező norma negatív színezetű és úgy szól, „tartózkodj mással szemben a megvetés kifejezésre juttatásától, illetőleg oly cselekmény elkövetésétől, mely alkal-

³¹⁴ Így pl. Lassa Francis Lawrence OPPENHEIM (Die Objekte des Verbrechens. Benno Schwabe, Basel, 1894. 153., 184., 194.) és Richard HONIG (Die Einwilligung des Verletzten. J. Bensheimer, Mannheim, 1919. 117.).

³¹⁵ Plasztikusan fejezi ki ezt a gondolatot Hans Kelsen (Hauptprobleme der Staatsrechtslehre – Entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1923. 570.): „in der Statuierung dieser Rechtspflichten besteht der Schutz den die Rechtsordnung gewährt.” (Kelsen állásfoglalásában csupán annyiban látunk eltérést fent kifejtett nézetünktől, hogy ő jogrend alatt nem a jog által létesített rendet, hanem a rend fogalma alá eső állapotot fenntartó és biztosító jogszabályok összességét érti.) Ld. egyébként még fejtegetéseink alátámasztására Max HIRSCHBERG „Die Schutzobjekte der Verbrechen spezielt untersucht an den Verbrechen gegen den Einzelnen – Eine konstruktivdogmatische Studie, zugleich ein Beitrag zur Strafrechtsreform” (In: Strafrechtliche Abhandlungen 113. Schletter, Breslau, 1910.) című művét.

³¹⁶ Ld. a Kbtbk. 71. §-ának (2) bekezdését.

mas arra, hogy másokban a megvetés benyomását keltse.”³¹⁷ Ha most már az e két norma által felállított és a normák közti eltérésnek megfelelően különböző kötelességeket sértő magatartások útját az ezek által a személyiségi javakon előidézett sérelem bekövetkezésének határáig követjük, problémánk szempontjából egyfelől a „különös tisztelet elmulasztása”, másfelől a „becsületsértés” és „rágalmazás” közt mélyreható különbséget fogunk észlelni. Míg a „becsületsértés” és a „rágalmazás” mindig mint a becsület valamelyik alkateleme, tehát a becsület lényegéhez tartozó tulajdonságok vagy a kötelességteljesítés kétségbevonásaként, illetőleg tagadásba vételeként jelentkezik,³¹⁸ addig a „különös tisztelet elmulasztása” a becsülettel, illetőleg ennek alkatelemeivel semmi vonatkozásban nincs.³¹⁹ Amit ez a cselekmény a *személyiségi javak* közül sért, illetőleg veszélyeztet, az a megtámadott személy *tekintélye*, más szóval az ő külső forrásokból táplálkozó fénye, értéke.³²⁰

Ha azonban ezzel az eredménnyel megelégednénk és a most bemutatott személyiségi javakban, tehát a személyes tekintélyben és a becsületben látnánk a tiszteletmellőzés jellegzetes jogi tárgyait, az e megállapítással megoldott fenti kérdést a megfejthetetlen kérdések egész csoportja váltaná fel.

Ily kérdések – hogy csak a jelentősebbeket említsük – a következők:

a) Ha a különös tisztelet elmulasztásának valóban a *személyes tekintély* a jogi tárgya, mily alapon teszi a törvény kötelezővé azon katona függelemsértés címén leendő felelősségre vonását, aki a tisztelet elmulasztásának a 71. § szerint minősülő esetét (a lovagias elégtételkérést) olyan egyén ellen követi el, aki a bűncselekmény *véghezvitele idején* sem

³¹⁷ A becsületet sértő cselekményeket lényegileg a megvetés kifejezésre juttatásának tekinti többek között ISAÁK (i. m. 487.), a Btk. javaslatához fűzött miniszteri indokolás (ld. Löw i. m. 438.), Oskar BÜLOW (Über den Schutz der Ehre und das Recht freier Meinungsäußerung. Der Gerischtssaal 1892/46. 269–270.), Kasimir THIEL (Iniuria und Beleidigung, eine Vorarbeit zur Bestimmung des Begriffes der Beleidigung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 61. Schletter, Breslau, 1905. 4–14.), M. E. MAYER (1907a. i. m. II. 22.), HIRSCHBERG (i. m. 119.), Karl HAMMELEY (Die Kollektivbeleidigung – Beleidigung von Personengesamtheiten und von Einzelpersonen durch Gesamtbezeichnung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 121. Schletter, Breslau, 1910. 5–6.), ROTHERMUND (i. m. 206.), Eduard KERN (Die systematische Abgrenzung der Verbrechenselemente bei der Beleidigung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 144. Schletter, Breslau, 1912. 33–34.), Wilhelm SAUER (Die Ehre und ihre Verletzung – Kritische Untersuchungen über Tatbestand und Rechtswidrigkeit der Beleidigung mit besonderer Rücksicht auf die deutsche Strafrechtsreform. In: Abhandlungen des kriminalistischen Instituts an der Universität Berlin 3. II. 1. J. Guttentag, Berlin, 1915. 80.), FRANK (1925. i. m. 392.) és Ernst Heinrich ROSENFELD (Mittäterschaft und Beihilfe bei subjektiv gefärbter Ausführungshandlung. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 161–162.).

³¹⁸ AUER 1928. i. m. 51.

³¹⁹ SAUER 1915. i. m. 70. és KERN 1912. i. m. 43.

³²⁰ Ld. Herbert ENGELHARD: Die Ehre als Rechtsgut im Strafrecht. J. Bensheimer, Mannheim, 1921. 67–68.

előjárója, sem feljebbvalója nem volt,³²¹ mikor már első tekintetre is nyilvánvaló, hogy az ilyen egyének személyes tekintélyének jogi védelméhez, ha ezen érték veszélyeztetéséről az adott esetben egyáltalában szó lehet, semminemű katonai érdek nem fűződhet.

b) Ha az előjáró (följebbvaló) sérelmére elkövetett becsületsértésnek és rágalmazásnak kizárólag a becsület, tehát olyan érték a közvetlen jogtárgya, mely „ha nem is teljesen, de legnagyobbbrészt az érdekelt személy rendelkezése alatt áll”,³²² érthetetlen előttünk, miért indul meg a szóban forgó cselekmények miatt hivatalból a bünvádi eljárás és miért nem ismerte el a katonai bírói gyakorlat a becsületében megtámadott előjáró (följebbvaló) *beleegyezésének* a függelemsértés jogellenességét kizáró hatályát.

c) És végül ha a „különös tisztelet elmulasztása” a „becsületsértéssel” és „rágalmazással” semminemű rokonvonást nem tüntet fel, mivel indokolható a törvény azon intézkedése, hogy ezeket az egymástól teljesen eltérő cselekménytípusokat a tiszteletmellőzés közös fogalma alá vonta?

Látjuk tehát, hogy az érdeklődési körünkbe tartozó cselekmények vizsgálatában nem állhatunk meg az ezek által megzavart személyiségi javaknál, hanem a szóban forgó magatartások útját a személyiségi javakon ejtett sérelem határán túlmenően is követnünk kell, és pedig mindaddig, míg olyan megtámadott értékhez nem jutunk, mely ha azt a tiszteletmellőzés specifikus jogtárgyává nyilvánítjuk, mindezekre az imént felsorolt kérdésekre kielégítő választ ad és újabb megoldatlan kérdéseknek nem enged helyt.

A most említett szempontból való kutatáshoz a fentebb részletezett kérdések azt a pozitív értékű útmutatást szolgáltatják, hogy mindenekelőtt azt a magatartást kell közelebbi vizsgálat alá vennünk, melynek a függelemsértő cselekmények közé iktatására mind ez idáig még magyarázatot nem találtunk, vagyis a lovagias elégtételkérés azon esetét, melyről az eddigi fejtegetések alapján mindössze annyit tudunk, hogy büntetés alá helyezésénél a személyes érték sérelme szerepet nem játszhatott (ld. az *a*) alatti kérdést).

Nézzük tehát, van-e olyan katonai szempontból védelemre utalt érték, melyet a szóban forgó cselekmény sért vagy veszélyeztet?

A 71. §-ban körülírt minősített eset gondos elemzése azt mutatja, hogy a lovagias elégtételkérés lényegileg *felelősségre vonás*, és pedig az előjárói tisztségből folyó olyan ténykedésekért való felelősségre vonás, melyekről a kihívott egyén, éppen az előjárói funkció kiemelkedő helyzeténél fogva, jogszabályaink értelmében csakis fölttes hatóságának tartozik számot adni. Lehet-e ezek után kétséges, hogy az ily felelősségre vonás – és ebből a szempontból közömbös, hogy a kihívó és kihívott között az előjárói viszony még fennáll-e vagy sem – voltaképpen magának az *előjárói tisztségnek* a semmibevételét

³²¹ Ld. a Ktbt. 71. §-ának (2) bekezdését.

³²² ANGYAL 1927. i. m. 101.

jelenti. Az a katona tehát, aki a 71. §-ban megjelölt okból lovagias elégtételt kér, tulajdonképpen az előljárói tisztséget, illetőleg e tisztség – az azt viselő személyétől teljesen független – tekintélyét támadja meg, tehát egy olyan védelemre alkalmas és méltó értéket, melynek hordozója az állam. Ezek szerint nem a passzív alanyként szereplő egyén személyes tekintélye, hanem az *előljárói* tekintély megzavarása volt az a körülmény, mely a 71. § (2) bekezdésében körülírt rendelkezés statuálását indokoltta tette.

És ha ezek után tekintetünket a tiszteletmellőzés törvényes tényálladékát megvalósító többi cselekmény felé fordítjuk, ahhoz a különös felfedezéshez jutunk, hogy nincs az e körbe tartozó cselekmények közül egy se, mely vagy az előljárói vagy a följobbvalói tekintélyt ne veszélyeztetné. Csakhogy míg a különös tisztelet elmulasztásának ez a közösségi érték a kizárólagos tárgya, addig az előljáró (följobbvaló) sérelmére elkövetett becsületsértés és rágalmozás mindig első vonalon a becsületet támadja, s csak másodszorban, e jogtárgyon keresztül, az előljárói (följobbvalói) tekintélyt.

Ezzel egy olyan védelemre utalt értéket találtunk, melynek jogtárgyként való elfogadásával mindazon kérdés megoldást nyer, melyekre eddig hiába kerestünk választ.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a tisztelet mellőzésének az *előljárói (följobbvalói) tekintély* a jellegzetes jogi tárgya.

3. *A passzív alany és a tettes.* A tiszteletmellőzésnek a följobbvaló és az előljáró, illetőleg a 71. § szerint minősülő esetben az a passzív alanya, aki az elégtételkérésre okul szolgált cselekmény kifejtése idején az illető tettes előljárója volt.

Följobbvaló a honvédség minden tagja mindazokkal szemben, akik *ugyanabban az állománycsoportban*³²³ nálánál alacsonyabb rendfokozatban vannak (Szolg. Szab. I. rész 61. pontja). A tisztikarok tagjai azonban egymással saját állománycsoportjukon kívül is a följobbvaló és alattos viszonyában vannak, a karpaszomány viselésére jogosult egyének pedig följobbvalói a velük egyenlő rendfokozatban lévő többi egyénnek is (Szolg. Szab. I. rész 62. pontja).

Az imént mondottakból következik, hogy a legénységnek csak a katonaállományhoz tartozó egyének lehetnek följobbvalói, továbbá, hogy a lelkészek és a tisztviselők kizárólag a saját állománycsoportjukon belül állnak a följobbvaló és alattos viszonyában. Nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy a tisztviselők – bármilyen szolgálati ágazathoz tartozzanak is – *egy* állománycsoportot alkotnak.

A kifejtettek megvilágítására szolgáljanak a következő példák:³²⁴

³²³ Az állománycsoportok felsorolását ld. a 108. oldalon.

³²⁴ E példáknak azért van gyakorlati jelentőségük, mert – miként alább látni fogjuk – a fölé- és alárendeltségi viszony bizonyos feltételek fennforgása esetén kiterjed a honvédség *nem tényleges állományú* egyéneire is.

Az alezredes *följebbalója* az őrnagy-hadbírónak, a főállatorvosnak, a gazdasági főhadnagynak, a törzsőrmesternek, és *alattosa* a tábornoknak, a vezértörzsorvosnak, az I. osztályú főhadbiztosnak, ellenben *nem följebbalója* az alesperesnek, és *nem alattosa* a számvevőségi főigazgatónak;

a hadbiztos *följebbalója* a századosnak, az állatorvosnak, a gazdasági hadnagynak, és *alattosa* a vezértörzsorvosnak, az ezredes-hadbírónak, a II. osztályú főhadbiztosnak, ellenben *nem följebbalója* az őrmesternek, és *nem alattosa* az esperesnek vagy a zeneügyi igazgatónak;

az esperes *följebbalója* az alesperesnek, a főlelkésznek, és *alattosa* a vezéresperesnek és a főesperesnek, ellenben *nem följebbalója* a szakaszvezetőnek, és *nem alattosa* a tábornoknak vagy a műszaki főigazgatónak;

a számvevőségi aligazgató *följebbalója* a gyógyszerügyi főtitisztviselőnek, a szertári tisztviselőnek, az irodai segédtitisztviselőnek, és *alattosa* a számvevőségi főigazgatónak, a műszaki főigazgatónak, a zeneügyi igazgatónak, ellenben *nem följebbalója* a százados-hadbírónak, a gazdasági hadnagynak, a szakaszvezetőnek, és *nem alattosa* a tábornoknak, a főesperesnek, valamint a II. osztályú főhadbiztosnak.

Elöljáró – állománycsoporttól függetlenül – az, akit a szervezetszerű tagozás, szolgálati utasítások vagy különös rendeletek értelmében a parancsadás joga megillet, mindazokkal szemben, akik parancsához vannak utalva, s így *alárendeltjei* (Szolg. Szab. I. rész 63. pontjának (1) bekezdése).

Az, akit előljárói tisztséggel bíznak meg, rendszerint magasabb rendfokozatú vagy legalább is rangban idősebb mindazoknál, kik alája vannak rendelve. Ha azonban a rendestől eltérő viszonyok miatt kivétel válik szükségessé, akkor ezen viszony tartamára a följebbalók és rangban idősebbek is feltétlenül engedelmeskedni tartoznak annak, aki előljárójukul van kinevezve vagy annak tisztségére hivatott (Szolg. Szab. I. rész 63. pontjának (2) és (3) bekezdései).

Az előljárói tisztség vagy valamely funkción, szolgálati álláson, vagy pedig a parancsnoklás autonóm átvételén alapszik.

A parancsnokság saját felelősségre leendő átvételére, ami a Szolg. Szab. szerint bizonyos esetekben csupán jog, más esetekben azonban kötelesség, ugyanazon állománycsoporton belül minden följebbaló és minden rangban idősebb jogosult, illetőleg köteles. A katonáállományú tisztek és egészségügyi szolgálat közben az orvosok azonban fel vannak hatalmazva arra, hogy a szóban forgó jogot, illetőleg kötelességet saját állománycsoportjukon kívül is minden alattossal, továbbá a magukéhoz hasonló vagy náluknál alacsonyabb rangosztályba soroló lelkészekkel és tisztviselőkkel szemben, a *nem* katonáállományú tisztikarok tagjai pedig arra, hogy azt a legénységi állományhoz tartozó egyénekekkel szemben is gyakorolják (Szolg. Szab. I. rész 64–66. pontjai).

A tiszteletmellőzés passzív alanyainak megismerése után most már látjuk, hogy a szóban forgó bűncselekménynek – a 71. §-ban körülírt kiemelt eset kivételével – csak az

lehet a *tettese*, aki az általa megtámadott személlyel bizonyos speciális vonatkozásban áll, vagyis az illetőnek *alattosa* vagy *alárendeltje*.

Ez a most említett vonatkozás, melyet a Szolg. Szab. fölé- és alárendeltségi viszonyként jelöl meg, *kiterjed* a honvédség *nem tényleges* állományú egyéneire is, ha tényleges szolgálatra vannak behívva, vagy ha katonai köteleességeikre vonatkozó parancsot kaptak, valamint egyáltalán mindazon esetre, mikor a honvédség egyenruháját viselik (Szolg. Szab. I. rész 60. pontja, Kbp. 13. §-a). Ennek folytán a tiszteletmellőzés *nem tényleges* állományú katonai egyének részéről és az ily egyénekkel szemben is elkövethető.

A félreértések elkerülése végett még megemlítjük, hogy a fölé- és alárendeltségi viszonyt nem függeszti fel az a körülmény, hogy az érdekelték szabadságon vagy hadifogságban vannak (Szolg. Szab. I. rész 48. pontja), hogy az előjáró- vagy följobbvalóként felismert egyén, avagy az alattos (alárendelt) polgári ruhát visel, hogy az érdekelték egyike hadgyakorlaton az ellenpárthoz tartozik,³²⁵ és végül az, hogy az alattos (alárendelt) szökésben van.

A tiszteletmellőzés a *csapataink őrizete alá helyezett hadifoglyok* által és az ily hadifoglyok ellen is elkövethető,³²⁶ de a fölé- és alárendeltségi viszony kérdése szempontjából a hadifoglyok tekintetében is kizárólag a magyar jog rendelkezései a mértékadók, azon állam jogszabályai tehát, melynek hadseregéhez az illető hadifoglyok tartoznak, figyelembe nem vehetők.³²⁷ Ehhez képest a hadifoglyok rendfokozati különbségre való tekintet nélkül alárendeltjei mindazoknak, akiket az illetékes (magyar) parancsnokság (katonai hatóság) előjárójuknak kinevez. Előjárói tisztséggel hadifogoly is megbízható, minthogy azonban ily megbízatás csak a többi hadifogoly vonatkozásában adható, hadifogoly ellen csupán hadifogolytársai követhetnek el függelemsértést.

A tiszteletmellőzésnek a Kbt. 3. §-ában meghatározott feltételek fennforgása esetén az *idegen állam katonai egyénei* is passzív alanyaivá válhatnak.

A megbeszélésünk tárgyát képező bűncselekmény csak *élő* ember ellen követhető el, mert e deliktumnak – a 71. § szerint minősülő, de kérdésünk szempontjából kétségekre okot nem adó esete kivételével – miként láttuk, elengedhetetlen feltételé a tettes és a megtámadott személy közt *fennálló* függőségi viszony. A meghalt „előjáró” („följobbvaló”) sérelmére elkövetett mindazon cselekmény tehát, mely egyébként függelemsértésként minősülne, legfeljebb a Bv. 22. §-ában körülírt vétség – a „meghalt embernek vagy emlékének gyalázása” – törvényes fogalma alá vonható. Az *eltűnt* egyén azonban természetesen mindaddig, míg holtta nem nyilvánították, passzív alanya lehet a függelemsértésnek.

³²⁵ LELEWER 1909. i. m. 90. és ROTERMUND i. m. 221.

³²⁶ Ld. a 109. oldalon írtakat is.

³²⁷ NOSTITZ-WALLWITZ i. m. 42.

4. *A kollektív személyiségek ellen elkövetett, illetőleg kollektív megjelöléssel történt sértések.* Gyakran előfordul, hogy az előjárói (följebbvalói) tekintélyt veszélyeztető kijelentések *szó szerinti értelmük* szerint nem egyes előjárókra (följebbvalókra), hanem valamely kollektív fogalom alá eső olyan személytöbbségre vonatkoznak, melynek tagjai vagy tagjai közül egyesek a tettes előjárói (följebbvalói). Gondoljunk pl. a m. kir. honvédség, a honvédség valamely parancsnoksága vagy más hatósága, avagy pedig egy helyőrség vagy ezred tisztikara, illetőleg altiszti kara ellen alkalmazott sértésekre.

Az ilyen esetekben felmerülő azon kérdés helyes eldöntéséhez, hogy van-e függelemsértés megállapításának helye, magának a tiszteletmellőzésnek a törvényes tényálladéka szolgáltatja az elvi útmutatást. E tényálladék szerkezete ugyanis azt mutatja, hogy a szóban forgó bűncselekményt csak *meghatározott* előjáró (följebbvaló) ellen intézett támadás valósíthatja meg, amiből szükségszerűen következik, hogy egy kollektív egységet érintő nyilatkozat csakis akkor szubszumálható a függelemsértés törvényes fogalma alá, ha az, objektív értelmezés szerint, (voltaképpen) bizonyos *meghatározott* előjárók (följebbvalók) ellen irányult és a cselekmény ezen iránya a tettes tudatában visszatükröződött.³²⁸ Ezek szerint nincs kizárva annak a lehetősége sem, hogy a vonatkozó kijelentés alapján a függelemsértés a kollektív egységhez tartozó minden egyes előjáró (följebbvaló) sérelmére megállapíttassék (így esetleg pl. egy 2 tisztből álló állomásparancsnokságra vonatkoztatott olyan sértés esetében, melyre a tettest a parancsnokság mindkét tisztjének együttes intézkedése indította). Ez a most említett lehetőség azonban annál csekélyebb, minél tágabb a kollektív egységet képező személyek köre.

Néha megtörténik az is, hogy egy meghatározott előjáró (följebbvaló) ellen kollektív megjelöléssel elkövetett sértés magának az illető kollektív egységnek a megtámadásával van összekapcsolva (pl. a tettes egy olyan ezredet sért meg, melynek az éppen jelen lévő följebbvalója is a kötelékébe tartozik, és a sértés oly módon történik, hogy ennek éle – a fennforgó konkrét körülmények szerint – úgy a feljebbvalót, mint pedig ennek ezredét érinti).³²⁹ Ilyenkor a függelemsértéssel halmazatban a kollektív egység terhére elkövetett becsületsértést, illetőleg rágalmazást is meg kell állapítani, feltéve természetesen, hogy olyan személyösszességről van szó, mely a szóban forgó közönséges bűncselekmények passzív alanyaként szerepelhet.

5. *Az elkövetési magatartás és az elkövetés eszközei.* Ha emlékezetünkbe idézzük a tiszteletmellőzés fogalma alá eső cselekmények alapjául szolgáló fentebb (a 2. jegyzet 6. bekezdésében) bemutatott cselekvési szabályokat, nyomban látjuk, hogy a „különös tisztelet elmulasztása”-nak az elkövetési magatartása olyan cselekvésben áll, amelyben

³²⁸ BALÁS P. Elemér: Sajtójogi gyakorlat. Csáthy F., Budapest, 1928. 74. és SAUER 1915. i. m. 88.

³²⁹ HAMMELEY i. m. 57.

az előjáró stb. iránt köteles *tisztelet hiánya* nyilvánul meg, a becsületsértés és rágalmazás pedig *lényegileg* olyanban, mely másokban a megvetés benyomását kelti.³³⁰

Íme tehát a tisztelet elmulasztásának véghezviteli tevékenysége negatív, a becsületsértés és rágalmazás pedig pozitív irányú. Az első helyen említett cselekmény omisszív, még akkor is, ha tevésben nyilvánul meg, míg a másik kettő (a becsületsértés és a rágalmazás) komisszív, még akkor is, ha mulasztással követték el.³³¹

Néha valamely tudományos tétel igazolására a legtalálóbb argumentumot egy-egy nyelv szókincséből meríthetjük. Így vagyunk ezúttal is. Az imént ismertetett elkövetési tevékenységek egymástól elütő irányát, színezetét hűen tükrözik vissza a német „Nichtachtung” és „Missachtung”, illetőleg a francia „manque d’estime” és „mésestime” kifejezések, mint amelyek nem szinonimák, hanem különböző magatartások megjelölései. A „Nichtachtung”, „manque d’estime” a tisztelet elmulasztása, a „Missachtung”, „mésestime” a becsületsértés és rágalmazás véghezviteli tevékenységének karakterisztikonjára utal.

Úgy a „különös tisztelet elmulasztása” mint a „becsületsértés” és „rágalmazás” elkövethető:

a) *tevéssel*, éspedig élőszóban (dallal, távbeszélőn, rádión), írásban, nyomtatvánnyal, képes ábrázolattal, kifejezési mozdulatokkal (arcjátékkal, kéz- vagy lábmozdulatokkal), és a „tisztelet elmulasztása” s a „becsületsértés” ezeken kívül a tevékenység különböző más alakjaival (pl. ütéssel, leöntéssel) is és

b) *mulasztással* (a rágalmazás tekintetében az elkövetés most említett módjára például szolgálhat az az eset, amikor az alárendelt távollévő előljáróját bűncselekmény elkövetésével úgy vádolja meg, hogy egy erre vonatkozó kérdésre *tüntető hallgatással* válaszol).

Csakhogymíg a becsületsértést és rágalmazást a véghezvitt tevékenységek, a használt kifejezések magukban véve nem valósíthatják meg, hanem ezen cselekmények fennforgása csak az elbírálás tárgyát képező eset összes körülményeinek mérlegelése alapján állapítható meg, addig a tisztelet elmulasztása által elkövetett függelemsértés tényálladékát a pusztaszó vagy tett is kimerítheti. Ennek a sajátos különbségnek az okát a szóban forgó két cselekménykategória eltérő jellegében kell keresnünk. A becsületet sértő cselekmények ugyanis (ideértve a tetteges becsületsértést is) gondolatközlési cselekmények, melyeknél a súlypont mindig a nyilatkozat értelmén, a közlés tartalmán van, erre nézve pedig a véghezvitt tevékenységek, a használt kifejezések, mint amelyek a közlésnek csupán az eszközét képezik, annak egyszerű formáját szolgáltatják, magukban véve

³³⁰ Ld. a 317. lábjegyzetben felsorolt írókat.

³³¹ Hogy az omisszív cselekmény tevésel is elkövethető, arra tudomásunk szerint a magyar jogirodalomban elsőnek HELLER Erik (A magyar büntetőjog tankönyve I. Szent István Társaság, Szeged, 1931. 140.) mutatott rá.

mit sem mondhatnak.³³² Jól tudjuk, hogy ugyanaz a szó vagy tevékenység, mely az egyik esetben rágalmazásnak vagy becsületsértésnek minősül, a másik esetben nem lesz ilyenként értékelhető. Abszolút becsületsértések és rágalmazások tehát nincsenek.³³³ Ezzel szemben a tisztelet elmulasztásának lényege, hogy a tettes a tiszteletnyilvánítás – a szolgálati szabályzatok és utasítások, illetőleg a katonai életben kialakított szokások által – *megállapított módjait*³³⁴ mellőzi. Ezek a módok pedig általában meghatározott formák (meghatározott tevékenységek, mozdulatok, taglejtések vagy szavak, illetőleg ilyenektől való tartózkodás), és csak csekély számban állnak bizonyos gondolatközlésektől való tartózkodásban.³³⁵

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a bíró a „tisztelet elmulasztása”-nak formális jellegű eseteinél a tettes részéről magatartása által kifejezésre juttatott gondolatot figyelmen kívül hagyhatná, mert sokszor éppen ez a gondolat az, mely a felületes szemlélet alapján „tisztelet elmulasztása”-nak tűnő cselekményt becsületsértéssé vagy rágalmazássá alakítja.³³⁶ Sőt a tettes lelki életének a vonatkozó cselekvésekben megnyilvánuló egyéb jelenségei (pl. bizonyos érzelmek) sem tekinthetők jogi szempontból feltétlenül közömböseknek, mert ezek közül némelyek gyakran mint a bűnösséget fokozó vagy csökkentő, így a büntetés nemére s mértékére kiható mozzanatok fognak szerepelni.

6. *A tisztelet mellőzésének három tényálladéka.* Most már elérkezett az ideje annak, hogy felvessük azt a kérdést, vajon az 1. jegyzet 3. bekezdésében egymástól külön betűjellel elhatárolt magatartások épp annyira csupán különböző elkövetési módjai-e egy, a törvény elgondolása szerint egységes bűncselekménynek, mint egy-egy, a szóban forgó jelzés szerint különálló kategórián belül elhelyezkedő és egymástól ugyancsak eltérő cselekvések, avagy a tisztelet mellőzése csak látszólag egységes tényálladék-e, amely azonban behatóbb elemzés után több egymástól élesen elhatárolt, tehát teljesen önálló bűncselekmény-tényálladékra omlik szét.³³⁷

³³² Eduard KERN: Die Beleidigung. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 350.

³³³ Eduard KERN: Die Äußerungsdelikte. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1919. 15.

³³⁴ M. E. MAYER 1907a. i. m. 17.

³³⁵ A tisztelet kifejezésre juttatásának ily kivételt képező módjait hagyja figyelmen kívül pl. az, aki előljáróját megfenyegeti, vagy utóbbtól a 71. §-ban meghatározott okból lovagias elégtételt kér.

³³⁶ Itt elegendő utalnunk a tisztelgés mellőzésére, melyet a tettes nemritkán mint a megvetés, tehát a becsületsértés eszközeként használ.

³³⁷ Ld. a kérdésfeltevésre nézve August KÖHLER: Die Grenzlinien zwischen Idealkonkurrenz und Gesetzeskonkurrenz – Eine strafrechtliche Untersuchung. C. H. Beck, München, 1900. 55–56, Robert WERTHEIMER: Die Mischgesetze des Deutschen Straf-Gesetzbuchs – Mit besonderer Berücksichtigung ihrer strafrechtlichen und strafprozessualen Behandlung. Schletter, Breslau, 1903. 2–3. és BINDING 1922. i. m. 206–208.

Eddigi fejtegetéseink után a válasz egy pillanatig sem lehet kétséges. Mindazok a mélyreható eltérések, melyeket a normák, a jogi tárgyak és az elkövetési tevékenységek jellege tekintetében egyfelől a „különös tisztelet elmulasztása”, másfelől a „becsületsértés” és „rágalmazás” közt észleltünk, világosan mutatják, hogy a tisztelet mellőzése csak fedő tényálladék, amely mögött három – a *törvény* által azonos elnevezéssel megjelölt – bűncselekmény („a különös tisztelet elmulasztása”, a „becsületsértés” és a „rágalmazás”) tényálladéka húzódik meg.³³⁸

7. *Befejezés és kísérlet.* A rágalmazás akkor van befejezve, amikor a közlést a becsületben megtámadott előljárótól (följebbvalótól) különböző személy, a becsületsértés, valamint a tisztelet gondolatközléssel történő elmulasztása – a 71. § szerint minősülő lovagias elégtételkérés kivételével (ld. a 71. §-hoz írt 6. jegyzetet) – pedig akkor, amikor a nyilatkozatot akár a passzív alanyként szereplő előljáró (följebbvaló), akár más *tudomásul vette*.³³⁹ Míg a tisztelet elmulasztásának formális jellegű eseteinél (ld. az 5. jegyzetet) a vonatkozó magatartásnak az érdekelt előljáró (följebbvaló) vagy más részéről való *érzékelése (észrevétele)* a bevégzés feltétele.³⁴⁰

A most említett mozzanatok hiánya esetében tehát csak kísérlet, éspedig az ún. *teljes* (befejezett) *kísérlet* (deliktum perfectum) forog fenn. A kísérletnek ez a faja létesül pl. a fenyegetést vagy sértést tartalmazó levélnek a postaszekrénybe való bedobása (Binding példája), továbbá a süket ember előtt élőszóban vagy a vak jelenlétében kifejező mozdulatokkal tett állítás által. Minthogy azonban mindaddig, amíg a tettes magatartásáról senki tudomást nem szerzett, illetőleg azt senki észre nem vette, az illető nem lesz felelősségre vonható, a tisztelet – a 71. § alá nem eső – elmulasztása és a becsületsértés pedig – miként láttuk – a törvényes tényálladékokhoz tartozó tevékenység bárki részéről történt érzékelésével, illetőleg tudomásulvételével már a befejezés stádiumába jut, a teljes kísérlet a becsületsértésnél egyáltalában nem, és a tisztelet elmulasztásának esetei közül is csak a 71. § szerint minősülő lovagias elégtételkérésnél juthat *gyakorlati* jelentőséghez. A rágalmazásnál természetesen a kísérlet szóban forgó fájának praktikus

³³⁸ BINDING (1922. i. m. 206–208.) az ily, csupán látszólag egységes tényálladékok megjelölésére a „Mischtatbestand” kifejezést használta. Ld. még: SCHULTHEISZ Emil: A tisztelet mellőzésének három tényálladéka. Magyar Jogi Szemle 1932/8. 249–253.

³³⁹ A rágalmazást és a becsületsértést csak a tudomásulvétellel tekintik befejezettnek többek között ISAÁK (i. m. 484.), Karl Lorenz BINDING (Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts – Besonderer Teil I. Engelmann, Lipcse, 1902. 145.), August FINGER (Das Strafrecht II. C. Heymann, Berlin, 1910. 172.), SAUER (1915. i. m. 76.), KERN (1919. i. m. 34.) és FRANK (1925. i. m. 392.), míg ANGYAL (1927. i. m. 32., 43.) a más részéről való tudomásulvétel *lehetőségét* is elegendőnek tartja.

³⁴⁰ Figyelmeztetnünk kell azonban arra, hogy ezúttal csak a tényálladékok tárgyi oldalával foglalkozunk, míg az objektív ismérvek – a büntetethőséghez megkövetelt – lelki tükröképe tekintetében a 9. jegyzetben foglaltak igazítanak el.

fontossága kézenfekvő. Gondoljunk pl. arra az esetre, amikor a címzett által nem értett nyelven tett rágalmazó minőségű tényállításról a szomszéd szobában tartózkodó előjáró (följebbvaló) tudomást szerez.

Ami most már a *nem teljes* kísérlet gyakorlati érvényesülési területét illeti, idevonatkozóan meg kell jegyeznünk, hogy az még a befejezett kísérleténél is szűkebb körű, mert a nem teljes kísérlet csak a 70. § szerint minősülő erőszak és a 71. §-nak keretei közé illeszkedő lovagias elégtételkérés körében fordulhat elő.

Igaz, hogy a kísérletnek még az általunk említett korlátolt érvényesülése iránt is kétségeket támaszthat az a körülmény, hogy a tettes által tervbe vett függelemsértő cselekményeknek már a *megkezdése* is a függelemsértés *befejezett* alakját valósítja meg abban az esetben, ha már magában az érzékelt (rész)tevékenységben is a köteles tisztelet hiánya nyilvánul meg.³⁴¹ De még e tételre támaszkodva is legfeljebb csak azok vehetik tagadásba a kísérlet lehetőségét, akik a tiszteletmellőzésben egységes tényálladékot látnak, mert a hármas tényálladéokra vonatkozó konstrukciónk (ld. a 6. jegyzetet) elfogadása esetén, legalábbis a rágalmazás kísérletének elismerése elől, kitérni nem lehet. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az aggályok nélkülözik a kellő alapot, s hogy azok, akik fejtegetéseink helyességét kétségbe vonják, szem elől tévesztik az erőszak és a lovagias elégtételkérés megkezdésének kísérletként való minősítését követelő (s a 70. §-hoz írt 4. és a 71. §-hoz fűzött 6. jegyzetben említett), nagy fontosságú kriminálpolitikai szempontokat.

8. *A jogellenességet kizáró körülmények.* A jogellenességet kizáró okok közül a minket érdeklő bűncselekmények vonatkozásában főként a jogszabályon alapuló *kötelességek* és a *hivatásból eredő jogok* jutnak praktikus jelentőséghez. A kizáró okok most említett első csoportjába tartozik többek között az ügyész vádbeszéde vagy a tanúnak a kihallgató hatóság perrendszerű kérdéseire előadott és közvetlen észleleten nyugvó vallomása, míg a második kategória alá esik pl. a fegyveres erő s a csendőrség minden tagját megillető, és a Szolg. Szab. I. rész 15. §-ában gyökerező panaszjog gyakorlása.

A valóság bizonyításának kérdését szabályozó 69. § (1) bekezdésének második mondatában foglalt abban a rendelkezésben azonban, mely szerint „nincs [...] kizárva [a] függelemsértés megállapítása, ha már magából a tényállításnak vagy kifejezés használásának alakjából vagy körülményeiből kitűnik a tisztelet szándékos mellőzése”, olyan a függelemsértés területén általános érvényesülést követelő katonai jogelv nyilvánul meg, mely a jogellenességet kizáró körülmények ebbéli hatályát is megfelelő korlátok közé szorítja. A kötelességek teljesítésénél és a hivatásból eredő jogok gyakorlásánál főként a tényállításnak vagy kifejezés *használatának alakja* fogja a függelemsértés meg-

³⁴¹ DAMIANITSCH 1855. i. m. 132.

állapításának alapját képezni. Ezek szerint ha pl. az ügyész vagy a tanú, avagy a panaszt tevő katona tényállításait olyan formába öltözteti, vagyis olyan szavakat vagy taglejtéseket használ, melyek az illető gondolat kifejezésre juttatására nem voltak feltétlenül szükségesek,³⁴² ami többnyire az állítások gyűlöletből, megvetésből, vagy ellenszenvből fakadó színezésének célját szolgálja, a függelemsértés címén leendő felelősségre vonásnak a szóban forgó jogellenességet kizáró okok nem fogják többé útját állni (ld. a 69. §-hoz fűzött 4. jegyzetet is). Így meg kell állapítani a szóban forgó katonai deliktumot abban az esetben, ha az ügyész följobbvalója bűnügyében vádbeszéde során a következő kijelentés helyett: „az ilyen cselekmény elkövetője a Ktbt. 22. §-ának 5. pontja értelmében rendfokozatában meg nem hagyható”, azt mondja: „az ilyen *gazember* [...] rendfokozatában meg nem maradhat”.

A sértett *beleegyezésének* hatálya tekintetében ld. a 12. jegyzetben foglaltakat.

9. *Szándék.* A tiszteletmellőzés mindhárom tényálladáka csak szándékos elkövetés által valósítható meg. A kulpózus magatartás csupán fegyelmi úton való felelősségre vonást vonhat maga után.

I. *A rágalalmazáshoz* megkívánt szándék feltétele, hogy a tettes tudja, hogy:

a) az, akire tényállítását vonatkoztatja, vele szemben parancsadásra jogosult (előljáró), avagy pedig olyan személy, akire nézve mindazon körülmény fennforog, melyet a Szolg. Szab. a följobbvalói minőség konstitutív ismérveiül megállapított (följobbvaló); hogy

b) az állított vagy híresztelt tények alkalmasak a bűnvádi vagy fegyelmi (becsületügyi) eljárás megindítására vagy a közmegvetés felkeltésére;³⁴³ és végül hogy

c) közléséről valamely, az érdekelt előljárótól (följobbvalótól) különböző személy tudomást szerez.³⁴⁴

II. *A becsületsértési szándékhoz*

a) az I. a) alatt említett körülmény ismeretén kívül annak tudata tartozik, hogy

b) a magatartás a sértett irányában becstelenítő, lealacsonyító vagy megszégyenítő,³⁴⁵ és hogy

c) az, akár az illető előljáró (följobbvaló), akár más személy tudomására jut.

³⁴² KERN 1919. i. m. 16.

³⁴³ ISAÁK i. m. 485.

³⁴⁴ KERN 1919. i. m. 75. és FRANK 1925. i. m. 394.

³⁴⁵ ANGAL 1927. i. m. 43.

III. Végül a *különös tisztelet elmulasztásánál* a tettes tudatának át kell fognia:

- a) az I. a) alatt említett körülményt, továbbá
- b) magatartásának a köteles tisztelet hiányára mutató jellegét, és
- c) azt, hogy cselekvőségéről vagy a passzív alanyként szereplő előjáró (följebbvaló) vagy más személy tudomást szerez, illetőleg azt érzékeli (ld. a 7. jegyzet 1. bekezdését).

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy mindhárom bűncselekmény tekintetében a szándék fennforgásához a képzettartalomnak a dolus eventualist megállapító erőssége (intenzitása) is elegendő.

A szándék imént ismertetett elemei azt mutatják, hogy ha a katona nem látta előre, hogy magatartása más személy tudomására fog jutni, függelemsértés megállapításának nincs helye. Például szolgálhat idevonatkozóan az az eset, mikor egy tiszt a lakásában elzárt helyen őrzött, sértő feljegyzéseket tartalmazó, de csakis magánhasználatra szánt naplója egy bűnügyből kifolyólag tartott házkutatás során hatósági személyek birtokába jut.

De az előrebecsátottakból azt is látjuk, hogy a szándékhoz megkívánt tudattartalom szempontjából mindig elegendő azon ténykörülmények, jogok, jogviszonyok és egyéb jogi vonatkozások tudása, melyek a tényálladék egyes elemeit megállapítják. Az tehát már nem szükséges, hogy a tettes ezeket a ténykörülményeket és jogi jelenségeket helyesen vonja (szubszumálja) a tényálladék absztrakt fogalmi ismérvei alá.³⁴⁶ Ehhez képest, ha a tettes tudja, hogy az általa megtámadott személy vele szemben parancsadásra jogosult, a függelemsértésben való bűnösségét akkor is ki kell mondani, ha a sértettet valami okból (pl. azért, mert abban a meggyőződésben volt, hogy a tisztnak honvéd tisztviselő még abban az esetben sem előjárója, ha az előbbivel szemben a parancsadás joga megilleti) nem tekintette előjárójának.³⁴⁷

Az esetleges félreértések elkerülése végett még hangsúlyoznunk kell azt az eddigi fejtegetéseink után amúgy is kézenfekvő tételt, hogy a tényálladék egyes elemeinek konstitutív ismérveit képező ténybeli és jogi körülmények nem tudása vagy téves felfogása

³⁴⁶ Így OTTO MAYER (Erörterungen aus der militärstrafrechtlichen Theorie und Praxis. F. Vahlen, Berlin, 1908. 32–33.), HEINRICH GERLAND (Deutsches Reichsstrafrecht ein Lehrbuch. W. de Gruyter, Berlin, 1922. 102.), WILHELM SAUER (Grundlagen des Strafrechts nebst Umriss einer Rechts- und Sozialphilosophie. W. de Gruyter, Berlin-Lipcse, 1921. 593.), FRANZ LISZT – EBERHARD SCHMIDT (Lehrbuch des deutschen Strafrechts. W. de Gruyter, Berlin, 1922. 240–241.), FRANK (1925. i. m. 169–170.) és ERNST BELING (Grundzüge des Strafrechts. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1925. 44–45.).

³⁴⁷ NOSTITZ-WALLWITZ i. m. 80–81., RISSOM 1906. i. m. 51., O. MAYER 1908. i. m. 32–33., LELEWER 1909. i. m. 91. és FUHSE i. m. 222.

nem csupán abban az esetben zárja ki a szándékot, ha az a tények helytelen megítélésében leli forrását, hanem akkor is, ha az valamely jogszabály felőli tévedésben gyökerezdik. Mint ahogy nem róható függelemsértés annak a katonának a terhére, aki az általa megsértett előjáróját a cselekmény elkövetése idején a sötétség folytán bajtársának nézte, azonképpen csupán közönséges bűncselekményben mondható ki bűnösnek az is, aki az érdekelt előjárót valamely jogszabály helytelen értelmezése következtében nem tekintette parancsadásra jogosítottnak.

Igaz, hogy a tudományban kialakult szóban forgó nézet a bíróságok részéről feltétlen elfogadásra nem talált, mert a bírói gyakorlat kizárólag az olyan jogszabály körüli tévedést azonosítja joghatály szempontjából a Btk. 82. §-ában említett ténybeli tévedéssel, mely a büntetőjogon kívüli jogterülethez tartozik.³⁴⁸ Ámde a megbeszélésünk tárgyául szolgáló bűncselekmények tekintetében e két álláspont közti mélyreható eltérésnek gyakorlati jelentősége nincs, mert a függelemsértő bűncselekmények tényálladási elemei közt csupán olyan jogi fogalmak szerepelnek, melyeket a katonai közigazgatási jog körébe eső jogszabályok határoznak meg.

Végül még megemlíjtük, hogy ha a rágalmozás vagy a becsületsértés a vonatkozó tényálladékok tárgyi oldalának megvalósítása ellenére a fenti I. *b)*, illetőleg II. *b)* alatt megjelölt képzet hiánya okából nem lesz megállapítható, ez még nem jelenti okvetlenül a tettes felelősség alóli mentesülését, mert ha az illető legalább azzal tisztában volt, hogy cselekvőse az előjáró (főljebbvaló) iránt tartozó tisztelet kötelességével nem egyeztethető össze, a „különös tisztelet elmulasztása” által elkövetett függelemsértés beszámítása elkerülhetetlen.

10. *A részesség* kérdését illetően utalunk a 109–116. oldalakon kifejtettekre.

11. *Egység és többség.*

I. A megbeszélésünk alapjául szolgáló három bűncselekmény közt az a körülmény, hogy a „különös tisztelet elmulasztása”-nak kizárólagos jogtárgya (az előjárói – főljebbvalói – tekintély) egyidejűleg az előjáró (főljebbvaló) sérelmére elkövetett becsületsértésnek és rágalmozásnak is szekunder jogtárgya (ld. a 2. jegyzetet), közeli rokonságot létesít, ez a rokoni kapcsolat pedig a szóban forgó deliktumokat egymással a *szubszidiaritás* viszonyába állítja.

³⁴⁸ ANGAL 1920. i. m. 393. és BERNOLÁK 1910. i. m. 67–68.

Minthogy az előljárói (följebbvalói) tekintélyen *általában* a tisztelet elmulasztása ejti a legcsekélyebb, a rágalmazás pedig a legsúlyosabb sérelmet, ez az előbb említett cselekmény képezi a kisegítő jellegű deliktumot a becsületsértés és rágalmazás, a becsületsértés pedig a rágalmazás mellett. Ha tehát ugyanazon előljáró (följebbvaló) ellen *egy* alkalommal a rágalmazás mellett még becsületsértés is elkövetetett, vagy e két cselekménnyel, vagy azok valamelyikével kapcsolatban a tettes oly magatartást is tanúsított, amely a „tisztelet elmulasztása”-nak fogalma alá esik, *rendszerint* csak egy rendbeli függelemsértés megállapításának lehet helye. De csak rendszerint, s nem feltétlenül, mert a szubszidiaritás nyomban megszűnik, mihelyt a kisegítő deliktum súlyosabban büntetendő minősítés alá esik, mint a vele összefüggően elkövetett azon cselekmény, mely mellett egyébként szubszidiárius jellegű. Ezek szerint, ha pl. a tisztelet – rágalmazással vagy becsületsértéssel kapcsolatban történt – elmulasztása a 71. § szerint minősül (így ha az alárendelt a lovagias elégtételt kérő levelében előljáróját becstelenítő kifejezésekkel illeti), vagy ha például a rágalmazással összefüggő becsületsértés tettlegességben áll és ennek folytán a 70. § alá esik, a többség felvétele elől kitérni nem lehet.

II. Ha a függelemsértés *két vagy több passzív alannyal szemben egy* tevékenység vagy *egy* tevékenység elmulasztása által követtetett el, a felvetett kérdés vonatkozásában más megoldáshoz jutunk, ha a cselekmény a „különös tisztelet elmulasztása”-nak fogalma alá esik, és máshoz, ha az a becsületsértés vagy rágalmazás tényálladékát valósítja meg. Az egyik esetben ugyanis egység, a másik esetben anyagi halmazat forog fenn. Mert míg azoknál a bűncselekményeknél, melyek mint a „különös tisztelet elmulasztása” is, jogi védelemben részesülő személyiségi javakat nem érintenek, az azonos aktussal megtámadott személyek száma az egység és többség kérdésének eldöntése szempontjából nélkülözi a jogi jelentőséget, addig azon deliktumoknál, melyek esetén az azok alapjául szolgáló norma személyiségi javakat vagy ilyeneket is oltalmaz, és ezek közé a bűncselekmények közé tartozik az előljáró (följebbvaló) sérelmére elkövetett becsületsértés és rágalmazás (ld. a 2. jegyzetet), mindig annyi a bűncselekmény, ahány a sértettként szereplő személy.

Hogy a gyakorlati igényeket is csak ily kettős megoldás elégítheti ki, azt nem kell bővebben indokolni. Amennyire képtelenség volna az, ha az az alárendelt, aki pl. két egymással beszélgető előljárójának nem tiszteleg, két rendbeli függelemsértésben mondatnék ki bűnösnek, éppoly mértékben sértené jogérzetünket, ha a bíróság annak a katonának a terhére, aki pl. valamely kérdésre válaszul szolgáló tüntető hallgatásával két vagy több előljárójának becsületét támadja meg, csupán egy rendbeli függelemsértést állapítana meg, holott ugyanez a magatartás, mint közönséges becsületsértés, kétségtelenül anyagi halmazat megállapítását vonná maga után.

Nyomatékosan figyelmeztetnünk kell azonban arra, hogy a szóban forgó bifurkáció csak a tiszteletmellőzés hármas tényálladékára vonatkozó konstrukciónk (ld. a 6. jegyzetet) elfogadása által válik lehetővé.

III. A katonai bűncselekmények közül kétségtelenül a „különös tisztelet elmulasztása” az, mely legtöbbször áll *eszmei halmazatban* közönséges bűncselekményekkel.³⁴⁹ Ez a körülmény abban leli magyarázatát, hogy rendkívül nagy azon közönséges bűncselekmények száma, melyek elkövetési magatartásának előljáróval vagy följobbvalóval szemben történő megvalósítása esetében, az ily személyek iránti tisztelet kötelességét megállapító cselekvési szabály is sérül. A bűncselekmények ezen kategóriájába tartoznak többek között azok, melyek tényálladási elemei közt az egyszerű fenyegetés vagy a 70. § szerint minősülő függelemsértés véghezviteli tevékenységét képező erőszak, illetőleg veszélyes fenyegetés szerepel (tehát pl. a Btk. 330. §-ában körülírt magánlaksértés erőszakkal vagy fenyegetéssel elkövetett esetei, a rablás, a Btk. 345. §-ában meghatározott rablásnak tekintendő lopás, a zsarolás, a Kbt. 41. §-ába ütköző veszélyes fenyegetés), továbbá azok, melyek elkövetési magatartása kényszerítésben áll (így pl. a Btk. 475. vagy 477. §-ában meghatározott hivatali bűncselekmény). De a tisztelet hiánya nyilvánul meg a Btk. 332. §-ában körülírt magánlaksértés vagy az előljáró (följobbvaló) terhére szolgáló hamis tanúzás némely esetének és sok itt nem részletezhető más közönséges deliktum elkövetésében is.

Már az előljáró (följobbvaló) sérelmére elkövetett hatóság előtti rágalmozás (Bv. 20. §-a), valamint hamis vád, minthogy ezek a bűncselekmények mindig magukban foglalják a Bv. 1. §-ában körülírt rágalmozás tényálladékát,³⁵⁰ nem a „különös tisztelet elmulasztása”-val, hanem a rágalmozás által elkövetett függelemsértéssel jutnak ideális halmazatba.

Végül még meg kell említenünk e helyütt azt is, hogy ha az előljáró (följobbvaló) ellen elkövetett becsületsértés vagy rágalmozás az Élt. 89. §-a szerint minősülő bűncselekmény (az ún. tisztek közti becsületsértés, illetőleg rágalmozás) törvényes tényálladékanak kereteit is betölti, *bíróágaink* a függelemsértéssel eszmei halmazatban ezt a most említett közönséges bűncselekményt megállapítják (ld. a következő 12. jegyzetet is).

12. *A függelemsértés viszonya a közönséges büntetőjognak a rágalmozásra és becsületsértésre vonatkozó rendelkezéseihez.* Az előljáró (följobbvaló) sérelmére elkövetett rágalmozás, valamint becsületsértés katonai bűncselekménnyé nyilvánítása folytán e két deliktum kivált a közönséges rágalmozások és becsületsértések köréből. Ez a kiválás pedig egyfelől

³⁴⁹ Tájékoztatásul közöljük, hogy a legfelsőbb honvéd törvényszék nem csupán abban az esetben lát eszmei halmazatot felveendőnek, mikor két vagy több, egymást ki nem záró tényálladékot egy cselekvés és egy (reális értelemben vett) eredmény hoz létre, hanem akkor is, amikor különböző tényálladékok egy azonos cselekvés különböző eredményeiben valósulnak meg, s ez alól kivételt csakis arra az esetre állapít meg, ha a „jogsértő eredmény(ek) több ember személyében állott(ak) elő.”

³⁵⁰ Ld. FINKEY 1914. i. m. 245. és KÖHLER 1900. i. m. 115.

azt vonta maga után, hogy a szóban forgó katonai bűncselekmények tényálladékait tartalmazó törvényhely a közönséges büntetőjognak a rágalmazást és becsületsértést, illetőleg e cselekmények minősített eseteit megállapító rendelkezéseihez a lex speciális és lex generális viszonyába került. Másfelől pedig azt, hogy a Bv.-nek a most említett két közönséges bűncselekményt illető rendelkezései közül a függelemsértés vonatkozásában csakis azok jöhetnek szóba, melyek hatályát a Ktbtk. a szőnyegen lévő katonai bűncselekményekre kifejezetten kiterjesztette.

A közönséges büntetőjog törvényünk által recipiált intézkedései (ld. a 68. és 69. §-okat) azt mutatják, hogy a Ktbtk. a rágalmazásra és becsületsértésre vonatkozó mindazokat a rendelkezéseket, melyek csakis addig tarthatók fenn, amíg az illető cselekmény a sértett személy érdekén felül álló idegen érdeket nem sért, kirekesztette az alkalmazás köréből.

Ehhez képest a függelemsértésnek rágalmazás, illetőleg becsületsértés által történt elkövetése esetében:

a) a bűnvádi eljárás mindig *hivatalból* indul meg,

b) a megtámadott személy a bűncselekmény elkövetésébe való *beleegyezése*, mint amely körülmény jogellenességet kizáró hatályát az uralkodó felfogás a kérdéses közönséges bűncselekményeknél elismerte,³⁵¹ a felelősségre vonás akadálya nem lehet, és végül

c) a Bv.-nek a jogos felháborodásban elkövetett becsületsértésre (Bv. 18. §-a), a nyomban viszonzott kölcsönös rágalmazásra és becsületsértésre (Bv. 19. §-a), a hatóság előtt folyamatban levő ügyben elkövetett rágalmazásra és becsületsértésre (Bv. 17. §-a), s az ítélet hírlapi közzétételére és a kártérítésre (Bv. 28. §-a) vonatkozó rendelkezései figyelembe nem vehetők.

Eddigi rövid fejtegetéseinkkel a jelen (12.) jegyzet címében megjelölt kérdést voltképpen már ki is merítettük, egy, a bírói gyakorlatban állandóan fölmerülő körülmény azonban arra késztet minket, hogy a látszólagos törvényhalmazat specialitás néven ismert, s problémák előidézésére általában alkalmatlan esetére, amely, mint fentebb láttuk, a tiszteletmellőzés két tényálladékánál különös gyakorlati jelentőséggel bír, külön is kitérjünk.

A lex specialis derogat legi generali elvénél fogva – miként köztudomású – az egymással a specialitás viszonyában álló törvényhelyek közül kizárólag a különös, illetőleg legkülönösebb alkalmazható, így a kérdéses függelemsértő cselekmények sem a rágalmazás, illetőleg becsületsértés alapcselekményével, sem ezen bűncselekmények minősí-

³⁵¹ ANGYAL 1927. i. m. 25., AUER 1928. i. m. 66., Edmund MEZGER: Die subjektiven Unrechtselemente. Der Gerichtssaal 1924/89. 280–281. és Fritz CALKER: Die Majestätsbeleidigung. In: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts – Besonderer Teil I. O. Liebmann, Berlin, 1906. 110.

tett eseteivel eszmei halmazatba nem állhatnak. Nem állíthatók tehát dogmatikai hiba nélkül ideális halmazatba az Élt. 89. §-a szerint minősülő, ún. tisztek közti rágalmazással és becsületsértéssel sem. Hogy az Élt.-nek ez az imént idézett §-a a Bv. 1. és 2. §-aiban meghatározott bűncselekmények minősített esetének körülírását tartalmazza, és ekként egy, a Bv. 3–5. §-ait kiegészítő rendelkezést foglal magában, az a vonatkozó törvényhely szövegezésén kívül minden kétséget kizáróan kitűnik az Élt. 89. § utolsó bekezdéséből az argumentatio a contrarióval kiolvasható azon álláspontjából is, hogy az idézett § alá eső bűncselekmény esetében a Bv.-nek a rágalmazásra és becsületsértésre vonatkozó rendelkezései ipso iure alkalmazást nyernek.³⁵²

Az Élt. 89. §-ában körülírt cselekménynek tehát a függelemsértéshez való viszonyában, a helyes elméleti felfogás szerint, minden tekintetben osztania kell a rágalmazás, illetőleg becsületsértés *egyéb* minősített eseteinek jogi sorsát. Ennek ellenére mégis azt látjuk, hogy bíróságaink az Élt. szóban forgó §-ában meghatározott cselekményt különleges jogi kezelésben részesítik. Mert míg a függelemsértés és a Bv. 3–4. vagy 5. §-ai szerint minősülő becsületsértés, illetőleg rágalmazás egy cselekvéssel történt létrehozása esetében kizárólag a speciális jellegű bűncselekményt, tehát a függelemsértést állapítják meg, addig az Élt. 89. §-ának keretei közé is beleilleszkedő függelemsértő magatartás kifejtése esetében (amint arra már az egység és többség kérdését tárgyaló előző jegyzet utolsó bekezdésében rámutattunk) állandóan *eszmei halmazatot* vesznek fel.

Bíróságainknak ezt a következtetlenség vádját is kihívó gyakorlatát azonban az alábbi okoknál fogva, a vonatkozó dogmatikai alap hiánya dacára sem lehet helyteleníteni.

A jogtudományban *communis opinio*, hogy az előljáró (följebbvaló) sérelmére elkövetett rágalmazás és becsületsértés büntetést érdemlőségének foka a közösségi értéket képező előljárói (följebbvalói) tekintély e cselekmények által történt megtámadása folytán (ld. a fenti 2. jegyzetet) fölülmúlja a közönséges rágalmazását és becsületsértését. Ezen nézetnek a jelen törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás is hangot adott, mikor a tisztelet elmulasztásának alapcselekményére, továbbá a rágalmazásban és a 70. § alá nem eső, tehát szóbeli vagy jelképes becsületsértésben álló függelemsértésre a tervezet 67. §-ában megállapított büntetés felső határának három évben történt megállapítását azzal okolta meg, hogy hazai jogunk szerint már „magának a rágalmazásnak a *legsúlyosabb* büntetése (amely pedig nem előljáróval vagy följebbvalóval szemben követtetik el) két évig terjedhető fogház.”³⁵³ Nem szenvedhet tehát kétséget, hogy a büntetést érdemlőség kérdése tekintetében a törvény is az imént említett álláspont alap-

³⁵² Éppen ez az álláspont tette szükségessé, hogy a törvényhozó a Bv. azon rendelkezéseinek hatályát, melyek alkalmazása a fegyelmet is veszélyeztető, szóban forgó közönséges bűncselekmény esetében aggályosnak mutatkozott, *kifejezetten* kizárja.

³⁵³ Ld. miniszteri indokolás 34.

jára helyezkedett, ami egyébként kicsendül a Ktbt. különböző rendelkezéseiből is.³⁵⁴ A büntetések a törvény javaslatában megállapított és a törvényhozó által változtatás nélkül elfogadott keretei azonban azt mutatják, hogy a függelemsértő cselekmények büntetési skálájának kiépítésénél úgy a törvény előkészítőjének, mint a törvényhozónak csak a Bv. rendelkezései lebegtek a szeme előtt, ellenben az Élt. 89. §-a alá eső cselekményekről megfeledkeztek. Ezzel pedig a Ktbt. büntetési rendszerében egy olyan hézag támadt, mely folytán az Élt. most idézett §-a szerint minősülő és két, illetőleg három évig terjedhető börtönnel büntetendő cselekményre abban az esetben, ha ezt a tettes előjárója (följebbvalója) ellen követte el, s ezáltal a függelemsértés valamelyik – a 70. § szerint *nem* értékelhető – tényálladékát is kimerítette, a jogtárgyak szaporodásából folyó súlybeli többlet ellenére csupán a Ktbt. 67. §-ában megjelölt három évig terjedhető fogházbüntetés alkalmazása vált lehetővé. A védelemre utalt érdekek természetesen az előbb említett hézag kitöltését követelték, a bíróságokra háruló ez a feladat pedig kizárólag a fent írt, tehát az alaki halmazatot megállapító gyakorlat meghonosításával volt megoldható.

13. A *minősített esetek* körülírását a 67., 70–71. és 75. § tartalmazza, így azokat a most említett §-okhoz fűzött jegyzetek keretében tesszük megbeszélés tárgyává.

67. § A tisztelet mellőzésének büntetése nyolc naptól hat hónapig, súlyos esetben hat hónaptól három évig terjedhető fogház.

1. Jelen § a különös tisztelet elmulasztásának a 70., illetőleg 71. § alá nem vonható esetére, továbbá a 70. § alá nem eső becsületsértésre, valamint a rágalalmazásra vonatkozó büntetési tételeket tartalmazza.

2. Az alapbüntetés nyolc naptól hat hónapig terjedhető fogházban történt megállapítása módot nyújt arra, hogy a csekélyebb jelentőségű esetek fegyelmi úton toroltassanak meg.

3. A „súlyos eset” fogalmára nézve jelen törvény 53. §-a a mértékadó.

³⁵⁴ Itt jegyezzük meg, hogy a 67. §-ban foglalt büntetési tételek felállításánál úgy a javaslat szerzője, mint a törvényhozó előtt nyilván az a gondolat lebegett, hogy bíróságaink, amint az később valóban be is következett, az előjáró (följebbvaló) becsületét sértő mindazon cselekményt, amely mint közönséges rágalmazás és becsületsértés a Bv. 3. vagy 5. §-ai alapján hat hónapot meghaladó büntetés alá esnének – függetlenül attól, hogy in concreto a „súlyos eset”-nek a jelen törvény 53. §-ában megjelölt ismérvei fennforognak-e vagy sem – „súlyos eset”-nek fogják minősíteni.

4. A függelemsértés fejezetében foglalt rendelkezések (ld. különösen a 70. §-t) azt az útmutatást szolgáltatják, hogy a tiszteletmellőzés alapcselekményeinek elkövetése esetében feltétlenül *súlyosító körülményként* kell értékelni a vonatkozó magatartásnak szolgálatban, nyilvánosan, felállított sorban vagy rendben, több katonai egyén előtt vagy háború idején történt véghezvitelét.

68. § Ha a tisztelet mellőzése rágalmazásban vagy becsületsértésben áll s ez csupán felhatalmazásra volna üldözhető, a függelemsértés e nemének üldöztetéséhez is felhatalmazás kell.

1. A „felhatalmazás” intézményének a függelemsértés körében való érvényre juttatására nyilván az a megfontolás indította a törvényhozót, hogy még az előjáró (följebbvaló) sérelmére elkövetett rágalmazásnak és becsületsértésnek is képzelhetők olyan esetei, melyek feltétlen megtorlása a közérdeket nagymértékben veszélyeztetné. A szóban forgó eljárásjogi feltétel átvétele tehát főképpen a bünvádi eljárás kizárásának, a vétőjog gyakorlásának lehetővé tételét célozta.³⁵⁵

2. A rágalmazás és a becsületsértés *felhatalmazásra üldözendő eseteit* a Bv. 8. és 9. §-ai írják körül. Ezek közül a függelemsértés szempontjából különösen a Bv. 9. §-a (1) bekezdésének 6. pontja – a *közhivatalnokra*, tehát bármely tisztre (hasonállásúra), végleg felvett altisztre és tisztesre vonatkozó esete – tarthat érdeklődésre számot.

Külön is hangsúlyozni kívánjuk, hogy míg a Bv. 8. §-ában részletezett esetekben *feltétlenül* felhatalmazásra indul meg a bünvádi eljárás, addig a Bv. 9. §-ában felsorolt esetekben csupán *feltételesen*, és pedig akkor, ha a) a sértett *hívásának gyakorlására* vonatkozólag állítottak vagy híreszteltek oly tény, mely b) valóság esetén *bünvádi* vagy *fegyelmi eljárás* megindításának oka lehet.³⁵⁶ Ha a most említett feltételek valamelyike hiányzik (pl. a sértés a sértettként szereplő előjáró (följebbvaló) magánéletére vagy bár hívásának gyakorlására vonatkozott, de csak közmegvetés előidézésére alkalmas), a cselekmény felhatalmazás nélkül üldözendő.³⁵⁷

3. A *felhatalmazás megadására jogosult* szerveket és személyeket a Bv. az előző (2.) jegyzetben idézett §-ai határozzák meg.

³⁵⁵ ANGYAL 1927. i. m. 73.

³⁵⁶ Magától értetődik, hogy a törvény szóban forgó rendelkezésének alkalmazása szempontjából a becsületügyi eljárás a fegyelmi eljárással azonos megítélés alá esik.

³⁵⁷ ANGYAL 1927. i. m. 75.

A Bv. 9. §-ának (2) bekezdése értelmében az e § (1) bekezdésének 6. pontjában megjelölt esetekben a felhatalmazást a sértett felettes, illetőleg felügyelő hatósága, ilyen-
nek hiányában pedig maga a sértett adja meg.

A polgári igazságügyi szervek részéről követett gyakorlat arra látszik következtetést engedni, hogy a katonai egyének sérelmére elkövetett rágalmozás és becsületsértés esetében minden olyan parancsnok „felettes hatóság”-nak tekintendő, akinek jogilag képzett szakközege (igazságügyi előadója) van. Így ha a 9. § (1) bekezdésének 6. pontja alá eső cselekmény a csendőrség tagja ellen irányul, általában elfogadják az illetékes csendőr kerületi parancsnok által adott felhatalmazást is. A honvéd büntetőbíráskodás körében azonban a katonai felettes hatóság fogalma nem volt ily tágan értelmezhető, mert ez az értelmezés oda vezetett volna, hogy a honvédség főparancsnoka vagy valamelyik vegyes dandárparancsnok sok esetben csak egy határőr- vagy csendőrkerületi parancsnok (tehát egy rendszerint sokkal alacsonyabb rendfokozatú tiszt) „felhatalmozása” alapján indíthatta volna meg a bűnvádi eljárást. Ily katonai szempontból visszas helyezetek elkerülése végett az a gyakorlat alakult ki, hogy a felhatalmazást *mindig* az a *miniszter* adja meg, kinek a sértett azon „hivatas gyakorlásának” idején, melyet a tettes a rágalmozás vagy becsületsértés által megtámadott, legfelsőbb fokon alá volt rendelve (honvéd egyéneknél tehát a honvédelmi miniszter, a csendőrség és folyamőrség tagjainál a belügyminiszter, a határőrség egyéneinél pedig a pénzügyminiszter).

4. A felhatalmazás az elévülési időn belül bármikor megadható.

5. Ha a cselekményt *több* személy követte el, a felhatalmazás – még abban az esetben is, ha az csupán egy egyén terhére adatott ki – a bűncselekményben közreműködő valamennyi egyénre kiterjed.³⁵⁸ Mert a felhatalmazás jogintézményének alapgondolatából következik, hogy az illetékes felettes vagy felügyelő hatóság csupán abban a kérdésben dönthet, vajon opportunus-e a bűnvádi eljárás mellőzése vagy sem, de nem terjedhet a joga odáig, hogy az üldözés alá vonandó személyek körét is korlátozza.

6. A felhatalmazás *visszavonásának* joghatálya tekintetében álláspontunk az, hogy miután az Élt. 11. és 17. §-ai csupán a magánindítvány kellő időben történt visszavonásának jogkövetkezményeiről tesznek említést, ellenben a felhatalmazást illetően hasonló rendelkezést nem tartalmaznak, a felhatalmazás visszavonása a bűnvádi eljárás továbbfolytatásának akadályát nem képezheti.³⁵⁹

³⁵⁸ Így a m. kir. Kúria; ellenkező véleményen van azonban ANGYAL (1927. i. m. 81.), aki szerint itt az oszthatóság elve érvényesül.

³⁵⁹ Ld. SZONDY (i. m.) a „kívánatra” vonatkozó hasonló okfejtését.

69. § Tisztelet mellőzése miatt nem állapítható meg függelemsértés, ha az oly cselekménnyel követtetett el, amely különben rágalmazás vagy becsületsértés volna és a vádlott az állított vagy híresztelt tény vagy valamely tényre közvetlenül utaló kifejezés valóságát bebizonyítja. Nincs azonban kizárva függelemsértés megállapítása, ha már magából a tényállításnak vagy kifejezés használásának alakjából vagy körülményeiből kitűnik a tisztelet szándékos mellőzése.

A valóság bizonyításának korlátai tekintetében a becsület védelméről szóló 1914. XLI. t-c. 13–15. §-ait megfelelően alkalmazni kell. Nincs helye a valóság bizonyításának akkor sem, ha az a katonai szolgálati érdekeket veszélyeztetné.

1. A függelemsértés rágalmazás vagy becsületsértés által történt elkövetése esetében az állított vagy híresztelt tény, úgyszintén valamely tényre közvetlenül utaló kifejezés valóságának bizonyítása – hacsak magából a tényállításnak vagy kifejezés használásának alakjából vagy körülményeiből nem tűnik ki a tisztelet szándékos mellőzése – *kizárja a büntethetőséget.*

2. A valóság bizonyításának korlátai tekintetében a Bv. 13–15. §-ai a mérvadóak a fenti § (2) bekezdésében foglalt azon kiegészítéssel, hogy a szóban forgó bizonyítás a Bv. 15. §-ában részletezett eseteken kívül akkor is feltétlenül ki van zárva, ha az a katonai szolgálati érdekeket veszélyeztetné.

3. A bizonyításra irányuló indítvány és az ellenbizonyítékok előterjesztésének *határidejére* nézve törvényünk – az 1914. XIV tc.-nek a Bv. 29. §-ában felhívott 53. §-ában foglalt rendelkezéstől eltérően – különleges intézkedést nem tartalmaz, így ebben a kérdésben is a Kbp.-nak a bizonyítás felvételére vonatkozó általános szabályai az irányadók. Ehhez képest a bünvádi eljárás alatt álló egyén a vádemelés után is (ld. a Kbp. 250. §-át), sőt még a főtárgyaláson is (ld. a Kbp. 282. §-át) indítványozhatja a valóság bizonyítását.

Az ily indítvány *alakszerűséghez* nincs kötve, előterjesztése alkalmával azonban, hacsak a Bv. 13. §-ának utolsó bekezdésében említett kívánat nem forog fenn, meg kell jelölni azt a *jogcímet*, mely alapján a terhelt (vádlott) a bizonyítás elrendelését kéri.³⁶⁰

A bizonyítás *elrendelésére* és *foganatosítására* nem csupán a haditörvényszék, hanem a honvéd ügyész és a vizsgálóbíró is jogosult, ha azonban az ügy főtárgyalásra is került, az utóbbiak részéről hozott döntés az ítéldbírásgot semmi irányban sem köti. A haditörvényszék tehát az előzetes bizonyításfelvétel ellenére is megtagadhatja a bizonyítás tárgyában előterjesztett kérelmet.

³⁶⁰ Ld. ANGAL 1927. i. m. 93.

A vádlott indítványának a haditörvényszék által történt *elutasítása* a Kbp. 358. §-ának 4. pontjában meghatározott alaki semmisségi ok címén támadható meg perorvoslattal.

4. A 69. § (1) bekezdése azt a nagy horderejű rendelkezést is tartalmazza, hogy még ha a valóság bizonyítása sikerült is, függelemsértés miatt kell felelősségre vonni a sértőt akkor, ha már magának a tényállításnak vagy kifejezés használásának alakjából vagy körülményeiből kitűnik a tisztelet szándékos mellőzése. A jelen törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás szerint (ld. a 36. lapon) ennek külön kiemelését főként az tette indokolttá, hogy a m. kir. Kúria több esetben a való tények megbélyegzésére használt kifejezéseket büntetlenül hagyta.

A tényállítás vagy a kifejezés használatának *alakja* – miként azt könyvünk más helyén (mégpedig a 66. §-hoz írt 8. jegyzetben) már említettük – abban az esetben fogja a függelemsértés megállapítását maga után vonni, ha az alárendelt (alattos) állításait olyan formába öltözteti, vagyis olyan szavakat, taglejtéseket használ, melyek az illető gondolat kifejezésre juttatására nem voltak feltétlenül szükségesek, így közlése a kelleténél messzebbmenő lealázást, megszégyenítést tartalmaz.³⁶¹ Ha a tettes a gondolatnyilvánítás olyan eszközét választotta, mely nélkül az általa közölni szándékolt gondolat nem lett volna helyesen kifejezésre juttatható, felelősségre vonása már nem az állítás vagy kifejezés használatának alakja, hanem legfeljebb *egyéb körülmények* alapján fog bekövetkezhetni. Ily, a függelemsértés megállapításának alapját képező körülmény nézetünk szerint pl. az, mikor a cselekmény elkövetése *nem* a közérdek vagy jogos magánérdek előmozdítása, megóvása vagy védelme céljából történt. Avagy az, mikor az alárendelt (alattos) becsületsértő vagy rágalmozó állítását az érdekelt előljáró előtt olyan hangon vagy olyan más, a közlés alakjához nem tartozó módon adja elő, mely már magában véve kimeríti a „különös tisztelet elmulasztása”-nak tényálladékát (ld. a 66. §-hoz írt 6. jegyzetet).

5. A félreértések elkerülése végett még megjegyezzük, hogy ha a függelemsértés tényálladéka az előljáró (följebbvaló) sérelmére szolgáló hatóság előtti rágalmozás vagy hamis vád elkövetése által valósult meg (ld. a 66. §-hoz fűzött 11. jegyzet III. pontjának 2. bekezdését), a Bv.-nek a valóság bizonyítására vonatkozó rendelkezései tekintetbe *nem* jöhetnek.

³⁶¹ Ld. ISAÁK i. m. 498. és KERN 1919. i. m. 16. is.

70. § Az előjáró vagy a följobbvaló ellen intézett erőszak vagy veszélyes fenyegetés büntetése egy évtől öt évig, súlyos esetben öt évtől tíz évig terjedhető börtön.

Felállított sorban és rendben vagy háború idején bárminő szolgálatban az előjáróval szemben elkövetett erőszak büntetése agyonlövással végrehajtandó halál.

1. Az *erőszak fogalma*. A társadalmi viszonyok átalakulása, intézmények, szokások megszűnése vagy megváltozása minduntalan egy-egy szó (név, megjelölés) jelentésének, értelmének megváltozását vonja maga után.³⁶² Lehet, hogy a névhez kapcsolódó régi fogalom tűnik el, s a szó egy új fogalom állandó jelévé válik. Lehet, hogy az eredeti fogalom megmarad, de nevéhez egy új fogalom (fogalmi árnyalat) is tapad, és megtörténhet az is, hogy a megnevezett tárgy változik meg, az illető fogalom köre szűkül vagy tágul.

A nyelvi változás ezen sajátos jelensége azért tarthat ezúttal fokozottabb érdeklődésre számot, mert az „erőszak” is a jogi műnyelv azon kifejezései közé tartozik, melynek értelme az idők folyamán lényeges átalakuláson ment keresztül, sőt az „erőszak”-nál ez a jelentésváltozás oly mélyreható volt, hogy a szó etimológiai kapcsolatának tudata is teljesen elhomályosult.

Ha a személy elleni erőszak ősi, eredeti jogi jelentését vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a szóban forgó kifejezés valamely *kényszerállapot előidézésére irányuló testi erő kifejtés* megjelölésére szolgált. Az „erőszak” szóhoz fűződő fogalom egyik eleme tehát a tényleg kifejtett vagy a várható ellenállás megtörésére irányuló célzat volt, a másik pedig a testi erőnek e cél megvalósítása érdekében történt alkalmazása.

Már ebből is látható, hogy az „erőszak”-nak a büntetőjogi fogalmak közé iktatása *még oly időben* történt, amikor a jogalkotók szeme előtt a fizikailag érvényesülő kényszerítésnek csakis egyetlen módja lebeghetett: az ellenállás nyers izomerővel való megbénítása, a testi erő testi erővel való legyőzése (*vis corpore corpori afflicta*).³⁶³

Ám a kultúra sokirányú fejlődése, a folyton-folyvást haladó tudományok gyakorlatilag értékesíthető eredményei a bűnözés megnyilvánulási formáira, a bűnelkövetés eszközeire és módszereire is állandóan átalakító, módosító hatással vannak. Így az idők folyamán a brutális testi erő mellett is a kényszerítés oly finomabb eszközei tűntek fel, melyek alkalmazása mindenekfelett azzal az előnnyel járt, hogy általuk az elérni kívánt cél – másnak cselekvésre vagy tűrésre kényszerítése – lényegesen könnyebben és tökéletesebben volt megvalósítható, mint a fizikai erő igénybevétele által. Gondoljunk csak egyes kábításra alkalmas kémiai eszközökre (mint amilyen pl. az éter, a kloroform, a morfium, az alkohol) vagy a hipnózisra, avagy pedig a személyes szabadságtól elzárás stb. útján történt megfosztásra. A büntetőpolitikai szempontok természetesen azt kö-

³⁶² GOMBOCZ Zoltán: A magyar történeti nyelvtan vázlata IV. Danubia, Pécs, 1926. 77–78.

³⁶³ Ld. BINDING 1902. i. m. 82–83.

vetelték, hogy ezen most említett eszközök kényszerállapot előidézése céljából történt alkalmazása az erőszakkal azonos jogi megítélés alá essék. Ezt a követelést nemcsak az okozott eredmények (kényszerállapot), illetőleg az ezekre irányuló célzat azonossága tette jogosulttá, hanem az a körülmény is, hogy ezen újabb eszközök – a testi erőlkifejtéshez hasonlóan – a sértettel szemben fizikailag érvényesültek és fizikailag érezhetők voltak. A jogtudomány művelői is csakhamar belátták, hogy a fizikailag érvényesülő kényszerítés különböző módjainál a kényszerállapotra irányuló célzat mint uralkodó mozzanat mellett a használt eszközök, illetve tevékenységek eltérő jellege elveszti jogi jelentőségét és teljesen háttérbe szorul. Ez a felismerés azután új csapást vágott a bírói gyakorlatban. Az élet gyakorlati igényeinek kielégítésére törekvő bíróságok rövidebb-hosszabb ingadozás után elejtették az erőszak – a szó eredetére emlékeztető – fogalmi ismervét, és a szóban forgó fogalom keretei közé vonták a testi erőlkifejtést nélkülöző, tehát egyszerű tevékenység által véghezvitt, s fizikailag érezhető kényszerítés összes esetét is. Így az erőszak, amely most már lényegileg nem volt más, mint *kényszerállapot előidézésére irányuló fizikailag érezhető behatás*,³⁶⁴ teljesen új értelmet, jelentést nyert.³⁶⁵

Ezzel az erőszak problémája, mely oly heves és hosszú ideig tartó tollháború előidézője volt, nyugvópontra jutott, és úgy látszott, mintha ezen elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt kielégítő, tág körű fogalom újabb jelentésváltozására belátható időn belül aligha kerülhet sor.

Ez a feltevés azonban megdőlt, mert a fenti 70. §-ban körülírt minősített eset elemzése arra a különös felfedezésre vezet, hogy a törvény *itt* az „erőszak”-nak e fogalom újabb változatától is eltérő értelmet tulajdonított. Az a körülmény ugyanis, hogy az „erőszak” mellett szereplő és az erőszakkal egyenlő értékű másik elkövetési magatartás (a „veszélyes fenyegetés”), melynek tudvalevően *nem* fogalmi eleme az ellenállás leküzdésére irányuló célzat, úgy illeszkedik be a tényálladékba, hogy véghezvitele már önmagában, tehát tekintet nélkül arra, hogy kényszerítés eszközéül szolgált-e vagy sem, megvalósítja a 70. § szerint minősülő függelemsértést, azt mutatja, hogy a törvény

³⁶⁴ Ernst WINKLER: Der Begriff der Gewalt im Strafrecht. In: Strafrechtliche Abhandlungen 85. Schletter, Breslau, 1908. 38–42. és Kurt MÜLLER: Gewalt und verwandte Begriffe im Reichsstrafgesetzbuche. Frensdorf, Berlin 1913. 12–13.

³⁶⁵ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy egyes jogi írók továbbra is kitartottak az erőszak eredeti fogalom meghatározása mellett, így Ludwig Friedrich Johannes HELMKE (Der Begriff der Gewalt im Reichsstrafgesetzbuch. In: Strafrechtliche Abhandlungen 6. Schletter, Breslau, 1895. 1.), Franz LISZT (Lehrbuch des deutschen Strafrechts. J. Guttentag, Berlin, 1905. 352.), Ernst Heinrich ROSENFELD (Verbrechen und Vergehen gegen die persönliche Freiheit. In: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts – Besonderer Teil V. O. Liebmann, Berlin, 1905. 394.), Melchior STENGLEIN (Die strafrechtlichen Nebengesetze des Deutschen Reiches. O. Liebmann, Berlin, 1903. 571.) és Horst KOLLMANN (Die Lehre von der Erpressung nach deutschem Recht. J. Guttentag, Berlin, 1910. 28.).

itt az erőszak megállapításához sem kívánja meg a kényszerállapotra irányuló célzat fennforgását, hanem a súlypontot egy bizonyos – ismérvei tekintetében még felderítést igénylő – *tevékenységre* helyezi.³⁶⁶ Ha talán egyesek ezt a tételt minden kétséget kizáróan nem is vélik a törvényből kiolvashatónak, aggályaik el fognak oszlani, ha a megbeszélésünk alapjául szolgáló törvényhelyet a törvény javaslatához fűzött és a vitás kérdések eldöntésénél értelmezési kútfülül elfogadott miniszteri indokolás reflektor sugarainak fényébe állítják, mert az indokolás az említett kérdés szempontjából félreérthetetlen kijelentéseket tartalmaz. Így a 36. lapon többek között azt olvassuk, hogy a 70. §-sal „a javaslat a tisztelet mellőzésének szolgálatban vagy szolgálaton kívül elkövetett mindazokat az eseteit akarja kiemelni és külön büntetés alá helyezni, amelyek *súlyban a szóbeli és jelképes tiszteletszegések körét meghaladják.*” A 34. lapon foglaltakból pedig az tűnik ki, hogy e § alá esik minden *tettegesség* is. Ehhez képest nem szenvedhet kétséget, hogy már az előjáróval (följebbvalóval) szemben elkövetett tetteges becsületsértés (iniuria realis), sőt ezen túlmenően a becsületsértésnek nem tekinthető tetteges bántalmazás is erőszakot képez és a 70. § szerint minősítendő. Erőszaknak lesz ennél fogva *általában* tekintendő pl. a lökés, az ütés, a dulakodás, a rúgás, a félretaszítás, a rázás, a megdobálás, a megragadás, fegyvernek vagy más tárgynak a kézből való kiragadása, pipának a szájából való kirántása, stb. is.³⁶⁷

Látjuk tehát, hogy az indokolás imént kivonatolt kijelentései szilárd pillérként támasztják alá azt a fentebb hangoztatott nézetünket, hogy a törvény az erőszak fogalom lényegét nem a tettes célzatában, hanem egy bizonyos *tevékenységben* látja. Minthogy pedig a 70. § az elkövetési magatartás megjelölésére a „tetteges bántalmazás” helyett éppen az „erőszak” kifejezést használta, azt is megállapíthatjuk, hogy ennek a tevékenységnek nem kell okvetlenül az előjáró (följebbvaló) testének érintésében állania.

De ha ez az utóbbi megállapítás helyes, akkor melyek hát a 70. § szerinti „erőszak” fogalmi ismérvei?

Erre a kérdésre a válasz *első pillanatra* szerfelett egyszerűnek tűnik. Az az út ugyanis, melyet eddig megtettünk, csakis egy megoldáshoz vezethet, és ez az, hogy a szóban forgó fogalom meghatározását az erőszak második változatának körülírásából kell méríteni, mégpedig úgy, hogy e körülírásból egyszerűen kirekesztjük a kényszerállapotra irányuló célzatot. Ezek szerint a 70. §-ban foglalt erőszak egyértelmű volna a *fizikailag érezhető behatással*.

³⁶⁶ A félreértések elkerülése végett megemlíti, hogy a Btk.-ban is vannak egyes bűncselekmények (ld. a 155. és 176. §-okat), melyeknél a tényálladási elemet képező „erőszak” az írók egy részének (így pl. Isaák és Edvi Illés) véleménye szerint a kényszerítési cél hiányában is megvalósulhat. Ez azonban elszigetelt álláspont.

³⁶⁷ Hogy ezek a példaképpen említett magatartások mely esetben *nem* meritik ki az erőszak fogalmát, az az alább következő fejtegetéseinkből fog kitűnni.

Ez a kézenfekvőnek látszó megoldás azonban az erőszak egy olyan *tág körű* fogalmát állítja elénk, mely gyakorlati szempontból teljesen elfogadhatatlan. Hiszen ha minden fizikailag érezhető behatás erőszakot képezne, akkor már a bizalmaskodó vállveregetések vagy az előljáró (följebbvaló) testét érintő tréfás kézmozdulatok is a 70. §-ban meghatározott szigorú büntetések alá esnének, ez pedig aligha felelne meg a törvényhozó elgondolásának és méltán sértené az emberek jogérzetét. Kell tehát még egy, az imént adott meghatározást kiegészítő ismérvnek lennie, mely a függelemsértés most említett enyhe eseteit kizárja az erőszak fogalmi köréből, és ez az ismérv nézetünk szerint a cselekmény *agresszív, ellenséges jellege*. A 70. § tényálladáki elemét képező erőszakot ennél fogva csakis az a *fizikailag érezhető behatás valósítja meg, mely agresszív, ellenséges jellegű*.

Az esetleges tévedések megelőzése végett azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a cselekményt nem alanyi (szubjektív) momentumok alapján, hanem tárgyi szempontok szerint kell elbírálni. Az erőszak megállapításánál tehát nem a tettes ellenséges célja vagy gyűlölködő érzülete jut döntő jelentőséghez, hanem az a benyomás, melyet a cselekmény a helyzet tárgyilagosa megítélésére alkalmas egyénekre gyakorol.

Ezek szerint a 70. §-ban körülírt tényálladékokat az alárendelt (alattos) tréfából fakadó cselekménye is megvalósíthatja, sőt ha a tettes ily esetben számolhatott azzal, hogy magatartása másokban az ellenséges jellegű cselekmény benyomását fogja keltetni, a minősített függelemsértésben való bűnössége is meg lesz állapítható.

2. *A fenyegetés és veszélyes fenyegetés fogalma.* A fenyegetés, mely – miként azt már könyvünk más helyén is kiemeltük – az előljáró (följebbvaló) iránt tartozó különös tisztelet elmulasztásának egyik módja, csupán abban az esetben vonható a 70. § alá, ha veszélyes, míg egyébként a 67. §-ban meghatározott büntetéssel sújtandó.

A fenyegetés is olyan büntetőjogi fogalom, melynek általános meghatározását hiába keressük törvényeinkben,³⁶⁸ így az „erőszak” jelentésének megállapítása után most már a „fenyegetés”, illetőleg „veszélyes fenyegetés”, értelmének tisztázása válik szükségessé.

Noha nem szenvedhet kétséget, hogy a jog a megbeszélésünk tárgyát képező fogalmat a közönséges életből merítette, mégis a jogász közvéleményben az a nézet alakult ki, hogy valamely károsító cselekmény elkövetésének, valamely baj, hátrány, kellemetlenség előidézésének kilátásba helyezése, tehát a köznapi értelemben vett fenyegetés³⁶⁹ csakis abban az esetben juthat büntetőjogi jelentőséghez, ha *félelem gerjesztésére* alkalmas volt. Ha ez az álláspont helytálló, akkor természetesen az előljáróra (följebbvalóra) vonatkozó fenyegetés is csak ezen most említett ismérv fennforgása esetén minő-

³⁶⁸ Egymástól eltérő speciális meghatározásokat a Btk. 77., 234. és 347. §-ai tartalmaznak.

³⁶⁹ Julius KLEINEBERG: Die Drohung als Mittel zur Begehung strafbarer Handlungen. R. Noske, Borna-Lipce, 1907. 2. és WINKLER i. m. 8.

sülhet függelemsértésként. Ez a megoldás felelne meg egyébként a Kbtbk. javaslatához fűzött miniszteri indokolásból kiolvasható felfogásnak is.³⁷⁰

De vajon valóban helytálló-e ez az álláspont?

Annyi bizonyos, hogy a *közönséges* büntetőjog területén a fenyegetés büntethetőségének elengedhetetlen feltétele a félelemkeltésre való alkalmasság, így a magunk elé tűzött feladat megoldása szempontjából a legcélravezetőbb eljárásnak az mutatkozik, ha mindenekelőtt felkutatjuk azon jogi okokat, melyek a közönséges büntetőjogban szereplő fenyegetés imént ismertetett szűk körű fogalmának felvételéhez vezettek, azután pedig azt vizsgáljuk, hogy nem vonatkoztathatók-e ezek az okok a függelemsértésként minősülő fenyegetésre, illetőleg veszélyes fenyegetésre is.

Ha a *közönséges* büntetőtörvényeket átlapozzuk, azt látjuk, hogy a fenyegetés, a Kbtbk. 41. §-ában körülírt kihágás kivételével, mindenütt mint a *kényszerítés eszköze* illeszkedik a tényálladék ismérvei közé.

A „kényszerítő eszköz” fogalma célfogalom (Zweckbegriff), mely egy meghatározott cél – valamely idegen akarat kényszer alá helyezésének reális eszközökkel való – megvalósítására vonatkozik.³⁷¹ Ebből szükségszerűen következik, hogy a „kényszerítő eszköz” fogalma alá csak az a tevékenység vonható, mely a fennforgó viszonyok közt, a mindennapi élet tapasztalata szerint, legalább *generaliter alkalmas* más személy akaratának egy irányba való szorítására, vagyis a célként kitűzött eredmény előidézésére. Márpedig a fenyegetés ezzel a tulajdonsággal kizárólag akkor fog rendelkezni, ha félelem gerjesztésére alkalmas alakban jelentkezik, mert hiszen az, aki a fenyegetést választja a kényszerítés eszközéül, csak úgy juthat el céljához, ha sikerül a megtámadottban félelmet keltenie a kilátásba helyezett baj bekövetkezése iránt.

Hogy pedig a Kbtbk. 41. §-ában körülírt kihágás törvényes tényálladékát is csak a félelem keltésére alkalmas fenyegetés meríti ki,³⁷² annak okát a büntetőjog általános védelmi funkciójában kell keresnünk. A büntetőjog feladata ugyanis az, hogy a társadalom létfeltételeit az emberi támadásokkal szemben megvédelmezze,³⁷³ így csak az olyan magatartásokra reagál, melyek ezeket az általa oltalmazott értékeket (a jogi tárgyakat) megzavarják (sértik vagy veszélyeztetik). A Kbtbk. szóban forgó §-ában meghatározott

³⁷⁰ A miniszteri indokolás a 67. § szerint büntetendő „egyszerű” fenyegetés ismérvei tekintetében nem nyilatkozik ugyan, de a veszélyes fenyegetést csakis akkor látja fennforogni, ha a kilátásba helyezett baj „a fennforgó viszonyok közt a fenyegetettben *alapos félelmet* gerjeszthet komoly veszedelem bekövetkezésére”.

³⁷¹ Woldemar ROHLAND: Die Gefahr im Strafrecht. C. Mattiesen, Dorpat, 1888. 31.

³⁷² EDVI ILLÉS Károly: A kihágásokról szóló magyar büntető-törvények és az azokra vonatkozó eljárási szabályok magyarázata. Singer & Wolfner, Budapest, 1892. 98.

³⁷³ Rudolf JHERING: Der Zweck im Recht. Breitkopf, Lipcse, 1904. 345.

kihágás jogi tárgya – *a személyes szabadság*³⁷⁴ – pedig mindaddig nem jut veszélybe, míg a fenyegetés félelem okozására alkalmatlan.

A kifejtettek azt mutatják, hogy a közönséges bűncselekményekre vonatkozó rendelkezésekből csak abban az esetben meríthetünk érvet a jelen törvény javaslatának indokolásában kifejezésre juttatott álláspont helyességére nézve, ha a függelemsértésként minősülő cselekményeknek is vagy az előjáró (följebbvaló) akaratának kényszer alá helyezése, vagy pedig az előjáró (följebbvaló) személyes szabadságának veszélyeztetése a jellemző vonása. Ámde tudjuk, hogy a kérdéses katonai bűncselekmények³⁷⁵ törvényes tényálladéka mögött rejlő normák elsősorban az előjárói (följebbvalói) tekintélyt védik, a szóban forgó deliktumoknál tehát e tekintély megtámadása képezi a büntetendőség elvi alapját. A tekintély veszélyeztetése szempontjából pedig teljesen közömbös, hogy az alárendelt (alattos) magatartása gyakorolt-e vagy gyakorolhatott-e valamilyen befolyást az illető előjáró (följebbvaló) érületére, mert itt a jogi tárgy sajátos természeténél fogva a jogi eredmény mindig a megtámadott előjáró (följebbvaló) pszichéjében lejátszódó mozzanatoktól független jelenségek okozataként áll elő. Ilyen körülmények között irrelevánsnak kell tekinteni, hogy a fenyegetés félelemkeltésre alkalmas volt-e vagy sem, sőt azt is, hogy azzal az alárendelt (alattos) ezen lelki momentum előidézése céljából élt-e vagy sem.

Látjuk tehát, hogy a függelemsértés vonatkozásában *a fenyegetés az élethasználat által elfogadott tág értelemben jut jelentőséghez.*

Áttérve most már a *veszélyes fenyegetés* fogalmára, mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy éppúgy, mint a „kényszerítő eszköz”, az „elkövetési magatartás” is célfogalom, melynek veszélyessége mindig a jogi eredményhez való értékviszonyától feltételezett, vagyis a konkrét esetben kifejtett véghezviteli tevékenység annál veszélyesebb, minél nagyobb mértékben veszélyezteti az illető bűncselekmény jogi tárgyát. Ennek folytán arra a kérdésre, hogy mikor „veszélyes” a fenyegetés, nem adható a szóban forgó tevékenység által elkövethető valamennyi bűncselekményre kiterjedő egységes válasz, hanem a kérdés eldönthetése végett az eltérő jellegű deliktumokat egymástól külön tartva kell vizsgálat alá venni. Ez a kutatási módszer azután ahhoz a megállapításhoz vezet, hogy azon bűncselekményeknél, melyeknél a fenyegetés csupán a sértett pszichéjén keresztül zavarhatja meg a védelembe vett jogi értéket, a cselekvőség annál veszélyesebb, minél

³⁷⁴ A személyes szabadságot tekinti a német Btk. 241. §-ában foglalt és a Kbt. 41. §-ában körülírt kihágással lényegében azonos vétség jogi tárgyául többek között: Franz HOLTZENDORFF (Handbuch des deutschen Strafrechts III. Habel, Berlin, 1872. 582.), Hugo HÄLSCHNER (Das Gemeine deutsche Strafrecht II. 2. Marcus, Bonn, 1887. 127–130.), Felix Friedrich BRUCK (Zur Lehre von den Verbrechen gegen die Willensfreiheit. Anders, Berlin, 1875. 3.), KLEINEBERG (i. m. 9.) és ROSENFELD (1905. i. m. 396.).

³⁷⁵ Itt természetesen az engedetlenséget figyelmen kívül kell hagyni.

nagyobb mérvű pszichikai hatás előidézésére alkalmas. Azoknál a bűncselekményeknél ellenben, melyeknél (mint a tiszteletmellőzés fogalma alá eső cselekményeknél) a támadás nem a sértett lelkületén, érzésvilágán át idézi elő a jogi eredményt, a fenyegetés veszélyessége szempontjából is a cselekvés *külső* körülményei játsszák a döntő szerepet. Mindebből az következik, hogy amennyire helytálló, miszerint a *kényszerítő eszközként* alkalmazásba vett fenyegetést akkor tekintjük „veszélyes”-nek, ha az a fennforgó viszonyok közt *alapos félelmet gerjeszthet*, épp annyira hibás ezen meghatározásnak a függlemsértést képező veszélyes fenyegetésre való vonatkoztatása. Alig hisszük, hogy akadna olyan katona, aki ne osztozna azon nézetünkben, hogy pl. a félelem keltésére alkalmatlan, de a felállított sorban és rendben véghezvitt fenyegetés rendszerint veszélyesebb az előjárói (följebbvalói) tekintélyre nézve, mint egy bár alapos aggodalom előidézésére alkalmas, de négy szemközt elhangzott fenyegetés.

Ezzel az imént mondott, s az alapos félelem keltésére való alkalmasság ismervét kizáró (negatív) eredménnyel azonban be kell érünk, mert arra nézve, hogy mikor *veszélyes* a függlemsértésként minősülő fenyegetés – a kényszerítő eszközként igénybe vett fenyegetéstől eltérően –, elvi meghatározás nem adható. A bíróságoknak kell tehát mindig az adott körülmények gondos mérlegelése alapján esetről esetre eldönteniük azt, hogy a fenyegetés in concreto a szóban forgó katonai bűncselekmény *jogi tárgyát nagymértékben veszélyeztette-e vagy sem*.

3. *Az erőszak, illetőleg veszélyes fenyegetés kettős tényálladéka.* Az erőszak, illetőleg veszélyes fenyegetés fogalma alá eső magatartások, vagy mint a „különös tisztelet elmulasztás”-a, vagy mint az előjáró (följebbvaló) sérelmére elkövetett becsületsértés minősített esetei jelentkeznek. Ez a második helyen említett változat akkor forog fenn, ha az erőszak tetteges becsületsértés által, a veszélyes fenyegetés pedig becstelenítő, lealacsonyító vagy megszegyenítő kifejezés használatával követtetett el.³⁷⁶

Ehhez képest nem csupán a 67. §-ban megállapított büntetés alá eső „tiszteletmellőzés”, hanem ennek a 70. §-ban körülírt kiemelt esete is *fedő tényálladék*, mely mögött azonban nem három, hanem csak *két* bűncselekmény tényálladéka húzódik meg (ld. a 66. §-hoz fűzött 6. jegyzetet is).

4. *Kísérlet.* Úgy az erőszaknak, mint a veszélyes fenyegetésnek képzelhető kísérlete, de gyakorlati jelentőséghez csak az előbbié juthat (ld. a 66. §-hoz írt 7. jegyzetet is).

Minthogy az erőszak megkezdése már önmagában véve kimeríti a 67. § szerint büntetendő *befejezett* függlemsértés tényálladékát, felmerül a kérdés, vajon a bevégzett

³⁷⁶ A becsületsértést magának a fenyegető kijelentésnek kell tartalmaznia.

egyszerű és a megkísérelt minősített függelemsértés egy cselekvéssel történt megvalósítása mily jogi értékelés alá esik.

A közönséges büntetőjog körében felmerülő hasonló jelenségeket tárgyaló irodalomban idevonatkozóan nem kevesebb, mint négyféle felfogással találkozunk.

Egyes jogtudósok (Wlassics, Loeb) ily esetben csupán a befejezett egyszerű bűncselekményt tartják megállapíthatónak.³⁷⁷ Mások (Edvi Illés, Heil) a túlsúly elvének alkalmazásával döntenek el a kérdést, vagyis a súlyosabb minősítés mellett foglalnak állást.³⁷⁸ Vannak (így pl. Olshausen), akik eszmei halmazatot látnak felvehetőnek,³⁷⁹ és találkozunk olyan nézettel is (Binding, Frank), mely szerint a vádlott csupán a befejezett egyszerű bűncselekményben mondandó ki bűnösnek, de a büntetés kiszabásánál a megkísérelt minősített esetre megállapított büntetési tételt kell irányadónak tekinteni.³⁸⁰

Ezt a legutolsó helyen említett nézetet, minthogy az dogmatikailag meg nem indokolt és meg nem indokolható, már eleve el kell vetnünk. De nem tehetjük magunkévá az eszmei halmazat fennforgását vitató álláspontot sem, mert az ideális halmazathoz annyi feltétlenül szükséges, hogy az illető fizikai cselekvés legalább két különböző büntetőjogilag védett érték támadását tartalmazza, az adott esetben pedig az egy cselekvésben megvalósított két tényálladéknak azonos a jogi tárgya. Ilyen körülmények között kétségtelen, hogy a tettesnek csak egy bűncselekmény róható a terhére, és ez nézetünk szerint a *minősített függelemsértés kísérlete*. Mi tehát a kérdést Edvi Illéssel és Heillel egyezően a túlsúly elve alapján oldottuk meg, mert ezen megoldás mellett szólnak az elméleti megfontolásokon kívül a kriminálpolitikai szempontok is. Ha ugyanis (csupán) a befejezett egyszerű függelemsértés állapíttatna meg, az erőszak elkövetésére irányuló szándék, mely kizárólag a *véletlen* folytán nem realizálódott egész terjedelmében, jogi értékelés nélkül maradna, és az alárendeltet (alattost) olyan enyhe büntetés érné, mely a cselekmény súlyával minden arányon kívül áll.³⁸¹

Gyakorlati fontosságánál fogva hangsúlyoznunk kell, hogy az erőszak megkezdését képező magatartás (tehát pl. a kardnak félig történt kihúzása, kőnek vagy más tárgynak dobásra vagy ütésre emelése) többnyire veszélyes fenyegetésnek minősíthető. Így az erőszak kísérletének megállapítására rendszerint csak akkor fog sor kerülni, ha a cselekvő-

³⁷⁷ Wlassics Gyula: A bűnkísérlés és a bevezetett bűncselekmény – A tettesség és részesség tana II. MTA, Budapest, 1887. 336–337. és Wilhelm Loeb: Der Versuch im Reichsstrafgesetzbuch und im Vorentwurf. In: Strafrechtliche Abhandlungen 176. Schletter, Breslau, 1913. 48.

³⁷⁸ Edvi Illés 1909. i. m. III. 46. és Heil Fausztin: A lopás fogalma és lényeges ismérvei II. Ügyvédek Lapja, Budapest, 1911. 24–25.

³⁷⁹ Olshausen 1927. i. m. 413.

³⁸⁰ Karl Lorenz Binding: Handbuch des Strafrechts. Duncker & Humblot, Lipcse, 1885. 547 és Frank 1925. i. m. 215.

³⁸¹ A törvényhozó minden vitának elejét vette volna, ha az erőszak kísérletét formailag bevezetett bűncselekménnyel nyilvánította volna.

ség nélkülözni fogja a (veszélyes fenyegetésre jellemző) gondolatközlési jelleget (így pl. abban az esetben, ha az előjáró (följebbvaló) ellen intézett támadás orvul, hátulról történik).

Ha a tettes a megkezdett erőszak véghezvitelétől *önként elállt*, mentesülni fog ugyan a fenti § szerinti felelősségre vonástól, de elállása büntetlenséget nem fog eredményezni, mert a Btk. 68. §-a értelmében abban az esetben, ha a kísérleti cselekmény már magában véve valamely befejezett bűncselekmény tényálladékát képezi, ezen ún. maradék-cselekmény büntetését a Btk. 67. §-ának intézkedése nem zárja ki.

5. *Részesség.* Gyakran előfordul, hogy az, aki a 70. § szerint minősülő függelemsértésben mint bűnrészes közreműködik, már ezzel a cselekvőségével tettesévé válik a 67. §-ban meghatározott büntetés alá eső (egyszerű) függelemsértésnek is. Az ily esetek a bevégzett egyszerű és megkísérelt minősített függelemsértés egy cselekvésben való találkozásához hasonlóan, a túlsúly elve alapján döntendők el (ld. az előző jegyzet alatti fejtegetéseket), vagyis a vádlott csupán a súlyosabb beszámítás alá eső bűnrészesi tevékenységért lesz felelősségre vonható.

6. *Egység és többség.*

I. Az erőszak, valamint a veszélyes fenyegetés fogalmára vonatkozó fejtegetéseink során már körülhatároltuk azt a két történést, melyek a 70. § szerint minősülő függelemsértés tényálladékának jellegzetes eredményeit képezik. Ezen korábban megvont kereteknek e helyütt azért van különös jelentőségük, mert mindaz, ami azokon túl esik, már alapul szolgálhat más bűncselekmény megállapításához.³⁸²

Így láttuk, hogy a kényszerállapot előidézése sem az erőszak, sem a veszélyes fenyegetés fogalmához nem tartozik. Ha tehát a 70. § tényálladékát létrehozó cselekvés ily eredményt is okozott és az valamely deliktum törvényes fogalma alá szubszummálható (tehát pl. kimeríti a személyes szabadság megsértésének tényálladékát), halmazatot, mégpedig a legfelsőbb honvéd törvényszék – a halmazat kérdésében állandóan követett – gyakorlatának megfelelően, eszmei konkurenciát kell megállapítani.

Ideális halmazat forog fenn akkor is, ha a 70. §-ban meghatározott tényálladékot megvalósító tevékenység testi sértést is okozott, mert az erőszak eredményéhez a testi sértés sem tartozik, így az „mint önálló bűncselekményi eredményt tartalmazó többlet” jelentkezik. És ugyancsak a Btk. 95. §-át kell alkalmazni abban az esetben is, ha az előjáró (följebbvaló) ellen intézett behatás a gyilkosság (Btk. 278. §) tényálladékát is betölti.

³⁸² DEGRÉ Lajos: Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához – Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből. Politzer, Budapest, 1912. 101–102.

Ha azonban az erőszak szándékos emberölésig vagy ennek kísérletéig, illetőleg gyilkosság kísérletéig fokozódott, halmazat felvételének nincs helye, hanem kizárólag a 75. §-ban körülírt összefoglalt deliktum állapítandó meg.

II. Ha az alárendelt (alattos) az erőszak vagy a veszélyes fenyegetés mellett, de azzal összefüggően az illető elöljáróval (főljebbvalóval) szemben szóbeli vagy jelképes sértéseket is elkövetett, a halmazat³⁸³ megállapításától csakis akkor lehet eltekinteni, ha az adott esetben már a 70. §-ban körülírt tényálladék ismérveit feltüntető magatartás maga is becsületsértést képez (ld. a fenti 3. jegyzetet).

Az imént kifejtettek teljes határozottsággal következnek a tiszteletmellőzés többes tényálladékát vitató álláspontunkból (ld. a 66. §-hoz fűzött 6. jegyzetet és a fentebb, 3. alatt mondottakat). Ha ugyanis az erőszak, illetőleg veszélyes fenyegetés fogalma alá eső magatartás nem képez becsületsértést, csupán a „különös tisztelet elmulasztása”-nak egy minősített esetével állunk szemben. A „különös tisztelet elmulasztása” pedig, minthogy annak kizárólag az elöljárói (főljebbvalói) tekintély a jogi tárgya, az elöljáró (főljebbvaló) becsülete ellen intézett támadásokat magába nem olvaszthatja.

Azok természetesen, akik a tisztelet mellőzését egységes tényálladéknak tekintik, sohasem fognak a felvetett esetben halmazatot látni, mert előttük a 70. §-ban körülírt tényálladék minden körülmények között, mint a 67. § szerint büntetendő függelem-sértéssel azonos jellegű és annál szélesebb tényálladék jelentkezik.

III. A *több* elöljáróval (főljebbvalóval) szemben *egy* cselekvéssel (aktussal) véghezvitt erőszak vagy veszélyes fenyegetés abban az esetben vezet (anyagi) halmazat felvételéhez, ha az in concreto kifejtett tevékenység az elöljáró (főljebbvaló) sérelmére elkövetett becsületsértés minősített eseteként tekinthető, míg egyébként csakis egy rendbeli függelemsértés megállapítását involválhatja.

Ez a tétel ugyancsak a tiszteletmellőzés többes tényálladékára vonatkozó konstrukciónkból következik.

IV. A szóban forgó 70. § szerint minősülő cselekmények más deliktumokkal való *eszmei halmazatára* nézve utalunk a 66. §-hoz fűzött 11. jegyzet III. pontjára is.

V. Önmagától érthető, hogy a függelemsértés és valamely *indítványi bűncselekmény* halmazata esetében (ha mindjárt csupán eszmei halmazatról van is szó) a konkuráló indítványi deliktum (tehát pl. a könnyű testi sértés vétsége) miatt csak akkor van helye bűnvádi eljárásnak, ha arra nézve a jogosult magánindítványt tett.

³⁸³ Itt természetesen csakis anyagi halmazat jöhet szóba.

7. *Az előjáró ellen intézett erőszak minősített esetei.* Az erőszaknak – noha az maga is már minősítő körülményt képez – vannak fokozott büntetés alá eső esetei. A 70. § (2) bekezdése szerint ugyanis az *előjáróval* szemben elkövetett erőszak agyonlövésssel végrehajtandó halállal büntetendő, ha a) *felállított sorban és rendben* vagy b) *háború idején bárminemű szolgálatban* vitetett véghez.³⁸⁴

Felállított sornak és rendnek kell tekinteni már valamely előjáró parancsnoksága alatt álló (és a régi – 1925. év előtt érvényben volt – gyalogsági gyakorlati szabályzat terminológiája szerint „rend”-nek nevezett) azt a katonai alakzatot is, melyet *két* egymás mellett álló ember alkot.³⁸⁵

A *háború idejére* nézve a jelen törvény 4. §-a az irányadó.

A *szolgálat* fogalmát illetően Lelewerrel³⁸⁶ és Pellischek-Wilsdorffal³⁸⁷ szemben hangsúlyoznunk kell, hogy a szigorúbb büntetés alkalmazásához teljesen elegendő, ha a cselekmény véghezvitele idején csupán a tettes volt szolgálatban.³⁸⁸

Ha az alárendelt az elkövetés idején nem volt szolgálatban, cselekménye akkor is csak a 70. § (1) bekezdése alapján büntethető, ha annak motívuma valamely megelőző szolgálati ügyből fakadt. Nem szabad azonban szem elől tévesztenünk, hogy a szolgálat (pl. kiképzés vagy gyakorlat) közben engedélyezett pihenők nem szakítják meg a szolgálatot, az ily pihenő alatt kifejtett erőszak tehát agyonlövésssel büntetendő.³⁸⁹

8. *Rögtönítélő eljárás alá vonható esetek.* Ha a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz szükségessé, a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül helye van rögtönítélő eljárásnak az ellen, akire a fenti § halálbüntetést szab, valamint a szóban forgó § oly esetében, mikor az *előjáró* ellen fegyverrel vagy az életre veszélyes más eszközzel intézett fenyegetés felállított sorban és rendben vagy háború idején bárminemű szolgálatban történt (Élt. 42. §-ának 1. pontja).

9. Az előjáró (följebbvaló) jogellenes támadásával szembeni jogos védelem kérdése tekintetében ld. a 132–135. oldalakon kifejtetteket.

³⁸⁴ A följebbvaló ellen intézett erőszak, úgyszintén az előjáróval vagy följebbvalóval szemben elkövetett veszélyes fenyegetés – miként látjuk – a *rendes* eljárásban halállal nem büntethető (a rögtönítélő eljárásra nézve ld. azonban a következő, 8. jegyzet alatt mondottakat).

³⁸⁵ Ld. LELEWER 1927. i. m. 96.

³⁸⁶ Uo.

³⁸⁷ PELLISCHEK-WILLSDORF i. m. 99.

³⁸⁸ Így HECKER (i. m. 195.), KOPPMANN – WEIGL (i. m. 321.) és ROTERMUND (i. m. 215.).

³⁸⁹ PELLISCHEK-WILLSDORF i. m. 135.

71. § Az a katonai egyén, aki előjárójától szolgálati ügyből kifolyólag lovagias úton elégtételt kér, öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ezt a rendelkezést akkor is alkalmazni kell, ha az előjárói viszony időközben megszűnt.

1. Érvényben levő jogszabályaink értelmében az előjáró szolgálati ténykedéseiről csakis fölöttes hatóságának tartozik számot adni, míg az alárendelt az e ténykedésekből kifolyólag őt ért sérelmet vagy igazságtalanságot panasz tárgyává teheti (ld. a Szolg. Szab. I. rész 15. §-át) és ezúton kereshet orvoslást.

Már ebből is látható, hogy az az alárendelt, aki az előírt út helyett a lovagias elintézési módot választja, büntetlenül nem hagyható. De hogy törvényünk, mely a tisztelet mellőzését általában csupán nyolc naptól hat hónapig, súlyos esetben pedig hat hónaptól három évig terjedhető fogházzal rendeli büntetni, a lovagias elégtételkérés kérdéses esetét egyenesen büntetté deklarálta és annyira szigorú büntető szankció alá helyezte, annak oka nyilván az volt, hogy az a katona, aki előjáróját (illetőleg volt előjáróját) valamely szolgálati ügyből kifolyólag *felelősségre vonja*, oly súlyos támadást intéz az előjárói tekintély ellen, mely elharapódzása esetén könnyen a szolgálat menetének teljes megbénulásához és „a fegyelem tökéletes felbomlásához vezethet.”

2. *A fenti § viszonya a Btk. 293. §-ához.* Első nézésre úgy tűnik, mintha a törvényhozó a megbeszélésünk alapjául szolgáló, s a „különös tisztelet elmulasztása”-nak egyik minősített esetét képező³⁹⁰ cselekményt a Btk. 293. §-ában meghatározott vétség (párviadalra való kihívás) törvényes fogalma alá eső magatartások köréből emelte volna ki, és mintha ehhez képest a fenti § csupán egy – a kihívó és kihívott közt fennforgó (illetőleg fennforgott) fölé- és alárendeltségi viszonyra való tekintettel – katonailag minősülő közönséges bűncselekmény körülírását tartalmazná. Ha azonban a vonatkozó tényálladékok behatóbb elemzésébe bocsátkozunk, azt látjuk, hogy az összehasonlítható cselekmények mindegyikének más a jellege, karaktere. Az egyiknél (a párviadalra

³⁹⁰ Érdeességénél fogva megemlíjtük, hogy a katonai büntetőjog-tudomány kiváló művelői közül Emil DANGELMAIER (*Militär-rechtliche und militär-ethische Abhandlungen – Mit Berücksichtigung der Gesetzgebung Österreich-Ungarns, Deutschlands, Frankreichs und Italiens.* W. Braumüller, Bécs, 1893. 36.), Ernst Franz WEISL (*Das Heeres-Strafrecht – Besonderer Teil mit einem alphabetischen Register.* W. Braumüller, Bécs, 1910. 18.) és PELLISCHEK-WILSDORF (i. m. 155.) a régi katonai büntető törvénykönyv 155. §-ában körülírt s a jelen deliktummal lényegileg egyező bűncselekményt – az uralkodó felfogástól eltérően – nem a tiszteletmellőzés, hanem az engedetlenség minősített esetének tekintették, holott ennél a bűncselekménynél, melynek tényálladási elemet képező indítók az előjáró – egy már múltban fekvő – intézkedése, kétségtelenül hiányzik az engedetlenség jellemző vonása: a parancsadásra jogosult egyén akaratának semmibevétele, illetőleg az ily egyén akaratával való szembehelyezkedés.

való kihívásnál) az élet és testi épség veszélyeztetése,³⁹¹ a másiknál pedig – miként az egyébként már az előrebocsátottakból is kitűnik – az előjárói tekintély (a felelősségre vonás által való) megtámadása képezi a büntetendőség elvi alapját. És ez a most vázolt eltérés a szóban forgó két deliktum elkövetési tevékenységeiben is visszatükröződik. Míg ugyanis a Btk. 293. §-ában körülírt vétség törvényes tényálladékat csakis a párviadalra való kihívás meríti ki, addig a függelemsértést azon katona terhére is meg fogjuk állapítani, kinek célzata nem fegyveres, hanem más lovagias elégtételre (mondjuk pl. egyszerű bocsánatkérésre) irányult.

3. *Passzív alany.* A fenti §-ban meghatározott bűncselekmény passzív alanya az az egyén, aki az elégtételkérésre okul szolgált cselekmény kifejtése idején a tettes előjárója volt (ideértve azokat is, akik a Szolg. Szab. I. rész 64–66. pontjai alapján saját felelősségükre vették át a parancsnokságot).

4. *A véghezviteli tevékenység* a lovagias ügyekre nézve általában irányadó és a párbajkódexekben összefoglalt szabályok szerint végbemenő elégtételkérés.

5. A cselekmény *indítóokának* valamely szolgálati ügyből kell fakadnia, azaz az elégtételkérés alapjául vagy az előjáró olyan magatartásának kell szolgálnia, mely ez utóbbi hivatásbeli, illetőleg állaskötelességei közé tartozik (ilyen pl. a fenytés, hátrányos minősítés, rendreutasítás), vagy olyannak, mely a szolgálattal valamilyen kapcsolatban állt (pl. szolgálat közben elkövetett és a szolgálattal vonatkozásban lévő sértés).

Hogy az alárendelt valóban sérelmet szenvedett-e vagy sem, az teljesen közömbös.

6. *Befejezés és kísérlet.* A bűncselekmény akkor van befejezve, amikor az elégtételkérés a kihívott egyén tudomására jut. Mindaddig, míg ez a mozzanat be nem következik, csak *kísérletről* lehet szó. Igaz ugyan, hogy a lovagias elégtételkérés – a címzett egyéntől különböző személy (pl. a megbízottak) részéről történt – tudomásulvételével már a 67. § szerint büntetendő tisztelet elmulasztásának *befejezett* alakja valósul meg (ld. a 66. §-hoz írt 7. jegyzetet), de nem hagyható figyelmen kívül, hogy mindazon szempontok, melyek a 70. § szerint minősülő erőszak megkezdésének a minősített függelemsértés *kísérleteként* való megállapítását indokoltta tették (ld. a 70. §-hoz fűzött 4. jegyzetet), a megbeszélésünk alapjául szolgáló minősített esetre is vonatkoznak.

³⁹¹ ANGYAL Pál: Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal. In: A magyar büntetőjog kézikönyve 2. Athenaeum, Budapest, 1928. 98.

7. *Részesség.* A megbízottak, vagyis azok, akik az elégtételkérést közvetítik, mint *bűnsegédek* válnak a függelemsértésben bűnösökké, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy alárendeltjei voltak-e a tettes által kérdőre vont egyénnek vagy sem. A bűnsegély címen leendő felelősségre vonás elől ezek szerint sem a kihívott egyén előljárói, sem a polgári személyek nem menekülhetnek. Ez a nézetünk azok részéről sem találkozhat ellentmondással, akik a tettes katonai minőségének (illetőleg az e minőségen alapuló sajátos vonatkozásnak) a bűnrészesekkel való feltétlen oszthatóságát csakis azoknál a katonai deliktumoknál ismerik el, melyek *nem* merítik ki törvényes fogalommeghatározásuk szerint valamely közönséges bűncselekmény tényálladékát is, mert a lovagias úton való elégtételkérés – amint azt e cselekménynek a Btk. 293. §-ában körülírt cselekménnyel fentebb történt összehasonlításánál is kimutattuk – olyan cselekvőség, mely ha a tettestől gondolatban elvonjuk a katonai minőséget, nem lesz feltétlenül büntethető.

8. *Halmazat.*

I. Minthogy a fenti §-ban meghatározott cselekmény csupán a „különös tisztelet elmulasztása”-nak minősített esete, két rendbeli függelemsértést kell felvenni abban az esetben, ha a tettes, feltéve természetesen, hogy a cselekmény elkövetése idején a megtámadott személlyel szemben még függőségi viszonyban volt, az elégtételkérés alkalmával (pl. az elégtételt kérő levélben) a kihívott egyén terhére becsületsértést vagy rágalmazást is elkövetett.

II. Már a befejezés – a fenti 6. jegyzetben említett – időpontjából is következik, hogy a függelemsértés megállapításának nem állhatja útját az a körülmény, hogy az előljáró (illetőleg volt előljáró) *az elégtételkérést elfogadja*. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az előljáró ezen ténykedése teljesen jelentőség nélküli lenne. Törvényünk – a szóban forgó §-ból kiolvasható – álláspontja szerint ugyanis az az előljáró, aki az elégtételkérést elfogadja, ezzel a „lovagias ügy” vonatkozásában kilép az előljárót övező védelmi körből, ezért az alárendelt az elégtételkérést követően vele szemben elkövetett mindazon cselekményei, melyek a „lovagias ügy” elintézésének további mozzanatait képezik (így pl. az előljáró – a párviadal során történt – megsebesítése), katonai szempontból teljesen szintelenek. Vagyis jogsérelem okozása esetén sem válnak a függelemsértés minősített eseteivé, hanem éppúgy, mint az előljárónak az alárendeltjével szemben véghezvitt hasonló magatartásai, csakis a Btk. szerint értékelhetők. Ehhez képest, ha a felek az elégtételkérés után a „lovagias ügy” elintézéseképpen oly cselekményt fejtenek ki, mely kimeríti a Btk.-nak a „párviadal”-ról szóló fejezetében részletezett bűncselekmények valamelyikének tényálladékát, az (elégtételkérő) alárendelttel és azokkal a megbízottakkal szemben, akik már az elégtételkérésben is közreműködtek, *halmazatot* kell megállapítani. Míg az előljáró és azok a segédek, kik csupán az elégtételkérés megtörténte után kapcsolódtak bele a „lovagias ügy”-be, kizárólag a vonatkozó közönséges bűncselekmény miatt lesznek büntethetők.

Íme tehát van eset – s ez nem is az egyedüli –, amikor a párviadal, illetőleg ennek a Btk.-ban pönalizált előkészületi cselekményei miatt a katonák felelősségre vonása is be fog következni és ez a körülmény arra csábít minket, hogy a párviadal büntetőjogi elbírálásának kérdésével *általánosságban* is röviden foglalkozzunk. Ez alkalommal azonban a kérdést természetesen csakis a katonai bíráskodás alá tartozó egyének szempontjából tesszük vizsgálat tárgyává.

Az „A-46.” jelzetű becsületügyi szabályzat függelékének³⁹² A-I. fejezete, jelesül annak 5. pontja úgy rendelkezik, hogy a tisztek között felmerült lovagias ügyekben a megbízottak által megállapított elintézési módot tartalmazó jegyzőkönyvet a parancsnokhoz kell felterjeszteni. A parancsnok az A-II. fejezet értelmében a beterjesztett jegyzőkönyv alapján az ügyet elbírálja abból a szempontból, vajon az eset nem tartozik-e bűnvádi vagy becsületügyi eljárás alá, és csak ha ily eljárásra okot fennforogni nem lát, enged az ügy lovagias elintézésének szabad folyást. Ez a döntés voltaképpen magában foglalja a felek által tervbe vett elintézési módhoz való hozzájárulást is, ennél fogva ily esetben a párviadal, mint a katonai közigazgatási jog körében engedélyezett cselekmény, nélkülözni fogja a jogellenes jelleget, így bűncselekménynek nem lesz minősíthető. Azzal a katonával szemben azonban, aki a fölöttes hatóság hozzájárulása nélkül, vagy pedig bizonyos lényeges körülmények elhallgatásával, tehát megtévesztés útján kieszközölt, ezért jogilag érvényesnek nem tekinthető hozzájárulása alapján párbajozik, a Btk.-nak a párviadalra vonatkozó rendelkezései természetesen alkalmazást fognak nyerni.

A kifejtettekből is következik, hogy az olyan párviadalhoz, melynek előkészületi cselekménye a Ktbtk. 71. §-a alá esik, a parancsnok hozzájárulása csakis csel útján (tehát pl. a valóságtól eltérő tényeknek a jegyzőkönyvben való feltüntetése által) eszközlhető ki.

9. *A lovagias elégtétel körébe tartozó egyéb megtorlást igénylő cselekmények.* Noha a 71. §-on kívül nem találunk a Ktbtk.-ban rendelkezést, mely a „lovagias elégtétel” kérdésre vonatkozna, vannak még e körbe tartozó más cselekmények is, melyek kétségtelenül megtorlást igényelnek. Így nézetünk szerint az az előljáró, aki alárendeltjének szolgálati ügyre visszavezethető elégtételkérését elfogadja, úgyszintén az, aki ugyancsak szolgálati ügyből kifolyólag alárendeltjétől kér lovagias elégtételt, katonai szempontból oly súlyos kifogás alá eső magatartást tanúsít, hogy fegyelmi fenyítő úton leendő felelősségre vonása semmi esetre sem maradhat el.³⁹³ Sőt, ha ezt a most említett két cselekményt a Ktbtk. katonai bűncselekménnyé nyilvánította volna, ez ellen katonai és jogászai részről aligha merült volna fel komoly ellenvetés.

³⁹² A függelékben foglaltak a honvéd tisztviselők lovagias ügyeiben is értelemszerű alkalmazást nyernek.

³⁹³ DANGELMAIER 1893. i. m. 40.

72 § A szolgálati parancsnak gondatlanságból nem teljesítése három hónapig, ha pedig a parancs fontos volt, három hónaptól két évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Ha a cselekményből háború idején a szolgálatra hátrány származott, a 134. §-ban meghatározott büntetések alkalmazandók az ott tett megkülönböztetések szerint.

73. § A szolgálati parancsnak szándékos nem teljesítése vagy teljesítésének megtagadása egy évig terjedhető börtönnel, ha azonban a parancs fontos volt, vagy a megtagadás sértő módon történt, avagy a cselekményből súlyos hátrány származott, egy évtől öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Háború idején a büntetés az előbbi bekezdésben tett megkülönböztetés szerint egy évtől öt évig, illetőleg öt évtől tíz évig terjedhető börtön.

Ha pedig a parancs az ellenség elleni szolgálatra vonatkozott és a cselekményből súlyos hátrány származott, a büntetés agyonlövással végrehajtandó halál.

Ha az előbbi bekezdésekben említett különös körülmények egyike sem forog fenn, csekély jelentőségű esetben a büntetés három hónaptól hat hónapig terjedhető fogház.

Az engedetlenség

1. *Az engedetlenség fogalma és a jogi tárgy.* Az engedetlenség az alárendelt azon magatartása, mellyel az előjáró, tehát egy hatalmánál fogva felette álló személy – megvalósítást kívánó és evégből tudomására adott – akaratával szembehelyezkedik,³⁹⁴ illetőleg (a parancs gondatlanságból eredő nem teljesítésénél) azt figyelmen kívül hagyja.

Az engedetlenségi cselekményeknél tehát a támadás az előjárói akarat ellen irányul, így ez az akarat képezi azt az értéket, melyet a jog a vonatkozó büntető rendelkezések statuálásával védelmébe vett.

Míg tehát a tisztelet mellőzésénél az előjárói (főljebbvalói) tekintély, addig a függetlenségtől szóban forgó neménél az előjárói akarat a bűncselekmény specifikus jogi tárgya. De mint ahogy az előjáró (főljebbvaló) sérelmére elkövetett becsületsértésnél és rágalmozásnál a cselekvőség az előjárói (főljebbvalói) tekintélyen kívül más jogi értéket is sért, illetőleg veszélyeztet (ld. a 66. §-hoz fűzött 2. jegyzetet), úgy az engedetlenség-

³⁹⁴ Ld. SZANDTNER Pál: Az alattvalói engedelmisség problémája – Tanulmány a politikából. Láng, Nagyvárad, 1914. 34.

Karl Lorenz BINDING (Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts – Besonderer Teil II. 2. Engelmann, Lipcse, 1905. 847.) meghatározása szerint „Ungehorsam ist stets Auflehnung gegen den rechtlich autoritativen Willen”, NOSTITZ-WALLWITZ (i. m. 3.) szerint pedig „Ungehorsam ist Entgegensetzen des eigenen Willens gegen einen übergeordneten.”

nél sem csupán a deliktum jellegzetes jogi tárgyát éri támadás, hanem veszélybe jut az előljárói tekintély is, sőt a *szándékos* engedetlenségi cselekmény mindig megvalósítja az előljáró iránt tartozó különös tisztelet elmulasztásának tényálladékát is.³⁹⁵

2. Az engedetlenséget jellemző személyes ismerv. A függelemsértés megbeszélésünk tárgyát képező neme mindig bizonyos *személyes vonatkozást* tételez fel az előljáró és az alárendelt között, mert az előljáró akaratával való szembehelyezkedésről csakis ily vonatkozás fennforgása esetén lehet szó. Ez az ismerv kizárólag az olyan parancsok kiadása esetén létesül, melyeket egy meghatározott előljáró (ha mindjárt nem is közvetlenül, hanem pl. napi parancsban való kihirdetés vagy egy harmadik személy közvetítése útján) egy vagy több *meghatározott* alárendelthez vagy pedig valamely *meghatározott* csapathoz intézett.³⁹⁶ Hiányzik azonban az *általános* parancsoknál, vagyis azoknál, melyek a katonák magatartását (akár pozitív, akár negatív irányban) egyszer s mindenkorra általános hatállyal szabályozzák. Az általános parancsokat kibocsátó előljáró ugyanis mintegy láthatatlanná válik, az ily parancsok sajátos természetüknél fogva az alárendeltek előtt a személytelen rendelkezések jellegét öltik, s ezért azok nem teljesítése sem tekinthető az előljárói akarat ellen intézett támadásnak, hanem csupán mint a szolgálati rend figyelmen kívül hagyása fogható fel.

A volt cs. és kir. katonai és a honvéd bíróságok régtől fogva felismerték a parancsok most említett két kategóriája közti szembetűnő különbséget, ezért az általános parancsok nem teljesítését sohasem minősítették függelemsértésnek, hanem azt éppoly büntetőjogi megítélés alá vonták, mint a szolgálati szabályzatokban és utasításokban foglalt normák áthágását, azaz a szóban forgó cselekményt, hacsak az valamely sui generis deliktum keretei közé nem volt beilleszthető, csupán fegyelmi kihágásnak tekintették.³⁹⁷

Törvényünk – az 1927. évi svájci katonai büntető törvénykönyvtől eltérően – nem domborítja ugyan ki a vonatkozó tényálladékok körülírásában a függelemsértés általunk kiemelt karakterisztikonját. De hogy álláspontunk a törvény intenciójának is megfelel, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a fegyelem és rend fenntartását célzó, másokat is kötelező *általános* parancsok iránti „engedetlenség”-re vonatkozó rendelkezés

³⁹⁵ Ld. M. E. MAYER 1907a. i. m. II. 36. és BINDING 1902. i. m. 175.

Ha a törvényhozó az engedetlenséget nem nyilvánította volna önálló bűncselekménynek, a parancs szándékos nem teljesítése mint tiszteletmellőzés esett volna megtorlás alá.

³⁹⁶ Ld. LELEWER 1927. i. m. 28.

³⁹⁷ Uo. 27–29. és Gabriel SZÖLLÖSY: Das Militärstrafgesetz. Manz, Bécs, 1914. 79.

nem a függelemsértés címet viselő fejezetben, hanem a VII. fejezetben nyert elhelyezést (ld. a 123. §-t).³⁹⁸

Mihelyt azonban valamely előjáró a rendeletekben, a szolgálati szabályzatokban és az utasításokban foglalt normákat vagy az általános parancsokat speciális parancsokká alakítja át, tehát pl. az ily általános hatályú rendelkezés által tiltott magatartás egy vagy több meghatározott alárendeltnek (kifejezett parancs alakjában) külön is eltiltatik, a függelemsértés megállapításának nincs többé akadálya (ld. alább a 14. jegyzet III. pontja alatti fejtegetéseket is).

3. *A parancs fogalma általában és a szolgálati parancs.* Parancs alatt az előjáró (illetőleg az előjáróként fellépő egyén) valamely tevést vagy nem tevést követelő akaratnyilvánítását kell érteni.

A figyelmeztetés, tanács vagy engedély³⁹⁹ tehát parancsnak nem tekinthető.

Ámde a speciális parancs (ld. az előző jegyzetet) iránti engedetlenség is csak abban az esetben vonható a 72., illetőleg 73. §-okban körülírt tényálladékok keretei közé, ha a kérdéses parancs a szolgálati parancs fogalma alá esik.

Szolgálati parancs – nézetünk szerint – csak akkor forog fenn, ha az előjáró utasítása a) egyfelől az ő hatáskörébe tartozó ügyre vonatkozik, b) másfelől pedig olyan magatartás kifejtésére irányul, amely az alárendelt hivatásbeli vagy álláskötelességei közé tartozik (ld. a Szolg. Szab. I. rész 59. pontját is).⁴⁰⁰

³⁹⁸ A *svájci* katonai büntető törvénykönyv éles határvonalat húz a speciális parancs és az általános parancs nem teljesítése közt. E törvény 61. §-a szerint függelemsértést követ el „Wer einen an ihn oder an seine Truppe gerichteten Befehl in Dienstsachen nicht gehorcht”, míg csupán a 72. §-ban meghatározott „Dienstverletzung”-ban válik bűnössé, aki „ein Reglement oder eine allgemeine Dienstvorschrift nicht befolgt.”

Ezzel szemben a *német* katonai bíróságok állandó gyakorlata és az ottani tudományos álláspont szerint, úgy az általános parancsok iránti engedetlenség, mint pedig a szolgálati szabályzatokban és utasításokban foglalt olyan rendelkezések nem teljesítése, melyek az alárendelttől valamely meghatározott tevést vagy nem tevést követelnek, függelemsértést képez (ld. M. E. MAYER 1907a. i. m. I. 68., uő.: *Moderne Rechtsprobleme. Deutsche Juristen-Zeitung* 1908/15. 885., KOPPMANN – WEIGEL i. m. 334–335., NOSTITZ-WALLWITZ i. m. 34–35., ROTERMUND i. m. 225. és Karl LORENZ – Walther HAEGER: *Neueres Militärstrafrecht. F. Vahlen, Berlin, 1917. 194–198.*).

³⁹⁹ Az engedély jogot biztosít, a parancs kötelezettséget állít fel. Vannak azonban engedélyek, melyek egyúttal parancsot (tilalmat) is rejtnek magukban, ilyen pl. a kimaradási engedély, mert ez arra is kötelezi az illető alárendeltet, hogy az engedélyben megszabott időre az elhelyezési körletbe visszatérjen. Az engedélynek a parancstól való fogalmi elhatárolása természetesen ilyenkor sem ütközik nehézségbe.

⁴⁰⁰ A miniszteri indokolás (ld. a 34. lapon) szerint szolgálati parancsról csakis akkor beszélhetünk, ha „valamely parancsadásra jogosult a parancsának alávetett egyént oly cselekvésre vagy nem tevésségre utasítja, amit a katonai szolgálat lényege követel”, és ugyanígy határozza meg a szolgálati parancs fogalmát – a német „Reichsmilitärgericht”-nek e kérdésben ismételt hozott döntései nyomán – FÜHSE (i. m. 82.) is.

a) Az előjárói tisztség – miként azt már a 66. §-hoz fűzött 3. jegyzetben említettük – vagy valamely funkción, szolgálati álláson, vagy pedig a parancsnoklás autonóm átvételén (ld. a Szolg. Szab. I. rész 64–66. pontjait) alapszik. Az első esetben, valamint a parancsnoklás autonóm átvételének azon eseteiben, mikor az előjárói viszonyba lépés által – ha mindjárt esetleg csak egészen rövid időre is – egy bizonyos szolgálati állás kerül betöltésre, a parancsadási jog határozott korlátok közé van szorítva. Ilyenkor e jog terjedelmének határait a vonatkozó szolgálati állással járó hatáskör szabja meg. E körülmény folytán az a parancs, mely az illető előjáró hatáskörén kívül álló ügyre vonatkozik, jogi szempontból még akkor is csupán magánjellegű parancsnak tekintendő, ha olyan cselekvőség véghezvitelére irányult, mely (in abstrakto) az alárendelt álláskötelességei közé tartozik.⁴⁰¹

A régi katonai büntető törvénykönyv a szóban forgó kérdést külön rendelkezéssel szabályozta. E törvénykönyv 158. §-ának c) pontja szerint ugyanis „valamely parancsnak nem teljesítése az alárendeltnek függelemsértés gyanánt nem számítható be, ha a parancs a feljebbvalótól adatott ugyan ki, de olyantól, aki erre a szolgálati szabályok által nincsen feljogosítva.”⁴⁰²

b) A katonai *hivatásbeli és álláskötelességeket* a katonai vonatkozású törvények, a szolgálati szabályzatok és utasítások, valamint egyes rendeletek állapítják meg. E kötelességek felsorolása azok sokfélesége folytán leküzdhetetlen nehézségbe ütközik, arra azonban mégis rá kell mutatnunk, hogy a szóban forgó kötelességek nem csupán a tulajdonképpeni katonai hivatásból folyó, vagyis a szoros értelemben vett katonai jellegű tevékenységeket foglalják magukban (mint amilyen pl. a kiképzés, az őrszolgálat, a felderítés, a harc) és nem merülnek ki azok a katonák szolgálati beosztásával járó cselekvőségekben sem, hanem a Szolg. Szab. I. rész 7. pontja értelmében minden olyan tevényt vagy nem tevényt felölelnek, melyek a hadsereg javára szolgálnak, illetőleg *a szolgálat érdekében szükségesnek* mutatkoznak.⁴⁰³ Ez utóbb említett körülménynél fogva azt a kérdést, hogy valamely parancs szolgálati jellegű-e vagy sem, sok esetben a parancs tárgyát képező cselekvőség magában véve nem dönti el, hanem e tekintetben az a cél fog eligazítani, mely elérése érdekében az előjáró a vonatkozó tevékenység véghezvitelét megkövetelte.

⁴⁰¹ A német írók az előjáró ily utasításait egyáltalában nem is tekintik parancsnak (ld. pl. M. E. MAYER 1908a. i. m. 150–151., uő. 1907a. i. m. II. 10., 12. és BINDING 1885. i. m. 805.).

⁴⁰² Miként további fejtegetéseinkből ki fog tűnni, mi a magunk részéről a magánjellegű parancs nem teljesítése esetén is megállapíthatónak tartjuk a függelemsértést, de természetesen nem engedetlenség címén.

⁴⁰³ Találóa mondja M. E. MAYER (Zur Abgrenzung des Militärdisziplinarstrafrechts vom Kriminalstrafrecht. Deutsche Juristen-Zeitung 1907/15. 856.): „Im Frieden steht die Ausbildung der Truppe, im Kriege die Bekämpfung des Feindes im Mittelpunkt des Dienstes, die Ausstrahlungen dieser Aufgaben rücken die Peripherie aber weit in das Gebiet hinein, das in nichtmilitärischen Verhältnissen in Privatangelegenheiten besteht.”

Hogy a katonai közigazgatási jog az álláskötelességek körébe olyan tevékenységeket is belevont, melyek (mint pl. a honvéd egészségének ápolása, a felszerelés és ruházat jó karban tartása, a hadsereg javára szolgáló munka elvégzése) polgári viszonyok között csupán magánügyek volnának, annak okát abban kell keresnünk, hogy a szóban forgó cselekvések lelkiismeretes kifejtése nélkül a hadsereg fontos feladatainak ellátására képtelenné válnék.

Az előrebocsátottakhoz képest a jelen törvényben említett „szolgálati parancs” azonos értelmű fogalom a régi katonai büntető törvénykönyv a függelemsértés általános meghatározását tartalmazó 145. §-ában foglalt „szolgálatra vonatkozó paranccsal”, így felöleli a parancs – a régi törvény által egymástól külön tartott – mindazon nemeit, melyek nem teljesítése, illetve megtagadása mint engedetlenség esett megtorlás alá. Ezentúl tehát a cselekmény minősítése szempontjából közömbös lesz, hogy a nem teljesített parancs a „tulajdonképpeni” katonai szolgálatra vagy a „nem tulajdonképpeni” katonai szolgálatra, avagy pedig a fegyelem és rend helyreállítására irányult-e.⁴⁰⁴

4. *A magánjellegű parancsok büntetőjogi elbírálásának kérdése.* Az engedelmisség kötelességét megállapító (s a Szolg. Szab. I. rész 78. pontjában körülírt) norma világos szövegezése nem hagyhat kétséget abban a tekintetben, hogy az alárendelt a szolgálattal vonatkozásban nem álló, vagyis a tisztán magánügyeket érintő,⁴⁰⁵ illetőleg az előljáró hatáskörén kívül álló ügyre vonatkozó parancsok teljesítésére is kötelezve van, feltéve természetesen, hogy a kérdéses parancs nem irányul a Szolg. Szab. I. rész 80. pontjában részletezett cselekmények valamelyikének kifejtésére. A Szolg. Szab. I. rész 118. pontjának az a rendelkezése azonban, mely szerint „a jogkör áthágása, valamint az olyan parancs, amely a szolgálattal nyilván sehogyan se függ össze, a fegyelemre káros és fenyegetést érdemel”, jogalapot teremt ahhoz, hogy az alárendelt a szóban forgó parancsok teljesítése után, az ily parancsok kiadása miatt panasszal éljen.

Minthogy érvényben levő katonai közigazgatási jogszabályaink a szolgálati parancs fogalma alá nem eső parancs végrehajtását is megkövetelik, az alárendeltet az ily parancs nem teljesítéséért is felelősségre kell vonni, mégpedig szándékos engedetlenség esetén – nézetünk szerint – ugyancsak függelemsértés címén. Mert ha ez a cselekmény a Ktbt. rendelkezései folytán engedetlenségnek nem is minősíthető, annak nincs semmi jogi akadály, hogy mint tiszteletmellőzés essék megtorlás alá, hiszen – miként arra már fentebb, az 1. jegyzetben rámutattunk – nincs olyan dolózus engedetlenség, mely ne valósítaná meg az előljáró iránt tartozó különös tisztelet elmulasztásának tényálladékát.

⁴⁰⁴ Ld. miniszteri indoklás 33–34.

⁴⁰⁵ A tisztiszolgára nézve szolgálati parancsot képez a gazdája részéről hozzá intézett olyan utasítás is, amely ez utóbbi magánügyeire vonatkozik.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezen álláspontunk a jogirodalomban teljesen elszigetelten áll, mert az 1931. év február hó 1. napja előtt hatályban volt 1855. évi katonai büntető kódexünk magyarázóiban a szóban forgó esetben a felelősséget egyáltalában nem találták megkonstruálhatónak,⁴⁰⁶ a német és a svájci katonai jogtudomány művelői pedig csakis fegyelmi vétséget (Disciplinarverfehlung) láttak megállapíthatónak.⁴⁰⁷

5. *A bűncselekmény véghezvitelét követelő szolgálati parancs.*⁴⁰⁸ A parancs természetesen nem csupán jogszerű, hanem joggal ellentétes magatartás kifejtésére is irányulhat. E tekintetben a szolgálati parancs sem kivétel, mert ezen parancs (a fenti 3. jegyzetben ismertetett) fogalmi ismérvei nem konkrét, hanem absztrakt értelemben veendőek.⁴⁰⁹ A járőrparancsnok a járőr tagjához intézett fegyverhasználatra irányuló parancsa pl., minthogy a szóban forgó parancs tárgya a járőrparancsnok hatáskörébe tartozó ügyre vonatkozik és ezenkívül a címzett alárendelt hivatásbeli kötelességei közé tartozik, kétségtelenül szolgálati parancs, ez azonban a konkrét esetben éppúgy lehet jogszerű, mint jogellenes.

A jogirodalomban Calker és Birkmeyer⁴¹⁰ fejtegetései hatása alatt népszerűvé vált és legújabbban H[ellmuth] Mayer rostocki professzor által is különös eréllyel védelmezett az az álláspont, hogy a szolgálat fogalma már eleve kizárja, hogy az azzal vonatkozásban lévő parancs tárgya jogellenes magatartás legyen,⁴¹¹ a magyar jog szempontjából már azért sem tartható fenn, mert szöges ellentétben áll tételes jogunkkal, s jelesül jelen törvény 38. §-ának 1. pontjában foglalt rendelkezéssel, mely éppen azon egyének felelősség alól való mentességének kérdését szabályozza, akik valamely *bűncselekményt* előljárójuk *szolgálati* parancsa folytán követtek el.

⁴⁰⁶ Martin DAMIANITSCH: Studien über das Militär-Strafrecht in seinem materiellen und formellen Theile – Mit Hinblick auf die neueren Militär-Strafgesetze und vorzugsweiser Berücksichtigung des österr. Militär-Strafgesetzbuches vom Jahre 1855. W. Braumüller, Bécs, 1862. 66–67.

⁴⁰⁷ Hans NANZ: Befehlsberechtigung und Gehorsamspflicht im Schweiz – Militärstrafrecht und Berücksichtigung des deutschen Militärstrafgesetzbuches. E. Meyer, Männedorf, 1916. 58–59., NOSTITZ-WALLWITZ i. m. 3–4., 32–33. és Karl KRÖLL: Die Bedeutung des Befehls nach Militärstrafrecht. Breslauer Genossenschafts-Buchdruckerei, Breslau, 1904. 21.

⁴⁰⁸ Vö. SCHULTHEISZ Emil: A bűncselekmény elkövetésére irányuló katonai parancs. In: Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére. Pallas, Budapest, 1933. 198–206. – Ld. jelen kiadvány 353–361. oldalain.

⁴⁰⁹ Ugyanezt a nézetet képviseli M. E. MAYER (1908a. i. m. 126.), Alexander GIRGINOFF (Der bindende Befehl im Strafrecht. R. Noske, Bornalipce, 1904. 97.) és KRÖLL (i. m. 22.).

⁴¹⁰ Fritz CALKER: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für auf Befehl begangene Handlungen – Insbesondere nach Militärstrafrecht. Oldenbourg, München, 1891. 112. és BIRKMEYER 1904. i. m. 1212.

⁴¹¹ Hellmuth MAYER: Der bindende Befehl im Strafrecht. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 601.

A *bűncselekmény* elkövetésére irányuló parancs teljesítésére azonban az alárendelt – a Kbtkt. álláspontja szerint – *sosincs* kötelezve.⁴¹² Törvényünk ezt a Szolg. Szab.-tól eltérő álláspontját vitát kizáró módon kifejezésre juttatta abban, hogy annak a katonának a felelősség alóli mentességét is *alanyi* mozzanatra (az illető meggyőződésére) alapítja, aki előtt *nem* volt világos és nyilvánvaló a parancs tárgyául szolgáló magatartás bűncselekményi jellege (ld. a 38. § 1. pontját).⁴¹³ Ennélfogva a bűncselekmény véghezvitelét követelő parancs iránti engedetlenség akkor sem minősíthető függelemsértésnek, ha az alárendelt a parancsot netán jogszerűnek tekintette (putatív függelemsértés).⁴¹⁴

Helytelen útra lépni azonban, ha az imént kifejtettekből azt a következtetést vonnánk le, hogy az alárendelt akkor is mentesül a büntetés alól, ha a parancs (büntetőjogi) jogszerűsége iránt táplált *kételyek alapján* valamely jogellenes jelleget *nélkülöző* parancs teljesítését tagadja meg. Erről ugyanis csak a parancs tárgyát képező bűncselekmény mögött meghúzódó norma korlátlan érvényesülése, vagyis a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancs *feltétlen* megtagadásának kötelezővé tétele esetében lehet szó, és pedig azon általános büntetőjogi elv alapján, mely szerint az, kinek kétségei vannak afelől, vajon az általa tervbe vett cselekmény tiltott-e vagy megengedett, köteles az ily cselekmény véghezvitelétől tartózkodni.⁴¹⁵ Ámde – és ezt nyomatékosan hangsúlyozzuk – maga az a körülmény, hogy a katona a bűncselekmény elkövetését követelő parancs teljesítésére nincs kötelezve, még nem jelenti azt, hogy neki az ily parancsok iránti engedelmességet meg is kell tagadnia. A Kbtkt. tehát a megtagadás kötelességének a Szolg. Szab.-ban megvont körét érintetlenül hagyta, és ennek folytán törvényünk szerint sem érheti joghátrány azt a katonát, sőt éppen az ilyennek javára szolgál elsősorban a 38. § 1. pontjában körülírt bűnösséget kizáró ok, aki az olyan parancsot, melynek jogellenes tartalmára nézve kétségei voltak, teljesíti.

Ilyen körülmények között a 38. § 1. pontjában foglalt rendelkezésből kiolvasható fentebb *említett tétel* egyfelől a Szolg. Szab.-ban, másfelől a Kbtkt.-ban történt szabályozás közt a parancs teljesítésének jogi következményei tekintetében eltérést nem idéz elő, és ez a megtagadás konzekvenciáinak körében is csak annyiban áll elő, hogy míg a Szolg. Szab. intenciója szerint a megtagadás minden olyan esetben, mikor az alárendelt előtt a parancsolt cselekmény bűncselekményi minősége nem volt kétségtelen,

⁴¹² Ld. a 9. jegyzetben foglaltakat is.

⁴¹³ Ld. HELLER (1831. i. m. 154.) fejtegetéseit és a 119–120. oldalakon kifejtetteket is.

⁴¹⁴ Minthogy azonban az a katona, aki az általa tévedésből jogszerűnek vélt parancsot nem teljesíti, nagy mérvben feylemlen gondolkodásról tesz tanúbizonyságot, a fegyelmi úton leendő felelősségre vonás ilyenkor mindenképpen indokoltnak fog mutatkozni. Meg kell jegyeznünk, hogy M. E. MAYER (1908a. i. m. 147.) és a svájci NANZ (i. m. 95–96.) – noha a jogellenes tartalmú parancsok kötelező erejét nem ismerik el – a felvetett esetben a függelemsértést megállapíthatónak találják.

⁴¹⁵ BINDING 1885. i. m. 806.

kimeríti a függelemsértés tényálladékát, addig a Ktbtk. szerint ez a deliktum kizárólag akkor forog fenn, ha utóbb megállapítják, hogy a parancs *nem* irányult bűncselekmény véghezvitelére.

Az az alárendelt tehát, aki a parancsot pusztán kételyek folytán nem teljesíti, mindig súlyos kockázatot vállal, mert felelősségre vonása csak akkor fog elmaradni, ha a parancs valóban bűncselekmény elkövetését célozta.

6. *A parancs alakjára* vonatkozóan a szolgálati szabályzatok és utasítások kifejezett rendelkezést nem tartalmaznak, a Szolg. Szab. I. rész 126. pontjának (1) bekezdése mindössze annyit mond, hogy „minden parancs világos, amellet lehetőleg rövid és határozott legyen.” Ennélfogva teljesen irreleváns, hogy a parancs felhívás, kérelem vagy kérdés alakjában, szóban, írásban vagy konkludens cselekmények (jelek stb.) útján adatott-e ki,⁴¹⁶ a lényeges csupán – miként a miniszteri indokolás (ld. az 54. lapon) is kiemeli – az, hogy az előljáró akaratnyilvánítása mint „parancs” az alárendelt által világosan felismerhető legyen.⁴¹⁷

7. *A parancs időbeli hatálya.* A parancs nem csupán az azt kibocsátó előljáró által helyezhető hatályon kívül, hanem annak hatályát bármely más előljáró – a parancs teljesítését akadályozó – személyes rendelkezése is megszünteti (ld. a Szolg. Szab. I. rész 81. pontját). Az ily – utóbb kiadott – meghagyás végrehajtása akkor is kötelező, ha az olyan előljárótól származik, aki maga is alárendeltje a korábbi parancsot kiadó előjárónak. Az az általános jogelv tehát, mely szerint valamely normát csakis a kibocsátó kútfőnél erősebb, vagy azzal egyenlő erejű jogforrás foszthat meg hatályától, az előljárói parancs tekintetében lényeges megszorítást szenved.⁴¹⁸

8. *Az elkövetési tevékenység:* a) a parancs nem teljesítése (72. és 73. §) és b) a szándékos engedetlenségnél ezen kívül a parancs teljesítésének megtagadása is (73. §).

a) A parancs vagy tevőleges magatartást követel az alárendelttől, vagy pedig tiltja valaminek a megtételét. Az első esetben a nem teljesítés mulasztásban, míg az utóbb említett esetben a tiltott magatartás kifejtésében nyilvánul meg.

Engedetlenség azonban nemcsak akkor forog fenn, ha az alárendelt a parancsot egyáltalában nem hajtja végre, hanem abban az esetben is, ha azt nem úgy vagy nem akkor teljesíti, ahogyan vagy amikor azt teljesítenie köteles és képes (ld. a Szolg. Szab. I. rész 78. pontját is). Ennélfogva engedetlenség címen kell felelősségre vonni pl. azt

⁴¹⁶ Ld. a L[egfelsőbb] K[atonai] T[örvényszék] 1913. év november hó 14-én kelt 448. számú határozatát is.

⁴¹⁷ Ld. LELEWER 1927. i. m. 88. és FUHSE i. m. 83.

⁴¹⁸ NOSTITZ-WALLWITZ i. m. 35–36.

a katonát, aki a vett meghagyástól önhatalmúan eltér,⁴¹⁹ aki a többekhez intézett olyan parancsoknál, melyeket a címzetteknek csakis együttműködve szabad végrehajtaniuk, az összetevékenység rá eső részét a többiek magatartására való tekintet nélkül, önállóan viszi véghez,⁴²⁰ aki az ő fizikai erejét meghaladó tevékenység kifejtését követelő parancs teljesítését meg sem kísérli, feltéve természetesen, hogy fizikai teljesítőképessége legalább a kísérletre alkalmassá teszi őt (ld. egyébként a 9. jegyzet utolsó bekezdését),⁴²¹ és végül azt, aki a rögtöni végrehajtásra irányuló parancsot lassan, vontatottan teljesíti.⁴²²

b) Megtagadás akkor állapítandó meg, ha a parancs – akár tevésben, akár mulasztásban nyilvánuló – nem teljesítéséhez olyan magatartás járul, mellyel az alárendelt az engedetlenségnek külön nyomatékot ad, vagyis a nem teljesítésre irányuló szándékát harmadik személy által is felismerhető módon kifejezésre juttatja. Ez a gondolatközlés történhet szóban vagy írásban (pl. „megtagadom az engedelmisséget” vagy „ezt nem teszem meg”), de történhet konkludens cselekmények útján is (pl. a katona tagadólag fejét rázza vagy ily értelmű kézmozdulatot tesz).

Az alárendeltnek egy jövőbeli magatartás kifejtésére vonatkozó parancs vétele alkalmával tett az a *komoly* kijelentése, hogy a parancsot nem fogja végrehajtani – a ma uralkodó nézet szerint –, még abban az esetben is megtagadás címen vonandó megtorlás alá, „ha az illető a parancsot utóbb idejében teljesíti.” Ezt a tevékeny bünbánatra mutató körülményt azonban a büntetés kiszabásánál enyhítőként kell figyelembe venni.⁴²³

Hogy az alárendelt mely esetben *jogosult* a parancs teljesítése előtt ellenészrevételeket tenni, azt a Szolg. Szab. I. rész 79. pontja mondja meg.

⁴¹⁹ Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a parancsnál, mint minden gondolatközlésnél, a súlypont sohasem a közlés eszközéül szolgáló kifejezésen vagy tevékenységen, hanem a gondolatnyilvánítás értelmén, tartalmán nyugszik, így önhatalmú eltérés csakis akkor forog fenn, ha az alárendelt nem csupán a parancs betű szerinti értelmétől, hanem magának a közlésnek a tartalmától, vagyis a parancs valódi értelmétől is eltért (ld. NOSTITZ-WALLWITZ i. m. 44.).

⁴²⁰ LORENZ – HAEGER i. m. 188., LELEWER 1927. i. m. 90. és Deutsches Reichsmilitärgericht: Entscheidungen Reichsmilitärgerichts XVI. F. Vahlen, Berlin, 1902–1919. 41.

⁴²¹ LORENZ – HAEGER i. m. 189. és Deutsches Reichsmilitärgericht: Entscheidungen Reichsmilitärgerichts XIV. F. Vahlen, Berlin, 1902–1919. 156.

⁴²² Paul HERZ – Georg ERNST: Militär-Strafgesetzbuch für das deutsche Reich. F. Vahlen, Berlin, 1914. 201., FUHSE i. m. 89. és LELEWER 1927. i. m. 90.

⁴²³ Így Martin RITTAU (Militärstrafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 16. Juni 1926. – Mit besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Reichsmilitärgerichts und des Reichsgerichts in Strafsachen. Kameradschaft, Berlin 1926. 114.), HERZ – ERNST (1914. i. m. 206.), FUHSE (i. m. 91.), LELEWER (1927. i. m. 90.) és Deutsches Reichsmilitärgericht: Entscheidungen Reichsmilitärgerichts VII. F. Vahlen, Berlin, 1902–1919. 84.

9. *A jogellenességet kizáró körülmények.* A parancs nem teljesítése természetesen csak abban az esetben tölti be a függelemsértés törvényes fogalmát, ha jogi szempontból helytelenítő értékítélet alá esik, vagyis jogellenes.

A szóban forgó cselekmény jelen törvény, illetőleg a katonai közigazgatási jogszabályok és az ezekből absztrahálható jogelvek értelmében *nem* jogellenes:

a) ha az előljáró parancsa valamely *bűncselekmény* elkövetését célozza; idetartozik az az eset is, mikor a parancs az esküvel fogadott kötelesség, az állam vagy a szolgálat érdeke ellen irányul (ld. a Szolg. Szab. I. rész 80. pontját és a fentebb 5. alatt kifejtetteket);

b) ha az alárendelt a parancs teljesítése közben olyan viszonyokra bukkan, melyeket az előljáró a parancs kiadásakor előre nem láthatott, új parancs kérésére pedig sem idő, sem alkalom nincs, és a kapott parancs végrehajtásából szemlátomást hátrány származna (ld. a Szolg. Szab. I. rész 82. pontját);⁴²⁴ és végül

c) a kötelességkonfliktus azon esetében, mikor az alárendelt két (vagy több) hatályban lévő parancs közül a fontosabb (illetőleg legfontosabb) érdek oltalmazására kiadott rendelkezést csak a másik (illetőleg a többi) parancs iránti engedetlenség árán teljesítheti.⁴²⁵

Itt jegyezzük meg, hogy ha az alárendelt a parancs végrehajtására betegség vagy más körülmény folytán *képtelen*, felelősségre vonása nem azért fog elmaradni, mert – miként azt a felvetett esettel foglalkozó katonai jogi írók (így Fuhse és Lorenz) mondják – a magatartás nélkülözi a jogellenes jelleget, hanem azért, mert már a jogellenesség előfeltételét képező cselekvési szabadság is hiányzik.⁴²⁶

10. *Szándék és gondatlanság.* Az engedetlenség lehet a) szándékos (73. §) és b) gondatlanságból eredő (72. §).

a) Az engedetlenségnél a *szándék* megállapításának a feltétele csupán az, hogy a tettes tudja, hogy

⁴²⁴ A Szolg. Szab. I. rész 82. pontja ugyan a parancs „betű szerinti” végrehajtásától való eltérésről beszél, de azok után, amiket a 419. lábjegyzetben tett megjegyzés keretében kifejtettünk, aligha szenvedhet kétséget, hogy a Szolg. Szab. e helyütt voltaképpen a parancs valódi értelmétől való eltérés esetét kívánta szabályozni.

⁴²⁵ A Szolg. Szab. I. rész 81. pontja a kötelességkonfliktust bizonyos vonatkozásban megszüntette ugyan, nem érintette azonban azt az esetet, mikor a különböző és egymással a körülmények alakulása folytán kollidáló parancsok *ugyanattól* az előljárótól származnak és egyidejűleg adattak ki (ld. DOHNA 1925. i. m. 11–13. és Friedrich OETKER: Notwehr und Notstand. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 364–365.).

⁴²⁶ Wilhelm SAUER: Kausalität und Rechtswidrigkeit der Unterlassung. J. C. B. Mohr, Tübingen 1930. 213–214.

1) a hozzá intézett rendelkezés egy vele szemben parancsadásra jogosult olyan egyéntől származik, kinek a kérdéses utasítás kiadása hatásköréhez tartozik; hogy

2) a megkövetelt magatartás kifejtése az ő hivatásbeli vagy állaskötelességei körébe tartozik; és végül, hogy

3) cselekménye (a tevés vagy mulasztás) ellenkezik a vett meghagyással.

A most felsorolt körülmények ismerete esetén a bűnösség kimondása elől akkor sem lehet kitérni, ha a parancsot nem teljesítő katona a meghagyást nem minősítette „szolgálati parancs”-nak, vagy a parancsot kibocsátó egyént valamely okból nem tekintette előljárójának.⁴²⁷

Egyebekben utalunk a 66. §-hoz írt 9. jegyzetben mondottakra.

b) *Gondatlanul* akkor járt el a cselekmény elkövetője, ha nem fejtette ki azt az elővigyázatot, gondosságot, melyre az adott esetben (helyzetben) kötelezve és képes volt, s ennek folytán nem látta előre az illető bűncselekmény tényálladékanak (a kellő gondosság és figyelem mellett előrelátható és kikerülhető) megvalósítását.

Ennélfogva a 72. § alapján kell büntetni pl. azt a tisztet, aki azt a parancsot, hogy meghatározott időben egy meghatározott harctéri parancsnokságnál jelentkezzen, hanyag, felületes térképolvasás következtében nem teljesítette, vagy azt, aki valamely robbantási munkálat elvégzésére irányuló parancs végrehajtásánál azért jutott ellentétbe a vett meghagyással, mert a robbantási szabályzat elővigyázatossági rendelkezéseit nem tartotta be.

Ha a tettes a cselekmény elkövetése idején a tényálladék-megvalósítás előrelátására és kikerülésére képtelen volt, csupán abban az esetben vonható felelősségre, ha már maga ez a képtelenség is valamely gondatlanságnak tekintendő kötelességsértés eredménye volt.⁴²⁸ Így mikor pl. az alárendelt azért nem teljesítette a parancsot, mert a parancs vétele után leittasodott,⁴²⁹ vagy mert a parancsról hanyagság, nemtörődömség folytán megfeledkezett, de idetartozik az az eset is, mikor a katona – hogy a fentebb már említett példánál maradjunk – a robbantási munkálatok elvégzésénél azért hagyta figyelmen kívül a robbantási szabályzat rendelkezéseit, mert a parancs kiadása után elmulasztotta odahaza a szóban forgó szolgálati könyv áttanulmányozását.

11. Az *engedetlenség motívuma* a cselekmény büntethetősége szempontjából közömbös, és csakis a büntetés kiszabásánál jöhet mint enyhítő, illetőleg súlyosító körülmény

⁴²⁷ RISSOM 1906. i. m. 51., NOSTITZ-WALLWITZ i. m. 80–81., LELEWER 1927. i. m. 91., O. MAYER 1908. i. m. 32–33. és FUHSE i. m. 222.

⁴²⁸ Ld. BERNOLÁK 1910. i. m. 189. és KARL LORENZ BINDING: Die Schuld im deutschen Strafrecht – Vorsatz, Irrtum, Fahrlässigkeit. F. Meiner, Lipcse, 1919. 146.

⁴²⁹ Az ittasság, tehát az akcio libera in causa esetében a cselekmény a körülményekhez képest ad dolum lesz a tettesnek beszámítandó.

figyelembe.⁴³⁰ Éppen ennél az oknál fogva függelemsértésben kell bűnösnek kimondani pl. általános védkötelezettség esetén azokat a nazarénusokat, akik a fegyver elfogadására vagy az azzal való gyakorlásra vonatkozó parancsot azon az alapon tagadják meg, hogy vallásuk dogmái tiltják, hogy embertársaikra fegyvert fogjanak.⁴³¹

12. *Kísérlet.* A 73. § blankettaszerű struktúrájából következik, hogy az egyes engedetlenségi cselekmények az elkövetés módja és körülményei tekintetében egymástól éppannyira eltérhetnek, mint a különböző törvényi normák – más-más bűncselekmény törvényes tényálladéka alá eső – áthágásai. Sőt a gyakorlat azt mutatja, hogy alig található a büntetőtörvényekben körülírt deliktumok között olyan, mellyel az engedetlenségi cselekmény materiális tartalom szempontjából ne tüntethetne fel belső rokonságot. Így, mint ahogy pl. vannak bűncselekmények, melyek „törvényes tényálladéka megosztást nem tűr”, melyeknél tehát a kísérlet már fogalmilag van kizárva,⁴³² azonképpen mindig találkozhatunk olyan parancsokkal, melyek nem teljesítésénél kísérlet nem jöhet létre. (Gondoljunk azokra a parancsokra, melyekkel szemben az engedetlenség csakis pillanatnyi cselekvésben, vagy tiszta mulasztásban nyilvánulhat meg.) A most kifejtetteknél fogva, azon kérdés eldöntése szempontjából, hogy az engedetlenségnek képzelhető-e kísérlete, és ha igen, mely tevékenységi mozzanat tekinthető már a véghezvitel megkezdésének, kizárólag a *konkrét* parancs tartalma a mérvadó.

13. *Részesség.* A részesség körébe tartozó kérdések közül e helyütt csupán a társtettség igényel megbeszélést.

A Btk. 70. §-a szerinti társtettség megállapításának az az objektív vonatkozású feltétele, hogy a közreműködők mindegyike az illető bűncselekmény elkövetési tevékenységének csupán valamely töredékét vigye véghez, mert csakis ekkor, vagyis a tényálladék tárgyi oldalának e töredékek, résztvékenységek egybefoglalása által történt létrejövele esetén beszélhetünk a bűncselekmény törvényes tényálladékának több személy által való megvalósításáról. Nem társtettség tehát, hanem több külön tettesség, ha a – bár közös elhatározásból és egyetértésben – bűnözők mindegyikének magatartása az egész tényálladékot önállóan kimeríti.⁴³³

⁴³⁰ Ld. az 51. §-hoz fűzött 3. jegyzetet és a 76. §-t is.

⁴³¹ Az MStGB. 48. §-a külön is kimondja, hogy „die Strafbarkeit einer Handlung oder Unterlassung ist dadurch nicht ausgeschlossen, dass der Täter nach seinem Gewissen oder den Vorschriften seiner Religion sein Verhalten für geboten erachtet hat.”

⁴³² ANGYAL 1920. i. m. 252.

⁴³³ WLASSICS 1893. i. m. 631–633., IRK 1928. i. m. 200–201., Karl BIRKMEYER: Die Lehre von der Teilnahme und die Rechtsprechung des deutschen Reichsgerichts. O. Liebmann, Berlin, 1890. 103–105., FRANK 1925. i. m. 106., Hermann KRIEGSMANN: Mittäterschaft und Raufhandel seit Feuerbach. In: Strafrechtliche Abhandlungen 80. Schletter, Breslau, 1907. 11. és NOSTITZ-WALLWITZ i. m. 48–49.

Ehhez képest társtettség forog fenn pl. ha többen valamely löveget, melynek elmozdítására csupán közös erőlkifetéssel képesek – az előjáró tilalma ellenére –, a helyről eltolnak. Ellenben nincs társtettség, hanem több önálló tettesség van, ha a dohányszár a „rejtőzés” érdekében történt eltiltása esetében több katona, ha mindjárt kölcsönös egyetértés alapján és egyidejűleg, pipájára gyújt.

Ha három vagy több katonai egyén közösen és egyetértve előjárója parancsával *szembeszáll*, a cselekmény nem függelemsértés, hanem *zendülés* címén esik megtorlás alá (77. §). Minthogy a zendülésnél a súlypont a szembeszálláson van, az egyetértésen alapuló közös elkövetés tehát nem a parancs nem teljesítésére, hanem a szembenállásra vonatkozik. Zendülésként minősülhet oly cselekmény is, mely egyébként mint függelemsértés nem társtettség, hanem több önálló tettesség megállapításához vezetett volna.

Az *extraneus*, vagyis az az egyén, akinél a bűncselekmény konstitutív elemét képező személyes tulajdonság vagy vonatkozás hiányzik, akihez tehát a tettetől feltétlenül megkívánt személyes körülmények nem fűződnek, a deliktum véghezviteli tevékenységének részbeni megvalósítása esetén is csak bűnsegélyért büntethető.⁴³⁴ Az engedetlenség által elkövetett függelemsértésnél nem csupán a polgári egyének, hanem azok a *katonák is* extraneusok, akik a parancsot kibocsátó személynek nem alárendeltjei, így a függelemsértés tettesi minőségben való elkövetésére a *konkrét esetben*, tehát az adott helyzetben alkalmatlanok.

14. *Egység és többség.*

I. A tényálladék többszöri megvalósítása által csupán abban az esetben létesül a Btk. 96. §-a alá eső bűncselekménytöbbség (anyagi halmazat), ha az elkövetések természetes vagy folytatódólagos egységbe nem olvadnak össze, vagyis nem képeznek büntetőjogi szempontból egy engedetlenséget, egy bűncselekményt.

Egységbe foglalásnak akkor van helye, ha a tényálladékot megvalósító cselekvések:

a) ugyanazon parancs, vagy azonos tartalmú, avagy legalábbis olyan egymástól eltérő tartalmú parancsok ellen irányulnak, melyek ugyanazon cél szolgálatában állnak, továbbá

b) egységes akaratelhatározásból fakadnak és

⁴³⁴ Ezen a véleményen van a 206. lábjegyzetben felsorolt írókon kívül még FRANK (1925. i. m. 109.), HAFTER (i. m. 213.), valamint Carl SCHULTHESS (Desertion und Teilnahme an der Desertion durch Zivilpersonen – Nach deutschem und schweizerischem Recht. Magánkiadás, Zürich, 1909. 48.).

c) egy alkalommal, tehát kontinuitásban vitettek véghez (természetes egység), vagy bár egymástól időbelileg elkülönültek, de az egyes elkövetések közti időbeli megszakítás nem volt túl hosszú (folytatólagos egység).⁴³⁵

Az imént ismertetett feltételek módot nyújtanak pl. ahhoz, hogy természetes egységként értékeltessek azon fegyelem- és rendháborításon ért katona magatartása, aki előljárójának sem azt a parancsát, hogy viselkedjék illedelmesen, sem azt az ezt követően kiadott utasítását, hogy hagyja el a korcsma helyiséget, nem teljesíti. Vagy, hogy folytatólagos egység vétessék fel azon nazarénus felekezetű egyén engedetlensége esetén, aki a kézigránát átvételére és az ezzel való gyakorlatozásra vonatkozó parancsot megtagadta, majd két nappal később a puska átvételére irányuló rendelkezésnek sem engedelmeskedett.⁴³⁶

Maga az a körülmény, hogy az egymást követő parancsokat különböző előljárók adták ki, az egységbe foglalásnak akadályát nem képezheti, mert az engedetlenség – amint az már a korábbi fejtegetéseinkből is kiténik – nem az előljáró személye, hanem a többségi (előljárói) akarat ellen irányuló bűncselekmény. A védelemnek tehát nem az akaratnyilvánítás alanya, hanem maga a kifejezésre juttatott akarat a tárgya. Nincs kizárva az egység megállapításának lehetősége abban az esetben sem, ha az engedetlenség tényálladékát többször megvalósító cselekvések egyike vagy némelyike külön minősítés alá esik (pl. ha az alárendelt a megismételt parancs teljesítését már sértő módon tagadja meg). Ilyenkor természetesen a büntetést a fennforgó legsúlyosabb minősítő körülményre megállapított büntetési tétel alapján kell kiszabni.⁴³⁷

Ellenben anyagi halmazatot képez a fentebb *a)* alatt megjelölt ismérv hiánya okából az olyan különböző tartalmú parancsok nem teljesítése, melyek nem szolgáltak egy közös célt. Mégpedig halmazatot képez akkor is, ha a parancsok ugyanattól az előljárótól származtak, és akkor is, ha az engedetlenségek egy cselekvésben nyilvánultak meg. És ugyancsak többséget kell megállapítani egy parancs kétszeri nem teljesítésének azon esetében, mikor az alárendelt a kérdéses parancsot a két engedetlenség közé eső időben már egy ízben teljesítette, vagy amikor az újabb engedetlenségre az előljáró részéről szenvedett súlyos sérelem feletti felindulástól ragadtatta magát, mert ezekben az esetekben hiányzik az akaratelhatározás egysége, vagyis az egységbefoglalás fentebb, *b)* alatt körülírt feltétele.

⁴³⁵ ISAÁK i. m. 65. és VÁMBÉRY 1913. i. m. 265.

⁴³⁶ Mindkét, példaként említett esetben olyan egymástól eltérő tartalmú parancsokkal állunk szemben, melyek egy közös célt szolgálnak.

⁴³⁷ ISAÁK i. m. 65., BINDING 1885. i. m. 547. és Richard HONIG: Studien zur juristischen und natürlichen Handlungseinheit – Zugleich ein Beitrag zur Strafrechtsreform. J. Bensheimer, Mannheim, 1925. 109–111.

II. Ha az alárendelt a parancs végrehajtását oly módon tagadja meg, hogy a nem teljesítésre irányuló szándékot kifejezésre juttató magatartás a 67. § szerint büntetendő tiszteletmellőzés valamelyik tényálladékát is megvalósítja (ld. a 66. §-hoz fűzött 6. jegyzetet), anélkül azonban, hogy a cselekmény az Élt. 89. §-a szerint minősülő tisztek (hasonállásúak) közti becsületsértés, illetve rágalmazás büntettének tényálladékát is kimerítené, halmazat felvételének nem lehet helye. Azért, mert ha a szóban forgó tevékenység mint az előjáró sérelmére elkövetett becsületsértés vagy rágalmazás jelentkezik, a 73. § (1) bekezdésének második büntetési tétele alá eső összefoglalt deliktum („sértő módon történt megtagadás”) létesül, ha pedig a vonatkozó magatartás csupán a „különös tisztelet elmulasztása”-nak tényálladáki ismérveit tünteti fel, úgy ez a tényálladék – az 1. jegyzetben kifejtettekre való tekintettel – beleolvad az „egyszerű” engedetlenségbe.

Ha azonban a tiszteletmellőzés csupán az elkövetés ideje és helye szempontjából függ össze a 73. § szerint büntetendő engedetlenséggel, csakis abban az esetben tekinthetünk el a többség megállapításától, ha a szóban forgó cselekvőség a „különös tisztelet elmulasztása”-nak (vagyis a tiszteletmellőzésnek a szándékos engedetlenség mellett kiegészítő jellegű) tényálladékát meríti ki.

A tiszteletmellőzés tényálladékainak a gondatlanságból eredő engedetlenséggel való találkozása esetén a többség felvétele elkerülhetetlen.

III. Gyakran előfordul, hogy az engedetlenség törvényes fogalma alá eső cselekvőség egyidejűleg valamely *más bűncselekmény* tényálladékát is kimeríti. Ilyenkor azon kérdés helyes eldöntése, hogy van-e halmazat megállapításának helye, azon fordul meg, vajon az előjáró parancsának tartalma eltért-e az azonos cselekvés által megsértett általános parancs, illetőleg általános (tehát törvényben, rendeletben, szabályzatban vagy utasításban foglalt) norma tartalmától, vagy sem. Ha ugyanis az eltérés fennforgott (pl. az alárendelt engedetlenségi cselekménye által másnak gondatlanságból a halálát okozta), a halmazat felvétele elől kitérni nem lehet.⁴³⁸ Míg ha a normák tartalmi tekintetben egyeztek egymással, tehát mindazokban az esetekben, mikor az előjáró valamely törvényben, rendeletben stb.-ben foglalt normát, avagy valamely általános jellegű parancsot speciális parancssá alakított át (ld. a 2. jegyzet 3. bekezdését), a halmazat megállapítása ki van zárva. Ezt az utóbbi, vagyis a halmazat kizárását vitató álláspontot a bírói gyakorlatban állandóan megnyilvánuló az a felfogás alakította ki, hogy a törvényben meghatározott bűncselekmény alapját képező norma mindig magába olvasztja az előjáró parancsát, ez utóbbi pedig az egyéb normákat, illetőleg az általános parancsokat. A függelensértés tehát az első esetben figyelmen kívül marad, míg a második esetben éppen ez a bűncselekmény jut jelentőséghez.

⁴³⁸ M. E. MAYER 1907a. i. m. II. 30.

15. *Minősített esetek.* Nincs még egy bűncselekmény, melynek annyi minősített esete volna, mint az engedetlenségnek. E sajátos jelenség fő okát ismét csak a szóban forgó deliktum blankettaszzerű struktúrájában kell keresnünk (ld. a 12. jegyzetet). Annak következtében ugyanis, hogy az engedetlenség törvényes tényálladékanak keretei közé éppúgy beleilleszkedik a legjelentéktlenebb parancs nem teljesítése, mint valamely különösen fontos érdek védelmére kiadott utasítás alanyi és tárgyi szempontból egyaránt súlyos áthágása, a törvényhozónak különböző olyan momentumokból is minősítő (illetőleg privilegizáló) körülményeket kellett létesítenie, melyek (mint pl. a norma minősége, annak fontos vagy kevésbé fontos volta, a jogsértő cselekmény alárendelt jelentősége) azoknál a bűncselekményeknél, melyek alapját előre megállapított normák képezik, már az alapbüntetés meghatározásánál figyelembe voltak vehetőek.

Az imént mondottakban leli magyarázatát az engedetlenség büntetésének rendkívül széles skálája is, és jelesül az, hogy a függelemsértés szóban forgó nemének szankciója, a megfeddésben nyilvánuló fegyelmi fenytől⁴³⁹ a parancs gondatlanságból történt nem teljesítésénél tíz évig terjedhető börtönig, a szándékos engedetlenségnél pedig egészen az agyonlövés általi halálig fokozódhat.

A minősített esetek pontokba foglalása után a következő képet nyerjük:

I. A szolgálati parancs *gondatlanságból* történt nem teljesítésénél, melynek alapbüntetése három hónapig terjedhető fogház, minősített eset létesül:

- 1) ha a parancs fontos volt (büntetés: három hónaptól két évig terjedhető fogház),
- 2) ha a cselekmény háború idején követtetett el és abból a szolgálatra hátrány származott (büntetés: hat hónaptól egy évig terjedhető börtön),
- 3) ha a háború idején elkövetett és a szolgálatra hátrányt előidéző cselekmény „súlyos eset”-et képez (büntetés: egy évtől öt évig terjedhető börtön), és végül
- 4) ha a háború idején véghezvitt cselekmény egy vagy több ember életébe került, vagy a hadiműveletekre nagy hátránnyal járt, vagy nagy mennyiségű hadianyag pusztulását okozta (büntetés: öt évtől tíz évig terjedhető börtön).

II. A *szándékos* engedetlenségnél, melynek alapbüntetése egy évig terjedhető börtön, minősített esetet képez:

- 1) ha a cselekmény háború idején követtetett el,
- 2) ha a parancs fontos volt,
- 3) ha a parancs teljesítésének megtagadása sértő módon történt,
- 4) ha a cselekményből súlyos hátrány származott,

⁴³⁹ A parancs gondatlanságból eredő nem teljesítésénél az alapbüntetés, a szándékos engedetlenségnél pedig a 73. § utolsó bekezdésében meghatározott privilegizált esetre megállapított büntetés ugyanis módot ad a fegyelmi megtorlásra.

5) ha a cselekmény háború idején követtetett el és a 2–4. pontok alatt említett esetek valamelyike is fennforog,

6) ha a parancs teljesítésének megtagadása az előjáró ellen intézett erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel történt (74. §),

7) ha az erőszak felállított sorban és rendben vagy háború idején követtetett el (74. §),

8) ha az erőszakkal szándékos emberölés vagy kísérlete, avagy gyilkosság kísérlete is követtetett el (75. §), és végül

9) ha a parancs az ellenség elleni szolgálatra vonatkozott és a cselekményből súlyos hátrány származott.

Az 1–4) alatti esetben egy évtől öt évig terjedhető börtönt, az 5. és 6. pontokban megjelölt esetekben öt évtől tíz évig terjedhető börtönt, míg a többi esetben agyonlövés általi halált kell alkalmazni.

A büntetést fokozó körülményeken kívül ismer törvényünk a szándékos engedetlenség körében egy privilegizáló körülményt is, és ez a 73. § utolsó bekezdésében meghatározott *csekély jelentőségű eset*, melynek büntetése mindössze három hónaptól hat hónapig terjedhető fogház.

A parancs fontossága. Azon kérdés eldöntése szempontjából, hogy a parancs fontos-e vagy sem, mindig a parancs által elérni kívánt előny, illetőleg elhárítani szándékolt hátrány nagysága, jelentősége, tehát a parancs célja az irányadó.

A szigorúbb büntetés természetesen csak akkor alkalmazható – és ez éppúgy vonatkozik a parancs kulpózus, mint szándékos nem teljesítésére –, ha a tettes a parancs fontos voltáról tudomással bírt, az azonban már nem szükséges, hogy ez a tudomás minden kétséget kizáró, határozott legyen, hanem teljesen elegendő, ha az alárendelt a parancs fontosságát valószínűnek tartja.⁴⁴⁰

Maga az a körülmény, hogy a kérdéses parancs a címzetten kívül más által is teljesíthető lett volna, vagy hogy azt más teljesítette, a szóban forgó minősített eset megállapítását nem zárja ki.⁴⁴¹

A háború idejét illetően a 4. § és az ahhoz fűzött jegyzetek igazítanak el.

A cselekményből származott hátrány. Hátrány alatt nem a függelemsértés jogi tárgyán ejtett sérelmet, hanem e sérelem következményeit, vagyis valamely jogilag védett érték – a szóban forgó sérelemből folyó – minden olyan megzavarását kell érteni, mely a tettes további cselekvése nélkül következett be (ld. az 53. §-hoz fűzött 5. jegyzet 1. bekezdését is).

⁴⁴⁰ Ld. WEISL i. m. 17. és miniszteri indokolás 38.

⁴⁴¹ Ld. a volt legfelsőbb „Landwehr” törvényszék 1917. év augusztus hó 14-én R. 371. szám alatt kelt határozatát is.

A hátrányhoz úgy a szándékos engedetlenségnél, mint a parancs gondatlanságból eredő nem teljesítésénél minősítő joghatály fűződik. Csakhogy míg az első esetben a szigorúbb büntetés alapjául csakis a „súlyos” hátrány szolgálhat, addig a kulpózus engedetlenségnél, ahol már a csekély hátrány is elegendő, a törvény azáltal szűkítette e minősítő körülmény alkalmazási körét, hogy megkívánja, a hátrány a „szolgálatra” vonatkozzék.

Minthogy a parancs gondatlanságból történt nem teljesítésének fentebb felsorolt minősített esetei közül a 3. és 4. pontok alatt említettek a 2. pontban megjelölt kvalifikáló körülmény kiemelt esetei, a bíróságnak abban az esetben is gondosan vizsgálnia kell, hogy az engedetlenség által okozott hátrány a szolgálatra vonatkozott-e, ha a hátrány egy vagy több ember halálának előidézésében állt (a fentebb, 4. pont alatt megjelölt minősített eset első fordulata). Így pl. nézetünk szerint az öt évtől tíz évig terjedhető börtönbüntetést maga után vonó minősítő körülmény aligha lesz megállapítható abban az esetben, ha háború idején egy, a mögöttes országrészben történt kulpózus engedetlenség olyan ember halálát okozta, aki a hadsereggel semminemű kapcsolatban sem állt.

A szóban forgó minősítő körülmény fennforgásának nem feltétele, hogy a tette az előidézett „hátrány”, illetőleg ennek súlya tekintetében bűnösség terhelje, azt tehát meg kell állapítani akkor is, ha a bűncselekmény alanya a most említett momentumokat nem látta előre, sőt akkor is, ha azokat nem is láthatta előre, a lényeges csupán az, hogy ezek a körülmények a tettes magatartásával okozati összefüggésben legyenek.

Ha a „hátrány” kimeríti valamely önálló bűncselekmény (pl. a gondatlanságból elkövetett emberölés) törvényes tényálladékát, a halmazati szabályokat kell alkalmazni.

A *súlyos eset* fogalmára nézve az 53. § a mértékadó.

Sértő módon történt megtagadás akkor forog fenn, ha az alárendelt a nem teljesítésre irányuló szándékát az illető előljáró becsületét sértő, vagyis olyan magatartással juttatja kifejezésre, mely a becsületsértés vagy rágalmozás tényálladékának ismérveit tünteti fel (ld. egyébként a 14. jegyzet II. pontjának 1. bekezdésében mondottakat is).

Ha a cselekmény az Élt. 89. §-a szerint minősülő tisztek (hasonállásúak) közti becsületsértés, illetőleg rágalmozás tényálladékát is megvalósítja, eszmei halmazatot kell megállapítani.

Ellenség elleni szolgálatra vonatkozó parancsnak azt kell tekinteni, mely az ellenséggel való közvetlen vagy közvetett érintkezésben nyilvánuló szolgálatra vonatkozik (ilyen szolgálat pl. a megközelítés, támadás, védelem, üldözés, megfigyelés, felderítés).⁴⁴²

⁴⁴² Miként az engedetlenségre vonatkozó rendelkezésekből kitűnik, a Ktbt. több külföldi katonai büntetőtörvénytől (így pl. a német, svájci és japán kódexektől) eltérően a parancs – az *ellenség előtt* történt – nem teljesítését sem magában véve, sem más körülménnyel kapcsolatban minősített esetté nem nyilvánította.

A 73. § (3) bekezdésében körülírt minősítő körülményre megállapított halálbüntetést természetesen abban az esetben is alkalmazni kell, ha az ellenség elleni szolgálatra vonatkozó parancs – súlyos hátrányt előidéző – nem teljesítése a 74. § alá eső olyan körülmények között történt, melyekre a 74. § csupán szabadságvesztés-büntetést ír elő, tehát abban az esetben, ha a vonatkozó parancs teljesítésének megtagadása az előjáró ellen intézett veszélyes fenyegetéssel követtetett el.

Egyéb minősítő körülmények. A szándékos engedetlenség fentebb felsorolt minősített esetei közül azokat, melyeket jelen törvény önálló §-okba foglalt, az illető §-okhoz fűzött jegyzetek keretében tesszük megbeszélés tárgyává.

74. § Ha a szolgálati parancs teljesítésének megtagadása az előjáró ellen intézett erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel történt, a büntetés öt évtől tíz évig terjedhető börtön; ha azonban az erőszak felállított sorban és rendben vagy háború idején követtetett el, a büntetés agyonlövással végrehajtandó halál.

1. A szóban forgó összefoglalt bűncselekmény ismérvei tekintetében egyfelől a 70., másfelől a 72. és 73. §-okhoz fűzött jegyzetekben mondottak igazítanak el.⁴⁴³

2. Ha a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz szükségessé, a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül helye van rögtönítelő eljárásnak az ellen, akire a fenti § halálbüntetést szab, valamint a szóban forgó § oly esetében, mikor az előjáró ellen fegyverrel vagy az életre veszélyes más eszközzel intézett fenyegetés felállított sorban és rendben vagy háború idején bárminemű szolgálatban történt (Élt. 42. §-ának 1. pontja).

Franz WERFEL „Barbara oder die Frömmigkeit” (magyarul megjelent: Zsolnay, Bécs, 1929.) című híres regényében leírt és a főhős Ferdinánd R. tartalékos hadnagy által elkövetett súlyos engedetlenség kitűnő példa az ellenség előtt véghezvitt olyan függelemsértésre, mely nem valósítja meg a fenti minősítő körülményt.

⁴⁴³ Fontosságánál fogva külön is felhívjuk a figyelmet arra, amit az előző §-hoz írt jegyzeteinkben az ellenség elleni szolgálatra vonatkozó parancs meghatározásánál a jelen §-sal kapcsolatban kifejtettünk.

75. § Ha a 70. vagy a 74. §-ban meghatározott függelemsértéssel szándékos emberölés vagy kísérlete, avagy gyilkosság kísérlete is követtetett el, a büntetés agyonlövással végrehajtandó halál.

E büntetés helyett az 52. § alkalmazása esetében fegyházbüntetést kell megállapítani.

A jelen §-ban meghatározott büntetésen felül a hivatalvesztést is ki kell mondani.

1. Ez a § a függelemsértést más büntetendő cselekményekkel egy összefoglalt büntetté (deliktum komplexum) egyesíti.

2. Idetartozik az előjáró (följebbvaló) ellen intézett gyilkosság (Btk. 278. §) kísérletén kívül az egyszerű szándékos ölés (Btk. 279. §) és az erős felindulásban elkövetett ölés (Btk. 281. §), illetőleg ezek kísérlete. Ellenben nem vonható a szóban forgó § alá a gondatlanságból elkövetett ölés, a megölt kívánságára való ölés és a Btk. „az ember élete elleni bűntettek és vétségek” címet viselő XVIII. fejezetében részletezett egyéb bűncselekmények.

3. Minthogy itt a törvény a kísérleti cselekményeket formailag bevégzett bűntetteknek tekinti, az azoktól való önkéntes elállás, illetőleg azok eredményének elhárítása csakis mint nyomatékos enyhítő körülmény jöhet figyelembe.

4. Az előjárón (följebbvalón) véghezvitt *gyilkosság* a 70. vagy 74. §-ban meghatározott függelemsértéssel *halmazatban* kötél által végrehajtandó halállal lesz büntetendő.

5. A rögtönítélő eljárásnak a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül helye van, ha a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz szükségessé (Élt. 42. §-a).

76. § Ha a tettes nyomban az előjárója, vagy följebbvalója részéről szenvedett súlyos sérelem feletti erős felindulástól ragadtatta magát a függelemsértésre, a büntetés a törvényben megállapított legkisebb mértéken alul is, sőt a megállapítottnál enyhébb büntetési nemben is kiszabható. Olyan esetben, amelyben a törvény a függelemsértést agyonlövással végrehajtandó halálbüntetéssel sújtja, három évnél rövidebb tartamú börtönbüntetés meg nem állapítható; e büntetés további enyhítése nincs megengedve.

1. Az igazság eszméjével nem volna összeegyeztethető és méltán sértené a jogérzetet, ha azt az alárendeltet (alattost), kinek függelemsértésre irányuló szándéka az előjáró (följebbvaló) súlyos sérelmet előidéző magatartása okozataként hirtelen és nagy erővel

fellépett indulat hatása alatt keletkezett és ugyanezen indulat hevében valószínűsíthető meg,⁴⁴⁴ feltétlenül és minden esetben a törvény teljes szigora érné. A gondolkodást vagy a tisztánlátást elhomályosító és az elhatározási képességet lenyűgöző szóban forgó lelkiállapot ugyanis⁴⁴⁵ az azt előidéző sajátos körülményeknél fogva kétségtelenül erkölcsileg menthető, így büntetőjogi szempontból is különös figyelmet érdemel. A fenti §-ban foglalt és ezen megfontolásokon nyugvó rendelkezés tehát ezt az imént vázolt lelkiállapotot méltányolja akkor, amikor módot nyújt a bíróságnak arra, hogy ezen – a szóban forgó §-ban körülírt – enyhítő körülmény alapján (tehát a rendkívüli enyhítési jog feltételeinek hiánya esetén is) olyan enyhe büntetést szabjon ki, mint amilyent egyébként csak a Btk. 92. §-a tesz lehetővé, illetőleg az agyonlövésssel végrehajtandó halálbüntetéssel büntetendő függelemsértésnél olyat, mint amilyen különben csak kísérlet esetén (vö. a 33. és 52. §-okkal) foghat helyt.

2. A fenti szakaszon alapuló enyhítési jog feltételei:

a) Az elöljáró (főljebbvaló) részéről szenvedett *súlyos sérelem*.

Azon kifejezéseket, melyeket a jelen törvény javaslatához fűzött miniszteri indoklás⁴⁴⁶ az alárendelt (alattos) erős felindulását kiváltó magatartás megjelölésére használ (így a „szabályellenes bánásmód”, „túlkapás”, „szabályellenes eljárás”), arra látszanak következtetést engedni, mintha a 76. §-ban meghatározott enyhítési jog igénybevételéről csakis az elöljáró (főljebbvaló) szolgálati hatalommal való visszaélést képező cselekvőség esetén lehetne szó. Ez a miniszteri indoklásból kiolvasható álláspont azonban – noha a gyakorlati tapasztalatok szerint az elöljáró (főljebbvaló) által előidézett függelemsértéseknek többnyire az ily visszaélések a kútforrásai – nélkülözi a törvényi bázist, így merőben téves. Törvényünk ugyanis, amint az a megbeszélés tárgyát szolgáló § szövegezéséből kitűnik, a súlypontot egy meghatározott eredményre (a súlyos sérelemre) helyezi, közömbösnek tekintvén azt, hogy ezt az eredményt az elöljáró (főljebbvaló) mily magatartása okozta. Ilyen körülmények között a bíróságnak egy-egy provokálásra visszavezethető függelemsértésnél csupán azt kell vizsgálnia, hogy az elöljáró (főljebbvaló) részéről véghezvitt tevékenység súlyos sérelmet okozott-e vagy sem, és ha ezt a kérdést igenlő értelemben dönti el, akkor a fenti §-t abban az esetben is alkalmazhatja, ha az elöljáró (főljebbvaló) magatartása a szolgálati hatalommal vonatkozásban nem állt, sőt abban az esetben is, ha az semminemű bűncselekmény (fegyelmi kihágás) kereteit nem tölti be. De nem játszhat a kifejtettekhez képest szerepet az sem, hogy terhelte-e az illető elöljárót (főljebbvalót) a sérelemkeltő magatartás véghezvitelében bűnösség vagy sem.⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ Ld. ANGYAL 1920. i. m. 334.

⁴⁴⁵ Ld. a Bjt. LXXIV. 123.

⁴⁴⁶ Miniszteri indoklás 40.

⁴⁴⁷ M. E. MAYER 1907a. i. m. II. 41. és FÜHSE i. m. 101.

A büntetőtörvényeinkben eddig ismeretlen, de a jogtudományban használatos „*sérelem*” alatt az alárendelt (alattos) jogilag védett érdekeinek megzavarását kell érteni.

Hogy az érdekszűrés *súlyos-e*, az csak az elbírálás tárgyát képező esetben fennforgó összes körülmény mérlegelése alapján dönthető el.

Ily – kivált a becsületet sértő cselekményeknél jelentős⁴⁴⁸ – momentumok különösen:

1) a *keret*, melyben a sérelemokozó cselekmény lejátszódott, mert pl. a becsületsértésnek, illetőleg rágalmazásnak lényegesen nagyobb a súlya, ha nyilvános helyen (utcán, kávéházban) vagy a megbántott katona alárendeltjei előtt történt, mintha az a laktanyában vagy négy szemközti követetett el;

2) az érdekelt előljáró (följebbvaló) és alárendelt (alattos) *személyes körülményei*, mint amilyenek a műveltségi fok, jellem, önérték stb.⁴⁴⁹ Így pl. ugyanaz a szó vagy tevékenység, mely egy műveltebb egyénnel (mondjuk egy karpaszomány viselésére jogosult katonával) szemben súlyos sértésként jelentkezik, nem lesz annak tekinthető, ha a sértett olyan társadalmi osztályhoz tartozik, melynek tagjai közt az ilyen sértések napirenden vannak;

3) az illető előljáró (följebbvaló) és alárendelt (alattos) közti *személyes viszony*, tehát a barátság vagy rokonság, és végül

4) a *szokás*. Itt elsősorban egyes sértő kifejezések – a tapasztalat szerint különösen az állandó izgalommal járó kiképzés körében való – szokásszerű használatára gondolunk, mert ha igazat kell is adni Kernnek, a kiváló német büntetőjogásznak abban, hogy a szokásszerű használat az illető gondolatnyilvánítást sértő jellegétől nem fosztja meg,⁴⁵⁰ mégis tagadhatatlan, hogy a gyakori ismétlés olyan mozzanat, mely a sértés súlyát tetemesen csökkenti.

Az alárendeltre (alattosra) nézve súlyos sérelemmel járó cselekménynek *nem* kell *közvetlenül* az alárendelt (alattos) ellen irányulnia.⁴⁵¹ Az alárendelt feleségével véghezvitt házasságtörés, vagy az alattos leányával szemben elkövetett erőszakos nemi közönség, tehát pl. olyan cselekvései az előljárónak (följebbvalónak), melyek az egyéb feltételek fennforgása esetén a 76. § alkalmazását feltétlenül indokoltá teszik.

És helye lehet a szóban forgó §-on alapuló enyhítésnek akkor is, ha az előljáró (följebbvaló) magatartását bűnös cselekményével maga a vádlott alárendelt (alattos) idézte elő,⁴⁵² mert a törvény az előljáró (följebbvaló) részéről kifejtett sérelemokozó magatartás tekintetében – eltérően pl. az RStGB.-nak a 76. §-sal rokon 213. §-ától – nem

⁴⁴⁸ A provokációra visszavezethető függeléksejtéseknek egyébként amúgy is többnyire az alárendelt (alattos) becsülete ellen intézett támadások az előidézői.

⁴⁴⁹ KERN 1919. i. m. 76.

⁴⁵⁰ Uo. 77.

⁴⁵¹ Így OLSHAUSEN (1927. i. m. 957.) az RStGB. 213. §-ával kapcsolatban.

⁴⁵² Ugyanígy KOPPMANN – WEIGEL (i. m. 371.).

kívánja meg az alárendelt (alattos) vétlenségét. Ilyenkor azonban mindig különös megfontolás tárgyává kell tenni, vajon a fegyelmi tekintetek nem követelik-e a törvény teljes szigorának érvényesülését.

b) A súlyos sérelem feletti *erős felindulás*.

Az előljáró (följebbvaló) részéről szenvedett súlyos sérelemnek az alárendeltben (alattosban) erős felindulást kell kiváltania. Erős felindulás alatt azt a gyorsan fejlődő és viharos jellegű lelkiállapotot értjük, melyben az érdekelt egyén egy olyan nagyobb erejű és hirtelen kitörő érzelem (pl. harag, düh, gyűlölet, kétségbeesés, rémület) uralma alatt áll, mely az öntudatot (megfontolást, gondolkodást, tisztánlátást) elhomályosítja és az akaratelhatározási képességet csökkenti.⁴⁵³

c) A függelemsértésre az erős felindulástól *nyomban ragadtatta magát*.

A függelemsértésre irányuló szándéknak ebben az előbb említett lelkiállapotban kell keletkeznie és megvalósulnia.⁴⁵⁴ Erre az utóbbi körülményre világosan utal a „ragadtatta magát” kifejezés.

De a fenti § nem elégszik meg azzal, hogy az erős indulat hatása alatt támadt szándék még ugyanazon indulat hevében végre is hajtatott, hanem azt is megköveteli, hogy a „súlyos sérelem” és a függelemsértés között közvetlen időbeli összefüggés (kontinuitás) legyen, vagyis az előljáró (följebbvaló) által okozott érzékzavarást az alárendelt (alattos) magatartásának *rögtön* követnie kell.

Ha az affektus annyira erős volt, hogy az öntudat és akaratelhatározási képesség *megszűnését* vonta maga után, a függelemsértés a Btk. 76. §-a értelmében nem lesz az alárendeltnek (alattosnak) beszámítható.⁴⁵⁵

3. A fenti § alkalmazásának akkor is helye lehet, ha az erős felindulás törvényünk által megkívánt előfeltétele, vagyis az előljáró (följebbvaló) cselekvése valójában hiányzott ugyan, de az alárendelt (alattos) azt *menthető tévedés* folytán fennforgónak vélte.⁴⁵⁶ Ezen álláspont helyességéhez kétség nem férhet, mert az alárendelt (alattos) felindulása ilyenkor épp annyira érthető és megbocsátható (ld. az 1. jegyzetet), mint az előljáró (följebbvaló) részéről tényleg elszenvedett sérelem esetén. E tekintetben elég hivatkoznunk azon katona függelemsértésére, aki ezt a cselekményt egy, az előljáró hangját vagy írását úgyesen utánozó és magát előljáróként szerepeltető bajtársa által (távbeszélőn, illetőleg

⁴⁵³ Ld. KORNIS Gyula: A pszichológia és logika elemei középiskolások számára. Franklin, Budapest, 1927. 92. és Bjt. LXXIV. 123.

⁴⁵⁴ ANGYAL 1920. i. m. 334.

⁴⁵⁵ ANGYAL 1928. i. m. 35.

⁴⁵⁶ Ugyanezen az állásponton van az MStGB.-nek a 76. §-sal lényegileg azonos 98. §-át illetően M. E. MAYER (1907a. i. m. II. 42.), FUHSE (i. m. 103.), RITTAU (1926. i. m. 126.), HERZ – ERNST (1914. i. m. 229.), ROTERMUND (i. m. 258.) és ELSNER – SOHL (i. m. 134.)

levél útján) elkövetett sértés hatása alatt vitte véghez. Egyébként ma már a bírói gyakorlat körében is érvényre jutott az a felfogás, mely szerint „a tévedés a tettes alanyi bűnössége tekintetében ugyanazt a szerepet viszi, mint a valóságnak megfelelő érvényes képzetek.”⁴⁵⁷

4. A büntetés abban az esetben is enyhíthető, ha a függelemsértés nem azzal az elöljáróval szemben követtetett el, aki a sérelemokozó cselekményt végrehajtotta, hanem azzal (az esetleg távollévővel) szemben, aki a végrehajtásra parancsot adott.⁴⁵⁸

5. A függelemsértés tényálladékanak természetes vagy folytatólagos egységbe olvadó többszöri megvalósítása esetén a 76. § csakis akkor alkalmazható, ha a cselekmény egységként értékelésének egyik feltételét képező egységes akaratelhatározás az elöljáró (följebbvaló) magatartásának hatása alatt keletkezett. Az egyes rész-cselekmények közé eső provokáció tehát hatálytalan. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy sokszor éppen az elöljáró (följebbvaló) cselekvősége lesz az, mely az egység felvételének útját fogja állni, mert mihelyt megállapítható, hogy a függelemsértés tényálladéki ismérveit megvalósító újabb cselekmény az elöljáró (följebbvaló) részéről ért sérelem által előidézett, tehát önálló elhatározás folyamánya, a látszólagos rész-cselekmény is önálló létet nyer.⁴⁵⁹

6. A fenti § alapján börtön helyett hat hónapot el nem érő fogházat, fogház helyett pénz-büntetést is ki lehet szabni. További enyhítésnek csak a Btk. 66., 72. vagy 92. §-ainak, avagy a jelen törvény 35. §-ának alkalmazásával van helye. Az agyonlövésssel végrehajtandó halállal büntetendő függelemsértésnél azonban a büntetés három évi börtönnél lejjebb még az imént említett §-ok felhívása esetében sem szállítható (ld. a 76. § utolsó mondatát).

7. A 76. § az abban körülírt enyhítő körülmény ismérveinek fennforgása esetén is csak akkor vehető alkalmazásba, ha az azon alapuló enyhítést az adott eset körülményei feltétlenül indokolttá teszik. A bíróságnak tehát minden alkalommal gondosan vizsgálnia kell az „erős felindulás” intenzitását, a „súlyos sérelem” fokát és az elöljáró (följebbvaló) magatartása s az alárendelt (alattos) cselekménye közti értékbeli arányt is. Ezeket a körülményeket kell azután irányadóknak tekinteni a szóban forgó § keretei közt kiszabandó büntetés nemének és mértékének megállapításánál is.

⁴⁵⁷ BERNOLÁK 1910. i. m. 240.

⁴⁵⁸ KOPPMANN – WEIGEL i. m. 372. és ROTERMUND i. m. 258.

⁴⁵⁹ Lényegileg ezen az állásponton van FUHSE (i. m. 104.), RITTAU (1926. i. m. 126.) 124.), KOPPMANN – WEIGEL (i. m. 372.), ROTERMUND (i. m. 258.), ELSNER – SOHL (i. m. 134.) és HERZ – ERNST (1914. i. m. 226.).

8. Ha az erős felindulásban elkövetett függelemsértéssel az e cselekménynél súlyosabban büntetendő deliktum van halmazatban, a szóban forgó enyhítő körülmény figyelmen kívül marad. A büntetések súly szempontjából való összehasonlításánál az illető cselekményekre in thesi megállapított büntetés a mérvadó.⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ Ld. Wilhelm HÖPFNER: Einheit und Mehrheit der Verbrechen – Eine strafrechtliche Untersuchung II. F. Vahlen, Berlin, 1908. 79.

II. FEJEZET

*Zendülés és bujtogatás**

77. § Ha három vagy több katonai egyén közösen és egyetértve, a katonai szolgálati renddel, elöljárójával vagy elöljárójának parancsával szembeszáll, vagy evégből összebeszél, zendülést követ el. Zendülés az e célból való csoportosulás is.

A materialiter befejezett zendülés⁴⁶¹

1. A *katonai szolgálati rend fogalma*. Ha valamely tényálladási elemet képező fogalom tartalmát meg akarjuk ismerni – Finger tanítása szerint⁴⁶² – mindenekelőtt azzal kell tisztában lennünk, vajon az illető tényálladási elem a tények világából merített körülmények, tehát testi vagy lelki realitások megjelölésére szolgáló *deskriptív* fogalom-e, avagy az értékelést kifejező, így valamely (jogi, etikai, szociális stb.) normára utaló *normatív* fogalmak csoportjába tartozik-e.⁴⁶³ Ugyanis ennek megfelelően eltérnek egymástól a fogalmak értelmének megállapításához vezető utak is. Az életből származó deskriptív fogalom tekintetében maga az élet, helyesebben a mindennapi élethasználat által elfogadott értelem nyújtja a kiindulási alapot, míg a normatív fogalomra nézve mindig az a normakomplexum, melyre a kérdéses fogalom utal.

A „katonai szolgálati rend”, s ez bizonyításra nem szorul, *jogi természetű normatív fogalom*, így jelentésére vonatkozóan csak maga a jog adhat felvilágosítást.

Minthogy a katonai büntetőjog általában a katonai szolgálati szabályzatokban és utasításokban foglalt parancsokhoz és tilalmakhoz fűz büntető szankciót,⁴⁶⁴ elsősorban azt kell vizsgálat tárgyává tennünk, hogy ezen szabályzatok és utasítások rendelkezései,

⁴⁶¹ A materialiter csupán előkészületi cselekményt képező összebeszélést és csoportosulást könnyűnkönnyebb kezelhetése végett alább két önálló fejezetbe foglalva tesszük megbeszélés tárgyává.

⁴⁶² August FINGER: Begriff der Gefahr und Gemeingefahr im Strafrecht. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 230.

⁴⁶³ A normatív tényálladási elem fogalmára és különböző kategóriáira nézve ld. különösen Edmund MEZGER: Vom Sinn der strafrechtlichen Tatbestände. In: Festschrift für Ludwig Traeger zum 70. Geburtstage. G. Stilke, Berlin, 1926. 187–231.

⁴⁶⁴ Ld. a 46. oldalon kifejtetteket is.

* Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1935.

vagyis a katonai közigazgatási jog szabályai nem szolgáltatják-e nekünk a „szolgálati rend” fogalmi körülírását. És ily meghatározás után nem is kell soká kutatnunk, mert a Szolg. Szab. I. részének már az elején találunk egy szakaszt, mely a szóban forgó fogalommal foglalkozik (ld. a Szolg. Szab. I. rész 11. §-át). A kérdéses szakaszban olvasható meghatározás szerint szolgálati rend alatt az egyes személyek, parancsnokságok, hatóságok és intézetek *hatáskörét* pontosan *körvonala*zó és ezen személyek, parancsnokságok stb. szóbeli és írásbeli *érintkezését megállapító szabályt* kell értetni. Jilly ezzel a körülírással meg is elégedett, és a szolgálati rend értelmezésére nézve a Szolg. Szab. imént kivonatolt rendelkezését tekinti irányadónak.⁴⁶⁵ Ámde egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy a katonai szolgálati renddel való szembeszállás nem merülhet ki azon szabályok megszegésében, melyeket a Szolg. Szab. a „szolgálati rend” megjelölése alá vont. E tekintetben elég utalnunk a Kbtkt. javaslatához fűzött miniszteri indokolásban említett gyakorlati példákra és azokra a legkülönbözőbb cselekményekre, melyeket a materialiter befejezett zendülésre nézve a jelen törvényével lényegileg azonos meghatározást tartalmazó régi katonai büntető törvénykönyvet alkalmazó bíróságaink zendülésnek minősítettek.

Figyelemmel arra, hogy a Szolg. Szab. szóban forgó rendelkezésén kívül nincs olyan jogszabály, mely a kérdéses fogalmat tárgyalná, azzal a negatív eredménnyel vagyunk kénytelenek a tételes jog területén végzett kutatási utunkról visszatérni, hogy annak rendelkezései a tisztázandó kérdésre kielégítő választ nem adnak. Ez a körülmény most már arra késztet minket, hogy a jogelmélethez folyamodjunk és ennek tételeiben keressük a megoldást.

A jogtudományban a „szolgálati rend” kifejezés a „jogrend” szó analógiájára két egymástól teljesen eltérő értelemben fordul elő.⁴⁶⁶ Vannak írók, akik a katonai szolgálati renden a katonai szolgálati viszonyok jogilag szabályozott rendjét, mint *tényleges állapotot* értik,⁴⁶⁷ és vannak jogtudósok, s ezek álláspontja jutott uralomra, akik szerint a kérdéses fogalom a most említett állapotot létesítő és fenntartó, vagyis a szolgálati köteleességeket megállapító *jogszabályok* (normák) összességét jelenti.⁴⁶⁸

Hogy a zendülés tényálladási elemét képező szolgálati rendnek mely értelmet kell tulajdonítani, hogy állapotnak vagy jogszabályok foglalatának kell-e tekinteni, azt csak

⁴⁶⁵ JILLY László: Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv – 1930:II. törvénycikk. Pécsi Ny., Pécs, 1933. 78.

⁴⁶⁶ A „jogrend” kettős értelmére ld. különösen HIRSCHBERG i. m. 40. és Richard KESSLER: Rechtsgut oder rechtlich geschütztes Interesse oder subjektives Recht? – Ein Beitrag zur Lehre vom Objekt des Verbrechens betitelten Aufsatz. Der Gerichtsaaal 1887/39. 106.

⁴⁶⁷ Ilyen értelmet látszik tulajdonítani a szóban forgó fogalomnak a miniszteri indokolás is (41.).

⁴⁶⁸ Az uralkodó álláspontot illetően ld. többek között DAMIANITSCH 1855. i. m. 144–145. és PELLISCHEK-WILSDORF i. m. 161.

abban az esetben dönthetjük el, ha figyelmünket a „szembeszállás”-ra, vagyis arra a fogalomra is kiterjesztjük, mellyel a szolgálati rend a fenti szakasz vonatkozásában áll. Ez azonban nem jelenti azt, mintha már most, a katonai szolgálati rend problémájával foglalkozó pontban behatóan elemezni kellene a zendülés elkövetési magatartását is, mert a felvetett kérdés szempontjából a közönséges életből merített szembeszállás fogalmának – már az élethasználat által elfogadott – tág értelme is teljesen kielégítő útmutatást nyújt.

A szembeszállás a közfelfogásban kialakult értelem szerint valamely személy idegen akarattal ellentétes és ellenséges érzületből fakadó akaratmegnyilvánulását jelenti (ld. egyébként az alábbi 4. jegyzetben foglalt fejtegetéseinket).

Mivel az állapot nem akaratmegnyilvánulás, ezért már első látásra is kétségtelen, hogy a megbeszélésünk tárgyát képező szakaszban szereplő katonai szolgálati rend nem sorolható e fogalom alá. Az állapot ugyanis sérthető, veszélyeztethető, megzavarható, felforgatható és megsemmisíthető, de azzal szembeszállni nem lehet.

Más a helyzet a jogszabályok tekintetében. A szembeszállásnak ezekkel való vonatkozásba állítása már kifogás alá nem eshet, mert a jogszabály akaratnyilvánítás, és pedig a felsőbbbségi (autoritativ) akarat kifejezésre juttatása.⁴⁶⁹ Nem követünk el tehát pszichológiai hibát, mikor jogszabállyal való szembeszállásról beszélünk.

A „katonai szolgálati rend” tehát a kifejtettekhez képest *a katonai szolgálati kötelességeket megállapító jogszabályok (normák) összességét jelenti*. Ezen konklúziónk helyességét a Szolg. Szab. is megerősíti annyiban, hogy a szolgálati rend fogalma alatt – amint arra fentebb rámutatunk – nem állapotot, hanem (bizonyos) *jogszabályokat* ért.

2. *Különböző normaszegések egységes büntetőjogi értékelése.* A katonai szolgálati rend fogalmának tisztázása után immár azt is látjuk, hogy a zendülés tényálladéka *nem* valamely *egységes* parancs vagy tilalom alapjára épült, hanem amögött a legkülönbözőbb normák szinte áttekinthetetlen sokasága húzódik meg. Ebben a körülményben leli magyarázatát az a meglepő jelenség is, hogy jóformán minden szolgálati kötelességet megállapító norma – bizonyos módon való – áthágása kimerítheti a 77. §-ban körülírt bűncselekmény tényálladékát. Így zendüléssé minősülhet át pl. a három vagy több

⁴⁶⁹ Ld. Heinz MAERKER: Der soziologische Begriff des Rechts und des Unrechts. Der Gerichtsaal 1927/95. 274., Hans Friedrich REICHEL: Gesetz und Richterspruch – Zur Orientierung über Rechtsquellen- und Rechtsanwendungslehre der Gegenwart. Orell Füssli, Zürich, 1915. 67., Max GRÜNHUT: Methodische Grundlagen der heutigen Strafrechtswissenschaft. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 6. és Hans Dieter GEMMINGEN: Die Rechtswidrigkeit des Versuchs. In: Strafrechtliche Abhandlungen 306. Schletter, Breslau, 1933. 8.

katona részéről véghezvitt függelemsértés (vö. az alábbi 7. jegyzetben mondottakkal is), az őrszolgálati kötelességsértés, a fegyelem és rend elleni bűncselekmény, sőt valamely egyszerű fegyelmi kihágás is.

Ami azonban ezen megbeszélésünk tárgyává tett sajátos deliktum szerkezetére különösen jellemző, még csak az sem szükséges, hogy egy-egy konkrét zendülés elkövetői ugyanazon közigazgatási jogszabállyal helyezkedjenek szembe, vagyis azonos szolgálati kötelességet sértsenek meg. A tényálladék tehát megvalósulhat különböző személyek részéről véghezvitt különböző normaszegések egybeolvadása által is. Hogy csak egy példát említsünk, a szóban forgó bűncselekmény megállapítható lesz akkor is, ha – mondjuk egy kikülönített lovasszázad körletében – egy huszár valamely előzetes letartóztatásban vagy fegyelmi fogságban lévő egyént kiszabadít, az őrálláson lévő őr őrhelyét elhagyja, egy katona a hozzá intézett konkrét parancs teljesítését megtagadja, egyik-másik mesterember (cipész, szabó, szíjgyártó) a rendeltetésszerű munka elvégzését, a napos tizedes pedig az étkezés elhozatalát szándékosan elmulasztja, és végül a századparancsnok az imént említett kötelességszegésekkel szemben a körülmények szerint szükséges intézkedéseket nem teszi meg, feltéve, hogy ezen különböző funkciót betöltő katonai egyének magatartása kölcsönös egyetértésen alapult és cselekményük a zendülésre jellemző egyéb ismérveket is feltünteti (ld. a 4. és 6. jegyzetekben kifejtetteket is).

Látjuk tehát hogy a szolgálati kötelességsértésben álló legkülönbözőbb cselekménytípusok, mihelyt azok a fenti szakaszban meghatározott módon valósulnak meg, elveszítik jogi individualitásukat, sajátos jellegüket és egy új (*jellegzetes* normaháttérrel nélkülöző) bűncselekménnyé, illetőleg ennek alkotóelemeivé alakulnak át.

De vajon egyáltalában lehetséges-e az, hogy bizonyos ténybeli mozzanatok (az elkövetők száma, a véghezvitel módja) olyan csodálatos erőt rejtessenek magukban, amely a különböző normák áthágását képező cselekmények közt egyébként mutatkozó súly- és jellegbeli különbséget egy csapásra megszünteti és a legheterogénebb magatartásokat ugyanazon jogellenességi típussá, illetőleg egy új jogellenesség típus teljesen egyenlő értékű komponenseivé varázsolja?⁴⁷⁰

Azzal már eleve tisztában kell lennünk, hogy ezen kérdés – a Binding-féle formalisztikus jogtani felfogás alapjáról való – vizsgálata esetén csakis tagadó válaszhoz juthatunk, mert ez a formáljogászai szemlélet, mely előtt a bűncselekmény lényege a jog parancsa iránti engedetlenségben, azaz a normaellenességben áll,⁴⁷¹ különböző normák áthágása esetén mindig annyiféle bűncselekményt lát, ahány a megsértett norma.

⁴⁷⁰ Ld. idevonatkozóan OTTO GOEHRS (Der Rechtsfrieden – Als besonderes Rechtsgut im modernen Strafrechtssystem und seine Stellung im geltenden Reichsstrafrecht. Trübner, Strasbourg, 1900. 14–16.) érdekes fejtegetéseit is.

⁴⁷¹ Alexander DOHNA: Die Rechtswidrigkeit als allgemeingültiges Merkmal im Tatbestand strafbarer Handlungen. Halle Buchhandlung des Waisenhauses, Halle, 1905. 25.

Más megoldáshoz jutunk azonban, ha a jogszabály-értelmezés teleologikus, azaz a jogszabályok céljaiból kiinduló módszerét alkalmazzuk.⁴⁷²

Az a kategoriális szintézis, mellyel – Honig szavai szerint⁴⁷³ – a jogászai gondolkodás az egyes büntetőjogi szabályok célját és lényegét komprimált formában kifejezi: a *jogtárgy* fogalma. Mert a büntetőjogi rendelkezések célja, alapja, kibocsátásuk indítóoka, egyszóval rációja a közösség szempontjából fontos érdekek oltalmazása.⁴⁷⁴

De ha a büntetőjogszabályok lényege az érdekvédelemben, a bűncselekményeké pedig ehhez képest az érdekszavarásban áll, akkor ebből logikai szükségszerűséggel következik, hogy egy-egy cselekménynek mindig az általa megtámadott érdek adja meg sajátos jogi karakterét. Hogy ez a ma mind általánosabbá váló felismerés helyes, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a büntetést érdemlő magatartások – a jogellenes cselekmények tág köréből való – kiválasztásánál, a bűncselekmények osztályozásánál, így hierarchikus rendjének kiépítésénél, valamint a törvényi büntetések nemének és nagyságának megállapításánál a megzavart érdekek minősége, súlya és fontossága, valamint az érdekekben kifejezésre jutó érték nagysága játssza a legfontosabb szerepet.⁴⁷⁵

Ha pedig az érdekeknek ez a teleologikus szemlélet által felismert jelentősége helytálló, akkor úgy véljük, immár nem támadhat kétség a tekintetben, hogy az elkövetés ténybeli mozzanatai a fentebb körvonalazott kérdésben említett hatás okozóivá válhatnak. De ez a hatás csak abban az esetben következhet be, ha a szóban forgó mozzanatok alkalmasak arra, hogy megváltoztassák azon cselekmények támadási irányát, melyek alkotórészeivé lettek, és ezzel valamely olyan, a cselekmények belső természetét gyökeresen átalakító (és az egymással kölcsönös egyetértésben lévő elkövetők részéről esetleg véghezvitt heterogén cselekményeket egységbe olvasztó) *speciális érdek* – e magatartások által való – közvetlen megzavarását idézzék elő, mely mellett mindazok a különböző érdekek, melyek oltalmazására az áthágott normák elsősorban hivatva vannak, annyira eltörpülnek, hogy *jogi jelentőségüket teljesen elveszítik*.

A továbbiakban tehát azt kell vizsgálnunk, melyik az a szolgálati kötelességeket megállapító normák által közvetlenül védelmezett, különböző érdekek felett álló specifikus érdek, melyet a zendülés tényálladékának jellegzetes ismérveit feltüntető magatartások megtámadnak.

⁴⁷² ERICH SCHWINGE: Der Methodenstreit in der heutigen Rechtswissenschaft. L. Röhrscheid, Bonn, 1930. 14–15. és HIRSCHBERG i. m. 10.

⁴⁷³ HONIG 1925. i. m. 94.

⁴⁷⁴ ERICH SCHWINGE: Teleologische Begriffsbildung im Strafrecht – Ein Beitrag zur strafrechtlichen Methodenlehre. In: Bonner rechtswissenschaftliche Abhandlungen 14. L. Röhrscheid, Bonn, 1930. 27–28.; az érdek fogalmára nézve pedig ld. ANGYAL Pál: A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése. In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből III. 12. MTA, Budapest, 1931. 38–39.

⁴⁷⁵ Ld. ANGYAL 1931a. i. m. 39.

3. *A jogi tárgy.* Az az érdek, melynek (fokozott) jogi oltalom alá vonása a büntetés be-
következésének feltételét képező tényálladék megállapításának indítóoka, nem tartozik
a tényálladék elemei közé, így csak elvétve találkozunk olyan bűncselekményekkel, me-
lyek körülírása a jogi védelemben részesülő érdeket (jogtárgyat) is magában foglalja.⁴⁷⁶

A jogtárgy tehát általában nincs adva, hanem azt meg kell keresni. Die Schutz-
objekte – mondja szellemesen Schwinge – sind *nicht gegeben*, sondern *aufgegeben*.⁴⁷⁷
De azért megtalálásuk nem mindig igényel különös fáradságot. Egyes bűncselekmé-
nyeknél⁴⁷⁸ ugyanis a védett érdek már a *fogalommeghatározásra* való egyszerű rátekintés
alapján is teljes bizonyossággal megállapítható,⁴⁷⁹ másoknál törvényi elnevezésük árulja
el azt,⁴⁸⁰ ismét másoknál azon fejezet felirata igazít el, melyben az illető deliktum elhe-
lyezést nyert,⁴⁸¹ és vannak olyan bűncselekmények is, melyeknél rendszerbeli elhelyezé-
sük nyújt biztos tájékoztatást.⁴⁸²

A zendülés jogtárgyának megismerését is tehát elsősorban e körülmények alapján
kell megkísérelnünk.

A megbeszélésünk tárgyát képező bűncselekmény – a II. fejezet címébe is belefoglalt –
elnevezése a nyelvtörténeti kutatások szerint az egykor a zaj, lárma egy bizonyos nemé-
nek megjelölésére szolgált zéndén-zaj kifejezésből származó hangutánzó szó.⁴⁸³ Hogy ez
az onomatopoetikus elnevezés a felvetett kérdésre semminemű választ nem ad, az aligha
igényel bővebb indoklást.

De ugyanily kevésbé vet az oltalmazott érdekre világosságot a törzscselekmény – a 77.
§-ban olvasható – meghatározása, sőt ez egyenesen kétségeket támaszt a zendülés mint
önálló bűncselekmény jogosultsága iránt. Mert a legbehatóbb elemzés után sem ad ma-
gyarázatot arra, miként lehetséges egyáltalán az, hogy a társtettesek vagy az egymással
más közreműködési kapcsolatban álló személyek számának *háromra* való emelkedése

⁴⁷⁶ IRK 1928. i. m. 145., HIRSCHBERG i. m. 34–35. és Karl Camill HOFHEINZ: Verletzung und
Gefährdung als Kriterien der Zweiteilung im Systeme der strafbaren Handlungen. In: Strafrechtliche
Abhandlungen 79. Schletter, Breslau, 1908. 27.

⁴⁷⁷ SCHWINGE 1930b. i. m. 59.

⁴⁷⁸ Mint amilyen pl. az emberölés vagy a testi sértés.

⁴⁷⁹ OPPENHEIM i. m. 196.

⁴⁸⁰ Ilyen pl. a Btk. 254. §-ában körülírt családi állás elleni büntett.

⁴⁸¹ Erre alkalmas példa a Btk. „a levél és távsürgönytitoknak megsértése magánszemélyek által” fel-
íratot viselő XXIII. fejezetébe iktatott bűncselekmény.

⁴⁸² Így pl. a törvényhozó azzal, hogy a párviadalról szóló fejezetet az ember élete elleni büntettek és
vétségek, s a testi sértés fejezetei közé iktatta, kétségtelenül kifejezésre juttatta, hogy a párviadalt nem
tekinti az igazságszolgáltatás ellen irányuló cselekménynek, hanem azt azon a címen vonta büntetés alá,
mert az ember életét, illetőleg testi épségét veszélyeztette. (Ld. egyébként a kérdésre nézve ANGVAL
1928b. i. m. 95. és OPPENHEIM i. m. 198.)

⁴⁸³ SZINNYEI József: Magyar tájszótár II. Hornyánszky, Budapest, 1893. és SZARVAS Gábor – SIMONYI
Zsigmond: Magyar nyelvtörténeti szótár III. Hornyánszky, Budapest, 1901.

már egy, a véghezvitt cselekmény által egyébként megtámadott érdektől teljesen eltérő jellegű érdek megzavarását idézze elő.

Ami végül a szóban forgó bűncselekmény – a régi katonai büntető törvénykönyv nyomán történt – rendszerbeli elhelyezését illeti, ez csak arra alkalmas, hogy félrevezesse a kutatót. Abból ugyanis, hogy a törvényhozó a zendülést a „függelemsértés” és a „katonai őr elleni büntettek és vétségek”, tehát a bűncselekmények két olyan kategóriája közé illesztette, melyek lényege egyfelől a tisztelet mellőzésében, másfelől a parancs iránti engedetlenségben áll, csupán arra lehet következtetni, hogy a minket érdeklő bűncselekmény karakterisztikonját is az előjárói tekintély és akarat megtámadása képezi. Aminthogy például Dangelmaier nem is vonakodott ily álláspont elfoglalásától, és a zendülést egyszerűen a *függelemsértés* magasabb fokának tekintette,⁴⁸⁴ a jelen törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás pedig *engedetlenségi* cselekménynek nyilvánítja azt.⁴⁸⁵ A „szolgálati rend” fogalmára vonatkozó fejtegetéseink, nevezetesen annak kimutatása után azonban, hogy a zendülés tényálladékát *bármely* katonai szolgálati kötelességet megállapító *normával* való szembehelyezkedés kimerítheti, a most említett nézetek helytállóknak alig tekinthetők.

Íme látjuk, hogy a zendülésnél a jogtárgy megállapítására általában alkalmas körülmények mindegyike cserbenhagy minket, és ez arra kényszerít, hogy a beható kutatás útjára lépjünk.

Ez a kutatás többnyire úgy történik, hogy a jogtudomány művelője sorra veszi mindazokat az érdekeket, melyek az illető bűncselekmény jogtárgyaként egyáltalában szóba jöhetnek, és azután ezek közül azt választja ki, melynek a vonatkozó büntető rendelkezésekkel való oltalmazása, így jogtárggyá nyilvánítása mellett *nézete szerint* a legnyomatékosabb érvek szólnak.

Ezúttal azonban abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a jogtárgykutatás egy olyan újszerű módszerét alkalmazhatjuk, mely ezt a most említett, többé-kevésbé önkényes és tudományos szempontból mindig bizonyos mértékig kétes értékű eredményt maga után vonó eljárást mellőzhetővé teszi. Erre a módszerre Grünhut „Methodische Grundlagen der heutigen Strafrechtswissenschaft” című tanulmánya vezetett rá minket.⁴⁸⁶ Ez a minden tekintetben eredeti utakon járó tudós a szóban forgó tanulmányában a teleologikus jogszabály-értelmezés egy új és a jogtárggyal teljesen egyenlő értékű segédeszközeire hívja fel a figyelmet; arra a magatartásra, amely egy-egy tényálladék létesítésénél mint a pönalizálandó cselekmény *tipikus megjelenési alakja* lebegett a törvényhozó szeme előtt. Ezen segédeszköz – a jogszabály-értelmezésnél való – gyakorlati hasznát szerzőnk különböző találó példákkal igazolja. Nem terjeszkedik ki azonban

⁴⁸⁴ DANGELMAIER 1884. i. m.

⁴⁸⁵ Miniszteri indokolás 44.

⁴⁸⁶ GRÜNHUT i. m. 8–9.

arra, pedig ebben látjuk mi az általa a tudományba bevezetett szóban forgó szociológiai fogalom legnagyobb jelentőségét, hogy sokszor éppen ez lesz az a támpont, mely alapján az interpretáció másik, még ismeretlen segédeszközét: a jogtárgyat a legbiztosabban megtalálhatjuk.

Ahhoz természetesen, hogy a jogtárgykutatásnál ez az eszköz igénybe vétessék, az szükséges, hogy a törvény rendelkezései felfedjék előttünk azt a cselekményt, melyet a törvényhozó az illető bűncselekmény tipikus elkövetési formájának tekintett. És a zendülésnél fennforog ez az eset, mert az e bűncselekményre vonatkozó egyes rendelkezések a szóban forgó szempontból félreérthetetlen szimptomákat tartalmaznak.

E tekintetben már a törvényi sorrendben első helyen álló minősített eset is értékes útbaigazítással szolgál, mert a 78. § 1. pontjában foglalt azon – jogászai szempontból egyébként súlyos kifogás alá eső – rendelkezésnek, mely szerint halál a büntetése „*minden* zendülőnek, *hacsak egyikük* is erőszakot követett el az előjáró ellen”, csakis a zendülés egy *bizonyos alakjánál*, éspedig annál van némi létjogosultsága, melyet *tömeg* valósított meg. Sőt a felelősség körének az általános büntetőjogi elvektől eltérő – szóban forgó – szabályozásában egyenesen egy olyan álláspont tükröződik vissza, melyet éppen a tömeglélektan problémáival foglalkozó írók egy része vetett felszínre. Ez a ma már kisebbségben lévő írói csoport ugyanis a tömegben egy meghatározott célból létrejött új és önálló lényt, sajátos pszichológiai egységet, hatalmas kollektív személyiséget lát, mely alkotóelemeit, az egyes személyeket teljesen elnyeli.⁴⁸⁷ És ebből, vagyis a tömeg tagjainak tökéletes egységbeolvadásából azután azt a következtetést vonja le, hogy bármely résztvevő által a tömeg nevében és céljaira kifejtett cselekvőiséget olyannak kell tekinteni, mint amely a többiek hozzájárulásával és akaratából vitetett véghez, s ezért a szóban forgó cselekménytért való büntetőjogi felelősségben a tömeg valamennyi tagjának osztoznia kell.⁴⁸⁸

Igaz, hogy a törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás a 78. § 1. pontjának a legfőbb indítóokául nem az imént vázolt szempontot, hanem azt tekinti, hogy gyakran nem lesz megállapítható, vajon ki volt az, aki az előjáró ellen erőszakot követett el, így a szóban forgó rendelkezés hiánya esetében éppen a legsúlyosabb zendülésre nem lehetne halálbüntetést alkalmazni.⁴⁸⁹ Csakhogy ez az érv is csupán tömegbűncselekményeknél jöhet figyelembe, mert általában csak az ily bűncselekményeknél állhat elő az a bizonyítási nehézség, melynek kiküszöbölésére – az indokolás szerint – az idézett rendelkezés hivatva van.

⁴⁸⁷ Gustave LE BON: A tömegek lélektana. Franklin, Budapest, 1913. 17–18., Herbert KRAUS: Masse und Strafrecht. Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform 1910/1. 28., Albrecht LOEWER: Das Wesen des Massenverbrechens – Eine rechtswissenschaftliche Untersuchung. Reuss & Itta, Konstanz, 1927. 38. és Guy MAUPASSANT: Sur l'eau. C. Marpon et E. Flammarion, Paris, 1888.

⁴⁸⁸ Ld. főként LOEWER i. m. 39.

⁴⁸⁹ Miniszteri indokolás 44.

De a 78. § 2. pontjának az a rendelkezése, hogy a *testi sértés*, tehát egy olyan cselekmény, mely még elöljáróval vagy örrel szemben való elkövetés esetében is *általában* csupán szabadságvesztés-büntetés alá esik, a zendülő részéről való véghezvitel esetén akkor is halállal büntetendő, ha annak passzív alanya az elöljáró támogatására vagy védelmére rendelt, vagy kelt személy, ugyancsak kizárólag akkor indokolt, ha a testi sértés elkövetője mögött meg nem határozható sokaság áll. Míg egyéb esetekre való alkalmazása érthetetlen szigor jelentene. A szóban forgó rendelkezést tudniillik csakis a testi sértéstől való *elrettetés* szempontja igazolhatja, ez a szempont pedig csupán az első esetben jöhet szóba, mert ennél az esetnél számolni kell azzal a közismert ténnyel, hogy a tömegben minden tett, az emberi lélek mélyén gyökeredző utánzási hajlam – a sokaságban való – rendkívüli fokozódása folytán, inficiáló természetű. Így mindig azzal a veszéllyel jár, hogy a pillanatnyi izgalom és a külső behatások uralma alatt álló tömeg tagjai részéről nyomban követésre talál.⁴⁹⁰

Végül említést igényel a felvetett szempontból a 78. § 3. pontja is, mert a *felbujtók* és *vezetők* a tetteseknél szigorúbb kezelése is csak tömegbűncselekményeknél érthető, lévén ez az egyedüli bűncselekmény-kategória, melynél a felbujtó és a vezető felelősségének foka *feltétlenül* meghaladja az egyéb minőségben közreműködő bűnelkövetőkéét.⁴⁹¹ A tömegbe verődött emberekben ugyanis mindig feltámad az alárendelés vágya, melynek hatása alatt ösztönszerűleg fordulnak a vezetők és a felbujtók, tehát azon személyek felé, akik erős akaratuknál fogva alkalmasak arra, hogy a tömegmozgalomnak irányt szabjanak.⁴⁹² A vezetők és a felbujtók tekintélye előtt azután szolgálilag meghúzzák magukat és parancsaiknak úgyszólván vakon engedelmeskednek.⁴⁹³ Ez az engedelmesség annyira feltétlen, hogy Nagler a tömeget egyszerűen a vezetői eszmék visszhangjának és a vezetői akarat eszközének tekinti.⁴⁹⁴ Ha ez a megállapítás nem is nélkülözi a költői túlzást, annyi bizonyos, hogy a vezetők és a felbujtók rendkívülinek mondható suggeratív befolyást gyakorolnak a tömegre, és éppen ezért ők a legalkalmasabbak arra is – és ez a gondolat csendül ki a 78. § 3. pontjából is –, hogy a tömegmozgalmat elfojtsák, illetőleg a tömeget a rend és engedelmesség útjára visszakényszerítsék.

⁴⁹⁰ Scipio SIGHELE – Hans KURELLA: Psychologie des Aufbaus und der Massenverbrechen. Reissner, Drezda-Lipce, 1897. 38., 69., 85., Leo ZAITZEFF: Die strafrechtliche Zurechnungsfähigkeit bei Massenverbrechen. In: Juristisch-Psychiatrische Grenzfragen VIII. 6. C. Marhold, Halle, 1912. 10., 19. és LE BON i. m. 24.

⁴⁹¹ Johannes NAGLER: Das Verbrechen der Menge. Der Gerichtssaal 1927/95. 179–180.

⁴⁹² ZAITZEFF i. m. 24., NAGLER 1927. i. m. 162. és Solon KIPOURIDY: Das Verbrechen der Masse – Ein Beitrag zur Lehre von der strafrechtlichen Verantwortlichkeit bei Massenverbrechen. In: Strafrechtliche Abhandlungen 245. Schletter, Breslau, 1928. 28.

⁴⁹³ LE BON i. m. 47. és Gabriel TARDE: La philosophie pénale. A. Storck, Lyon, 1900. 327.

⁴⁹⁴ NAGLER 1927. i. m. 173.

Ezzel a törvényi rendelkezések bemutatását le is zárjuk, mert hiszen a felsorolt adatok teljesen elegendők annak bizonyítására, hogy a törvényhozó a zendülés tipikus megjelenési alakjának, rendszerinti megnyilvánulási formájának a *tömegbűncselekményt* tekintette. Szeme előtt tehát az a cselekmény lebegett, melyet meg nem határozható sokaság, illetőleg olyan csoport valósít meg, melynél a résztvevők számának megállapítása huzamosabb időt igényel. Nyilván ezt akarta Jilly is kifejezni azzal a nézetével, hogy „a Kbtkt.-nak a zendülésre vonatkozó rendelkezései [...] a katonai fegyelmet alapjaiban veszélyeztetni és megingatni képes *tömegbűncselekményeket* vannak hivatva hatékonyan megtorolni.”⁴⁹⁵

De ha az előrebecsített fejtegetéseink helytállóak, akkor most már az sem lehet vitás, hogy a minket érdeklő tényálladék létesítésének döntő motívumát is azon érdek védelme képezte, melyet a zendülés *mint tömegbűncselekmény* zavar meg.

Hogy ehhez az érdekhez közelebb jussunk, *tisztában kell lennünk a tömeg* mindazon *tulajdonságaival*, melyek a tömegbűncselekmények – már a régmúlt történelmi időkben is szükségesnek talált – különleges büntetőjogi kezeléséhez vezettek.

A tömeg szóban forgó sajátosságai egyrészt abban a különös és végső okaiban jórészt még ma is ismeretlen átalakulásban állnak, mely a sokaság tagjainak érzelm-, akarat- és gondolatvilágában végbemegy,⁴⁹⁶ másrészt abban a hatásban, melyet a tömeg az abban részt nem vevő egyénekre, azaz a tömegmozgalom kívülálló tanúira gyakorol.

A tömeg tagjainak lelki átalakulását röviden a következőkben vázolhatjuk:

Az emberrel veleszületett *utánzási hajlam* – már említett – *fokozódásán* kívül, ugyancsak a nagy szám tényének, nemkülönben a tömeghez tartozás érzésének pszichológiai hatásaként a sokaság minden tagjában a *legyőzhetetlen hatalom* tudata kel életre,⁴⁹⁷ mely gyakran az öntudatot elkábító hatalmi mámorra, sőt tébollyá fajul.⁴⁹⁸ A mindenhatóság csalfa érzésével azután a *bátorság* és az *akaraterő megnövekedése* jár együtt.⁴⁹⁹ A tömeg anonimitása, illetőleg a sokaságban véghezvitt cselekmények nehéz ellenőrizhetősége pedig a *felelősségérzés csökkenését*, esetleg teljes elenyészését vonja maga után,⁵⁰⁰ ami egyidejűleg a bűncselekmények legfontosabb visszatartó motívumának gyengülését, illetőleg megsemmisülését jelenti. De emellett elhomályosulnak az egyéb ellenképzetek és

⁴⁹⁵ JILLY i. m. 76.

⁴⁹⁶ SIGHELE – KURELLA i. m. 166., ZAITZEFF i. m. 6., LE BON i. m. 20. és NAGLER 1927. i. m. 159.

⁴⁹⁷ SIGHELE – KURELLA i. m. 116., LE BON i. m. 23., KIPOURIDY i. m. 34., Martin Ludwig SCHLESINGER: Der Aufruhr. In: Strafrechtliche Abhandlungen 52. Schletter, Breslau, 1904. 50. és Richard VALTA: Der Aufruhr im bürgerlichen und militärischen Strafrecht. Junge & Sohn, Erlangen, 1907. 27.

⁴⁹⁸ NAGLER 1927. i. m. 171., 190.

⁴⁹⁹ ZAITZEFF i. m. 20. és SCHLESINGER i. m. 50.

⁵⁰⁰ ZAITZEFF i. m. 19., LE BON i. m. 24., VALTA i. m. 27., NAGLER i. m. 1927. 171., 191. és KIPOURIDY i. m. 35.

fékező tényezők is, mert az emberek *értelmi színvonala* a sokaságban mindig *feltűnően süllyed*.⁵⁰¹ A bölcs megfontolás, belátás és ellenálló erő háttérbe szorul, s a hangulat és érzelmek kerekednek felül, sőt vannak pillanatok, amikor a tömegben uralkodó különös atmoszféra *felszínre hozza* az emberi lélekben atavisztikus örökségként szunnyadó, *bűncselekményre diszponáló primitív ösztönöket* (a kegyetlenséget, rombolási vágyat stb.) is, melyek azután fokozatosan hatalmukba kerítik a tömeget.⁵⁰²

Összefoglalásképpen – Kipouridy szavait idézve – mondhatjuk, hogy a tömegben egy csapásra leomlanak mindazok a korlátok, melyeket a jog, az erkölcs, a hagyomány és a szokás létesített, és bűncselekményre indító s azt előmozdító tényezők jutnak diadalra.⁵⁰³

A tömeg társadalompszichológiai hatása azonban – mint már előbb hangsúlyoztuk – a tömegben *kívülálló* személyek vonatkozásában is érvényesül, éspedig abban a csodálatos varázsban, amely a tömegmozgalom – ezen eredetileg közömbös – szemlélőit csakhamar szinte *ellenállhatatlanul csatlakozásra csábítja*.⁵⁰⁴ Találóa mondja Victor Hugo, hogy a tömeg olyan, mint a hógörgeteg: az emberi sokaságon át való hömpölygése közben mind nagyobbra nő.⁵⁰⁵

A tömeg jellemvonásainak imént történt feltárása egyszeriben leleplezi előttünk azokat az okokat is, melyek általában mindenütt a tömegbűncselekmények eltérő és különleges jogi kezeléséhez vezettek. Mert most már világosan látjuk, hogy e bűncselekmények jogi jelentősége voltaképpen a szóban forgó jellemvonásokból folyó azon körülményben rejlik, hogy sohasem tudható, hogy egyfelől a tömeg mily további – természetükben, súlyukban és jelentőségükben kiszámíthatatlan – cselekményekre fogja ragadtatni magát, másfelől, hogy a tömegmozgalom, a meg nem határozható számú emberek csatlakozásának lehetősége folytán, mily kiterjedéshez fog jutni. Nem a tömeg által valóban véghezvitt cselekmény áll tehát a törvényhozó érdeklődésének homlokterében, hanem ez a most említett *kettős jogi kihatás*, mert ez az, ami a különböző tömegbűncselekményeknek egységes jelleget ad, és ami azokat az egyesek részéről elkövetett azonos cselekményektől *minőségi szempontból* megkülönbözteti.

Ezen tanulságok értékesítéseképpen megállapíthatjuk, hogy a zendülés tényálladékanak létesítését is azon érdek védelme motiválja, melyet a zendülés mint tömegbűn-

⁵⁰¹ LE BON i. m. 45., VALTA i. m. 26., NAGLER 1927. i. m. 160., 162., 165. és MAUPASSANT i. m.

⁵⁰² Paul AUBRY: La contagion du meurtre – Étude d'anthropologie criminelle. F. Alcan, Paris, 1894. 219., ZAITZEFF i. m. 26–27., LE BON i. m. 43., 49., NAGLER 1927. i. m. 62., 198., KIPOURIDY i. m. 34. és Émile ZOLA: Germinal. Révai, Budapest, 1907.

⁵⁰³ KIPOURIDY i. m. 35.

⁵⁰⁴ Paul HEILBORN: Der Landfriedensbruch nach dem Reichsstrafgesetzbuch. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1898/1. 172., VALTA i. m. 28., SCHLESINGER i. m. 49. és LOEWER i. m. 76.

⁵⁰⁵ VICTOR HUGO: Les misérables. Nelson, Paris, 1933.

cselekmény most említett *kettős kihatásában* zavar meg. Ez az érdek pedig mindig ugyanaz, bármily katonai szolgálati kötelességet sértsen is a tömeg, mert akármilyen normával helyezkedjék is szembe és bármily súlyú cselekményt vigyen is véghez a sokaság, mindig *közvetlenül veszélyeztetve van a katonai szolgálati viszonyok jogilag szabályozott rendje* (mint tényleges állapot) *a maga egészében*.

Hogy e mellett, a védelemre utalt katonai értékek *között első helyen* álló érdek mellett az egyes szolgálati kötelességeket megállapító normák által közvetlenül oltalmazott érdekek teljesen eltörpülnek, bizonyításra nem szorul.

Ezek után megérthetjük, miért közömbös a törvényhozó előtt, mily szolgálati kötelességet sért in concreto a tömeg, és hogy ehhez képest miért vonta ugyanazon tényálladék keretei közé a legkülönbözőbb cselekménytípusokat.

Amire azonban még mindig nem kaptunk feleletet az az a kérdés, miért konstruálta meg a törvényhozó a zendülés tényálladékát úgy, hogy azt a tömegnél kisebb csoport, sőt már három katona a szolgálati renddel való szembeszállása is kimerítheti.

Bármennyire különösnek tűnjék is első hallásra, annyi az eddigi fejtegetéseink után bizonyos, hogy a tényálladék ez a szerkezeti felépítése is valamiképpen a tömeglélektan-nal függ össze. Ezért e részben is a szóban forgó problémakörrel foglalkozó írókhoz kell fordulni felvilágosításért. És ezen írók műveiben csakugyan találunk egy kijelentést, mely kellő impulzust szolgáltatott a törvényhozónak ahhoz, hogy a zendülés elkövetőinek minimális számát háromban állapítsa meg. Ez a nagy horderejű tudományos tétel úgy hangzik, hogy *már kettőnél több* ember meghatározott cselekmény véghezvitele céljából történt egyesülése esetében is jelentkeznek, ha mindjárt *halványan és elmosódottan*, mindazon jelenség, melyeket fentebb a tömeg jellemvonásainak neveztünk.⁵⁰⁶ Igaz, hogy ez a körülmény magában véve még nem indokolhatja a tömegnél kisebb szociológiai alakulat cselekményeinek az ezekénél lényegesen nagyobb objektív veszélyt jelentő tömegbűncselekményekkel való azonos jogi értékelését, mihelyt azonban a tömegnek nem tekinthető csoport katonákból áll, megváltozik a helyzet, mert ilyenkor már – amint nyomban látni fogjuk – a hadsereg sajátos viszonyai fogják az egyenlő elbírálást elkerülhetetlenné tenni.

A hadsereg ugyanis a katonák különleges, béke idején kaszárnyszerű, háborúban pedig még ennél is erősebb kapcsolatot létesítő elhelyezése, valamint az életkörülményeik azonosságából sarjadó összekötő szálak ereje és nagy száma folytán szorosan és sokszorosan összefűzött közösséget képez.⁵⁰⁷ Ez a körülmény pedig azzal a szükségszerű következménnyel jár, hogy a hadsereg tagjaiból alakuló, tömegnek nem tekinthető csoportnál már az előbb említett jellemvonások *csekély intenzitása* is teljesen *elegendő*

⁵⁰⁶ Siegfried SIEBER: Die Massenseele. Globus, Drezda-Lipcse, 1918. 22. és KIPOURIDY i. m. 23.

⁵⁰⁷ Ld. JILLY i. m. 77. és LOEWER i. m. 82.

ahhoz, hogy az ily jelentéktelen csoport pillanatok alatt *tömeggé erősödjék*, feltéve természetesen, hogy a szóban forgó alakulat cselekményeit oly módon és olyan körülmények között követi el, melyek a tömeg jellemvonásainak érvényesülését lehetővé teszik.

4. *A szembeszállás fogalma.* A szembeszállás fogalma nem a jog teremtő erejének köszöni létét, hanem azt a törvény a közönséges életből merítette, így értelmének megállapításánál is e fogalom az élethasználat által elfogadott, illetőleg a mindennapi beszédben szokásos jelentéséből kell kiindulni.⁵⁰⁸

A közfelfogásban kialakult értelem szerint a szembeszállás – mint azt már fentebb az 1. jegyzetben említettük – valamely személy – idegen akarattal, a szőnyegen lévő esetben a szolgálati kötelességeket megállapító jogszabályokban kifejezésre jutó felsőbbbségi akarattal ellentétes és ellenséges érzületből fakadó – akaratmegnyilvánulását jelenti.

A zendülés elkövetési magatartása tehát nem csupán tárgyi mozzanatokból áll, hanem az egy szubjektív momentumot, egy meghatározott jellegű indítóókot is magába zár. De éppen ennek a motívumnak a szembeszállás tartalmi elemei közé tartozása tekintetében nem elégedhetünk meg a közfelfogásra való utalással, hanem még más érvek felkutatására is törekednünk kell, mert az egyetlen író, Jilly, aki eddig a 77. §-ban körülírt tényálladék értelmezésével foglalkozott, erről az ismérvről említést nem tesz.

Igaz, hogy a törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás sem szól az „ellenséges érzület”-ről, de abban mégis találunk egy olyan kijelentést, amely legalább arra nézve szolgálhat támpontul, hogy egy meghatározott indítóók valóban fogalmi eleme az elkövetési magatartásnak. A miniszteri indokolás 43. lapján ugyanis azt olvassuk, hogy „nem zendülés, hanem csak egyenként függelemsértés miatt lesznek büntethetők azok a katonai egyének, akik bár közösen és egyetértve, de [...] *csak kényelmi okokból* [...] nem teljesítenek valamely szolgálati parancsot.” Márpedig, ha ez a jogi álláspont helyes és igaz az, hogy vannak motívumok (a példa szerint a „kényelmi okok”), melyek már magukban véve útját állják az általuk mozgásba hozott tevékenységek zendülésként leendő minősítésének, akkor ebből csakis arra lehet és kell következtetni, hogy a szolgálati kötelességsértésben álló magatartások zendülési színezete egyebek közt egy bizonyos *meghatározott* motívum fennforgásától is feltételezett.

Hogy pedig ez az indítóók tényleg az ellenséges érzület, azt igazolják a „szembeszállás” szóra vonatkozó nyelvészeti kutatások eredményei is, mint amelyek azt mutatják, hogy a „szemben” kifejezés már etimológiai és filológiai értelme szerint is ellenségeskedést, támadást jelent.⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ Ld. FINGER 1930. i. m. 234.

⁵⁰⁹ Ld. többek között SIMONYI Zsigmond: A helyes magyarság szótára – A hibás kifejezések, a kerülendő idegen szók, s a helyesírási kétségek jegyzéke. Singer & Wolfner, Budapest, 1914.

Ha most már azzal is tisztába akarunk jönni, miért írta körül a törvényhozó a zendülést mint jogellenességi típust úgy, hogy az csak ellenséges érzületből támadó magatartás kifejtése által valósulhat meg, nem kell más, minthogy újból a tömeglélektanhoz forduljunk. Ez azután megismertet minket azzal a ma már megdönthetetlen tétellel, mely szerint a tömeg és általában a cselekvők körén kívül álló sokaság az érzelmek közül éppen az ellenséges érzés iránt a legfogékonyabb, ezért úgy a tömeg tagjaira, mint a cselekvő személyekhez nem tartozó szemlélőkre nézve az ily érzelmi gyökérből táplálkozó cselekmények utánzásra csábító ereje a legnagyobb.⁵¹⁰

A zendülés elkövetési magatartásának kérdése azonban az eddig mondottakkal még nem tekinthető elintézettnak, mert abból a magától értetődő körülményből, hogy a közfelfogás szerinti értelemben vett szembeszállás ismérvei egyúttal elemei a szembeszállás jogi fogalmának is, még nem következik, hogy e két fogalom tartalmi tekintetben teljesen azonos. A mindennapi beszéd, a köznyelv ugyanis egy-egy (a törvény által közelebbről meg nem határozott) deskriptív jellegű jogi fogalomnak csupán a legszélső határait jelzi, vagyis megállapítja azokat a kereteket, melyeken belül az interpretátornak az illető tényálladási elem jogi értelmét meg kell találnia, de a fogalom valódi tartalmát nem fedi fel.⁵¹¹ E tartalom helyes megállapítása szempontjából mindig az a *cél* az *irányadó*, mely az illető jogi fogalmat magában foglaló rendelkezés szolgálatában áll.⁵¹²

A közfelfogásból folyó megkööttség tehát mindössze abban áll, hogy a deskriptív jogi fogalom jelentésének összhangban kell lennie e fogalom köznapi (szó szerinti) értelmével, ami a szembeszállásra alkalmazva annyit jelent, hogy a szóban forgó elkövetési magatartáshoz nem fűződhetnek olyan tartalmi elemek, melyek már kizárnák azt, hogy a magatartást a közfelfogás továbbra is szembeszállásnak tekintse.⁵¹³ A köznyelvben ismert értelemnél szűkebb jelentést megállapító (további) ismérvek felvétele azonban már akadályba nem ütközik.

Hogy a mindennapi értelemben vett szembeszállás tartalmi elemei is kiegészítésre szorulnak-e, azt – az előrebocsátottakból folyóan – csak a szóban forgó magatartásnak a zendülés jogtárgyával való vonatkozásba állítása útján dönthetjük el.

Ilyen szempontból folytatva vizsgálódásainkat legcélszerűbb, ha a már ismert értelemben vett szembeszállás – egy, a szolgálati rend ellen irányuló – egyszerű gyakorlati esetét vesszük közelebbről szemügyre. Gondoljunk arra, mikor három katona egy meg-

⁵¹⁰ ZAITZEFF i. m. 19. és NAGLER 1927. i. m. 188., 199.

⁵¹¹ Így Johannes NAGLER (Die Jagdwilderei. In: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts – Besonderer Teil VIII. O. Liebmann, Berlin, 1906. 455–456.).

⁵¹² Max Ernst MAYER: Die schuldhaftige Handlung und ihre Arten im Strafrecht – Drei Begriffsbestimmungen. C. L. Hirschfeld, Lipcse, 1901. 3., GRÜNHUT i. m. 7-8. és SCHWINGE 1930b. i. m. 14., 37., 43.

⁵¹³ SCHWINGE 1930b. i. m. 48., 50.

kötözéssel fenytett egyént *éjnek idején, észrevétlenül*, közösen és egyetértve (ld. a 6. jegyzet alattiakat) megszabadít kötelekeitől. Alig hisszük, hogy akadna olyan jogász, aki ebben a példaképpen felhozott cselekményben a zendülés jogtárgyának megtámadását látná. Ily támadás a szóban forgó esetben egyszerűen azért nem forog fenn, mert – miként az az előző jegyzetben mondottakból világosan kitűnik – a katonai szolgálati viszonyok jogilag szabályozott rendjét a maga egészében még a többek által közösen és egyetértve kifejtett magatartások közül is csak az veszélyeztetheti, melyet a tettesek *nyíltan*, azaz meg nem határozható számú katona által *észrevehető* módon visznek véghez.⁵¹⁴

A kifejtettekből azt látjuk, hogy ha megelégednénk a szembeszállás – az e jegyzet bevezetésében említett – tág értelmével, számtalan olyan cselekményt is zendülésként kellene minősíteni, mely a jogtárgyat egyáltalában nem veszélyezteti, ezzel pedig ellentétbe jutnánk a zendülésre vonatkozó rendelkezések céljával és legiszlatorius feladatával. Ha tehát a jogtárgyból folyó és a jogszabály-értelmezésnél kötelezően irányadó követelményeket nem akarjuk figyelmen kívül hagyni, ki kell egészítenünk a szembeszállás – a mindennapi életben szokásos – tartalmi elemeit a „nyílt” véghezvitel ismérével. Ezen túlmenő kiegészítésre azonban szükség nincs, mert a gyakorlati példák sorozatán végigmenő kísérletezés mindenkit meggyőzhet arról, hogy mihelyt a közösen és egyetértve véghezvitt szembeszállás „nyíltan” történik, a zendülés jogtárgya *mindig* veszélybe jut. Nem eleme tehát a tényálladéknak a miniszteri indokolásban többször említett „szembeszállási célzat” sem.⁵¹⁵

Az indokolás, mely a szembeszállás fogalmának elemzését mellőzi, nem tesz természetesen kifejezett említést a „nyílt” kritériumról sem, de a zendülés egyes példaként felhozott eseteinél a véghezvitelnek éppen egy olyan mozzanatára helyezi a hangsúlyt, mely nem más, mint a „nyílt” elkövetés egy-egy konkrét megvalósítási módja. Így beszél az „engedetlenség *fitogtatásáról*” és a „felsőbbség elleni *tüntetésről*.”⁵¹⁶ De nemcsak a zendülés tárgyi oldalának jellemzésére felhozott példáival árulja el a miénkkal egyező felfogását, hanem az alanyi oldal megvilágítására szolgáló azon kijelentésével is, hogy nem lesznek zendülés miatt büntethetők azok a katonák, akik „*abban a reményben* nem teljesítenek valamely szolgálati parancsot, hogy mulasztásukat *úgy sem fogják észrevenni*.”⁵¹⁷

Az indokolás most idézett kijelentésein kívül magának a szóban forgó bűncselekmény – a zöndön-zaj kifejezésből származó – elnevezése is alátámasztja némiképpen a „nyílt” ismérv felvételének szükségességét vitató álláspontunkat, és ezt erősíti meg a közfelfogás is.

⁵¹⁴ Fritz LUTZ: Der Begriff der Öffentlichkeit im Reichsstrafgesetzbuch und in den strafrechtlichen Nebengesetzen des deutschen Reichs. In: Strafrechtliche Abhandlungen 36. Schletter, Breslau, 1901. 40., 46., SCHLESINGER i. m. 52–54. és LOEWER i. m. 82.

⁵¹⁵ Miniszteri indokolás 43.

⁵¹⁶ Uo. 42.

⁵¹⁷ Uo. 43.

Befejezésül tehát ugyanahhoz a forráshoz jutottunk, melyből a szembeszállás fogalmának elemzésénél kiindultunk. Ezúttal azonban ez a forrás nem a bizonyítást igénylő tételt szolgáltatja nekünk, hanem a bizonyítékot. A közfelfogás tudniillik csakis azokat a cselekményeket tekinti zendülésnek, melyek véghezvitele nyíltan történt, ami – mint-hogy a közfelfogást legtisztábban a klasszikus szépirodalom tükrözi vissza – kitűnik mindazokból a maradandó értékű művekből, melyek zendülések leírásával és boncolgatásával foglalkoznak.

A világirodalom gazdag ilyen művekben, így ezek felsorolása felesleges. Legyen szabad azonban egy munkát a sok közül mégis kiemelnünk, egy munkát, melynek a világtörténelem egyik legnagyobb szabású zendülése a tárgya, Schiller Wallensteinjét. Mert ennek a halhatatlan drámai költeménynek a főhőse talán a legszebben fejezi ki a minket érdeklő gondolatot, mikor így fakad ki: „Die Regimenter widersetzen *laut sich* dem Befehl, der erste Schritt zum Aufruhr ist geschehen.”⁵¹⁸

A közfelfogás bizonyító értékét nem becsülhetjük le, mert mint Oetker mondja, éppen benne találja meg az egészséges realizmus jogfelfogásának legerősebb fundamentumait.⁵¹⁹

Abban természetesen nincs semmi ellentmondás, hogy a közfelfogás, amely csak a nyíltan elkövetett cselekményekben lát zendülést, ezt a véghezviteli módot nem tekintti a szembeszállás fogalmi elemének, mert hiszen a szembeszállást nem a közfelfogás, hanem a törvény nyilvánította a 77. §-ban meghatározott bűncselekmény elkövetési magatartásává.

Összefoglalásképpen most már megállapíthatjuk, hogy a zendülés véghezviteli cselekvését képező *szembeszálláson a szolgálati köteleességeket létesítő jogszabályokban kifejezésre jutó felsőbbbségi akarattal ellentétes, ellenséges érzületből fakadó és nyíltan, vagyis meg nem határozható számú katona által észrevehető módon végbemenő akaratmegnyilvánulást kell érteni.*

5. *A szembeszállás tartalmi elemeinek konkretizálódása.* Ezek után nyilvánvaló, hogy a szembeszállás *tevékenységi mozzanatát* minden olyan magatartás megvalósítja, mellyel az azt kifejtő egyén a felsőbbbségi akarattal ellentétes akaratát *elárulja*. Éppen ezért nem csupán a szolgálati szabályzatokban stb.-ben foglalt normák által tiltott tevékenység véghezvitele, vagy parancsolt cselekvőség elmulasztása eshet a befejezett zendülés törvényes fogalma alá, hanem a tiltott tevékenység véghezvitelének megkezdése, az e véghezvitelre irányuló egyszerű előkészület, valamint az elkövetés elhatározásának materialiter még előkészületi cselekmény sem képező kinyilvánítása is.

⁵¹⁸ Ld. Friedrich SCHILLER: Wallenstein halála, Franklin, Budapest, 1883., I. felvonás 3. jelenet.

⁵¹⁹ Friedrich OETKER: Rechtsgüterschutz und Strafe. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1897/1. 538.

Példával megvilágítva az imént mondottakat: A jelen törvény 93. §-ában körülírt szökés büntettének alapjául szolgált normában manifesztálódó, s a szolgálati kötelezettség teljesítésére irányuló felsőbbbségi akarattal szembeszállás megvalósulhat már azáltal is, ha a katona *pusztá szóval* azt a komoly elhatározását fejezi ki, hogy beosztási helyét el fogja hagyni. Ennek megfelelően bíróságaink a világháború folyamán állandóan zendülésben mondták ki bűnösnek azokat a katonákat, akik teljes felszerelésben, lármázva kiléptek a lövészárokból, és kijelentették, hogy tovább nem szolgálnak.⁵²⁰ Vagy a fegyelmi fenyegetés hatálya alatt álló katona pártolását tiltó normában jelentkező akarattal már azok az egyének is szembeszállnak, akik egy megkötözéssel fenyegetett katona kiszabadítása szándékával az e célra szükséges szerszámokkal felszerelve, zajongva, szitkozódva a kikötés helye felé közelednek. És ugyancsak tettesi cselekményként minősülhet a szembeszállást kifejező csoporthoz való csatlakozás,⁵²¹ vagy az egyes zendülők támogatására szolgáló bűnsegélyszerű magatartás is.

Ami most már a *felsőbbség elleni ellenséges érzületet* illeti, ennek fennforgása természetesen csak a külvilágban jelentkező tünetekre alapított következtetés útján állapítható meg. Ily következtetési alapot már maga a szolgálati köteleességsértést képező tevékenység is szolgáltat, de sokszor a szóban forgó érzület csak az e tevékenységet kísérő mozzanatokban (gyűlöletből izzó kijelentésekben, heveskedő vagy fenyegető mozdulatokban) fog megnyilvánulni. Sohasem szabad azonban a jogalkalmazónak szem előtt tévesztenie, hogy alig van cselekmény, melynek csupán egy indítóoka volna,⁵²² így a zendüléseknél is a tényálladék konstitutív elemét képező ellenséges érzületen kívül rendszerint még a legkülönbözőbb más motívumok is felismerhetők lesznek. A lényeges tehát csupán az, hogy a külső magatartást kiváltó tényezők között a szóban forgó bűncselekmény szempontjából tipikus indítóok is szerephez jusson.

A szembeszállás harmadik elemével, a véghezvitel „nyílt” voltával kapcsolatban mindössze annak hangsúlyozását tartjuk szükségesnek, hogy magának az elkövetési helynek nyilvánossága nem feltétele a szóban forgó ismérv megállapításának. Az ún. nem nyilvános helyek, mint amilyenek pl. a laktanyák folyosói, fogházak, tornatermek és lovardák, mindig alkalmas színhelyei lehetnek a zendülésnek.

6. *A közös és egyetértő véghezvitel.* A katonai szolgálati renddel való szembeszállás csak abban az esetben merítheti ki a zendülés tényálladékát, ha azt legalább három katona *közösen és egyetértve* viszi véghez.

⁵²⁰ Ernst JUNK: Das Verbrechen im Kriege – Kriminalpsychologische und kriminalstatistische Denkwürdigkeiten aus dem Weltkriege. K. Harbauer, Bécs-Lipce, 1920. 67–68.

⁵²¹ GOEHRS 1900. i. m. 160. és LOEWER i. m. 37.

⁵²² Andreas THOMSEN: Betrachtungen über ein Sammeln der verbrecherischen Motive. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1897/1. 276., 290.

A „közös” elkövetés nem ismeretlen jogi fogalom, előfordul az már a Btk. 70. §-ában, mint a vele teljesen egyenlő értelmű „együttes” elkövetés mellett vagylagosan szereplő társtettesi cselekmény.⁵²³

A társtettségre vonatkozó gazdag irodalomban uralkodóvá vált nézet szerint közös elkövetésről akkor beszélünk, ha valamely bűncselekmény tényálladékát két vagy több személy kölcsönös tudatban, azaz közös egyetértésben, egymást kiegészítő tevékenységével valósítja meg.⁵²⁴ Mindegyik közreműködő magatartása tehát csak a másik, illetőleg a többi elkövető cselekményével együtt alkot egészet.⁵²⁵

A különböző jogi jelenségek közötti összefüggéseket és rokonságot kutató jogász részéről csak helyesléssel találkozhat Olshausennek az az intuitív felismerésen alapuló megállapítása, hogy a közös véghezvitel sajátos párhuzamban áll a büntetőjog-szemponturnál egység folytatólagos egység néven ismert kategóriájával.⁵²⁶ Mindkét esetben ugyanis több egymástól elkülönülő cselekvés a köztük lévő összefüggés folytán a szemlélő öntudatában egységbe olvad, s a büntetőjog nézőpontjából egy bűncselekményt, egy megbüntetés tárgyat képez.⁵²⁷ Csakhogy míg a folytatólagos bűncselekmény fennvagy fenn nem forgása a konkrét körülményektől absztraháló szemlélet alapján sohasem állapítható meg, addig az együttes elkövetés egységet megalapító mozzanatát az elmélet és gyakorlat egyaránt a jogtartalomról merített, tehát a konkrét szempontoktól független, absztrakt és generális ismérvekben találta meg.

Az általánossá vált vélemény szerint a *külső* egységi kapcsolatba állító mozzanat a bűncselekmény elkövetési tevékenysége, míg a *belső* egységet létesítő momentum – miként az már a közös elkövetés fenti meghatározásából is kitűnik – a cselekvők egyetértése. Ha tehát a közreműködők közös elhatározással a szerepeket úgy osztják meg egymás között, hogy mindegyikük az illető bűncselekmény elkövetési tevékenységének valamely töredékét viszi véghez, vagy a több tevékenység által is megvalósítható, avagy a több tevékenységből álló tényálladékoknál esetleg egy-egy tevékenységet a maga egészében, a szintézis, az elkövetés konkrét körülményeire való tekintet nélkül, feltétlenül létrejön. Létrejön tehát akkor is, ha ezek a magukban véve csupán résztvéteket képező magatartások egymástól helyi vagy időbeli tekintetben bármennyire elkülönülnek.

⁵²³ HELLER 1931. i. m. 290.

⁵²⁴ Ld. többek között Wlassics 1893. i. m. 631–633., Angyal 1920. i. m. 289., Irk 1928. i. m. 200–201., Birkmeyer 1890. i. m. 103., 105., Kriegsmann i. m. 11., Karl Daniel: Mittäterschaft, gemeinschaftliche Begehung und Begehung mit vereinten Kräften. W. Scharrer, Sterkrade, 1910. 28–31., Frank 1925. i. m. 106., Liszt – Schmidt 1936. 336. és Hermann Kantorowicz: Tat und Schuld. Orell Füssli, Zürich-Lipce, 1933. 148–151.

⁵²⁵ HELLER 1931. i. m. 290. és M. E. Mayer 1923. i. m. 381.

⁵²⁶ Justus Olshausen: Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich I. F. Vahlen, Berlin, 1916. – a 47. §-hoz fűzött 2. jegyzet.

⁵²⁷ Degré 1912. i. m. 33–34.

Az absztrakt ismérvekre alapított egységi tannal csak a szellemes Dahm szállt szembe. A tettesség és részesség kérdéséről írt, méltán feltűnést keltett disszertációjában az Olshausen által felvetett eszméből kiindulva ahhoz az érdekes konklúzióhoz jut, hogy a folytatólagos bűncselekmény és az együttes elkövetés közt az egységbe olvasztó szempont tekintetében sincs különbség, mert a cselekvéssorozat egységben állása szerinte az utóbbi kategóriánál is konkrét körülményeken fordul meg.⁵²⁸

Noha beható vizsgáldásaink alapján megállapíthatjuk, hogy Dahmnak ez a bűncselekmények összességére vonatkoztatott tétele a legtöbb deliktumra nem alkalmazható, annyi bizonyos, hogy a materialiter befejezett zendülésnél a közös elkövetés az esetenként változó külső körülmények figyelmen kívül hagyásával, tehát valamely generális rendelkezés alapulvételével valóban nem állapítható meg. A szóban forgó bűncselekmény vonatkozásában az ismertetett absztrakt szintetikus elemeknek, jóllehet *nélkülük* zendülés *nem jöhet létre*, az egységet illetően *csupán szimptomatikus jelentőségük* van.

Állításunkat két példa segítségével fogjuk megvilágítani. Tegyük fel, hogy A gyalogos – szembeszállást képező – magatartását a vele egyetértésben lévő B és C gyalogosok ugyancsak ily jellegű tevékenysége csak egy óra múlva követi, vagy hogy ezeket a magatartásokat közös elhatározásból a most említett katonák mindegyike más-más laktanyában fejti ki. Egészen bizonyos, hogy a gyakorlatias felfogású szemlélő sem az egyik, sem a másik esetben nem fogja ezeket az egymástól széttagozódó cselekvéseket zendülést megvalósító egységben látni. De nem fog más megállapításhoz jutni a jogász sem, éspedig azért nem, mert a példaképpen felhozott cselekmények nem keltik életre azon jelenségeket, melyeket könyvünk más helyén a tömeg jellemvonásainak nevezünk (másokra ható csatlakozásra csábító erő stb.), ezek nélkül pedig a zendülés jogtárgya nem jut vesztélybe.

A szóban forgó jellemvonások csak abban az esetben jelentkeznek, ha a szembeszálló katonák a kívülálló személyekben *az összetartozás, az együttes fellépés* benyomását keltik, és csak ezen benyomás hatása alatt támadhat a laikus nézőben is a közös szembeszállás egységi képzete. Márpedig az összetartozás benyomásának előidézésében a szembeszállás fogalma alá eső tevékenységek közti *szorosabb helyi és időbeli összefüggés*, valamint a véghezvitel egyéb konkrét körülményei döntő fontosságúak.

Mindezek után azt is megállapíthatjuk, hogy a zendülés törvényes fogalma alá eső egység egyik szimptomáját képező *egyetértésnek*, mint a közös véghezvitel mindenkori alanyi ismérvének, a zendülés körülírásában való külön kiemelése voltaképpen felesleges volt.

⁵²⁸ Georg DAHM: Täterschaft und Teilnahme im amtlichen Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuchs – Ein kritischer Beitrag zur Lehre von der Teilnahme als einem Problem der Gesetzgebung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 224. Schletter, Breslau, 1927. 50–54.

Az egyetértés (kölcsonös szándék) természetesen nemcsak összebeszélésen alapulhat, hanem spontán módon is keletkezhet.⁵²⁹ Ahhoz azonban, hogy ez az ismérv a zendülésnél megvalósuljon, az is szükséges, hogy mindegyik közreműködő képzzel bírjon arról, hogy úgy az ő, mint pedig társainak magatartása *a)* valamely jogszabályban kifejezésre jutó felsőbbbségi akarattal áll ellentétben, és *b)* nyíltan, azaz meg nem határozható számú katona által észrevehető módon játszódik le (ld. a 4. jegyzetet).

A most ismertetett tudattal sokszor beszámítási képességet nélkülöző egyének is rendelkeznek. Hiszen a tudományban ma már mondhatni communis opinio, hogy az elme és az öntudat beszámíthatatlanságot involváló kóros elváltozásai és zavarai nemritkán olyan természetűek, hogy „az értelemnek és az akaratnak *bizonyos irányokban* való zavartalan működését szabadon hagyják”.⁵³⁰ Gondoljunk pl. az ún. paranoiás betegek. Éppen ezért nem lehet vitás, hogy azt a *bűnösnek* talált katonát, aki a beszámíthatatlan egyének imént említett csoportjába tartozó katonákkal együtt vitte véghez a szembeszállást (ami egyébként egy katonai kórház elmeosztályán könnyen megtörténhet), a zendülésért felelősségre kell vonni.

7. A materialiter befejezett zendülés – a szolgálati renddel való szembeszállás mellett körülírt – egyéb esetei. A katonai szolgálati rend fogalmának elemzése után (ld. az 1. jegyzetet) nem lehet kétséges, hogy azon cselekmények, melyeket a törvényhozó mint a materialiter befejezett zendülés különleges eseteit, a 77. §-ban a katonai szolgálati renddel való szembeszállás mellé állított (tehát az előjáróval, továbbá az előjáró parancsával szembeszállás), maguk is szembeszállást képeznek a szolgálati renddel. Ez utóbb említett körből történt kifejezett kiemelésüknek azonban az a jogszempontú kihatása, hogy a függetlenség alapjául szolgáló normákkal három vagy több katona részéről közösen és egyetértve történt szembeszállás nem minden, hanem csak a kiemelés folytán létesült szűk keretek közé beleillő esetei lesznek zendülésként minősíthetők.⁵³¹ Így a *följebbvaló*

⁵²⁹ Miniszteri indoklás 43., HELLER 1931. i. m. 290. és SCHREIBER i. m. 18.

⁵³⁰ Ld. a m. kir. Kúriának 1935. év január hó 8-án C. III. 6102-1932. szám alatt kelt magánjogi tárgyú ítéletét (Jogi Hírlap 1935/11.), továbbá DANIEL i. m. 72., Berthold FREUDENTHAL: Die Nothwendige Theilnahme am Verbrechen. In: Strafrechtliche Abhandlungen 37. Schletter, Breslau, 1901. 44–45., 100., 192., Leopold ZIMMERL: Zur Lehre vom Tatbestand – Übersehene und vernachlässigte Probleme. In: Strafrechtliche Abhandlungen 237. Schletter, Breslau, 1928. 110., uő.: Aufbau des Strafrechtssystems. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 146. és Johannes BERGEN: Der Begriff des Mehrheitsdelikts und seine Bedeutung für die Theilnahmelehre – Ein Beitrag zu dem Streit über die sog. notwendige Theilnahme. In: Strafrechtliche Abhandlungen 279. Schletter, Breslau, 1931. 69–70.

⁵³¹ Már a 91. §-ra való rátekintés azt a benyomást kelti, mintha az a materialiter befejezett zendülés egy olyan kivételes esetét határozná meg, mely semmiképpen sem vonható a szolgálati renddel szembeszállás fogalma alá. E § értelmében ugyanis zendülés forog fenn akkor is, ha „három vagy több katonai egyén közösen és egyetértve az ő ellen abból a célból, hogy hivatásának jogszerű gyakorlásában

sérelmére elkövetett cselekmény sohasem képezhet zendülést, az *előljáró* iránt tartozó *tisztelet* kötelességét megállapító normával való szembeszállás pedig *csak* akkor, ha az egyúttal az előljáró által kifejezésre juttatott akarattal ellentétes akaratmegnyilvánulásban áll. Végül az engedmességet követelő normával való szembehelyezkedés csupán abban az esetben vonható a fenti szakasz keretei közé, ha éle egy már *kibocsátott* konkrét parancs ellen irányul. Nem lesz tehát pl. zendülésként értékelhető az a cselekmény, mikor a katonák a szembeszállásra jellemző körülmények között kijelentik, hogy az X előljárójuk által *kiadandó* parancsoknak nem fognak engedelmeskedni.

Az e jegyzetben megbeszélte törvényi intézkedések bírálatánál nem hallgathatjuk el, hogy a törvényhozó a szóban forgó zendülési esetek külön kiemelésével a minket érdeklő bűncselekményre vonatkozó rendelkezések körében egy logikai szempontból súlyos kifogás alá eső ellentmondásnak vált előidézőjévé. Mert ugyanakkor, amikor a szolgálati renddel történő szembeszállás zendüléssé nyilvánításával azt a helyes elvi álláspontot juttatta kifejezésre, hogy még a legjelentéktlenebb normákkal való szembehelyezkedés is veszélyezteti a zendülés jogi tárgyát, éppen a legfontosabb törvényi parancsokkal történő szembeszállás számtalan esetét, kellő dogmatikai és gyakorlati indokoltság nélkül, kirekesztette a zendülés keretei közül.⁵³²

8. *A kísérlet.* A jogász értelemben vett kísérlet a bűncselekménynek – *kauzális vonatkozásban* – a részleges megvalósítása.⁵³³ Jellemző vonása tehát az, hogy a megindított okfolyamat nem jut el tényálladákszerű végpontjáig, mert a tettes vagy nem hajtott végre az elkövetési tevékenységet teljes egészében, vagy bár véghezvitte azt, de az eredmény nem következett be. Minden más tekintetben azonban a kísérletnek ugyanazokat az ismérveket kell feltüntetnie, mint a befejezett bűncselekménynek.⁵³⁴

szándékosan megakadályozza vagy intézkedésre kényszerítse, *erőszakot* vagy *veszélyes fenyegetést* használ.” A törvény *szavai szerint* tehát az őr ellen az említett célból intézett erőszak, illetőleg veszélyes fenyegetés abban az esetben is zendülésnek tekintendő, ha a szembeszállás jellemző vonásait nem tünteti fel. Ámde a most idézett §-hoz fűzött 1. jegyzetben megtaláljuk mindazon indokot, melyek alapján a szóban forgó cselekmény sem tekinthető másnak, mint a szolgálati renddel való szembeszállás egyik válfajának. Külön kiemelésének oka tehát a fent tárgyalt kiemelt esetekéhez hasonlóan az, hogy a törvényhozó a katonai őr iránti tisztelet és engedmesség kötelességét megállapító normákkal szembeszállásnak kizárólag azon eseteit kívánta zendülés gyanánt büntetni, melyeknél az akarat erőszak vagy veszélyes fenyegetés alakjában és a 91. §-ban megjelölt célból nyilvánult meg.

⁵³² Az e bekezdésben mondottak természetesen az előző lábjegyzetben említett kiemelt esetre is vonatkoznak.

⁵³³ BINDING 1919. i. m. 110.

⁵³⁴ Uo., August SCHÖTENSACK: Verbrechensversuch. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 63., GEMMINGEN i. m. 107–108., HELLER 1931. i. m. 259–260. és SCHULTHEISZ Emil: A kísérlet az új német büntetőtörvénykönyv tervezetében. Jogtudományi közlöny 1927/3. 24–25.

Ebben az utóbb említett körülményben találjuk a magyarázatát annak, miért *nem* minősíthető zendülés kísérletének az a cselekmény, mikor a katonai szolgálati renddel *két* katona száll szembe, éspedig még akkor sem, ha pl. ez a két katona egy harmadik egyén felhívására egyenesen abban a reményben vitte véghez a szembeszállást, hogy velük a felbujtó is társulni fog.

Amit tehát vizsgálnunk kell, az mindössze az, hogy a zendülésnél is előfordulhat-e a tényálladék okozati tekintetben hiányos megvalósulása. És ha emlékezetünkbe idézzük a fentebb (4. és 5. jegyzetekben) a szembeszállással kapcsolatban mondottakat, akkor erre a kérdésre a zendülés a 77. §-ban meghatározott és e fejezetben tárgyalt eseteit illetően csak nemleges választ adhatunk, mert a szolgálati köteleességeket megállapító normákban manifesztálódó akarattal ellentétes akarat *bármely* magatartással történt kifejezésre juttatása – mint láttuk – már a befejezett szembeszállás fogalma alá esik.

Más a helyzet a 91. §-ban körülírt zendülés tekintetében. Az erre vonatkozó részletes kifejtést az e §-hoz fűzött jegyzetek tartalmazzák.

9. *Részesség.* A részesség körébe tartozó kérdések közül az alábbiakra hívjuk fel a figyelmet:

I. *Felbujtónak* nemcsak azt kell tekinteni, aki a véghezvitt zendülést a maga egészében életre keltette, hanem azt is, aki mást arra bírta rá, hogy egy *már elkövetés alatt álló* zendülésben tettesi minőségben közreműködjék, illetőleg a zendülőkhöz csatlakozzék (ld. az 5. jegyzet 2. bekezdését).⁵³⁵

II. Már a *bűnsegély* területe az általánosnál szűkebb keretek közé van szorítva, éspedig annál a fentebb (az 5. jegyzet 2. bekezdésében) említett körülménynél fogva, hogy az elkövetési tevékenységet képező szembeszállást materialiter bűnsegélyszerű magatartások is megvalósíthatják. Így tehát a Btk. 69. §-ának 2. pontjában meghatározott bűnsegély csak akkor állapítható meg:

a) ha a segítő tevékenység valamely fogalmi ismérv hiánya okából szembeszállásnak nem minősíthető (ez az eset forog fenn például akkor, amikor egy katona a zendülőket mások által észre *nem* vehető módon támogatja),

b) ha a segítő tevékenység feltünteteti ugyan a szembeszállás jellemző ismérveit, de vagy hiányzik a segédkező egyén és a többi közreműködő közti egyetértés, vagy pedig nincs meg a segítő jellegű magatartás és a zendüléshez megkívánt számban együttesen fellépő katonák cselekvősege közt az a szoros kapcsolat (helyi vagy időbeli össze-

⁵³⁵ Ld. SCHLESINGER i. m. 63. és VALTA i. m. 54.

függés stb.), mely a segílyt nyújtó katonát a többi zendülővel a már ismertetett egységbe fűzné (ld. a 6. jegyzet 9. bekezdését),⁵³⁶ és végül

c) ha a többiekkel kapcsolatban álló és *külsőleg szembeszállást* véghez vivő egyénnél hiányzik a zendülés konstitutív elemét képező személyes tulajdonság (amire az az eset szolgál például, amikor a zendülő katonákkal polgári egyén társult).

III. A *társtettség* kapcsolatban e helyütt az vár eldöntésre, hogy fel kell-e hívni a Btk. 70. §-át abban az esetben, ha a zendülés tényálladékát együttesen megvalósító egyének közül legalább kettő tekintetében a *bűnösség* megállapítható (ld. ezzel összefüggésben a 6. jegyzet utolsó előtti és utolsó bekezdéseit).

A Btk. 70. §-a a büntetés alá eső magatartások körét *kiszélesítő* rendelkezést foglal magában, melynek célja szerintünk *kizárólag* az, hogy jogalapot teremtsen ahhoz, hogy azon személyek mindegyike, kik a bűncselekmény véghezvitelét maguk közt megosztják, az együttesen létrehozott *egész* bűncselekményért legyenek felelősségre vonhatóak.

A társtettségre vonatkozó rendelkezésnek ebből a *kiegészítő* jellegéből azonban az következik, hogy azon bűncselekményeknél, melyeknél, mint a zendülésnél is, a többek által való közös elkövetés nem a deliktum egyik megjelenési alakja, hanem a tényálladék sajátosságából folyó fogalmi szükségesség, melyeknél tehát a törvény minden egyes közreműködőt már amúgy is az illető bűncselekmény *külön* tetteseként értékel, és a többiekkel létrehozott *egész* bűncselekményért felelőssé tesz, a Btk. 70. §-ára való hivatkozás *teljesen felesleges*.⁵³⁷

10. *Egység és többség.*

I. Az összebeszélés kiegészítő jellegű deliktum a csoportosulás és szembeszállás, a csoportosulás pedig a szembeszállás mellett. Ha tehát az összebeszélés, illetőleg a csoportosulás (vagy esetleg mindkét in concreto egymásból folyó magatartás) által célba vett szembeszállás véghezvitetett, a szubszidiárius bűncselekmények elveszítik jogi jelentőségüket, és csak *egyrendbeli* zendülés megállapításának lehet helye.⁵³⁸

II. A szembeszállásban álló zendülés tényálladékának *időbeli kontinuitásban* végbemenő többszöri megvalósítását *egységként* kell kezelni. A bűncselekményegység a cselekvések természetes egységben állásán alapul ez a formája jön létre természetesen akkor is, ha a tényálladékot gyors egymásutánban kimerítő tevékenységek (magatartások) mind-

⁵³⁶ DANIEL i. m. 77.

⁵³⁷ Ld. ANGAL 1920. i. m. 288. és IRK 1928. i. m. 201.

⁵³⁸ KÖHLER 1900. i. m. 70. és Richard HONIG: Strafflose Vor- und Nachtat. Deichert, Lipcse, 1927. 62.

egyike más-más szolgálati kötelességet statuáló norma áthágását képezi. Így tehát pl. abban az esetben, amikor a katonák egyetértően tüntetésszerűen nem látják el szolgálati teendőiket, majd az e kötelességmulasztásból kifolyólag letartóztatásukra kirendelt járőr ellen abból a célból, hogy ezt szóban forgó feladatának teljesítésében megakadályozzák, erőszakot használnak, és végül az őket ezen újabb cselekményükkel kapcsolatban engedelmességre intő előljárójuk ebbéli parancsával szembeszállnak.⁵³⁹

III. A materialiter befejezett zendülés tényálladékát meghatározó törvényhely *lex specialis* mindazokkal a büntető rendelkezésekkel szemben, melyek a szóban forgó bűncselekmény törvényes fogalma alá eső normaáthágásokat egyéb szempontból pönalizálják.

A *lex specialis* derogat *legi generali* elvénél fogva az egymással a specialitás viszonyában álló törvényhelyek közül csakis a különös, illetőleg a legkülönösebb alkalmazható. Ezért ha pl. három katona közösen és egyetértve az előljárójával szembeszáll, a zendülés tényálladéka kizárja a függelemsértés tényálladékát.

Ezzel a látszólagos törvényhalmazat most tárgyalt neme fölött napirendre is térhetnénk, ha nem volna a katonai bűncselekmények között olyan is, mely abban az esetben, ha az az elkövetés körülményei folytán a zendülés törvényes fogalma alá is esik és ennek következtében a zendülésre megállapított büntetéssel sújtanék, enyhébb megtorlásban részesülne, mintha rá a *lex generalis* által meghatározott büntetést alkalmazzuk. Ez a bűncselekmény a háború idején véghezvitt őrszolgálati büntett azon esete, mely „nagy hátrányt” okozott. Erre a cselekményre ugyanis a 103. § (1) és (2) bekezdései agyonlövés általi halált írnak elő, és ezzel e büntetést olyan előfeltételhez kötik, mely a zendülés – a halálbüntetést maga után vonó – minősítő körülményei között nem fordul elő (ld. a 78. §-t).

Ennek a nyilvánvaló törvényszerkesztési hibának hátrányos következményei csak úgy küszöbölhetők ki, ha a bíró a szóban forgó esetben a specialitás viszonyából folyó, fentebb ismertetett jogszabály-értelmezési elv feladásával, a zendülés és őrszolgálati büntett eszmei halmazatát állapítja meg, s a Btk. 95. §-ára való utalással a 103. §-ban meghatározott büntetést alkalmazza.⁵⁴⁰

IV. Abból a maior-minus viszonyból, mely a *lex specialis* és *lex generalis* közt fennáll, az következik, hogy mihelyt a zendülés tényálladékát kimerítő magatartást kifejtő egyének vagy ezek közül egyesek tudata tévedés folytán nem fogja át a zendülés individuális ismérveit, az ily tévedésben lévő egyénekre újból feléled a *lex generalis*. Elítéltetésük tehát ennek alapján fog bekövetkezni. Példaképpen megemlíjtük azt az esetet, mikor

⁵³⁹ A természetes egység fogalmát illetően ld. DEGRÉ 1912. i. m. 126–127.

⁵⁴⁰ Egy, a most tárgyalt esettel analóg jelenséget beszéltünk meg a 66. §-hoz fűzött 12. jegyzetben.

az előjárójukkal szembeszálló katonáknak nincs képzetük arról, hogy cselekményük nyíltan vitetett véghez. Ilyenkor a megtorlás csak függelemsértés címén foghat helyt.⁵⁴¹

V. Ha a zendülés tényálladékát kimerítő cselekmény az állam és társadalom törvényes rendjének felforgatására és megsemmisítésére irányuló mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően és annak céljára követtetett el, kizárólag az Átv. 2. §-ában körülírt büntett megállapításának van helye.

Az összebeszélés

1. *Az „összebeszélés” jogi természete.* Törvényünk nemcsak a szembeszállást, hanem már az erre irányuló összebeszélést is zendülésnek nyilvánítja, és *ugyanúgy bünteti, mint magát a szembeszállást.* A büntető szankció tekintetében történt ezen intézkedés azért érdemel különös figyelmet, mert a jogelméletben és gyakorlatban kialakult uralkodó felfogás azt a praktikus kihatásaiban oly jelentős kérdést, hogy valamely bűncselekmény *önálló* (sui generis) *deliktum-e* vagy sem, nem az illető bűncselekmény tényálladékának tulajdonságai alapján dönti el, hanem arra nézve a büntetés megállapításának módját, tehát egy merőben alaki mozzanatot tekint irányadónak. E felfogás szerint ugyanis a bűncselekmény önállóságának az *önálló* (más szóval *alap-*) *büntetés* (Grundstrafdrohung) az ismérve, míg az önállóságot nélkülöző bűncselekmények körébe csak azok a deliktumok tartoznak, melyeknél (mint pl. a Btk. 65. §-ában körülírt, s a 66. § szerint büntetendő kísérletnél, vagy a Btk. 69. §-ában meghatározott felbujtásnál) a büntetés egy *más bűncselekmény-tényálladékhöz fűzött büntetéssel számtanilag mozgatható* függőségi viszonyban van.⁵⁴²

A kifejtett szempontból természetesen az összebeszélés is sui generis deliktum, de már belső természetét, materiális tartalmát, valódi jogi karakterét tekintve teljesen önállóan cselekmény, egyszerű mellékfigura, pusztán tényálladékfüggvény, mely csak egy másik tényálladékkal, a szembeszállás tényálladékával való vonatkozásban jut jogi jelentőséghez. De még ebben a kapcsolatában is csupán mint a katonai szolgálati renddel *szembeszállás előkészületi cselekménye* érdekli a törvényhozót.⁵⁴³ Büntetés alá helyezése tehát kizárólag azért történt, hogy a szembeszállás még idejében megakadályozható legyen.

2. *Az elkövetési magatartás és az elkövetés eszközei.* Az összebeszélés ún. gondolatközlési bűncselekmény, az ily bűncselekmények elkövetési magatartása pedig csak nyilatkozatban

⁵⁴¹ Ld. különösen Ernst BELING: Die Lehre vom Verbrechen. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1906. 284.

⁵⁴² Az uralkodó felfogás legrészletesebb kifejtését ld. uo. 264–265., 294.

⁵⁴³ Karl SAUERMAN: Der Versuch als „delictum sui generis”. In: Strafrechtliche Abhandlungen 227. Schletter, Breslau, 1927. 5., 7–9. és M. E. MAYER 1907a. i. m. II. 46.

állhat. Az összebeszélés azonban – már nyelvtani értelme szerint is – több személy, a szónyegen lévő esetben *legalább három katoná* egymás irányában kölcsönösen megtett nyilatkozatát feltételezi.

Ahhoz, hogy a nyilatkozat a szóban forgó bűncselekmény véghezviteli cselekvésévé váljék, az szükséges, hogy azzal a nyilatkozattevő a szolgálati renddel való szembeszállás – a kijelentés címzettjeivel együttesen és tettesi minőségben leendő – végrehajtására irányuló akaratelhatározását juttassa kifejezésre.

Az előrebocsátottak után nem kétséges, hogy mindazon cselekvőségek, melyeket Berner a szerinte három cselekményritmusban (Handlungsrythmen) lejátszódó bűnszövetkezet (Komplott) első ritmusának tartalmi elemeiül tekintett,⁵⁴⁴ tehát a katonák – a szembeszállás megbeszélése végett való – összehívása, gyülekezésre felszólítása, az ez alapon keletkezett összejövetel, a szembeszállás tervének ismertetése, az előzetes megbeszéléseken és tanácskozásokon túl nem terjedő eszmecserék, valamint határozatlan hozzászólások – kívül esnek az összebeszélés tényálladékaának keretein.⁵⁴⁵

A most részletezett magatartások, az eset konkrét körülményeihez képest, legfeljebb bujtogatás (85. §), zendülésre szövetkezés (81. §), vagy zendülésre vonatkozó felhívás (82. §), esetleg a 124. §-ban meghatározott fegyelem és rend elleni bűncselekmény címén lesznek megtorolhatók.

A nyilatkozat *alakszerűséghez nincs kötve*, így az nemcsak szóban tehető, hanem írásban, vagy kifejezési mozdulatokkal is. Erre a legutóbbi eszközre alkalmas példa az az eset, amikor egy katonának két bajtársához intézett arra a kérdésére, hajlandóak-e vele együtt az általa tervezett szembeszállást véghezvinni, a kérdezett katonák fejbiccen-téssel adják meg a választ.

E helyütt kell rámutatnunk arra is, hogy a tettesek *összejövele* még az előszóval véghezvitt összebeszélésnek sem fogalmi eleme, mert az érdekelték közti érintkezés, a nyilatkozatok kicserélése *közvetítő személy útján* is történhet.⁵⁴⁶

3. *A célzat.* Kern freiburgi professzor „Die Äußerungsdelikte” című alapos, minden részletkérdésre kiterjedő monográfiájában azt tanítja, hogy a gondolatközlési bűncselekményeknél a Beling által kifejtett értelemben vett tényálladékszerűség kérdése teljesen

⁵⁴⁴ Albert Friedrich BERNER: Die Lehre von der Teilnahme am Verbrechen. C. Heymann, Berlin, 1847. 443.

⁵⁴⁵ Ld. idevonatkozóan: miniszteri indokolás 43., KOPPMANN – WEIGEL i. m. 390., RITTAU 1926. i. m. 134., OLSHAUSEN 1916. i. m. 246., Adolf LOBE: Die Gesetzgebung des Reiches und der Länder zum Schutze der Republik. O. Liebmann, Berlin, 1922. 46. és Marianne FABIAN: Die Verabredung zum Mord. In: Strafrechtliche Abhandlungen 216. Schletter, Breslau, 1926. 40.

⁵⁴⁶ Ld. JILLY i. m. 78. és a legfelsőbb honvéd törvényszéknek ugyanitt felhívott P. II. 59/25. ügyiratjelű ítéletét.

független a tettes célzatától. Ha tehát a nyilatkozatban az illető bűncselekményre jellemző gondolati tartalom tárgyi megítélés szerint kifejezésre jutott, és eredménydeliktumoknál az eredmény is realizálódott, a kérdéses tényálladék Kern szerint feltétlenül megvalósult.⁵⁴⁷ A tettes alanyi vonatkozásai csak a bűnösségi ítéletet befolyásolják.

Ez az álláspont a minket érdeklő vonatkozásban gyakorlati érvényesülésében annyit jelent, hogy az összebeszélés tényálladékát három katonának az előző jegyzetben ismertetett (kölcsonös) nyilatkozata még abban az esetben is kimerítheti, ha például e három katona közül az egyik kijelentését a szembeszállás véghezvitelére irányuló célzat nélkül, tehát mondjuk mint agent provocateur tette.

Noha Kern tételét a legtöbb gondolatközlési bűncselekmény tekintetében helyesnek kell elismernünk, a szóban forgó bűncselekményre az mégsem alkalmazható.

Az összebeszélés – mint azt az 1. jegyzetben már említettük – belső természetére nézve előkészületi cselekmény. Előkészületi cselekménnyé pedig valamely magatartás általában csak azáltal válik, ha azt egy további cselekmény véghezvitelének vagy előidézésének *célzatával* fejtik ki.⁵⁴⁸ A valóban elkövetett és a csupán gondolatban, terv alakjában élő magatartás között ez a célzat képezi az összekötő kapcsot. Az összebeszélés mint jogellenességi-, antiszociális típus tehát a szembeszállásra irányuló és Kern által a tényálladáki elemek köréből kirekesztett célzat nélkül létre sem jöhet.⁵⁴⁹ És miután ez a most tárgyalt cselekmény – a 81. §-ban meghatározott szövetkezéstől eltérően – *nem* a szembeszállás *előidézésére*, hanem annak *véghezvitelére* irányul, tehát egy, a szembeszállás síkján elhelyezkedő előkészület, az is bizonyos, hogy tényálladáknak megvalósulása legalább annyi katonának a szembeszállás véghezvitelére vonatkozó célzattal tett nyilatkozatát feltételezi, mint amennyiben a törvény a célcselekmény tetteinek minimális számát megállapította. Mert – hogy a már felhozott példára visszatérjünk – ha valójában csupán két katona határozta el a szembeszállást, az összebeszélés a zendülés jogtárgyát egyáltalában nem veszélyezteti, ezzel pedig a zendülés relációjában a jogilag közömbös cselekvések szintjére süllyed.

Minthogy a kifejtettek szerint az összebeszélés jogellenessége egyebek közt a szóban forgó célzat fennforgásától is függ, ez az alanyi mozzanat ezúttal nem a bűnösség, hanem a jogellenesség indiciumát képező tényálladék eleme, és mint ilyen, a Hegler által felfedezett ún. alanyi jogellenességi momentumok (subjektive Rechtswidrigkeitsmomente) csoportjába tartozik.⁵⁵⁰

⁵⁴⁷ KERN 1919. i. m. 14., 20.

⁵⁴⁸ SAUERMANN i. m. 62.

⁵⁴⁹ August HEGLER: Subjektive Rechtswidrigkeitsmomente im Rahmen des allgemeinen Verbrechensbegriffs. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 276–277.

⁵⁵⁰ HEGLER 1915. i. m. 184–232. és uő. 1930. i. m. 317.

Mindazokat az írókat, akik a nyilatkozattevő – a célcselekmény elkövetésére irányuló – *komoly* akaratát az összebeszélés fogalmi ismérvei közé sorolják, lényegileg a mienkével egyező álláspont képviselőinek kell tekinteni.⁵⁵¹

A materialiter befejezett zendüléshez fűzött 6. jegyzet utolsó bekezdésében olvasható fejtegetéseink után nem igényel bővebb magyarázatot, hogy ez az imént tárgyalt célzat egyes *beszámítási képességet nélkülöző* egyének lelkében is életre kelhet. Ha tehát egy *bűnösnek* talált katona ily beszámíthatatlan egyénnel beszélt össze, a szóban forgó tényálladék létrejött, így összebeszélés címén leendő felelősségre vonása nem maradhat el.⁵⁵²

4. *Az összebeszélés tárgya.* Az összebeszélés, az egykor az együttes büntetőjogi felelősség egyetlen alakjaként ismert bünszövetséghez (Komplotthoz) hasonlóan – communis opinio szerint – csak akkor állhat elő, ha a kölcsönös nyilatkozatok egy vagy több egyedileg (individualiter) *meghatározott* bűncselekmény elkövetésére vonatkoznak.⁵⁵³ Hogy egy-egy esetben mi szükséges ezen ismerv megvalósulásához, az *ténykérdés*. Anynyi azonban bizonyos, hogy a véghezvitel minden részletének (az elkövetés helyének, idejének és eszközeinek) megállapítása nem követelmény.⁵⁵⁴ Nézetünk szerint a legtöbbször már az is elegendő, ha konkretizálva van az a szolgálati kötelesség, melynek a materialiter befejezett zendülésre jellemző körülmények közt leendő megsértését az összeesküvők tervbe vették, tehát ha pl. megállapodtak abban, hogy egy később meghatározandó helyen és időben századparancsnokuk parancsával szembe fognak szállni.

A katonai szolgálati renddel való szembeszállás nem veszi el *határozott* jellegét abban az esetben sem, ha annak véghezvitelét az érdekeltek vagy ezek egy része valamely *feltétel* bekövetkezésétől teszi függővé.⁵⁵⁵

5. *Eredmény.* A megbeszélésünk tárgyát képező bűncselekmény tényálladáki elemei azonban az eddig bemutatott ismérvekben még nem merülnek ki. Erről egy példa nyomban meg fogja győzni az olvasót. Egy különböző nemzetiségű katonákból álló

⁵⁵¹ Az írók ezen csoportjába tartozik többek között FRANK (1925. i. m. 125.), FABIAN (i. m. 30–31.), SAUERMANN (i. m. 64.), ERNST LEFFMANN – CARL SEVERING (Gesetz zum Schutze der Republik. J. Bensheimer, Mannheim, 1931. 48.) és ARND HERZBRUCH (Entwurf eines deutschen Militärstrafgesetzbuchs. Elwert, Marburg, 1933. 53.).

⁵⁵² Ugyanezen az állásponton van OLSHAUSEN (1916. i. m. 246.) és FABIAN (i. m. 38.).

⁵⁵³ Miniszteri indokolás 43., HEIL i. m. 247., KOPPMANN – WEIGEL i. m. 238., KRIEGSMANN i. m. 7., OLSHAUSEN 1916. i. m. 247. 1., LOBE i. m. 46., FABIAN i. m. 39–40., LEFFMANN – SEVERING i. m. 48. és az 1925. évi német büntető törvényjavaslat 183. §-ának indokolása.

⁵⁵⁴ Ld. az előző jegyzetben felsorolt írókat Heil és Kriegsmann kivételével és miniszteri indokolás 43.

⁵⁵⁵ Ugyanígy HÄLSCHNER (1887. i. m. 747.), FRANK (1925. i. m. 125.) és OLSHAUSEN (1916. i. m. 246.); míg ellenkező álláspontot képvisel BINDING (1905b. i. m. 451.) és FABIAN (i. m. 40.).

újoncszázad legénysége már huzamosabb idő óta gyűlölettel viseltetik az egyik, feltűnő durvaságáról ismert kiképző altiszttel szemben. Egy napon azután ez az altiszt gyakorlatozás közben még az eddiginél is durvább módon bántalmaz egy újoncot, ami három katonában oly nagyfokú felindulást vált ki, hogy ezek az ezen altiszt által a bántalmazást követően az egész századhoz intézett parancs elhangzása után, jóformán egyidejűleg azt kiáltják egymás felé: „tagadjuk meg az engedelmességet.” E kijelentéseik miatt nyomban tartóztatják őket, a folyamatba helyezett bünvádi eljárás során azonban kiderül, hogy e három katona mindegyike más-más, és pedig olyan nyelven tette kijelentését, melyet a címzettek nem értettek.

Nyilvánvaló, hogy ebben a most leírt esetben összebeszélésről szó sem lehet. Az „összebeszélés” kifejezés ugyanis nemcsak cselekvésekre utal, hanem az ezekkel okozati összefüggésben álló eredményt is magában foglalja. És ez az *eredmény*: a nyilatkozattevők egy bizonyos cselekmény elkövetésére vonatkozó, *szerződésszerű megállapodása*, mely pedig éppen a kijelentések helyes értelemben való *kölcsönös tudomásulvételével* jön létre.

Az összebeszélés tehát anyagi bűncselekmény (Materialdelikt), melyet a már ismert célzattal tett nyilatkozatok egymagukban nem perfektuálhatnak.

6. *Szándék.* Érdekes sajátossága az összebeszélésnek az is, hogy tényálladéka nem valósulhat meg anélkül, hogy egyidejűleg a tettesek szándéka is fenn ne forogjon. Ez a sajátosság azon körülmény folyamánya, hogy a tényálladéknak a 3. jegyzetben tárgyalt célzat is eleme. Az a katona ugyanis, aki az elkövetési magatartást képező nyilatkozatát a szóban forgó célzattal teszi, mindig tisztában van nyilatkozatának értelmével, és tudata legalább mint eventualitást átfogja azt is, hogy kijelentését azok a katonák, kiknek az szánva volt, a helyes értelemben fogják tudomásul venni.

7. *Kísérlet.* Az összebeszélés kísérlete fogalmilag nincs ugyan kizárva, de büntetethőségét tagadásba kell vennünk. Az uralkodó felfogás a mienkkel egyező álláspontját azzal az általános büntetőjogi elvekre alapított helyes érveléssel indokolja, hogy a törvényhozónak akkor, mikor egy, az általános szabályok szerint büntetlen előkészületi cselekményt kivételesen büntetés alá helyezett, nem állhatott szándékában, hogy a büntetendőség területének ezzel az intézkedéssel már amúgy is szokatlanul kiszélesített határain túlmenően még az előkészületi cselekmény kísérlete is (feltétlenül) büntetessék.⁵⁵⁶

Az összebeszéléstől való visszalépésre, figyelemmel a szóban forgó bűncselekmény sui generis jellegére, a Btk.-nak a formailag is önállóltan előkészületi cselekménynél az a maiori ad minus elv alapján tekintetbe jövő 67. §-a nem alkalmazható. Ily esetben

⁵⁵⁶ Ld. többek között KOPPMANN – WEIGEL (i. m. 239., 390.), ROTERMUND (i. m. 271.), LOBE (i. m. 47.), OLSHAUSEN (1916. i. m. 247.) és FABIAN (i. m. 21–22.).

tehát a büntetlenséget csak a jelen törvény 84. §-ában meghatározott feltételek fennforgása fogja maga után vonni.

8. *Részesség.* Az összebeszélésre való felbujtás és az ahhoz nyújtott segély a bűnrészesség általános szabályai alá esik.⁵⁵⁷

9. *Az egység és többség* tekintetében utalunk a materialiter befejezett zendülés kérdését tárgyaló 10. jegyzet I. pontjára.

10. *Büntetés.* Már az 1. jegyzetben említettük, hogy törvényünk a szembeszállásra irányuló összebeszélést ugyanúgy bünteti, mint magát a véghezvitt szembeszállást. Ezt az intézkedést azonban még a katonai büntetőjog büntetési rendszerének kiépítésénél irányadó generálpreventív szempontok sem indokolhatják,⁵⁵⁸ mert még a generális prevenció célját szolgáló büntetések nagyságának megállapításánál is figyelembe kell venni a bűncselekmények tárgyi súlyát. Márpedig a jog által elhárítani szándékolt eredménytől a célcselekménynél lényegesen távolabb álló előkészületi cselekmény tárgyi súlya, így jogellenességének foka mindig sokkal kisebb, mint az előbbi cselekményé.⁵⁵⁹

A csoportosulás

1. *A csoportosulás jogi természete* minden tekintetben azonos az összebeszéléssel, így e részben az összebeszélésre vonatkozó 1. jegyzetben foglalt fejtegetéseinkre utalunk.

2. *Az elkövetési magatartás.* A csoportosulás is olyan büntetőjogi fogalom, melynek tartalmi elemeire nézve törvényünk felvilágosítást nem ad. Ennek következtében fejtegetéseink alapját ezúttal is a szóban forgó fogalomnak a mindennapi élethasználat által elfogadott értelme képezi.

A közönséges életben, a mindennapi beszédben kialakult értelem szerint a csoportosulás nem valamely nyugalmi állapotra utal,⁵⁶⁰ hanem a csoportba verődés, csoporttá alakulás dinamikus folyamatát jelenti. És így csak természetes, hogy a csoportosulásnak a cselekvési mozzanat a legszembevetőbb ismérve, ez pedig nem más, mint az emberek

⁵⁵⁷ Így OLSHAUSEN (1916. i. m. 247.) és FABIAN (i. m. 47.).

⁵⁵⁸ Johannes Paul KNOTH: Der Strafzweck im Militärstrafrecht. M. Dittert, Drezda, 1935. 14–15.

⁵⁵⁹ ZIMMERL 1930. i. m. 102.

⁵⁶⁰ Ld. VÁMBÉRY Rusztem: Csoport. In: Magyar jogi lexikon II. Pallas, Budapest, 1899. 796–797.

*összegyülekezése, térbeli (helyi) egyesülése.*⁵⁶¹ E fogalmi elem annyira kézenfekvő, hogy e tekintetben mind a tudományban, mind a joggyakorlatban teljes az egyetértés.

3. *A célzat.* A térbeli egyesülés azonban csak abban az esetben tekinthető csoportosulásnak, ha a külső egységbe olvadásra törekvő személyek belsőleg is összetartoznak, ha tehát őket egy ily harmóniát létesítő pszichikai kapocs fűzi egybe. Az együvé tartozás érzését kiváltó eme lelki kapocs az a *közös cél*, melynek megvalósítása érdekében a gyülekezés történik. „Eine Stimmung, ein Zweck, ein Wille muss herrschen” – mondja találóan M. E. Mayer.⁵⁶²

Ezen imént feltárt elem legfőbb jelentőségét abban látjuk, hogy a büntetőjogi szempontból releváns csoportosulásoknak éppen a célok különbözősége adja meg egymástól eltérő jogi jellegét.

Zendüléssé csak az a csoportosulás válik, melynek célja: a katonai szolgálati renddel való szembezállás. Itt tehát a célzat éppúgy jogellenességi momentum, mint az összebeszélésnél (ld. az összebeszélés célzatával kapcsolatban mondottakat).

A kifejtettek után magától értetődik, hogy az a katona, akinél a szóban forgó célzat hiányzik, aki tehát pl. kíváncsiságból tartózkodik a helyszínen, vagy véletlenül sodródott a csoportba, nem büntethető.

Az írók egy része azt kívánja, hogy a csoportosulás célja világosan felismerhető legyen,⁵⁶³ míg Binding azon a nézeten van, hogy ez a körülmény nem ismérve a kérdéses cselekménynek.⁵⁶⁴ Az e vitássá vált kérdésben való állásfoglalásunknál a 77. §-ban körülírt csoportosulás *célját képező cselekményből* kell kiindulnunk. Ez a cselekmény – mint azt már könyvünk más helyén kifejtettük – a szolgálati kötelességeket létesítő jogszabályokban megnyilvánuló felsőbbbségi akarattal ellentétes akarat – *bármely magatartással* való – kifejezésre juttatása által már meg is valósul, feltéve, hogy a cselekmény nyíltan vitetett véghez és ellenséges érzületből fakadt. Ebből pedig az következik, hogy mihelyt a 77. §-ban megjelölt célból gyülekező katonák céljukat elárulják, a csoportosulás, azon alig előforduló esetek kivételével, amikor az egyesülés nem nyíltan történt, már a materialiter befejezett zendülés törvényes fogalma alá esik. Ha tehát a két egymással ellentétes nézet közül az elsőt tennénk magunkévá, akkor a minket

⁵⁶¹ CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: A magyar nyelv szótára I. Emich Gusztáv, Pest, 1862. 1053–1054.

⁵⁶² Max Ernst MAYER: Der Aufruhr. In: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts – Besonderer Teil I. O. Liebmann, Berlin, 1906. 470.

⁵⁶³ EDVI ILLÉS 1909. i. m. II. 50., HEILBORN i. m. 176., GOEHRS 1900. i. m. 159., ROTERMUND i. m. 276., Alfred MAYER: Zur Entwicklung der Rottendelikte. Friedmann, Wiesbaden, 1913. 47. és Karl POLLACSEK: Der Aufruhr im deutschen Strafrecht. Blanke, Berlin, 1913. 43–44.

⁵⁶⁴ BINDING 1905b. i. m. 807.

érdeklő csoportosulás tényálladéka úgyszólván teljesen elveszítené létjogosultságát és a rá vonatkozó büntető rendelkezés feleslegessé válna. Éppen ezért Bindinget követve arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a csoportosulás céljának nem kell felismerhetőnek lennie.

4. *Az elkövetők száma.* Ezek után az vár eldöntésre, hány ember szükséges a csoportosuláshoz. Egyes jogtudósok (Heilborn, Hecker, Koppmann, Weigel, Rotermond, Romen és Rissom) már két személlyel is megelégednek,⁵⁶⁵ mások (M. E. Mayer, Binding, Mayer, Alfred, Schaufelberger, Loewer) az ellenkező végletbe csapnak és egyenesen tömeget kívánnak.⁵⁶⁶ Ez a nézet nyilvánul meg egyébként a Btk. javaslatához fűzött indokolásban is.⁵⁶⁷ Vannak azután írók (Schlesinger, Valta, Eisemann, Pollacsek), akik azt vitatják, hogy a felvetett kérdésre a konkrét esetektől elvonatkoztatva válasz nem is adható, mert minden azon fordul meg, hogy az illető bűncselekmény jogtárgya a gyülekezők számánál fogva veszélybe jutott-e vagy sem, ez pedig mindig csak a helyi és időbeli viszonyok és egyéb, esetenként változó momentumok figyelembevétele alapján állapítható meg.⁵⁶⁸ A konkrét eset körülményeitől teszi a választ függővé a Ktbtk. javaslatának indokolása is.⁵⁶⁹ Végül találkozunk olyan nézettel is (Angyal), mely szerint a csoportosulás, ha nem is tömeget, de mindenesetre nagyobb számú ember gyülekezését feltételezi.⁵⁷⁰

E szerteágazó vélemények közül a kétszemélyes teória annyira összeegyeztethetetlen a csoportosulás köznapi és nyelvtani jelentésével, hogy tarthatatlansága már első látásra is nyilvánvaló. Bindingnek a csoportosulásban álló lázadást illető az a kijelentése, hogy „ein Aufruhr mit 2 Personen verfällt dem Fluche der Lächerlichkeit”,⁵⁷¹ bátran vonatkoztatható a zendülésre nyilvánított csoportosulásra is.⁵⁷² De nem tehetjük magunkévá M. E. Mayernek és követőinek tanát sem. A csoport és a tömeg, illetőleg

⁵⁶⁵ HEILBORN i. m. 168., HECKER i. m. 224., KOPPMANN – WEIGEL i. m. 399., ROTERMUND i. m. 276. és KARL RISSOM – ANTON ROMEN: Militärstrafgesetzbuch für das Deutsche Reich. J. Guttentag, Berlin, 1918. 481.

⁵⁶⁶ M. E. MAYER 1906. i. m. 470., uő: Die allgemeinen Strafschärfungsgründe des deutschen Militär-Strafgesetzbuches. C. L. Hirschfeld, Lipcse, 1903. 51., BINDING 1905b. i. m. 805., A. MAYER i. m. 46., PAUL SCHAUFELBERGER: Die militärischen Delikte der Meuterei und des Aufruhrs nach deutschem und schweizerischem Militärstrafrecht. Trüb und Keller, Bern, 1924. 42–43. és LOEWER i. m. 77–78.

⁵⁶⁷ LÖW i. m. II. 116.

⁵⁶⁸ SCHLESINGER i. m. 51., VALTA i. m. 36., MAX EISEMANN: Der Aufruhr. Junge & Sohn, Erlangen, 1907. 21–22. és POLLACSEK i. m. 55–56.

⁵⁶⁹ Miniszteri indokolás 43.

⁵⁷⁰ ANGYAL Pál: Felségsértés – Királlysértés – Hűtlenség – Lázadás – Hatóságok büntetőjogi védelme. In: A magyar büntetőjog kézikönyve 7. Athenaeum, Budapest, 1930. 80–81.

⁵⁷¹ BINDING 1905b. i. m. 805.

⁵⁷² A kétszemélyes elméletet hevesen támadja Eberhard SCHMIDT (Militärstrafrecht. J. Springer, Berlin, 1936. 33.) is.

a csoportosulás és a tömegbe verődés nem szinonim fogalmak. A törvényhozóról tehát, kinek nyelvünk egész szókincstára rendelkezésére állt, fel sem tételezhető, hogy a csoportosulás kifejezést használja olyankor, amikor valójában tömegbe verődésre gondolt. Ami most már a harmadik helyen említett álláspontot illeti, meg kell jegyeznünk, hogy az a megbeszélésünk tárgyává tett cselekményre már azért sem alkalmazható, mert mi-helyt a törvény a csoportosulás által célba vett cselekmény tetteinek minimális számát meghatározza, nem függ többé a konkrét eset alakulásától az a körülmény, hogy hány ember összefüvetele veszélyezteti a bűncselekmény jogi tárgyát. Egészen bizonyos ugyanis, hogy a zendülésre vonatkozó büntető rendelkezések által védeltetett érdek már három katona egyesülése által is veszélybe jut. Másfelől azonban az sem kétséges, hogy a törvényhozó azzal, hogy a 77. §-ban részletezett bűncselekmények közül éppen csak a szóban forgó tényálladéknál szakított a közreműködők hármasszámával, ki akarta zárni azt, hogy ily csekély számú katona szembeszállás céljából való összefüvetele büntetessék. Ezt különben a miniszteri indoklás is elismeri, mikor azt mondja, hogy „három embernek együttléte még semmi esetre sem csoportosulás.”⁵⁷³ E fejtegetéseink után már nem kelthet meglepetést, hogy mi a lényegét illetően a fentebb utolsó helyen ismertetett nézethez csatlakozunk, és a csoportosulás harmadik fogalmi eleméül *nagyobb, és pedig első tekintetre meg nem határozható számú ember összefüvetését* kívánjuk meg.⁵⁷⁴

5. *Szervezetlenség.* Ha az eddig mondottakat még kiegészítjük azzal, hogy a csoportosulásnak a szervezetlenség is jellemző vonása,⁵⁷⁵ akkor immár előttünk áll a csoportosulás fogalmának teljes képe.

Magától értetődik, hogy egy rendezett embersokaság is átalakulhat csoportosulássá. Így pl. amikor a sorban és rendben álló katonák közül többen az előljáró bántalmazása céljából kilépnek a sorból.

6. *Szándék.* A szándék megállapításának feltétele, hogy a közreműködő tudatában legyen annak, hogy oly gyülekezésben vesz részt, melynek célja a katonai szolgálati renddel való szembeszállás. Ennek a tudatnak a hiánya esetén a csoportosulásban részt vevő katona még abban az esetben sem büntethető, ha őt magát az egyéni szembeszállás célzata vezette a többi résztvevőhöz.

⁵⁷³ Miniszteri indoklás 43.

⁵⁷⁴ Csak a félreértések elkerülése végett említjük, hogy nemcsak a csoportosulás, hanem a tömegbe verődés is a szóban forgó bűncselekmény törvényes fogalma alá esik. A tömeg fogalom meghatározására nézve ld. a szembeszálláshoz fűzött 2. jegyzetben mondottakat.

⁵⁷⁵ ANGYAL 1930. i. m. 80–81.

7. *Kísérlet.* Annak következtében, hogy a csoportosulás nem egy már megalakult, hanem egy még alakulóban lévő egység, a kísérlet fogalmilag van kizárva.⁵⁷⁶

8. *Részesség.* A csoportosulásra való felbujtás és az ahhoz nyújtott segély a bűnrészesség általános szabályai alá esik.

9. *Az egység és többség* tekintetében ld. a materialiter befejezett zendülés kérdését tárgyaló 10. jegyzet I. pontját.

10. *A büntetés* súlyosságának bírálatát illetően utalunk az összebeszélésre vonatkozó 10. jegyzetben mondottakra.

78. § Agyonlövással végrehajtandó halál a büntetése:

1. minden zendülőnek, hacsak egyikük is erőszakot követett el az előjáró ellen, akár megsebesítette vagy megölte az előjárót, akár nem;

2. annak a zendülőnek, aki a rend és engedelmesség helyreállítására kirendelt ellenerő tagja ellen, avagy az előjáró támogatására vagy védelmére rendelt vagy kelt személy ellen testi sértést, szándékos emberölést, ennek vagy a gyilkosságnak kísérletét követte el;

3. a felbujtóknak és a vezetőknak, ha a csoportosulásban a rend és fegyelem helyreállítására kirendelt ellenerő megjelenésének időpontján túl is részt vesznek;

4. azoknak a zendülőknak, akik az ellenség elleni szolgálat megtagadásával az ily szolgálat teljesítését megghiúsítják vagy súlyos hátrányt okoznak.

Ha az 1. pontban megjelölt cselekmény a gyilkosság büntetettét is megvalósítja, e büntett tetteire és részeseire a bűnhalmazat szabályait kell alkalmazni.

A rendfokozattal bíró zendülőt úgy kell büntetni, mint a vezetőt.

A veszélyeztetési bűncselekményeknél, mint amilyen a zendülés is, a magatartások tárgyi súlya lépcsőzetesen emelkedik a jogszabályok által távoltartani szándékolt eredmény bekövetkezési valószínűségének növekedésével. Ennek folytán a körütekintő törvényhozó már eleve minősített eseteknek nyilvánítja azokat a cselekvéseket, melyek elkövetése esetén az eredmény bekövetkezésének valószínűsége különösen nagy. A mi törvényhozónk is szem előtt tartotta a tudomány által támasztott ezen követelést, és mert a zendülés tipikus megjelenési alakjában – mint tudjuk – tömegbűncselekmény, főként az olyan magatartásokat helyezte szigorúbb büntetés alá, melyek a tömeglélektan

⁵⁷⁶ Ld. EDVI ILLÉS 1909. i. m. II. 51.

tanulságai szerint vagy a *cselekvőség jellegénél* (1. és 2. pontok), vagy az *elkövető személyi minőségénél* (3. pont) fogva a tömegre *különösen* fertőző hatásúak (ld. a 77. §-hoz fűzött 3. jegyzet 9–12. bekezdéseit).⁵⁷⁷

A 78. § 1. pontja, mely egyébként a régi katonai büntető törvénykönyv 163. §-ának utánképzése, jelenlegi alakjában jogi szempontból kifogás alá esik, mert amennyire indokolt az erőszakot kifejtő egyén és az e cselekményben részes személyek halállal való büntetése, éppoly kevésbé helyeselhető törvényünk – az egyéni felelősség elvét figyelmen kívül hagyó – azon intézkedése, hogy ezt a súlyos büntetést a zendülésben közreműködő többi katonára is kiterjesztette. E tekintetben érdekes, hogy Damianitsch, az egykori nagy osztrák katonai jogász a régi katonai büntető törvénykönyv 163. §-ára vonatkozó bírálatában már több mint 70 évvel ezelőtt hangsúlyozta, hogy „...man wird die Verhängung der Todesstrafe gegen *Alle* nicht billigen können, wenn nicht nachgewiesen wird, dass die Theilnehmer schon vor der That damit einverstanden waren.”⁵⁷⁸ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy azok a körülmények, melyek a törvényhozót a jogi fikción alapuló felelősség megállapítására indították (ld. a 77. §-hoz fűzött 3. jegyzet 9. és 10. bekezdéseit), a szóban forgó törvényhelynek csakis olyan értelmezését engedik meg, mely szerint a szigorúbb büntetéssel az erőszak tetteseinek és részeseinek körén kívül álló zendülők közül kizárólag azok sújthatók, akik az erőszak kifejtése idején mint a csoport (tömeg) tagjai a tett színhelyén jelen voltak.

A kollektív felelősség abban az esetben is érvényesül, ha az erőszak csupán a *kísérlet* szakáig jutott. Ilyenkor azonban természetesen valamennyi zendülőre csak a kísérlet szabályai alkalmazhatók.

A minősített eset megvalósulása szempontjából közömbös, hogy maga az alapcselekmény (a közösen és egyetértve véghezvitt szembeszállás, illetőleg az evégből történt csoportosulás) is már az előjáró ellen irányult-e vagy sem.

Az „erőszak” fogalmának értelmezését illetően utalunk a 70. §-hoz írt 1. jegyzetben mondottakra.

A 78. § 2. pontjában meghatározott cselekményekért már csak a tettes és a bűnrészesei vonhatók felelősségre, de utóbbiak is csak a bűnrészesség általános szabályai szerint.

Bűnrészessé a dolog természeténél fogva többnyire olyan egyén fog válni, aki a 77. §-ban meghatározott bűncselekmények valamelyikének törvényes fogalma alá eső *alapcselekményben* mint tettes közreműködött. Az ily katona terhére anyagi halmazat lesz megállapítandó, vagyis bűnösnek kell őt kimondani a 77. §-ba ütköző zendülésben mint tettest, és ezzel halmazatban a 77. §-ba ütköző és a 78. § 2. pontja szerint minősülő zendülésben mint felbujtót, illetőleg bűnsegédet. A tetterség ugyanis csak abban

⁵⁷⁷ SCHULTHEISZ Emil: A magyar katonai büntetőjog rövid vázlata. In: Angyal Szeminárium Kiadványai 28. Attila Nyomda, Budapest, 1934. 14. – Ld. jelen kiadvány 363–381. oldalain.

⁵⁷⁸ DAMIANITSCH 1862. i. m. 97.

az esetben konzumálja a felbujtást, illetőleg a bűnsegélyt, ha a közreműködés különböző alakjai *egy* bűncselekménynél találkoznak össze. Itt azonban két bűncselekménnyel állunk szemben, melyeket a törvény kizárólag a 2. pontban körülírt cselekményt végrehajtó egyénre nézve foglalt egységbe.⁵⁷⁹

Az „előljáró támogatására vagy védelmére rendelt vagy kelt személy” nemcsak katona, hanem *polgári egyén* is lehet.⁵⁸⁰

A 78. § 3. pontjában említett *vezető* a zendülésben tettesi minőségben közreműködő az a katona, aki a zendülés *egész tartama alatt*, akár személyesen, akár közvetítő útján, akár tettel, akár pszichikai behatás (tanács, buzdítás stb.) segítségével, akár az összes, akár pedig egyes zendülők vonatkozásában *irányító, vezénylő, vagy intéző* magatartást fejt ki.⁵⁸¹ A szigorúbb büntetésnek azonban nézetünk szerint az is feltétele, hogy a vezető tudatában legyen magatartásának irányító stb. jellegével.⁵⁸²

A rendfokozattal bíró zendülőt a bűncselekmény véghezvitelénél általa betöltött szerep jelentőségére való tekintet nélkül a vezetőre megállapított büntetés éri (ld. a fenti § utolsó bekezdését).

A *felbujtók* közül csakis azok tekintetében vehető alkalmazásba a szigorúbb büntetés, akik a zendülés elkövetésében mint tettesek is részt vesznek, minthogy pedig a tettesség magába olvasztja az ugyanazon bűncselekmény relációjában kifejtett felbujtói tevékenységet, az ily felbujtók cselekményének jogi értékelésénél a Btk. 69. §-a nem hívható fel.

„Csoportosulás” alatt itt nem csupán a 77. §-ban ilyenként megjelölt cselekményt kell érteni, hanem a materialiter befejezett zendülés (szembeszállás) tetteseinek csoportba verődését is.

A 78. § 4. pontjában előforduló jogi fogalmak, úgymint az „ellenség elleni szolgálat” és a „súlyos hátrány”, jelentésére nézve a 222–224. oldalakon kifejtettek igazítanak el.

Mindazok ellen, akikre a fenti § halálbüntetést szab, a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül helye van rögtönítélő eljárásnak, ha a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz szükségessé (ld. az Élt. 42. §-ának 2. pontját).

⁵⁷⁹ VALTA i. m. 56. és OLSHAUSEN 1916. i. m. 547.

⁵⁸⁰ Miniszteri indokolás 44.

⁵⁸¹ VALTA i. m. 51–53., SCHLESINGER i. m. 62., FRANK 1925. i. m. 277. és KIPOURIDY i. m. 44–45.

⁵⁸² Ezzel szemben NAGLER (1927. i. m. 170.) és KIPOURIDY (i. m. 44–45.) az erre vonatkozó tudatot közömbösnek tekinti.

79. § Ha az előbbi § 1. és 2. pontjában meghatározott zendüléssel szándékos emberölés vagy kísérlete, avagy gyilkosság kísérlete is követtetett el, a hivatalvesztés is ki kell mondani; az 52. § alkalmazása esetében pedig fegyházbüntetést kell megállapítani.

80. § Halálbüntetéssel nem sújtott esetben a zendülés büntetése három évtől öt évig, súlyos esetben vagy háború idején öt évtől tíz évig terjedhető börtön.

1. A „súlyos eset” fogalmára nézve jelen törvény 53. §-a, a „háború ideje”-t illetően pedig jelen törvény 4. §-a irányadó.

2. Az ellen a zendülő ellen, aki a csoportosulásban a rend és fegyelem helyreállítására ki-rendelt ellenerő megjelenésének időpontján túl is részt vesz, valamint az ellen, aki mást zendülésre szándékosan rábír, az Élt. 42. §-ának 2. pontja szerint, a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül helye van rögtönítélő eljárásnak, ha a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tett szükségessé.

81. § Ha két katonai egyén zendülés előidézését közös egyetértéssel elhatározza, zendülésre szövetkezés miatt egy évtől három évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Az e §-ban körülírt bűncselekményre nézve az összebeszélésre vonatkozó fejtegetéseink értelemszerűen irányadók az alábbi eltérésekkel:

A szövetkezés tényálladékanak immanens eleme: a katonai szolgálati renddel való szembeszállás *előidézésének célzata*. Ebből pedig az következik, hogy a katona ily célból egymás irányában kölcsönösen megtett olyan nyilatkozatával, melyben a szembeszállás – a kijelentés címzettjével együttesen leendő – *előidőzésére* irányuló elhatározás jut kifejezésre, a tényálladék abban az esetben is megvalósulhat, ha a nyilatkozattevők a tervbe vett zendülésben nem hajlandók tettesi minőségben közreműködni.⁵⁸³ Minthogy ezek szerint elegendő, ha az érdekelt katonák egymással kizárólag felbujtói szerep betöltésében állapodnak meg, kétségtelen, hogy kettőnél több katona szövetkezése nem lesz fel-

⁵⁸³ Hogy a szövetkezésnek a tettesi minőségben való közreműködés vállalása nem fogalmi eleme, arra nézve ld. SCHÜTZE i. m. 207., Johannes STUTTE: *Complot und Bande*. Universität Jena – Dissertation, Tübingen, 1886. 15., Wilhelm KIESOW – Erich ZWIGERT: *Gesetz zum Schutze der Republik* (1922. 07. 21) – *Nebst den Ausführungsverordnungen des Reichs*. J. Bensheimer, Mannheim, 1923. 21. és LEFFMANN – SEVERING i. m. 48.

tétlenül a 77. §-ban körülírt összebeszélés törvényes fogalma alá vonható. A miniszteri indokolás ezzel ellenkező felfogása nyilván tévedésen alapszik.⁵⁸⁴

A szövetkezés a zendülés 77. §-ban meghatározott esetei, valamint a 82. §-ban körülírt felhívás mellett kisegítő jellegű deliktum.⁵⁸⁵

82. § Az a katonai egyén, aki zendülés elkövetésére felhívást intéz vagy terjeszt, ha e felhívás folytán zendülés követtetett el, mint felbujtó büntetendő.

Az eredménytelen felhívást a 35. § szerint kell büntetni.

1. *A „felhívás” jogi természete.* Az összebeszélésre vonatkozó 1. jegyzetben olvasható fejtegetéseink után nyilvánvaló, hogy a „felhívás” nemcsak materiális, hanem formális szempontból is nélkülözi az önálló (sui generis) bűncselekmény jellemvonásait, és csupán mint előkészületi cselekmény illeszkedik bele jogrendszerünkbe.

2. *Az elkövetési magatartás és az elkövetés módjai.* A felhívási tényálladékok dogmatikai elemzésével foglalkozó írók a mindennapi élet nyelvhasználatára való hivatkozással *általában* azt tanítják, hogy a felhívási bűncselekmények elkövetési magatartása sokkal szűkebben körülhatárolt fogalom, mint a felbujtás véghezviteli tevékenysége, mert míg a felbujtás megállapítása szempontjából a nyilatkozat alakjának (formájának) nincs jelentősége, addig ez a felhívásnál döntő fontossághoz jut. Egyes írók egyenesen csak a *felszólító módban* tett kijelentéseket tekintik felhívásnak, tehát már a kívánság, kérelem, óhaj vagy tanács alakjában jelentkező közléseket is kirekesztik a szóban forgó fogalmi körből.⁵⁸⁶ A többség nem megy ugyan ilyen messzire, azt azonban megköveteli, hogy már a kijelentés *alakja is félreérthetetlenül* kifejezésre juttassa a nyilatkozattevő – a bűncselekmény előidézésére irányuló – akaratát.⁵⁸⁷ Annyi mindenesetre a többségi álláspontból is következik, hogy az előidézni szándékolt bűncselekmény előnyeire való

⁵⁸⁴ Miniszteri indokolás 46.

⁵⁸⁵ Uo.

⁵⁸⁶ Walther HAEGER: Die Stellung des § 49. a) im System des Reichsstrafgesetzbuchs. G. Reimer, Berlin, 1903. 20–21. és KUHLMANN i. m. 38–40.

⁵⁸⁷ August GEYER: Philosophische Einleitung in die Rechtswissenschaften. In: Encyclopädie der Rechtswissenschaft IV. Duncker & Humblot, München-Lipcse, 1914. 1–96., Hugo HÄLSCHNER: Das Gemeine deutsche Strafrecht I. Marcus, Bonn, 1881. 407., OLSHAUSEN 1916. i. m. 236., Ernst Christian WITTE: Erörterungen über den § 49. a) des Strafgesetzbuches für das Deutsche Reich. Breslauer Genossenschafts-Buchdruckerei, Breslau, 1886. 22–23., Paul KASSEL: Die erfolglose Anstiftung. R. Noske, Borna-Lipcse, 1908. 10. és Eugen BEHGE: Die Aufforderung und das Erbieten zu einem Verbrechen nach dem Vorentwurf und Gegenentwurf verglichen mit dem geltenden Recht. R. Noske, Borna-Lipcse, 1914. 42–44.

utalással, vagy az e cselekmény elmaradásából fakadó hátrányok vázolásával, továbbá látszólagos lebeszéléssel, vagy más burkolt avagy képletes szavakba öltöztetett kijelentéssel felhívás nem követhető el.

Bármennyire tetszetősnek tűnjön ez a most ismertetett felfogás, azt a minket érdeklő bűncselekmény vonatkozásában nem tehetjük magunkévá. Kern helyesen mutatott rá többször idézett monográfiájában arra,⁵⁸⁸ hogy azon *gondolatközlési* bűncselekményeknél, melyeknél a törvényhozó nem nyilvánította a közlés egy meghatározott formáját kifejezetten a tényálladék elemévé, a súlypont éppen e bűncselekmények gondolatközlési jellegére való tekintettel *mindig* a nyilatkozat értelmén, gondolati tartalmán van, és ha ez megfelel a törvény által követelt absztrakt értelemnek, a tényálladékszerűség szempontjából teljesen közömbös, hogy a közlés mily alakban, mily szavak használatával vagy tevékenység véghezvitelével történt. Erre az okfejtésre támaszkodva megállapíthatjuk tehát, hogy ha valamely nyilatkozatban, az eset összes körülményeinek figyelembevétele alapján megállapítható objektív értelem szerint a nyilatkozattevőnek az az akaratja jut kifejezésre, hogy a címzettek zendülést vigyenek véghez, a fenti bűncselekmény elkövetési magatartása megvalósult.⁵⁸⁹

Ami most már a véghezvitel módjait illeti, ezekre nézve a tudományban teljes az egyetértés. *Communis opinio*, hogy a felhívás nemcsak élőszóban követhető el, hanem kifejező jelek használatával, továbbá írásban, nyomtatvánnyal vagy képes ábrázolattal is. Ha a nyilatkozat iratban, nyomtatványban vagy képes ábrázolatban testesül meg, a felhívás az irat stb. közszemlére kiállítása vagy terjesztése útján is történhet. A törvény az elkövetés módjai közül a terjesztést külön is kiemelte. E cselekvőség a nyilatkozatot tartalmazó irat stb. szétosztás vagy szétküldés útján mások kezére juttatásában áll.

3. *A felhívás tárgya.* A felhívás fogalma alá eső kijelentésnek a 77. §-ban körülírt három tényálladék valamelyikét kimerítő, *egyedileg* (individualiter) *meghatározott* cselekmény elkövetésére kell vonatkoznia.⁵⁹⁰ Hogy egy-egy esetben mi szükséges ezen ismerv megvalósulásához, az *ténykérdés*. Az azonban kétségtelen, hogy a tervbe vett cselekmény

⁵⁸⁸ KERN 1919. i. m. 14–15.

⁵⁸⁹ Ugyanezen a nézetén van Richard KATZENSTEIN (Der Agent Provocateur vom Standpunkt des R.St.G.Bs. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1901/1. 433., 435.) és Hermann ORTLOFF (Aufforderung und Sich-Erbieten zur Begehung eines Verbrechens und deren Annahme. Der Gerichtsaal 1905/67. 226.).

⁵⁹⁰ KATZENSTEIN i. m. 397., KOPPMANN – WEIGEL i. m. 378., ROTERMUND i. m. 263. és Helmut ENDEMANN: Hetze als Gefährdungsproblem – Eine Strafrechtliche und Kriminalpolitische Studie. J. Bensheimer, Mannheim, 1924. 20., 32.

jogi minősítésének, továbbá a véghezvitel minden részletének (az elkövetés helyének, idejének és eszközeinek) a felhívó által való megjelölése nem követelmény.

A zendülés nem veszíti el *határozott* jellegét abban az esetben sem, ha a felhívó annak véghezvitelét valamely *feltétel* bekövetkezésétől kívánja függővé tenni.

4. *A felhívás címzettjei.* A zendülés bármely fájának előidézésére irányuljon is a felhívás, ennek címzettjei nemcsak egyes egyénileg meghatározott katonák lehetnek, hanem az a meg nem határozott személyek egész csoportjához, gyülekezetéhez vagy tömegéhez is intézhető.

Amily magától értetődő – nézetünk szerint – az, amit most mondtunk, éppoly nehéz az állásfoglalás abban, az irodalomban eddig még fel nem merült kérdésben, hogy megállapítható-e a fenti bűncselekmény akkor is, ha a felhívó a zendülés tetteseinek a törvényben meghatározott minimális számánál *kevesebb* katonához intézte kijelentését.

Véleményünk szerint erre a kérdésre háromféle válasz adható.

a) Így mindenekelőtt elképzelhető egy olyan álláspont, mely szerint az imént megvont körbe tartozó esetek közül csak azok képezhetik felelősségre vonás alapját, melyekben a felhívásnak csupán egy, már elkövetés alatt álló zendüléshez való csatlakozás a tárgya, vagy amelyekben a felhívó maga is késznek nyilatkozik arra, hogy a tervbe vett zendülésben tettesi minőségben közreműködjék, és vele együtt a tettesek szükséges száma megvan. A felelősségre vonásnak ily szűk keretek közé szorítása azzal indokolható, hogy minden más esetben ahhoz, hogy a címzettek a zendülés tetteseivé váljanak, még más személyhez, illetőleg személyekhez intézendő felhívásra is feltétlenül szükség van. Márpedig arról a katonáról, aki oly nyilatkozatot tesz, mely *már eleve* további toborzó munkát feltételez, nem mondható, hogy a zendülésre irányuló felhívást befejezte, hanem legfeljebb csak hogy azt megkísérelte. A kísérlet azonban nem büntethető (ld. a 8. jegyzetet).

b) A második nézet a most leírt állásponttal szemben felhozható ellenvetésekből alakul ki, és röviden úgy konstruálható meg, hogy nem az a lényeges, hogy a felhívó kijelentése további tevékenységet feltételez-e vagy sem, hanem hogy *kinek* a tevékenységét feltételezi. Mert ha a nyilatkozattevő történetesen mindent megtett, amit a maga szempontjából a zendülés előidézése érdekében szükségesnek tart – és ez az eset forog fenn akkor, ha egy általa tettesként kiválasztott katonát bíz meg a többi közreműködő toborzásával –, magatartása pusztán kísérletnek nem minősíthető, hanem mint befejezett felhívás vonandó beszámítás alá. Más a helyzet akkor, ha a többi katona felhívására is a nyilatkozattevő vállalkozott.

c) Végül figyelemmel a szóban forgó előkészületi cselekmény absztrakt veszélyeztetési jellegére, elfogalható egy olyan álláspont is, mely az imént ismertetett megkülönböztetésre való tekintet nélkül *mindig* megelégszik egy címmel, mert egészen bizonyos, hogy a zendülés jogtárgyára nézve már *egy* katonához intézett felhívás is absztrakt veszélyt jelent.

Mi a magunk részéről ezen álláspont alapjára helyezkedünk, és még azt is közömbösnek tekintjük, hogy az, akihez a felhívás intézte, beszámítási képességgel bír-e vagy sem.⁵⁹¹

5. *Eredmény.* Ahhoz azonban, hogy a szóban forgó bűncselekmény létrejöjjön, a címzetthez intézett nyilatkozat egymagában nem elegendő, hanem szükség van még egy, az elkövetési magatartástól elkülönülő eredmény bekövetkezésére is. Ez az eredmény nem a felhívás tárgyát képező zendülés véghezvitele és nem is az e cselekmény végrehajtására irányuló elhatározás életre kelése, hanem csupán a nyilatkozat a címzett által helyes értelemben való tudomásulvétele. Ebben a lelki mozzanatban látja a felhívási bűncselekmények eredményét Schwartz és Kern is.⁵⁹² Az uralkodó felfogás már kevesebbrel is beéri, mert a bevégeztség szempontjából mindössze azt kívánja, hogy az, akihez a felhívás intézve van, a közlést érzékileg észlelje, azaz a hangokat hallja, a kifejező jeleket lássa, az írást olvassa.⁵⁹³ Ez az álláspont azonban azért nem látszik elfogadhatónak, mert mindaddig, amíg a címzett a felszólítás tartalmát nem értette meg, a zendülés jogtárgya nincs veszélyeztetve.

A szóban forgó eredmény és a felhívó tevékenysége között természetesen okozati összefüggésnek kell lennie. Ez az összefüggés hiányzik pl. abban az esetben, amikor a felhívást tartalmazó levelet a levél írójának tudta nélkül expedálták a címzetthez.

6. *Szándék.* A szándék megállapításának feltétele csupán az, hogy a felhívó tudata átfogja nyilatkozata objektív értelmét és azt, hogy kijelentését a címzettek is a helyes értelemben fogják tudomásul venni. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a képzettartalomnak már a dolus eventualist megállapító erőssége is elegendő.

7. *A felhívás és a felbujtás közti különbség.* A felhívás alanyi és tárgyi elemeinek megismerése után most már fel kell vetnünk a kérdést, hogy a felbujtás eredményétől eltekintve van-e egyáltalában különbség az e jegyzet címében említett két cselekmény között.

Az irodalom e kérdés szempontjából való áttanulmányozása során azt láttuk, hogy azok az írók, akik a felhívás címzettjei tekintetében a fenti 4. jegyzet 1. bekezdésében

⁵⁹¹ A beszámítási képesség kérdésében ugyanezen a nézeten van ANGyal Pál (Izgatás. In: A magyar büntetőjog kézikönyve 9. Athenaeum, Budapest, 1931. 25.), ORTLOFF (i. m. 235–236.), KERN (1919. i. m. 35.), FRANK (1925. i. m. 125.) és OLSHAUSEN (1916. i. m. 245.).

⁵⁹² Ernst SCHWARTZ: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich – Mit Kommentar. J. Springer, Berlin-Heidelberg, 1914. 5. és KERN 1919. i. m. 26.

⁵⁹³ WITTE i. m. 40., HAEGER i. m. 24., ORTLOFF i. m. 227., KASSEL i. m. 13., BEHGE i. m. 51–52., BINDING 1905b. i. m. 843., LISZT – SCHMIDT 1936. 805., FRANK 1925. i. m. 121. és OLSHAUSEN 1916. i. m. 237.

ismertetett álláspontunkkal azonos nézetet képviselik, nem tekintik a felbujtás fogalmi elemeként, hogy a „rábíró” nyilatkozatának meghatározott személy legyen a címzettje.⁵⁹⁴ Míg azok a jogtudósok, akik ebben az utóbb említett körülményben a felbujtás nélkülözhetetlen ismervét látják, nem tartják általában határozatlan személyekhez intézett kijelentéssel megvalósíthatónak a felhívási bűncselekményeket sem, hacsak ezekre nézve a véghezvitel nyilvánossága nem tényálladási elem.⁵⁹⁵ És lényegileg ez a helyzet a „szándék” tekintetében is, mert a felhívási deliktumoknál csak azok elégednek meg a dolus eventualissal is, akik a felbujtásnál sem ragaszkodnak a dolus directus fennforgásához.⁵⁹⁶

Az imént mondottaknak a 2. jegyzetben olvasható fejtegetéseinkkel való egybevetése azt mutatja, hogy az írók túlnyomó többsége mindössze az elkövetési tevékenységben lát eltérést. Minthogy mi még a tényálladék ezen elemének vonatkozásában is csak az egységes megoldást ismerhetjük el helyesnek (ld. a 2. jegyzetet), a fentebb körvonalazott kérdést csakis nemleges értelemben dönthetjük el.

8. *A kísérlet* a felhívás – az 1. jegyzetben említett – jogi természetére való tekintettel nem büntethető.

9. *Részesség.* A felhívásnál a részesi közreműködés lehetősége fogalmilag nincs kizárva, de az ily közreműködés büntethetőségéhez hiányzik a megfelelő jogalap. A Btk. 69. §-a értelmében ugyanis bűnrészességnek csak „a véghezvitt vagy megkísérelt” bűncselekményhez fűződő tevékenységek tekinthetők, így a felhívás, tehát egy sui generis deliktumot nem képező előkészületi cselekmény, a részességi alakzatok alapjául nem szolgálhat.

A *társtettség* megállapításának nincs akadálya. A többes tettességnek ez az esete akkor forog fenn, ha a felhívás irat stb. közszemlére kiállítása vagy terjesztése útján történt, és a felszólítást tartalmazó nyilatkozat szerzője nem azonos a személlyel, aki az e nyilatkozatot magában foglaló iratot stb. közszemlére kiállította vagy terjesztette.

⁵⁹⁴ Így többek között KASSEL (i. m. 12.), OLSHAUSEN (1916. i. m. 213., 236.) és Paul MERKEL (Anstiftung und Beihilfe. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 148–149.).

⁵⁹⁵ KUHLMANN i. m. 41. és KERN 1919. i. m. 32–33.

⁵⁹⁶ A dolus eventualist elegendőnek tartják: Adolf LOBE – Werner ROSENBERG – Ludwig EBERMAYER (Reichs-Strafgesetzbuch – Nach seinen Abänderungen durch die neueste Gesetzgebung. W. de Gruyter, Berlin, 1922. 2.), FINGER (1904. i. m. 346.), Friedrich WACHENFELD (Lehrbuch des deutschen Strafrechts. C. H. Becksche, München, 1914. 206.) és KERN (1919. i. m. 43.); ezzel szemben dolus directust kívánnak: KOPPMANN – WEIGEL (i. m. 379.), WITTE (i. m. 24.), KATZENSTEIN (i. m. 435.), ORTLOFF (i. m. 234.), KASSEL (i. m. 22–23.), KUHLMANN (i. m. 67.) és OLSHAUSEN (1916. i. m. 236–237.).

10. *Egység és többség.* A felhívás tényálladékát meghatározó fenti törvényhely a lex specialis viszonyában áll a jelen törvény 35. §-ában, valamint a Btk. 171. §-ában körülírt cselekményekre vonatkozó, generális jellegű büntető rendelkezésekkel.

A többség szempontjából mindig a célba vett zendülés többsége az irányadó. Ha tehát a felhívás a 77. §-ban körülírt valamely tényálladékot kimerítő több olyan cselekményre irányult, melyek véghezvitelük esetén egymással halmazatban álltak volna, a felhívóval szemben is a halmazat szabályait kell alkalmazni.⁵⁹⁷

11. *Büntetés.*

I. A 82. § (1) bekezdése szerint abban az esetben, ha a „felhívás folytán zendülés követtetett el”, a felhívó *mint* felbújtó büntetendő. E rendelkezés alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a véghezvitt zendüléssel okozati összefüggésben lévő felhívás nem esik a felbújtás fogalma alá, vagyis, ha a felszólítás nem szolgált a tettesek elhatározására determináló okul, hanem csupán megerősítette a már meglévő elhatározást, vagy bár determináló hatást gyakorolt, de a zendülés elkövetői a beszámítási képesség hiánya vagy más bűnösséget kizáró ok következtében nem voltak felelősségre vonhatók.

II. Az eredménytelen felhívás a fenti szakaszban megjelölt 35. § értelmében a kísérlet szabályai (tehát a Btk. 66. és jelen törvény 33. §-a) szerint büntetendő.

Az „eredménytelen” kitétel a törvény nem az 5. jegyzetben említett tényálladékszerű eredmény hiányára utal, hanem arra, hogy a felhívás tárgyává tett zendülést nem vitték véghez, vagy ha a zendülés elkövetett is, e cselekmény és a felhívó nyilatkozata között hiányzik az okozati összefüggés.

III. Ha a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz szükségessé, a rögtönbíráskodás előzetes kihirdetése nélkül helye van rögtönítélő eljárásnak az I. alatt említett felhívás esetében, valamint az eredménytelen felhívás azon esetében, amikor a nyilatkozat a kedélyekben a szolgálatra veszélyes hangulatot vagy az ellenállásra hajlandóságot idézett elő (ld. az Élt. 42. §-ának 2. pontját).

⁵⁹⁷ Ld. OLSHAUSEN 1916. i. m. 414.

83. § Az a katonai egyén, aki olyan időben vesz hitelt érdemlő tudomást arról, hogy zendülés elkövetése céloztatik, amidőn annak megakadályozása még lehetséges és arról a felsőbbbségnek, mihelyt teheti, jelentést nem tesz vagy a zendülést más módon megakadályozni tőle telhetően nem törekszik, egy hónaptól egy évig terjedhető fogházzal büntetendő. A büntetés három évig terjedhető fogház, ha a tettesnek rendfokozata van, vagy ha a cselekményt háború idején követték el. A cselekmény akkor is büntetendő, ha gondatlanságból követték el.

1. *A feljelentés, illetőleg megakadályozásra törekvés köteleességének előfeltételei*, hogy a katoná:

- a) zendülés elkövetésének célbavételéről
- b) hitelt érdemlő tudomást szerezzen, és pedig
- c) oly időben, mikor a célba vett cselekmény megakadályozása még lehetséges.

ad a) A zendülés célba vételének ismervét minden olyan magatartás megvalósítja, mely nyomán, az azt kifejtő egyén(-ek) céljának megfelelően, a zendülés törvényes fogalma alá eső valamely (további) cselekmény véghezvitele várható. Hogy a *kifejtett* magatartás büntetendő-e vagy sem, az teljesen közömbös, de nincs jelentősége annak sem, ha az már maga is zendülést képez. A címben jelzett köteleesség alapjául tehát a büntetendő cselekmények közül nemcsak a 81. §-ban körülírt szövetkezés és a 82. §-ban meghatározott felhívás szolgál, hanem a zendüléssé nyilvánított összebeszélés és csoportosulás, valamint a már véghezvitt szembeszállás minden olyan esete is, melynek folytatásától alaposan tartani lehet.⁵⁹⁸

A feljelentésre, illetőleg megakadályozásra *a beszámíthatatlan* egyének imént említett cselekvősegei is köteleznek.⁵⁹⁹

ad b) Hitelt érdemlő tudomásszerzés akkor forog fenn, amikor valaki olyan adat alapján értesül a zendülés elkövetésének célbavételéről, illetőleg olyan forrásból meríti az erre vonatkozó tudomását, mely *nézete szerint* megbízható, így a célbavétel előtte

⁵⁹⁸ Ugyanezen a véleményen van a feljelentési köteleesség kérdésével foglalkozó írók közül többek között: ANGYAL (1930. i. m. 29–30.), Ernst BLUME (Tatbestandskomplemente. In: Strafrechtliche Abhandlungen 73. Schletter, Breslau, 1906. 21.), FINGER (1910. i. m. II. 509.), FRANK (1925. i. m. 315.) és OLSHAUSEN (1916. i. m. 643.); ezzel szemben Robert HESS (Die strafbare Unterlassung der Anzeige nach § 139. des Strafgesetzbuchs. Schletter, Breslau, 1892. 16., 20.), valamint August PLAGGE (Unterlassene Verhinderung von Verbrechen. W. F. Kästner, Göttingen, 1896. 12.) szerint a feljelentési köteleesség csak büntetés alá *nem eső* cselekményekre szorítkozik.

⁵⁹⁹ Ezt az álláspontot képviseli HESS (i. m. 20., 41.), LEFFMANN – SEVERING (i. m. 55.) és KANTOROWICZ (i. m. 175–178.), míg az írók többsége, így Binding, Liszt, Lilienthal, Kohler, Frank, Heimberger, Kern, Schmidt, Ebermayer és Olshausen a célbavétel fogalmát kimerítő magatartás alanyának beszámíthatatlanságához feljelentési köteleességet kizáró hatályt fűznek.

komolynak, a tervbe vett cselekmény véghezvitele pedig ehhez képest valószínűnek, vagy legalábbis lehetségesnek tűnik fel.

A hitelt érdemlőség kérdését tehát a mulasztó szempontjából kell megítélni.⁶⁰⁰

ad c) A harmadik előfeltétel már csak *objektív* mérték alkalmazása útján dönthető el. Itt a tettes felfogása, meggyőződése, hite vagy nézete figyelmen kívül marad. Az a katona tehát, aki abban a meggyőződésben követi el a mulasztást, hogy a célba vett zendülés megakadályozása már nem lehetséges, csak akkor mentesül a felelősségre vonás alól, ha ez a lehetőség *valóban* ki volt zárva.⁶⁰¹

2. *A feljelentés és a megakadályozásra törekvés kötelességének alternativitása és az alternativitás korlátai.* Az a katona, akire nézve az előző jegyzetben említett előfeltételek fennállnak, arra van kötelezve, hogy a zendülés elkövetésének célbavételéről jelentést tegyen, *vagy* pedig a tervbe vett cselekmény más módon való megakadályozására törekedjék. A törvény *szavai szerint* a tudomásszerző katona belátásától függ, hogy e két, vagylagosan megállapított kötelesség közül melyiket teljesítse. Ez persze gyakorlati kihatásában annyit jelentene, hogy az a katona is büntetlen marad, aki az adott esetben a szóban forgó két út közül szándékosan azt választja, mely már eleve eredménytelennek mutatkozik. Úgy véljük, nem igényel bővebb indokolást, hogy a 83. §-ban meghatározott tényálladék ilyenén értelmezése, mely mellett – mint látjuk – az e tényálladék alapját képező törvényi parancsnak az a katona is eleget tesz, aki az elhárítani szándékolt bűncselekmény véghezvitelét egyenesen tudatosan előmozdítja – teljességgel elfogadhatatlan. A szóban forgó jogszabály célja tehát az ismertetett alternativitás korlátok közé szorítását követeli. És ez a korlát abban áll, hogy az illető katonának csak akkor van választási szabadsága, amikor mindkét út egyaránt sikerrel kecsegtet.

3. *A szóban forgó alternatív kötelességek alanyai.* A jelentéstételre, illetőleg a megakadályozás más módon való törekvésére a zendülés célbavételének fogalma alá eső magatartásban közreműködő egyének körén *kívül* álló *minden katona* kötelezve van. Nem képeznek tehát kivételt azok a személyek sem, akik mint például a feljelentés tárgyául szolgáló bűncselekmény tetteseinek vagy részeseinek hozzátartozói, a Kbp. értelmében a tanúzás kötelessége alól mentesek.

⁶⁰⁰ Így ANGAL (1930. i. m. 23.), FRANZ LISZT (Lehrbuch des deutschen Strafrechts. J. Guttentag, Berlin, 1891. 620.), BINDING (1905b. i. m. 675.), HESS (i. m. 27.), BLUME (i. m. 23.), OLSHAUSEN (1916. i. m. 644.) és LEFFMANN – SEVERING (i. m. 55.), míg PLAGGE (i. m. 15.) az objektív felfogás képviselője.

⁶⁰¹ Ezt az álláspontot képviseli az előző lábjegyzetben felsorolt valamennyi író, ideértve Plaggét is.

Ha a zendülés elkövetésének célbavételéről többen értesülnek, a jelentéstétel, illetőleg a megakadályozás kötelessége az *összes* tudomásszerzőt terheli. Az egyik feljelentése tehát a többi kötelességét nem szünteti meg.⁶⁰²

4. *A kötelességteljesítés időpontja.* Az időpontra nézve a „mihelyt teheti” szavak igazítanak el, melyek helyes értelmezés szerint nemcsak a jelentéstételre, hanem a más módon való megakadályozásra is vonatkoznak.⁶⁰³ E szavak nem hagynak kétséget a tekintetben, hogy a tudomást szerző katonának a kötelességteljesítés lehetőségének pillanatában nyomban cselekednie kell. Ez a lehetőség különböző okokból, így pl. az illető katona bizonyos betegsége, a vele szemben alkalmazott ellenállhatatlan erő, stb. folytán ki lehet zárva.⁶⁰⁴ A pusztán személyes veszélyt előidéző körülmények azonban a cselekvési szabadság akadályaként még akkor sem tekinthetők, ha kimerítik a Btk. 77. §-ában körülírt fenyegetés fogalmát, vagy más oly alakban jelentkeznek, melyhez bűnösséget kizáró hatály fűződik, mert jogszabályaink a katonától az e minőségben rá háruló kötelességek – az önfeláldozásig menő – teljesítését követelik.⁶⁰⁵

5. *A feljelentés címzettje.* A jelentés a *felsőbbségnek* teendő. Felsőbbség alatt azokat a parancsnokságokat és hatóságokat értjük, ahová a katona az érvényben lévő jogszabályaink szerint a katonai bűncselekményt elkövető egyének elleni feljelentéseit intézheti. Ezek a parancsnokságok, illetőleg hatóságok a tudomásszerző katona előjáró parancsnoksága, s kivételes esetekben, úgymint szabadság alatt vagy sürgősség esetén a gyanúsított közvetlen előjáró parancsnoksága, a legközelebbi katonai helyi hatóság és a rendőri (közbiztonság) hatóság (ld. a Kbp. 128. §-át és a „D-11.” jelzetű szolgálati könyv 1. §-át).

6. *A feljelentés alakja és tartalma.* A feljelentés alakszerűséghez nincs kötve, így az nemcsak írásban, hanem előszóban is előterjeszthető. Tartalmi tekintetben pedig a törvény mindössze annyit ír elő, hogy a feljelentést „arról” kell tenni, hogy zendülés elkövetése céloztatik. Ezt a most idézett kitételt, figyelemmel a szóban forgó büntető rendelkezés céljára, úgy kell értelmezni, hogy a feljelentésnek az illető katona tudomására jutott adatok közül csak azokat *kell* tartalmaznia, melyek a felsőbbség által való ismerete

⁶⁰² Ld. a Kúriának az 1921:III. tc. 3. §-ára vonatkozó 1876/1935. számú határozatát (Jogi Hírlap 1935/40.).

⁶⁰³ Ezt az értelmezést támasztja alá a régi katonai büntető törvénykönyvnek a fenti § megalkotásánál mintául szolgált 165. §-a is.

⁶⁰⁴ Ld. ANGYAL Pál: Az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. t-c. In.: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Athenaeum, Budapest, 1928. 70–71.

⁶⁰⁵ Ld. a 135–136. oldalakon kifejtetteket is.

a tervbe vett zendülés megakadályozása szempontjából szükséges. A bűncselekményt tervező egyéneket tehát nem kell minden esetben megjelölni, a feljelentő kilétének fel-fedése pedig mindig mellőzhető.⁶⁰⁶

7. *A megakadályozásra törekvés.* A jelentéstétellel – mint láttuk – teljesen egyenlő értékű, ha a katona a zendülés más módon való megakadályozására „tőle telhetően” törekszik. Attól a katonától tehát, aki nem a feljelentés útját választja, azt követeli a törvény, hogy a megakadályozás céljának elérése érdekében minden erejét, ügyességét és leleménysé-
ségét latba vesse, s minden lehetőséget kihasználjon. Ebből az is következik, hogy az igénybe vett elhárítási, illetőleg megakadályozási eszközök vagy módok bebizonyult alkalmatlansága mindig újabb és újabb eszközök vagy módok alkalmazására kötelez.

8. *A tényálladék megvalósulásának különböző módjai, valamint a szándék és a gondatlanság.* Az előrebecsátottak után megállapíthatjuk, hogy az a katona, akire nézve az 1. jegyzetben részletezett előfeltételek fennforognak, nem csupán abban az esetben való-sítja meg a fenti §-ban körülírt bűncselekmény tényálladékát, ha teljes passzivitásban marad, hanem akkor is, ha:

- a) a sikerrel kecsegtető út helyett a várható bűncselekmény megakadályozására ab-szolúte alkalmatlan utat választja, vagy
- b) nem a kötelességteljesítés lehetőségének pillanatában cselekszik, vagy
- c) a különböző parancsnokságok, illetőleg hatóságok közül annál tesz feljelentést, melytől a zendülés megakadályozása egyáltalában nem remélhető, vagy
- d) nem terjeszkedik ki feljelentésében az általa ismert és a megakadályozás szem-pontjából nélkülözhetetlen adatokra, vagy végül
- e) nem követ el a második alternatíva esetén minden „tőle telhetőt”.

Ha a teljes passzivitás, illetőleg az a)–e) alatti magatartások valamelyike tudatosan történt, szándék, ha pedig az csupán a kellő gondosság vagy elővigyázat hiányára vezet-hető vissza, culpa forog fenn.

9. *A büntethetőségnek nem feltétele* a célba vett zendülés elkövetése. A mulasztó felelős-ségre vonása tehát abban az esetben is be fog következni, ha pl. a szövetkezésben, össze-beszélésben vagy csoportosulásban részt vevő egyének utóbb tervük keresztülvitelétől önként elálltak.

⁶⁰⁶ ANGYAL 1928a. i. m. 30., HESS i. m. 21., PLAGGE i. m. 17., FRANK 1925. i. m. 315. és OLSHAUSEN 1916. i. m. 646.

10. *A kísérlet* a bűncselekmény tiszta mulasztási jellegére való figyelemmel fogalmilag van kizárva.

11. *Egység és többség.* Azzal a katonával szemben, aki szolgálati funkciójánál fogva katonai bűncselekmények vagy bizonyos személyek bűncselekményei megakadályozására egyébként is kötelezve van, aki tehát, mint például az előljáró vagy az őr, mulasztásával nem csupán a fenti §-ban körülírt bűncselekmény, hanem egyidejűleg valamely más (pl. a 102., vagy 106. §-ban, avagy a 133. § 8. pontjában meghatározott) deliktum tényálladékát is kimeríti, a bűnhalmazat szabályait kell alkalmazni.⁶⁰⁷

84. § Ha a zendülés csupán összebeszélésben áll, büntethetősége mindazokra nézve megszűnik, akik a cselekményt felfedezése előtt még oly időben feljelentik, amikorra minden káros következmény elhárítható. Ezt a rendelkezést a 81. § esetében is megfelelően alkalmazni kell.

1. A most idézett § büntetlenséget biztosít az összebeszélésben (77. §) és a zendülésre szövetkezésben (81. §) részt vevő egyének közül annak, aki:

a) a szervezkedést *feljenti*, feltéve, hogy ez

b) a cselekmény *felfedezése előtt* és

c) még *oly időben* történik, mikor *minden káros következmény elhárítható.*

ad a) Törvényünk kizárólag a feljelentéshez fűz büntethetőséget megszüntető hatályt, így az összebeszélésben vagy szövetkezésben részt vevő azon katona, aki a feljelentést mellőzi, még abban az esetben sem mentesülhet a felelősségre vonás alól, ha a további közreműködéstől önként elállt, vagy a szóban forgó bűncselekmények fejleményeit önként megakadályozta, illetőleg az azokból támadható káros következményeket elhárította.⁶⁰⁸

Hogy a feljelentést hol kell tenni, arra nézve a fenti törvényhely nem intézkedik. Nézetünk szerint azonban itt is csak a 83. §-ban említett *felsőbbség* jöhet szóba. Felsőbbségen a 33. §-hoz írt 5. jegyzetben megjelölt parancsnokságok és hatóságok értendők.

A feljelentés alakszerűséghez nincs kötve, így az nemcsak írásban, hanem élőszóban is előterjeszthető. Tartalmi tekintetben pedig az szükséges, hogy a katona az általa ismert mindazon adatot közölje, mely a káros következmények elhárítását lehetővé teszi.⁶⁰⁹ Lényeges adatok elhallgatása tehát egyértelmű a feljelentés mellőzésével.

⁶⁰⁷ Ld. miniszteri indoklás 48.

⁶⁰⁸ KOPPMANN – WEIGEL i. m. 387. és OLSHAUSEN 1916. i. m. 248.

⁶⁰⁹ LEFFMANN – SEVERING i. m. 58.

ad b) A cselekmény felfedezettnek akkor tekintendő, ha arról a szervezkedésben részt vevő katonák körén kívül álló oly egyén szerez tudomást, kinél a fennforgó körülményekre való tekintettel számítani lehet arra, hogy feljelentést tesz vagy a további fejlemények megakadályozása iránt intézkedik. Ebből az álláspontunkból folyóan tévesnek kell nyilvánítanunk a német bírói gyakorlatban több ízben kifejezésre jutott azon jogi felfogást, mely szerint felfedezésről csak abban az esetben lehet szó, ha a tudomásszerző személy hatósági jellegénél vagy szolgálati funkciójánál fogva bűncselekmények megakadályozására hivatott.⁶¹⁰

A felfedezést tárgyi értelemben kell venni.⁶¹¹ A feljelentő meggyőződése tehát figyelmen kívül marad, így az a katona, aki abban a hitben tesz a valójában már felfedezett összebeszélésről, illetőleg szövetkezésről feljelentést, hogy az még felfedezve nincs, elesik a büntetlenség kedvezményétől. Az a feljelentő viszont, aki tévedésből abban a meggyőződésben volt, hogy az általa feljelentett szervezkedés már fel van fedezve, büntetlen marad.

ad c) A harmadik feltételt is objektív szempontok alapján kell eldönteni.

Ha a feljelentés tárgyi megítélés szerint még oly időben történt, mikor minden káros következmény elhárítható, a feljelentő még abban az esetben sem lesz büntethető, ha a többség az elhárítás céljaira szükséges tevékenységet nem fejtette ki, vagy ha ebbéli tevékenysége valamely okból nem vezetett sikerre.⁶¹²

2. A feljelentés *indítóokának* nincs jogi jelentősége. A büntetlenség szempontjából ezek szerint teljesen közömbös, hogy az illető katonát a megbánás, a büntetéstől való félelem, a tettestársak elleni bosszú vagy más érzelm indította-e a feljelentésre.

3. A feljelentés *személyes büntethetőséget megszüntető ok*, mely ennél fogva az összebeszélést, illetőleg szövetkezést nem fosztja meg bűncselekményi jellegétől, és az e cselekményekben közreműködő többi egyén felelősségre vonását nem akadályozza.

⁶¹⁰ Ld. OLSHAUSEN 1916. i. m. 190.

⁶¹¹ ANGAL 1920. i. m. 267. és FRANK 1925. i. m. 94.

⁶¹² KOPPMANN – WEIGEL i. m. 398., M. E. MAYER 1907a. i. m. II. 107. és LEFFMANN – SEVERING i. m. 58.

85. § Azt a katonai egyént, aki katonai egyének közt általában a katonai fegyelmet megbontani, az előjárói tekintélyt aláásni, a katonai hivatást lealacsonyítani, a katonai szolgálat iránt ellenszenvet avagy a szolgálati rendelkezések vagy szolgálati viszonyok iránt elégtelenséget szítani törekszik, bujtogatás miatt öt évig terjedhető börtönnel kell büntetni.

Ugyanígy kell büntetni azt a katonai egyént, aki ugyanily egyének közt leendő terjesztés céljából bujtogató tartalmú sajtóterméket, iratot vagy képes ábrázolatot, tartalmukat ismerve készletben tart.

A „katonai jogrend” érzelmi alapjának büntetőjogi védelme

A külső világ folyton hat ránk a maga ingereivel, ezek pedig a legkülönbözőbb szemléleteket támasztják és képzeteket idézik fel. A szemlélet és képzet tárgyaival szemben énünk mindig nyomban állást foglal,⁶¹³ amennyiben értékeli, osztályozza s minősíti azokat és ennek megfelelően lelkünkben szeretet, félelem, undor, irtózat stb. támad irántuk.⁶¹⁴ Tudatállapotunknak az élményekre vonatkozó ez a visszahatása az *érzelem*.⁶¹⁵

Minthogy ránk nézve minden lelki tapasztalásnak érzelmi következményei vannak,⁶¹⁶ csak egészen természetes, hogy nincs katona, kire a katonai életviszonyok ne lennének érzelmi hatással. A katonai életviszonyokból folyó érdekek, továbbá ezen életviszonyok szinte áttekinthetetlen sokaságú tartalmi elemei tehát, így a személyek, kikkel a katona ebbéli minőségében vonatkozásba jut, az e személyek által betöltött különböző funkciók, a katonai intézmények és berendezkedések, az élelmezés és egyéb ellátás, a katonai kötelességeket megállapító jogszabályok által tiltott vagy parancsolt tevékenységek, stb. mind-mind érzelmi benyomást gyakorolnak a katonákra.

Az érzésszerű folyamatok természetesen rendkívül bonyolultak lehetnek, és mind erősség, mind pedig összetétel s minőség szempontjából csodálatosan gazdag válto-

⁶¹³ Ludwig MISCH: Der strafrechtliche Schutz der Gefühle. In: Strafrechtliche Abhandlungen 133. Schletter, Breslau, 1911. 9. és Theodor AHRENS: Der strafrechtliche Schutz des religiösen Gefühls im geltenden Recht, im Vor-Entwurf und im Gegen-Entwurf. In: Strafrechtliche Abhandlungen 159. Schletter, Breslau, 1912. 4.

⁶¹⁴ IRK Albert: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája. Dunántúl, Pécs, 1926. 44–46., KORNIS Gyula: A pszichológia és logika elemei középiskolások számára. Franklin, Budapest, 1926. 77. és Theodor LIPPS: Vom Fühlen, Wollen und Denken – Versuch einer Theorie des Willens. Schriften der Gesellschaft für Psychologische Forschung 13–14. J. A. Barth, Lipcse, 1926. 8.

⁶¹⁵ Wilhelm WUNDT: Grundzüge der physiologischen Psychologie II. Engelmann, Lipcse, 1910. 366–367.

⁶¹⁶ STAUD Miklós: Az izgatásról. Jogállam 1922/6. 169.

zatúak.⁶¹⁷ Ezt az utóbbi körülményt sokszor már az *azonos* élmény által *különböző* személyek lelkében felidézett érzelmeknél is észlelhetjük, ami annak a mélyreható különbségnek a következménye, mely az emberek közt műveltségük, neveltetésük, szellemi képességük, vérmérsékletük, velük született hajlamaik és általában lelki alkatuk tekintetében mutatkozik.⁶¹⁸ A megbeszélés tárgyává tett kérdés szempontjából főleg az azonos élmény által különböző személyekben felkeltett érzelmek közti *minőségi* különbség jelentős. De még ennél a lélektani megfigyelésnél sem kell soká időznünk, mert úgy véljük, hogy a mondottak megvilágítására teljesen elegendő, ha példaképpen egyfelől arra az esetre utalunk, mikor a teljesítendő konkrét szolgálat az egyik katonában rokonszenvet, a másikban ellenszenvet, a harmadikban félelmet ébreszt, másfelől pedig arra, mikor valamely előjáró iránt négy alárendeltje közül az egyik tiszteletet, a másik szeretetet, a harmadik gyűlöletet, a negyedik pedig megvetést érez. Talán felesleges is említenünk, hogy az imént mondottak nem merítik ki mindazokat az érzelmeket, melyeket valamely teljesítendő szolgálat a katonákban életre kelthet, illetőleg, amelyekkel az alárendelt előjárója iránt viseltethet. Ily kimerítő felsorolás azonban nem is volna lehetséges, mert nyelvünkben nem találjuk meg minden érzelm elnevezését, sőt még a névvel jelölt, tehát a példaképpen említett érzelmek is csak tipikus alakok, melyeknek számtalan meg nem nevezhető árnyalatuk van.⁶¹⁹ De minket nem is az érdekel, hogy az élmények hányféle érzelm előidézésére alkalmasak, hanem az a felhozott példák segítségével is megállapítható körülmény, hogy a katonai életviszonyok által felgerjesztett összes érzelm voltaképpen két csoportra osztható: az ezen életviszonyokra vonatkozó *kedvező* (pozitív) és *kedvezőtlen* (negatív) érzelmek csoportjára. Bármily sokfélék és bármily változatos minőségűek legyenek is tehát a szóban forgó benyomások hatása alatt keletkezett érzelmek, ezek között nem fog akadni egyetlenegy olyan sem, amely e két kategória valamelyikébe ne lenne besorolható.

Ez a felosztás már elárulja nekünk, hogy az érzelmek jogi szempontból jelentősek. De hogy jelentőségük valójában miben áll, azt csak akkor tudjuk meg, ha figyelmünket kiterjesztjük arra a szoros összefüggésre, mely az érzelmi és akarati szellemi funkció közt megállapítható.

A lélektan tanítása szerint ugyanis az ember szellemi életének mindhárom megnyilvánulása, vagyis az értelmi, érzelmi és akarati szellemi funkció egészen sajátos belső

⁶¹⁷ STAUD i. m. 169–170., Wilhelm SCHUPPE: Grundzüge der Ethik und Rechtsphilosophie – Das metaphysische Motiv und die Geschichte der Philosophie im Umrisse. Müller, Saarbrücken, 1881. 19., WUNDT 1910. i. m. 320–321. és Gustav STÖRRING: Psychologie des menschlichen Gefühlslebens. Cohen, Bonn, 1916. 45.

⁶¹⁸ SCHUPPE i. m. 79–80.

⁶¹⁹ KORNIS 1926. i. m. 90.

kapcsolatban áll egymással,⁶²⁰ mert mint ahogy az érzelem a szemléletek és képzetek, azonképpen az akarat mindig az érzelmek közvetlen folytatásaként jelentkezik.⁶²¹ Az akaratnak az érzelmekkel való ez a függőségi viszonya pedig azt jelenti, hogy *minden akaratlagos magatartásnak érzelmek a közvetlen rugói*.⁶²² Ezek tehát azok a hajtóerők, melyek az embert „valamely öntudatosan kitűzött cél vagy célok megvalósítására, s evégből valamely cselekmény közvetlen véghezvitelének elhatározására bírják.”⁶²³

A kifejtettekből immár látjuk, hogy az érzelmek motiváló ereje nélkül bűncselekmények sem jöhetnek létre.

Az ezek után felmerülő azon kérdésre, melyek hát azok az érzelmek, melyekből a fegyelmet, vagyis a katonai életviszonyoknak jogilag szabályozott rendjét sértő vagy veszélyeztető cselekmények fakadnak, a válasz egy pillanatig sem lehet kétséges, mert az érzelmek fentebb olvasható csoportosítása után egészen bizonyos, hogy e cselekmények tekintetében csakis a szóban forgó életviszonyok által felkeltett *kedvezőtlen* (negatív) érzelmek juthatnak döntő szerephez.

Azt persze, hogy mely érzelem fog cselekményben végződni és hogy ez a hatás mikor fog bekövetkezni, előre megmondani nem tudjuk. Lehet, hogy az illető érzelem nyomban cselekvésre indító aktuális motívummá válik, lehet, hogy csak előkészíti egy későbbi cselekvés számára a „lélek útjait”,⁶²⁴ és előfordulhat az is, hogy minden következmény nélkül enyészik el. De ha az érzelmi folyamatok sokszor külső hatás nélkül zajlanak is le, nem szabad felednünk, amit Wundt mond, hogy tudniillik „alle, selbst die verhältnismässig indifferenten Gefühle enthalten in irgendeinem Grade ein Streben oder Widerstreben, mag dasselbe auch nur ganz allgemein auf die Erhaltung oder Beseitigung des bestehenden Gemütszustandes gerichtet sein”.⁶²⁵ Így tehát minden érzelem *legalábbis potenciális* motívum.⁶²⁶ És ez feljogosít minket annak a megállapítására, hogy abban a katonában, kire a katonai életviszonyok kedvezőtlen érzelmi hatást gyakorolnak, *általában* már megvan a *készség*, a *hajlandóság* a fegyelemellenes cselekmények elkövetésére. Az ily katonák lelke tehát már telítve van olyan gyújtóanyaggal, mely a legcsekélyebb külső behatásra könnyen katonai bűncselekményben robbanhat ki.

⁶²⁰ VARGHA Ferenc: Az izgatás pszichológiája – Különnyomat a Magyar Jogi Szemle I. évf. 2–5. számából. Globus, Budapest, 1920. 136., Hermann LOTZE: Mikrokosmos – Ideen zur Naturgeschichte und Geschichte der Menschheit I. Hirzel, Lipcse, 1880. 199. és SCHUPPE i. m. 16–17.

⁶²¹ SCHUPPE i. m. 17.

⁶²² Wilhelm WUNDT: Grundriss der Psychologie. Engelmann, Lipcse, 1911. 222–223. és uő.: Ethik III. F. Enke, Stuttgart, 1912. 7–8., 11–12., 93.

⁶²³ FINKEY 1910. i. m. 6–7.

⁶²⁴ STAUD i. m. 247.

⁶²⁵ WUNDT 1911. i. m. 221.

⁶²⁶ WUNDT 1912. i. m. 12.

A most mondottakból dialektikus határozottsággal következik, hogy a katonai hivatásbeli és álláskötelességek teljesítésére hajlamos lelkiállapotot viszont a katonai életviszonyok által felkeltett *kedvező* (pozitív) érzelmek jellemzik. Ezek az érzelmek képezik tehát a legerősebb biztosítékot arra nézve, hogy a katonák katonai bűncselekmények elkövetésétől tartózkodni fognak és ezért bennük kell látnunk a *katonai jogrend érzelmi alapját*.

Mindezek után már magától értetődik, hogy a katonai jogrend szempontjából az a kívánatos, hogy a katonák lelkében lehetőleg ne támadjanak kedvezőtlen érzelmek. Ennek elérése végett a törvényhozónak is el kell követnie mindent, ami egyáltalán hatalmában áll. Nem szabad tehát visszariadnia a büntetőjog fegyvereinek alkalmazásától sem. Kérdés azonban, miben állhat az állam büntetőhatalmának eredménnyel kecsegtető beavatkozása a szóban forgó vonatkozásban.

Azzal már eleve tisztában kell lennünk, hogy az érzelmek láthatatlan birodalma a természeti törvények uralma alatt áll,⁶²⁷ így az érzelmek keletkezése s eltűnése merőben független az érzelem alanyának akaratától.⁶²⁸ Senkit sem érhet tehát büntetés alakjába öltöztetett szemrehányás azért, mert a katonai életviszonyokra (bizonyíthatólag) kedvezőtlen érzelmekkel reagált. De ily szemrehányás egyébként is céltalan volna, mert a mondottakból következtethetően semminemű irányban sem befolyásolhatná a katonák jövőbeli érzelmi visszahatását.

Ebből azt látjuk, hogy maga az érzelmi reakció hatalmi beavatkozással nem szabályozható, és hogy a büntetőjog teljes tehetetlenségre volna kárhoztatva, ha az ember csak mint a lelki hatások szenvedő alanya juthatna szerephez.

Ámde minden ember a többiekkel szemben, mint az ezeket környező és érzelmeket ébresztő külső világ része jelentkezik, és mint ilyen – miként azt már tudjuk –, személyével s magatartásával egyaránt másokban érzelmeket éleszthet fel és tarthat ébren. Az emberi magatartások pedig már lehetőséget szolgáltatnak arra, hogy az állam bizonyos feltételek fennforgása esetén ellenük, ha kell, a büntetőjog fegyvereit mozgósítsa. Így tehát semmi akadálya nincs annak, hogy a katonai életviszonyokra vonatkozó kedvezőtlen érzelmek – a katonák lelkében való – felkeltésére törekvés, illetőleg az ily érzelmi hatás előidézésére alkalmas tevékenységek szándékos kifejtése büntetés terhével eltiltassék, és ezzel a katonák szellemi fertőzése, lélekrontása és erkölcsi megmértelvezése ellen a lehetőséghez képest gát emeltessek.

Törvényhozónk az e tekintetben rá háruló feladatot az Átv. 6. §-ának, továbbá jelen törvény 107. §-a 3. pontjának és a fenti rendelkezés megalkotásával oldotta meg. Hogy ezen utóbbi rendelkezés valóban a *katonai jogrend érzelmi alapjának mint jogtárgynak*

⁶²⁷ SCHUPPE i. m. 126.

⁶²⁸ SCHUPPE i. m. 77. és AHRENS i. m. 9–10.

oltalmazására van hivatva, azt – nézetünk szerint – már a bűncselekmény körülírása is mutatja, de emellett szól a deliktum elnevezése is. A „bujtogatás” szó ugyanis úgy a közfelfogásban kialakult értelme, mint pedig nyelvtani jelentése szerint a legkülönbözőbb érzelmek felkeltésének megjelölésére szolgáló „izgatás” szinonimája.⁶²⁹ Végül igazolja álláspontunk helyességét a törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás azon kijelentése is, hogy a bujtogatás „nem a zendülésre vagy más meghatározott bűncselekményre lazításban áll, hanem általában a fegyelmetlenség és az elégtelenség, illetőleg az antimilitarista érzület szításában.”⁶³⁰

A 85. § (1) bekezdéséhez

1. *A célzat.* A bujtogatás mint jogellenességi típus sajátos jogi karakterét a célzat adja meg, mert csak ezáltal nyernek a katonai életviszonyokra vonatkozó kedvezőtlen érzelmek előidézésére alkalmas nyilatkozatok bujtogatási színezetet. De ez az alanyi jogellenességi elem annyiban is jelentős, hogy alapulvételével a bujtogatási cselekmények voltaképpen három, lépcsőzetesen súlyosbodó cselekménycsoportba foglalhatók.

a) Az első csoportot azok a nyilatkozatok alkotják, melyekkel a tettes csupán bizonyos *képzeteket*, éspedig olyan képzeteket igyekszik a katonák tudatvilágában támasztani, melyek *feltétlenül* kedvezőtlen érzelmi melódiát váltanak ki: „*az előjárói tekintély aláásására, vagy a katonai hivatás lealacsonyítására törekvés.*”

b) A második csoportba már azok a nyilatkozatok tartoznak, melyeket a nyilatkozattevő egyenesen abból a célból tesz, hogy a katonákban kedvezőtlen *ézelmeket* fakasszon: „*a katonai szolgálat iránti ellenszenv, avagy a szolgálati rendelkezések vagy szolgálati viszonyok iránti elégtelenség szítására törekvés.*”

c) Végül a harmadik csoportot olyan – ugyancsak kedvezőtlen érzelmek felkeltésére irányuló – nyilatkozatok képezik, melyek megtételénél a bujtogató előtt az a további cél is lebeg, hogy a címzettek a szóban forgó ézelmek hatása alatt *fegyelemellenes cselekményekre* ragadtassák magukat: „*a katonai fegyelem megbontására törekvés.*”

ad a) Előjárói tekintély alatt a törvény nem az előjáró személyes tekintélyét, hanem magának az előjárói funkciónak a tekintélyét érti.⁶³¹ Az a katona tehát, aki az előjárói tekintély aláásását, azaz csorbítását veszi célba, a szóban forgó funkciót igyekszik mások előtt nevetségesnek, értéktelennek, hátrányosnak, hiábavalónak, károsnak, feleslegesnek vagy céltalannak feltüntetni.

⁶²⁹ CZUCZOR – FOGARASI 1862. i. m. 834. és GOMBOCZ Zoltán – MELICH János: Magyar etymologiai szótár I. MTA, Budapest, 1914. 450.

⁶³⁰ Miniszteri indokolás 42.

⁶³¹ Ld. BALÁS P. Elemér: Schultheisz Emil: Zendülés és bujtogatás – A katonai büntetőtörvénykönyv magyarázata II. kötet 2. füzet. Jogállam 1937/7-8. 303–304.

A *katonai hivatás* a hadsereg mint összességre háruló feladatokat jelenti. Ezek a belső rend és biztonság fenntartása, valamint az ország határainak megvédése.⁶³² A katonai hivatás lealacsonyítására törekvő egyént a most említett feladatok lekicsinylésének vagy leértékelésének mint eredménynek a képzele vezetői cselekvőségében.

ad b) Katonai szolgálaton a katona hivatásbeli és álláskötelességei,⁶³³ *szolgálati rendelkezéseken* pedig a törvények és rendeletek, továbbá a szolgálati szabályzatok és utasítások – a katonai szolgálatot szabályozó – normái, valamint az előljáró szolgálati parancsai értendők. Míg a *szolgálati viszonyok* fogalma alá a katonának a katonai szervekkel, intézményekkel, berendezkedésekkel, személyekkel és tárgyakkal való összes hivatásbeli vonatkozásai esnek. Idetartozik pl. a függőségi és bajtársi viszony, a katonák elhelyezése, étellemezése és egyéb ellátása.

A katonai szolgálatra vonatkozó kedvezőtlen érzelmek közül *kizárólag az ellenszenv*, a szolgálati rendelkezésekre és a szolgálati viszonyokra vonatkozó negatív érzelmek közül pedig *csakis az elégtelenség* az, melynek előidézésére való törekvés büntetés alá esik. Ez azonban helyes értelmezés mellett nem vezethet az imént említett érzelmekénél *nagyobb erősségű, így veszélyesebb* negatív érzelmek felkeltésére törekvés büntetlenségére. A megvetés, gyűlölet, vagy ellenségeskedés felébresztésének célbavétele tehát ugyancsak az e jegyzetben tárgyalt tényálladási elemet valósítja meg.

Tájékoztatásul még meg kell említenünk azt is, hogy bujtogatás nemcsak akkor forog fenn, ha a tettes kijelentését a katonai szolgálatra, szolgálati rendelkezésekre, vagy szolgálati viszonyokra *általában* vonatkoztatja, hanem akkor is, ha egy-egy *konkrét* hivatásbeli kötelességet, szolgálati rendelkezést vagy vonatkozást választ támadása célpontjául (tehát mondjuk, csupán a reggeli csuklógyakorlat iránt kíván ellenszenvet ébresztetni).

ad c) A fentebb harmadik helyen említett cselekménycsoportnál már teljesen közböbs, hogy a bujtogató mely ponton támadja meg a katonai életviszonyokat, és hogy mily minőségű kedvezőtlen érzelem előidézésére törekszik.

A célzatra nézve a m. kir. legfelsőbb honvéd törvényszék 1932. év március hó 18-án P. II. 319/31. szám alatt kelt ítéletében azt az elvi álláspontot foglalta el, hogy megállapításához teljesen elegendő, hogy a vádlott *belássa, tudja*, miképp kijelentései *alkalmasak* arra, miszerint a védett intézményt „...a jelen lévő katonai egyének lelkében ellenszenvessé teszi.” Ez a jogi felfogás azóta az elsőfokú honvéd bíróságok gyakorlatában is állandósult és magáévá tette azt Jilly is.⁶³⁴ Mi a magunk részéről nagy tekintélyű legfelsőbb bíróságunk szóban forgó állásfoglalását nem fogadhatjuk el, mert elfogadása esetén tulajdonképpen kirekesztenénk a célzatot a tényálladási elemek köréből, és a dolus eventualist tekintenénk a büntetendőség alanyi feltételéül, márpedig a fenti

⁶³² Szolg. Szab. I. rész 2. pontja.

⁶³³ Szolg. Szab. I. rész 59. pontja.

⁶³⁴ JILLY i. m. 85.

törvényhely világos szövegezése nem hagyhat kétséget a tekintetben, hogy a bujtogató tényálladéka csakis akkor létesül, ha a tettes cselekvőségének irányát egyenesen a törvényben részletezett eredményképzetek valamelyike szabta meg.

2. Az *elkövetési magatartás*. Elkövetési magatartássá csak olyan nyilatkozat válhat, mely a törvényben meghatározott célok valamelyikének elérésére alkalmas.⁶³⁵

Az alkalmasság kérdését a jogalkalmazó csak az adott eset összes körülményeinek gondos mérlegelése alapján állapíthatja meg.⁶³⁶ Így tekintettel kell lennie *többek között* a közlés *formájára* (vagyis a használt szavakra, illetőleg a véghezvitt tevékenységre), a *hangletésre*⁶³⁷, a címzettek *gondolkozásának és érületének irányára*,⁶³⁸ intelligenciájára, polgári foglalkozására, előéletére és katonai minősítésére, arra a *befolyásra*, melyet a tettes egyébként a címzettekre gyakorol, a *helyre*, ahol, az *időre*, amikor és a *katonai helyzetre*, amelyben a cselekmény lejátszódott és a nyilatkozatot *megelőző eseményekre*. A közlés alakjának figyelembevételénél azonban sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy a többször említett lélektani hatások nemcsak a katonai életviszonyokat lekicsinylő, becsmerlő, gúnyoló, gyalázó stb. kifejezés használatával vagy tevékenység kifejtésével ébreszthetők, hanem olyan, valódi jelentésükre, szellemükre nézve romboló jellegű közlésekkel is, melyek *szó szerinti* értelmüket tekintve ezekre az életviszonyokra vonatkozóan dicséretet, dicsőítést vagy magasztalást fejeznek ki.⁶³⁹ Sőt az ügyes bujtogató többnyire éppen ily burkolt alakba öltözteti nyilatkozatát, hogy ezáltal orvul, alattomban mérgezhessen meg kiszemelt áldozatainak lelkét.

Az elkövetési magatartás *való* tények közlése által is létrejöhet, mert az ilyen tények „egyoldalú, rosszhiszemű, vagy tudatosan helytelen beállítása, rikító kiemelése az ellenszenv, a megvetés, a gyűlölet felkeltésére minden másnál alkalmasabb.”⁶⁴⁰

Az e jegyzetben mondottaknak a célzatra vonatkozó előbbi fejtegetéseinkkel való egybevetése alapján megállapíthatjuk, hogy a felmerülő gyakorlati esetekben a jogalkalmazónak mindenekelőtt azt kell vizsgálnia, hogy a nyilatkozat az elkövetési magatartás fogalmát betölti-e, azaz hogy általa a törvényben meghatározott célok vagy ezek valamelyike elérhetőnek látszik-e, és csak ha ezt igenlően döntötte el, kell felderítenie azt, hogy a tettes valóban a szóba jövő célból tette-e kijelentését.

⁶³⁵ KOPPMANN – WEIGEL i. m. 387. és M. E. MAYER 1907a. i. m. II. 107.

⁶³⁶ Ld. JACOB PICARD: Die friedengefährdende Klassenverhetzung. Frensdorf, Berlin, 1914. 16.

⁶³⁷ ANGYAL 1931b. i. m. 46.

⁶³⁸ Ld. HELLER Erik: Községi képviselőtestületi tag által a képviselőtestületi ülésen egy indítvány bírálataképpen tett ez a kijelentés: „Ez azért van, hogy az urak élhessenek”, nem meríti ki az osztály elleni izgatás tényálladékát. Bjt. 1923/2.

⁶³⁹ STAUD i. m. 309.

⁶⁴⁰ Ld. a m. kir. Kúria határozatát a „Büntetőjogi döntvénytár” 16. kötet 122. oldalán.

Az elkövetési magatartás fogalmának megvilágítására álljanak itt a bírói gyakorlatban előfordult következő esetek:

Elítéltetett az,

- aki szigorú készülségi szolgálatban arról való beszélgetés közben, hogy a készülség oka az utcai tüntetés, és hogy esetleg fegyverhasználatra is sor kerülhet, bajtársai előtt azt a kijelentést tette: „én sok lyukat fúrnék a levegőbe, mert mit tudom én, nem az apám vagy testvérem harcol-e a tömegben a kenyérért”;
- aki azt mondta, hogy „a katonaságnál kevés a zsold, rossz a koszt és sok a munka”;
- aki több fiatal, egészségügyi szolgálatot teljesítő rendfokozat nélküli egyén előtt olyan kijelentést tett, hogy „a katonai rangot azoknak adják, akik otthon kanászok és béresek voltak, s akiket a polgári életben le sem köpne”, továbbá, hogy a címzettek „nem is katonák, hanem munkások és trógerék, akikkel előljáróik rosszul bánnak, és mint olcsó munkaerőt kihasználják”;
- aki azt a nyilatkozatot tette, hogy „a távbeszélő századnál olyan munkát végeztetnek az emberrel, mint a gályarabokkal, ezek után ne csodálkozzanak, ha az emberből lázító lesz”;
- aki három, vele együtt fegyelmi fogságban lévő bajtársa előtt a szolgálati viszonyokról történt beszélgetés során azt mondotta: „mind bolond az, aki ma bevonul”;
- aki több katona előtt úgy nyilatkozott, hogy „nincs szükség a tisztekre, azok úgysem dolgoznak.”

És mint alkalmas példát idézzük Merezhkovsky „I. Sándor” című regényében szereplő Besztusev hadnagy alárendeltjeihez intézett következő szavait: „Euer Dienst ist heute viel zu schwer: ihr werdet tyrannisiert, geprügelt und malträtirt. Den Drill haben die Vorgesetzten eigens dazu erfunden, um euch zu peinigen.”⁶⁴¹

3. *Az elkövetés eszközei és módjai.* A bujtogatás nemcsak élőszóban követhető el, hanem kifejezési jelek használatával, továbbá írásban, nyomtatvánnyal vagy képes ábrázolattal is. Ha a nyilatkozat iratban, nyomtatványban vagy képes ábrázolatban testesül meg, a bujtogatás az irat stb. közszemlére kiállítása vagy terjesztése útján is történhet.

4. *A bujtogatás címzettjei.* A bujtogatás címzettjei csak katonák lehetnek. Az azonban már közömbös, hogy ezek a tettesével azonos rendfokozatban vannak-e vagy sem, hogy ugyanahhoz, vagy különböző katonai kötelekekhez vagy fegyvernemekhez tartoznak-e,⁶⁴² és hogy beszámítási képességgel bírnak-e vagy sem. De nincs jelentősége annak sem, ha már telítve vannak azokkal a kedvezőtlen érzelmekkel, melyek felkeltésére a nyilatkozat

⁶⁴¹ Dmitry Sergeyevich MEREZHKOVSKY: Auf dem Wege nach Emmaus. R. Piper, München, 1919.

⁶⁴² KOPPMANN – WEIGEL i. m. 388.

irányul, mert a bujtogató kijelentés megerősítheti a szóban forgó érzelmeket, és ezzel fokozhatja a meglévő veszélyt.⁶⁴³

Ami most már a címzettek – a tényálladék megvalósulásához szükséges – *számát* illeti, meg kell jegyeznünk, hogy bár a törvény „katonai egyének”-ről beszél, tehát a többes számot használja, mégis minthogy tulajdonképpen csupán kísérletet képező cselekményeket nyilvánított bujtogatássá, kétségtelen, hogy teljesen elegendő, ha a tettes *egy* katonához intézi nyilatkozatát, feltéve, hogy ekkor már meg van benne a szándék arra, hogy legalább még egy katonára ily lelki behatást gyakoroljon. Csak a szándékra vonatkozó ezzel a kijelentéssel való kiegészítés után tekinthető helytállónak a miniszteri indokolásban olvasható az a megállapítás, hogy „a bujtogató létesüléséhez elégséges, ha a tettes csak egy katonai egyénre igyekszik hatni a kérdéses célzattal.”⁶⁴⁴

5. *Befejezés.* Abból, hogy a törvény csupa olyan magatartást büntet befejezett bujtogató gyanánt, mely belső természetére nézve kísérleti cselekmény, az is következik, hogy a bujtogató abban a pillanatban már be is van fejezve, mielőtt a tettes nyilatkozatát megtette, illetőleg a bujtogató tartalmú iratot, nyomtatványt vagy képes ábrázolatot a törvényben meghatározott valamely célból birtokából kiadta (pl. a levelet expediálta, avagy a nyomtatványt vagy képes ábrázolatot mások által hozzáférhető helyre kitette, kifüggesztette vagy felragasztotta).⁶⁴⁵ A bevégzettség szempontjából tehát nemcsak az közömbös, hogy az előidézni szándékolt lélektani hatás bekövetkezett-e vagy sem, hanem még az is, hogy a címzettek a nyilatkozatról tudomást szereztek-e vagy sem.

6. *A kísérlet lehetősége* az előző jegyzetben mondottakra való figyelemmel már fogalmilag van kizárva.

7. *A bűnrészesség* a bujtogató mindegyik fajánál előfordulhat és az általános szabályok alá esik.

8. *Egység és többség.*

I. A tényálladék többszöri megvalósításának természetes vagy folytonlagos egységbe olvadását nem akadályozza az a körülmény, hogy a tényálladékot gyors egymásutánban kimerítő nyilatkozatok mindegyike más-más bujtogatói cél megvalósítására irányul.

⁶⁴³ Ld. a kir. Kúria határozatát a Bjt. LXXVI. kötet 14. oldalán.

⁶⁴⁴ Miniszteri indoklás 49.

⁶⁴⁵ Willi LORSCH: Angegriffene, Destinäre und Gedankenträger bei der Beleidigung. Heydt, Hanau, 1904. 53.

II. Abban az esetben, ha a bujtogató minőségű nyilatkozat a bujtogatásától eltérő jogtárgyat sértő vagy veszélyeztető deliktum törvényes fogalma alá is esik, a halmazat szabályait kell alkalmazni. Így pl. a bujtogatással eszmei halmazatban függelemsértés is megállapítandó olyankor, amikor a bujtogató az előjárói tekintély aláásása céljából egy *meghatározott* előjárót hátrányosan jellemez.

III. Egy konkrét katonai bűncselekmény elkövetésére való hajlandóság előidézésére irányuló bujtogatás az e katonai bűncselekményre felbujtás mellett csupán kisegítő jellegű deliktum. Ha tehát pl. egy katona az őrszolgálatra kirendelt egyének közt a teljesítendő őrszolgálat iránt ellenszenvet törekszik szítani, majd az erre vonatkozó kijelentése után rövid idő múlva a címzetteket őrszolgálati bűncselekmény véghezvitelére bírta rá, terhére kizárólag az ezen utóbbi bűncselekményre való felbujtás lesz megállapítható. Más a helyzet akkor, ha a tettes a bujtogató nyilatkozat elhangzása után, a címzettek közül csak egyes általa kiválasztott egyéneket bírt rá az őrszolgálati köteleességsértésre. Ilyenkor a halmazat szabályainak alkalmazása elkerülhetetlen.

IV. Végül még hangsúlyozzuk, hogy a fenti törvényhely az Átv. 6. §-ának a katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő és a m. kir. csendőrség, illetőleg ezek szolgálati fegyelme elleni izgatást és az e cselekmény minősített eseteit meghatározó rendelkezéseivel szemben *lex specialist* képez.

9. *Büntetés.* A bujtogatásnak az 1. jegyzetben említett három, lépcsőzetesen súlyosbodó cselekménykategóriája egy háromrétű, fokozatosan növekedő büntetési skálát tett volna szükségessé. Törvényünk azonban a szóban forgó cselekmények közt mutatkozó súlykülönbséget figyelmen kívül hagyva, a bujtogatásra egységesen öt évig terjedhető börtönbüntetést állapított meg.

Ha a fegyelmet sértő büntettek elharapódtak, már béke idején is kihirdethető bujtogatás miatt a rögtönítélő eljárás (ld. az Élt. 44. §-át).

A 85. § (2) bekezdéséhez

1. A gondolatközlési bűncselekményeknél mindazok a magatartások, melyek a fenti 5. jegyzetben említett cselekvési mozzanatokat megelőzik (tehát pl. a közlemény megszövegezése, tollbamondása vagy legépelése, a képes ábrázolat elkészítése, az irat borítékolása, a levél megcímezése stb.) csupán előkészületi cselekmények. Törvényünk az uralkodó büntetőjogi elvekre való figyelemmel a bujtogatás előkészületi cselekményeit büntetlenül hagyta, azon egy eset kivételével, mikor a katona „ugyanily egyének közt leendő terjesztés céljából bujtogató tartalmú sajtóterméket, iratot vagy képes ábrázolatot, tartalmukat ismerve készletben tart.”

2. A most idézett rendelkezésnél a legszembetűnőbb, hogy a sajtótermék stb. *tartalmának ismerete* kifejezett tényálladási elemként szerepel. A törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás szerint ennek az a magyarázata, hogy csak így vehető eleje annak, hogy „esetleges bűnesetbe ártatlanul belekevert emberek is e büntető rendelkezés súlya alá vonassanak.”⁶⁴⁶ Ez az aggály azonban kellő indokul nem fogadható el, mert azok a bűncselekmények, melyeknél a gondatlanságból való elkövetésről külön említés téve nincs, csakis szándékosan valósíthatók meg (ld. a jelen törvény 37. §-át is), a szándéknak pedig éppen a tényálladék tárgyi ismérveit kimerítő tényköörülményekre vonatkozó tudat a leglényegesebb eleme.

Ilyen körülmények között tehát a tartalom ismeretének külön kiemelése merőben felesleges volt.

3. Ugyanakkor azonban, mikor a törvény az egyik vonatkozásban többet mondott a kelletténél, más vonatkozásban szükségvának bizonyult, amennyiben a készletben tartás *céljául* egyszerűen a *terjesztést jelölte meg*, holott a szóban forgó tényálladék – a 85. § bekezdéseinek egymással való szoros belső összefüggése alapján megállapítható – helyes értelme szerint a készletben tartás is csak akkor büntethető, ha az az (1) bekezdésben részletezett jellegzetes bujtogatási *célok* valamelyikének *elérésére irányuló* terjesztés végett történik.

4. *Bujtogató tartalmúnak* azt a sajtóterméket, iratot vagy képes ábrázolatot kell tekinteni, mely az (1) bekezdésben meghatározott célok megvalósítására alkalmas nyilatkozatot foglal magában.

5. *A kísérlet* nem büntethető (ld. az összebeszélésre vonatkozó 7. jegyzetben mondottakat).

6. A szóban forgó bűncselekménynek formai szempontból sui generis jellegre való figyelemmel (ld. az összebeszéléssel kapcsolatban írt 1. jegyzetet), a készletben tartásra *felbujtás* és az ahhoz nyújtott *segély* a bűnrészesség általános szabályai alá esik.

7. *A terjesztés megkezdése* esetén az (1) bekezdésben körülírt cselekmény konzumálja a készletben tartást.

⁶⁴⁶ Miniszteri indokolás 49.

8. Törvényünk a materialiter csupán előkészületi cselekményt képező, szóban forgó bűncselekményt ugyancsak öt évig terjedhető börtönbüntetéssel sújtja. Erre a szigorú intézkedésre is vonatkoztatnunk kell azokat a bíráló megjegyzéseinket, melyeket az összebeszéléshez fűzött 10. jegyzetben tettünk.

A rögtönítélő eljárás tekintetében a fenti 9. jegyzetben mondottak irányadók.

III. FEJEZET

*Katonai őr elleni büntettek és vétségek**

1. *Az őrszolgálat célja.* Az őr funkció a köztudatban mindig a *rend* fogalmával van összefüggésben. Általános nézet, hogy minden őr, bármilyenről legyen is szó, a rend egy bizonyos életkörben való fenntartására, biztosítására van hivatva, és ez általában így is van. Az erdőőr az erdő rendjét, a mezőőr a mező rendjét, a vadőr a vadállomány rendjét oltalmazza, stb. Kézenfekvő tehát a feltevés, hogy a katonai őr szolgálatának sem lehet más célja, mint a rend biztosítása. Hogy ez a feltevés mennyiben helytálló, azt persze csak a különböző katonai szolgálati szabályzatok és utasítások átnézése alapján dönthetjük el. Ahhoz azonban, hogy ez az átnézés eredménnyel járjon, előbb magának a rendnek a fogalmával kell tisztába jönnünk.

Rendről akkor beszélünk, amikor a természet, a társadalom és az állam, egyszóval a világ különféle alkotó elemei, azaz a különböző lények, erők és dolgok *meghatározott* helyükön vannak és *kijelölt* funkciójukat végzik.⁶⁴⁷ Helyesen állapítja meg Angyal, hogy fogalmi nézőszögből közömbös, vajon a helyet és a funkciót az embertől független tényező, vagy maga az ember határozza-e meg vagy jelöli ki.⁶⁴⁸

Most tehát már birtokában vagyunk azon ismereteknek, melyek segítségével vizsgálat alá vehetjük a katonai őröknek (ideértve az őrszolgálatban állónak *tekintendő* egyéneket is) a szolgálati könyvekben megállapított rendeltetését.⁶⁴⁹

Itt van mindjárt a fogolyőr. Ennek arra kell ügyelnie, hogy a fogoly meg ne szökjön, és hogy egyéb tekintetben is olyan magatartást tanúsítson, amelyet a rá vonatkozó jogszabályok előírnak. Az olvasó bizonyára igazat fog nekünk adni abban, hogy ha valaki a rendfenntartó funkciót példával akarná megvilágítani, keresve sem találhatna a fogoly-

⁶⁴⁷ ANGYAL 1928b. i. m. 19., CONCHA Győző: A rendőrség természete és állása szabad államban. In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből XII. 6. MTA, Budapest, 1901. 3. és TOMCSÁNYI Móric: Rendészet, közigazgatás, bírói jogvédelem. In: Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből III. 7. MTA, Budapest, 1929. 1.

⁶⁴⁸ ANGYAL 1928b. i. m.

⁶⁴⁹ Az őrszolgálatban állónak *tekintendő* katonai egyének ugyanis szintén a katonai őr büntetőjogi fogalma alá esnek (ld. a 86. §-hoz fűzött 1. jegyzetet is).

* Magánkiadás, Budapest, 1942.

őri teendőnél alkalmasabbat. És nem ugyancsak a rend biztosításának célját szolgálja-e az államjavak őrkíséretére alkalmazott katoná, kinek arról kell gondoskodnia, hogy a szállítmány hiánytalanul jusson el rendeltetési helyére, vagy az államvagyon oltalmazására kirendelt őr, kinek arra kell vigyáznia, hogy az őrizetére bízott vagyontárgyakban senki kárt ne tegyen, és hogy azokat senki helyükről el ne mozdítsa. A Szolg. Szab. I. rész 456. pontja alapján kiküldött járőröknek a felhívott jogszabályhely kifejezett rendelkezése szerint is „azon kell őrködniük, hogy a honvédség egyénei a közrendet ne zavarják.” A szállás- (tábor-) öröknek az 1939. évi „E-1.” jelzetű Harcászati Szabályzat (továbbiakban: H. Sz.) II. rész. 19. §-ából kitűnően a szállás (tábor) rendjét kell biztosítaniuk. Nem is folytatjuk tovább a felsorolást, mert minél tovább lapozunk a szolgálati könyvekben, annál jobban nő azon örök és őrszolgálatban állónak tekintendő egyének száma, kik mind-mind a rend fenntartására vannak kötelezve, és annál világosabbá válik, hogy csupán *kivételt* képeznek az olyan örök és őrszolgálatban állónak tekintendő egyének, akik funkciója nem a rend biztosításában áll. Ezek a kivételek a díszőrök, ha nem szolgálnak egyszersmind biztonságu is,⁶⁵⁰ valamint egyes egészen különleges jelentőségű szolgálatot (pl. hírforgalmi szolgálatot) ellátó egyének,⁶⁵¹ akiket a szolgálati utasítások azért sorolnak az őrszolgálatban állónak tekintendő személyek közé, hogy éppen szolgálatuknak a rend fenntartására hivatott örökével és őrszolgálatban állónak tekintendő egyénekével egyenlő fontosságára való figyelemmel, az örrel azonos büntetőjogi védelemben részesüljenek és büntetőjogi felelősség alá kerüljenek.

Az előadottak után megállapíthatjuk, hogy a katonai őrszolgálatnak⁶⁵² *általában* csakugyan a *rendfenntartás a célja*.

A kodifikációnál követendő elvek alapján a törvényhozónak is az őrszolgálat tipikus fajtát kellett irányadónak tekintenie az örre vonatkozó büntetőjogi rendelkezések megalkotásakor. Ha tehát az őr elleni bűncselekmények meghatározását nyújtó rendelkezések helyes jelentését megakarjuk ismerni, a rend biztosítására kötelezett katonai örök szolgálatával kell foglalkoznunk. Ennek a szolgálatnak a természetét és sajátosságait kell tüzetesen tanulmányoznunk.

A mindennapi beszéd, a közönséges nyelvhasználat a rendfenntartás céljából kifejtett minden magatartást rendőri teendőnek nevez.⁶⁵³ A jogtudományban ellenben

⁶⁵⁰ Ld. a Szolg. Szab. I. rész 384. pontjának (2) bekezdését.

⁶⁵¹ Ld. a H. Sz. II. rész 56. pontjának (1) bekezdését és az „E-15.” jelzetű Híradó Utasítás 2. füzetének 394. pontját.

⁶⁵² „Őrszolgálaton” könyvünk mindazon helyein, ahol az az őrszolgálatban állónak tekintendő egyének szolgálatával szembeállítva nincs, ezt a most említett szolgálatot is; „örön”, illetőleg „katonai örön” pedig megfelelő szembeállítás hiányában az őrszolgálatban állónak tekintendő egyéneket is érteni kell, ami a 649. lábjegyzetben mondottak után már nem szorul magyarázatra.

⁶⁵³ Richard THOMA: Der Polizeibefehl im Badischen Recht – Dargestellt auf rechtsvergleichender Grundlage. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1906. 3.

O. Mayer álláspontja jutott uralomra, mely szerint valamely tevékenység rendőri jellegét a cél magában véve nem adhatja meg, hanem csak *a cél és az eszköz együttesen*, és ehhez képest rendőrinek a rend fenntartására szolgáló azt a működést lehet csak tekinteni, mely szükség esetén az egyéni szabadság *kényszerhatalommal* való korlátozásában nyilvánulhat meg.⁶⁵⁴ A politika tudományának magyar nagymestere, Concha is hangsúlyozta ismeretes akadémiai székfoglaló előadásában, hogy „a rendőrség természetét nem lehet csak céljából, eszközeinek teljes mellőzésével meghatározni.”⁶⁵⁵ Minthogy a katonai örök – amint arra egyébként a későbbiek során még külön is ki fogunk térni – tág kényszerintézkedési jogkörrel vannak felruházva, egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy közülük mindazok szolgálata, akik a rend fenntartására vannak hivatva, jogi szempontból is *rendőri szolgálat*.

Egészen különös, hogy a katonai jogi irodalomban ezzel a megállapítással alig találkozunk. Mindössze Rissom, a kiváló német katonai büntetőjogász és két doktorandusz, a német Moebius és a svájci Meiss vallottak ugyanilyen felfogást, anélkül azonban, hogy azt meg is indokolták volna.⁶⁵⁶

Már a katonai örök különböző konkrét rendeltetésének fejtegetéseink elején olvasható mutatóvénysorozata is elárulja, amit külön is ki kell emelnünk, hogy a katonai életviszonyok jogilag szabályozott rendjének, az ún. *katonai rendnek* a biztosítása *kizárólag a katonai* rendőri szolgálatra tartozik. Az e szolgálat teljesítésére hivatott személyek természetesen nem merülnek ki az örökben. Ezeken kívül még más katonai funkcionáriusok is végeznek rendészeti teendőket, így pl. az előjárók,⁶⁵⁷ az ügyeleti közegek stb., annyi azonban bizonyos, hogy a szóban forgó szolgálatnak az örök a legfontosabb tényezői.

A katonai rend fenntartásának a katonai rendőri szolgálat kizárólagos hatáskörébe utalásából következik, hogy a hadsereg kezében lévő rendőri hatalom nemcsak befelé, a hadsereg tagjaival szemben érvényesül, hanem kifelé is, amennyiben a katonai rend ellen kívülről intézett, vagyis a polgári egyénektől eredő támadások ellen is a katonai

⁶⁵⁴ THOMA i. m. 3–4. és Eberhart FALCK: Polizeibegriff und Polizeigedanke im heutigen deutschen Staat. M. Dittert, Dresden, 1935. 20.

⁶⁵⁵ CONCHA i. m. 29.

⁶⁵⁶ RISSOM 1906. i. m. 46., Walter MOEBIUS: Die polizeilichen Aufgaben der bewaffneten Macht. R. Noske, Bornha-Lipce, 1914. 30–31. és Hans MEISS: Die Stellung der Wachen im schweizerischen Militärstrafrecht, unter Berücksichtigung fremder Rechte, insbesondere des Deutschen. Leemann, Zürich, 1919. 11. (Meg kell jegyeznünk, hogy Meiss műve az egyetlen monográfia a világirodalomban, amely az öre vonatkozó büntetőjogi rendelkezések feldolgozását tartalmazza. Minthogy azonban a szerző kezdő jogásként vállalkozott a nagy feladatra, munkájában nem sok figyelemre méltó gondolatot találunk.)

⁶⁵⁷ SCHULTHEISZ Emil: Gyanúsított igazolási kötelezettsége följebbvalójával szemben. Magyar Katonai Szemle 1940/1. 782–785. – Ld. jelen kiadvány 397–400 oldalain.

rendőri szolgálatot ellátó egyének alkotják a vértet.⁶⁵⁸ Jól mondja Moebius: „Um Angriffe auf das Militär oder militärisches Eigentum abzuwehren, um Beeinträchtigungen seiner dienstlichen Tätigkeit zu beseitigen, bedarf das Heer nicht der bürgerlichen Polizei.”⁶⁵⁹

A mondottakból azonban tévedés lenne arra következtetni, hogy a katonai örök csak katonai érdekű rendőri működést fejtenek ki. A Szolg. Szab. I. rész 438. pontja értelmében ugyanis „minden őrségnek kötelessége, hogy amennyiben saját feladatának csorbítása nélkül lehetséges, a törvényes rend és közbiztonság⁶⁶⁰ ellen elkövetett bűntetendő cselekmények megakadályozásában legközelebbi környezetében közreműköd-jék.” A Szolg. Szab. I. rész 456. pontjának (5) bekezdése szerint abban az esetben, „ha valamely közbiztonsági közeg a járőrtől karhatalmi segítséget kér, vonakodás nélkül meg kell adnia”, a Szolg. Szab. I. rész 386. pontjának (3) bekezdéséből kitűnőleg pedig a katonai örök polgári célú rendőri szolgálatra is igénybe vehetők. Végül van a katonai öröknek olyan kategóriája is, melynek elsősorban, sőt olyan is, melynek kizárólag az ily szolgálat a hivatása. Előbbire a csendőrség, az utóbbira a képviselőházi őrség szolgál példával.⁶⁶¹

2. *Az őrszolgálati feladatok.* Most már tudjuk ugyan, hogy az őrszolgálatnak általában a rendfenntartás a célja, de arról még nem adtak az eddigi fejtegetések tájékoztatást, hogy miben is állnak az ebből a célból alkalmazott örök feladatai, mert nem szabad szem előtt téveszteni, hogy a rendőri cél és a rendőri feladat nem azonos egymással.⁶⁶² A feladat azt a magatartást jelenti, mely által a cél elérhető, az tehát voltaképpen a közvetlen eszköz viszonyában áll a rendfenntartással mint céllal. A félreértések elkerülése végett hangsúlyoznunk kell, hogy a rendőri jog művelőinek többsége a most említett körülmény ellenére sem vonja a feladatot a rendőri eszköz megjelölés alá, hanem e kettőben egymástól differenciált fogalmat lát, és eszközön maguknak a rendőri *feladatoknak az eszközeit* érti, vagyis azokat az intézkedéseket, melyek alkalmazásba vétele útján a kérdéses feladatok az adott esetben megvalósíthatók. Ehhez a szóhasználatához igazodunk mi is, és ilyen értelemben beszéltünk már az előző pontban is a rendőri eszközökről.

⁶⁵⁸ MOEBIUS i. m. 31.

⁶⁵⁹ Uo.

⁶⁶⁰ A rend fogalma voltaképpen a közbiztonságot is felöleli.

⁶⁶¹ Ld. a képviselőházi őrség szervezeti utasításának 3. §-át.

⁶⁶² FALCK i. m. 29.

A rendőri tudomány szerint a rendőri működés a következő feladatokra tagozódik:⁶⁶³

a) Egy meghatározott terület (hely), illetőleg az azon lejátsszódó események és előforduló jelenségek *szemmel tartása, megfigyelése* abból a célból, hogy mindaz, amiből az általános tapasztalat szerint könnyen *rendellenesség*⁶⁶⁴ támadhat, idejében észrevehető legyen;

b) a megfigyelés eredményeképpen észlelt körülmények alapján a *rendellenesség elhárítása*;

c) a netán bekövetkezett *rendellenesség megszüntetése*; és végül

d) a *rendellenesség okának felderítése*; és ha a rendellenesség *bűncselekmény*, ennek *kinyomozása*, a tettesek, s részesek *megállapítása, üldözése és kézre kerítése*; valamint a bűnvádi eljárás sikeres lefolytatásához szükséges *bizonyítékok beszerzése*.⁶⁶⁵

Az a) és b) alatti tevékenység együttesen *megelőző*, a c) alatti *mentő*, a d) alatti pedig *felderítő rendészet* néven ismeretes.

A megelőző és a mentő rendészeti teendők a rendfenntartásra hivatott minden katonai őr rendes feladatai, ellenben a felderítő rendészeti tevékenység már csak a csendőrnél és a határőrizeti szolgálatban közreműködő honvéd egyéneknél tekinthető ily feladatnak, mert a többi, minket érdeklő katonai őr szerfelett ritkán és ekkor is csupán nagyon szűk keretek között végez felderítő rendészeti funkciót. A Szolg. Szab. I. rész pl. mindössze két ily irányú rendelkezést tartalmaz, mégpedig a 440. pontjában és 512. pontjának (3) bekezdésében. Az előbbi szabályzathely szerint abban az esetben, „ha az őrség közvetlen közelében lövés, robbanás stb. hallatszik, ezek okának felderítésére [...] járőröket kell kiküldeni”, az 512. pont (3) bekezdése értelmében pedig akkor, „ha a késedelemből sürgős veszély származhat, a katonai őrszolgálatban álló egyének menekülő büntetések üldözése közben elfogásuk végett házkutatást végezhetnek, ha ennek a hiva-

⁶⁶³ A feladatok kérdéséhez ld. THOMA i. m. 30–33., Friedrich KITZINGER: Die Verhinderung strafbarer Handlungen durch Polizeigewalt. C. H. Beck, München, 1913. 164–165., 202., DORNING Henrik: A rendőrség intézményének fejlődése különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra. Budapesti Hírlap Nyomda, Budapest, 1922. 5., 7., TOMCSÁNYI i. m. 4., 6. és SZÖLLÖSSY Alfréd: A rendészet mai feladatai. In: A mai magyar közigazgatás – Az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1936. 402–404.

⁶⁶⁴ A rendellenesség nem egyértelmű a közönséges beszédben használatos rendzavarással, hanem ennél tágabb fogalom, amennyiben magában foglalja a bűncselekményeket is.

⁶⁶⁵ Az örök fogalma alá tartozik a felvezető és az őrparancsnok is, mégpedig az utóbbi akkor is, ha valamely helyhez kötött őrség parancsnoka, noha a felvezető sohasem, a helyhez kötött őrség parancsnoka pedig rendszerint nem végez fenti értelemben vett „őrszolgálati feladatot”. Az örökkel azonos jogi kezelésüket azonban az teszi szükségessé, hogy az őrszolgálati feladatok kifogástalan ellátása szempontjából nélkülözhetetlen szerepkört töltenek be.

talos cselekménynek végrehajtására illetékes rendőri vagy más közbiztonsági közeg kellő időben el nem érhető.”

Exempla docent. Ezért hadd hozzunk fel az őri feladatok közül azokra, melyek még megvilágítást igényelnek, tehát a b) és c) alatt említettekre néhány példát.

Az az őr, aki a körletében támadt csoportosulást szétoszlatja (Szolg. Szab. I. rész 449. pontjának (1) bekezdése), az a csendőr, aki egy népünnepélyen a tömegben gyanúsán viselkedő egyént igazolásra szólítja fel (Szut. 307. pontja), az az őr, aki az eligazítandó személyt megfelelő távoból „Állj ki vagy!” rákiáltással megállítja (Szolg. Szab. I. rész 465. pontjának (1) bekezdése), és végül az az őrparancsnok, aki az átvett foglyoktól minden veszélyes eszközt elvesz (Szolg. Szab. I. rész 485. pontja), rendellenesség elhárítására irányuló magatartást fejt ki. Ezzel szemben az a foglyőr, aki a garázda foglyot megkötözi (Szolg. Szab. I. rész 488. pontjának (3) bekezdése), az a járőr, aki a verekedő katonákat szétválasztja, és az az őr, aki valamely megkezdett bűncselekmény befejezésének útját állja, rendellenességet szüntet meg.

Jóllehet nem csupán a rend biztosítására kötelezett katonai örnek, hanem általában minden polgári örnek is a szemmel tartáson felül a rendellenesség elhárítása és megszüntetése is kötelessége és az első helyen említett magatartással teljesen egyenrangú feladata, a közfelfogás mégis – és ez nem érdektelen – kizárólag a szemmel tartást tekintti jellemző őri teendőnek, és csak ezt domborítja ki az őr fogalommeghatározásában. Czuczor és Fogarasi is a közfelfogásra támaszkodva ekképpen írják körül nagyszótárukban az őrt: az a személy, „kinek feladata bizonyos helyen, ponton, vidéken *körülnézni, vigyázni, valamit szemmel tartani*, hogy valahonnan kár, veszély ne történjék.”⁶⁶⁶ Ez az általános nézet, mely különben a közkeletű „örszem” megjelölésében is plasztikusan kifejezésre jut, nyilván abban leli magyarázatát, hogy a szemmel tartás az egyedüli teendő, melyet az örnek az alatt az idő alatt, amelyben a rend fenntartására van kötelezve *állandóan, szakadatlanul* el kell látnia. Míg a többi feladatra csak esetenként kerül sor és ekképpen a megfigyelés, az ügyelés csakugyan annyira szembeszökő mozzanata az őrszolgálatnak, hogy a felületes szemlélő előtt az őr egyetlen feladatának tűnik.

De ha a közfelfogás egy jogi fogalmat nem határoz meg szabatosan, az végtére nem megbocsáthatatlan hiba, ha azonban ily fogalmak tekintetében a jogalkotónak vannak téves képzetei, arra már alig található mentség. Pedig az őri funkcióra nézve ily tévedésről is be kell számolnunk. Már a régi katonai büntető törvénykönyv 143. §-a *kizárólag az éberséget* jelölte meg az őrszolgálat alapját tevő katonai szolgálati kötelességgként és ugyanez az álláspont nyilvánul meg a ma érvényben levő Szolg. Szab. első részének a hadicikkeket tartalmazó XV. fejezete bevezető részének (2) bekezdésében is. Tagadhatatlan ugyan, hogy az őrszolgálati feladatok elmulasztásának vagy nem megfelelő

⁶⁶⁶ CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: A magyar nyelv szótára IV. Emich Gusztáv, Pest, 1867. 1287.

teljesítésének többnyire az éberség hiánya a közös gyökere, arról az őrről ellenben, aki a rendellenességet történetesen erélytelenségből, gyávaságból, vagy végül a tettesekkel való cinkostársi viszonya folyományaképpen nem hárította el, illetőleg nem szüntette meg, igazán nem mondhatjuk, hogy a mulasztást azért követte el, mert nem volt elég éber, nem volt elég szemes.

3. *Az őrszolgálat eszközei.* Abból, hogy a megbeszélés tárgyává tett őrszolgálat rendőri szolgálat, önként következik, hogy az ilyen szolgálatot teljesítő egyén feladatait az ún. *rendőri eszközökkel* oldja meg.⁶⁶⁷ Ezek az eszközök: a) *az utasítás*, b) *a kikérdezés* és c) *a kényszerintézkedések*.⁶⁶⁸

Az *utasítás* az őrnek az az akaratnyilvánítása, mely másnak tevésségre nem tevésségre kötelezését foglalja magában. Mint a rendőri beavatkozás legenyhébb módja gyakran kerül alkalmazásra, és pedig mind a megelőző, mind a mentő, mind a felderítő rendészeti területén. Enyhesége ellenére is többnyire sikerre vezet, minek oka nem utolsósorban abban a mindenki előtt ismert tényben rejlik, hogy mögötte a kényszer húzódik meg.⁶⁶⁹ Például a Szolg. Szab. I. rész 510. pontjának d) alpontja értelmében az őr elfogni köteles azt, aki utasításainak nem engedelmeskedik.

Az őr akaratnyilvánításában csak olyan kötelezettséget állapíthat meg, melyre őt a szolgálatára vonatkozó általános vagy különös utasítás felhatalmazta, de ily kötelezettséget is csak akkor, ha annak a most említett utasításokban megszabott előfeltételei fennforognak.⁶⁷⁰ A rendőri működés természetéből kifolyólag azonban a szóban forgó kötelezettségek nem tehetők függővé kizárólag egyszerű tényektől,⁶⁷¹ hanem azok előfeltétele néha valamely olyan (logikai értelemben vett) ítélet, melynek az adott esetre való alkalmazását az előre meg nem határozható tényköörülményekből vont következtetés útján magának az őrnek kell eldöntenie. Ilyen előfeltétel pl. a veszélyes állapot vagy a bűncselekmény elkövetésének gyanúja.

A szabadabb mérlegelésnek az őr utasításadási jogkörébe beleszövődő ez a mozzanata különös hatalmat kölcsönöz ennek a jogkörnek, amely azonban mindamellett nem vetélkedhet az előjáró parancsadási hatalmával. Nem pedig azért, mert az előjárót a szolgálati utasítások arra is kötelezik, hogy bizonyos helyzetekben, melyekbe főként a harcsteren kerülhet, azt is intuitív mérlegelés alapján határozza el, mily magatartást követeljen

⁶⁶⁷ Ld. az őrszolgálati feladatokról szóló 2. pont első bekezdését is.

⁶⁶⁸ A szemmel tartásban álló rendőri feladat eszközéről nincs mit beszélni, ezért nem tesz erről egyetlen író sem említést a rendőri eszközök közt.

⁶⁶⁹ KITZINGER i. m. 160. és FALCK i. m. 21.

⁶⁷⁰ A 90. és a 92. §-ba ütköző *engedetlenségnek* azonban – miként azt a 90. §-hoz írt 4. jegyzetben kifejtjük – nem kelléke, hogy ezek az előfeltételek az őr utasításának kiadásakor meglegyenek.

⁶⁷¹ TOMCSÁNYI i. m. 10.

alárendeltjeitől, mily kötelezettséget rójon rájuk. Példaképpen a H. Sz. I. rész 32. pontját idézzük, mely szerint „a feladatnak és a helyzet tényezőinek mérlegeléséből levont következtetés alapján a parancsnok elhatározza, hogy a feladatát mily módon oldja meg (támadás, védelem, visszavonulás stb.), és hogy a rendelkezésre álló erőket térben és időben általánosságban miként alkalmazza.”

A *kikérdezés* a bűncselekmény tényállásának megállapításához szükséges eszköz, mely ennél fogva kizárólag a felderítő rendészeti működésnél jut aktualitáshoz. Címzettjei: a gyanúsított, a sértett és a tanúk. Ha ezek az egyének a vallomástételt megtagadják, velük szemben kényszer alkalmazni nem lehet.

A *kényszerintézkedések* jellemző vonása a személyes szabadság korlátozása. Ily intézkedések a következők: a) a *házkutatás*, b) a *személymotoszás*, c) *tárgyak őrizetbe vétele*, d) *kényszerítő eszközök alkalmazása*,⁶⁷² e) a *megbilincselés*, f) az *elővezetés*, g) az *elfogás* és h) a *fegyverhasználat*.

A házkutatásnak, személymotoszásnak és tárgyak őrizetbe vételének a felderítő rendészet a tipikus alkalmazási területe, míg a többi kényszerintézkedésre a megelőző, a mentő és a felderítő rendészet körében egyaránt sűrűn kerül sor.

Hogy az őr mikor fogatosíthat kényszerintézkedéseket, azt a szolgálatára vonatkozó általános vagy különös utasítás mondja meg. A szabadabb mérlegelésen nyugvó (discrecionarius) jog természetesen ezen rendőri eszközök előfeltételei tekintetében is szerephez jut.

Minden rendőri szolgálat csak abban az esetben vezethet célhoz, ha az azt teljesítő egyén mindazokkal az eszközökkel rendelkezik, melyek feladatai megoldásához szükségesek. Erre való figyelemmel állapították meg a szolgálati utasítások az őrt megillető kényszerintézkedéseket és vonták be ezek közé a fegyverhasználatot is. A fegyverhasználat a rendőri eszközök közt az egyedüli, mely annak következtében, hogy a személyes szabadságon felül a testi épséget, sőt esetleg az életet is megátadja, a kényszerintézkedés céljának megvalósításán túl is tartó hátrányt okozhat.⁶⁷³ Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy az őr fegyverét csak egészen kivételes esetekben és ilyenkor is voltaképpen csupán azzal a feltétellel használhatja, hogy a cél másképp nem volt elérhető, akkor el kell ismernünk, hogy a szolgálati utasítások a fegyvert az őrszolgálat ultima rációjának szánták, mely mint ilyen csak a legvégső szükségben vehető igénybe.

⁶⁷² A kényszerítő eszközök alkalmazásán a Szolg. Szab. I. rész 512. pontjának (2) bekezdéséhez fűzött lábjegyzet és a Szut. 328. pontja értelmében „az erőszakos kézrátétel útján való megfogást, eltávolítást, valamint cselekvésre vagy abbaugyására való kényszerítést és az erőszakos elszállítást kell érteni.”

⁶⁷³ Rudolf LIEPMANN: Die polizeilichen Aufgaben der Deutschen Wehrmacht. In: Leipziger rechtswissenschaftliche Studien 16. T. Weicher, Leipzig, 1926. 48., 53.

4. Az *őrszolgálat előfeltételei*. Annak, hogy az őr feladatait kifogástalanul teljesíthesse, a) a *szolgálatára vonatkozó általános és különös utasítás alapos ismerete*, b) *megfelelő testi és szellemi állapota*, c) általában az *előírás szerint történő felszerelése* és d) az *őri funkció tekintélye* az előfeltételei.

Tüzetesebben csak az őri funkció tekintélyével kell foglalkoznunk. Ez mindenesetre a legfontosabb előfeltétel, mert csak a funkció tekintélyéből az őrré sugárzó fény adja meg utóbbinak az őt környező világ szemében azt a felsőbbiséget, melynél fogva másoknál és ezek közt is különösen a vele egyenlő, valamint a nála magasabb rendfokozatúaknál akarátának általában érvényt szerezhet.⁶⁷⁴

„Eine jede Art von Autorität ist ohne Macht undenkbar” – mondja Scheler,⁶⁷⁵ és ezt a kijelentést kiegészíthetjük azzal, hogy minél nagyobb a *hatalom*, annál nagyobb a tekintély. Az őri funkcióval egybekötött hatalom pedig – mint láttuk – annyira jelentékeny, hogy mások személyes szabadságának korlátozásán át egészen azok életének megsemmisítéséig terjedhet.

A hatalom – a tekintély szempontjából való – jelentősége sem borítja azonban teljesen árnyékba azokat az egyéb körülményeket, melyek a tekintélyre kedvező vagy kedvezőtlen irányban befolyással vannak.

Az átlagember értelemvilága komplex és külsőleges. Ennek következtében értékítéletei megalkotásánál mindig rendkívül nagy szerepet játszanak az értékelése tárgyának közvetlenül érzékelhető tulajdonságai és kézzelfogható vonatkozásai.⁶⁷⁶ Így valamely objektum – a szemre és fülre különös vonzóerőt gyakorló – tulajdonságai és vonatkozásai, mint amilyenek pl. a pompa és a dísz, feltétlenül növelik a szóban forgó ember előtt az illető objektum értékét.⁶⁷⁷ Mély pszichológiai ismeretekben épülnek fel tehát a szolgálati szabályzatok és utasítások azon rendelkezései, melyek az őrszolgálat *ünnepélyes külsőségeit* megállapítják. A tiszt által vezényelt őrség trombita- vagy zeneszóval való föl- és elvonulása (Szolg. Szab. I. rész 408. pontja), a régi és az új őrség – megkapó alak-szerűségek szerint történő – kölcsönös tiszteletadása (Szolg. Szab. I. rész 410. és 419. pontjai), a tiszteletadás alkalmával felcsendülő nemzeti imádság hangjai (Szolg. Szab. I. rész 410. pontja), stb., stb., mind olyan jelenségek, melyek nagymértékben fokozzák az őri funkció tekintélyét.

⁶⁷⁴ Hugo REIRING: *Autorität und Freiheit als Prinzipien der Charakterbildung*. Helios, Münster, 1931. 128. és Heinrich-Josef NELIS: *Die Autorität als pädagogisches Problem*. Diesterweg, Frankfurt, 1934. 110.

⁶⁷⁵ Max SCHELER: *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik – Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*. Neimeyer, Halle, 1927. 241.

⁶⁷⁶ ENGELHARD i. m. 28–29. és Erwin STRANSKY: *Subordination, Autorität, Psychotherapie – Eine Studie von Standpunkt des klinischen Empirikers*. J. Springer, Bécs, 1928. 6.

⁶⁷⁷ Friedrich ALTRICHTER: *Das Wesen der soldatischen Erziehung*. G. Stalling, Berlin, 1935. 31.

A funkció tekintélyére kihatása van természetesen a funkciót gyakorló egyén személyes tekintélyének és becsületének is. Ezen értékek csorbulásával ugyanis szükségképpen veszélybe jut a funkció tekintélye is.

A most mondottakra való figyelemmel eléggé nem is hangsúlyozható fontossága van annak a *bánásmódnak*, melyben mások az őrszolgálat teljesítésében eljáró egyént részesítik.

Amily előnyös következmények fűződnek pl. ahhoz, hogy az őrt kötelességsértéseiért előjárója csak felváltása után feddi meg (Szolg. Szab. I. rész 428. pontjának (4) bekezdése), vagy hogy a rendfokozat nélküli egyén a rendfokozat nélküli őr előtt is tiszteletadást teljesít (Szolg. Szab. I. rész 533. pontjának (1) bekezdése), éppoly hátránnyal jár, ha valaki az őrral szemben erőszakot, veszélyes fenyegetést, rágalmazást, vagy szóbeli, illetőleg jelképes becsületsértést követ el, avagy a különös tiszteletet elmulasztja.

Az őr személyes tekintélye és becsülete persze *saját magatartásától* is függővé van téve.⁶⁷⁸ E tekintetben gyakorlati szempontból éppen az a viselkedése esik különös súlylyal a latba, melyet a tekintélye vagy becsülete ellen intézett támadások esetén tanúsít. Ilyenkor rendszerint tisztán tőle függ, hogy a tekintélyromboló helyzet az ő javára megváltozzék.⁶⁷⁹ Ha a szóbeli vagy jelképes sértéseknek, a tetteges bántalmazásoknak vagy az ellene elkövetett más erőszaknak véget vet, ő kerekedik a támadó fölé, ő lesz a helyzet ura, elmosván ezzel azt a kedvezőtlen benyomást, mely róla egy pillanatra másokban keletkezett. Az őri funkció tekintélyét rövid időre elborító homály kitisztult. Ha ellenben a támadással szemben passzívan viselkedik, ha azt eltűri, az esemény tanúi benne egy önérzet híján levő, gyáva, minden iránt érzéketlen és eltompult katonát fognak látni, kinek közömbös magatartása olyan veszélybe sodorja az őri funkció tekintélyét, mely mellett valósággal háttérbe szorul a támadó által előidézett azonos jogi eredmény.⁶⁸⁰

Nem a szolgálati utasításokon múlik, ha az őr az ellene intézett támadásokkal szemben nem viselkedik megfelelően, mert azok kezébe adtak minden eszközt, mely az őt megillető tisztelet kikényszerítéséhez szükséges. A Szolg. Szab. I. rész 510. pontja (1) bekezdésének d) alpontja szerint az őr elfogni, illetőleg fogságba vinni köteles azt az egyént, aki őt szidalmazza vagy tettegesen megtámadja. Ugyanez a kötelesség terheli a Szut. 312. pontjának 24. alpontja értelmében a csendőrt is azzal szemben, aki őt megtámadja, veszélyesen fenyegeti, durván szidalmazza, vagy lealázó módon sértegeti. Sőt bizonyos feltételek fennforgása esetén az őr fegyverét is használhatja az őri funkció tekintélyét veszélyeztető egyének ellen (ld. a Szolg. Szab. I. rész 457. pontját és a Szut. 330 pontját).⁶⁸¹

⁶⁷⁸ Joseph GÖTTLER: System der Pädagogik im Umriss. J. Kosel & F. Pustet, München, 1932. 131.

⁶⁷⁹ ENGELHARD i. m. 55.

⁶⁸⁰ Uo. 55., 56.

⁶⁸¹ Az őr ilyen esetekben is rendellenességet szüntet meg, de mivel a rendellenesség egy különösen fontos értéket is veszélyeztet, leküzdésére a szabályzatok a leghatékonyabb rendőri eszközök használatát tették kötelezővé, illetőleg lehetővé.

5. *Büntetőjogi következtetések.* Mindezek után időszerűvé vált az őrszolgálat katonai büntetőjogi védelmének kérdése. Ezt a kérdést azonban ezúttal csupán egyik oldalról fogjuk szemlélni, amennyiben vizsgálódásaink körébe a katonák által az őrszolgálat szempontjából jogi oltalomra utalt értékek ellen elkövethető azon cselekményeket vonjuk csak be, melyek nem őrszolgálati kötelességsértések.

Az eddig mondottak alapján már magától értetődik, hogy az *őrszolgálat jogszerű teljesítését* az őrszolgálati kötelességsértést nem képező cselekmény abban az esetben *zavarja meg*, ha annak okozataként az őr csak nehezen vagy egyáltalában nem hajthatja végre *feladatait*.

Ha most már érdeklődésünkkel azok felé a magatartások felé fordulunk, melyek ezen eredmények valamelyikével járnak, nyomban annak a cselekményére gondolunk, aki az őrt szolgálata *jogszerű* teljesítésében *akadályozza* vagy intézkedésre *kényszeríti*. Ezek az elkövetési magatartások a véghezvitel annyiféle változatát ölelik fel, hogy első pillanatban úgy tűnik, mintha a szóban forgó eredmények más úton nem is lennének előidézhetőek. Mihelyt azonban felfedjük az akadályozás helyes jelentését, rögtön kitűnik, hogy ez a benyomás téves. Az akadályozás, bármily tág értelmet tulajdonítsunk is neki, mindig csak pozitív irányú magatartásban állhat, fogalmi kereteibe tehát kizárólag kommisszív cselekmények illeszkednek bele, márpedig az őrszolgálat jogszerű teljesítése tisztára negatív irányú, azaz ommisszív jellegű cselekményen, az ún. *passzív ellenálláson* is hajótörést szenvedhet, illetőleg ily ellenállással is megnehezíthető. Aki az őr utasításainak nem engedelmeskedik,⁶⁸² aki a megbilincselés megghiúsítása érdekében a földre veti magát, aki az elővezetés meggátlása céljából egy lámpaoszlopban megfogódzik, stb., passzív ellenállást fejt ki. Míg tehát az akadályozásnál az őrral szembehelyezkedő egyén azáltal igyekszik célhoz érni, hogy olyat tesz, amitől tartózkodnia kellett volna, addig a passzív ellenállásnál azáltal, hogy nem teszi meg azt, amire őt a jogszabályok kötelezik.

De a szolgálat jogszerű teljesítése ellen irányuló akadályozásban, kényszerítésben és passzív ellenállásban azután ki is merülnek az őrszolgálat jogszerű teljesítésének mint jogi védelemre utalt értéknek a *megzavarásával* járó magatartások, ezért most már azt kell kutatás tárgyává tennünk, vajon vannak-e olyan cselekvőségek is, melyek ezt az értéket *veszélyeztetik*. A korábbi fejtegetések azt az útmutatást szolgáltatják, hogy ha ily hatást előidéző cselekmények vannak, akkor azok támadási felületét kizárólag az őrszolgálat *előfeltételei* közt találhatjuk meg.

Az őrszolgálat előfeltételei közül külső támadás számára három hozzáférhető, úgymint az őr testi s szellemi állapota, továbbá felszerelése és az őri funkció tekintélye. Ámde, aki az őr testi, illetőleg szellemi alkalmasságát csökkentő vagy megszüntető cselekményt visz véghez (pl. lerészegíti az őrt), vagy fegyverétől, lőszerétől, más felszerelési

⁶⁸² Az engedetlenség, negatív irányánál fogva, akkor is ommisszív cselekmény, ha tevéssel követik el.

tárgyától megfosztja, mindig egyúttal akadályozza az őrt szolgálata teljesítésében. Mint-hogy pedig ezen cselekményeknek éppen ebben az akadályozásban van a tulajdonképeni jogellenességi tartalmuk, ezek pusztán veszélyeztető cselekményeknek nem tekinthetők. Más a helyzet az őri funkció tekintélyét támadó cselekményeknél. Jól tudjuk, hogy az őri funkció tekintélye külső támadás útján akkor jut veszélybe, ha a tettes az őr személyes tekintélyét vagy becsületét sértő cselekményt visz véghez. Az ilyen cselekmények már nem merítik ki szükségképpen az őrszolgálat szempontjából aggályos – a fentiekben ismertetett – cselekmények egyikének fogalmát sem, de azzal, hogy veszélybe juttatják az őri funkció tekintélyét, *minden esetben* veszélyeztetik – ha mindjárt csak távolról és közvetve is – az őrszolgálat jogszerű teljesítését is. Ez az összefüggés az őri funkció tekintélyére vonatkozólag fentebb előadottak után már nem igényel bővebb indokolást. Hiszen, ha az őri funkció tekintélyének veszélyeztetése nem vonná maga után a most szóvá tett további veszélyt, nem lenne a szóban forgó érték jogi védelemre méltónak sem tekinthető.

Az őri funkció tekintélye ellen irányuló cselekményekkel be is zárult a kör, mert most már előttünk vannak mindazon magatartások, melyek az őrszolgálat jogszerű teljesítését megzavarják vagy veszélyeztetik.

Az előrebocsátottak azonban még mindig nem adnak választ arra a kérdésre, hogy a büntetőjog az őrszolgálat védelme céljából mely cselekmények ellen emeli fel tiltó szavát. Ebben az irányban az eddig mondottak csak az esetben igazíthatnának el, ha a büntetőjog az általa oltalmazott érdekek mindenfajta megsértését és veszélyeztetését büntető szankció alá helyezné. Ez azonban nem így van. H. Mayertől származik az a megállapítás, hogy a büntetőjog csak azok ellen a cselekmények ellen mozgósítja fegyvereit, melyek az erkölcsi rend különösen tűrhetetlen megsértéseiként jelentkeznek.⁶⁸³ Ezek a szavak a katonai büntetőjogra alkalmazva annyit jelentenek, hogy a büntetőjog ezen ága csak a fegyelem különösen súlyos megsértéseire reagál, míg a fegyelem minden más megzavarása a fegyelmi fenyítő elintézés útjára tartozik. Ezt az utóbbi elvet a mi törvényhozónk is irányadónak tekintette magára nézve, más kérdés, hogy a Ktbt.-ban helyesen juttatta-e azt érvényre, és hogy az őr elleni bűncselekmények tényálladékait szerencsés kézzel alkotta-e meg.

A Ktbt. az *akadályozásnak* és a *kényszerítésnek* mindössze egyetlen esetét vonta szabályozása körébe, s ez az *őr elleni erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel véghezvitt és súlyos hátrányt okozó megakadályozás*, illetőleg kényszerítés (88. § és 89. § 2. pontja).⁶⁸⁴ És ugyancsak egy esetét nyilvánította büntetendővé a *passzív ellenállásnak* is, és ez az

⁶⁸³ Hellmuth MAYER: Das Strafrecht des deutschen Volkes. F. Enke, Stuttgart, 1936. 72.

⁶⁸⁴ A 91. §-ban meghatározott bűncselekménynek, a zendülésnek, nem az őrszolgálat jogszerű teljesítése, hanem a katonai életviszonyok jogilag szabályozott rendje a jogtárgya, így ez a deliktum itt figyelmen kívül marad.

őr utasítása iránt tanúsított *engedetlenség* (90. § és a 92. § II. fordulata). Azon cselekmények közül pedig, melyek jellegzetessége *az őr funkció tekintélyének megtámadása*, kizárólag azokat sorolta az őr elleni bűncselekmények közé, melyek tettese olyan egyén, aki az őr iránt tiszteletre van kötelezve.

Az imént előadottak folyamányaképpen az akadályozás, a kényszerítés és a passzív ellenállás – a Ktbtk.-ban nem említett esetei – kizárólag akkor büntethetők őr elleni bűncselekmény címén, ha in concreto az őrral szemben köteles tisztelet mellőzésének is minősíthetők. Ha az őrszolgálat jogszerű teljesítését megzavaró mindazon cselekményt, melyek a Ktbtk.-ban (ilyenekként) nem szerepelnek, a véghezvitelnek az őr által *könnyűszerrel leküzdhető* módja jellemezné, senki sem emelhetne kifogást az ellen, hogy ezekre a cselekményekre nézve a törvényben intézkedés nem található. Az őrral ekképpen szembehelyezkedő tettes tudniillik csak egészen rövid ideig tartó sikert érhet el, és ennél fogva annyira csekély mértékben zavarja meg az őrszolgálatot, hogy cselekményének e tekintetben nem tulajdonítható oly jogi jelentőség, mely a büntetőjogi megtorlást kellően indokoltta tehetné. Ha tehát az ilyen cselekmény az elkövetés eszközeinél vagy más körülménynél fogva az adott esetben az őr funkció tekintélyét is veszélyezteti, az csupán ebbéli vonatkozása miatt érdemel az őrszolgálat védelme érdekében büntetőjogi szempontból figyelmet.

Csakhogy mindez legfeljebb a passzív ellenállás – a Ktbtk.-ban elő nem forduló – változataira illik rá, ellenben már nem vonatkoztatható az akadályozás és a kényszerítés a 88. § alá nem szubszumálható minden módozatára. Így a *csalárdsággal* véghezvitt akadályozással és kényszerítéssel, valamint a *kizárólag dolog ellen alkalmazott erőszakkal elkövetett akadályozás* némely esetével szemben (mint amilyen pl. az, amikor a csendőr által megmotozandó egyén a nála levő bűnjelként tekintetbe jövő bizonyítékot megsemmisíti) az őr egyenesen teljes tehetetlenségre van kárhoztatva, de *az őr elleni erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel* történő, s a 88. § szerint nem minősíthető akadályozásról és kényszerítésről sem mondható, hogy a tettes már eleve kudarcra volt ítélve (ld. ez utóbbi cselekményre nézve bővebben a 87. §-hoz fűzött 6. jegyzetet).

Az őr funkció tekintélyének oly módon kiépített büntetőjogi védelmét sem tartjuk kielégítőnek, amely az e tekintély szempontjából aggályos cselekmények azon elkövetőit, kik az őr iránt nincsenek tiszteletre kötelezve, kirekeszti az őr elleni bűncselekmények tettesei köréből. Maga az a körülmény, hogy az ilyen egyének különböző más rendelkezések alapján többnyire büntetőjogi felelősségre lesznek vonhatók, már csak azért sem nyújthat kárpótlást az imént említett fogyatékoságért, mert a szóban forgó rendelkezések olyan enyhe büntetéseket állapítanak meg, melyek a cselekmények súlyával egyáltalában nincsenek arányban.

Kétségtelen tehát, hogy a Ktbtk. – az őr elleni bűncselekményekről – intézkedő rendelkezései már a felhozott okokból is alapos és mélyreható reformra szorulnak.

6. Az őrszolgálat fokozott büntetőjogi védelmének indoka. Már a római jog különleges büntetőjogi ortalomban részesítette az őrszolgálatot s az ily szolgálatot teljesítő egyént, és ez a jogi felfogás az azt követő évszázadok során mindmáig változatlanul érvényesült a világ legkülönbözőbb jogvidékein. Érthető tehát, hogy a múlt század végén, amikor a német katonai büntetőjog-tudományban is uralomra jutott a dogmatikai irány, a német katonai jogászok kutatni kezdték annak okát, hogy a katonai szolgálat szinte áttekinthetetlen sokaságú fajai közül miért éppen csak az őrszolgálat köré vontak a katonai büntető törvénykönyvek megkülönböztetett erősségű védelmi övet.

Hecker szerint ez azért történt, mert az őrszolgálatának tartama alatt nem más, mint *előljáró*.⁶⁸⁵ Ehhez az állásponthoz az idők folyamán M. E. Mayer, Dietz és Schmidt is csatlakoztak.⁶⁸⁶ Ezek közül az írók közül Schmidt professzor művében olvasható a legvilágosabb megokolás. Régi katonai szolgálati alapelv – úgy mond –, hogy „minden katonára rendfokozatára való tekintet nélkül tisztelettel és engedelmességgel tartozik az őr iránt.” Nem vitás tehát, hogy az őrszolgálat a nála magasabb rendfokozatú katonákkal szemben is jogosult a parancsadásra. Ha pedig ez így van, teljesen érthetetlen lenne, ha az őrszolgálatot nem tekintenénk *előljárónak*.⁶⁸⁷

Hecker és követői egyébként nézetük alátámasztására az MStGB. 111. §-ára is hivatkoztak, mely úgy rendelkezik, hogy azt, „aki valamely katonai őrszolgálatban vagy szolgálati teendőjével vonatkozásban büntetett vagy vétség elkövetésével megfenyegeti, vagy vele szemben becsületsértést, engedetlenséget, ellenszegülést vagy tetteges bántalmazást követ el, úgy kell büntetni, mintha a cselekményt *előljárójával* szemben vitte volna véghez.”

A most bemutatott álláspont azonban nem vált uralkodóvá. A német legfelső katonai bíróság különböző határozataiban nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy az őrszolgálat *nem* *előljáró*, hanem csupán olyan büntetőjogi kezelésben részesül, mintha *előljáró* lenne, amit *szolgálati fontossága* tesz indokolttá. Az írók túlnyomó többsége azután ezt az álláspontot tette magáévá. Legutóbb Schwinge, a német katonai büntetőjog jelenkori legkiválóbb művelője, fordult élesen szembe az őrszolgálatot az *előljáróval* azonosító tannal. Véleménye, hogy ez az elmélet sem az őrszolgálat fogalmának történetével, sem a katonai életben kialakult felfogással nincs összhangban. Mindkettő szerint különbség van az *előljárói* és az *őrszolgálati* minőség között. E fölött a tény fölött pedig a katonai büntetőjognak sem lehet egyszerűen elsiklania.⁶⁸⁸

⁶⁸⁵ HECKER i. m. 189.

⁶⁸⁶ M. E. MAYER 1907a. i. m. II. 12., Heinrich DIETZ: Militärstrafrecht – Grundriss für Krieg und Frieden. Greiser, Rastatt, 1916. 102. és SCHMIDT 1936. i. m. 66–67.

⁶⁸⁷ SCHMIDT 1936. i. m. 66–67.

⁶⁸⁸ Erich SCHWINGE: Militärstrafgesetzbuch. In: Kommentare zum deutschen Reichsrecht 1. Junker & Dünhaupt, Berlin, 1940. 284.

A mi katonai büntetőjogunk az őrszolgálat védelmét célzó rendelkezéseket sohasem hozta vonatkozásba a függelemsértést szabályozó rendelkezésekkel. Sőt a szolgálati utasítások és ezek nyomán az 1855. évi katonai büntető törvénykönyv, valamint a Ktbt. annyiban is eltértek a legtöbb külföldi szabályzattól és kódextól, hogy az őr tevése vagy nem tevése kötelező akaratnyilvánítását *nem* parancsként, hanem *utasításként* jelölték meg. Ezek a jogforrások nyilván ezzel az elnevezéssel is elejét akarták venni annak, hogy a jogalkalmazó az előljáró – a Szolg. Szab.-ban foglalt – körülírása alapján az őrben előljárót lásson. A Szolg. Szab. I. rész 63. pontja⁶⁸⁹ szerint ugyanis „előljáró [...] az, akit a szervezetszerű tagozás, szolgálati utasítások vagy különös rendeletek értelmében *a parancsadás joga* megillet, mindazokkal szemben, akik parancsaihoz vannak utalva és így alárendeltjei.”

Nem is akadt magyar vagy osztrák katonai jogász, aki az őrt előljárónak tekintette volna, de az indok, melyre nálunk az őr különleges büntetőjogi védelmét általában visszavezetik, mégis igen közel áll Hecker és társai állásfoglalásához. Ezen népszerűsége szert tett magyarázat szerzője Dangelmaier, a korán elhunyt neves osztrák katonai jogász volt. Szerinte azért illeti meg az öröket a fokozott büntetőjogi védelem, mert ők „az előljárók képviselői”.⁶⁹⁰

A „képviselő” fogalom jelentése nem vitás. Azon azt a személyt értjük, aki más (a képviselt) helyettesítésében eljár, így annak jogkörét gyakorolja. Az az állítás tehát, hogy az őr az előljáró képviselője azt is magában foglalja, hogy az őr voltaképpen *előljárói funkciót* végez. Ezt különben a Ktbt. javaslatához fűzött miniszteri indokolás kifejezetten is kimondja,⁶⁹¹ de ebbéli véleményét nem a Dangelmaier-féle tételből vonja le, hanem abból, hogy „a katonai örök az előljáróknak végrehajtó közegei.” Csakhogy ebből a premisszából ily következtetésre jutni nem lehet, mert a katonai szolgálat minden nemét és fajtát a szolgálati utasításokon felül az előljárók parancsai is szabályozzák, következésképpen bármily szolgálatot teljesítsen is a katona, mindig az előljáró végrehajtó közegeként jár el.

De nézzük, hogy alappal vitatható-e, miszerint az őr előljárói funkciót tölt be.

Mint már mondtuk, jogszabályaink az őrt nem parancs-, hanem utasításadási joggal ruházták fel. Minthogy azonban az utasítás éppúgy megvalósulást követelő akaratnyilvánítás, mint a parancs, e kettő között a lényegyet tekintve, nincs semmi különbség. Ehhez képest az előljáró – a Szolg. Szab.-ból fentebb idézett – meghatározása lényegileg valóban ráillik az őrrre is. Aki azonban ezzel megelégszik és ennek alapján bebizonyítotttnak veszi, hogy az őr tulajdonképpen előljárói funkciót végez, az szem elől téveszti, hogy a szóban forgó definíció az előljárói funkció *tartalmáról* mit sem mond, és ennél-

⁶⁸⁹ Ez a pont egyezik az 1875. évi Szolgálati Szabályzat I. rész 53. pontjával.

⁶⁹⁰ DANGELMAIER 1884. i. m. 65–66. és JILLY i. m. 86.

⁶⁹¹ Miniszteri indokolás 50.

fogva abból nem is tudhatjuk meg, miben is áll ez a funkció. Erről csak abban az esetben lehet tiszta képünk, ha megismerjük azokat a *kötelességeket*, melyek teljesítése az előljárói működés *lényegét* alkotják. A Szolg. Szab. különböző rendelkezéseiből,⁶⁹² valamint az egyéb szolgálati utasításokból kitűnőleg ezek a kötelességek: a vezetés, a kiképzés, az erkölcsi nevelés és az alárendeltekről való gondoskodás. Ezen kötelességek teljesítésében áll tehát az előljárói funkció gyakorlása. Amikor az előljáró parancsot ad alárendeltjének, vagy vele szemben bizonyos intézkedést foganatosít, azt mindig a felsorolt kötelességek valamelyikének érdekében teszi. Vajon terheli-e az őrt az utasításai iránt engedelmisséggel tartozó katonák vonatkozásában akár csak egy is a szóban forgó kötelességek közül? Nem kétséges, hogy a válasz csak tagadó lehet, így egyszerűen egészen furcsa megvilágításba kerül az a kijelentés, hogy az őr előljárói funkciót végez. Nem tévedett tehát Schwinge, amikor az összehasonlítás tárgyává tett két funkció egymástól merőben eltérő természetét hangsúlyozta. Meggyőződésünk, hogy maga az őr csodálkozna azon legjobban, ha valaki el akarná hitetni vele, hogy funkciója semmiben sem különbözik az előljáróétól.

Minthogy tehát az őr se nem előljáró, se nem előljárói funkciót végző egyén, a fokozott büntetőjogi védelmet egyedül és kizárólag *szolgálatára kiemelkedő fontossága indokolhatja*.

86. § Őr alatt a jelen fejezet alkalmazása szempontjából a katonai szolgálati utasításuk szerint őrszolgálat teljesítésében eljáró egy vagy több egyént kell érteni.

1. *Az őrszolgálatban álló egyén.* E § elemzésének kiindulópontja önként adódik. Mint-hogy őrszolgálat teljesítésében csak az őrszolgálatban álló egyén járhat el, nyilvánvaló, hogy mielőtt választ keresnénk arra a kérdésre, mikor jár el az ilyen egyén őrszolgálatára teljesítésében, előbb tisztázni kell, ki minősíthető egyáltalában őrszolgálatban állónak. Erre vonatkozólag a szolgálati utasításokból, azok rendelkezéseinek betű szerinti értelmét tekintve, a következő elvi szabály olvasható ki: Az őrszolgálatban álló egyén fogalma alá esik *mindennemű őr* és *mindennemű őrség, járőr s körjárat tagja* (ld. a Szolg. Szab. I. rész 400. pontját), továbbá az, akit akár a Szolg. Szab., akár más szolgálati utasítás kifejezett rendelkezései értelmében *őrszolgálatban állónak kell tekinteni*.⁶⁹³

Bizonyos, hogy ez az elvi szabály egyszerű és világos. Jilly ki is jelenti, hogy ez alapján mindig könnyűszerrel állapítható meg, mikor áll valaki őrszolgálatban.⁶⁹⁴ Egy mondatnál tovább azonban már hangsúlyozza, hogy a Szolg. Szab. I. rész 173. pontjában

⁶⁹² Ld. különösen a Szolg. Szab. I. rész 18. és 19. §-át.

⁶⁹³ Az „őr”, valamint az őrség, járőr és körjárat tagjai a szoros értelemben vett örök.

⁶⁹⁴ JILLY i. m. 89.

szereplő *istállóőr* az „őr” megjelölés ellenére a régi jogállapottal egyezően ma sem tekintendő katonai őrnak.⁶⁹⁵ Amit az istállóőrökről mond, helytálló. De ha nem katonai őr egy olyan funkcionárius, akit maga a Szolg. Szab., tehát éppen az a szolgálati könyv nevez őrnek, mely *mindennemű* őrt katonai őrré nyilvánít, akkor nem állíthatjuk, hogy az ismertetett szabály biztos eligazítást nyújt a jogalkalmazónak. Mindebből ellenkezőleg azt látjuk, hogy az megfelelő kiegészítésre szorul. Ezt a kiegészítést a tudománynak kell a jogszabályok mélyéről felszínre hoznia.

Amint már említettük, hogy mindennemű őr, valamint mindennemű őrség, járőr és körjárat tagja katonai őr, a Szolg. Szab. I. rész mondja ki. Ugyanez a szolgálati utasítás azonban mind az őrségeknek, mind az öröknek csak *két nemét* ismeri, úgymint a díszőrségeket és a biztonsági őrségeket, illetőleg a díszőröket és a biztonsági öröket (ld. a Szolg. Szab. I. rész 383. pontját), amiből vitát kizáró módon következik, hogy szerinte csak az olyan szolgálatot teljesítő egyének katonai „örök”, illetőleg csak az olyan szolgálatot teljesítő egyének képeznek katonai „őrséget”, mely vagy a díszőri, vagy a biztonsági őr funkció körébe beleillik.⁶⁹⁶ Ezt a korlátozást sub intelligitur magában foglalja a (szoros értelemben vett) katonai örök⁶⁹⁷ – a Szolg. Szab.-ból idézett – felsorolása is, melynek ennél fogva a helyes értelme az, hogy katonai őr *mindennemű díszőr és biztonsági őr*, továbbá *mindennemű díszőrség és biztonsági őrség tagja*, és végül, minthogy a járőr és a körjárat díszőri szolgálatot a dolog természeténél fogva nem lát el, *mindennemű biztonsági járőr s körjárat tagja*.

Most már nem nehéz magyarázatot találni egy-két olyan jelenségre, mely az imént mondottak nélkül sokak előtt rejtélyként tűnhetne fel. Ilyen jelenség pl. a H. Sz.-ban előforduló *felderítő járőr* jogi kezelése. A katonai büntetőjogi irodalom és a bírósági gyakorlat egyértelműen és következetesen megtagadta ettől a járőrtől az őri minősítést. És ezt helyesen tette. Valamely járőr őri jellege – miként most már tudjuk – azon fordul meg, vajon szolgálata biztonsági szolgálat-e vagy sem. A biztonsági őrszolgálat célja a rendfenntartás.⁶⁹⁸ Erre az eredményre jutunk, ha azon örök funkcióját analizáljuk, kiket a szolgálati utasítások expressis verbis biztonsági öröknek neveznek (pl. a Szolg. Szab. I. rész 385. pontjának (1) bekezdésében említett öröket), és ugyanebben jelöli meg mindenfajta biztonsági szolgálat célját a közigazgatási jogtudomány is, mely az ily

⁶⁹⁵ Uo.

⁶⁹⁶ Más funkciót gyakorló egyéneket csak akkor részesíti az örökkel azonos elbánásban, ha azokat a szolgálati utasítások őrszolgálatban állónak tekintendő egyénekké nyilvánították.

⁶⁹⁷ Ld. a 693. lábjegyzetet.

⁶⁹⁸ Az a felfogás, hogy a biztonsági őr a biztonság fenntartására hivatott, nem jelent eltérést a mi álláspontunktól, mert a tudomány tanítása szerint a biztonság fenntartása is rendbiztosítás. Ld. erre nézve Heinrich ROSIN: Der Begriff der Polizei und der Umfang des polizeilichen Verfügungs- und Verwaltungsrechts in Preussen. C. Heymann, Berlin, 1895. 62–63., 68., THOMA i. m. 48–49. és Josef MENNEN: Probleme des Polizeirechts. Lechte, Emsdetten, 1930. 13., 15., 36–37.

szolgálatban mindig rendőri szolgálatot lát.⁶⁹⁹ Ámde a felderítő járőr az ellenség kifürkészésének célját szolgálja (ld. a H. Sz. I. rész 122. pontját), ez a cél pedig a rendfenntartás fogalmának legtágabb értelmezése esetén sem vonható e fogalom alá.

Az *istállóőr* viszont kétségkívül a rend, jelesül az istállórend fenntartására van hivatva (ld. a Szolg. Szab. I. rész 173. pontjának (2) bekezdését). Csakhogy a biztonsági őrszolgálatot, mint minden rendőri szolgálatot, célján felül eszközei is jellemzik (ld. a bevezetés 1. pontját). Minden biztonsági őrt és őrséget tudniillik egészen a fegyverhasználatig terjedő kényszerhatalom illeti meg (ld. a bevezetés 3. pontját). Márpedig az istállóőri szolgálathoz, melyet különben is fegyver nélkül teljesítenek, semmiféle kényszerintézkedési jogkör nem fűződik.

Míg tehát a felderítő járőr a biztonsági őrszolgálatra jellemző cél, addig az istállóőr a szóban forgó őrszolgálatra jellemző eszközök hiánya okából nem tartozik a katonai őrségek, illetőleg örök közé.

A fenti szabály második része már nem tesz szükségessé semmiféle kiegészítést. Akit valamely szolgálati utasítás kifejezett rendelkezése értelmében *őrszolgálatban állónak kell tekinteni*, az funkciója természetére való figyelem nélkül az őrszolgálatban álló egyén fogalma alá esik. Tudjuk, hogy ezen egyének *túlnyomó többsége* is rendőri szolgálatot teljesít (ld. a bevezetés 1. pontját).

Meg kell egyébként jegyeznünk, hogy a rendőri szolgálatot végző, szóban forgó katonák funkciója és a biztonsági őrszolgálat közt a legnagyobb igyekezet mellett sem lehet fogalmi szempontból különbséget felfedezni, éppen ezért érthetetlen előttünk, miért részesítik a szolgálati utasítások az előbbi csoporthoz tartozókat pusztán fikció alapján az örökkel azonos elbánásban. Avagy van kellő indoka annak, hogy a Szolg. Szab. pl. ugyanakkor, amikor a „fogolyőr”-ről mint biztonsági őrről beszél (ld. a Szolg. Szab. I. rész 385. pontjának (1) bekezdését és 53. §-át), a foglyok őrkíséretére alkalmazott katonákat már a csupán őrszolgálatban állónak tekintendő egyének közé sorolja (ld. a Szolg. Szab. I. rész 400. pontját és 57. §-át), vagy annak a megkülönböztetésnek, melyet a szolgálati utasítások a biztonsági járőr és a csendőrijárőr közt tesznek?

Ha már említést tettünk a csendőrökről, akkor hadd terjeszkedjünk ki arra az eltérésre is, mely éppen őket illetően a Szolg. Szab. és a Szut. rendelkezései közt észlelhető. Ez az eltérés abban áll, hogy a Szolg. Szab. I. rész 400. pontja értelmében a „szolgálatban” álló csendőr, ezzel szemben a Szut. 69. pontja szerint csak a „közbiztonsági” szolgálatban lévő csendőr tekintendő őrszolgálatban állónak. A bírósági gyakorlat a Szut. rendelkezését fogadta el irányadónak. És valóban csak a Szut.-ban kifejezésre jutó álláspont támasztható megfelelően alá. Nem lenne ugyanis semmi értelme annak, hogy

⁶⁹⁹ ROSIN i. m. és MENNEN i. m.

a más, mint közbiztonsági szolgálatot (tehát pl. küldönccszolgálatot) végző csendőrt az őr jogai illessék és az őr kötelességei terheljék.⁷⁰⁰

Tájékoztatás céljából említjük, hogy a *csendőrtisztek* közbiztonsági szolgálatot nem teljesítenek (ld. a Szut. 2. és 5. pontjait), következésképpen nem is részesülhetnek az őroket megillető védelemben.⁷⁰¹

Az őrszolgálat olyan katonai funkció, mely – hacsak a jogszabályok kivételt nem állapítanak meg⁷⁰² – kizárólag az illetékes előjáró *kirendelése* alapján tölthető be. Ez a katonai életviszonyok ismerői előtt köztudomású. Nem is említettük volna ezt a körülményt, ha nem fordult volna már ismételtelen elő, hogy egyik-másik katona rosszul értelmezett bajtársiasságból vagy más indokból őrszolgálatba vezényelt bajtársa helyett önhatalmúlag lépett „szolgálatba”. Az ilyen egyén a mondottak következményeképpen *nem* minősülhet őrszolgálatban állónak.

2. *Az őrszolgálatban állás időbeli határai.* A gyakorlatban nem egy ízben merült fel vita arról, *mikor kezdődik és mely időpontban végződik* az őrszolgálatban állás. Alappal érhetne tehát a jogalkalmazók részéről szemrehányás, ha ezt a kérdést mellőznénk.

Az ún. állóőrségek,⁷⁰³ vagyis – hogy a Ktbt. 102. §-ában használt terminológiával éljünk – a „meghatározott órallás elfoglalására és felváltására alakított” őrségek, az őket vezénylő alosztály körletéből (gyülekezőhelyéről vagy szálláskörletéből) való *elindulásuktól* (ld. a Szolg. Szab. I. rész 402. pontját) a Szolg. Szab. I. rész 420. pontjának (2) bekezdésében szabályozott *felosztatásukig*,⁷⁰⁴ a *körjárat* végzésére kirendelt egyének a *körjárat megkezdésétől annak befejezéséig* (ld. a Szolg. Szab. I. rész 455. pontját), a *járőrök elindulásuktól bevonulásukig*, a *csendőrijárőrök eligazításuktól bevonulásukig* (ld. a Szut. 69. pontját), végül a csendőrijárőr tagjai körén kívül eső *őrszolgálatban állónak tekintendő egyének annak az időnek tartamára állnak őrszolgálatban, mely alatt a rendeltetésüket képező és többnyire már az elnevezésükben kidomborodó szolgálati funkciójukat végzik*

⁷⁰⁰ A „Cs-4.” jelzetű utasítás értelmében *polgári ruhában* nyomozó rendőroket is őrszolgálatban állónak kell tekinteni (ld. JILLY i. m. 89. is).

⁷⁰¹ PINCZÉS Zoltán: Csendőrség és a közigazgatás. In: A mai magyar közigazgatás – Az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1936. 411.

⁷⁰² Ily kivételt tartalmaz a Szut. 300. pontjának (2) bekezdése, mely szerint sürgős esetben, mikor a késedelem veszéllyel jár és az azonnali fellépés eredményre nyújt kilátást, a csendőr saját kezdeményezéséből akkor is jogosult, sőt köteles szolgálati minőségben való fellépésre, ha nincs szolgálatban.

⁷⁰³ A Szolg. Szab.-ban említett „őrség”-en állóőrséget kell érteni.

⁷⁰⁴ Ld. a legfelsőbb honvéd törvényszék P. II. 298/35. számú ítéletét és P. II. 210/31. számú jogegységi határozatát (KIRÁLY Ferenc: Katonai büntetőjogi döntvénytár – Gyűjtemény a m. kir. honvéd törvényszék jogegységi, elvi- és gyakorlati jelentőségű határozataiból. Jakab M. H. Könyvnyomdai Műintézet, Budapest, 1941. 51–52.).

(pl. a foglyok őrкísérete a gondjaira bízott fogollyal való elindulástól addig, amíg a foglyot a rendeltetés helyén az illetékes parancsnokságnak, hatóságnak stb. átadta).

3. *Mikor jár el az őrszolgálatban álló egyén az őrszolgálat teljesítésében?* Minthogy az őrszolgálatban álló egyén csak akkor részesül különleges büntetőjogi védelemben, ha az „őrszolgálat teljesítésében jár el”, az előadottak után most már azt kell vizsgálni, hogy a védelemnek ez a feltétele mikor valósul meg.

A Ktbt. javaslatához fűzött miniszteri indokolás ezzel kapcsolatban a következőket mondja:

„Szükséges továbbá a törvényben azt is kimondani, hogy az őröknek biztosított különös oltalom ezeket csakis az alatt az idő alatt illeti meg, amíg szolgálatuk teljesítésében valósággal eljárnak.

Ily irányban rendelkezik tehát a 86. §, melynek értelmében, mint az őrszolgálat teljesítésében eljáró őr, a törvény fokozott oltalmára tarthat számot: az őrparancsnok az őrszolgálat egész tartama alatt, továbbá az őrsem felvezetésében és felváltásában eljáró felvezető, valamint a felállított őr stb., vagy a szolgálata teljesítésére elindult, e szolgálatot teljesítő, s a laktanyába bevonuló őrség, járőr stb.”⁷⁰⁵

Azok a jogi írók, akik a Ktbt. értelmezésére vállalkoztak, az ebben a jegyzetben megbeszélés tárgyává teendő kérdést a miniszteri indokolás most idézett kijelentései reprodukálásával vélték megoldani. Ezzel azonban danauszi ajándékot adtak a jogalkalmazóknak, mert ha mindjárt abból, amit az indokolás mond, le is vonható egy és más helyes következtetés, az másfelől ahhoz a téves állásponthoz vezethet, hogy az őrparancsnok, a felállított őr stb. *bármit és bárhol tegyen is*, kiváltságos védelmet élvező helyzetében változatlanul megmarad.

Az említett jogi írók az indokolás szíréhangjainak hatása alatt egyszerűen megfeledkeztek arról a kötelességükről, hogy az értelmezés alapjául szolgáló jogi fogalom tartalmának megismerésére törekedjenek.

Az ily megismerés a logika tanítása szerint a fogalom – elemeire való – szétbontása útján történik. Ezt a módszert kell tehát a továbbiakban alkalmaznunk, ha célhoz akarunk érni.

Az, hogy az őr „őrszolgálata teljesítésében jár el”, köznapi kifejezésmódot használva annyit jelent, hogy *őri minőségében funkcionál, működik*, hogy nem csupán őrszolgálatban *van*, hanem *meghatározott (konkrét) őrszolgálati tevékenységet is visz véghez*.⁷⁰⁶

⁷⁰⁵ Miniszteri indokolás 51.

⁷⁰⁶ Ld. SCHWINGE 1940. i. m. 285.

Ahhoz, hogy az őrszolgálatban álló egyén örként funkcionálhasson, mindenekelőtt *szolgálatának cselekvési, működési szakában* kell lennie, mert csak ekkor hárulnak rá őrszolgálati teendők.

A szolgálatának ebben a stádiumában lévő őrről azután az előadottakból kitűnőleg akkor fogjuk mondani, hogy örként funkcionál, ha olyan tevékenységet hajt végre, mely az „őrszolgálati” jelzővel illelhető. Ezzel a jelzővel pedig csak az a tevékenység ruházható fel, mely az ör *hatáskörébe tartozik, és a rá nézve illetékes területen* játszódik le. Nem szükséges bizonyítani, hogy még a jogi képzettség híján lévő ember sem fogja állítani, hogy őrszolgálatát teljesítésében jár el az az ör, aki hatáskörén kívül álló magatartást fejt ki, vagy aki a bár hatáskörébe eső cselekvőséget olyan területen viszi véghez, ahol nem működhet és ahol ennél fogva fellépésének nem lehet más jelentősége, mint az őrszolgálatba nem vezényelt katona ugyanilyen tevékenységének.

Az MStGB. ugyancsak kizárólag az őrszolgálat teljesítésében eljáró őrt veszi fokozott védelembe. Az e rendelkezést értelmező írók egészen az utóbbi időig lényegileg ugyanazt adták elő magyarázatul, mint a Ktbtk. javaslatának miniszteri indokolása. Újabban azonban a bírósági gyakorlat nyomán már azt is megemlítik, hogy az ör csak akkor számíthat védelemre, ha magatartása az őri funkciók keretén belül marad,⁷⁰⁷ ami alatt nyilván a magatartás az ör hatáskörébe és illetékességéhez való tartozását értik.

Ha az előbb feltárt három ismérv megvalósult, elnyerte az őrszolgálatban álló egyén a passzív alanytól a 86. §-ban megkövetelt összes attribútumot. Már itt rá kell azonban mutatnunk arra, hogy van olyan ör elleni bűncselekmény is, melynek passzív alanyától a Ktbtk. többet kíván, mint 86. §-ában. Az utóbbi § szerint – és efelől a törvény nem hagy kétséget – nem szükséges, hogy az ör szolgálatát „jogszerű” teljesítésében járjon el, ellenben a 88. § már a szolgálatteljesítés jogszerűségét is feltételül szabja meg.

És most vegyük közelebből szemügyre az őrszolgálat teljesítésében való eljárás ismertetett fogalmi elemeit.

a) Az őrszolgálat *cselekvési, működési szaka* ennek a szolgálatnak az a stádiuma, melyben az őrszolgálatban álló egyénnek meghatározott (konkrét) őrszolgálati teendőket kell ellátnia, így az élesen elkülönül *a pihenési és a készségi szaktól*.

A nagy- és a kispihenőt tartó csendőrrjórrel (ld. a Szut. 287–289. pontjait), vagy az őrség – az őrszobában pihenő vagy az őrszobán kívül, a fegyverek közelében, készségben lévő és őrparancsnoki tisztet be nem töltő – tagjaival (ld. a Szolg. Szab. I. rész 430. pontját) szemben tehát pl. ör elleni bűncselekmény nem követhető el.

⁷⁰⁷ Ld. FUHSE i. m. 122., SCHWINGE 1940. i. m. 286. és Martin RITTAU: Militärstrafgesetzbuch in der Fassung der Verordnung vom 10. Oktober 1940. – Mit Einführungsgesetz und Kriegssonderstrafrechtsverordnung. W. de Gruyter, Berlin, 1941. 155.

Sajátos jogi helyzetben van a felvetett szempontból az állóőrség parancsnoka, mivel ez attól az időtől eltekintve, melyben lepihent, amit azonban csak akkor és addig tehet meg, amikor és ameddig kötelességeinek csorbitása nélkül megengedhető (ld. a Szolg. Szab. I. rész 430. pontjának (5) és (6) bekezdéseit), az őrszolgálat egész tartama alatt szolgálati működésre van kötelezve. Minthogy ő felelős „az őrség szabályszerű állapotáért, harckészségéért és a szolgálat pontos teljesítéséért” (ld. a Szolg. Szab. I. rész 426. pontjának (2) bekezdését), neki ébrenléte alatt *állandóan szemmel kell tartania* az őrség tagjait. Bármit tegyen is egyébként és akár az őrszobán kívül, akár az őrszobában tartózkodják is, egyik szemének mindig őri alárendeltjein kell lennie. Az ébrenlétének idejét kitöltő *állandó* funkciója ezek szerint bizonyos tekintetben hasonlatos a többi őrszemmel tartási feladatához (ld. a bevezetés 2. pontját).

Az őrszolgálat pihenési vagy készségi szakából a cselekvési szakba való lépés *általában* heteronóm aktus, mert rendszerint nem az illető őrsaját elhatározásán, hanem mások intézkedésén, felhívásán (így pl. az előjáró parancsán vagy a sorompóőr fegyverbe szólításán) alapszik. Ha azonban az ily intézkedés vagy felhívás bevárása az adott esetben sajátos körülményeire való tekintettel előreláthatólag olyan késedelmet idézne elő, amely komoly veszélybe juttatná az őrszolgálat által elérni kívánt célt, az őrszolgálatra vonatkozó jogszabályokból absztrahálható katonai szolgálati alapelv szerint, minden őrszolgálatban álló egyénnek saját elhatározásából kell a cselekvés szakába lépnie. Az utóbbi kérdéssel behatóan foglalkozik a legfelső német katonai bíróság, a Reichskriegsgericht 1939. év július hó 27-én Rev. L. 104/39. I. szám alatt kelt határozatában, melyben többek között ezeket mondja: „In dringenden Fällen muss jeder Soldat selbständig und auf eigene Verantwortung handeln. Dieser allgemeine Grundsatz ist für die Angehörigen einer Wache von besonderer Bedeutung. Von ihnen muss aus Sinn und Zweck der Wache heraus gefordert werden, dass sie da, wo es nach Lage der Sache notwendig ist, zur Sicherung der Wachaufgaben sofort und selbständig tätig werden, d[ass] h[eisst] ohne oder bevor sie vom Wachhabenden dazu befehligt wurden und möglicherweise befehligt werden konnten.”

b) Az őrs *hatáskörébe* azok a teendők tartoznak, melyek ellátására a szolgálatára vonatkozó általános vagy különös utasítás értelmében *jogosult*.

A jogosultságot azonban mindig *absztrakt* értelemben kell venni. Mit jelent ez? Azt, hogy annak eldöntésénél, vajon fel volt-e az őrs hatalmazva arra, amit tett, figyelmen kívül kell maradniuk mindazon előfeltételnek, melyektől az őrszolgálatra vonatkozó utasítás az őrsi intézkedés – adott esetben való – alkalmazását függővé teszi.⁷⁰⁸ A bírós

⁷⁰⁸ Amennyiben az őrs tevékenysége nem esik az intézkedések körébe, a véghezvitelére való jogosultság elbírálásánál az absztrakt szemléleti módnak nincs jelentősége.

csak azt nézheti, hogy az őr cselekménye magában véve olyan természetű volt-e, amelyet az utasítás értelmében *általában* véghezvihet.

Példával élve: az az őr, aki valakit elfog, vagy az a csendőrrjárőr, amely valahol házku-
tatást végez, hatáskörén belül cselekszik az esetben is, ha az intézkedést rosszhiszeműen,
azaz egyenesen abban a tudatban foganatosítja, hogy annak az utasításban meghatáro-
zott egyetlen előfeltétele sem forog fenn. Ellenben hatáskör hiánya okából esik
a büntetőjogi védelemtől többek között az a csendőr, aki valakit egy őrizetbe veendő
tárgy kiadására kényszerít, vagy a Szut. 298. pontjában felsorolt más intézkedést tesz.
Az a körjárat szintén, mely az útjába akadó, gyanútlanul sétáló egyénekbe beleköt, és őket
sértésekkel halmozza el, az a járőr, mely a legénységre nézve tiltott korcsmahelyiségek
ellenőrzése során az egy ily helyiségben mulatozó társasághoz csatlakozva ennek szóra-
kozásában részt vesz.

Most még csak annyit, hogy a hatáskör fogalmának meghatározása után már nem
kétséges, hogy a rendfenntartásra hivatott, tehát minket elsősorban érdeklő örök
(ld. a bevezetés 1. pontját) nemcsak akkor járnak el őrszolgálatuk teljesítésében, amikor
rendőri működést fejtenek ki, vagyis a bevezetés 2. pontjában részletezett őrszolgálati
feladatok valamelyikét hajtják végre, hanem akkor is, amikor az ily feladatok pusztá
előkészületi cselekményét viszik véghez (pl. a sorompóőr felhívására fegyverbe lépnek,
vagy a fölvezető parancsnoksága alatt a régi örök felváltására mennek). Továbbá ak-
kor is, amikor a szóban forgó feladatok befejezését követő szolgálati tevékenységet vé-
geznek (pl. a felváltott őrség bevonulás céljából útban van a laktanya felé).

c) Az őr *illetékességi területét* a szolgálatára vonatkozó általános vagy különös utasítás
állapítja meg.

Például a nyomozást végző csendőrrjárőrnek saját őrskörlete (ld. a Szut. 241. pont-
ját), a felállított őrnek felállítása helye, illetőleg a fölvezető által kijelölt mozgáskörlete
(ld. a Szolg. Szab. I. rész 445. pontját) az illetékességi területe.

Mihelyt az őr túllépi illetékességi területének határait, már nem jár el őrszolgálat
teljesítésében, hacsak azt nem tette olyan okból, mely esetben a túllépés *kivételesen* meg
van engedve. Amennyiben ily kivétel forog fenn, az illetékességi terület – a jog akarata-
ból való – *átmeneti* meghosszabbodásáról beszélhetünk.

A túllépés nemcsak akkor jogszerű, ha azt a szolgálati utasításokban meghatáro-
zott körülmények (ld. pl. a Szut. 396. pontját) indokolják, hanem a jogszabályokból
kiolvasható és valamennyi őr vonatkozásában érvényesülést követelő szolgálati alapelv
értelmében minden olyan esetben is, melyben arra az őrszolgálat céljának elérése érde-
kében szükség van. Ezt a nézetet a német Reichsmilitärgericht a *felállított őr* tekintet-
ben döntvényben is kifejezésre juttatta, mondván: „Dem Posten ist es nicht unbedingt
verboten seinen Postenbereich zu verlassen; zur Wahrung der allgemeinen Sicherheit,

zur Aufrechterhaltung der militärischen Disziplin, insbesondere der Postenautorität selbst ist er berechtigt und verpflichtet seinen Bereich zu verlassen.”⁷⁰⁹

A német katonai bírósági gyakorlatot és jogirodalmat különben állandóan foglalkoztatja az a kérdés, mennyiben befolyásolja a *felállított őr* passzív alanyi minőségét a mozgáskörletéből való eltávozása. Hosszú ideig az volt az uralkodó álláspont, hogy ez a minőség elenyészik, ha az őr másból, mint szolgálati okokból távozik a mozgásra kijelölt területről.⁷¹⁰ Nem régóta azonban egyre több szószólója akad a Reichsmilitärgericht egyik határozatában megnyilvánult azon felfogásnak,⁷¹¹ mely szerint a mozgáskörletét jogosulatlanul túllépő őrt is megilleti a fokozott büntetőjogi védelem, ha őrszolgálati feladatait továbbra is elláthatja és ha ehhez megvan az akarata is.⁷¹² Sajátságos, hogy ezt a nézetet éppen olyan írók vallják, akik művük más helyén az illetékességet az őr oltalomban részesülésének feltételül tekintik. Arra persze, hogy ez a két álláspont miként egyeztethető össze egymással, adósak maradtak a felelettel.

4. Az őr passzív alanyi minősége szempontjából közömbös körülmények. Talán nem végzünk felesleges munkát, ha a 86. §-ban foglalt rendelkezést negatív oldaláról is megvilágítjuk, sorra véve az őr passzív alanyi minőségét *nem érintő* fontosabb körülményeket.

Ezek a körülmények: *az őr intézkedésének tartalmi vagy alaki szempontból való jogszerűtlensége, hatáskörébe tartozó teendőinek egyéb tekintetben nem megfelelő módon való végrehajtása, előírás-ellenes öltözete, s felszerelése és felállítása helyének szabályszerű felvezetése nélkül történt elfoglalása.*

a) *Tartalmitlag* akkor *jogszerűtlen* az őr intézkedése,⁷¹³ ha hiányoznak azok az előfeltételek, melyeknek a szolgálatára vonatkozó utasítás értelmében meg kell lenniük ahhoz, hogy az illető intézkedést fogantathasson.

A polgári büntetőbírósági gyakorlat és jogirodalom a Hv.-ben meghatározott tényálladékok értelmezése során arra a helytálló és a 88. §-nál részünkről is követett álláspontra helyezkedett, hogy még a hivatásgyakorlás *jogszerűségének sem* kelléke a hatóság tagja

⁷⁰⁹ Deutsches Reichsmilitärgericht: Entscheidungen Reichsmilitärgerichts. F. Vahlen, Berlin, 1902–1919. XVIII. 37.

A svájci hadsereg szolgálati szabályzatának 251. pontja a felállított őrré nézve az említett irányban *kifejezetten* is rendelkezik, mégpedig ekképpen: „Die Schildwachen dürfen sich von ihrem Standort nie weiter entfernen *als für ihren Dienst notwendig ist.*”

⁷¹⁰ Ld. pl. Conrad KELLER: Erläuterungen zu den Kriegsartikeln für das Heer und die Deutsche Marine – Unter Bezugnahme auf die entsprechenden Bestimmungen des Militärstrafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Nicolai, Berlin, 1877. 89., HECKER i. m. 190. és ROTHERMUND i. m. 289.

⁷¹¹ Deutsches Reichsmilitärgericht: Entscheidungen Reichsmilitärgerichts. F. Vahlen, Berlin, 1902–1919. XVII. 17.

⁷¹² Így többek között FUHSE (i. m. 122.) és SCHWINGE (1940. i. m. 287.).

⁷¹³ Az intézkedés fogalmának meghatározását ld. a 88. §-hoz írt 5. jegyzetben.

vagy közege által tett intézkedés tartalmi jogszerűsége, anyagi jogi (materiális) helyes-sége.⁷¹⁴ Még kevésbé tulajdonítható tehát ennek a momentumnak jelentőség ott, ahol a törvény nem korlátozza a védelmet a (hivatás fogalma által felölelt) szolgálat jogszerű teljesítésére. Erre egyébként az előző jegyzetben mondottak már kellő fényt vetettek.

b) *Alaki szempontból* abban az esetben *jogszerűtlen* az őr intézkedése, ha nem tartja be az eljárás módját illető azokat a szabályokat, amelyek azon egyének érdekei védelmére vannak hivatva, akik ellen az intézkedés irányul. Így pl. alakilag jogszerűtlenül jár el az az őr, aki az elfogatásnál kíméletlen bánásmódot tanúsít (ld. a Szolg. Szab. I. rész 508. pontjának (4) bekezdését); az az őr, aki az általa elfogott, s szökést megkísérlő veszedelmes gonosztevővel szemben a fenyegető rákiáltás mellőzésével használja fegyverét (ld. a Szolg. Szab. I. rész 458. pontjának a) alpontját); az a csendőr, aki az elővezetendő egyént megbilincseli (ld. a Szut. 314. pontjának (3) bekezdését); az a csendőr, aki a sértetten vagy a tanút nem bizalmi egyének jelenlétében hallgatja ki (ld. a Szut. 425. pontjának (3) bekezdését); az a csendőr, aki a Szut.-ban engedélyezett kivételes eseteken kívül a házkutatás vagy személymotoszás megejtése előtt mellőzi a keresett egyén vagy tárgy előadására vonatkozó felszólítást (ld. a Szut. 440. pontjának (2) bekezdését), stb.

A formai jogszerűséget a polgári judikatúra és irodalom már fontosnak tartja a fentebb említett tényálladékok vonatkozásában, amennyiben a hivatás gyakorlásának jogszerűségét éppen a formai jogszerűség értelmében fogja fel.⁷¹⁵ A 86. § szerint ellenben az alakilag jogszerűtlen intézkedés sem fosztja meg az őrt a különleges oltalomtól.⁷¹⁶ Más kérdés persze, hogy az ily intézkedést fogantató őrral szembehelyezkedő katona tényálladásként cselekménye a tényállás sajátos körülményeihez képest esetleg jogos védelem okából nélkülözni fogja a jogellenességet. Erről azonban majd csak a 87. §-sal kapcsolatban fogunk részletesebben beszélni.

c) Tartalmilag vagy alakilag jogszerűtlen az őrnek csak az a tevékenysége lehet, amely az intézkedés fogalma alá esik, *egyéb tekintetben azonban* már nemcsak az őr intézkedésének, hanem a hatáskörébe eső minden más teendőnek a végrehajtása is *kifogás alá eshet*. Példaképpen említhetjük, amikor az őr szolgálatát ittas állapotban látja el, vagy amikor az őrhelyén eszik, dohányozik, ül, vagy más módon kényelemben helyezkedik.

Mindezen esetben az őr, ha mindjárt szabálytalanul, de még mindig ellátja őrszolgálati teendőit, ennél fogva mindenkinek el kell ismernie róla, hogy ilyenkor is őrszolgálat

⁷¹⁴ HELLER Erik: A hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XL. T-cikk. Wessely & Horváth, Pécs, 1916. 30–31. ANGAL 1930. i. m. 104. és BALÁS P. Elemér: A büntetőjog és közigazgatás kapcsolatai. In: A mai magyar közigazgatás – Az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1936. 302.

⁷¹⁵ Ld. az előző lábjegyzetben idézett hivatkozásokat.

⁷¹⁶ Már a 88. §-ban nyújtott védelem előfeltétele az őr intézkedésének alaki szempontból való jogszerűsége (ld. a 88. §-hoz fűzött 4. jegyzetet).

teljesítésében jár el. Mihelyt azonban a szabálytalanság már olyan fokú, hogy annak következtében az őr egyáltalában nem fejtheti ki hatáskörébe tartozó teendőit, pl. teljesen ittas állapotban van, vagy az őrhelyén elaludt, mindaddig nem részesülhet védelemben, amíg a szolgálatteljesítésre való képtelenség állapota tart. Ennek kiemelését a német katonai jogi íróknak szerintünk érthetetlen az az álláspontja tette szükségessé, hogy a szolgálata teljesítésére képtelen őr is passzív alanya marad az őr elleni bűncselekményeknek, ha megvan a lehetőség arra, hogy az őrszolgálatot tovább folytassa. Mint például előszeretettel hivatkoznak az alvó őrré, szemben a hirtelen megbetegedett ily funkcionáriussal, akinél ez a lehetőség többnyire ki van zárva.⁷¹⁷

d) A régi katonai büntető törvénykönyv alkalmazási idejéből való legkorábbi nyilvánosságra jutott állásfoglalást, mely az *öltözetnek és felszerelésnek* az őr passzív alanyi minőségére való kihatására vonatkozott, a rendeletkibocsátási jogkörrel felruházott egykori cs. és kir. katonai fellebbviteli bíróság (Militär-Appellations-Gericht) 1865. év május hó 26-án Z. 4531. szám alatt kelt rendelete tartalmazta.⁷¹⁸ E rendelet szerint őrszolgálatról csak akkor lehet szó, ha az őr szabályszerű öltözetben és felszereléssel „jelenik meg”. Hogy ez a felfogás meddig volt irányadó, azt nem tudtuk megállapítani, tény azonban, hogy Dangelmaier 1884-ben megjelent kis kommentárjában a csendőrokról szólva már azt mondja, hogy ha ezek nem a fennálló rendelkezéseknek megfelelő öltözetben vagy felszereléssel látják el szolgálatukat, bűncselekményt követnek ugyan el, de az örök részére biztosított védelemtől nem esnek el.⁷¹⁹ Ugyanezt mondta ki azután minden őrré vonatkozó érvénnyel 1911. év november hó 30-án 425. szám alatt kelt döntvényében a volt cs. és kir. legfelsőbb katonai törvényszék. Ez a döntvény a régi katonai büntető törvénykönyv hatályának hátralévő ideje alatt determináló erővel bírt a jogalkalmazókra.

Bár a vázolt jogfejlődés útja lassú volt, de egészséges irányban haladt és végre eljutott a katonai szempontból helyes megoldáshoz. Ha még az őrszolgálat meg nem felelő teljesítése sincs befolyással az őr passzív alanyi minőségére, hogyan lehetne ilyen befolyása az őr szabályellenes felszerelésének, mely mellett sokszor kifogástalanul betölthető az őri funkció, avagy az őr szabályellenes öltözetének, mely még a felszerelésnél is kisebb jelentőségű, mert sohasem előfeltétele az őrszolgálat zavartalan teljesítésének.⁷²⁰ Ma már a külföldi jogirodalomban is a miénkkel egyező nézet kezd uralomra jutni.⁷²¹

⁷¹⁷ HECKER i. m. 190., KOPPMANN – WEIGEL i. m. 414–415., ROTERMUND i. m. 289., SCHWINGE 1940. i. m. 286. és RITTAU 1941. i. m. 146–147.

⁷¹⁸ Jakob WIMMER: Normalien-Sammlung für Militär-Gerichte – 5. Kiegészítő füzet. A. Leykam's Erben, Gratz, 1862. 61–62.

⁷¹⁹ DANGELMAIER 1884. i. m. 68.

⁷²⁰ A szabálytalan felszerelés irrelevanciájára nézve ld.: miniszteri indokolás 52.

⁷²¹ Így többek között Ernst ECKSTEIN (Wachen in nicht vorschrittemässigen Anzug. Archiv für Militärrecht 1917/7. 282–283.), MEISS (i. m. 17–22.), SCHWINGE (1940. i. m. 285.) és RITTAU (1941. i. m. 155.).

e) A fentebb utolsónak említett körülményről nincs mit mondanunk. Sem a judikatúrában, sem a tudományban nem volt sohasem vitás, hogy a felállítási hely szabályszerű *felvezetés nélkül történt elfoglalása* közömbös az őr védett helyzete szempontjából.

5. *A magyarázata annak, miért nem részesíti a Ktbt. fokozott oltalomban a szolgálatának pihenési és készségi szakában lévő őrt is.* A jogszabályok tartalmi megismerésére törekvő jogász nem elégszik meg az egyes tényálladási elemek jelentésének tisztázásával, hanem arra is kíváncsi, mi készítette a törvényhozót arra, hogy éppen az illető elemet tegye a büntetendőség feltételévé.⁷²² Kétszeresen indokolt az ilyen irányú érdeklődés, ha olyan tényálladási elemről van szó, mely tekintetében a különböző katonai büntető törvénykönyvekben nem egységes a felfogás. Ilyen elem az őr elleni bűncselekmények passzív alanya is. A Ktbt. akkor, amikor csakis az őrszolgálat teljesítésében eljáró egyének számára biztosította a különleges védelmet, az MStGB.-t tartotta szem előtt, azt a törvénykönyvet, mely a legtöbb államban mintául szolgált. Vannak azonban katonai büntető törvénykönyvek (ilyenek pl. az 1908. évi japán és az 1927. évi svájci), melyek a védelem körét tágabban vonták meg, és a pihenő s a készségben lévő őrt is alkalmasnak minősítették arra, hogy az őr elleni bűncselekmények passzív alanya legyen.

Hogy a Ktbt. a német állásponthoz igazodott, annak okát az alábbiakban látjuk:

A szolgálatának pihenési és készségi szakában lévő őrt a támadó szándékú katona általában csak nehezen közelítheti meg. Ha pedig ez netán mégis sikerül neki, akkor is addigra, mire a támadás végrehajtására sor kerülne, többnyire már a fegyverbe lépett őrral fogja magát szemben találni. Ennek igazolására hivatkozunk a szolgálati utasítások – a pihenési és a készségi stádiumban lévő őrok védelmére szolgáló – rendelkezéseire (ld. pl. a Szolg. Szab. I. rész 432. pontját, 435. pontjának (1) bekezdését, 451. pontjának (2) bekezdését és 454. pontjának (2) és (4) bekezdéseit). De különben is alig képzelhető, hogy valakinek a pihenő vagy a készségben lévő őr ellen támadó szándéka legyen. Mert ki az, aki az őri funkcióval egybekötött kényszerhatalom könnyen rendkívül súlyossá váló következményeinek kockázatát vállalja? Bizonyos, hogy rendes körülmények között csakis az, akit az őrnek vele szemben véghezvitt, s érdekeit, ha mindjárt jogos alapon sértő vagy veszélyeztető tevékenysége indulatba hozott. Ámde ilyen hatást kizárólag a szolgálata teljesítésében eljáró őr magatartása idézhet csak elő.

Ha tehát nincs is kizárva a pihenő vagy a készségben lévő őr megtámadásának lehetősége, kétségtelen, hogy az ilyen támadásoknak jóformán nincs semmi gyakorlati jelentőségük. Márpedig a jognak nem az a hivatása, hogy egyedi, individuális, egészen

⁷²² Erich SCHWINGE – Leopold ZIMMERL: *Wesensschau und konkretes Ordnungsdenken im Strafrecht*. L. Röhrscheid, Bonn, 1937. 33.

sajátos és úgyszólván soha elő nem forduló cselekményeket pönalizáljon, hanem egyedül és kizárólag az, hogy a *tipikus* eseteket rendezze.⁷²³

87. § Katonai őr elleni büntettet követ el és három évtől öt évig, háború idején öt évtől tíz évig terjedhető börtönnel büntetendő az a katonai egyén, aki katonai őr ellen erőszakot vagy veszélyes fenyegetést használ.

1. *A bűncselekmény jogi természete.* A 92. § arra enged következtetni, hogy az őr elleni erőszak vagy veszélyes fenyegetés a *tisztelet mellőzésének egyik esete*. És ez a következtetés logikailag is igazolható, így mindenképpen helyes. Ha ugyanis a törvénynek az lett volna az intenciója, hogy az őr ellen erőszakot vagy veszélyes fenyegetést használó azon katonákat is a 87. § alapján büntessék, akik nincsenek az őr iránt tiszteletre kötelezve, feltétlenül őr elleni bűncselekménnyé nyilvánította volna az ily egyének által elkövethető mindazokat az egyéb cselekményeket is, melyek, ha tettesük olyan katona, aki az őrral szemben tisztelettel tartozik, a 92. § értelmében ugyancsak őr elleni bűncselekmény címén esnek megtorlás alá.

2. *A jogtárgy.* A fenti §-ban körülírt bűncselekmény jellegzetes jogtárgya *az őri funkció tekintélye*. Ezen érték büntetőjogi védelmét az teszi indokolttá, hogy az ezt veszélyeztető cselekmény távolabbi kihatásában mindig veszélyt jelent az őrszolgálat jogszerű teljesítésére is.⁷²⁴

3. *A tettes.* A jogtudományban teljes az egyetértés abban, hogy az őr elleni erőszaknak és veszélyes fenyegetésnek *bizonyos kivételektől eltekintve minden katona* (ideértve a hadifoglyokat is) tettese lehet, figyelem nélkül arra, hogy rendfokozatban fölötte áll-e az őrnek vagy sem. Abban a kérdésben azonban már, hogy *kik a kivételek*, nem kevesebb mint négyféle álláspont alakult ki.

A Ktbt. javaslatának miniszteri indokolása egyedül az őrparancsnokot tekinti ily kivételnek, mégpedig a neki alárendelt őrok vonatkozásában.⁷²⁵ *Az uralkodó felfogás* valamennyi őr elleni bűncselekményre kiterjedő hatállyal a kivételek közé sorol min-

⁷²³ KAUSER Lipót: Az érdekkutatásról – Magánjogi tanulmány. Magánkiadás, Budapest, 1937. 18. és Hellmuth WEBER: Zum Aufbau des Strafrechtssystems. Frommann, Jena, 1935. 23.

⁷²⁴ Ld. a bevezetés 4. és 5. pontjait.

⁷²⁵ Miniszteri indokolás 52.

denkit, aki az őrszolgálat tekintetében előjárója az őrnek.⁷²⁶ Lelewer már azzal egészíti ki az uralkodó álláspontot, hogy az őr elleni bűncselekményeket az őrszolgálatban álló alárendeltek sem követhetik el előjáróikkal szemben.⁷²⁷ Végül Meiss a tisztelet mellőzésében álló őr elleni bűncselekményre nézve még Lelewernél is továbbmegy, és azon a nézeten van, hogy az őrszolgálatban lévő egyének egymás ellen abban az esetben sem vihetik véghez a szóban forgó bűncselekményeket, ha köztük nincs is függelmi viszony.⁷²⁸

Állástfoglalandó ebben a kontroverz kérdésben, meg kell állapítanunk, hogy a 87. §-ban meghatározott deliktum szempontjából az uralkodó felfogás a helytálló. Az őr elleni erőszak és veszélyes fenyegetés tettességének kérdése – miként azt már az 1. jegyzetből tudjuk – azon fordul meg, vajon tisztelettel tartozik-e a cselekmény elkövetője az őr iránt vagy sem. Magától értetődik, hogy erre a tiszteletre mindenki kötelezve van, akivel szemben az őr felsőbbbségi jogokat gyakorolhat. Minthogy pedig az őrt ezek a jogok csupán azon személyek vonatkozásában nem illetik meg, akik vele szemben az *őrszolgálat tekintetében* parancsadási hatalommal vannak felruházva, egyedül az ily személyek vannak kirekesztve a tettesi körből, de ezek azután kivétel nélkül.

A miniszteri indokolásban kifejezésre jutó nézet téves volta immanens kritikával is kimutatható. Az indokolás arra alapítja állásfoglalását, hogy az őr az ő saját őrparancsnokának nem adhat utasítást. De ugyanilyen kevésbé adhat utasítást azon egyéb katonai egyéneknek, akik az őrszolgálatot illetően ugyancsak előjárói.

Lelewer egyáltalában nem indokolja meg álláspontját, így vele nehéz polémiába bocsátkozni. Lehet azonban, hogy azért tartja a tisztelet mellőzésében álló cselekmény őr által őrszolgálatban lévő előjárója ellen való véghezvitelét csupán függelemsértés címén megtorolhatóknak, mert az őr tudatában a közte és az őri előjárója közt fennforgó szolgálati viszony folyamánként a passzív alany előjárói minősége annyira elhomályosítja az ennek őri minőségére vonatkozó képzetet, hogy az elkövetés idején sokszor nem is gondol arra, hogy cselekményével előjárójában egyúttal az őrt is megtámadja. Ha Lelewer csakugyan ebből a megfontolásból kifolyólag helyezkedett az ismertetett álláspontra, és más magyarázatot elképzelni nem tudunk, akkor erre az a megjegyzésünk, hogy az őr tudatvilágára vonatkozó, szóban forgó pszichológiai feltevés esetleg okul szolgálhatott volna arra, hogy a törvényhozó a szubszidiaritásra utaló közismert szöveg – a fenti §-ba való – beillesztésével kizárja az őr által őrszolgálatban lévő előjárója ellen

⁷²⁶ Így többek között JILLY (i. m. 93.), DAMIANITSCH (1862. i. m. 105–106.), KLEEMANN (i. m. 104.), KOPPMANN – WEIGEL (i. m. 416.), M. E. MAYER (1907a. i. m. II. 13–14.), ELSNER – SOHL (i. m. 146.), ROTERMUND (i. m. 284.), Otto NÄUMANN (Wachen, militärische. In: Handwörterbuch des Militärrechts. Greifer, Rastatt, 1912. 861.), SCHWINGE (1940. i. m. 284.) és a volt cs. és kir. legfelsőbb katonai törvényszék 1906. év október hó 13-án 380. szám alatt kelt határozata.

⁷²⁷ LELEWER 1927. i. m. 101–102.

⁷²⁸ MEISS i. m. 42., 45.

véghezvitt cselekmény két szempontból való büntetőjogi értékelését, de nem indíthatja a jogalkalmazót arra, hogy ily törvényi rendelkezés hiányában a függelemsértés és az ör elleni bűncselekmény eszmei halmazatának megállapításától olyankor is eltekintsen, amikor e két bűncselekmény tárgyi és alanyi elemei kétségtelenül megvalósultak.

Meiss a Lelewerén túlmenő álláspontja megokolására egy német bíróság – a német katonai jogászok által figyelemre sem méltatott – ítéletéből meríti az érvet. Ez az érv lényegileg abban áll, hogy nincs semmi célja annak, hogy az egyforma különleges büntetőjogi védelmet élvező személyek egymással szemben is ily védelemben részesüljenek. De hogy ennek miért nincs célja, azt Meiss művéből nem tudjuk meg. Álláspontja tehát nincs kellőképpen megindokolva, de az nem is indokolható. A szolgálati utasítások nem hagynak kételyt a tekintetben, hogy az őrszolgálat teljesítésében eljáró egyén az e szolgálat tekintetében vele szemben előljárói hatalommal fel nem ruházott többi ör ellen is felléphet, ha ezt az adott eset körülményei szükségessé teszik, így nem tudjuk belátni, miért ne válhatna az ör elleni bűncselekménynek ör is tettesévé.

Meissnek az irodalomban teljesen elszigetelten álló véleménye annál furcsább, mert azt svájci ember léteére még az 1851. évi svájci katonai büntető törvénykönyv hatályban létének idején nyilvánította, ez a törvénykönyv pedig – eltérően a többi állam katonai büntető törvénykönyvétől – 66. §-a (3) bekezdésében *külön is* kimondta, hogy az örök egymás ellen véghezvitt cselekményeit ör elleni bűncselekményekként kell minősíteni.

Azok közt a személyek közt, akik az örnek *őrszolgálatára tekintetében előljárói*, vannak olyanok, akik maguk is örök, idetartozik pl. a felvezető s az örparancsnok és olyanok, akik nem állnak őrszolgálatban. Ebbe a kategóriába való pl. a helyőrség-ügyeletes tiszt és az állomás- (város-) parancsnok, akik a helyőrségi őrszolgálatot ellátó egyének, továbbá a laktanya-ügyeletes tiszt és a laktanya- (csapat-) parancsnok, akik a belső őrszolgálatot ellátó katonák előljárói (ld. a Szolg. Szab. I. rész 396. pontjának (2) bekezdését).

Ha az ilyen előljárók a nekik alárendelt ör ellen erőszakot használnak, cselekményük a Kbt. 126. vagy 127. §-aiba ütköző szolgálati bűncselekménynek, ha pedig veszélyes fenyegetést követnek el, az a 127. §-ban meghatározott szolgálati vétségnek, vagy valamely közönséges bűncselekménynek, avagy esetleg csupán fegyelmi kihágásnak minősül.

Miként az előadottakból kitűnik, az ör azon előljárói, akik neki az őrszolgálatra nézve parancsokat nem adhatnak, már elkövethetik vele szemben tettesi minőségben is a 87. §-ban körülírt bűncselekményt. Ez azonban nem jelenti egyúttal azt is, hogy az ilyen előljáróknak a most említett ör részéről tanúsítandó tiszteletre való joguk az őrszolgálat tartamára fel lenne függesztve. A szóban forgó előljárók és a nekik az őrszolgálat körén kívül alárendelt örök tehát egymás irányában *kölcsönös* tiszteletre vannak kötelezve, a „tiszteletadást” azonban természetesen az ör tartozik teljesíteni.

4. *A passzív alanyra* nézve a 86. § és az ahhoz írt jegyzetek a mérvadók.

5. *Az elkövetési magatartás.* A szóban forgó bűncselekmény elkövetési magatartása a) az erőszak vagy b) a veszélyes fenyegetés. Ezen fogalmak jelentése tekintetében utalunk a 70. §-hoz fűzött 1. és 2. jegyzetekben mondottakra.

6. *Az erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel véghezvitt akadályozás és kényszerítés büntetőjogi értékelése.*⁷²⁹ Sem az erőszak, sem a veszélyes fenyegetés nem illeszkedik be mint a kényszerítés eszköze a tényálladék ismérvei közé. Ha tehát a tettes ezeket a véghezviteli tevékenységeket vagy ezek valamelyikét arra használja fel, hogy az őrt szolgálata teljesítésében akadályozza vagy intézkedésre kényszerítse, és a cselekmény nem vonható a 88. §-ban körülírt bűncselekmény törvényes fogalma alá, a 87. §-ban foglalt tényálladékot meghaladó többlet áll elő. Csakhogy míg ez a többlet olyankor, amikor az akadályozás vagy a kényszerítés az őrt szolgálata *jogszerűtlen* teljesítése ellen irányul, büntetőjogilag teljesen színtelen, mert hiszen ebben az esetben a cselekmény jogellenességi tartalma az igénybe vett eszközben, az erőszakban vagy a veszélyes fenyegetésben kimerül,⁷³⁰ addig jogi szempontból már kétségkívül jelentőssé válik, mihamarabb az akadályozás, illetőleg a kényszerítés az őrszolgálat *jogszerű* teljesítésére vonatkozik. Méltán tarthat tehát érdeklődésre számot, hogy ennek a jogellenes jellegű kényszerállapotnak az előidézésében álló többlet mily büntetőjogi értékelésben részesül.

Nem kell mást tenni, mint a 87. §-t a 88. §-sal egybevetni, és máris tisztán fog állni mindenki előtt, hogy szöges ellentétbe jutnánk a törvény akaratával, ha a felvetett esetben a 87. §-ba ütköző, őrt elleni bűncselekménynek valamely más bűncselekménnyel, mondjuk pl. a hatóság elleni erőszakkal való eszmei halmazata mellett foglalnánk állást.⁷³¹ Az előbb említett cselekményt ehhez képest a 87. § határain túlterjedő jogilag fontos mozzanatai ellenére is kizárólag e § szerint kell minősíteni, így az őrszolgálat *jogszerű* teljesítése ellen irányuló akadályozás, illetőleg kényszerítés mint *nem büntethető utócsselekmény* jelentkezik.

Ez nem az első eset, melyben a csupán eszközt képező előcsselekmény megbüntetése feleslegessé teszi a törvény szándéka szerint a tettes céljának megvalósulását jelentő utócsselekmény büntetőjogi szempontból való figyelembevételét.

Erre a sajátos jogi kategóriára a tudomány aránylag későn figyelt fel.⁷³² Ma azonban már az értékes hozzászólások egész sora áll rendelkezésünkre. Az írók úgyszólván kivétel

⁷²⁹ Ez a kérdés voltaképpen az egység és többség problematikájába tartozik, rendszerbeli szempontból tehát ezt a 11. jegyzetben kellene tárgyalni. Nyomós logikai okok azonban amellett szólnak, hogy ezzel közvetlenül az elkövetési magatartás után foglalkozzunk.

⁷³⁰ Ld. Kurt HELD: Der Widerstand gegen die Staatsgewalt – Geltendes und künftiges Recht. In: Strafrechtliche Abhandlungen 313. Schletter, Breslau, 1933. 2.

⁷³¹ Ld. miniszteri indoklás 52.

⁷³² Karl Heinrich FREUND: Die strafumfasste Nachtat. Giers, Dortmund, 1932. 2.

nélkül a *lex consumens* derogat *legi consumptae* elvének érvényesülését látják az utó-cselekmény büntetlenségében.⁷³³ Szerintük az előcselekmény jogi eredménye felöleli, magában foglalja az utó-cselekmény által előidézett jogsérelmet, aminek következtében az előbbi magatartásra vonatkozó büntető rendelkezés kimerítően értékeli az egész konkrét tényállást.⁷³⁴

Tagadhatatlan, hogy ez az érvelés kielégítő dogmatikai magyarázatát adja mindazon utó-cselekmény büntetlenségének, melyekkel a szóban forgó írók kutatásaik során találkoztak, de a most vizsgálat alá vett jelenség megokolására nem szolgálhat.

Az őr – szolgálata jogszerű teljesítésében való – akadályozása, illetőleg intézkedésre kényszerítése mindig *megzavarja* az őrszolgálat jogszerű teljesítését, ezzel pedig nagyobb hátrány áll elő, mint amilyet a 87. §-ban meghatározott tényálladék határain belül eső cselekmény előidéz, amely az őrszolgálat jogszerű teljesítését *csupán veszélyezteti* (ld. a 2. jegyzetet). Ámde a kisebb kár, hátrány, sérelem nem emésztheti fel a nagyobbat.⁷³⁵ Minthogy pedig más halmazatot kizáró szempont, mint az egységbe olvasztó konszumpció szempontja nem teheti igazolttá az utó-cselekmény büntetlenül maradását, a bennünket foglalkoztató cselekmény a 87. § szerint leendő elbírálással olyan minősítés alá esik, mely annak torzképét mutatja, mivel az őrszolgálat jogszerű teljesítésének megzavarását jogi szempontból mellékesnek tünteti fel. Mindezek után nem vitás, hogy a törvény ezúttal a büntetőjogi értékelés tekintetében érthetetlen okokból merőben *téves álláspontra* helyezkedett. Ez a tévedés, természetesen csakis törvényhozási úton reparálható.

7. Szándék. A 87. §-ban meghatározott tényálladék csak szándékos elkövetés által valósítható meg.

A szándék megállapításának feltétele, hogy a tettes tudja, hogy:

- a) az, aki ellen cselekményét elköveti, őrszolgálatban álló egyén, hogy
- b) ez őrszolgálata teljesítésében jár el, és hogy
- c) cselekménye erőszak, illetőleg veszélyes fenyegetés.

A büntető jogtudományban *communis opinio*, hogy a tényálladékokban előforduló *jogi* fogalmak tekintetében a szándékhoz megkívánt tudattartalom szempontjából elegendő azon ténykörülmények és jogi vonatkozások tudata, melyek a jogi fogalom

⁷³³ Így többek között HELLER (1931. i. m. 327.), BELING (1906. i. m. 306–320.), Friedrich DOERR (Deutsches Strafrecht I. – Allgemeiner Teil. W. Kohlhammer, Stuttgart, 1930. 108–109.), Alexander DOHNA (Zusammentreffen mehrerer Strafgesetze und mehrerer strafbarer Handlungen. J. Guttentag, Berlin, 1910. 410–411.), SAUER (1921. i. m. 479–480.), GERLAND (1922a. i. m. 160.) és Edmund MEZGER (Strafrecht – Ein Lehrbuch. Duncker & Humblot, München-Lipscse, 1931. 470–471.).

⁷³⁴ SAUER 1921. i. m. 480.

⁷³⁵ Ld. FREUND i. m. 40.

konstitutív ismérveit alkotják. Ezen ténykörülmények és vonatkozásuk – a tettes által való – egzakt jogászai minősítése, az absztrakt jogi fogalom alá leendő helyes szubszumpciója tehát nem követelmény.

Mi ezt a tanítást nem fogadhatjuk el kivételt nem tűrő szabályként. Ha magyarázatot keresünk arra, miért kívánja meg a jog a büntethetőséghez a cselekvőnek a cselekményhez való pszichikai vonatkozását, akkor azt abban találjuk meg, hogy csakis ily vonatkozás esetében lehet tisztában a tettes a cselekményével létrejött bűncselekménytípusnak a szociális életben, amennyiben pedig katonai bűncselekményről van szó, a katonai életben való horderejével.⁷³⁶ Ilyen magyarázat mellett azonban pusztán a jogi fogalmak alkotóelemeit képező körülmények – a tettes által való – ismeretével csak azoknál a szándékos bűncselekményeknél elégedhetünk meg, melyek imént említett hordereje a szóban forgó momentumokra vonatkozó képzetek alapján is felismerhető. Ámde az őr elleni bűncselekmény igazi jelentősége felismeréséhez csak az a tettes juthat el, aki a passzív alanyt *jogilag is helyesen értékelte*.

Ha az őrszolgálat⁷³⁷ olyan teendőket ölelne fel, melyeket az őrszolgálatban álló egyéneknek kívül más katonai funkcionárius nem végezhetne, és ha valamennyi őrszolgálatban álló egyént azonos kötelességek terhelnének, az őr elleni bűncselekményekben való bűnösséget a *communis opinio*nak megfelelően már akkor is meg lehetne állapítani, ha a tettes tudata a passzív alany konstitutív ismérveit csupán mint realitásokat fogta át. Mert ebben az esetben a tettes által érzékileg észlelhető sajátos működés jellemezné „az” őrszolgálatot, és ennél fogva ezen működés megzavarásában, illetőleg az *ilyen* működést kifejtő katona megtámadásában állna az őr elleni bűncselekmény mint deliktumtípus lényege. A helyzet azonban – mint tudjuk – nem ez. Ha pl. magunk elé képzeljük a díszőr, a kapuügyeletes és a hírforgalmi szolgálatot teljesítő katona funkcióját, azt látjuk, hogy ezek közt a funkciók közt nincs semmiféle rokonság, köztük a legmesszebbmenő absztrakció segítségével sem található akárcsak egy közös vonás. A biztonsági őr és az ügyeletes szolgálatot végző egyén funkciója viszont a lényegyet tekintve azonos jogi természetű. Mind a kettő a rend fenntartásában áll. Pedig az egymástól merőben eltérő jellegű szolgálatot ellátó, előbb említett három katona egyformán őrszolgálatban álló egyén, míg az azonos természetű szolgálatot teljesítő, utóbb szóba hozott két funkcionárius közül csupán a biztonsági őr esik ily minősítés alá. Az őrszolgálatot tehát az őr funkciója nem karakterizálhatja. A különböző őrszolgálatban álló katonákat közös csoportba fűző kötelék kizárólag az, hogy a szolgálati utasítások őket őrszolgálatban álló egyénekké nyilvánították. Ez tehát az oka annak, hogy az őr elleni bűncselekmény, mint deliktumtípus katonai szempontú jelentőségét más nem foghatja fel, mint az,

⁷³⁶ Némiképp hasonlóan vélekedik Theodor RITTLER (Strafbarkeitsbedingungen. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 16.).

⁷³⁷ Az őrszolgálatot természetesen a 86. § szerinti tág értelemben kell venni.

aki azt is tudja, hogy cselekményének passzív alanya *jogi értelemben* őrszolgálatban álló egyén.

Az előadottakhoz képest a fent, a) alatt említett tényálladási elemet illetően, a szubsumpció tévedéshez is bűnösséget kizáró hatály fűződik.

A b) alatti tényálladási elemre nézve viszont a tettes tudatának csupán az e tényálladási elem – a 86. §-hoz fűzött 3. jegyzetben részletezett – fogalmi ismérveit, a c) alatti tényálladási elemre vonatkozólag pedig csak az erőszakra, illetőleg a veszélyes fenyegetésre jellemző ténybeli körülményeket kell átfognia.

Az őr elleni bűncselekmények alanyi oldalával foglalkozó bírósági határozat mind ez idáig nem került nyilvánosságra. Minthogy azonban a szándék képzettartalmának *erőssége* tekintetében a törvény a tisztelet mellőzése által elkövetett függelemsértés és a 87. §-ban körülírt, őr elleni bűncselekmény közt különbséget nem tesz, ezen utóbbi deliktum szempontjából is figyelmet érdemel a legfelsőbb honvéd törvényszék – a tisztelet mellőzésével véghezvitt függelemsértés tárgyában hozott – P. I. 138/35. számú ítéletében foglalt és minden valószínűség szerint az őr elleni bűncselekményekre is alkalmazott következő döntése: „A tiszteletlenségben álló függelemsértés megállapításához szükséges az alattosnak az a tudata, hogy feljebbvalójával áll szemben. A név és rendfokozat közlése (névjegy átadása) nem mutatkozik elegendőnek ahhoz, hogy ezen adatok közlése folytán az alattosnak esetleges tiszteletlen magatartása büntetőjogi megtorlás tárgyát képezze. Ha a vádlott nem szerzett *kétséget kizáróan tudomást* arról, hogy feljebbvalóval áll szemben, terhére a függelemsértés meg nem állapítható.”⁷³⁸

A legfelsőbb honvéd törvényszék ezen álláspontja kétségtől mentes. A tisztelet mellőzésében álló függelemsértésre vonatkozó rendelkezések nem korlátozzák a bűnösséget a *dolus directus* esetére, így a felelősségre vonáshoz *dolus eventualis* is elegendő.⁷³⁹ A szándék ezen fajáról pedig akkor van szó, ha a tettes a tényálladék tárgyi elemeinek vagy ezek valamelyikének fennforgását csupán *lehetségesnek* tartja, és a cselekményt e lehetőség számbavétele ellenére mégis véghezviszi. És ugyanez áll az őr elleni bűncselekményekre is. Példával élve; az elfogás joga a Szolg. Szab. I. rész 56. §-a értelmében nemcsak az őröket illeti meg, hanem az ügyeleti közegeket, az előjárókat, sőt bizonyos relációban másokat is. Tegyük fel, hogy egy körjáratot végző rendfokozattal bíró egyén elfog egy büntett elkövetésénél tetten ért rendfokozat nélküli katonát. Ha mármost a katona, aki ilyenkor az elfogott egyén érdekében veszélyes fenyegetéssel illeti az őrt, nincs tisztában azzal, vajon az elfogást eszközöző egyén előjárói, ügyeletesi vagy őri minőségben járt-e el, hanem mindhárom alternatívát lehetségesnek tartja, épp annyira felelős az őr elleni bűncselekményért, mintha a megfenyegetett egyén őri minőségben

⁷³⁸ KIRÁLY i. m. 35.

⁷³⁹ Ld. a 66. §-hoz írt 9. jegyzetet is.

felől teljes bizonyossága lett volna. És – hogy egy másik példát is említsünk – ugyancsak bűnösnek kell kimondani őt elleni bűncselekményben azt a katonát, kinek kétségei voltak a tekintetben, hogy az általa bántalmazott őt olyat tett-e, amire őt a szolgálati utasítások felhatalmazták, mert aki csak kételkedik, az a kétségbevonat körülmény lehetőségét nem tartja kizártnak.⁷⁴⁰

8. *Kísérlet.* Mind az erőszak, mind a veszélyes fenyegetés kísérlete elképzelhető, de gyakorlati jelentőséghez csak az előbbié juthat (ld. a 66. §-hoz fűzött 7. jegyzetet is).

Itt is figyelmeztetnünk kell arra, amire már a 70. §-sal kapcsolatban is rámutattunk, hogy tudniillik az erőszak megkezdését képező magatartás (tehát pl. a kard félig történt kihúzása, kő vagy más tárgy dobásra vagy ütésre emelése) többnyire veszélyes fenyegetésnek minősíthető. Így az erőszak kísérletének megállapítására rendszerint csak akkor fog sor kerülni, ha a cselekvőség nélkülözni fogja a (veszélyes fenyegetésre jellemző) gondolatközlési jelleget (így pl. abban az esetben, ha az őt ellen intézett támadás orvul, hátulról történik).

Ha a tettes a megkezdett erőszak véghezvitelétől *önként elállt*, mentesülni fog ugyan a 87. § szerinti felelősségre vonástól, de magatartásának a 92. § címén leendő megtorlása nem maradhat el, mert a Btk. 68. §-a értelmében abban az esetben, ha a kísérleti cselekmény már magában véve valamely befejezett bűncselekmény tényálladékát képezi, ennek az ún. maradékcselekmény megbüntetését a Btk. 67. §-ának intézkedése nem zárja ki.

9. *Részesség.* Ha a 87. § alapján büntetendő tettes az őt szolgálata jogszerű teljesítésében akadályozta vagy intézkedésre kényszerítette, akkor azok a katonák, akik csupán a tény álladék keretein kívül eső akadályozáshoz, illetőleg kényszerítéshez nyújtottak segítséget (ld. a 6. jegyzetet), ellenben az erőszakhoz, illetőleg veszélyes fenyegetéshez nem, a 87. §-ba ütköző, őt elleni bűncselekmény bűnrészeséivé nem váltak. Őket csupán azért érheti büntetés, mert segítő tevékenységükkel tettesei lettek az őt iránt kötelező tisztelet 92. § alá eső mellőzésének. Gondoljunk példaképpen a következő esetre: egy katona olyan katonák felszólítására, akik egy, a legénység számára tiltott korcsmahelyiség előtt az ennek ellenőrzése végett megjelent járőr tagjait a helyiségbe való belépés megakadályozása céljából lefoglalták, kulccsal bezárja a korcsmaajtót.

⁷⁴⁰ Emil GUGGENHEIMER: Irrthum des Thäters in Bezug auf die Rechtmäßigkeit der Amtsausübung beim Vergehen des Widerstandes gegen die Staatsgewalt. Rieger, München, 1883. 19.

10. *A jogellenességet kizáró körülmények.* A jogellenességet kizáró körülmények közül a 87. § vonatkozásában a *jogos védelem* és a *hivatásból eredő kötelességek* érdemelnek figyelmet.

a) Az olvasó előtt már ismeretes, hogy a 87. §-ban meghatározott tényálladék abban az esetben is megvalósul, ha a tettes az erőszakot vagy veszélyes fenyegetést olyan őr ellen használja, aki szolgálata *jogszerűtlen* teljesítésében jár el (ld. a 86. §-hoz fűzött 4. jegyzetet). A büntetőjog általános tanai szerint azonban a tényálladékszerű cselekmény csak akkor bűncselekmény, ha egyúttal jogellenes is, következésképpen nem lehet szó őr elleni bűncselekményről, ha a 87. §-ban körülírt tényálladékot kimerítő magatartás az őr jogszerűtlen szolgálatteljesítésével szemben kifejtett *jogos védelemként* minősül.

Az őr szolgálatteljesítését intézkedésének *alaki jogszerűtlensége* teszi büntetőjogi értelemben jogellenessé. A tartalmi jogszerűtlenség tehát magában véve nem szolgálhat a jogos védelem alapjául. Hogy az őri intézkedés mikor tekinthető alaki szempontból jogszerűtlennek, arra nézve a 86. §-hoz írt 4. jegyzet b) pontjában mondtak igazítanak el.

Az őr elleni jogos védelemre mindazt értelemszerűen vonatkoztatni kell, amit a 132–135. oldalakon az előjáró, illetőleg följebbvaló jogellenes támadásával szemben való jogos védelemről mondtunk. Ezenfelül csupán a tudományban újabban uralomra jutott arra a felfogásra kívánunk még rámutatni, mely szerint jogos védelem csak annak a javára állapítható meg, akit a jogtalan támadást megakadályozó vagy megakadályozni törekvő erő kifejtésében *a védelem célja vezetett*.⁷⁴¹ Ezt az alanyi mozzanatot a „védelem” fogalma már elnevezésének nyelvtani értelme szerint is magában foglalja.⁷⁴²

A jogszabályok helyes alkalmazása érdekében nem szabad a jogalkalmazónak szem elől tévesztenie, hogy a büntetőjogi jogellenesség vizsgálatának, így valamely jogellenességet kizáró ok megállapításának a cselekmény tényálladékszerűsége az előfeltétele. A 87. § szerinti tényálladék egyéb feltételektől eltekintve csak akkor jön létre, ha az őrre nézve a 86. §-hoz fűzött 3. jegyzetben ismertetett kritériumok megvannak. Ennélfogva, ha pl. valamely katona a hatáskörét túllépő vagy illetéktelen területen tevékenykedő őrnek erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel ellenáll, ennek a katonának a 87. §-ba ütköző, őr elleni bűncselekmény miatt emelt vád alól való felmentése nem következhet be jogos védelem okából, vagyis az Élt. 17. §-ának 6. pontja alapján, hanem azt a tényálladékszerűség hiánya folytán az Élt. 17. §-ának 4. pontjára kell alapítani.

b) *A hivatásból eredő kötelességek teljesítése* a Kbtbk. 38. §-ának 2. pontja értelmében zárja ki a tényálladékszerű cselekmény jogellenességét. E törvényhely szerint „nem

⁷⁴¹ Ezen az állásponton vannak többek között Binding, Oetker, Frank, Allfeld, Fischer, Schmidt, Boos, Rosenthal, Dohna, Bruns és Sieverts.

⁷⁴² Rudolf SIEVERTS: Beiträge zur Lehre von den subjektiven Unrechtselementen im Strafrecht. W. de Gruyter, Hamburg, 1934. 208–211.

számítható be a cselekmény annak, aki azt hivatása szabályszerű gyakorlása közben kötelességszerűen követi el”. A miniszteri indokolás a minket érdeklő bűncselekményt illetően a kötelességszerű eljárásra azt a példát hozza fel, amikor egy garázdálkodó járőr lefegyverzésére és elfogására kirendelt másik járőr az előbbi ellen a lefegyverzés és elfogás céljából erőszakot alkalmaz.⁷⁴³

Hangsúlyoznunk kell, hogy ilyen vagy ehhez hasonló kötelességszerű fellépésre olyankor is sor kerülhet, amikor az őr intézkedése csupán tartalmilag jogellenes, sőt olyankor is, amikor a szolgálatteljesítés alaki és tartalmi szempontból egyaránt jogszerű, de valamely okból mégis szabálytalan (ld. a 86. §-hoz írt 4. jegyzet c) pontját).

11. *Egység és többség.*⁷⁴⁴ Egység, mégpedig a mindennapi életfelfogáson alapuló, ún. „természetes egység” forog fenn, ha a tettes az őr ellen *egyhuzamban*, gyors egymásutánban, időbeli continuitásban *több ízben* használ erőszakot vagy veszélyes fenyegetést.

Egység jön létre akkor is, ha a bűncselekmény alanya *egy alkalommal* a deliktum *mindkét elkövetési magatartását* viszi véghez. Itt az egység nem a természetes szemléleten, hanem a törvény akaratan alapszik.

Nincs halmazat a *több őrrel* szemben *egy* cselekvéssel vagy *egy alkalommal több cselekvéssel* véghezvitt erőszak vagy veszélyes fenyegetés esetében sem, mert azoknál a bűncselekményi tényálladékoknál, melyek lényege nem a személyiségi javak megtámadásában áll, a passzív alanyok száma nincs befolyással az egység, illetőleg többség kérdésének eldöntésére.⁷⁴⁵

⁷⁴³ Miniszteri indokolás 52.

⁷⁴⁴ A tisztelet mellőzésében álló függelemsértésre vonatkozó tényálladékokról annak idején azt mondtuk, hogy azok *többes* tényálladékok. Számolván azonban azzal, hogy ebbéli felfogásunkban nem fog mindenki osztozni, a dogmatikai elemzésnél azt a módszert követtük, hogy az egyes problémákat mind a saját, mind pedig a feltételezett másik nézet, vagyis az egységes tényálladék alapjára helyezkedő nézet szempontjából is vizsgálat alá vettük. A többes tényálladékot vitató álláspontunkat legnagyobb sajnálatunkra Balás kivételével egy író sem tette magáévá, és nem fogadta el azt a judikatúra sem. Tekintettel arra, hogy kommentárunk a gyakorlati igények kielégítésére is törekszik, nem akarjuk munkánkat továbbra is olyan anyaggal megterhelni, mely annak áttekintését feleslegesen megnehezítené, ezért az őr elleni bűncselekmények – a tisztelet mellőzése által elkövetett függelemsértéssel rokon – tényálladékait már csak az egységes tényálladék nézőszögéből analizáljuk. Aki az őr elleni bűncselekmények relációjában netán tudni szeretné, hogy mi a megoldás a többes tényálladék alapulvétele esetén ott, ahol a kétféle nézet a kérdés kétféle megfejtéséhez vezethet, általában meg fogja kapni a feleletet, ha a függelemsértésre vonatkozó fejtegetéseink megfelelő helyeit fellapozza.

Minderről azért beszéltünk itt első ízben, mert itt (az egység és többség területén) merülnek fel először olyan kérdések, melyek megítélésénél az ismertetett kétféle álláspont egymástól eltérő eredményekhez juttat.

⁷⁴⁵ DEGRÉ 1912. i. m. 102.

Végül nincs halmazat megállapításának helye akkor sem, ha a tettes az erőszak vagy a veszélyes fenyegetés mellett, de azzal összefüggően az őrről szemben valamely olyan cselekményt is véghezvisz, mely a 92. § szerinti tiszteletmellőzés fogalma alá esik. A tiszteletmellőzésnek a 92. §-ban meghatározott tényálladéka ugyanis a szubszidiaritás viszonyában áll a 87. §-ban körülírt tényálladékkal, márpedig, ha a continuitásban véghezvitt különálló cselekvések az egymással ily viszonyban álló tényálladékokat valószínűsítik meg, a kiegészítő tényálladék elveszíti jogi jelentőségét és háttérbe lép.

Ellenben már halmazat, éspedig a legfelsőbb honvéd törvényszék gyakorlatának megfelelően eszmei halmazat létesült, ha a tettes az őrről elleni erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel olyan tényálladékot is kimerített, mely nem áll a 87. § szerinti tényálladékkal az egymást kizáró tényálladékok viszonyában.

Az azonos cselekvéssel megvalósított ily tényálladékokra a legközelebb fekvő példa az őrről elleni bűncselekménynek a *függелеmsértéssel* való találkozása.

A volt cs. és kir. legfelsőbb katonai törvényszéknek ingadozó volt a gyakorlata abban a kérdésben, mely minősítés alá tartozik az az eset, amikor a megtámadott őrről egyidejűleg előjárója vagy feljebbvalója a tettesnek. Hol halmazatot, hol meg csak őrről elleni bűncselekményt állapított meg. A magyar katonai judikatúra sohasem tétovázott és következetesen a helyes álláspontot juttatta érvényre, végtére a tisztelet mellőzésében álló függелеmsértés egészen más jogtárgyat támad meg, mint a 87. §-ba ütköző, őrről elleni bűncselekmény, a különböző jogi eredményeket létrehozó deliktumok pedig – hacsak a törvény eltérően nem rendelkezik – egységbe nem olvadhatnak.⁷⁴⁶

Ha az őrről elleni bűncselekmény fogalma alá eső magatartás az Élt. 89. §-a szerint minősülő bűncselekmény (az ún. tisztek közti becsületsértés) törvényes tényálladékanak kereteit is betölti, a most említett közönséges bűncselekményt is meg kell állapítani. Előfordulhat tehát, hogy az őrről elleni bűncselekmény egyidejűleg mind a függелеmsértéssel, mind a tisztek közti becsületsértéssel az eszmei halmazat viszonyába jut.

Gyakorlati szempontból fontos példa továbbá az egy cselekvéssel megvalósított, egymást ki nem záró tényálladékokra az, mikor a 87. §-ban meghatározott tényálladékot kimerítő tevékenység *testi sértést* is okozott.⁷⁴⁷

És ugyancsak a Btk. 95. §-át kell alkalmazni, ha az őrről elleni intézett behatás a gyilkosság (Btk. 278. §) tényálladékát is betölti.

Ha azonban a tettes a 87. §-ba ütköző bűncselekménnyel szándékos emberölést vagy ennek kísérletét, illetőleg gyilkosság kísérletét is elkövette, halmazat felvételének nincs helye, hanem kizárólag a 89. § 1. pontjában körülírt összefoglalt deliktumot kell megállapítani.

⁷⁴⁶ Ld. miniszteri indoklás 52. és JILLY i. m. 93.

⁷⁴⁷ Ld. JILLY i. m. 90.

A szóban forgó bűncselekmény más deliktumokkal való eszmei halmazatára nézve utalunk a 66. §-hoz fűzött 11. jegyzet III. pontjában előadottakra.

12. *A háború idejét* illetően a 4. § az irányadó.

88. § Öt évtől tíz évig terjedhető börtön a büntetés akkor is, ha a tettes az őrt erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában szándékosan megakadályozta vagy intézkedésre kényszerítette, és a cselekményből súlyos hátrány származott.

1. *A bűncselekmény jogi természete és jogtárgya.* Míg a 87. §-ba ütköző bűncselekmény jogellenességi tartalma – mint láttuk – az őr iránt kötelező tisztelet mellőzésében áll, addig a szóban forgó bűncselekményé *az őrszolgálat jogszerű teljesítésének megzavarásában*. A 87. § közvetve védi ugyan az őrszolgálat jogszerű teljesítését is, tulajdonképpen rendeltetése azonban az őri funkció tekintélyének körülbástyázása, ezzel szemben a 88. § az őrszolgálat jogszerű teljesítésének oltalmazására van hivatva, de egyúttal védelemben részesíti az őri funkció tekintélyét is. A 88. § alá eső bűncselekménynek tehát *az őrszolgálat jogszerű teljesítése* a jellegzetes jogtárgya (ld. a bevezetés 5. pontját is).

2. *A jelen § viszonya a 87. §-hoz.* A miniszteri indokolás szerint „a 88. § csak minősített esete a 87. §-nak.”⁷⁴⁸ Ha csakugyan így van, akkor a jogalkalmazónak a 88. §-ban körülírt törvényes fogalmat betöltő cselekmény fennforgása esetén a 88. §-on felül a 87. §-t is mindig fel kell hívnia.⁷⁴⁹

Kérdés azonban, hogy az indokolás megállapítása helytálló-e.

Már az 1. jegyzetben mondtak is ellene szólnak annak, hogy a 88. § alá eső bűncselekményben a 87. § kereteibe beleillő bűncselekménytípus sajátos kezelésben részesülő *válfaját*, súlyosabb büntetést maga után vonó *speciális esetét* lássuk. De az indokolás kijelentése más oldalról is támadható.

M. E. Mayer, a nagy német büntetőjogász azt tanította, hogy *minden* minősített bűncselekmény a *specialitás* viszonyában van azzal a bűncselekménnyel, melynek minősített esete.⁷⁵⁰ Ezt a tanítást az írók általános helyesléssel fogadták.

⁷⁴⁸ Miniszteri indokolás 52.

⁷⁴⁹ HONIG 1925. i. m. 51.

⁷⁵⁰ M. E. MAYER 1923. i. m. 502–503.

Két tényálladék abban az esetben áll a specialitás viszonyában egymással, ha közülük az, melyet mindkét tényálladék – egy cselekvéssel való – megvalósítása esetén alkalmazni kell, a figyelmen kívül hagyandó másik tényálladékból van *kiemelve*.⁷⁵¹

Magától értetődik, hogy olyan tényálladékból, mely *egy* tevékenység által véghezvitt bűncselekményt tükröz vissza, nem emelhet ki a törvényhozó egy *két* vagy több tevékenységből álló bűncselekményt meghatározó tényálladékot. A 88. §-ba ütköző bűncselekmény pedig, szemben a 87. § szerint minősülő egycselekvésű deliktummal, két, egymástól fogalmilag élesen elhatárolható tevékenység által jön létre. Ilyen körülmények között szó sem lehet arról, hogy a 88. § a specialitás viszonyában lenne a 87. §-sal, és ezzel megdőlné az az álláspont is, hogy az előbbi § minősített esete a 87. §-nak.

A szóban forgó két tényálladék közti helyes viszony könnyűszerrel megállapítható. Ennek a két tényálladéknak egymással való összehasonlítása azt mutatja, hogy a 88. § szerinti tágabb tényálladék felemésztja, magába olvasztja a 87. §-ban foglalt tényálladékot, ez a körülmény pedig a *konzumpció* viszonyának jellegzetessége. Tekintettel most már arra, hogy a *lex consumens* alkalmazása esetén nem hívható fel egyúttal a *lex consumpta* is, a bíróság a 88. §-ba ütköző bűncselekmény megállapítása esetében *kizárólag* csak erre a §-ra hivatkozhat.

3. *A tettes.* Minthogy a 88. §-ban meghatározott tényálladék mögött nem az őri iránti tiszteletre kötelező norma húzódik meg (ld. az 1. jegyzetet), az uralkodó felfogással ellentétben azon a nézeten vagyunk, hogy ezt a tényálladékot olyan egyén is megvalósíthatja, aki az őrnek őrszolgálatát tekintetében az előjárója. A szóban forgó őr elleni bűncselekménynek tehát *kivétel nélkül minden katona* tette lehet. Igaz másfelől, hogy a gyakorlati életben a tettesség kérdésében aligha lesz különbség a 87. és a 88. § közt, mert nemigen képzelhető, hogy az említett előjárók az erőszak vagy a veszélyes fenyegetés eszközhöz folyamodjanak olyan eredmények előidézése céljából, melyeket azáltal is elérhetnek, ha előjárói hatalmukkal visszaélve, megfelelő parancsot adnak őri alárendeltjeiknek.

4. *A passzív alany.* (A *hivatus jogszerű gyakorlásának fogalma.*) A miniszteri indokolás a 88. § megokolásaképpen a következőket adja elő: „Ha katonai egyén szándékosan, s erőszakosan *megakadályozta az őrt hivatusának jogszerű gyakorlásában vagy kényszerítette őt valamely intézkedésre*, és ezzel még súlyos hátrányt is okozott, akkor méltán rászolgált a felemelt büntetésre.”⁷⁵² Ezen mondat általunk kiemelt szövegrészből az a vélemény

⁷⁵¹ KÖHLER 1900. i. m. 59.

⁷⁵² Miniszteri indokolás 53.

tűnik ki, hogy csak a megakadályozásnak kell a hivatás *jogszerű* gyakorlására vonatkoznia, ellenben már a kényszerítésnek nem.

Égészen másképp beszél a Hv. – a fenti § mintájául szolgált – 2. §-ával⁷⁵³ kapcsolatban az e tc. javaslatához fűzött miniszteri indokolás. Eszerint: „A törvényjavaslat mind az akadályozással, mind a kényszerítéssel szemben egyedül a hivatásnak jogszerű gyakorlásában nyújt védelmet.” Ugyanezen az állásponton van kiváló büntetőjogtudósunk, Balás is, aki a többször idézett tanulmányában többek között ekképpen nyilatkozik: „...a hatóságnak (tagjának, közegének) akadályozása vagy intézkedésre kényszerítése csak abban az esetben bűncselekmény, ha a hivatás jogszerű gyakorlása ellen irányul.”⁷⁵⁴

Mi is ehhez az utóbbi felfogáshoz csatlakozunk, mégpedig nemcsak abból az okból, mert a hivatás jogszerű gyakorlásának megakadályozásával csakis az a kényszerítés egyenrangú elkövetési mód, amely ugyancsak a hivatás jogszerű gyakorlására vonatkozik, hanem azért is, mert a hivatás *jogszerűtlen* gyakorlása ellen irányuló kényszerítésnek – mint azt már könyvünk más helyén is hangsúlyoztuk – nincs és nem is lehet büntetőjogi jelentősége.

Kétségtelen tehát, hogy a 88. §-ban meghatározott bűncselekmény bármelyik véghezviteli módjáról legyen is szó, annak *passzív alanya* csakis *a hivatását jogszerűen gyakorló ő* lehet.

Aki a katonai viszonyokat ismeri, az tisztában van azzal, hogy *az ő* akkor *gyakorolja hivatását, ha az őrszolgálat teljesítésében jár el*.

Csak sajnálni lehet, hogy a törvényhozó a 88. § megszövegezésekor még az olyan fogalom meghatározására is a Hv. mintául választott rendelkezésének kifejezőmódját használta, melyet két §-sal előbb a katonai életben szokásos, így sokkal plasztikusabb szavakkal írt körül (ld. a 86. §-t). Ez az eljárása nem csupán a törvényszerkesztés eleganciája szempontjából szolgál rá a kritikára, hanem érdemi tekintetben is, mert szinte bizonyos, hogy nem egy jogalkalmazó lesz abban a tévedésben, mintha a törvény – ugyanabban a fejezetben előforduló – kétféle kifejezése egymástól eltérő értelmű fogalmakat takarna.

Ami a 88. §-ban körülírt deliktum passzív alanyát a 86. § szerinti őrtől megkülönbözteti, csupán az, hogy őrszolgálat *„jogszerű”* teljesítésében kell eljárnia.

*Jogszerűsége*n a *formai* jogszerűséget kell érteni (ld. a 86. §-hoz írt 4. jegyzetet). Minthogy már az őrszolgálat teljesítésének fogalmi ismérve, hogy az ő által véghezvitt teendő az ő hatáskörébe és illetékességéhez tartozzék, a jogszerűség mindössze azt a követelményt jelenti, hogy az őrnek *intézkedése* során be kell tartania azokat az eljárási

⁷⁵³ Ld. a miniszteri indokolás 52. lapján, ahol külön is meg van említve, hogy a 88. § szövegezése megfelel a Hv. 2. §-ának.

⁷⁵⁴ BALÁS 1936a. i. m. 295.

szabályokat, melyekről a 86. §-hoz fűzött 4. jegyzet b) pontjában szoltunk. Ugyanitt példákat is hoztunk fel az ör alaki szempontból *jogszerűtlen* intézkedésére.

Ha az ör teendője nem esik az intézkedés fogalma alá,⁷⁵⁵ vagy ha olyan intézkedést foganatosít, melyre nézve az imént említett eljárási szabályok nincsenek megállapítva, az örszolgálat – a 86. § szerinti értelemben vett – teljesítése eo ipso mindig jogszerű is.

5. *Az elkövetési magatartás.* A szóban forgó bűncselekménynek kétféle elkövetési magatartása van, úgymint a) az örnek hivatása jogszerű gyakorlásában való *megakadályozása*, vagy b) az örnek hivatása jogszerű gyakorlásában *intézkedésre kényszerítése*.

a) Az első helyen említett véghezviteli tevékenység lényeges eltérést jelent Hv. min-tául szolgált rendelkezésétől, melyben nem a „megakadályozás”, hanem az „akadályozás” szó szerepel.

Az „akadályozás” tágabb körű fogalom, mint a „megakadályozás”, mert ahhoz már az is elegendő, ha az ellenállást kifejtő egyén a megtámadott személyt cselekvésében hátráltatta, feltartóztatta, késleltette, vagy gátolta.⁷⁵⁶ Ezzel szemben *megakadályozásról* csak akkor beszélhetünk, ha az, akinek tevékenysége ellen az ellenszegülés irányult, ezt a tevékenységet az ellenszegülés okozataként *egyáltalában nem hajthatta végre*, ha tehát a *végrehajtás lehetetlenné vált*.⁷⁵⁷

Amennyiben a tettes (akár erőszak, akár veszélyes fenyegetés használatával) csupán nehézségeket gördített az ör hivatásának jogszerű gyakorlása elé, cselekménye, hacsak kísérlet nem állapítható meg, csupán a 87. § alapján lesz megtorolható.

A hatóság elleni erőszak tényálladékainak elemzésével foglalkozó írók többnyire az „akadályozás” fogalmából vezetik le azt a negatív megállapítást, hogy *passzív ellenállással* hatóság elleni erőszak nem követhető el. Abban igazuk van ezen íróknak, hogy az akadályozás fogalmi kereteibe – amint azt a bevezetés 5. pontjában magunk is hangsúlyoztuk – a passzív ellenállás nem illeszkedik bele. Mindamellet a hatóság elleni erőszak, valamint az ennek egyik változatához igazodó fenti, ör elleni bűncselekmény vonatkozásában a passzív resistenciára az elkövetési tevékenységgel összefüggésben való kiterjeszkedést nem tartjuk szerencsésnek. Mert még mielőtt a kérdéses §-ok olvasója eljutna a véghezviteli tevékenységhez, már tisztában lesz azzal, hogy az olyan büntető rendelkezés, mely a büntetendőséget az erőszak vagy a veszélyes fenyegetés mint eszköz igénybevételéhez köti, már ezen eszközök hiánya következtében sem alkalmazható a passzív ellenállásra.

⁷⁵⁵ Az intézkedés fogalmának meghatározását ld. a következő, 5. jegyzetben.

⁷⁵⁶ CZUCZOR – FOGARASI 1862. i. m.

⁷⁵⁷ HELLER 1916. i. m. 29., ANGYAL 1930. i. m. 104., FRANK 1925. i. m. 272. és HELD i. m. 83.

b) *Kényszerítés* – miként Angyal mondja – „annyi, mint rászorítása valakinek olyasvalaminek tevésére, mit önelhatározásából nem tett volna meg”.⁷⁵⁸ Azt a valamit, amire való rászorítás a tényálladék megvalósításának feltétele, a törvény „intézkedés”-nek nevezi.

Intézkedésen az őri hatalomból folyó minden olyan magatartást értünk, mely mások jogainak korlátozásával vagy pedig ily korlátozás megszűnésével jár. A gyakorlati tapasztalatok szerint a kényszerítés többnyire az utóbbi csoportba tartozó teendőkre (pl. az elfogott egyén szabadon bocsátására, a bilincs levételére stb.-re) irányul.

Az anyagi és alaki tekintetben egyaránt jogszerű intézkedésre történt kényszerítés is bűncselekmény,⁷⁵⁹ mert az őrszolgálat jogszerű teljesítését az is megzavarja, aki az ily szolgálatot teljesítő katonát jogszerű intézkedésre kényszeríti.

6. *Az elkövetés eszközei.* Csak az olyan megakadályozással vagy kényszerítéssel valósítható meg a tényálladék, melynek a) *erőszak* vagy b) *veszélyes fenyegetés* az eszköze.

a) Az uralkodó felfogással egyetértve azon a véleményen vagyunk, hogy az „*erőszak*” éppúgy, mint a 87. §-ban meghatározott bűncselekmény – azonos névvel jelölt – véghezviteli tevékenysége, csak valamely *fizikailag érezhető ellenséges jellegű behatás* lehet, de amíg a 87. § vonatkozásában minden ilyen behatás kimeríti az erőszak fogalmát, addig itt már csak az, mely *kényszerítő eszközként* tekintetbe jöhet.

A közönséges büntetőjogi irodalom szerint tudvalevőleg a kényszerítő eszközt képező erőszaknak két faja van, úgymint a *vis absoluta* és a *vis compulsiva*.

A *vis absoluta* mindennemű ellenállást teljességgel lehetetlenné tesz, és ezzel kizárja a megtámadott egyén akaratlagos magatartását.⁷⁶⁰ Például a tettes megkötözi vagy lefogja áldozatát.

A *vis compulsiva* viszont nem bénítja meg az ellenállási képességet, nem kárkoztatja teljes passzivitásra azt, aki ellen irányul, hanem hatását csupán pszichikai úton, az akaratelhatározásra gyakorolt nyomással fejtheti ki. Ha tehát az ilyen erőszakot alkalmazó egyén sikert ér el, ez azért történik, mert a megtámadott, annak ellenére, hogy másképpen is cselekedhetne, a fájdalom vagy az erőszak más kísérő jelenségei hatása alatt a támadó kívánságának megfelelő elhatározásra szánja rá magát.⁷⁶¹ Jól mondja Müller: „Sie (tudniillik a *vis compulsiva*) stellt den zu Nötigenden vor die Wahl entweder sich dem Willen des Täters zu fügen oder eine weitere Gewaltverübung [...] zu

⁷⁵⁸ ANGYAL 1930. i. m. 119.

⁷⁵⁹ Ld. a Hv. javaslatának miniszteri indokolását, továbbá HELLER 1916. i. m. 38., ANGYAL 1930. i. m. 119. és FRANK 1925. i. m. 274.

⁷⁶⁰ WINKLER i. m. 7.

⁷⁶¹ Uo.

gewärtigen”.⁷⁶² A kompulzív erőszakra példaként említhető az az eset, amikor valaki ütlegetéssel akar bizonyos magatartást kikényszeríteni.

A most mondottakból kitűnik, hogy kompulzív erőszakkal csak azt az őrt lehet szolgálatteljesítésében megakadályozni vagy intézkedésre kényszeríteni, aki *személyes érdekeinek megóvása céljából* végeredményben hozzájárul a vele szemben fellépő egyén által követelt magatartáshoz. A katonai jogszabályok azonban arra kötelezik a katonákat, hogy szolgálatukat személyes érdekeiknek veszélyeztetése vagy sérelme árán is egészen az *önfeláldozásig* teljesítsék.⁷⁶³ Ebből pedig világosan következik, hogy ezek a jogszabályok az őrszolgálat teljesítésében eljáró őr irányában a kompulzív erőszak kényszerítő hatását nem ismerhetik el.

A 88. § szerinti erőszakon tehát *abszolút* erőszakot kell érteni.

A vis absoluta természetesen csak akkor lehet eszköze az intézkedésre kényszerítésnek, ha az intézkedést nem jogtechnikai értelemben fogjuk fel, hanem abban egy tisztán külsőleges magatartás természetes szemléleten alapuló leírását látjuk.⁷⁶⁴

Az abszolút erőszaknak nem feltétele a tettes nagyobb fokú testi erő kifejtése, hanem az létrejöhet az ellenállás lenyűgözésére alkalmas, technikai értelemben vett eszközök (pl. éter, kloroform, morfium stb.) igénybevétele, sőt az elkövetés egyéb körülményei által is. Az utóbbi tekintetben a *közvetlenül dolog ellen* irányuló, ún. vis indirecta különböző esetei érdemelnek figyelmet. Például a tettes az őrszolgálati teendő végzéséhez szükséges tárgyat kiragadja az őr kezéből. Ha persze a dolog ellen intézett behatás az őr által fizikailag nem érezhető, erőszakról már nem lehet szó. Nem büntethető tehát pl. a fenti § alapján az a katona, aki egy lovas csendőr fához kötözött lovát a csendőr szolgálatának megghiúsítása céljából elhajtja.

b) A „*veszélyes fenyegetés*” is csak mint *kényszerítő eszköz* jutván a 88. §-ban szerephez, szintén szűkebb értelmű, mint a 87. §-ban körülírt deliktum elkövetési magatartása.

A közönséges büntetőjog értelmében veszélyes fenyegetés bármely baj, hátrány vagy sérelem kilátásba helyezése, ha ez a fennforgó körülményeknél fogva alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben *alapos félelmet gerjesszen*.

Ugyanazok az okok, melyek miatt a kompulzív erőszak nem vehető az őrről szemben kényszerítő eszközként figyelembe, kizárják azt is, hogy katonai jogi szempontból kényszerhelyzetben lévőknek tekintsük azt az őrt, akit a támadó olyan baj, hátrány vagy sérelem kilátásba helyezésével akar a szolgálatteljesítésben megakadályozni vagy intézkedésre kényszeríteni, mely *kizárólag az illető őr személyes érdekeire* nézve jelent veszélyt. Így tehát a 88. § relációjában a közönséges büntetőjog szerinti veszélyes fenyegetések közül csakis azoknak tulajdonítható kényszerítő erő, melyek az őr személyes

⁷⁶² MÜLLER i. m. 28.

⁷⁶³ Ld. a 135–136. oldalakon kifejtetteket.

⁷⁶⁴ WINKLER i. m. 22–24.

érdekszféráján kívül eső érdekek vagy ilyenek ellen is irányulnak. Például a tettes az őrről hozzátartozója ellen intézendő sérelem előidézésével fenyeget, vagy valamely olyan közösségi érdek megsértését helyezi kilátásba, melynek veszélybe jutása alkalmas arra, hogy komoly aggodalomba ejtse az őrt. Kétségtől ez utóbbi körbe tartozik az az eset, amikor a tettes a passzív alany által őrzött lőporraktár felgyújtásával fenyegetőzik.

Bár a fenyegetésnek alapos félelem felkeltésére való alkalmasságát – mint mondtuk – csak az adott eset összes körülményeinek mérlegelése alapján lehet eldönteni, mégis annyit a joggyakorlat útbaigazítása végett meg kell mondanunk, hogy a szóban forgó lélektani hatás nemigen lesz megállapítható olyankor, amikor a kilátásba helyezett bajt stb.-t az őrről más módon is elháríthatta volna, mint a fenyegetést alkalmazó egyén által megkövetelt magatartás kifejtésével.

Mind az *erőszakkal*, mind a *veszélyes fenyegetéssel* kapcsolatban hangsúlyozást igényel, hogy a tényálladékszerűség szempontjából nincs jelentősége annak, ha a megtámadott őrről kötelességeinek megfelelő teljesítése esetében megelőzhetette volna a kényszerítő eszköz vele szemben történt alkalmazását. Előfordulhat tehát, hogy nemcsak a kényszerített gyakorló katona, hanem a kényszer hatása alá került őrről is bűnhődni fog, éspedig az utóbbi őrszolgálati bűncselekmény címén.

7. *Súlyos hátrány.* „Súlyos hátrány”-on a szóban forgó bűncselekmény jogtárgyától különböző, bármely jogilag védett érték olyan nagyobb jelentőségű megzavarását kell érteni, mely a tettes – a 88. § keretei közé illő – tevékenységével okozati összefüggésben van.

Az okozati összefüggést a filozófiai okfogalmat értékesítő *conditio sine qua non* elmélet értelmében kell felfogni.⁷⁶⁵ Ez az elmélet az eredmény okának tekint minden jelenséget, melynek hiánya esetében az eredmény összeomlana.⁷⁶⁶

Hogy a jogtárgy megzavarása nagyobb jelentőségű volt-e, *ténykérdés*, melyet a bíróság a konkrét eset összes körülményeinek gondos mérlegelése alapján köteles megállapítani.

Nem szükséges, hogy a tettest a súlyos hátrány tekintetében szándék, sőt még az sem, hogy gondatlanság terhelje, a tényálladék tehát akkor is megvalósult, ha a tettes a súlyos hátrányt *véletlenül* idézte elő.

Ha a súlyos hátrány kimeríti valamely önálló bűncselekmény törvényes fogalmát, a halmazat szabályait kell alkalmazni.

A német katonai jogi írók közt az MStGB. 92. §-ával összefüggésben vita támadt abban a kérdésben, hogy a súlyos hátránynak a szolgálatra kell-e vonatkoznia vagy

⁷⁶⁵ SCHWINGE 1940. i. m. 245.

⁷⁶⁶ BALÁS P. Elemér: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. In: A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 7. MTA, Budapest, 1936. 51.

sem.⁷⁶⁷ Nálunk ilyen vitának nem lehet helye, mert ott, ahol törvényünk csupán a szolgálatra vonatkozó hátrányt tartotta figyelemre érdemesnek, ezt mindig külön ki is emelte (ld. a 72. §-t és a 133. § utolsó bekezdését).

8. *Szándék.* A 87. §-hoz írt 7. jegyzetben előadottak után, e helyütt már csak azzal a kérdéssel kell foglalkoznunk, vajon ki kell-e a tettes szándékának terjeszkednie a *jogszerűség* mozzanatára is. A megakadályozásra, illetőleg intézkedésre kényszerítésre vonatkozólag a szándék megállapításához szükséges tudattartalom ugyanis hozzászólást nem igényel, a súlyos hátrányra nézve pedig már az előző jegyzetben megmondtuk, hogy azt a tettes szándékának nem kell átfognia.

A „Reichsgericht” az RStGB. 113. §-ában körülírt és a Hv. 2. §-ában meghatározott hatóság elleni erőszakkal rokon bűncselekményt illetően a jogszerűség kellékét következetesen a tényálladék körén kívül eső, ún. objektív büntethetőségi előfeltételnek tekinti, melynek ennél fogva a tettes tudatvilágában nem kell visszatükröződnie. A „Reichsgericht”-nek ezt az álláspontot kifejezésre juttató döntvényeit legkorábban Binding támadta meg. „Man sollte – úgymond – *nicht für möglich halten* [...], dass man [...] dem energisch erkämpften Requisit der Rechtmässigkeit der Amtsausübung die Qualität eines Bestandteiles des Tatbestandes absprach und darin keinen Tatumstand im Sinne des § 59. erblicken wollte.”⁷⁶⁸ És ha Binding szavai a „Reichsgericht”-nél süket fülekre is találtak, a jogirodalom csakhamar behódolt neki. Ma már a német büntetőjog-tudományban egyöntetűen elismerik, hogy az RStGB. 113. §-ába ütköző bűncselekményben való bűnösség előfeltétele, hogy a tettes tudata a hivatás gyakorlásának jogszerűségét is átfogja.

A magyar polgári büntetőbírószági gyakorlat kezdettől fogva a helyes utat követte, és bűnösséget kizáró hatályt tulajdonított a jogszerűségre vonatkozó tévedésnek. Ugyanez az álláspont emelkedett uralomra a jogirodalomban is.⁷⁶⁹ A helytálló nézet kialakításában nyilván nagy szerepe volt a Hv. javaslatához fűzött miniszteri indokolásnak is, mely maga is hangsúlyozta, hogy a jogszerűség a tényálladék egyik eleme.

Ez a kijelentés teljes mértékben áll a fenti §-ra is, melynek szövegezése azt minden tekintetben alátámasztja. A 88. §-ba ütköző bűncselekmény tettesének ezek szerint azt is *tudnia kell*, hogy a passzív alany az őrszolgálat jogszerű teljesítésében jár el.

9. *Kísérlet.* A kísérlet területén annak következtében merülnek fel problémák, hogy a súlyos hátrányra nem kell a tettes szándékának kiterjednie. Ezek a problémák azonosak

⁷⁶⁷ Ld. erről a vitáról SCHWINGE 1940. i. m. 245.

⁷⁶⁸ Idézve RITTLER i. m. 24.

⁷⁶⁹ Ld. pl. HELLER 1916. i. m. 43. és ANGAL 1930. i. m. 116–118.

azokkal, melyek a közönséges büntetőjogban az eredmény által minősülő bűncselekmények kísérleténél már felvetődtek.

Ha a jogirodalomban az eredmény által kvalifikált bűncselekmények kísérletének kérdésében kialakult általános nézetet alkalmaznánk a bennünket érdeklő bűncselekményre, kísérletet kellene megállapítani minden olyan esetben, mikor a véghezvitel útjára lépő, de a megakadályozásig, illetőleg a kényszerítésig el nem jutó tettes súlyos hátrányt okozott, míg ha ez a következmény nem állt elő, sohasem lehetne szó kísérletről.

Mi ezeket a megoldásokat nem tehetjük magunkévá, és azon a véleményen vagyunk, s ezt mindjárt meg is fogjuk indokolni, hogy egyfelől a súlyos hátrány – az imént említett körülmények közt történt – előidézése nem szolgálhat okvetlenül a kísérlet megállapításának alapjául, másfelől a súlyos hátrány elmaradása nem zárja ki feltétlenül a bűncselekmény szóban forgó megjelenési alakjának létrejövetelét.

A Btk. 65. §-a értelmében kísérletnek csak a *szándékolt* büntett vagy vétség megkezdése minősülhet. Ha mármost a bíróság azt a tettest, kinek szándéka csupán az ör hivatása jogszerű gyakorlásában való megakadályozására vagy intézkedésre kényszerítésére irányult, de súlyos hátrány előidézésére nem, a 88. §-ba ütköző bűncselekmény kísérletében mondaná ki bűnösnek olyankor, amikor a súlyos hátrány a tényálladék részleges megvalósítása ellenére bekövetkezett, a tettesnek egy, a szándékán túlmenő mozzanatot is magában foglaló és ennél fogva általa nem is szándékolt bűncselekmény kísérletét írná a terhére, ami teljes figyelmen kívül hagyását jelentené a Btk. előbb felhívott rendelkezésének.

Más a jogi helyzet, ha a tettes szándéka a súlyos hátrány létrehozására is kiterjedt. Ilyenkor már kísérlet forog fenn mind abban az esetben, ha a súlyos hátrány, melynek okozására a tettes által tervbe vett tevékenység alkalmas volt, elmaradt, mind pedig abban az esetben, ha a súlyos hátrány bekövetkezett anélkül, hogy a véghezvitelt megkezdő tettesnek a megakadályozás, illetőleg az intézkedésre kényszerítés is sikerült volna. Ezzel az állásponttal szemben bizonyára senkinek sem lenne aggálya, ha a törvényhozó a 88. §-ban, ennek jelenlegi szövege helyett, három, egymástól alakilag is elkülönülő tényálladékot helyezett volna el, külön-külön bekezdésben szólván a súlyos hátrány szándékosan, gondatlanságból és véletlenül történt előidézéséről.⁷⁷⁰ De kérdeznünk kell, mit változtat a lényegen az, hogy a törvényhozó az ily hosszadalmas szövegezést feleslegessé tevő olyan kifejezésmodot választott, amely implicite magában foglalja mind a három lehetőséget. És ne tévesszék szem elől az aggályoskodók és kételkedők azt sem, hogy nyílt ellentétbe jut a törvény intenciójával az, aki éppen abból a törvényi rendelkezésből, mely büntetőpolitikai okokból a büntetendőség területének határait

⁷⁷⁰ Andreas THOMSEN: Über den Versuch der durch eine Folge qualifizierten Delikte. Lipsius & Tischer, Kiel, 1895. 77–78.

a szándékos okozáson túl is *kiterjesztette*, a kísérlet tekintetében a felelősség körének *szűkítésére* von következtetést.⁷⁷¹

A kísérletnek a súlyos hátrány bekövetkezésével járó változata ritkán fog a gyakorlati életben előfordulni. Nem így a másik variáció. Ez utóbbira nézve egy példát is ide iktatunk, mely azt is bizonyítja, hogy a jogérzetet is csak az általunk vitatott megfejtés elégítheti ki. Politikai szempontból válságos időkben az egyik államférfi személyes biztonsága megóvása végett őrszemet állítanak annak lakása elé. Az egyik katonát, aki tagja az államférfi meggyilkolására alakult bűnszövetkezetnek, társai azzal bízzák meg, hogy a gyilkosság végrehajtására kitűzött időpont előtt néhány perccel tegye cselekvőképessé az őrt. A katona teljesíti a megbízatást, mielőtt azonban a gyilkosság véghezvitelére is sor kerülhetne, letartóztatják a bűnszövetkezet tagjait.

10. *A jogellenességet kizáró körülmények.* A hivatás jogszerű gyakorlásával szemben nem lévén helye jogos védelemnek, a 87. §-hoz fűzött 10. jegyzetben említett jogellenességet kizáró körülmények közül a 88. § viszonylatában csupán a hivatásból eredő kötelességek gyakorlása juthat szerephez. Különösebb praktikus jelentősége azonban ennek a körülménynek sem lesz, mert az őr ellen hivatásbeli kötelességből fellépő katona magatartásából általában nem szokott súlyos hátrány fakadni.

11. *Egység és többség.* A 87. §-hoz írt 11. jegyzetben mondottak *értelemszerűen* a 88. §-ban meghatározott bűncselekményre is vonatkoznak, azzal az eltéréssel, hogy ha az utóbbi bűncselekménnyel szándékos emberölést vagy ennek kísérletét, avagy gyilkosság kísérletét is elkövették, a halmazat szabályait kell alkalmazni (ld. erről még a 89. §-nál).

89. § Agyonlövással végrehajtandó halál a büntetés:

1. ha a 87. §-ban meghatározott büntetett szándékos emberölést vagy kísérletét avagy gyilkosság kísérletét is követték el;

2. ha a 88. §-ban meghatározott büntetett háború idején követték el.

Az 1. pont esetében a hivatalvesztést is ki kell mondani, az 552. § alkalmazása esetében pedig fegyházbüntetést kell megállapítani.

Az 1. ponthoz

1. Ez a pont a 87. §-ban meghatározott, őr elleni bűncselekményt más büntetendő cselekményekkel egy összefoglalt büntetetté (delictum complexum) egyesíti.

⁷⁷¹ Uo. 79.

2. A szóban forgó pont szerinti minősítésnek csak akkor lehet helye, ha szándékos emberölésben vagy ennek kísérletében, avagy gyilkosság kísérletében áll az a tevékenység, amellyel a tettes az őrt megtámadja. Ha ezek a közönséges bűncselekmények nem illeszkednek bele ily módon a 87. §-ban foglalt tényálladék kereteibe, a 89. § 1. pontja még abban az esetben sem alkalmazható, mikor azok véghezvitele az elkövetés helyére, idejére vagy egyéb körülményeire való figyelemmel a legszorosabb összefüggésben áll a 87. §-ba ütköző, őr elleni bűncselekménnyel. Így pl. a halmazatra vonatkozó rendelkezések alapján kell elbírálni azon katona magatartását, aki a felsorolt közönséges bűncselekmények valamelyikét az általa ütleget őr segítségére siető, őrszolgálatban nem lévő egyén ellen követi el.

3. A minősítést maga után vonó bűncselekmények véghezvitelével rendszerint a 87. § alá eső befejezett bűncselekmény jön létre, mert még ha a szándékos emberölés vagy gyilkosság kísérletét a passzív alany fizikailag nem is érezte, és ezért befejezett erőszakról nem beszélhetünk, az ilyen kísérlet többnyire ki fogja meríteni a veszélyes fenyegetés fogalmát. Mindezek ellenére mégis megtörténhet, hogy az őr ellen irányuló szándékos emberölés vagy gyilkosság kísérlete a 87. § vonatkozásában is csak *kísérletnek* lesz tekintendő (ld. a 87. §-hoz írt 8. jegyzet 2. bekezdését). Ilyenkor pedig már problematikusnak látszik a cselekmény büntetőjogi értékelésének kérdése. A helyes álláspont elfoglalása érdekében különbséget kell tennünk aközött, amikor a tettes – őr elleni – magatartása a szándékos emberölés, illetőleg a gyilkosság kísérletében kimerült, és aközött, amikor az az ily cselekményen felül ugyanazon alkalommal olyan más cselekvőséget is véghez vitt, amellyel megvalósította a 87. §-ban körülírt bűncselekmény befejezett alakját is. Az első esetben kétségtől csupán a 87. §-ba ütköző és a 89. § 1. pontja szerint minősülő bűncselekmény *kísérlete* állapítható meg, a második esetben ellenben már az ekként minősülő *befejezett*, őr elleni bűncselekmény forog fenn, mert a 87. §-ban foglalt tényálladék szempontjából a szándékos emberölés, illetőleg a gyilkosság – csupán az őr elleni bűncselekmény kísérleteként jelentkező – kísérlete az ugyanazon alkalommal véghezvitt befejezett, őr elleni bűncselekménnyel természetes egységbe olvad, és ekként az egész tényállás egy rendbeli befejezett, őr elleni bűncselekményt alkot.

4. A 75. §-hoz fűzött 2–4. jegyzetekben mondtak a 89. § 1. pontjára is vonatkoznak.

A 2. ponthoz

1. A háború idejére nézve a 4. § és az ehhez írt jegyzetek az irányadók.

2. Feltűnő fogyatékosága a törvénynek, hogy ugyanakkor, amikor a 87. §-ban körülírt bűncselekményt a 89. § 1. pontjában részletezett közönséges bűncselekményekkel egy-

séggé fűzte össze, a 88. §-ba ütköző bűncselekményre nézve nem konstruált ilyen összefoglalt deliktumot. Ennek azután az a következménye, hogy ha a 88. § alá eső, őrr elleni bűncselekmény, mely lényegesen súlyosabb, mint a 87. § szerint minősülő cselekmény, a többször említett közönséges bűncselekmények valamelyikével a 89. § 1. pontjára jellemző körülmények közt találkozik össze, a halmazat szabályait kell alkalmazni, ezek a szabályok pedig az agyonlövéssel végrehajtandó halálbüntetés kimondását nem teszik lehetővé.

Az imént tett kifogásunk indokoltságát még fokozza az a körülmény, hogy a 89. § 1. pontja szerinti minősítés alapjául szolgáló közönséges bűncselekményekkel sokkal inkább követhető el a 88. §-ba, mint a 87. §-ba ütköző, őrr elleni bűncselekmény. Annál a katonánál tudniillik, aki az őrrrel szemben szándékos emberölést vagy ennek kísérletét, avagy gyilkosság kísérletét viszi véghez, legalábbis az eshetőleges szándék mindig fennforog arra vonatkozólag, hogy az őrt hivatásának gyakorlásában megakadályozza, s hogy súlyos hátrányt okozzon. Így a 89. § 1. pontja csak azokban az egészen kivételes esetekben fog aktualitáshoz jutni, mikor a tettes abban a menthető tévedésben volt, hogy az őrr hivatását nem gyakorolja jogszerűen, vagy amikor a hivatás gyakorlása valóban jogszerűtlen volt.

Az 1. és 2. pontokhoz

Mind az 1., mind a 2. pont szerint minősülő cselekmény esetében a *rögtönbíráskodás* előzetes kihirdetése nélkül van helye rögtönítélő eljárásnak, ha a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz szükségessé.⁷⁷²

90. § Büntettet követ el az a katonai egyén, aki az őrr kötelességszerű utasítását szándékosan nem teljesíti vagy teljesítését megtagadja, ha a cselekményből súlyos hátrány származott. A büntetési öt évig, háború idején öt évtől tíz évig terjedhető börtön.

1. *A bűncselekmény jogi természete és jogtárgya.* Az engedetlenség az őrrrel szemben tanúsított passzív ellenállás egyetlen esete, melyet törvényünk büntetendővé nyilvánított. Ez a bűncselekmény éppúgy, mint a 88. §-ban meghatározott deliktum, *megzavarja az őrszolgálat jogszerű teljesítését*, minél fogva a specifikus jogtárgyát is az *őrszolgálat jogszerű teljesítése képezi*. A 90. § szerint minősülő engedetlenségben azonban mindig megnyilvánul az őrr iránti kötelező tisztelet mellőzése is. Ez a bűncselekmény tehát

⁷⁷² Ld. Élt. 42. §.

abban is rokon a 88. §-ba ütköző bűncselekménnyel, hogy az őri funkció tekintélyét is támadja.

2. *A jelen bűncselekmény viszonya az engedetlenség által elkövetett egyéb bűncselekményekhez.* Az előjárói parancs és az őri utasítás differenciált fogalmak, ezért a 90. §-ban körülírt bűncselekmény az engedetlenség által elkövetett függelemsértéssel, valamint az ugyancsak az előjárói parancs iránti engedetlenséggel véghezvitt őrszolgálati bűncselekménnyel az egymást kizáró deliktumok viszonyában van. Ha tehát az *őr egyúttal előjárója* annak, aki az ő megvalósítást kívánó akaratával szembehelyezkedik, csak abban az esetben forog fenn őr elleni bűncselekmény, ha a meghagyást kiadó egyén ezzel a meghagyással nem előjárói, hanem *őri funkcióját* gyakorolta.

A kérdés azonban éppen az, mikor gyakorolja ez a Janus-arcú személy az őri funkcióját.

Ha a követelést támasztó és az engedelmességre kötelezett katona egy és ugyanazon őrség tagjai, és az előbbi az utóbbi felett ennek *őrszolgálatát tekintetében* is vagy csak ennek tekintetében előjárói impériummal bír (pl. az egyik őrparancsnok, a másik pedig az ennek parancsnoksága alatt álló őrség egy embere), az engedetlenség sohasem valósíthatja meg a 90. §-ba ütköző, őr elleni bűncselekményt, mert itt olyan egyén lépett fel követeléssel, akit az őrszolgálatra vonatkozó jogszabályok éppen *az általa teljesített őrszolgálat céljának* biztosítása érdekében ruháztak fel a követelés címzettjével szemben előjárói hatalommal. Így az ilyen egyénnek őri alárendeltjéhez intézett meghagyásában mindig *az előjárói akarat* nyilatkozik meg. Ilyenkor az engedetlenséget tanúsító katona terhére vagy őrszolgálati bűncselekményt, vagy pedig függelemsértést kell megállapítani, aszerint, hogy a parancs az alárendelt őrszolgálatára vonatkozott-e vagy sem.

Ha azonban a felsőbbbségi akaratot kifejezésre juttató őr és a neki nem engedelmeskedő egyén nem állnak a most említett viszonyban egymással, annak eldöntése, hogy a felsőbbbségi személy őri vagy előjárói funkciót gyakorolt-e, attól függ, vajon az akaratnyilvánítás az ő *őrszolgálatára vonatkozó általános vagy különös utasításban gyökerezett-e vagy sem.* Egy idevágó jogeset volt a tárgya a legfelsőbb honvéd törvényszék P. II. 36/34. számú ítéletének is. A tényállás szerint a csendőrséghez tartozó vádlott a járőrszolgálatot teljesítő őrsparancsnok helyettesének azt a meghagyását, hogy a napos tizedesi szolgálat átvétele végett a vendéglőből azonnal menjen haza, nem teljesítette. A legfelsőbb honvéd törvényszék a vádlottat nem őr elleni bűncselekményben, hanem függelemsértésben mondta ki bűnösnek, lényegileg azzal az indokolással, hogy az őrsparancsnok-helyettes a parancs kiadásakor „nem a járőrszolgálatból kifolyólag járt el”. A határozat helyességéhez nem férhet kétség.

3. *A tettes.* A szóban forgó bűncselekményt tettesi minőségben nemcsak azok a katonák nem követhetik el, akik mint maguk is őrszolgálatban állók a meghagyást kiadó őrral

az előző jegyzet 3. bekezdésében említett *alárendeltségi* viszonyban állnak, hanem azok sem, akik az örnek *örszolgálata tekintetében előljárói*, mert ezek felett az előjárók felett az ör semmiféle felsőbbbségi jogot nem gyakorolhat (ld. a 87. §-hoz írt 3. jegyzetet is).

4. *A kötelességszerű utasítás.* A kötelességszerűség a 88. §-ban előforduló jogszerűséggel azonos értelmű fogalom, mert miként jogszerűnek minősül mind az a teendő, melynek véghezvitelére az ör jogosítva van, mind az, melynek végrehajtása kötelessége, azonképpen a kötelességszerű jelző is az ör által *kiadandó és kiadható* utasításokat egyaránt megilleti. Ebből az értelmi azonosságból is következik, hogy ha a hivatásgyakorlás jogszerűségének nem kelléke az őri intézkedés tartalmi jogszerűsége, akkor *nem* tehető függővé az utasítás kötelességszerűsége sem az utasítás anyagi jogi helyességétől. De logikai ellentmondás is lenne abban, ha a törvény az ör utasításától megtagadná a büntetőjogi védelmet olyan esetben, melyben azt az ör egyéb intézkedéseinek még megadja.

A kötelességszerűséget tehát szintén *formai értelemben* kell felfogni. Erre, valamint arra való figyelemmel, hogy az ör utasítására nézve a 86. §-hoz fűzött 4. jegyzet b) pontjában említett eljárási szabályok nincsenek előírva, az utasítás mindig kötelességszerű, ha az ör olyan követelést támaszt, melyre őt annak előfeltételeitől elvonatkoztatva a szolgálatára vonatkozó általános vagy különös utasítás felhatalmazta.⁷⁷³

Ezek után azt is meg kell állapítanunk, hogy a fenti tényálladékból a „kötelességszerű” kifejezés merő pleonazmus. Annak ugyanis, hogy az ör a 86. § értelmében *örszolgálata teljesítésében járjon el*, egyik feltétele, hogy hatáskörébe tartozó teendőt végezzen, az utasítást kiadó ör pedig abban az esetben cselekszik hatáskörén belül, ha olyan követeléssel fordul a vele függőségi viszonyban lévő egyénhez, mint amilyenről az előbb szó volt. A törvény tehát akkor sem mondott volna kevesebbet, mint most, ha az ör kötelességszerű utasítása helyett egyszerűen az ör utasításáról beszélt volna.

5. *Az utasítás alakjára* vonatkozólag a szolgálati könyvek kifejezett rendelkezést nem tartalmaznak. Ennélfogva közömbös, hogy az ör utasítását felhívás, kérelem vagy kérdés alakjában, szóban vagy konkludens cselekmények útján adta-e ki, a lényeges csupán az, hogy akaratnyilvánításában az engedelmességre kötelezett egyén világosan felismerhesse az utasítást.

6. *A passzív alanyra* nézve a 86. § és az ahhoz írt jegyzetek az irányadók (ld. a fenti 4. jegyzetet is).

⁷⁷³ Jóllehet az utasítást – mint látjuk – nem fosztja meg kötelességszerűségétől, hogy annak az *örszolgálatra* vonatkozó általános vagy különös utasításban meghatározott előfeltételei az adott esetben nem forogtak fenn, az ör mégis *örszolgálati bűncselekményt követ el*, ha az előfeltételek hiányáról tudott vagy kellő gondosság mellett tudhatott volna.

7. *Az elkövetési tevékenység:* a) az utasítás nem teljesítése vagy b) az utasítás teljesítésének megtagadása.

Ezen fogalmak értelmezése tekintetében utalunk a 72. és 73. §-okhoz fűzött 8. jegyzetre. Az ott mondottakkal kapcsolatban e helyütt csupán az igényel említést, hogy a legfelsőbb honvéd törvényszék nem tette magáévá a jogirodalomban uralkodó azt a nézetet, mely szerint az alárendeltnek a parancs vétele alkalmával tett az a komoly kijelentése, hogy a parancsot nem fogja végrehajtani, még abban az esetben is megtagadás címén vonandó megtorlás alá, ha az illető a parancsot utóbb idejében teljesíti. Legfelső katonai bíróságunk ugyanis P. II. 331/35. számú ítéletében a következőket mondja ki: „Nem a Ktbt. 73. §-ába ütköző függelemsértés büntette, hanem a Ktbt. 67. §-ába ütköző tisztelet mellőzésével elkövetett függelemsértés vétsége forog fenn, ha az alárendelt szóbelileg megtagadja ugyan a parancs teljesítését, de ezzel a kijelentéssel elmentve, a parancs elhangzása után a parancsot nyomban tényleg végrehajtja. Az ily magatartásban ugyanis a szándékos nem teljesítés, illetve a teljesítés megtagadása, mint a Ktbt. 73. § tényálladási elemei adva nincsenek, s így csupán az előjáróval szemben tanúsított tiszteletlen magatartás forog fenn.”⁷⁷⁴

8. *A súlyos hátrány* fogalmát illetően ld. a 88. §-hoz írt 7. jegyzetet.

9. *Szándék.* A szándék megállapításának feltétele, hogy a tettes tudja, hogy:

- a) a hozzá intézett meghagyás őrszolgálatban álló egyéntől származik, hogy
- b) ez az egyén őrszolgálati teljesítésében jár el, és végül, hogy
- c) cselekménye (a tevé vagy mulasztás) ellenkezik a vett meghagyással.

Egyebekben felhívjuk a figyelmet a 87. §-ra vonatkozó 7. jegyzetben foglalt fejtegetésekre.

10. *A kísérlet* tekintetében ld. a 72. és 73. §-okhoz fűzött 12. és a 88. §-hoz fűzött 9. jegyzetet.

11. *A részességre nézve* ld. a 72. és 73. §-okhoz írt 13. jegyzetben előadottakat.

12. *A jogellenesség mint a tényálladákszerűség szükségképpen velejárója.* Azokat a katonai közigazgatási jogszabályokat és az ezekből absztrahálható azon jogelveket, melyek értelmében az előjáró parancsa iránt tanúsított engedetlenség jogellenessége ki van zárva, értelemszerűen alkalmazni kell az őrszolgálatának nem teljesítésére is, hacsak alkalmazásuknak az őrszolgálat természetéből folyó sajátosságok útját nem állják. Az engedetlenség

⁷⁷⁴ Ld. KIRÁLY i. m. 39.

– az e jogszabályokon és jogelveken alapuló – jogszerűsége abban találja magyarázatát, hogy ilyenkor az engedetlenség a jogrend védelmére szolgált, amennyiben elhárította azokat a joghátrányokat, melyek a felsőbbbségi meghagyás teljesítéséből feltétlenül előálltak volna. Ebből kifolyólag azonban az őr utasításának jogellenességet nélkülöző nem teljesítése sohasem merítheti ki a súlyos hátrány előidézésével járó engedetlenség, hanem csakis a 92. §-ban meghatározott passzív ellenállás tényálladékát, ezért a jogellenességet kizáró körülmények megbeszélésének is csak a 92. §-nál van tere.

A 90. §-ban foglalt tényálladék – mint látjuk – azok közé a ritkán előforduló tényálladékok közé tartozik, melyek kereteit betöltő cselekmény *mindig* egyúttal *jogellenes is*.

13. *Egység és többség.* Az 1. jegyzetben már rámutattunk arra, hogy a 90. § szerint minősülő engedetlenségben az őrrel szemben kötelező tisztelet mellőzése is megnyilvánul. Erre a körülményre való figyelemmel a 92. § szerint minősülő tiszteletmellőzés a szóban forgó engedetlenség mellett csupán kiegészítő jellegű bűncselekmény.⁷⁷⁵ Ha tehát a tettes az őr utasításának végrehajtását oly módon tagadja meg, hogy a nem teljesítésre irányuló szándékát kifejezésre juttató magatartása a 92. § szerint büntetendő tiszteletmellőzés tényálladékát is megvalósítja, anélkül azonban, hogy a cselekmény az Élt. 89. §-a szerint minősülő tisztek (hasonállásúak) közti becsületsértés, illetve rágalmozás büntetnének tényálladékát is kimerítené, vagy ha az imént említett tiszteletmellőzés az elkövetés ideje és helye szempontjából összefügg az engedetlenséggel, halmazat megállapításának nincs helye, hanem az egész tényállás kizárólag a fenti § alapján értékelhető.

Az engedetlenségnek a 87. § alá eső tiszteletmellőzéssel bármely körülmények között történt találkozása ellenben már halmazat felvételéhez vezet, mert a tiszteletmellőzésnek ez az esete alaphünetését tekintve az engedetlenségnél szigorúbban büntetendő cselekmény, így emellett szubszidiárius jellegű deliktumnak nem tekinthető.

Az egység és többség körébe tartozó egyéb problémák megoldása tekintetében a 72. és 73. §-okhoz fűzött 14. jegyzet I. és III. pontjaiban található meg az útbaigazítás.

14. *A háború idejére nézve a 4. § és az ahhoz írt jegyzetek az irányadók.*

⁷⁷⁵ Ld. a 744. lábjegyzetet.

91. § Ha három vagy több katonai egyén közösen és egyetértve az őr ellen abból a célból, hogy hivatásának jogszerű gyakorlásában szándékosan megakadályozza vagy intézkedésre kényszerítse, erőszakot vagy veszélyes fenyegetést használ vagy evégből összebeszél, avagy ha többen e célból csoportosulnak, a cselekményt mint zendülést a II. Fejezetnek a zendülésre vonatkozó rendelkezései szerint kell büntetni. E rendelkezések alkalmazása szempontjából a katonai őr ellen elkövetett cselekményt úgy kell tekinteni, mintha előljáró ellen követték volna el.

A 81–84. §-ok rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell.

A zendülésre vonatkozó rendelkezések, valamint a 88. § megbeszélése után itt már csak egy, a 250–251. oldalakon is érintett körülményre kell kiterjeszkednünk.

A 77. §-hoz fűzött, s „a materialiter befejezett zendülésnek a szolgálati renddel való szembeszállás mellett körülírt egyéb esetei”-ről szóló 7. jegyzetben hangsúlyoztuk, hogy a katonai szolgálati rend fogalmának elemzése után nem lehet kétséges, hogy azok a cselekmények, melyeket a törvényhozó mint a materialiter befejezett zendülés eseteit a 77. §-ban a katonai szolgálati renddel való szembeszállás mellé állított (tehát az előljáróval, továbbá az előljáró parancsával való szembeszállás), maguk is szolgálati renddel való szembeszállást képeznek.

A 91. §-ra való rátekintés azonban már azt a benyomást kelti, mintha az a materialiter befejezett zendülés egy olyan kivételes esetét határozná meg, mely semmiképpen sem vonható a szolgálati renddel szembeszállás fogalma alá. E § szerint ugyanis *nem a szembeszállás*, hanem az *erőszak*, illetőleg a *veszélyes fenyegetés* a bűncselekmény véghezviteli tevékenysége, ami szó szerinti értelemben azt jelenti, hogy az őr ellen a most említett §-ban megjelölt célból intézett erőszak, illetőleg veszélyes fenyegetés abban az esetben is zendülés, ha a szembeszállásra jellemző ismérveket nem tünteti fel.

Csakhowy amily logikai szükségszerűséggel jut el ehhez a megállapításhoz az, aki a 91. §-ban foglalt rendelkezést a normatív pozitivizmus – a törvény betűihez mereven ragaszkodó – formális értelmezési módszerének alkalmazása útján igyekszik megérteni, éppoly határozottsággal veti el azt az a kutató, aki ennél a §-nál is a jogszabályok céljaihoz igazodó, ún. teleologikus értelmezési módszer útmutatásait követi. Mert ezen utóbbi módszer alkalmazói előtt nyilvánvaló, hogy az őr elleni erőszak, illetőleg veszélyes fenyegetés is csak akkor válhat zendüléssé, ha olyan tulajdonságokkal rendelkezik, melyek folytán e bűncselekmény jogtárgyát veszélyezteti, ez pedig csupán abban az esetben áll fenn, ha magán viseli *azokat a vonásokat is*, melyek a szembeszállás jellegzetességei (*nyílt* elkövetés).

Ezen álláspontunk helyességét némiképpen támogatni látszik az a körülmény is, hogy a régi katonai büntető törvénykönyv 179. §-a, mely pedig jelen törvény javasla-

tának indokolásából kiolvashatóan,⁷⁷⁶ a 91. § megalkotásánál mintául szolgált, az őrral szemben elkövethető zendülés véghezviteli tevékenységül is az ellenszegülést, vagyis azt a magatartást jelölte meg, mely a régi katonai büntető törvénykönyv 159. §-ában meghatározott zendülésnek is elkövetési magatartása volt.

92. § Az a katonai egyén, aki az őrral szemben a köteles tiszteletet mellőzi, vagy akár szándékosan, akár gondatlanságból elkövetett engedetlenséget tanúsít, amennyiben cselekménye e fejezet előbbi §-ai szerint nem büntett, katonai őrral szembeni vétséget követ el és nyolc naptól hat hónapig, súlyos esetben három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A 68. és 69. § rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell.

A tisztelet mellőzése⁷⁷⁷

1. *A jogtárgy* kérdésében a 87. §-hoz fűzött 2. jegyzet igazít el.
2. *A tettesség* tekintetében ld. a 87. §-hoz írt 3. jegyzetet.
3. *A passzív alanyra* nézve a 86. § és az erre vonatkozó jegyzetekben előadottak a mérvadók.
4. *Az elkövetési magatartás.* A tisztelet mellőzésében álló őrral szembeni bűncselekmény, éppúgy, mint a tisztelet mellőzésével véghezvitt függelemsértés, nem csupán az őrral szemben kötelező különös tisztelet elmulasztásával követhető el, hanem becsületsértéssel és rágalmozással is. Ennélfogva mindaz, amit a 66. §-hoz fűzött 5. jegyzetben az elkövetési magatartásról mondtunk, mutatis mutandis a szóban forgó, őrral szembeni bűncselekményre is vonatkozik.
5. *Az elkövetés módja és eszközei.* Ha a tisztelet mellőzése által elkövetett, őrral szembeni bűncselekménynek a fenti §-ban foglalt meghatározását a 66. §-nak a tisztelet mellőzésével véghezvitt függelemsértésre vonatkozó rendelkezésével összehasonlítjuk, azt látjuk, hogy e két rendelkezés egy kifejezés tekintetében eltér egymástól. Míg ugyanis a 66. § értelmében a függelemsértés szóban forgó fajtát az valósítja meg, aki előljárója vagy följebbvalója „*iránt*” a köteles tiszteletet mellőzi, addig a fenti § szerint a tisztelet mel-

⁷⁷⁶ Miniszteri indokolás 50.

⁷⁷⁷ Ennél a bűncselekménynél a 741. lábjegyzetben foglaltaknak fokozott jelentősége van. (Az ott mondtakat kell szem előtt tartani a 66. §-sal kapcsolatos fejtegetéseink azon részeinek olvasásánál is, melyekre a tisztelet mellőzése által elkövetett, őrral szembeni vétségre vonatkozó jegyzetekben utalás történik.)

lőzésében álló őr elleni bűncselekmény akkor jön létre, ha a tettes a cselekményt az őrről „szemben” követi el. Csak természetes, hogy ez a körülmény felkelti az azt észlelő jogász arra irányuló érdeklődését, vajon itt csak egy véletlenségből eredő, jelentőséget nélkülöző egyszerű stiláris különbségről van-e szó, avagy pedig egy mélyen fekvő okokra visszavezetendő, lényeges jelentésbeli eltérést kifejezésre juttató, tudatos törvényi intézkedésről.

Ennek eldönthetése céljából induljunk ki az életből merített alábbi esetből:

Egy korcsmahelyiségben társaságban borozgató katona a társaság tagjainak emlékeztetése idézvén a járőrt, mellyel a korcsmába jövet találkoztak, azt gyalázó szidalmakkal illeti.

Jóllehet az őr jogállása hasonló az előljáróéhoz, mégis ösztönösen érezzük, hogy ez a katona nem követett el őr elleni bűncselekményt, holott, ha ugyanezeket a szidalmakat távollévő előljárójára vonatkoztatta volna, kétségtelenül kimerítette volna a függlemsértés tényálladékát.⁷⁷⁸

És ez az irracionális alapon tett megkülönböztetés jogilag is igazolható.

Abban a pillanatban, melyben valaki előljáró lett, mindazok, akik neki alárendeltjei, vele függlemi viszonyba kerültek. Erre mutatnak már az előljáró és az alárendelt elnevezések is. Ez a függlemi viszony az előljárói minőség megszűnéséig megszakítás nélkül, állandóan tart. Azt nem befolyásolhatja sem a hely, ahol az érdekeltek tartózkodnak, sem a térbeli távolság, mely köztük fennáll, sem egyéb konkrét körülmények. Például az előljáró parancsadási hatalmát, ha másképpen nem, közvetítő útján, a tőle még oly messze tartózkodó alárendeltjénél is a nap bármely szakában érvényre juttathatja. Magától értetődik tehát, hogy a távollévő előljáró szidalmazását függlemsértésként kell minősíteni.

Ámde az őr és a többi katona közti vonatkozás egészen más természetű. Ahhoz, hogy az őr más fölött felsőbbbségi jogait gyakorolhassa, így ahhoz, hogy valaki az őrtől függő helyzetbe kerüljön, az szükséges, hogy az illető az őrhöz, ennek működési területén, olyan közelségben legyen, mely lehetővé teszi kettőjük közt a személyes érintkezést. Mihelyt tehát ez a térbeli reláció megszűnik, megszűnik a függőségi viszony is, minélfogva az e viszony folyamányát képező tisztelet kötelessége is csak addig terheli a katonát, amíg a szóban forgó térbeli reláció fennáll.

Az imént előadottakból az következik, hogy tisztelet mellőzésével őr elleni bűncselekmény kizárólag akkor követhető el, ha a tettes a cselekményt a 86. § szerinti értelemben szolgálata teljesítésében eljáró őr *jelenlétében* viszi véghez.

⁷⁷⁸ Erre a különbségre évekkel ezelőtt Karkis Kornél nyá. vezérőrnagy-hadbíró és Totth Róbert nyá. ezredes-hadbíró hívták fel figyelmünket.

A nyelvtudomány segítségével könnyen bebizonyítható, hogy a törvény a „szemben” kifejezéssel éppen erre a jelenlétre utal. Czuczor és Fogarasi ismételten idézett szótárukban ezt mondják: *Szemben* [...] annyi, mint *együtt, egymással, személyesen*. „Mikor kegyelmeddel szemben leszek, többet szólok” (levél 1552-ből). „Továbbá emlékezhetik kegyelmed az dolgokról, mikor kegyelmeddel szemben voltam” (levél 1557-ből). „És helt választjunk ketten, hol szemben leszünk” (levél 1546-ból).⁷⁷⁹

A külföldi katonai büntető törvénykönyvek közül az 1908. évi japán kódexben testesül meg a fenti §-ban megnyilvánuló gondolattal azonos megfontolás, csak hogy sokkal világosabb szövegezésben. A japán katonai büntető törvénykönyv 74. §-a ugyanis félreérthetetlenül így rendelkezik: őt elleni bűncselekményt követ el az, aki az őt *jelenlétében* („in seiner Anwesenheit”) megsérti.⁷⁸⁰

A szönyegen lévő bűncselekmény ezek szerint sem írásban, sem nyomtatvánnyal nem követhető el. Az elkövetés *eszközeiként* csak az élőszó, a kifejezési mozdulatok (arcjáték, kéz- vagy lábmozdulatok) és a passzív alany által fizikailag érezhető olyan tevékenységek jöhetnek tekintetbe, melyek nem agresszív, ellenséges jellegűek (pl. tréfából fakadó és ily benyomást tevő testi érintés).

6. *Befejezés és kísérlet*. A „szemben” szó nem egyértelmű a „szemtől-szemben” kifejezéssel, ezért a szóban forgó bűncselekmény befejezéséhez nem szükséges, hogy a tettes magatartásáról a passzív alanyként szereplő őt tudomást vegyen, illetőleg azt érzékelje, hanem elegendő, ha ez bárki részéről bekövetkezett.

A kísérletnek nincs gyakorlati jelentősége, mert a tettes felelősségre vonásának – a dolog természeténél fogva – előfeltétele, hogy magatartásáról valaki tudomást szerezzen, illetőleg azt érzékelje.

7. *Szándék*. A tettesnek tudnia kell, hogy:

- a) az a személy, aki ellen magatartása irányul, őrszolgálatban áll, hogy
- b) ez őrszolgálatát teljesítésében jár el, hogy
- c) magatartásában az őt iránti kötelező tisztelet mellőzése nyilvánul meg, és hogy
- d) magatartásáról a passzív alany vagy más személy tudomást szerez, illetőleg azt érzékeli.

Ld. a 87. §-hoz fűzött 7. jegyzetben előadottakat is.

8. *Egység és többség*. Egység forog fenn, ha a tettes ugyanazon őt ellen *egy alkalommal* a rágalmozás mellett még becsületsértést is elkövetett, vagy e két cselekménnyel vagy

⁷⁷⁹ CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: A magyar nyelv szótára V. Athenaeum, Pest, 1870.

⁷⁸⁰ Rennosuke FUJISAWA: Japanisches Militär-Strafgesetzbuch vom 9. April 1908. J. Guttentag, Berlin, 1911.

ezek valamelyikével kapcsolatban olyan magatartást is tanúsított, mely a „különös tisztelet elmulasztásaként” jelentkezik (ld. a fenti 4. jegyzetet).

És egységet kell megállapítani abban az esetben is, ha a tisztelet mellőzése *két vagy több* őrral szemben *egy* tevékenységgel vagy *egy* tevékenység elmulasztásával, vagy bár *több* tevékenységgel, de *egy* és ugyanazon *alkalommal* vitetett véghez, mert – miként már a 87. §-nál említettük – azoknál a bűncselekményeknél, melyek jogtárgyát nem személyiségi javak alkotják, a megtámadott személyek száma az egység, illetőleg többség szempontjából nélkülözi a jelentőséget.

A tisztelet mellőzésének az őr ellen intézett erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel való találkozására nézve a 87. §-hoz írt 11. jegyzetben mondtak igazítanak el.

Ha a tisztelet mellőzésében álló magatartás olyan tényálladékokat is kimerít, mely nem áll a tiszteletmellőzés tényálladékaival az egymást kizáró tényálladékok viszonyában, és ez az eset, ha pl. a szóban forgó magatartás a függelemsértés, vagy az Élt. 89. §-a szerint minősülő tisztek (hasonállásúak) közti rágalmazás, illetőleg becsületsértés törvényes fogalma alá esik, *eszmei halmazat* létesült.

Viszont az *anyagi halmazat* szabályait kell alkalmazni, ha a tettes a tisztelet mellőzésével az elkövetés ideje és helye szempontjából összefüggésben a 92. § szerint minősülő engedetlenséget is elkövetett, mert a tisztelet mellőzése csak akkor kiegészítő jellegű bűncselekmény az engedetlenség mellett, amikor ez annál szigorúbb büntetés alá esik.

Az engedetlenség

A törvényhozó az engedetlenséget a 90. §-ban egészen más szavakkal írta körül, mint a 92. §-ban. A 90. § az őr „kötelességszerű utasítása”-ról beszél, a 92. §-ban ellenben egyáltalában nincs megemlítve, hogy az őr milyen akaratnyilvánításának figyelmen kívül hagyása hozza létre a bűncselekményt. A 90. § nem használ olyan kifejezést, melyből arra lehetne következtetni, hogy csak az őr jelenlétében véghezvitt engedetlenség büntetendő, amit pedig a 92. § a „szemben” szónak a tényálladási elemek közé iktatásával kétségtelenül megkövetel (ld. a tisztelet mellőzésére vonatkozó 5. jegyzetet). Végül a 90. § szerint minősülő bűncselekményt az őr utasításának „nem teljesítésével vagy teljesítésének megtagadásával” követik el, míg a 92. § alá eső engedetlenséget azzal, hogy a tettes az őrral szemben „engedetlenséget tanúsít”.

Mindezen szövegezésbeli következtetlenségek azonban a lényegyet tekintve nem idéznek elő semmiféle jelentésbeli eltérést a két rendelkezés közt.

Nem vitás, hogy a 92. § kereteit betöltő engedetlenségnek is csak az lehet a passzív alanya, akire ráillik a 86. §-ban olvasható körülírás. Ámde az utasítást adó őr – és ezt már tudjuk – csak akkor jár el szolgálata teljesítésében, ha olyan követelést támaszt, melyre őt, annak előfeltételeitől elvonatkoztatva, az őrszolgálatára vonatkozó általános

vagy különös utasítás felhatalmazta, ennél több pedig a „kötelességszerű utasítás” fogalmának megvalósításához sem szükséges (ld. a 90. §-hoz fűzött 4. jegyzetet).

A tisztelet mellőzésével kapcsolatban már szó volt arról, hogy az őr csak a fölött a katoná fölött gyakorolhat felsőbbbségi jogokat, aki hozzá az ő működési területén olyan közelségben van, mely lehetővé teszi a köztük való személyes érintkezést. Az őrszolgálat sajátos természetéből azonban az is következik, hogy az engedelmességre kötelezett katonára az őr utasítását mindig az őr jelenlétében köteles végrehajtani. A 90. §-ban meghatározott tényálladékot tehát szintén csak az őr jelenlétében véghezvitt engedetlenség mérítheti ki.

Aki az őr utasítását „nem teljesíti vagy teljesítését megtagadja”, „engedetlenséget tanúsít” az őr iránt, minthogy pedig az engedetlenség harmadik változata nem képzelhető, a 92. §-ban körülírt bűncselekmény nem vihető véghez olyan magatartással, mely ne lenne egyúttal a 90. §-ban statuált büntettnak is elkövetési magatartása.

A 92. § szerint minősülő *szándékos* engedetlenséget ezek szerint mindössze a *súlyos hátrány hiánya, a gondatlanságból* eredő engedetlenséget pedig a *bűnösség faja* és az a körülmény különbözteti meg a 90. § alá eső bűncselekménytől, hogy nem fogalmi elem a *súlyos hátrány* bekövetkezése.

Figyelemmel most már arra, hogy a 92. §-nak a 90. §-ban elő nem forduló tényálladási elemével, a gondatlansággal már a 72. és 73. §-okhoz fűzött 10. jegyzet b) pontjában foglalkoztunk, itt csupán a *jogellenességet kizáró körülményekről* kell még néhány szót szólnunk, mert ezek – amint arra a 90. §-hoz fűzött 12. jegyzetben rámutattunk – a 90. § szerint tényálladékszerű engedetlenségi cselekményeknél nem hatályosulhatnak.

Már a 90. §-nál említettük, hogy azokat a katonai közigazgatási jogszabályokat és az ezekből absztrahálható azon jogelveket, melyek értelmében az előljáró parancsa iránt tanúsított engedetlenség jogellenessége ki van zárva, értelemszerűen alkalmazni kell az őr utasításának nem teljesítésére is, hacsak alkalmazásuknak az őrszolgálat természetéből folyó sajátosságuk útját nem állják.

Az engedetlenség által elkövetett függelemsértés jogellenességét kizáró körülményeket a 72. és 73. §-okkal kapcsolatos 9. jegyzetben tárgyaltuk. Az e jegyzetben pontokba foglalt körülmények közül azonban csak az a) alatt említettek juthatnak az őr utasítása iránt tanúsított engedetlenségnél szerephez, mert a b) és c) pontokban megbeszélt szóban forgó körülményekről csakis akkor lehet szó, ha a rendelkezést kiadó egyén nincs azon a helyen, amelyen a rendelkezését teljesíteni kell, ami pedig – miként fentebb már hangsúlyoztuk – az utasítást adó őr esetében sohasem fordulhat elő.

Egyes jogalkalmazók talán még az a) pontban olvasható jogellenességet kizáró okoknak a 92. § alkalmazási területére való átvitele ellen is kétségeket fognak támasztani, mert első pillanatban valóban különösnek tűnhet, hogy az őrszolgálat teljesítésében eljáró őr utasítása az esküvel fogadott kötelesség, az állam vagy a szolgálat érdeke ellen is irányulhat, vagy bűncselekmény elkövetését is célozhatja. Ha azonban tekintetbe

vesszük azt a már többször szóvá tett körülményt, hogy az utasítást adó őr olyankor is szolgálata teljesítésében jár el, amikor hiányoznak a tőle eredő követelés – az őr-szolgálatra vonatkozó – általános vagy különös utasításban meghatározott előfeltételei, a Szolg. Szab. I. rész 80. pontjának jelentősége mindjárt más színezetet nyer.

A BŰNCSELEKMÉNY ELKÖVETÉSÉRE IRÁNYULÓ KATONAI PARANCS*

A katonai életviszonyok pusztán törvényi normákkal, tehát olyan parancsokkal és tilalmakkal, melyek a katonák kötelességeit a priori megállapítják, kielégítően nem szabályozhatók, e parancsok és tilalmak – a katonai élet sajátosságai folytán – oly rendelkezésekkel való kiegészítésre szorulnak, melyek a változó viszonyokhoz és a pillanatnyi helyzethez igazodnak.⁷⁸¹ Minthogy ily rendelkezések kiadására csakis katonai funkcionáriusok alkalmasak, ily funkcionáriusokat kellett parancskibocsátó jogkörrel felruházni („előljárók”), és a törvényhozóra ezzel kapcsolatban csupán az a feladat hárult, hogy az előljárók által kiadott parancsok teljesítését, így a hadseregnek, ennek a bonyolult organizmusnak az egészséges életműködését a rendelkezésére álló eszközökkel a legmesszebbmenően biztosítsa.

A törvényhozó ezen feladatának (elsősorban) azáltal tett eleget, hogy a Ktbt. „Függelemsértés” címet viselő fejezetébe engedetlenség néven egy olyan sajátos, blankettaszerű tényálladékokat iktatott, melynek keretei közé éppúgy illeszkedik az előljáró legjelentéktlenebb parancsának nem teljesítése, mint valamely különösen fontos érdek védelmére kiadott utasításának alanyi és tárgyi szempontból egyaránt súlyos áthágása.⁷⁸² És e bűncselekményre – blankettaszerű szerkezetének megfelelően – olyan széles skálájú büntetést állapított meg, mely mindenkor lehetővé teszi a konkrét engedetlenségi

⁷⁸¹ Ld. BINDING 1922. i. m. 51–52.

⁷⁸² Hogy az engedetlenség büntetés alá helyezésével *egymagában* a fentebb említett törvényhozói feladat megnyugtató megoldást nem nyert volna, arra már más helyen (SCHULTHEISZ Emil: A lovagias elégtételkérésnek katonai bűncselekményt képező esete. Magyar Katonai Szemle 1932/2. 72–78.) rámutattunk.

* In: Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére (szerk.: Heller Erik – Moór Gyula – Rác György). Pallas, Budapest, 1933. 199–206.

cselekmények között mutatkozó, sokszor rendkívül lényeges súlybeli eltéréssel arányban álló megtorlást.⁷⁸³

Csakhogy míg az engedelmisség kötelességét megállapító (s a Szolg. Szab. I. rész 78. pontjában körülírt) norma a parancs nemei között különbséget nem tesz, és az alárendeltre nézve az előjáró minden tevést vagy nem tevést követelő akaratnyilvánításának végrehajtását kötelezővé teszi, addig a Ktbt. – amint ezt az imént említett bűncselekmény meghatározását tartalmazó törvényhely mutatja – a parancsok köréből kiemelt egy élesen körülhatárolt kategóriát: a *szolgálati parancsot*, és csak az ez alá eső rendelkezések nem teljesítését nyilvánítja engedetlenségnek.⁷⁸⁴

Minthogy a parancs nemei közt a Ktbt. által tett ezen különbségnek a jelen dolgozat központi kérdése szempontjából is különös jelentősége van, elkerülhetetlenné válik a „szolgálati parancs” fogalmának szabatos meghatározása.

Szolgálati parancs akkor forog fenn, ha az előjáró rendelkezése egyfelől az ő hatáskörébe tartozó ügyre vonatkozik, másfelől pedig olyan magatartás kifejtésére irányul, mely az alárendelt hivatás- vagy állaskötelességei közé tartozik (ld. a Szolg. Szab. I. rész 59. pontját is).

A parancs természetesen nem csupán jogszerű, hanem joggal ellentétes magatartás kifejtésére is irányulhat. E tekintetben a szolgálati parancs sem kivétel, mert e parancs imént ismertetett fogalmi ismérvei nem konkrét, hanem absztrakt értelemben veendőek.⁷⁸⁵ A járőrparancsnok – a járőr tagjához intézett – fegyverhasználatra irányuló parancsa pl., minthogy a szóban forgó parancs tárgya a járőrparancsnok hatáskörébe tartozó ügyre vonatkozik, és ezenkívül a címzett alárendelt hivatásbeli kötelességei közé

⁷⁸³ A függelemsértés szóban forgó nemének büntetése ugyanis a megfeddésben nyilvánuló fegyelmi fenytétől a parancs gondatlanságból történt nem teljesítésénél tíz évig terjedhető börtönig, a szándékos engedetlenségnél pedig egészen agyonlövés általi halálig fokozódhat.

⁷⁸⁴ Ez a törvényi intézkedés nem jelenti ugyan, hogy a Ktbt. a szolgálati parancs fogalma alá nem vonható, ún. magánjellegű és katonai közigazgatási jogszabályaink által ugyancsak kötelezővé tett parancsok iránti engedetlenség tekintetében a büntetlenség álláspontjára helyezkedett volna, de mindenesetre kizárja az ily magatartások engedetlenség címén leendő megtorlását.

Nézetünk szerint a magánjellegű parancs gondatlanságból eredő nem teljesítése fegyelmi kihágást képez, szándékos nem teljesítése pedig ugyancsak a függelemsértés egy nemét, mégpedig az engedetlenségnél lényegesen enyhébb büntető szankció alá helyezett tiszteletmellőzés vétségét valósítja meg, mert nincs olyan dolózus engedetlenség, mely ne merítené ki az előjáró iránt tartozó különös tisztelet elmulasztásának tényálladékát. Az utóbbi kérdésben elfoglalt álláspontunk azonban a jogirodalomban teljesen elszigetelten áll. A német és svájci katonai jogtudomány – e problémával behatóan foglalkozó – művelői ugyanis csak fegyelmi vétséget (Disziplinarverfehlung) látnak megállapíthatónak a magánjellegű parancsok szándékos nem teljesítésének esetében is. Ld. Nanz i. m. 58–59., Nostitz-Wallwitz i. m. 3–4., 32–33. és Kröll i. m. 21.

⁷⁸⁵ Ugyanezt a nézetet képviseli M. E. Mayer (1908. i. m. 126.), Girginoff (i. m. 97.) és Kröll (i. m. 22.).

tartozik, kétségtelenül szolgálati parancs, ez azonban in concreto éppúgy lehet jogszerű, mint jogellenes.

A jogirodalomban Calker és Birkmeyer⁷⁸⁶ fejtegetései hatása alatt népszerűvé vált és legújabbán H. Mayer professzor által is különös eréllyel védelmezett az az álláspont, hogy a szolgálat fogalma már eleve kizárja, hogy az azzal összefüggésben lévő parancs tárgya jogellenes magatartás legyen,⁷⁸⁷ a magyar jog szempontjából már azért sem tartható fenn, mert szöges ellentétben áll tételes jogunkkal. Jelesül a Kbt. 38. §-ának 1. pontjában foglalt rendelkezéssel, mely éppen azon egyének felelősség alól való mentességének kérdését szabályozza, kik valamely bűncselekményt előljárójuk *szolgálati* parancsa folytán követtek el.

A jogellenes tartalmú parancsok közül természetesen a bűncselekmény véghezvitelét követelő parancsok voltak azok, melyekre a büntetőjog-tudomány művelőinek figyelme irányult, de érdeklődésüket ezek közül is elsősorban éppen a katonai előjáróktól kiadott parancsok kötötték le. A katonai parancs különös jelentőségét annak köszönheti, hogy a katonákra érvényes büntetőjog az egyedüli jogterület, ahol – miként láttuk – nem csupán a parancs végrehajtása meríti ki bűncselekmény tényálladékát, hanem a parancs nem teljesítése, az azzal szemben való engedetlenség is. Ez a körülmény pedig – ha a kérdést a jog megnyugtató módon nem rendezi – az említett jellegű parancsok kiadása esetén olyan normakollíziót idéz elő és olyan kötelességkonfliktusba sodorja az alárendeltet, mely nem csupán egy-egy konkrét eset vonatkozásában rejt a jogrendre különös veszélyt magában, hanem „a jog uralmának lélektani alapjait is megingatja.” De a kérdést az irodalmi viták homlokterébe nem annyira szabályozásának szükségessége, mint inkább a szabályozás rendkívüli nehézsége, illetőleg az a felismerés állította, hogy a kézenfekvő megoldási mód: a normakollízióknak az összeütközésbe jutó normák egyikének kizárólagos érvényre emelése által való megszüntetése, teljességgel elfogadhatatlan következményeket vonna maga után.

A bűncselekmény elkövetésére irányuló parancs feltétlen (abszolút) kötelezővé tétele ugyanis az alárendeltet az előjáró vak eszközévé alacsonyítaná le, és ezzel az utóbbit olyan szinte korlátlan hatalom birtokosává tenné, amely az azzal való visszaélés gyakori lehetőségénél fogva nemcsak az egyes személyek és a társadalom érdekeit veszélyeztetné, hanem az állam létét és biztonságát is. Gondoljunk itt pl. csak egy-egy tömegezőt képviselő kötelék parancsnokának politikai szempontból válságos időben való magatartására.⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ CALKER 1891. i. m. 112. és KARL BIRKMEYER: Enzyklopädie der Rechtswissenschaft. Häring, Berlin, 1904. 1212.

⁷⁸⁷ H. MAYER 1930. i. m. 601.

⁷⁸⁸ LD. NANZ i. m. 83., 86. és DAMIANITSCH 1962. i. m. 71–72.

Ezzel szemben a parancs tárgyát tevő bűncselekmény mögött meghúzódó norma korlátlan érvényesülése, így a kérdéses jellegű parancsok tekintetében a feltétlen megtagadás kötelességének megállapítása esetén az alárendelt implicite a parancs érdemi felülvizsgálatának jogával ruháztatnék fel, és nem csupán azon parancsok teljesítésének megtagadására volna kötelezve, melyek jogellenes tartalmát felismerte, hanem azokéra is, melyek jogszerűségét illetően pusztán kételyei vannak. Mert általános büntetőjogi elv, hogy az, akinek kétségei vannak afelől, vajon az általa tervbe vett cselekmény tiltott-e vagy megengedett, köteles az ily cselekmény véghezvitelétől tartózkodni.⁷⁸⁹ Márpedig ez a kötelesség, ha tekintetbe vesszük, hogy ilyen körülmények között a katonák sok esetben egyszerű kételyek, feltevések vagy gyanúsítások alapján a jogszerű parancsok iránti engedelmisséget is megtagadná, a fegyver teljes felbomlásához és a fegyveres erő harcképességének tökéletes megbénulásához vezetne.

Látjuk tehát, hogy *gyakorlati* szempontból kielégítő eredményt csak a kérdés olyan szabályozásától várhatunk, mely egy, az imént ismertetett két önként kínálkozó megoldási mód közti kompromisszumon épül fel. Ezért ma már nincs is katonai büntetőtörvény, mely ne erre az alapra helyezkedett volna.

Ámde a rendezés helyessége a kompromisszuális lehetőségek sokfélesége folytán a *helyes* középút kiválasztásán fordul meg. Nézzük, vajon hazai jogunk megtalálta-e a kibontakozás helyes útját.

Jogszabályaink – a felvetett szempontból való – vizsgálatánál *egyelőre* kizárólag a katonai közigazgatási jog – a szolgálati szabályzatban foglalt – rendelkezéseivel fogunk foglalkozni. Most tehát még figyelmen kívül hagyjuk a Ktbtk. azon intézkedését, mely a szabályozás – a közigazgatási jogból kibontakozó és a kérdést minden vonatkozásban kimerítő – képét oly lényegesen átalakította.

A Szolg. Szab. nem ismeri a vak, feltétlen engedelmisséget, mert a parancs teljesítésének kötelessége alól több irányban kivételt állít fel. A minket érdeklő vonatkozásban, vagyis a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancs relációjában arra az esetre állapít meg kivételt, ha az alárendelt előtt „világos” és „nyilvánvaló”, hogy a parancs bűncselekmény véghezvitelét követeli, ekkor az engedelmisséget meg *kell* tagadnia.

Ezek szerint a Szolg. Szab. úgy az előljáró utasításának, mint pedig a parancs tárgyát képező bűncselekmény mögött rejlő normának a hatályát megfelelő korlátok közé szorította, és ezzel egyrészt csökkentette, másrészt kiküszöbölte azokat a hátrányokat, melyek a már ismert szélsőséges megoldások szükségképpen okozták. Míg ugyanis a parancs hatályának leszűkítése lényegesen kisebbsíti a parancsnoki hatalommal való visszaélésből származható veszélyeket, addig másfelől a bűncselekmény alapjául szolgáló norma érvényének a fentebb említett esetre való korlátozása elejét veszi annak

⁷⁸⁹ Ld. BINDING 1885. i. m. 806.

a katonai szempontból szinte mérhetetlen kárral járó körülménynek, hogy az alárendelt egyszerű kétélyek alapján a jogszerű parancsok teljesítése elől is kitérhessen.

Igaz, hogy a kötelességek szubjektív mozzanatoktól való függővé tétele szokatlan jogéleti jelenség, a most kifejtettek szerint pedig a címbe jelzett parancsoknál az engedelmesség és a megtagadás kötelességére nézve egyaránt alanyi momentum, az utasítás címzettjének a parancs jogszerűsége tekintetében támadt képzete az irányadó. Viszont nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy alanyi elem felvétele nélkül a rendezést igénylő kérdés kompromisszuális úton való megoldása teljességgel elképzelhetetlen.

Hogy a vázolt szabályozás gyakorlati eredményeit tekintve mindenképpen sikerültnek mondható, az az eddigi fejtegetések után bővebb indokolásra nem szorul, nem így kedvező azonban már a tisztán elméleti szempontú vizsgálat alapján kialakult ítélet.

A jogtudomány axiómává vált tanítása szerint a jogellenes magatartás fogalmilag kötelességellenesség. Ebből természetszerűen következik, hogy a jogi parancson alapuló kötelesség kizárja a bűncselekmény alakjában jelentkező magatartás jogellenességét.⁷⁹⁰ A jog tehát önmagát tagadja meg, s dogmatikai és logikai szempontból súlyos kifogás alá eső ellentmondást idéz elő, ha olyan követelést támaszt, mely alkalmatlan arra, hogy az annak megfelelő cselekményt jogellenes jellegétől megfossza, a Szolg. Szab. rendelkezései pedig éppen ily ellentmondást foglalnak magukban. Azzal ugyanis, hogy az alárendeltre nézve a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancsok teljesítését a fentebb megjelölt kivételtől eltekintve kötelezővé teszik, olyan kötelességet állítanak fel, mely az annak alapján véghezvitt magatartás jogellenességét nem zárhatja ki. A kötelező jogellenes parancs végrehajtása minden körülmények között jogilag helytelenítő értékítélet alá esik. Az ezzel ellenkező felfogás helyessége esetén nem lehetne a parancsot kiadó előljárót közvetett tettesként felelősségre vonni, és nem nyílna meg annak javára, akinek érdekeit a parancsot teljesítő katona cselekvősége sérti vagy veszélyezteti a jogos védelem lehetősége.⁷⁹¹

Büszke örömmel állapítjuk meg, hogy büntető jogtudományunk díszé, az a férfiú, kinek génusza előtt most, jubileuma alkalmával az egész magyar jogásztársadalom meghajtja a hódolat és mélységes tisztelet lobogóját minden problémára, így a parancs kérdésére is kiterjeszkedő, irányt jelző tankönyvében szintén azt a nézetet vallja, hogy a jogellenes tartalmú parancs teljesítéseként elkövetett bűncselekmény nem veszítheti el jogellenességét annál fogva, mert azt parancs fedi.⁷⁹²

⁷⁹⁰ DOHNA 1925. i. m. 9–10.

⁷⁹¹ Ugyanezekre az érvekre támaszkodik DOHNA 1905. i. m. 137. és M. E. MAYER 1908a. i. m. 133–134.

⁷⁹² ANGYAL 1920. i. m. 425.

Van ugyan egy tekintélyes jogtudósokból álló írói csoport,⁷⁹³ mely a kötelező jogellenes parancsban rejlő disszonanciát a cselekmény két szempontú értékelésével, vagyis azáltal vélte kiküszöbölhetőnek, hogy a parancs folytán véghezvitt bűncselekményt *egy* személy, jelesül az alárendelt vonatkozásában jogszerűnek nyilvánítja. Ez az álláspont azonban nem emelkedhetett uralomra, mert a jogtudomány művelőinek többsége előtt meggingathatatlan szilárdsággal áll az a tétel, hogy a jog *egy egységes folyamatot* (történést) kétirányú értékelésben nem részesíthet, ily kumulatív értékelés csak a közreműködő *személyek tekintetében* (tehát a bűnösségi ítélet körében) foglalhat helyt.⁷⁹⁴

A Szolg. Szab.-ban foglalt rendelkezések bírálatával azonban még nem jutottunk el dolgozatunk zárókövéhez, mert a bemutatott rendelkezések nem merítik ki a megbeszélés tárgyát képező kérdésre vonatkozó jogszabályokat. Miként azt már fentebb érintettük, az 1931. év február hó 1-én életbe lépett Ktbt., nevezetesen e törvénykönyv 38. §-ának 1. pontja is tartalmaz egy minket érdeklő intézkedést. Ez az intézkedés következőképpen szól:

⁷⁹³ HELLER 1931. i. m. 153., Andreas THOMSEN: Das deutsche Strafrecht. Struppe & Winckler, Berlin, 1906. 233., BELING 1906. i. m. 142., uő.: Grenzlinien zwischen Recht und Unrecht in der Ausübung der Strafrechtspflege. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1913. 24., James GOLDSCHMIDT: Unge-rechtfertigter Vollstreckungsbetrieb – Ein Beitrag zur Lehre von den Vollstreckungsgrundlagen. In: Fischers Abhandlungen zum Privatrecht und Zivilprozeß XX. 3. C. H. Becksche, München, 1910. 76., Karl FLESCHE: Zur Lehre von der Rechtmässigkeit der Amtsausübung beim Widerstand gegen die Staatsgewalt. C. & J. Goeller, Strasbourg, 1906. 73., Franz LISZT: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. J. Guttentag, Berlin, 1914. 157., WACHENFELD i. m. 133., Georg KLEINFELLER: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts I. O. Liebmann, Berlin, 1908. 289., OLSHAUSEN 1927. i. m. 524. és H. MAYER, 1930. i. m.

⁷⁹⁴ Ld. M. E. MAYER 1908a. i. m. 134. és Johannes NAGLER: Der Begriff der Rechtswidrigkeit. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 356.

Nem ismerik el a kötelező jogellenes parancs jogellenességet kizáró hatályát többek között: Karl HILLER (Die Rechtmässigkeit der Amtsausübung im Begriffe des Vergehens der Widersetzlichkeit. Stahel, Würzburg, 1873. 81.), Georg STREIT (Die Widersetzung gegen die Staatsgewalt. C. Heymann, Berlin, 1892. 92–93.), Friedrich OPPENHOFF (Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich – Nebst dem Einführungs-Gesetze vom 31. Mai 1870 und dem Einführungs-Gesetze für Elsass-Lothringen vom 30. August 1871. G. Reimer, Berlin, 1901. 13.), BINDING (1905b. i. m. 771–773.), M. E. MAYER (1908a. i. m. 132–134.), Carl Ludwig BAR (Gesetz und Schuld im Strafrecht III. – Die Befreiung von Schuld und Strafe durch das Strafgesetz. J. Guttentag, Berlin, 1909. 171–172.), SCHWARTZ (i. m. 3.), August KÖHLER (Deutsches Strafrecht. Veit & Comp., Lipsce, 1917. 348.), GERLAND (1922a. i. m. 254), Philipp ALLFELD (Lehrbuch des deutschen strafrechts. Deichert, Lipsce-Erlangen, 1922. 559.), FRANK (1925. i. m. 270.), HAFTER (i. m. 176.), MEZGER (1924. i. m. 303.) és LISZT – SCHMIDT (1927. i. m. 184., 197.).

„Nem számítható be a cselekmény annak, aki azt előljárójának vagy felettes hatóságának szolgálati parancsa folytán abban a meggyőződésben követi el, hogy arra kötelezve van.”

A genetikai megfigyelés azt mutatja,⁷⁹⁵ hogy az idézett rendelkezés, mely egyébként a törvényhozás elé terjesztett javaslat szövegezésében, tehát a törvény-előkészítő elgondolásának megfelelő alakban vált törvénnyé, a Szolg. Szab.-ban történt szabályozást kifejezésre juttató, egyszerű *deklaratív* kijelentésnek volt szánva. Ez a cél azonban nem valósult meg, mert a törvényhely szerkezete a szóban forgó rendelkezésnek konstitutív jelleget adott, így feltárult előttünk a kérdés szabályozásának egy új, az irodalomban is teljesen ismeretlen módja.

Már első tekintetre is látjuk, hogy a törvény a 38. § 1. pontjában a *tévedés* egy sajátos esetét írta körül, ezzel pedig máris elmozdult az általa választott alapról, mert éppen abban, hogy annak az alárendeltnek a felelősség alóli mentességét is *alanyi* mozzanatra, az ő meggyőződésére alapítja, aki előtt *nem* volt világos és nyilvánvaló a parancs tárgyul szolgáló magatartás bűncselekményi jellege,⁷⁹⁶ félreérthetetlenül kifejezésre juttatja a Szolg. Szab.-tól eltérő azt az álláspontját, hogy a katona a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancs teljesítésére *soha sincs kötelezve*.⁷⁹⁷ Ehhez képest a szóban forgó parancsok iránti engedetlenség akkor sem minősíthető függelemsértésnek, ha az alárendelt a parancsot netán jogszerűnek tekintette (putatív függelemsértés).⁷⁹⁸

Helytelen útra lépnénk azonban, ha a szóban forgó törvényi álláspontból a bűncselekményt tiltó norma teljes felszabadulására, így arra következtetnénk, hogy az alárendelt most már az olyan parancsok teljesítésének megtagadására is kötelezve van, melyek (büntetőjogi) jogszerűsége tekintetében kétségei vannak (ld. e dolgozat 10. bekezdését). Mert – és ezt nyomatékosan hangsúlyozzuk – maga az a körülmény, hogy a katona a bűncselekmény elkövetését követelő parancs teljesítésére nincs kötelezve, még nem jelenti azt, hogy neki az ily parancsok iránti engedelmességét meg is kell tagadnia. A Ktbt. tehát a megtagadás köteletségének a Szolg. Szab.-ban megvont körét érintetlenül hagyta, és ennek folytán törvényünk szerint sem érheti joghátrány azt a katonát, sőt éppen az ilyennek javára szolgál elsősorban a 38. § 1. pontjában körülírt bűnösséget kizáró ok, aki az olyan parancsot, melynek jogellenes tartalmára nézve kétségei voltak, teljesíti.

⁷⁹⁵ Miniszteri indokolás 23. 6. és 7. bekezdései.

⁷⁹⁶ A miniszteri indokolás (helyt nem álló) kijelentése szerint a 38. § 1. pontja csakis azok részére biztosít mentességet, akik a parancsolt cselekmény bűncselekményi minőségét nem ismerték fel.

⁷⁹⁷ HELLER 1931. i. m. 154. és SCHULTHEISZ Emil: A katonai büntetőtörvény (1930. évi II. törvénycikk) magyarázata I. Kötet – Általános rész, Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1931. 109. – Ld. jelen kiadvány 119–120. oldalain.

⁷⁹⁸ M. E. MAYER és a svájci NANZ – noha a jogellenes tartalmú parancsok kötelező erejét ők sem ismerik el – a felvetett esetben a függelemsértést megállapíthatónak találják.

Ilyen körülmények között a szóban forgó törvényhelyből kiolvasható *említett tétel* az összehasonlítás tárgyául szolgáló két szabályozás közt a parancs teljesítésének jogi következményei tekintetében eltérést nem idéz elő, és ez a megtagadás konzekvenciáinak körében is csak annyiban áll elő, hogy míg a Szolg. Szab. intenciója szerint a megtagadás minden olyan esetben, mikor az alárendelt előtt a parancsolt cselekmény bűncselekményi minősége nem volt kétségtelen, kimeríti a függelemsértés tényálladékát, addig a Ktbtk. szerint ez a deliktum kizárólag akkor forog fenn, ha utóbb megállapítják, hogy a parancs *nem* irányult bűncselekmény véghezvitelére.

A második eltérés abban áll, hogy míg a Szolg. Szab. a magánjellegű és a szolgálati parancs közt különbséget nem tesz, s mindkét kategória alá eső parancs teljesítőjét egyenlő elbánásban részesíti, addig a Ktbtk. a kérdéses mentességet csak a szolgálati parancson alapuló bűncselekmény elkövetője részére biztosítja.

És végül abban is elhajlik törvényünk a szóban forgó szolgálati könyvben megnyilvánuló elgondolástól, hogy annak az alárendeltnek a javára is lehetővé teszi a 38. § 1. pontjának alkalmazását, aki előtt ugyan „*világos*” és „*nyilvánvaló*” volt, hogy a parancs törvénysértést céloz, de aki mégis valamely okból – pl. azért, mert a Szolg. Szab.-nak a megtagadás kötelességét megállapító rendelkezése tekintetében még kellően nem oktatták ki – a parancs teljesítését kötelezőnek tekintette.⁷⁹⁹

A 38. § 1. pontjában meghatározott rendelkezés kritikájánál nem hallgathatjuk el a katonai életnek azt az alapvető fontosságú követelményét, hogy a katonai büntető-törvények a hatályuk alá tartozó egyének *hátrányára* sohase térjenek el a szolgálati szabályzatok és utasítások rendelkezéseitől. Ezt a követelményt pedig – noha jogosultsága elvitathatatlan, mert a hadsereg tagjainak legnagyobb része a Ktbtk.-t nem ismeri, a szolgálati szabályzatok és utasítások intézkedéseiről ellenben megfelelően tájékoztatva van – törvényünk figyelmen kívül hagyta, mikor a már ismert feltételek fennforgása esetén kizárólag a *szolgálati* parancsot teljesítő alárendeltet mentesíti a felelősség alól. Az alárendelt kárára szolgáló ez a diszgruencia természetesen a lehetőséghez képest kiegyenlítést igényel. Ezt a feladatot a jogalkalmazóknak kell elvégezniük, mégpedig nézetünk szerint úgy, hogy az olyan *magánjellegű* parancson alapuló cselekményt, mely teljesítése a Szolg. Szab. utasítása folytán kötelező volt, a Ktbtk.-nak a bűncselekményt követelő parancs kötelező erejét tagadó elvi álláspontja ellenére a 38. § 2. pontja alá vonják.⁸⁰⁰

De nem tartjuk teljesen sikerültnek a szönyegen lévő rendelkezés *szövegezését* sem, mert azt a katonát, aki történetesen tisztában van azzal, hogy a Ktbtk. a bűncselek-

⁷⁹⁹ A törvény tehát e részben többet fejez ki, mint amennyit annak a miniszteri indokolás imputál; ld. a 121. oldalon.

⁸⁰⁰ A 38. § 2. pontja szerint ugyanis „nem számítható be a cselekmény annak, aki azt hivatásának szabályszerű gyakorlása közben kötelességszerűen követi el.”

mény elkövetését célzó parancsok kötelező voltát nem ismerte el, azon parancsok iránti engedelmisségre, melyek jogszerűsége tekintetében kételyei vannak, melyeknél tehát tárgyuknak bűncselekményi minősége nem maradt egészen rejtve előtte, nem a 38. § 1. pontjában említett meggyőződés fogja indítani, hanem a nem teljesítéssel együtt járó kockázattól való félelem.

Mikor azonban a Ktbt. által választott megoldási módról ítéletet mondunk, az imént tett kifogásainkat számításán kívül kell hagyni, mert ezek olyan részletkérdésekre vonatkoznak, melyek a szabályozás elvi elgondolásának értékét nem befolyásolják. Ha pedig a szóban forgó kétféle szabályozás összehasonlításánál a zavaró tényezőket kikapcsoljuk, azt látjuk, hogy az elméleti szempontok a Ktbt. javára billentik a mérleget. Ezt törvényünk annak köszönheti, hogy nem ismeri a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancsok végrehajtásának jogi kötelességen alapuló eseteit.

A kötelességellenesség ismervét nélkülöző jogellenes cselekmény fogalmát azonban a Ktbt. sem ejtette el, mert ha az említett parancsok teljesítése már nem is lesz többé soha kötelességszerű magatartásnak tekinthető, de viszont kötelességellenesnek sem lesz minősíthető, mihelyt olyan parancsról van szó, melynek megtagadása nem kötelező. A Szolg. Szab. rendelkezései által előidézett logikai antinómiát tehát törvényünk sem szüntette meg, hanem csupán tompította annak életét. Nem szabad azonban felednünk, hogy az egyedüli dogmatikailag kifogástalan megoldás, a kérdéses parancsok iránti engedelmisség feltétlen megtagadásának kötelezővé tétele, a kompromisszuális út feladását jelentette volna. Nem állhatunk meg tehát annál a megállapításunknál, hogy a Ktbt. a Szolg. Szab.-nál sikerültebben oldotta meg a nehéz problémát, hanem azt is el kell ismernünk, hogy azt a módot választotta, melynél *helyesebben a kérdés a védelemre utalt érdekek veszélyeztetése nélkül nem is rendezhető.*

A MAGYAR KATONAI BÜNTETŐJOG RÖVID VÁZLATA*

Az élet folytonos evolúció, mely minden emberi alkotást átalakít és megváltoztat. A jog, mint egy-egy államilag organizált nép politikai, gazdasági és társadalmi viszonyainak tükröképe, maga is az élet produktuma, így szabályai szintén alá vannak vetve a változás örök törvényének. Nincs tehát állandó mozdulatlanságra kárhozható a jog hatalmas fájának minket érdeklő ága: a katonai büntetőjog sem, de ennek az ágnak az a különös sajátossága, hogy általában csak háborús események hatása alatt rezdül meg, mert minden katonai intézmény és szabály tulajdonképpen értékmerője a háború.

Ezek után érthető és nem tekinthető pusztán véletlennek, hogy a hatalmas méretű világ-háború befejezése után világszerte megindult a katonai büntetőjog reformja. Ettől a szokatlanul nagyarányú és széles körű reformmozgalomtól hazánk sem maradhatott el, ahol a reformot az a körülmény is égetővé tette, hogy még mindig az 1855-ben osztrák császári nyílt parancssal kiadott, s az abszolutizmus idején ránk oktrojált – a magyar közjog szempontjából törvénynek nem tekinthető – idegen szellemű és teljesen elavult katonai büntetőkódex volt érvényben.

Ilyen körülmények között csak természetes, hogy a honvédelmi miniszter az alkotmányos rendnek a forradalmi események lezajlása után bekövetkezett helyreállításakor nyomban megbízta Gerő Gyula tábornok-főhadbíró, a katonai büntetőjog kiváló és nagy tekintélyű művelőjét, az új katonai büntetőtörvény tervezetének elkészítésével. Gerő elnöksége alatt azután a munkálatok elvégzésére egy tapasztalt és jeles hadbírákból álló állandó bizottság alakult, mely több évig tartó működés után elvégezte a rárótt nehéz feladatot. 1929. év október hó 15-én a honvédelmi miniszter a képviselőház elé terjesztette a katonai büntetőjog reformjára vonatkozó törvényjavaslatokat, melyek azután csakhamar törvényerőre is emelkedtek. Ily módon corpus iurisunk két törvénnyel gazdagodott, az egyik a Ktbtk., a másik pedig az Élt.

* In: Angyal Szeminárium Kiadványai 28. Attila Nyomda Rt., Budapest, 1934.

Katonai büntetőjogi kodifikációnk irányát és a szabályozást igénylő jogterület határait a legplasztikusabban magának a Ktbtk.-nak az 1. §-a rajzolta meg,⁸⁰¹ mely azt a ma már mondhatni világszerte uralkodó elvet juttatja kifejezésre, hogy a katonai büntetőjogban a közönséges, vagyis polgári büntető jogszabályoktól eltérésnek csak annyiban lehet indokoltan helye, amennyiben azt a *különleges katonai viszonyok és érdekek valóban megkövetelik*, de egyébként általában a polgári törvényeket kell kötelezőkké tenni.

Ennek az elvnek megfelelően a Ktbtk. első, vagyis *általános része*, mely egyébként szerkezet, rendszer és terminológia szempontjából teljesen simul a közönséges büntetőjoghoz, a közönséges büntetőtörvények *általános* rendelkezéseitől eltérő intézkedéseket tartalmazza, míg *második*, vagyis *különös része* kizárólag az ún. „katonai” büntetteket és vétségeket, vagyis azokat a bűncselekményeket öleli fel, melyek tettese csakis katonai egyén lehet, és amelyekről ennek folytán a közönséges büntetőtörvények egyáltalán nem rendelkeznek.

Az *egyes* közönséges bűncselekményekre vonatkozó (különös) rendelkezések – a katonai érdekek hathatós megoltalmazása végett szükségessé vált – módosításait pedig az Élt. III. fejezetének második része foglalja magában.

Az alábbiakban természetesen csak a fontosabb, így közérdeklődésre számot tartó rendelkezések bemutatására fogunk szorítkozni, szem előtt tartva azonban azt a szempontot, hogy olvasóink a katonai büntetőjog jelen helyzetéről lehetőleg tiszta képet nyerjenek.

I .

Minthogy az ismertetésnél a törvény rendszerét követjük, mindenekelőtt említést kell tennünk a „bevezető rendelkezések” feliratot viselő fejezetben foglalt azon – nálunk eddig ismeretlen – intézkedésről, mely szerint a „viszonosság feltétele alatt a szövetséges állam katonai egyénével szemben kölcsönös szolgálati együttműködés idején elkövetett *katonai* bűncselekményt úgy kell büntetni, mintha azt a magyar fegyveres erő tagja ellen követték volna el” (3. §). Míg ezt a rendelkezést a világháború tapasztalatai keltették életre, addig a világháború szerencsétlen kimenetele után bekövetkezett forradalmi eseményekből vont szomorú tanulságok voltak azok, melyek a törvényhozót arra indították, hogy (egy ugyancsak a bevezető rendelkezések közé iktatott §-ban) „háború

⁸⁰¹ Az 1. § szerint „a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre mind a közönséges bűncselekmények, mind a katonai büntettek és katonai vétségek tekintetében a közönséges büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben ez a törvény mást nem rendel.”

idejére” szóló szigorúbb megtorló rendelkezések hatályát az ország belső békéjét veszélyeztető lázadás, valamint a határvédelmi zavarok idejére is kiterjessze (4. §).

A közönséges (polgári) büntetőjogtól való első mélyreható eltérést a törvény *területi hatályának* kérdését szabályozó rendelkezések szolgáltatják. Míg ugyanis közönséges büntetőtörvényeink rendkívül szűken szabják meg azon bűncselekmények körét, melyek külföldön történt elkövetése esetében is *feltétlenül és kizárólag* a hazai törvények szerint büntetendők, addig a Ktbtk. a magyar törvények kizárólagos érvényét akkor is kötelezővé teszi, ha a külföldön elkövetett bűncselekmény 1. katonai deliktum, 2. elkövetője tényleges katonai egyén, avagy 3. elkövetési helye ellenséges országban a fegyveres erő vagy szövetségese hatalmi körén belül van, vagy elkövetője az e hatalmi körön kívül elkövetett cselekmény miatt is katonai büntetőbíráskodás alá tartozik (6. §). A katonai bűncselekmények külön kiemelése azért vált szükségessé, mert a katonai bűncselekményekben való bűnrészesi közreműködés, valamint a katonai deliktumokra való sikertelen rábírás is katonai (nem pedig közönséges) bűncselekmény, ezen magatartások alanya pedig – miként látni fogjuk – nem csupán (tényleges) katonai egyén lehet.

De több irányban módosítást igényelt a polgári büntetőjog *büntetési rendszere* is. Így a katonai hagyományoknak megfelelően továbbra is fenn kellett tartani a halálbüntetés egyik végrehajtási módjaként a közönséges büntetőtörvényekben ismeretlen agyonlövést (7. §). Az agyonlövés általi végrehajtás azonban a katonai bíráskodás körében is csak a katonai bűncselekmények tekintetében vehető alkalmazásba. De még ezen bűncselekmények vonatkozásában is csupán akkor, ha az illető deliktum elkövetése nem vezethető vissza aljas érzületre, mert pl. az ellenséghez való szökésre és az ily célból alakítandó szövetkezésre irányuló felbujtásra a Ktbtk. is a halálbüntetésnek a közönséges büntetőjogban ismert végrehajtási módját, vagyis a kötél általi halált állapítja meg.

A kötéllal végrehajtandó halálbüntetésre ítélet esetében a hadseregből való kicsapást is ki kell mondani.

Egyfelől katonai, másfelől kriminálpolitikai szempontok tették indokolttá törvényünk azon rendelkezését, mely a bíróságot arra kötelezi, hogy a rövidebb (egy évnél nem hosszabb) tartamú szabadságvesztés-büntetéseket *súlyosítások* (böjt, kemény fekvőhely és magánzárka) alkalmazásával megrövidítse (8. §). A katonai érdekek ugyanis azt követelik, hogy azok az elítéltek, akik büntetésük kiállása után további katonai szolgálatra vannak kötelezve, a szolgálattól hosszú időre el ne vonassanak.⁸⁰² Az igazságszolgáltatás érdekei pedig azt kívánják, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetés – a végrehajtás

⁸⁰² A súlyosabb bűncselekmények elkövetőit, tehát az egy évnél hosszabb tartamú büntetésre ítélt egyéneket, *rendszerint* erkölcsi érdemtelenység okából közigazgatási úton elbocsátják a hadsereg kötelékéből.

enyhesége folytán előálló – káros hatásai elháríttassanak. Nem alkalmazható azonban súlyosítás a rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztekkel (hasonállásúakkal), valamint azokkal szemben, kiknek egészségét a súlyosítás veszélyeztetné.

Ismeri törvényünk a tiszti tekintély megóvását szolgáló *házifogság* intézményét is. A bíróság ugyanis elrendelheti, hogy tisztek (hasonállásúak) az egy hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogház- és elzárásbüntetést lakásukon töltsék le (12. §).

Ugyancsak az állástekintély követelményeinek felel meg az a törvényi intézkedés is, mely szerint a rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztek (hasonállásúak) szabadságvesztés-büntetésük tartama alatt munkára nem kötelesek, és magukat külön élelmezhetik (13. §).

A csekélyebb büntetések végrehajtásának *feltételes* (vagyis három-, illetőleg egyévi próbaidőtől függővé tett) *felfüggesztésében* álló kedvezmény kiterjed most már a katonai bíráskodás alá tartozó egyénekre is. De ezt a polgári büntetőbírói gyakorlatban kitűnően bevált intézményt a Ktbtk., a védelemre utalt katonai érdekekre való tekintettel, csak megfelelően módosított alakban vehette át. A legfontosabb eltérés a negatív feltételek, azaz a felfüggesztést gátló körülmények – a „katonai fegyelmi tekintetekkel” történt – kiegészítése.

Be kellett természetesen illeszteni büntetési rendszerünkbe, mint különleges mellék-büntetést: a *lefokozást* (rangvesztést) is (20–23. §). Lefokozásnak általában akkor van helye, ha a tett vagy mellékkörülményei olyanok, hogy az elítélt a szolgálat hátránya vagy az állástekintély sérelme nélkül rendfokozatában meg nem maradhat. A szökés és szökésre szövetkezés, úgyszintén a gyávaság büntettének esetében azonban a lefokozás sohasem mellőzhető.

Tartalmilag a lefokozás a rendfokozat és a katonai állás, valamint a nyug- vagy kegydíj, továbbá a nyugdíjigény elvesztésében áll. A szolgálati kötelezettséget azonban a lefokozás nem érinti, és nem vonja maga után a rend- és díszjelek elvesztését sem. Ez a második helyen említett joghátrány csak akkor éri az elítéltet, ha a bíróság őt hivatalvesztéssel sújtja, vagy pedig büntett miatt ítéli el, de ezen utóbbi esetben is meghagyható kitüntetései birtokában, ha a bíróság rendkívüli méltánylást érdemlő körülményeket lát fennforogni.

Minthogy a katonai büntetőjog lényegesen nagyobb súlyt helyez a bűncselekmény alanyi oldalára, mint a polgári büntetőjog, különleges intézkedés vált szükségessé a *kísérlet* tekintetében is. Míg a közönséges büntető jogszabályok a vétség kísérletét csak egyes szörványos esetekben büntetik, addig a Ktbtk. a *katonai* vétségek kísérletének feltétlen kriminalizációja mellett foglalt állást (32. §).

A régi jogállapottól teljesen eltérően nyert szabályozást a *tettesség* kérdése. A régi (1855. évi) katonai büntetőkódex 142. §-a értelmében katonai bűncselekményt csakis azok a katonák követhettek el, akik a katonai állásból folyó különös köteleességek teljesítését a „hadicikkek”-re letett esküvel fogadták, tehát a „katonaállomány” tagjai

(kombattánsok), míg a katonaaállományhoz nem tartozó egyének (pl. lelkesek, hadbírák, katonai tisztviselők) álláskötelességeik megszegéséért csupán közönséges (tehát lényegesen enyhébb megítélés alá eső) bűncselekmények címén vonattak felelősségre.⁸⁰³

A megbeszélésünk tárgyát képező törvény már nem vett fel a régi kódex 142. §-ában foglalt rendelkezésnek megfelelő megszorító intézkedést és ezáltal azt az álláspontot jutatta kifejezésre, hogy a katonai bűncselekményeknek elvileg minden katona tettesévé válhat.

De még az imént ismertetett újításnál is nagyobb horderejűek azok a változtatások, melyekkel a *bűnrészesség* területén találkozunk.

A Ktbtk. életbelépése előtt a *katonai büntetőbíráskodás körében* azok az egyének, akik személyes viszonyaiknál fogva a katonai bűncselekmények tettesei nem lehettek (így tehát pl. háború idején kívül a nem kombattáns katonák is) csupán a katonai *bűntettekben* való részesi közreműködés miatt voltak büntethetők, és cselekvőségük mint az állam hadi ereje elleni büntett esett megtorlás alá. A *polgári büntetőbíráskodás* alá tartozó egyének pedig *rendes viszonyok között* a katonát a szökés kivételével bármely más katonai bűncselekményre büntetlenül felbujthatták, és annak ilyen cselekményéhez az öncsonkítás kivételével büntetlenül segínyt nyújtattak. Míg *háború idején* – hasonlóan a katonai bíráskodás alá tartozó imént említett egyénekhez – csupán a katonai *bűntettek*re való csábítás, illetőleg az azokhoz való segélynyújtás miatt voltak felelősségre vonhatók, és ez a magatartásuk is csak sui generis deliktumként (tehát az alapcselekményre megállapított büntetéstől függetlenül) legfeljebb öt évig terjedhető börtönnel büntetett.⁸⁰⁴

Ennek a most vázolt jogállapotnak a tarthatatlanságát is a világháború végén bekövetkezett forradalmi események, illetőleg az ezeket előidéző tényezők igazolták. Okulva a múlt idők tapasztalatain a Ktbtk. most már úgy rendelkezik, hogy a „részességre vonatkozó általános rendelkezéseket azokkal szemben is alkalmazni kell, akik valamely katonai bűncselekménynek személyes viszonyaiknál fogva tettesei nem lehetnek” (36. §), az Élt. pedig ezen intézkedés hatályát a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre is kiterjeszti.

Ha a kifejtetteken kívül még tekintetbe vesszük, hogy a katonai büntett vagy katonai vétség elkövetésére irányuló *sikertelen* felbujtás is feltétlenül büntetés alá esik (35. §),

⁸⁰³ Ezt az elvet azután bizonyos vonatkozásban áttörte az 1912:LXIII. tc. 14. §-a, mely szerint a minisztérium azokat a nem kombattáns katonai egyéneket, akik a fegyveres erő mozgósítás alatt álló vagy már mozgósított részeinek állományába tartoznak, hivatásbeli kötelességeik megszegése miatt ugyanazok alá a büntetőjogi rendelkezések alá helyezheti, melyek a kombattáns egyénekre nézve szolgálati kötelességeik tekintetében mértékadók.

⁸⁰⁴ Miniszteri indokolás 20-21.

és hogy ez a rendelkezés is hatályosul a polgári bírászkodás körében, nyugodtan állíthatjuk, hogy jogszabályaink most már a katonai fegyelem kívülről jövő mindennemű bomlasztása ellen gátat emeltek.

Ugyancsak a részesség fejezetében intézkedett a törvényhozó aziránt is, hogy a sajtó útján elkövetett bűncselekmények tekintetében a sajtótörvényünk által elfogadott belga *fokozatos* és *kizáró* felelősségi rendszer a katonai bírászkodásban ne érvényesüljön, hanem az ily cselekményekben közreműködő egyének is a tettesség és részesség általános szabályai szerint vonassanak felelősségre. Ezt követelik a katonai fegyelem szempontjai, melyek jelentőségüknél fogva a sajtó szabadabb mozgásához fűződő érdekeket is háttérbe szorítják (34. §).

A régi katonai büntetőkódexünk azon rendelkezését, hogy katonai *büntettet* nemcsak szándékos, hanem *gondatlanságból* eredő magatartások is megvalósíthatják, a Ktbt. is fenntartotta, de a gondatlansági cselekmények – a rendszerint rendkívül súlyos következményekkel járható őrszolgálati bűncselekmény kivételével – csak *háború idején való* elkövetés esetén minősülhetnek büntettként (37. §).

Törvényünk szóban forgó rendelkezése ugyan lényeges eltérést jelent a polgári büntetőjogtól, amely csak a szándékosan elkövetett cselekményeket nyilvánítja büntettké, de nem szabad felednünk, hogy a katonai büntetőjog sohasem mellőzheti azokat az eszközöket, melyek alkalmasak arra, hogy a hadsereg tagjait fokozott gondosságra és körültekintésre szorítsák. Márpedig ily eszköz az egyes kulpózus, s a katonai életben többnyire rendkívül veszélyes cselekmények büntetti rangra emelése, mert az ennek folytán kilátásba helyezett szigorú büntetések fokozott mértékben fogják pontos kötelességteljesítésre inteni a katonát.

Különleges beszámítást kizáró okot képez a Ktbt. szerint az, mikor a katona a bűncselekményt „előljárójának vagy felettes hatóságának szolgálati parancsa folytán abban a meggyőződésben követi el, hogy arra kötelezve van” (38. § 1. pontja). Adott jogunk szerint sem a cselekmény jogellenességének, sem kötelességellenességének tudata nem eleme (feltétele) a bűnösségnek, így külön törvényi intézkedés nélkül nem mentesülhet a felelősség alól az az alárendelt, aki a cselekményt jogilag közömbösnek, megengedettnek vélte, vagy hamis képzet folytán cselekményének kötelességellenességét nem ismerte fel. Az emberekben élő jogérzet pedig azt követeli, hogy azt az alárendeltet, aki a bűncselekmény elkövetésére irányuló parancsot menthető tévedés folytán abban a *meggyőződésben* teljesíti, hogy engedelmeskedni köteles, büntetőjogi felelősség ne terhelje. Az imént idézett és erre az esetre mentességet biztosító rendelkezés megalkotását tehát elsősorban az igazság eszméje tette szükségessé. Ezenkívül azonban katonai célszerűségi szempontok is indokolták törvénybe iktatását, mert csak ily rendelkezéssel vehető eleje annak, hogy az alárendelt az engedelmisséget a parancs jogszerűsége iránt táplált pusztán kételyek alapján megtagadják, csak ily rendelkezéssel biztosítható a minden eredményes katonai működés alapfeltételét képező feltétlen engedelmisség.

Megtaláljuk törvényünkben a régi kódex azon – széles körű diszkussziókra okot szolgáltató – intézményét is, mely a katonai egyenruhát viselő tisztet (tisztjelöltet) feljogosítja arra, hogy a becsülete ellen más személy jelenlétében intézett jogtalan támadás folytatásának megakadályozása céljából az őt megillető fegyvert azonnal használja, feltéve, hogy ezt a célt másként nem érhetette el, és hogy a fegyver használatában az elkerülhetetlen szükségesség határát nem lépte át (38. § 3. pontja). A jogos védelem ez az önállóan szabályozott sajátos válfaja – főként nagy generálpreventív hatásánál fogva – a tiszti tekintély szilárdításának és megoltalmazásának egyik legjelentősebb eszköze.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a korábbi jogállapottól eltérően ma már teljesen közömbös, hogy a fegyverét használó tiszt (tisztjelölt) a tényleges vagy *nem tényleges* állományba tartozik-e, mert az Élt. 7. §-a szerint „a nem tényleges tisztek (hasonlóállásúak) katonai büntetőbíráskodás alatt állnak azok miatt a bűncselekmények miatt is, amelyeket katonai egyenruhában az őket megillető fegyver használatával követtek el.” Ez a rendelkezés pedig jogalapot teremt ahhoz, hogy a nem tényleges tisztek (tisztjelölték) fegyverhasználata esetében a védelemnek a Ktbtk. szóban forgó rendelkezésén alapuló jogossága megállapíttassék.

Végezetül – az általános rendelkezések ismertetésének befejezeként – be kell számolnunk arról is, mily álláspontot foglalt el a Ktbtk. azzal az egyre nagyobb tért hódító kriminálpolitikai irányzattal szemben, mely a fiatalkorúak tekintetében ma már a katonai bíráskodás körében is különleges intézkedések meghonosítását sürgeti.

Törvényünk (39–49. §) a 18 éven aluliakat a velük szemben alkalmazható intézkedések szempontjából *két csoportra* osztotta. Az egyik csoportot a gyermekek (12 éven aluliak) és azok a fiatalkorúak alkotják, akiknél hiányzik a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség, míg a másik csoportba a büntetőjogi felelősségre vonható, tehát kellő értelmi és erkölcsi fejlettséggel rendelkező fiatalkorúak tartoznak.

Az első kategóriával szemben kizárólag sajátos nevelő és óvó rendszabályoknak (házi felügyelet alá helyezés, javítónevelés stb.) van helye, ezek alkalmazását azonban a Ktbtk. a polgári bíróságoknak (fiatalkorúak bíróságainak) engedi át. Míg az értelmi és erkölcsi fejlettséggel rendelkező fiatalkorúakra már általában a felnőttek tekintetében irányadó büntetőjogi elvek nyernek alkalmazást. Az állami reakció az ily büntetésekkal szemben is a cselekmény súlyához és a tettes egyéniségéhez mért megtorló büntetés alakjaiban jelentkezik, a *közönséges* (tehát nem katonai) bűncselekményeket elkövető fiatalkorúakkal szemben azonban a Ktbtk. – hacsak cselekvőségük nem esik a hűtlenség (árulás, kémkedés) fogalma alá – a büntetőjogi visszahatás eszközeit *enyhíti*. Ha ezenkívül még figyelembe vesszük, hogy a fiatalkorúak által elkövetett oly bűncselekményekre nézve, melyeket a törvény vétségnek nyilvánít, az alkalmazandó büntetési tételre való tekintet nélkül helye van fegyelmi megtorlásnak, továbbá, hogy a fiatalkorban véghezvitt bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés-büntetést vagy a fiatalkorúak részére felállított külön polgári fogházban, vagy pedig megfelelő külön helyiségben kell

végrehajtani, bátran állíthatjuk, hogy törvényünk a fiatalkorúak erkölcsi megmentése és javítása érdekében elment addig a legszélső határig, ameddig csak a katonai fegyelem és rend veszélyeztetése nélkül elmehetett.

I I .

A Kbtkt. második, vagyis *különös része* – miként már említettük – az egyes katonai bűncselekmények meghatározását és az ezekre megállapított büntetéseket tartalmazza.

A bűncselekmények sorozatát a *függelemsértés* nyitja meg.

Függelemsértést az a katonai egyén követ el, aki előjárója vagy följobbvalója iránt a köteles *tiszteletet mellőzi*, vagy a szolgálati parancsnak akár szándékosan, akár gondatlanságból *nem engedelmeskedik* (66. §).

A *tisztelet mellőzése* – törvényünk álláspontja szerint – nem csupán akkor forog fenn, ha az alárendelt (alattos) a tisztelet külső jeleit elmulasztja, vagy ha olyan magatartást tanúsít, amelytől való tartózkodást éppen az előjáróval (feljobbvalóval) szemben kötelező *különös* tisztelet kívánja meg, hanem abban az esetben is, ha oly cselekményt követ el, mely a rágalmazás vagy becsületsértés fogalma alá esik (68. és 69. §). Ha azonban a vádlott az állított vagy híresztelt tény vagy valamely tényre közvetlenül utaló kifejezés *valóságát* bebizonyítja, csakis akkor állapítható meg függelemsértés, ha már magából a tényállításnak vagy kifejezés használásának alakjából vagy körülményeiből kitűnik a tisztelet szándékos mellőzése (69. §).

A tiszteletmellőzés körében minősített esetet képez és szigorú büntetés alá esik az előjárótól szolgálati ügyből kifolyólag lovagias úton történt elégtételkérés (71. §), valamint az előjáró vagy a följobbvaló ellen intézett erőszak vagy veszélyes fenyegetés (70. §). Felállított sorban és rendben vagy háború idején bárminemű szolgálatban az előjáró ellen elkövetett erőszak, úgyszintén az előjáró vagy följobbvaló ellen intézett szándékos ölés vagy kísérlete, avagy gyilkosság kísérlete agyonlövással végrehajtandó halállal büntetendő.⁸⁰⁵

A tisztelet mellőzése által elkövetett függelemsértés minősített eseteit számban sokszorosan felülmúlják az *engedetlenség* kvalifikált esetei, aminek fő okát ezen utóbbi deliktum blankettaszerű szerkezetében kell keresnünk. Annak következtében ugyanis, hogy az engedetlenség törvényes tényálladékanak keretei közé éppúgy beleilleszkedik a legjelentéktelenebb parancs nem teljesítése, mint valamely különösen fontos érdek védelmére kiadott utasítás alanyi és tárgyi szempontból egyaránt súlyos áthágása, a törvényhozónak különböző olyan momentumokból is minősítő körülményeket kellett

⁸⁰⁵ A *befejezett* gyilkosság büntetése kötél általi halál.

létesítenie, amelyek azon bűncselekményeknél, melyek alapját előre megállapított normák képezik, már az alapbüntetés meghatározásánál figyelembe voltak vehetők.

Az imént mondottakban leli magyarázatát az engedetlenség büntetésének rendkívül széles skálája is. Jelesül az, hogy a függelemsértés szóban forgó nemének szankciója három, illetőleg hat hónapig terjedő fogházbüntetéstől a parancs gondatlanságból történt nem teljesítésénél tíz évig terjedhető börtönig, a szándékos engedetlenségnél pedig egészen az agyonlövés általi halálig fokozódhat.

Tájékoztatás céljából megemlíti, hogy minősített esetet képez pl. a fontos, továbbá az ellenség elleni szolgálatra vonatkozó parancs nem teljesítése, az engedelmesség sértő módon való megtagadása, a súlyos hátrány előidézése, a háború idején történt elkövetés, stb. (72. és 73. §).

Több külföldi katonai büntetőtörvény mintájára a Ktbt. is *enyhébb* beszámítás alá vonja a függelemsértés azon esetét, ha a tettes *nyomban* az előjárója vagy följebbvalója részéről szenvedett *súlyos* sérelem feletti erős *felindulástól* ragadtatta magát a cselekményre (76. §).

A függelemsértésről szóló fejezet után a *zendülésre* vonatkozó intézkedések következnek.

Zendülés akkor forog fenn, ha három vagy több katonai egyén közösen és egyetértve a katonai szolgálati renddel, előljárójával vagy előljárójának parancsával szembeszáll (77. §).

A Ktbt., mely a fegyelmet részleteiben bátyázza körül büntetőjogi szankciókkal, a szóban forgó tényálladék létesítésével a fegyelem *legfontosabb* alkatrészét, a szolgálati viszonyok rendjét veszi védelmébe. A zendülésnek tehát a szolgálati rend a jogi tárgy, és pedig a rend mint tényleges állapot a maga egészében.

A jogtárgy kiemelkedő jelentősége teszi előttünk érthetővé a zendülésre megállapított büntetések nagyságát (már az alapbüntetés három évtől öt évig terjedhető börtön), de ez szolgáltatja magyarázatát az előkészületi cselekmények széles körben történt pönalizálásának is. Törvényünk ugyanis büntetés alá helyezte a zendülésre irányuló *összebeszélést*, *csoportosulást* és *felhívást* is, sőt e magatartások közül az összebeszélést és a csoportosulást a materialiter is befejezett zendülésre meghatározott büntetéssel sújtja.

A veszélyeztetési bűncselekményeknél, mint amilyen a zendülés is, a magatartások tárgyi súlya természetesen lépcsőzetesen emelkedik a jog által távol tartani szándékolt eredmény bekövetkezési valószínűségének növekedésével. Ennek folytán a körültekintő törvényhozó már eleve minősített eseteknek nyilvánítja azokat a cselekvősegeket, melyek elkövetése esetén az eredmény bekövetkezésének valószínűsége különösen nagy. A Ktbt. is szem előtt tartotta a tudománynak a törvényhozóval szemben támasztott ezt a követelését, és mert a zendülés tipikus megjelenési alakjában tömegbűncselekmény, főként az olyan magatartásokat helyezte szigorúbb büntetés alá, melyek a tömeglélektan tanulságai szerint vagy a cselekvőség jellegénél, vagy az elkövető személyi

minőségénél fogva a bűnöző tömegre nézve különösen fertőző hatásúak. Így a zendülőket további előre nem látható és a szolgálati rend teljes fölforgatását maga után vonó cselekményekre csábíthatják. Ehhez képest pl. agyonlövés általi halállal bünteti azt a zendülőt, aki a rend és engedelmesség helyreállítására kirendelt ellenerő tagja elleni testi sértést követ el, továbbá a felbujtókat és a vezetőket, ha a csoportosulásban a rend és fegyelem helyreállítására kirendelt ellenerő megjelenésének időpontján túl is részt vesznek (78. §).

Minthogy a tapasztalat azt mutatta, hogy a zendülésnek többnyire az olyan magatartások a forrásai, melyek a szolgálat iránti ellenszenv és az előjáróval szemben való gyűlölet vagy megvetés előidézésével a kedélyek felzaklatásához és a szenvedélyek felkeltéséhez vezettek, a Ktbt. *bujtogatás* néven egy sajátos, eddig ismeretlen bűncselekményt statuált, melyet az a katona követ el, aki „katonai egyének közt általában a katonai fegyelmet megbontani, az előjárói tekintélyt aláásni, a katonai hivatást lealacsonyítani, a katonai szolgálat iránt ellenszenvet vagy a szolgálati rendelkezések vagy szolgálati viszonyok iránt elégtelenséget szítani törekszik” (85. §). E bűncselekmény büntetése öt évig terjedhető börtön.

Törvényünk az 1855. évi kódex mintájára külön fejezetet szentelt a *katonai őr* elleni bűncselekményeknek is. Ez a törvényi intézkedés lényeges eltérést jelent a külföldi törvényhozási munkálatokban általában érvényre jutó attól az állásponttól, hogy a katonai őrok irányában tanúsított engedetlenséget és tiszteletellenes magaviseletet az előjáróval szemben elkövetett ily cselekményekkel azonos jogi értékelésben kell részesíteni. Noha ez a nézet arra a nálunk is elfogadott tételre támaszkodik, hogy a katonai őrok az előjárók végrehajtó közegei, és ebben a minőségükben tulajdonképpen előjárói funkciót végeznek, a katonai őr elleni cselekmények különálló büntetőjogi szabályozása mellett jelentős érvek hozhatók fel.

Jól tudjuk, hogy míg az előjárói tisztség rendszerint állandó jellegű, addig az őri funkció rövid ideig tartó, átmeneti természetű, ebből pedig szükségképpen következik, hogy az előjáró ellen intézett támadások a szolgálatra *általában* maradandóbb befolyással vannak, és könnyebben vezethetnek széles körű fegyelmi zavarokhoz, mint az őr ellen irányuló cselekmények. Indokolt tehát, hogy ez a különbség az általunk imént egymással szembeállított két bűncselekménytípusra megállapítandó büntetések súlyában is kifejezésre jusson.

De emellett az sem hagyható figyelmen kívül, hogy vannak esetek, amikor az eltérő kezelésnek éppen fordított irányban kell érvényesülnie. Az őr elleni deliktumok ugyanis csak addig büntethetők a függelemsértő cselekményeknél enyhébben, amíg az összehasonlítás alapjául szolgáló két bűncselekmény-kategória alá eső magatartások jogi tárgya lényegileg azonos. Amíg tehát csupán a felsőbbbségi (előjárói vagy őri) *tekintélyt*, illetőleg felsőbbbségi *akaratot* sértik vagy veszélyeztetik. Mihelyt azonban valamely cselekvőség őrral szemben való elkövetés esetében az imént említett jogtárgyakon kívül

más jogi védelemre utalt értéket is megzavar, már nem csupán a büntetés tekintetében előbb megjelölt különbség elejtése, hanem (eshetőleg) a függelemsértésnél szigorúbb megtorlás is igazolt lesz. És az őr elleni cselekmények körében valóban találunk ily, a ténybeli szempontból azonos jellegű függelemsértő magatartásokénál szigorúbb elbírálást igénylő cselekvéseket, és ezek azok, melyek az őr hivatásának gyakorlását megbénítják, vagy az általános tapasztalat szerint könnyen ehhez az eredményhez vezetnek. Mert az ily cselekmények a szóban forgó bűncselekmények specifikus jogtárgyán kívül már a *közbiztonságot* is közvetlenül veszélyeztetik.

Ezen most vázolt gondolatok hatása alatt a Ktbt. az őrrel szemben elkövetett cselekményeket, éspedig úgy a köteles tisztelet mellőzését, mint az engedetlenséget az azonos jellegű függelemsértő cselekményekénél általában csekélyebb súlyú büntető szankciók alá helyezte, s ez alól az enyhébb elbírálás alól csakis arra az esetre állapít meg kivételt, ha a tisztelet mellőzése az őr ellen erőszakban vagy veszélyes fenyegetésben nyilvánul meg. Míg ugyanis az előjáró ellen intézett erőszakra vagy veszélyes fenyegetésre megállapított alapbüntetés egy évtől öt évig terjedhető börtön, addig az őrrel szemben véghezvitt ily cselekmények alapbüntetése három évtől öt évig terjedhető börtön (87. §). Ha pedig a tettes az erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel az őrt hivatásának jogszerű gyakorlásában megakadályozta vagy intézkedésre kényszerítette, és a cselekményből súlyos hátrány származott, a büntetés öt évtől tíz évig terjedhető börtön (88. §).

Érdekes újításokkal találkozunk a *szökésre* és *önkéntes eltávozásra* vonatkozó rendelkezések körében.

A hadsereg állományának teljességét eltávozással vagy távolmaradással csorbító cselekményeket – mint tudjuk – már a római büntetőjog két bűncselekménytípus keretei közé szorította, különbséget tévén egyfelől a szökés, másfelől az önkényes eltávozás között. De e két bűncselekmény közti határvonal megvonásának kérdésében mindmáig nem alakult ki a törvényhozásokban egységes álláspont. A francia rendszer egy objektív mozzanatban, a távollét időtartamában, míg a német rendszer a tettes pszichéjében lejártszódó momentumban, egy meghatározott célzatban látja a szóban forgó két bűncselekmény közti különbséget. A germán jogi hatásokat magán viselő 1855. évi kódexünk a dolog természeténél fogva a német felfogást tette magáévá, s a szökés fogalmát úgy határozta meg, hogy abban csakis az a katona válhatott bűnössé, aki abból a célból hagyta el csapattestét vagy maradt attól távol, hogy magát *szolgálati kötelezettsége* alól *mindenkorra* kivonja. Ha ily célzat nem forgott fenn, a cselekmény csupán a vétséget képező önkényes eltávozás törvényes tényálladékát valósíthatta meg.

Bár az alanyi szempontból való különbségtétel – nézetünk szerint – a jogérzetre nézve kielégítőbb megoldást szolgáltat, régi kódexünk szabályozása mégis nagy hiányokat rejtett magában. Ezen hiányokat voltaképpen csak a világháború leplezte le, melynek során azon katonák magatartása, kiknél a szolgálati kötelezettség alóli végleges kivonás célzata nem forgott fenn, akkor is csak önkényes eltávozásként volt minősíthető,

ha őket eltávozásukban vagy távolmaradásukban történetesen a *harctéri szolgálat kikerülésére irányuló* célzat vezette. A tapasztalat pedig azt mutatta, hogy az a cselekmény, melynek irányát ily célzat szabta meg – miként a Ktbtk. javaslatához fűzött miniszteri indokolás is mondja –, sokszor olyan katonai hátránnyal járt, hogy arra az önkényes eltávozás enyhe (vétségi) büntetésének alkalmazása határos volt a cselekmény megtorlatlanul hagyásával.

A most ismertetett hézagot a Ktbtk. egyfelől a szökés fogalmi kereteinek tágításával, másfelől az önkényes eltávozás büntetési tételeinek további kiépítésével igyekezett betölteni.

Törvényünk szerint ugyanis most már nem csupán az a katona követi el a szökést, aki beosztását vagy rendeltetési helyét abból a célból hagyja el vagy marad attól távol, hogy magát szolgálati kötelezettsége alól végleg kivonja, hanem az is, akit cselekményében a *hadrakelt seregnél való szolgálatteljesítés* alóli *végleges* kivonásra irányuló célzat vezetett (93. §). Ily célzat fenn nem forgása esetében a cselekmény önkényes eltávozás, amely vétségi alapbüntetés alá esik, ha azonban a tettes magát a hadrakelt seregnél való szolgálat alól vonja ki (itt természetesen csak az ideiglenes kivonás célzata jöhet szóba), a cselekmény *büntett*, mely hat hónaptól egy évig, súlyos esetben pedig egy évtől öt évig terjedhető börtönnel büntetendő (101. §).

További lényeges újítása a Ktbtk.-nak a szökésre megállapított büntetések tekintetében a tisztek és a legénységi egyének közt tett különbség elejtése, a béke idején első ízben véghezvitt szökés büntetési tételének felemelése (a régi egy évig terjedhető börtön helyett egy évtől három évig terjedhető börtön), a halálbüntetésnek kizárólag a háború idején történt bizonyos szökésekre való szorítása, és végül az, hogy az önként jelentkezéshez csak a halálbüntetéssel sújtott esetekben fűz büntetésenyhítő hatályt, és pedig ily esetekben is csak akkor, ha a szökevény a szökéstől számított 30 nap alatt önként jelentkezett.⁸⁰⁶

Már az eddig ismertetett rendelkezések is azt mutatták, hogy a Ktbtk. mellőzte az 1855. évi kódex sokszor kifogásolt kazuisztikáját és az egyes tényálladékok bőbeszédű körülírását, de a fejlett törvényszerkesztési technika szabályai talán seholsem érvényesültek szemléltetőbb módon, mint az *őrszolgálati büntettekről és vétségekről* intézkedő fejezetben, mely mindössze öt rövid §-ban tárgyalja az idevonatkozó joganyagot.

Az őrszolgálati kötelességsértés *büntettét* egy meghatározott órallás elfoglalására és felváltására alakított katonai őrségnek, vagy valamely mozgóőrség (járőr, körjárat stb.-nek) azon tagja követi el, aki szolgálata teljesítésére megittasodással, elalvással, eltávozással

⁸⁰⁶ Tájékoztató céljából megjegyezzük, hogy a behívási parancs iránti engedetlenségről az 1921:XLIX. tc. 31. §-a intézkedik. Ez a deliktum nem katonai bűncselekmény, mert elkövetője nem csupán katona lehet, hanem minden a katonai szolgálatra önkéntes vállalkozása folytán kötelezett, de még be nem vonult egyén is. Az eljárás azonban minden esetben a katonai bíróságok hatáskörébe tartozik.

vagy más módon *képtelenné* teszi magát, vagy a szolgálatára vonatkozó általános vagy különös utasítás mellőzésével hátrányt okoz, vagy háború idején jelentékenyebb veszélyt idéz elő. A cselekmény akkor is büntetett, ha gondatlanságból követték el (102. és 103. §).

Az őrszolgálatra vonatkozó általános vagy különös utasítás mellőzésének egyéb esetei *vétségként* esnek megtorlás alá (106. §).

Míg a *vétség* tekintetében elegendőnek látszott egy minősítő körülmény; a „súlyos eset” felállítása, melynek fennforgása az egyébként nyolc naptól hat hónapig terjedő fogházbüntetés két évig leendő felemelését teszi lehetővé, addig a *büntett* vonatkozásában már többrétű büntetési skála kiépítése vált szükségessé. Ennél a műveletnél azonban a törvényhozó az őrszolgálat egymástól eltérő jellegű kétféle főcélját, nevezetesen azt, vajon in concreto a közbiztonság érdekeit nem érintő egyszerű díszőrségi funkcióról, avagy pedig biztonsági szolgálatról van-e szó, figyelmen kívül hagyta, és az általában ismert minősítő körülményeken kívül, mint amilyenek a fogoly megőrzésére szolgáló őr bizonyos kötelességsértései, továbbá a „háború idején” történt elkövetés, az eset súlyossága, vagy a „nagy hátrány” előidézése, csupán a *szolgálat ellátásának különböző módjaira* helyezett súlyt. Ebből az utóbbi szempontból különbséget tesz egyfelől a csendőrjáőrnek nem tekinthető őrség *parancsnoka* és a *felállított őr*, másfelől a helyhez kötött őrség *egyéb* (tehát őrsön nem álló) *tagjai* és a *mozgóőrségek* közt (ideértve a csendőrjáőrt parancsnokával együtt), s a parancsnok és a felállított őr kötelességsértéseit a második kategória alá foglalt egyénekénél szigorúbb büntetéssel sújtja. Ezt a különbségtevést csakis arra az esetre ejti el, ha a cselekmény háború idején követtetett el és nagy hátrányt okozott. Az ily cselekmény büntetése ugyanis mindenkor agyonlövással végrehajtandó halál.

A *gyávaságra* vonatkozó rendelkezések megalkotásánál a törvényhozó általában az 1855. évi kódex idevágó intézkedéseit vette alapul, így magáévá tette azt a helyes törvényi álláspontot is, mely szerint a szóban forgó bűncselekmény nemcsak a külső, hanem a *belső ellenséggel* szemben is elkövethető. De ha törvényünk a régi kódexet választotta is mintájául, mellőzte egyrészt az olyan kérdésekre vonatkozó különleges rendelkezések átvételét, melyek a dogmatika mai fejlett állása szerint már a büntetőjog általános szabályai alapján is megoldhatók,⁸⁰⁷ másrészt azokat, melyek egy modern büntetési rendszer elveivel összeegyeztethetetlenek.⁸⁰⁸

Törvényünk a gyávaság három koordinált tényálladékát állította fel. E tényálladékok közül azonban csak kettőnél találjuk meg azt a mozzanatot, mely az illető kötelességsértésnek a közfelfogás szerint is gyávasági színezetet ad, vagyis a cselekmény sajátos

⁸⁰⁷ Ily rendelkezésre példaként szolgálhat a régi katonai büntető törvénykönyv 249. §-a, mely a parancsnok gyávaságnak tekintendő bizonyos kötelességsértéseinek a parancsnok mellé beosztott tiszt részéről való meg nem akadályozását külön büntetéssel sújtotta.

⁸⁰⁸ Ilyen volt pl. a gyáva csapatok megtizedelésére vonatkozó intézkedés.

motívumát: a személyes biztonság iránti aggodalmat (félelmet), míg a harmadik életkép olyan magatartás körülírásában áll, melynek lényege a bátortalanság, illetőleg e lelkiállapot veszélyének előidézésében áll.

A most említett három törzscselekmény törvényi sorrendjében első helyen áll az, melyet csak parancsnok követhet el, és pedig az a parancsnok, aki személyes biztonsága iránti aggodalomból a külső vagy belső ellenséggel szemben nem fejt ki azt az ellenállást, melyre köteles és képes. A sorrendben második alapcselekményt már nem csupán a parancsnok, hanem minden más katona is elköveti, ha ellenségeskedés alkalmával⁸⁰⁹ – személyes veszélytől való félelmében – magát hivatásbeli szolgálata kötelességszerű teljesítése alól kivonni törekszik. Végül a bátortalanság, illetőleg a bátortalanság veszélyének előidézésében az válik bűnössé, aki ezen eredmények valamelyikét ugyancsak ellenségeskedés alkalmával csüggeteg szavakkal vagy jelekkel, avagy kedvezőtlen hadi hírek terjesztésével kelti életre (107. §).

A gyávaság légsúlyosabb eseteit a törvény halállal bünteti. Halállal sújtja tehát *a)* azt a parancsnokot, aki azt a helyet vagy állást, melyet védenie kellene, feladja és ezzel nagy hátrányt okoz, vagy magát vagy csapatát elfogatni engedi; *b)* azt a katonát, aki a gyávaságnak tekintendő kötelességsértést előnyomulás, támadás, harc vagy visszavonulás alatt követte el és cselekményével hátrányt idézett elő; és végül *c)* azt a katonát, aki csüggeteg szavaival stb.-vel több bajtársa megfutamodását vagy megadását, avagy ellenségtől körülzárt helyen több egyén bátortalanságát idézte elő (108. §).

A gyávaságról szóló fejezetet a *fegyelem és rend elleni büntettek és vétségek* feliratot viselő fejezet követi. A törvényhozó tehát itt is egy, a régi kódexben már ismert fejezetcímet választott, melynek további fenntartását, tekintettel arra, hogy az a köztudatba átment, főként pedagógiai okokból helyeselni kell. Minthogy azonban ma már a jogtudomány általánosan elismert tétele, hogy a *fegyelem* a katonai bűncselekmények *közös jogtárgya*, és lényegileg nem más, mint a katonai életviszonyok jogilag szabályozott *rendje*, a „fegyelem és rend elleni bűncselekmények” megjelölés az általa átfogott deliktumok karakterére nézve kellő tájékoztatást nem nyújthat. De oly elnevezés, mely a kérdéses bűncselekmények közös megjelölésére alkalmas volna, nem is található, mert a szóban forgó fejezetben összefoglalt deliktumok közelebbi vizsgálat után három egymástól élesen elhatárolható bűncselekménycsoportra esnek szét, és pedig *a) a vagyon elleni katonai bűncselekmények*, *b) a nemzetközi hadi jogot sértő cselekmények* és *c) a katonai rendellenességek csoportjára*.

⁸⁰⁹ A félreértések elkerülése végett hangsúlyozzuk, hogy az „ellenségeskedés alkalmával” fogalma felöleli a külső és a belső ellenséggel szemben szóba jövő ellenségeskedést egyaránt (ld. miniszteri indoklás 66.).

A *vagyon elleni deliktumok* kategóriájába soroljuk 1. a Kbt. 113. §-ában körülírt, s a köznyelvben „fosztogatás” néven ismert cselekményeket, vagyis idegen ingó dolog jogtalan eltulajdonítás céljából történt olyan elvétel és a jogtalan vagyoni haszon-szerzésre irányuló cél által vezetett olyan harácsolást vagy sarcolást (rekvirálást vagy kontribúciót), melyet a tettes háború idején a nagyobb fegyveres erő gyülekezése által a lakosságban előidézett benyomás felhasználásával vitt véghez. 2. A hadizsákmányt nem képező idegen ingó dolog háború idején a hadviselő felek bármelyikének harc-téren maradt halottjától, sebesültjétől vagy betegétől jogtalan eltulajdonítás céljából történt elvételét (115. §), és 3. ide számítják tipikus megjelenési alakjában vagyon elleni jellegére való tekintettel a hadizsákmány jogtalan eltulajdonítását is (116. §).

A *nemzetközi hadijogot sértő* cselekmények: 1. a hadseregben kifejezetten tiltott harceszköz vagy harcmód alkalmazása (117. § 1. pontja), 2. a vöröskereszt jelvényével vagy oltalmával való visszaélés (117. § 2. pontja), 3. a vöröskereszt oltalma alatt álló egyénnel szemben elkövetett ellenségeskedés, vagy az e jelvény oltalma alatt álló anyag pusztítása vagy rongálása (117. § 3. pontja), 4. az ellenségeskedés – a béke vagy a fegyverszünet megkötése után való – folytatása, vagy a fegyverszünet feltételeinek más módon való megsértése (117. § 4. pontja), 5. a fegyverét letevő vagy védképtelen és magát kegyelemre megadó ellenfél megölése vagy megsebesítése, avagy az ellenség halottjának megcsonkítása (118. §) és 6. az ellenség békekövetének (parlamentairnek) bántalmazása, szidalmazása vagy jogos ok nélkül való visszatartása (119. §).

Végül a *katonai rendellenességek* csoportját a következő magatartások alkotják: 1. az öntudatlan állapotot maga után vonó megittasodás, ha a tettes ebben az állapotban olyan cselekményt követ el, mely különben büntett gyanánt volna büntetendő; továbbá a szolgálatban vagy szolgálatra történt kirendelés után bekövetkezett olyan megittasodás, mely az illetőt a szolgálat teljesítésére képtelenné teszi (120. és 121. §). 2. A fegyelem- és rendellenes cselekménybe történt, egyébként fegyelmi kihágást képező másodszori visszaesés (122. §). 3. A fegyelem és rend fenntartását célzó, másokat is kötelező parancs iránti engedetlenség (123. §). 4. Katonai ügy vagy intézmény megbeszélése végett tartandó jogtalan gyülekezésre való felszólítás vagy aláírások ily ügyben teendő felszólalásra vagy panaszra való gyűjtése (124. §), és végül 5. a házifogság szabályainak megszegése (125. §).

A bűncselekmények most ismertetett három csoportja közül a törvény általában a vagyon elleni deliktumokra alkalmazza a legszigorúbb, a rendellenességekre pedig a legenyhébb büntetéseket, míg a hadviselés nemzetközi egyezményekben megállapított szabályainak áthágásai az imént említett szempontból középhelyet foglalnak el.

A vagyon ellen irányuló bűncselekmények ugyanis – a hadizsákmány jogtalan eltulajdonítása kivételével – a közönséges büntetőjog – *lopásra* és *rablásra* megállapított – büntetési alá esnek. És ez helyesen van így, mert magát azt a körülményt, hogy a szóban forgó cselekmények többnyire a tettes – a háborús események folytán – megingott

lelkiegyensúlyára és megzavart erkölcsi érzésére vezethetők vissza,⁸¹⁰ a törvényhozó már kellőképpen értékelte azáltal, hogy ezeket a magatartásokat kiemelte a megbélyegző hatású lopások és rablások köréből, s katonai deliktumokká nyilvánította.

A nemzetközi hadijogot sértő cselekményeknek viszont a büntetések szigora tekintetében a vagyon elleni bűncselekményekkel azonos színvonalra állítása nem lett volna elfogadható módon indokolható, mert az e körbe tartozó cselekvőségek az általános tapasztalat szerint nem diffamáló jellegűek, és a harcoló katona érzelmeinek olyan megnyilvánulásai, melyek nemritkán egyik legjelentékenyebb rugója éppen az ellenség hasonló magatartása. Mégis azzal, hogy a törvény az ellenség békekövete ellen irányuló cselekménytől eltekintve, ezeket a magatartásokat is a *büntettek* rangjára emelte, sőt a védképtelen ellenség megsebesítését, illetőleg megölését és az ellenség halottjának megcsonkítását tíz évig terjedhető börtönnel sújtja, a szóban forgó cselekmények hatékony megtorlása iránt jelentkező modern követelések kielégítése kellőképpen biztosítva van.

Ellenben a katonai rendellenességek *általában* sem a tárgyi, sem az alanyi oldalon nem tüntetnek fel olyan vonásokat, melyek e magatartások különösen szigorú kezelését igazolnák. Ezért a törvény a rendellenességeket – egyes kivételek leszámításával – csupán *vétségi* büntetések alá helyezte.

Az imént ismertetett fejezet tartalmi gazdagságával egyedül a *szolgálati büntettek és vétségek* fejezete vetekedhet, mely nem kevesebb, mint 21 bűncselekmény körülírását foglalja magában. Itt találjuk meg az *előjárói hatalommal való visszaélés* különböző eseteit is. A deliktumok ezen csoportjába tartozik az alárendelt *a)* tetteleges bántalmazása (126. §), *b)* szidalmazása (127. §), *c)* jogellenes elfogása vagy letartóztatása (130. § 1. pontja), *d)* jogtalan fenyegetése (130. § 2. pontja), *e)* panaszjogának érvényesítésében való akadályozása (131. § 1. pontja), *f)* illetményeiből történő jogellenes levonás (131. § 2. pontja), és végül *g)* az alárendelt oly beszerzéssel terhelése, melyre az nincs kötelezve (131. § 3. pontja).

Az előjárói hatalommal való visszaélés általában vétség, mely súlyos esetben két évig terjedhető fogházzal büntetendő. A *tetteleges bántalmazás* azonban, ha az előjáró a cselekményt huzamosabb időn át folytatta vagy feltűnő durvasággal követte el, vagy amiatt már két ízben bírói úton büntetve volt, úgyszintén a *személyes szabadságtól* 15 napnál tovább tartó *megfosztás* büntett, és ezek közül az első helyen említett cselekmény három évig terjedhető börtönnel, a személyes szabadság megsértése pedig tíz évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ha a tetteleges bántalmazás vagy a szidalmazás becsületsértésben áll és elkövetésére az alárendelt kihívó vagy botrányt keltő viselkedése

⁸¹⁰ Miniszteri indokolás 71.

adott okot, a bíróság a bűnösség megállapítása mellett felmentheti a vádlottat a büntetés alól (129. §).

Az előjárási hatalommal való visszaélést képező imént bemutatott cselekmények azonban még nem meritik ki azokat a bűncselekményeket, melyek elkövetője kizárólag előjáró lehet, mert törvényünk ismeri az *előjárást (följebbvalót) terhelő kötelességek megszegésének egyéb eseteit is*. Így bünteti azt is, aki alárendeltjei élelmezéséről, egyéb ellátásáról vagy kémeléséről nem gondoskodik, avagy fenyegető veszélyből való megmentésük iránt kellően nem intézkedik (133. § 1. pontja). Aki alárendeltjeit szolgálati kötelességeik teljesítésében kellően nem ellenőrzi, vagy észlelt kötelességszegéseikkel szemben a körülmények szerint szükséges intézkedéseket a lehetőséghez képest meg nem teszi (133. § 8. pontja), és végül azt, aki a katonát szolgálatától magáncélra elvonja (133. § 6. pontja).

A szóban forgó fejezetben történt gondoskodás a *kincstári tulajdon* hatékony oltalmazásáról is, amennyiben a katonai szolgálatra rendelt dolog jogtalan megrongálása, megsemmisítése vagy használhatatlanná tétele, továbbá a tettes saját szolgálati használatában lévő, kincstári tulajdonban álló ruházati, fegyverzeti vagy felszerelési cikk, lőszer, tábori eszköz vagy ló jogtalan eltulajdonítása vagy elvesztése, és végül a hadianyag vagy a fegyveres erő céljaira szolgáló más anyag kellő biztosításának vagy gondozásának elmulasztása szigorú büntetés alá esik (132. § és 133 § 2. pontja).

A teljesség kedvéért még megemlíjtük, hogy szolgálati bűncselekményt képez a szolgálati ügyben tett valótlan jelentés (133. § 3. pontja), a fontos körülményre vonatkozó jelentés elmulasztása (133. § 4. pontja), a szolgálati titoktartás kötelességének megszegése (133. § 7. pontja), a katonai fegyelmet és rendet vagy a közbiztonságot fenyegető zavarok alkalmával a leküzdésük céljából rendelkezésre álló eszközök fel nem használása (133. § 9. pontja), és a lőszertárakban vagy robbanóanyag közelében kötelező elővigyázat figyelmen kívül hagyása (133. § 10. pontja) is.

Végül fontosságánál fogva külön ki kell emelnünk a törvény azon „lényeges és kiválóan gyakorlati jelentőségű új rendelkezését”,⁸¹¹ mely szerint *háború idején* a szolgálati kötelesség minden olyan szándékos vagy gondatlan megszegése, mely a Ktbtk. külön rendelkezése vagy más (tehát a polgári büntetőjogban foglalt) súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, ugyancsak szolgálati büntett, ha abból a szolgálatra hátrány származott. E büntett büntetése börtön, de ha a *parancsnok* szándékos kötelességszegéséből a hadműveletekre nagy hátrány származott: agyonlövés (134. §).

A törvény ezen clausula generalist képező rendelkezése dogmatikai szempontból kétségtelenül kihívja a kritikát, nem szabad azonban szem előtt tévesztenünk, hogy háború idején, amikor a fegyelem szempontja különös jelentőséghez jut és a fegyveres erő

⁸¹¹ Uo. 76.

eredményes működése, a hadműveletek sikere, így közvetve még a polgári élet zavartalan rendje is nagyrészt a katonai hivatásbeli kötelességek lelkiismeretes teljesítésétől függ, és amikor a magukban véve csekélyebb mulasztások és hibák is végzetes következményekkel járhatnak,⁸¹² a katonai büntetőjog pusztán az elméleti követelések érdekében nem mellőzheti azokat az intézkedéseket, melyek a hadsereget fenyegető károk elhárítására alkalmasak.

A katonai bűncselekmények sorozata az *öncsonkítással, más megcsonkításával és a színleléssel* (szimulációval) zárul.

Az öncsonkítást az követi el, aki magát megcsonkítja vagy más által megcsonkíttatja vagy egészségét megrongálja vagy más által megrongáltatja oly célból, hogy szolgálati kötelezettségének teljesítésére alkalmatlanná váljék (137. és 138. §).

Az öncsonkítást az alapjául szolgáló norma által megállapított kötelesség és az e kötelesség statuálásával védelembe vett jogi érdek közeli rokonságba állítja a szökéssel és az önkényes eltávozással, így az öncsonkító cselekmények törvényi büntetésének nagysága is elsősorban a tettes célzatának különbözősége szerint nyert megállapítást. Ha ugyanis a katona az öncsonkítást abból a célból követte el, hogy szolgálati kötelezettsége teljesítésére *végképp* alkalmatlanná váljék, cselekménye *büntett*, amely egy évtől öt évig, háború idején pedig öt évtől tíz évig terjedhető börtönnel büntetendő, míg ha csupán az *időleges* alkalmatlanná válás célzata vezette, a magatartás csakis abban az esetben *büntett*, ha a cselekmény folytán az illető a szolgálatra végképp alkalmatlanná vált, vagy ha azt háború idején követte el, de a büntetés ilyenkor sem haladhatja meg az öt évi börtönt.

Hogy az öncsonkítás a szökéssel és az önkényes eltávozással való rokonsága ellenére ez utóbb említett cselekményekénél enyhébb büntetések alá esik, annak oka, hogy a generalis preventio szempontja, mely a büntetés nagyságának megállapításánál a cselekmény által megzavart érdek fontosságával egyenrangú tényező, az öncsonkítás tekintetében csekélyebb jelentőségű. Az általános tapasztalat és a kriminálstatisztika tanítása szerint ugyanis a szökések száma még háborúban is sokszorosan felülmúlja az öncsonkításokét.

Az öncsonkítással minden vonatkozásban azonos büntetőjogi kezelésben részesíti a törvény annak a cselekményét, aki a már ismertetett célból *a)* fondorlatot használ (139. §), vagy *b)* más katonai egyént megcsonkít, vagy egészségét megrongálja (137. és 138. §).

⁸¹² Uo.

III.

Mint már említettük, a sajátos katonai érdekek hathatós megoltalmazására a közönséges büntetőjogtól eltérő azon rendelkezések, melyeket a Ktbtk. tartalmaz, egymagukban nem elegendők. Szükségesnek mutatkozott egyes közönséges bűncselekményekre vonatkozó (különös) rendelkezéseknek a módosítása is arra az esetre, ha azok a katonai bíráskodás körében nyernek alkalmazást. Ezeket az eltérő rendelkezéseket az Élt. 85–93. §-ai tartalmazzák.

Ily eltérések többek között:

- A katonai bíráskodás alá tartozó egyén részéről az államfővel szemben elkövetett bűncselekményeknek a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyének ily cselekményeinél lényegesen szigorúbb megtorlása (85. és 88. §);
- a megvetendő tulajdonságra vagy érzületre való tényállítást tartalmazó rágalmazás és a feltűnően durva becsületsértés – a tiszt (hasonállású) terhére büntettként való – beszámítása, ha ezeket a cselekményeket tiszttel (hasonállásával) szemben követi el (89. §);
- a katonai szolgálatra rendelt dolgon elkövetett lopás bizonyos aránylag csekély értékhatár elérése esetén történő büntetté nyilvánítása (91. §);
- egyes, a polgári büntető törvénykönyv szerint csupán a sértett magánindítványára üldözendő, vagyon elleni deliktumok hivatalból teendő üldözésének kötelezővé tétele (91. §), és végül
- a tényleges katonai egyén engedély nélküli házasságának büntetés alá helyezése (92. §).

A NÉMET KATONAI BŰNVÁDI PERRENDTARTÁS VÁZLATA*

Az egyéni szabadelvű jogfelfogást visszatükröző weimari alkotmány 106. cikkében foglalt rendelkezéséhez képest az 1920. év augusztus hó 17-i törvény megszüntette béke idejére Németországban a katonai büntetőbíráskodást, és ezzel ledöntötte a militarizmus legfontosabb tartóoszlopát.

E törvény javaslatának drámai izgalmakban bővelkedő, s a német katonai jog történetében örökké emlékezetes parlamenti tárgyalása során [Fritz] Warmuth képviselő felindulástól remegő hangon a következő szavakat intézte a többségi pártokhoz: „Sie haben sie [tudniillik a katonai büntetőbíráskodást] nicht totgeschlagen. Sie begraben nicht einen wirklich Toten, sondern nur einen der gewissermassen in Schlaf hypnotisiert werden soll und der zur rechten Zeit wieder so lebhaft erwachen und an die Wand des Sarges klopfen wird, dass Ihnen klar werden wird, dass Sie hier eine völlig unnütze Arbeit umsonst vertan haben.”⁸¹³

Ez a jóslat, melynek beteljesülésében egy katonai jogász sem kételkedett, 13 évvel elhangzása után valóra vált. Az alvó felébredt, és egyre erősödő kopogása a nemzeti szocialista forradalom útján keletkezett harmadik birodalomban meghallgatásra talált. Az 1933. év május hó 12-i törvény újból életre keltette a katonai büntetőbíráskodást. 1933. év november hó 4-én kihirdettetett a katonai bűnvádi perrendtartás és az ezt életbe léptető törvény (Einführungsgesetz zur Militärstrafgerichtsordnung vom 4. November 1933. – továbbiakban: EGMStGO.). Ezeket a jogalkotásokat a perrendtartás részben módosító, illetőleg kiegészítő két novella (úgy mint az 1934. év november hó 23-án és az 1935. év október hó 9-én kelt törvény) és végül a bírósági szervezet további kiépítésére vonatkozó, 1936. év június hó 26-án kelt törvény követte.

⁸¹³ Heinrich DIETZ: Gesetz, betreffend Aufhebung der Militärgerichtsbarkeit vom 17. August 1920 – Mit Ausführungsbestimmungen, unter Verwertung aller Entwürfe, der Begründung, der Ausschussberichte, der Verhandlungen der Nationalversammlung und des Reichstags. F. Coppenrath, Münster, 1920. 10.

* Magyar Katonai Szemle 1937/2. 57–69.

A többszöri változtatások folytán immár nehezen áttekinthető törvényt gyakorlati használhatóságának megkönnyítése végett 1936. év szeptember hó 29-én – a módosításokat és kiegészítéseket magában foglaló – egységes szövegben újból közzétették.

Az a közismert hatás, melyet a német jog évtizedek hosszú sora óta az európai kontinens egyéb államainak jogéletére gyakorolt, egymaga is indokoltta teszi azt a vállalkozásunkat, hogy az új német katonai bünvádi perrendtartást, ezt a katonai és jogászai szempontból egyaránt sikerült alkotást, az alábbiakban *vázlatosan* ismertessük.

A katonai büntetőbíráskodás terjedelme

A katonai büntetőbíráskodás kiterjed minden katonára és katonai tisztviselőre, a hadihajón alkalmazott polgári egyénekre és a hadihajó fedélzetére szolgálatilag behajózott személyekre, mindaddig, míg a hajó hadiállapotban van, és pedig a lábjegyzetben említett cselekmények kivételével,⁸¹⁴ minden (úgy katonai, mint közönséges) bűncselekmény miatt (1. §). Ideértve a katonák és a katonai tisztviselők azon közönséges bűncselekményeit is, melyeket azok még a katonai bíráskodást megalapító szolgálati viszonyba lépésük *előtt* vittek véghez, feltéve, hogy e cselekmények miatt a polgári igazságügyi hatóságok még nem bocsátottak ki büntetőparancsot, illetőleg nem hoztak ítéletet (5. § (1) bekezdés).⁸¹⁵ *Háború idején* ezenkívül katonai bíráskodás alá tartoznak ugyancsak valamennyi bűncselekmény miatt a hadsereg kíséretéhez tartozó személyek, a hadrakelt sereghez bocsátott külföldi tisztek, hacsak a vezér és kancellár ezekre nézve másképp nem intézkedett, és a hadifoglyok (1. §).

⁸¹⁴ A polgári igazságügyi hatóságok *kizárólagos* hatáskörébe tartoznak: 1. az adókra és vámokra vonatkozó törvényi rendelkezések megszegésében álló cselekmények, hacsak katonai bűncselekményekkel nincsenek halmazatban (2. §); 2. a pénzügyi, rendészeti, vadászati és halászati törvényekben megállapított, s kizárólag pénzbüntetéssel és elkobzással, vagy e büntetések valamelyikével büntetendő cselekmények, hacsak más közönséges bűncselekménnyel vagy pedig katonai deliktummal nincsenek halmazatban (2. §); 3. a devizarend ellen irányuló cselekmények (EGMStGO. 10. § 1. pont); és végül 4. a német közgazdaság elárulása elleni törvény áthágásai (EGMStGO. 10. § 2. pont). – Az irodalomban sok jogos kifogás hangzott el a most részletezett cselekményeknek a katonai bíráskodás köréből történt kirekesztése ellen. Stock „Prinzipien Widrigkeit”-et lát ebben az intézkedésben, és különösen azt sérelmezi, hogy az EGMStGO. idézett rendelkezései folytán sokszor a katonák fegyházal büntetendő cselekményei fölött is polgári bíróságok ítélik (ld. Ulrich Stock: Die militärische Gerichtsverfassung und ihr Verhältnis zur allgemeinen Gerichtsbarkeit. In: Wehrstrafrecht und allgemeines Strafrecht – Ihre wechselseitigen Beziehungen zueinander – Beiträge zur Rechtserneuerung II. V. Decker, Berlin, 1936. 137.).

⁸¹⁵ Az 5. §-ban foglalt rendelkezés lényeges eltérést jelent a mi Kbp.-nk 12. §-ának (1) bekezdésétől.

A *szabadságolt* állományba tartozó hadkötelesek bizonyos kivételes esetektől eltekintve⁸¹⁶ csak azok miatt a bűncselekmények miatt tartoznak a katonai bíróságok illetékessége alá, melyeket a behívás napjától kezdődően követnek el (7. §).

Végül kiterjed a katonai bíraskodás azokra a *külföldiekre* és németekre is, akik a német birodalom ellen kitört háború tartama alatt a *harctéren* hűtlenséget (Landesverrat) vagy az MStGB. 134. §-ába ütköző, s lényegileg a Ktbtk. 115. §-ában meghatározott cselekményt (a hadviselő felek bármelyikéhez tartozó harctéren maradt személy stb. kifosztása) visznek véghez, vagy a német csapatok által megszállt *idegen területen* a német csapatok vagy az azokhoz tartozók ellen, vagy egy, a vezér és kancellár rendeletére felállított hatósággal szemben bűncselekményt követnek el (4. §).

Érdekességénél fogva említést érdemel, hogy abban az esetben, ha egy és ugyanazon bűncselekmény elkövetésénél részt vett egyének közül egyesek katonai, mások polgári büntetőbíraskodás alá tartoznak, vagy ha az ily eltérő juris dictio alá tartozó személyek egymással szemben kölcsönös becsületsértést vagy testi sértést vittek véghez, a katonai büntetőbíraskodás alá tartozó személy felelősségre vonása átengedhető a polgári igazságügyi hatóságoknak. Nincs helye azonban ily átengedésnek, ha az említett bűncselekmények katonai deliktumokkal vannak halmazatban (3. §).

Igazságügyi szervezet

A. Az ítélőbíróságok

Az ítélőbíróságok, melyek szervezete egyszerű és áttekinthető, a következőképpen tagozódnak: *a)* haditörvényszékek (Kriegsgerichte), *b)* főhaditörvényszékek (Oberkriegsgerichte) és *c)* birodalmi haditörvényszék (Reichskriegsgericht).⁸¹⁷

⁸¹⁶ E kivételes esetek közül a Kbp.-vel való összehasonlítás szempontjából a leglényegesebb az, mely szerint a besorozásuk, illetőleg önkéntes jelentkezés alapján a hadseregbe történt felvételük után egyelőre otthonukba szabadságolt hadköteleseket önkényes eltávozás, szökés, öncsonkítás és színlelés, valamint az e cselekményekkel halmazatban álló közönséges bűncselekmények miatt a katonai bíróságok vonják felelősségre. Ezzel szemben nálunk – mint tudjuk – a betoborzott egyén tényleges katonai szolgálatának megkezdése, vagyis bemutatása előtt katonai bűncselekmény tettesévé nem válhat (ld. e kérdésre nézve bővebben Paul SEMLER – Otto SENFTLEBEN: Wehrgesetz – Wehrgesetz vom 21. Mai 1935. G. Stilke, Berlin, 1936. – a 4. §-hoz fűzött 10. jegyzet és Erich SCHWINGE: Militärstrafgesetzbuch. Junker & Dünhaupt, Berlin, 1936. 30–31.).

⁸¹⁷ A birodalmi haditörvényszéket az 1936. év június hó 26-án kelt törvény létesítette, s az csak 1936. év október hó 1-e óta működik. Ezt megelőzően a bíraskodást legfelsőbb fokon a katonai kompetencia alá tartozó egyénekre nézve is a (polgári) birodalmi törvényszék (Reichsgericht) gyakorolta.

A *haditörvényszék* mint első folyamodású bíróság jár el, s általában három bíróból, és pedig a tárgyalásvezetőként működő haditörvényszéki tanácsosból (Kriegsgerichtsrat)⁸¹⁸ és két ülnökként szereplő katonaállományú egyénből, illetőleg más állománycsoportbeli tisztből (tisztviselőből) áll (24. §). Ha azonban a vád tárgya halállal, életfogytig tartó vagy 15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő cselekmény, vagy az RStGB. 153–155. §-aiba ütköző hamis eskü, a haditörvényszék tagjainak száma ötre emelkedik, és ezek közül *kettő* haditörvényszéki tanácsos, három pedig ülnökként működő katonaállományú egyén, illetőleg más állománycsoportbeli tiszt (tisztviselő). Ilyenkor a rangban legidősebb haditörvényszéki tanácsos vezeti a tárgyalást (25. §).⁸¹⁹

A főhaditörvényszék kizárólag fellebbezési bíróság, és mint ilyen, a haditörvényszék által hozott ítéletek ellen használt fellebbezések tárgyában határoz.⁸²⁰ Tagjainak száma, tekintet nélkül arra, hogy az ügyben eljáró haditörvényszék három vagy öt bíróból állt-e, öt, akik közül *kettő* főhaditörvényszéki tanácsos (Oberkriegsgerichtsrat), tehát hadbíró, három pedig az öttagú haditörvényszék összetételének megfelelően más állománycsoportbeli ülnök. A tárgyalást természetesen itt is mindenkor a rangban idősebb szakbíró vezeti (26. §).

Úgy a haditörvényszékek, mint a főhaditörvényszékek csak *esetenként*, az illetékes bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok (ld. B. alatt) meghívására ülnek össze (23. § (3) bekezdés). Nem így a birodalmi haditörvényszék. Ez már állandó jellegű bíróság, melynek keretében tanácsok tárgyalnak és határoznak. Az itt bírói funkciót ellátó laikus személyeket a vezér és kancellár nevezi ki a törzstisztek köréből és alkalmaztatásuk két év tartamára szól (43. és 44. §).

A *birodalmi haditörvényszék* egyfelől a főhaditörvényszékek ítéletei ellen előterjesztett felülvizsgálati kérelmek felett határoz, másfelől első és végső fokon ítél minden olyan esetben, amikor a bűnvádi eljárás tárgyául fелsęgsęrtęs, hętlensęg, katonai árułas, a vezęr elleni támadás, a katonai védelmi eszközök rongálásának súlyos esete, vagy a feljelentés – a RStGB. 139. §-a szerint büntetendő – elmulasztása szolgált (55. §). Ez az elsőfokú bírói hatáskör a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre mérvadó illetékességi szabályokkal való összhang érdekében állapítottatott meg. A most említett egyének súlyosabb állam elleni bűncselekményei felett ugyanis 1934-ig első és végső fokon ugyancsak a legfelsőbb bíróság, vagyis a birodalmi törvényszék (Reichsgericht) ítél, 1934 óta pedig ezt a funkciót a külön e célra szervezett népbíróság (Volksgerichtshof) tölti be.

⁸¹⁸ A hadbírák állománycsoportjába tartozik (ld. B. alatt).

⁸¹⁹ A perrendtartás azon intézkedése, hogy a súlyosabb bűncselekmények tárgyában ítélkező haditörvényszékben két szakbíró részvételét teszi kötelezővé, csak a legmesszebbmenő helyesléssel találkozhat.

⁸²⁰ A fellebbezés – mint látni fogjuk – ténykérdésekre is vonatkozik.

Olyankor, amikor a birodalmi haditörvényszék mint fellebbviteli bíróság jár el, az ítélőtanács egy tanácselnökből, továbbá két birodalmi haditörvényszéki tanácsosból (Reichskriegsgerichtsrat) és két katonaállományú tisztből áll, olyankor pedig, amikor mint elsőfokú bíróság ítélkezik, egy tanácselnökből, egy birodalmi haditörvényszéki tanácsosból és három katonaállományú tisztből (45. §).

A tárgyalást a tanácselnök vezeti. A birodalmi haditörvényszék elnöke, aki mindig egy magasabb rangú tábornok vagy tengernagy, bírói funkciót nem gyakorol (40. §).

A tanácsok most ismertetett két típusán kívül még egy harmadik típussal is találkozunk: a kilenc tagból álló, ún. *nagy tanáccsal*. A kilenc tag közül négy katonaállományú tiszt. A szóban forgó tanács arra van hivatva, hogy egyfelől a legfelsőbb bíróság joggyakorlatának egységét biztosítsa, másfelől, hogy alapvető jelentőségű jogi kérdésekben döntsön (47. és 48. §)

A hadrakelt seregnél kizárólag haditörvényszékek ítélkeznek.

Az ülnökök rendfokozata mindhárom bírói fórumnál a vádlott rendfokozatához igazodik, s minthogy a három tagból álló haditörvényszéknél egy ülnöknek, az öt tagból álló haditörvényszéknél és a főhaditörvényszékeknél pedig két ülnöknek a vádlottéval azonos rendfokozatban kell lennie, a legénységi állományhoz tartozó egyének bűnügyeiben az első- és másodfokú bíróság tagjai közt *legénységi egyének* is helyet foglalnak. A legénységi egyének közrevonását a katonai jogászok egy része helyteleníti, és pedig főleg az ily egyének többnyire fiatalabb korára, s a bírói tisztség gyakorlásához szükséges élettapasztalat és belső függetlenség náluk általában észlelhető hiányára való tekintettel.⁸²¹ Ezen aggályok gyengítésére aligha alkalmas az 1935. év október hó 9-én kelt perrendi novellának az a rendelkezése, hogy ülnökként csakis az a katona szerepelhet, aki 21. életévét már betöltötte, és legalább egy év óta tagja a hadseregnek.

B. A bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok (Gerichtsherr)

A bűnvádi eljárás terén igen jelentős szerepet játszanak azok a magas állású katonai parancsnokok, akiket a birodalmi hadügyminiszter bírói felsőbbbségi joggal ruházott fel (11. §).

E parancsnokok közt azonban különbség teendő aszerint, hogy első- vagy másodfokú igazságügyi jogkör betöltésére vannak-e hivatva (11. §). Az előbbieket (akik általában hadosztályparancsnokok) a haditörvényszékek hatáskörébe tartozó bűnügyekben járnak el, míg utóbbiak (akik általában hadtestparancsnokok) a főhaditörvényszékek döntése alá bocsátott ügyekben intézkednek, és ezenkívül felügyeleti jogot gyakorolnak az elsőfokú igazságügyi jogkör betöltésére hivatott s nekik katonailag alárendelt

⁸²¹ Ld. Stock i. m. 133.

parancsnokok felett, és döntenek az e parancsnokok által hozott határozatok ellen előterjesztett felfolyamodások tárgyában.

Azon bűnügyekben, melyekben első és végső fokon a birodalmi haditörvényszék ítél, a törvény erejénél fogva (40. §) a birodalmi haditörvényszék elnöke gyakorolja első és végső fokon a bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok funkcióját.

A *hadrakelt seregnél* csak elsőfokú igazságügyi jogkör betöltésére hivatott parancsnokok működnek (11. §).

Az elsőfokú igazságügyi jogkör betöltésére hivatott parancsnok (továbbiakban: I. f. pk.) illetékessége a neki katonailag alárendelt, valamint a parancsnoklási körletéhez tartozó valamennyi egyénre kiterjed (13. §). Ami most már ezen parancsnok funkcionális körét illeti, meg kell jegyeznünk, hogy ő gyakorolja mindazokat a jogokat, melyeket nálunk a bűnvádi üldözésre *illetékes parancsnok*, de ezenfelül még a következő fontosabb jogai, illetőleg kötelességei vannak:

- a nyomozó eljárás lefolytatására, valamint a vád képviselőtére hivatott hadbíró kijelölése (99. és 205. §),
- az idézésre meg nem jelent, továbbá a tanúvallomást, illetőleg szakvélemény nyújtását és az eskü letételét megtagadó tanúk s a szakértők felelősségre vonása főtárgyaláson kívül (149–150. és 160. §),⁸²²
- a házkutatás, személymotosás és lefoglalás elrendelése (166. és 188. §),
- a vádemelés mellőzése, vagy büntetőparancs kibocsátása kihágások és csekély jelentőségű vétségek esetében (202. és 300. §),⁸²³
- a főtárgyalás előkészítése, vagyis a tárgyalásvezető kijelölése, a bíróság összehívása (211. §),
- a tárgyalás helyének s idejének megállapítása (214. §), és a tárgyaláshoz szükséges bizonyítékok előteremtése (215. §), s végül
- az ítéletek elleni perorvoslat használása (326. §).

A másodfokú igazságügyi jogkör betöltésére hivatott parancsnokot (továbbiakban: II. f. pk.), akinek illetékessége a neki katonailag alárendelt I. f. pk.-k illetékességéhez igazodik, a főhaditörvényszék előtt folyamatban lévő ügyekben lényegileg az I. f. pk.-val azonos jogok illetik és azonos kötelességek terhelik, azok kivételével, melyek (mint pl. a nyomozó eljárás elrendelése, a vádemelés mellőzése, vagy a büntetőparancs kibocsátása) a fellebbviteli szakban ennek természetére való tekintettel nem érvényesülhetnek.

⁸²² A parancsnok illetékessége az egyébként *polgári* büntetőbíráskodás alá tartozó tanúkra és szakértőkre is kiterjed.

⁸²³ Ezen tág körű, kettős funkció megértése végett rá kell mutatnunk arra, hogy a katonai büntetőjog egyszerűsítéséről szóló 1926. év április hó 30-i törvény életbelépése óta bűncselekmények fegyelmi úton, vagyis a bírósági eljárás mellőzésével már nem torolható meg (ld. idevonatkozóan SCHMIDT 1936. i. m. 7.).

A II. f. pk. a neki katonailag alárendelt I. f. pk.-k feletti felügyeleti jogából folyóan utóbbiakat arra utasíthatja, hogy nyomozó eljárást rendeljenek el, vagy annak folytatása iránt intézkedjenek, hogy vádparancsot bocsássanak ki, vagy perorvoslattal éljenek, illetőleg azt vonják vissza (12. §).

A birodalmi haditörvényszék elnöke a bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok funkciójának ellátása során a birodalmi haditörvényszék különleges szervezetére való tekintettel, bizonyos vonatkozásban eltérő szabályoknak van alávetve.

C. A hadbírók

A bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnokhoz megfelelő számú hadbíró⁸²⁴ van beosztva,⁸²⁵ akik közül ő jelöli ki esetről esetre a nyomozóeljárás lefolytatására hivatott nyomozásvezetőt, a vád képviselőjét és a tárgyalásvezetőt. Sem az első-, sem a másodfokú bíróság mellett nem működik tehát állandó jellegű vádhatóság, hanem itt éppúgy, mint nálunk a hadrakelt seregnél, ugyanaz a hadbíró az egyik bűnügyben ügyészi, a másikban bírói teendőket lát el.

A bíróságtól elkülönülő, önállóan szervezett vádhatóság csak a birodalmi haditörvényszék mellett van. Ez az ún. birodalmi katonai ügyészség (Reichskriegs-anwaltschaft), melynek élén a birodalmi katonai főügyész (Oberreichskriegs-anwalt) áll, akit bizonyos számú birodalmi katonai ügyész helyettesít. Úgy a főügyész, mint ennek helyettesei, a hadbírák állománycsoportjába tartoznak (53. §).

Azokban a bűnügyekben, melyek első és végső fokon a birodalmi haditörvényszék hatáskörébe tartoznak (ld. A. alatt), a birodalmi katonai főügyész folytatja le a nyomozó eljárást és képviseli a vádat (320. §). Ebben a vonatkozásban a birodalmi haditörvényszék elnökének van alárendelve (53. §).

A hadbírák igen magas rendfokozatot érhetnek el, és a bírói függetlenség lényegileg mindazon biztosítékait élvezik, melyeket a polgári bírák. A megbeszélésünk tárgyává tett perrendtartás 16. §-ának (3) bekezdése értelmében ugyanis elvben rájuk is mérvadók a polgári bírósági szervezeti törvény – az életfogytig tartó alkalmaztatásra, a fizetésre, továbbá az elmozdíthatatlanságra és áthelyezhetetlenségre vonatkozó – rendelkezései.

A bírói függetlenség fogalmából folyó esetleges félreértések elkerülése végett hangsúlyoznunk kell, hogy a hadbírák – hacsak az adott esetben nem töltenek be bírói funkciót – engedelmességgel tartoznak a bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok iránt (20. § (1) bekezdés).

⁸²⁴ Hadbíróvá csak megfelelő katonai szolgálattal és bírói képesítéssel rendelkező egyének nevezhetők ki.

⁸²⁵ Az I. f. pk.-hoz haditörvényszéki tanácsosok, a II. f. pk.-hoz pedig főhaditörvényszéki tanácsosok vannak beosztva.

A parancsnok intézkedései és határozatai, a perorvoslat bejelentését tartalmazó nyilatkozat kivételével, csak akkor válnak joghatályosakká, ha azokat egy hadbíró is aláírja. Ily módon a hadbíró minden rendelkezés törvényszerűsége tekintetében osztozik a parancsnokkal a felelősségben. Ha a hadbíró a parancsnok utasításait, rendelkezéseit vagy intézkedéseit törvénysértőknek tartja, köteles ellenvetéseit kifejteni. Ezek az ellenvetések általában felfüggesztő hatályúak, s ha azok a parancsnokot nem győzték meg, magasabb hely döntését kell kieszközölni. Ez a magasabb hely az I. f. pk.-ra nézve a II. f. pk., erre nézve pedig a birodalmi hadügyminiszter (20. § (2)-(3) bekezdés).

Az előző bekezdésben mondottak nem vonatkoznak a hadrakelt seregbeli eljárásra. Ennek során kizárólag a parancsnok viseli a felelősséget (20. § (4) bekezdés).

D. A védők

A 291. § értelmében védőkként a következő személyek járhatnak el: 1. hadbírák és a katonai bíróságoknál alkalmazott jegyzők és joggyakornokok (Assessoren und Referendare), 2. tisztek és tiszti rangban lévő katonai tisztviselők és 3. ügyvédek.

A hivatalból kirendelt ügyvéd a védelem vállalását nem tagadhatja meg.

Azokban a bűnügyekben, melyek első és végső fokon a birodalmi haditörvényszék hatáskörébe tartoznak, védői funkciót csakis tisztek és ügyvédek láthatnak el (323. §).

I.) Rendes eljárás

A bűnvádi eljárás expozícióját képező *nyomozást* az I. f. pk. által kijelölt nyomozásvezető viszi keresztül (99. §).

Úgy a személyek, mint a dolgok ellen alkalmazható kényszercselekményeket (házakatást, személymotozást, lefoglalást stb.-t), melyek tárgyában – mint tudjuk – általában a bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok hivatott határozni, késedelem veszélyének esetében, a terhelt elmeállapota megfigyelésétől és a vizsgálati fogságtól eltekintve, a nyomozásvezető is elrendelheti. Foganatosításukra pedig, hacsak az eset körülményeire való tekintettel valamely polgári büntetőbíró jogsegélye nem vétetik igénybe, mindig ő hivatott, és rá hárul mindazon egyéb eljárási cselekmény teljesítésének kötelessége is, melyek (mint pl. a tanúk eskü alatti kihallgatása) nálunk a vizsgálóbíró hatáskörébe tartoznak (101. § (1) bekezdés).⁸²⁶

Az előkészítő eljárás során tehát a bíróságnak semminemű szerep nem jut.

⁸²⁶ Azokban a bűnügyekben, melyek első és végső fokon a birodalmi haditörvényszék hatáskörébe tartoznak, nem a nyomozás lefolytatására hivatott birodalmi katonai főügyész, hanem a birodalmi haditörvényszék elnöke rendeli el a tanúk eskü alatti kihallgatását, és a kihallgatás keresztülvitelére sem a főügyész, hanem az említett elnök által kijelölt birodalmi haditörvényszéki tanácsos illetékes (320. §).

Egyebekben a nyomozó eljárás lényegében véve úgy folyik le, mint nálunk. Nagyobb érdeklődésre legfeljebb a nyomozó eljárás befejező mozzanata tarthat számot, mely a terhelt újabb, éspedig a nyomozás eredményére vonatkozó kihallgatásában áll (114. § (5) bekezdés). Az újabb kihallgatás kötelezővé tételét helyeselnünk kell, mert a katonai bünvádi perben, melynek körében az ún. közbenső eljárás ismeretlen, csak ezáltal nyílik a terheltnek alkalmja arra, hogy bíróság elé állítása előtt a megállapításokra részletesen nyilatkozzék.⁸²⁷

A nyomozó eljárás befejezése után a nyomozásvezető az ügy iratait szóbeli vagy írásbeli indítványával együtt az I. f. pk. elé terjeszti (194. §).

A parancsnok a rendelkezése folytán netán kiegészített nyomozó eljárás (195. §) eredménye alapján határoz afölött, vajon a terhelt üldözése megszüntetendő⁸²⁸, vagy ellene további intézkedés foganatosítandó-e (196. §). Ily további intézkedés a vádemelésen kívül az ügy valamely illetékes helyre való áttétele (201. §) és a büntetőparancs kibocsátása (300. §).

A megszüntetéssel kapcsolatban említést kell tennünk arról, hogy az erre vonatkozó törvényi rendelkezés mellőzi a megszüntetés okainak taxatív felsorolását.

Ha az I. f. pk. vádemelésére határozza el magát, *vádparancsot* (Anklageverfügung) bocsát ki (204. §). Ez alapján a vád képviselőjével megbízott hadbíró elkészíti a vádiratot, s azután ezt a vádparancssal együtt közli a terhelttel (205. §). Ezzel a közléssel a vádemelés megtörténtnek tekintendő (208. §). A most ismertetett vonatkozásban tehát a német perrendtartás teljes összhangban van a Kbp.-vel.

A vádemelés után az I. f. pk. nyomban intézkedik a főtárgyalás előkészítése iránt, vagyis – mint azt már fentebb említettük – meghatározza a főtárgyalás helyét és idejét, kijelöli a tárgyalásvezetőt, összehívja a haditörvényszéket, és gondoskodik arról, hogy a főtárgyaláshoz szükséges bizonyítékok rendelkezésre álljanak (211–222. §).

A főtárgyalás bizonyos kivételektől eltekintve nyilvános (233–235. §), hallgatókként azonban arra a vádlottnál alacsonyabb rendfokozatú katonák és katonai tisztviselők nem bocsáthatók (239. §).

A főtárgyaláson jelen lévő katonai személyek fegyelmezett magatartását a haditörvényszék rangban legidősebb katonaállományú és tiszti rendfokozattal bíró tagja hivatott

⁸²⁷ Érdekes, hogy Lehmann, a kiváló német perjogász a terhelt újabb kihallgatására vonatkozó rendelkezés – a polgári bünvádi perrendtartásba való – átvételét ajánlja az e perrendtartás reformjának előkészítésével megbízott hivatalos bizottságnak (ld. Rudolf LEHMANN: Die Militärstrafgerichtsordnung und die kommende Erneuerung des allgemeinen Strafverfahrensrechtes. In: Wehrstrafrecht und allgemeines Strafrecht – Ihre wechselseitigen Beziehungen zueinander – Beiträge zur Rechtserneuerung II. V. Decker, Berlin, 1936. 89–90.).

⁸²⁸ E perjogi fogalom alá kell vonni azt a már ismert esetet is, amikor a parancsnok a cselekmények csekély súlyára való tekintettel mellőzi a vádemelést.

biztosítani (241. §), egyébként a tárgyalás rendjének fenntartásáról is a tárgyalásvezető köteles gondoskodni.

Azok az egyéb jogok, melyek nálunk az elnököt illetik, meg vannak osztva a tárgyalásvezető és a haditörvényszék között. Az elnöki tisztség tehát ismeretlen.

Különös fontosságot tulajdonítunk a törvény azon helyes rendelkezéseinek, melyek a német polgári bűnvádi perrendtartás és az olasz codice di procedura penale mintájára lehetővé teszik, hogy a főtárgyalás a vádlott távollétében is megtartassék olyankor, amikor a vádlott a főtárgyalásról engedély nélkül eltávozott, vagy annak folytatásánál nem jelent meg (229. § (2) bekezdés). Valamint olyankor, amikor a vád tárgya csekélyebb súlyú bűncselekmény, és a vádlott, tartózkodási helyének nagyobb távolságára való tekintettel, a főtárgyalás – távollétében leendő – megtartásába beleegyezett (230. §).⁸²⁹

Maga a bizonyító eljárás lényegesebb eltéréseket nem tüntet fel.

A perbeszédnek elhangzása után a haditörvényszék tanácskozássra vonul vissza. A tanácskozáson a bíróság tagjain kívül a tárgyalásvezető engedélye alapján jelen lehetnek a katonai igazságügyi szerveknél jogi kiképeztetésük céljából alkalmazott személyek is (275. § (1) bekezdés).

Minden határozathoz szótöbbség szükséges (273. §).

A haditörvényszék saját illetéktelenségét (278. §) és a bűnvádi eljárás – a 1930:XXXIV. tc. 125. §-ában foglalt előfeltételekkel analóg okokból történt – megszüntetését (265. § (4) bekezdés) *végzésben* mondja ki, minden más esetben *ítélettel* határoz (265. § (1) bekezdés). Ítéletbe kell tehát foglalnia az eljárás – az imént említett októl eltérő alapon kimondandó – megszüntetését is. Ily megszüntetésre akkor kerül sor, amikor a bűnvádi eljárást kizáró valamely ok (pl. elévülés vagy vádlott halála) forog fenn (265. § (3) bekezdés).

A felmentés előfeltételeit a törvény nem részletezi.

A haditörvényszék végzései ellen felfolyamodás, ítéletei ellen pedig fellebbezés használható. A haditörvényszék illetéktelenségét kimondó végzés ellen irányuló felfolyamodás tárgyában a birodalmi haditörvényszék, az eljárás megszüntetéséről intézkedő végzés ellen benyújtott felfolyamodás felett pedig a főhaditörvényszék határoz, és ez a bírói fórum dönt – amint azt már az előzményekből tudjuk – a fellebbezések tárgyában is.

Fellebbezéssel az ítélet ténybeli és jogi vonatkozásaiban egyaránt megkérdőjelezhető, így ez a perorvoslat az ügy egészben való újbóli elbírálásával is járhat (339. §). A támadás alapjául szolgáló jogkérdés tekintetében hangsúlyoznunk kell, hogy a törvény mellőzi a semmisségi okok taxatív felsorolását, és a jogszabályok megsértésének bármely esetére módot ad a felsőbb bíróság döntésének kieszközlésére. Ezen rendszer előnyei aligha

⁸²⁹ Hazai irodalmunkban különösen AUER György (Főtárgyalás a törvényszék előtt. Athenaeum, Budapest, 1930. 37. és 38.) szállt síkra polgári bűnvádi perrendtartásunk ily irányú módosítása mellett.

szorulnak bővebb kifejtésre. E tekintetben elég utalnunk Mendelényinek arra a helyes megállapítására, hogy az alaki és anyagi semmisségi okok felsorolását tartalmazó törvény mindig nehéz helyzetbe juttatja a felső bírót, mert egyrészt sokszor olyan ítéleteket kénytelen megsemmisíteni, melyek anyagi jogsértést egyáltalán nem tartalmaznak, másrészt gyakran tárgyilag indokolt perorvoslatokat köteles pusztán alaki okokból visszautasítani.⁸³⁰

A fellebbezés joga az I. f. pk.-t, továbbá a vádlottat (326. §) és ennek kifejezett megbízása alapján a védőt illeti meg (330. § (5) bekezdés). A vádat képviselő hadbíró tehát nem élhet fellebbezéssel.

Az I. f. pk. szóban forgó jogát a vádlott javára is érvényesítheti (328. §).

A benyújtott fellebbezést a perorvoslatra jogosult másik fél esetleges ellenészrevételeivel és a bűnügyi iratokkal együtt az I. f. pk. mindig ahhoz a II. f. pk.-hoz terjeszti fel, aki az ő katonai előjárója (345. §). Ez a most említett parancsnok az iratok beérkezése után megteszi mindazon intézkedéseket, melyek a főhaditörvényszék előtt tartandó főtárgyalás előkészítése céljából szükségesek. Tehát kijelöli a vád képviselőjére, továbbá a tárgyalás vezetésére hivatott főhaditörvényszéki tanácsost, összehívja a bíróságot, gondoskodik azon tanúk és szakértők megidézéséről, s azon tárgyi bizonyítékok beszerzéséről, akikre, illetőleg amelyekre az újabb főtárgyalás során előreláthatóan szükség lesz (345. és 346. §), és indokolt esetben elrendeli a vádlott vizsgálati fogságba helyezését is (120. § (3) bekezdés).

A főtárgyalás általában úgy folyik le, mint az elsőfokú bíróság előtt (318. §), a vádirat felolvasása helyett azonban az egyik főhaditörvényszéki tanácsos vázolja a bűnvádi eljárás addigi menetét (352. §).

A vádlott, beleegyezése esetén, nemcsak tartózkodási helyének nagyobb távolságára való tekintettel, hanem más okból is felmenthető a főtárgyaláson való megjelenés kötelezettsége alól. Ez a felmentés független a bűncselekmény súlyától (350. §).

Ha a főhaditörvényszék a fellebbezést alaposnak találja, az ítéletet feloldja, és vagy maga hoz érdemleges új ítéletet, vagy az elsőfokú bíróságot utasítja új főtárgyalás tartására. Ily utasításról azonban csak akkor lehet szó, ha az ítélet feloldásának alapjául alaki jogszabálysértés szolgált (356. §).

A főhaditörvényszék jogköre tekintetében még említést kell tennünk a törvény a reformatio in peius tilalmát megszüntető intézkedéséről. A 358. § szerint ugyanis a főhaditörvényszék az elsőfokú bíróság ítéletét akkor is megváltoztathatja a vádlott hátrányára, ha az ellen csak a vádlott, vagy az ő javára az I. f. pk. élt fellebbezéssel.

⁸³⁰ MENDELÉNYI László: A perorvoslatok és a felsőbíróságok előtti eljárás – A Bp. XX. Fejezete. Athenaeum, Budapest, 1930. 36.

A főhaditörvényszék ítéletei már csak abban az esetben támadhatók meg perorvoslattal, ha a vád, illetőleg az ítélet tárgya katonai bűncselekmény, közönséges büntett vagy olyan közönséges vétség, amely egyidejűleg valamely katonai szolgálati kötelesség megsértéseként is jelentkezik, vagy amely bizonyos súlyosabb jogkövetkezményeket vont maga után, illetőleg amelynek ily jogkövetkezményeket kellett volna maga után vonnia (359. §). Az itt szóba jövő perorvoslat: a *felülvizsgálati kérelem*. Ez csak jogkérdésekre vonatkozhat, vagyis kizárólag akkor vehető igénybe, „ha az ítélet megsértett, vagy helytelenül alkalmazott valamely törvényt, jogi alapelvet, katonai szolgálati utasítást, vagy katonai alapelvet” (360. §). A semmisségi okok kimerítő felsorolásának helyébe ez a most idézett általános törvényi kijelentés lépett. Emellett azonban a 361. § még felsorol bizonyos alaki jogszabálysértéseket, amelyeket feltétlenül figyelembe kell venni.

Annyi ezek után nyilvánvaló, hogy a felülvizsgálati bíróság a fellebbezési bíróság ítéletét csak az abban előadott tényállás alapján vizsgálhatja felül.

Felülvizsgálati kérelemmel mindazon személy élhet, akit a fentebb előadottak szerint a fellebbezés joga megillett (328. §).

A benyújtott perorvoslatot a II. f. pk. a vonatkozó bűnügyi iratokkal együtt a birodalmi katonai főügyésznek küldi meg (369. §), aki azután az iratokat saját indítványával történt kiegészítésük után a birodalmi haditörvényszékhez továbbítja.

Ha a felülvizsgálati kérelmet elkésve vagy kellően meg nem indokolva nyújtják be, vagy ha az meg nem engedett, avagy ha azt az eljáró tanács egyhangúlag alaptalannak találja, a birodalmi haditörvényszék minden további tárgyalás nélkül végzéssel visszautasítja a perorvoslatot (370. §), míg más esetekben főtárgyalást tűz ki.

A vádlott a főtárgyaláson személyesen megjelenhet vagy magát védővel képviseltetheti, ellenben a fogva lévő vádlottnak nincs igénye a jelenlétre (375. §).

A főtárgyalás minden mozzanatában egyezik a legfelsőbb honvéd törvényszék előtt folyó tárgyalással.

Ha a birodalmi haditörvényszék a felülvizsgálati kérelmet alaposnak találja, feloldja a főhaditörvényszék ítéletét, és ilyenkor abban az esetben, ha további ténymegállapítások feleslegeseknek látszanak, s csupán az eljárás megszüntetése, felmentés, vagy egy meghatározott büntetés kimondása mutatkozik szükségesnek, maga hoz ítéletet. Minden egyéb esetben az ügyet új tárgyalás és határozás végett a főhaditörvényszékhez juttatja vissza (375. §).

Az anyagi igazság kutatásában a legfelsőbb bíróságot sem korlátozza a reformatio in peius tilalma (379. §).

A bűnvádi eljárás *újrafelvételére* vonatkozó rendelkezések közül csupán az igényel kiemelés, mely szerint az alapügyben hozott ítélet abban az esetben is megváltoztatható az elítélt hátrányára, ha az újrafelvételt csak az elítélt vagy az ő javára a bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok indítványozta (406. § (2) bekezdés).

II.) Hadrakelt seregbeli eljárás

A hadrakelt seregnél sem alakszerű nyomozó eljárásnak (111. §), sem vádirat benyújtásának nincs helye (205. § (3) bekezdés). A haditörvényszékek ítéletei perorvoslattal nem támadhatók meg, jogerőssé azonban azok éppúgy, mint nálunk a hadrakelt seregnél, csak a bírói felsőbbbségi joggal felruházott parancsnok megerősítésével válnak (380. §). Mielőtt a parancsnok az ítélet megerősítése iránt határoz, köteles a vádlottat egy hadbíróval vagy katonaállományú tiszttel jegyzőkönyvileg kihallgattatni arra nézve, hogy van-e és milyen panasza az ítélet ellen (363. §).⁸³¹ Ha az ítélet halálbüntetésre, fegyházra, vagy egy évnél súlyosabb fogházra, illetőleg várfogságra szól, a megerősítés csak egy hadbíró vagy egy bírói képesítéssel rendelkező tiszt, illetőleg katonai tisztviselő írásbeli véleménye alapján történhet (385. § (1) bekezdés). Ha az ítéletet a parancsnok, illetőleg a jogi vélemény szerkesztője törvényellenesnek, vagy a ténybeli megállapítások szempontjából aggályosnak tartja, a parancsnok annak feloldására van kötelezve, és nyomban intézkednie kell új főtárgyalás tartása iránt (389. és 391. §).

⁸³¹ Egyezik a Kbp. 476. §-ának (2) bekezdésével.

GYANÚSÍTOTT IGAZOLÁSI KÖTELEZETTSÉGE FÖLJEBBVALÓJÁVAL SZEMBEN*

A probléma, melyet a jelen dolgozat tárgyául választottunk, szabatosan megfogalmazva így szól:

Köteles-e a bűncselekmény elkövetésénél tetten ért, vagy egyébként bűncselekmény véghezvitelének gyanúja alatt álló katona följobbvalójának az ő kiléte iránt hozzá intézett kérdésére válaszolni?

Ez a kérdés a gyakorlati életben már ismételten felmerült és vita tárgyául szolgált a közelmúltban folyamatban volt egyik bűnügyben is, mely során a védő, a lényegét tekintve, a következő érveléssel szállt síkra védeence érdekében.

A Kbp. 165. és 282. §-ai értelmében a bűncselekménnyel terhelt egyén sem a nyomozás, sem a főtárgyalás folyamán nem köteles a hozzá intézett kérdésekre válaszolni. Márpedig az e §-okban foglalt rendelkezésekből azt az általános jogelvet kell levezetni, hogy a gyanúsítottat is megilleti a védekezés szabadsága. Ennélfogva nem eshet jogi kifogás alá, s nem minősülhet büntetendő cselekményként a gyanúsított katona azon magatartása, hogy följobbvalójának az ő kiléte megállapítása iránt tett kérdését válasz nélkül hagyja.

Ezen okfejtés logikus felépítését el kell ismerni, így azt sem lehet tagadni, hogy annak bizonyos fokú meggyőző ereje van. A helyes premisszákból vont végkövetkeztetés azonban – amint az az alábbi fejtegetéseinkből ki fog tűnni – mégsem fogadható el.

A modern bűnvádi eljárást megállapító jogszabályok az egyik tartóoszlopukat alkotó „favor delinquentis” (a terhelt védelme) elvének folyományaképpen a „nemo tenetur se accusare” tétel alapjára helyezkedtek, és megengedett védelmi eszközzé nyilvánították a gyanúsított (terhelt, vádlott) hallgatását. Így megtaláljuk az erre vonatkozó rendelkezéseket a polgári és katonai bűnvádi perrendtartásunkban, s a Szolg. Szab. I. részében foglalt azon jogszabályokban is, melyek a parancsnokságok és a helyi hatóságok – a katonai bűnvádi eljárás előkészítése körül való – közreműködését szabályozzák.

* Magyar Katonai Szemle 1940/1. 782–785.

Az ezen rendelkezésekből kicsendülő jogelv kétségtelenül *általános jellegű*. Ebből pedig valóban az következik, hogy a szóban forgó védekezési jog tartalmának, illetőleg terjedelmének csak a jogrendszer által létesített korlátok szabhatnak határt, és hogy ezeken a határokon belül a gyanúsított (terhelt, vádlott) ezzel a joggal ott és akkor is élhet, ahol és amikor a jogszabályok erre nézve kifejezett intézkedést nem tartalmaznak.

Ámde jogrendszerünk a védelem eszköztét képező hallgatás jogának *éppen a személyazonosság megállapítása körében való érvényesülése ellen emelt gátat*. Ezt a körülményt az előbb említett védő szem elöl tévesztette, amint arra sem volt figyelemmel, hogy ez a gát még az alakszerű bünvádi eljárás keretében is fennáll.

Hatályban lévő jogszabályaink ugyanis kifejezetten úgy rendelkeznek, hogy a büntetendő cselekmény gyanúja alatt álló egyén köteles az őt igazoltató közbiztonsági szerv (közeg) előtt kilétét elővezetés terhével felfedni. Talán elég, ha e tekintetben példaképpen a Szut. 307. pontjára és 310. pontjának b) alpontjára utalunk. Az igazoltatásra vonatkozó ezen jogszabályokban tehát a jogalkotónak az a félreérthetetlen álláspontja nyilvánul meg, hogy a gyanúsítottat (terheltet, vádlottat) megillető hallgatás joga a személyazonosság megállapításának területére nem terjed ki, ennél fogva az ily megállapítás céljából az illetékes személy által tett kérdésekre a válasz nem tagadható meg. Ezt az álláspontot természetesen *éppoly általános érvényűnek* kell tekinteni, mint a fentebb szóvá tett jogelvet.

Az előadottak alapján immár világosan kibontakoznak előttünk a védekezés megbeszélés tárgyává tett jogának határai, mert most már tisztában vagyunk azzal, hogy *ez a jog pusztán annyit jelent, hogy senki sem köteles bűnössége tekintetében vallomást tenni*.

Ily értelmet tulajdonítanak a Bp. idevágó rendelkezéseinek a polgári büntetőbíróságok is, melyek pl. több ízben azon jogi nézetüknek adtak kifejezést, hogy „a Bp. 134. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a terhelt, aki a védelmének előterjesztése végett hozzá intézett kérdésre kijelenti, hogy nem bűnös, a vádra nézve részletesebben nyilatkozni nem tartozik, nem foglal magában jogosultságot arra, hogy a terhelt személyazonosságának megállapítása iránt hozzá intézett, s a Kbt. 43. §-ában részletezett kérdésekre a feleletet megtagadja vagy valótlan állítson...”

A m. kir. Kúria ily értelmű állásfoglalása a Büntetőjogi Határozatok Tárába is felvett (ld. az V. kötet 546. száma alatt).

A polgári büntetőbíróságok ebbéli felfogásának csak magától értetődő következménye azután az, hogy azt a gyanúsítottat (terheltet, vádlottat), aki a hatóság tagjának vagy közegének felszólítására nevét, állását és lakhelyét nem mondja meg, a Kbt. 43. §-ában meghatározott kihágásban mondják ki bűnösnek.

A fentiek során egymással szembeállított két általános elv megismerése után úgy tűnhet az olvasó előtt, mintha jogrendszerünk egy sajátos ellentmondást, egy logikailag semmivel sem indokolható antinómiát rejtene magában annak következtében, hogy egyfelől a védekezés szabadságával ruházta fel a gyanúsítottat (terheltet, vádlottat),

másfelől mégis arra kötelezi őt, hogy kilétét az illetékes hatósági személy felszólítására felfedje.

A felmerült problémába való elmélyedés azonban csakhamar ahhoz a meggyőződéshez juttat, hogy *ez az ellentmondás csak látszólagos*.

A beismerés mint bizonyító eszköz jelentősége közismert. A jogalkalmazók jól tudják, hogy a gyanúba került, illetőleg bűnvádi eljárás alatt álló egyén beismerése egészen más mederbe terelheti a bűnügyet, és sokszor egyenesen döntő tényezőjévé válhat a bűnösség megállapításának is. Ha tehát érvényben levő jogszabályaink a jogtörténeti emlékké lett egykori bűnvádi perrendtartások mintájára ma is arra kényszerítenék az imént említett egyéneket, hogy bűnösségükre nézve adatokat szolgáltatassanak, ezzel a körülményekhez képest azt a kötelezettséget is rájuk rónák, hogy vallomásukkal maguk idézzék vagy mozdítsák elő elítéltetésüket. Ily jogi követelés pedig aligha lenne összeegyeztethető a tisztult erkölcsi felfogással. Ellenben a személyes körülmények és viszonyok feltárására való kötelezés nem jut összeütközésbe semminemű erkölcsi normával sem. Nem pedig azért, mert ezen körülmények és viszonyok elhallgatásával éppoly kevésbé segíthet magán a gyanúsított (terhelt, vádlott), mint amily kevésbé súlyosbíthatja azok bevallásával a helyzetét. A személyazonosság tudniillik a hatóságok hatalmába került érdekelt egyén közreműködése nélkül is teljes bizonyossággal megállapítható. Ha másképpen nem, tanúkihallgatások vagy egyéb bizonyítékok segítségével. A szóban forgó egyének hallgatása tehát sohasem hiúsíthatja meg kilétük tisztázását, hanem legfeljebb csak elodázhhatja azt. És éppen ezt az elodázást, s a hatóságokra ily esetekben háruló felesleges munkát akarta a jog elkerülni azáltal, hogy a személyes körülmények és viszonyok az illetékes személy előtt való felfedését kötelezővé tette.

Minthogy mindezek után nem lehet többé kétséges, hogy *ez a kötelezettség a katonai egyéneket is terheli*, a tanulmányunk kiindulópontját képező kérdés útmutatását követve, most már azt kell vizsgálnunk, vajon *a följebbvaló illetékes-e* arra, hogy gyanúsított alattosának személyazonosságát tisztázza, illetőleg hozzá ezzel kapcsolatban kérdéseket intézzon.

A gyanúsított személyazonosságának a bűnvádi eljárás keretén kívül eső megállapítása a rendészet körébe tartozik. A katonai rendészet körén belül felmerülő teendők el látására pedig minden följebbvaló jogosult mindazon alattosaival szemben, akik fölött a parancsnokságot a Szolg. Szab. I. rész idevonatkozó rendelkezései értelmében átveheti, ami egyebek közt már a Szolg. Szab. I. rész 64. pontja (3) bekezdésének a) alpontjából is vitát kizáró módon kiolvasható. Ezt a jogát azonban a följebbvaló csak abban az esetben gyakorolhatja, ha alattosával szemben mint előljáró lép fel, mert a katonai közigazgatási jogszabályok értelmében hatósági intézkedéseket a följebbvaló alattosa ellen csakis előljárói viszonyba lépés útján foganatosíthat. Ez a viszony – mint tudjuk – nemcsak akkor következik be, amikor a följebbvaló kifejezetten átveszi alattosa fölött a parancsnokságot, hanem már akkor is, amikor olyan kijelentést intéz hozzá, mely

a parancs fogalma alá esik. A parancs nem más, mint megvalósulást követelő akaratnyilvánítás. Ily akaratnyilvánításnak kell tekinteni a följebbvaló alattosához címzett azon kérdését is, mely annak kilétére vonatkozik. Mindebből pedig okszerűen következik, hogy az a följebbvaló, aki ily kérdéssel fordul olyan alattosához, aki fölött a parancsnokságot átveheti, már mint előljáró intéz alárendeltjéhez egy hatáskörébe tartozó parancsot.

Ha most még figyelembe vesszük, hogy a Szolg. Szab. I. rész 64. pontjának (2) bekezdése értelmében a följebbvaló csak fontos szolgálati érdekből jogosult az esetenkénti parancsadásra, akkor azzal a most kifejtett álláspontunkkal, hogy a személyazonosság megállapítása az ily parancsadás kellő jogalapja, azt is elismertük, hogy az e megállapítással kapcsolatos parancsok mindig a szolgálat érdekében állnak. Ez pedig egyidejűleg annak eldöntését is jelenti, hogy ezek a parancsok szolgálati parancsok, mert a szolgálat nem csupán a tulajdonképpeni katonai hivatásból folyó, vagyis a szoros értelemben vett katonai jellegű tevékenységeket foglalja magában, és az nem merül ki a katonák szolgálati beosztásával járó cselekvőségekben sem, hanem a Szolg. Szab. I. rész 7. pontja értelmében minden olyan tevényt vagy nem tevényt is felölel, amely a honvédség javára van, illetőleg a szolgálat érdekében szükséges.

Fejtegetéseink alapján tehát ekképpen oldódik meg a felvetett probléma:

A gyanúsított abban az esetben, ha hozzá az ő kilétére nézve olyan följebbvalója intéz kérdést, aki vele szemben az esetenkénti parancsadásra jogosult, a válasz elől nem térhet ki, és ha ezt mégis megtenné, az engedetlenség által elkövetett függetlenséértében válik bűnössé.

A KATONAI ENGEDELMESSÉG ÉS FELELŐSSÉG*

A katonai büntetőjog-tudomány legkiválóbb németországi művelője Schwinge, azelőtt marburgi, jelenleg bécsi egyetemi ny[ilvános] r[endes] tanár „Katonai engedelmesség és felelősség” című művében⁸³² egy olyan nagy jelentőségű probléma megoldására vállalkozott, melynek *jogi szempontból* való vizsgálatától eddig, éppen a kérdés nehézsége miatt mindig visszariadtak az írók. Érthető tehát, ha ezen avatott tollú tudós bátor írása mind jogászi, mind katonai körökben szokatlanul élénk visszhangot váltott ki. Az előadottak arra készítetnek, hogy a szóban forgó művel foglalkozzam.

Köztudomású, hogy a *háború* sajátos körülményei olyan helyzeteket idézhetnek elő, melyekben valamely parancs nem teljesítése nem csupán menthető és igazolt lehet, hanem egyenesen kötelességgé válhat.

A kifejezett parancstól való eltérés törvényi elismerést sehol sem nyert, és nem beszélnek arról általában a katonai szabályzatok sem. A német irodalomban azonban annak tárgyában mégis egyöntetű álláspont alakult ki.

Átfogó és beható vizsgálódás alá a problémát tulajdonképpen elsőnek Ludendorff vette „Über Unbotmässigkeit im Kriege” című méltán feltűnést keltett művében. Állásfoglalásaihoz azután mások is csatlakoztak. Az idevonatkozó fejtegetéseknek az eredménye, hogy a *felső vezetésre* hivatott parancsnokok⁸³³ *két esetben* jogosultak a kapott parancstól való eltérésre: 1. a „*megváltozott ténybeli helyzet*” esetében, ilyenkor azonban azzal az igen fontos korlátozással, hogy a parancstól való eltérésnek a parancsot adó előljáró feltételezett akaratával összhangban kell állnia, és 2. a „*nép és állam komoly veszélyeztetése*” esetében.

⁸³² Erich SCHWINGE: Soldatischer Gehorsam und Verantwortung. N. G. Elwert, Marburg, 1939.

⁸³³ A H. Sz. megszüntette a vezetés hármast, azaz alsó, középső és felső vezetés szerinti tagozódását, s csupán *alsó* és *magasabb* vezetéskülönböztet meg. „A hadműveleti egység, valamint az ezzel egyenértékű vagy az ennél nagyobb kötelék vezetése a *magasabb vezetés* hatáskörébe tartozik. Egyéb vezetés *alsó vezetés*” (ld. az említett szolgálati könyv I. részének 2. pontját).

* Magyar Katonai Szemle 1941/4. 187–192.

Hogy azonban a parancs nem teljesítésének mi a *jogalapja*, továbbá, hogy melyek a felelősség alóli mentesség *közelebbi előfeltételei*, megbeszélés tárgyát eddig sehol sem képezte. Ezek a vonatkozások tehát még tisztázást igényelnek.

A katonai szolgálati szabályzatok e tekintetben nem foglalnak világos állást, így a megoldást a büntetőjog általános normáiban kell keresni. Minthogy a törvényi rendelkezések a jogellenesség kérdésében hézagosak és hiányosak, a bírósági gyakorlatban élő és a döntvényekben kifejezésre jutó *íratlan joghoz* kell folyamodni. Az RStGB. – a jogellenességi tan területén mutatkozó – hézagát a legfelső polgári bíróság (Reichsgericht) első büntető tanácsa 1927. év március hó 11-én kelt ítéletében azáltal töltötte ki, hogy a javak és kötelességek összemérésének elvéből a *jogellenességet kizáró* úgynevezett „*törvényfeletti végszükséget*” (übergesetzlicher Notstand) megállapító kiegészítő normát vezette le,⁸³⁴ mely az élet legkülönbözőbb területein, tehát a katonai életben is jelentőséggel bír. Ez az új norma, mely általános helyeslés folytán rövid időn belül jogszabály jellegét öltötte, ekképpen szól: „Nem jogellenes a cselekménye annak, aki egy alacsonyabbrendűnek értékelt jogtárgyat azért sért meg, vagy veszélyeztet, mert csak *ily módon* menthető meg egy magasabbrendűnek értékelt jogtárgy.” Az idézett jogszabály a parancstól való eltérés esetére alkalmazva annyit jelent, hogy nincs helye büntetésnek, ha a parancs nem teljesítését magasabbrendű ellenérdekek tekintetbevétele *kényszerítette ki*.

Ámde a törvényfeletti végszükségben álló jogellenességet kizáró ok a közönséges büntetőjogban gyökeredzik, a közönséges büntetőjog normái pedig csak olyan mértékben hatályosulhatnak a katonai életben, amely mértékben azt a hadsereg fegyelme megengedhetővé teszi.⁸³⁵ Ennélfogva a továbbiakban azt kell vizsgálni, hogy mennyiben vonatkoztatható a szóban forgó norma a katonai viszonyokra.

A katonai élet sajátosságai következtében éles különbséget kell tenni egyfelől az alsó és középső, másfelől a felső vezetés közt.

Az *alsó és középső vezetés* körében a parancs nem teljesítésének a törvény feletti végszükségből fakadó joga már csak a katonai fegyelem érdekeire való tekintettel *sem ismerhető el*. Az a szakasz-, század- vagy zászlóaljparancsnok, aki előljárója parancsát hibásnak vagy célszerűtlennek, nehezen keresztülvihetőnek vagy keresztülvihetetlennek tartja, ám juttassa kifejezésre aggályait, illetőleg ellenészrevételeit, ha azonban az elől-

⁸³⁴ Ezzel a határozattal tüzetesen foglalkozik Michael WACHINGER a „Der übergesetzliche Notstand nach der neuesten Rechtsprechung des Reichsgerichtes” (In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 469–518.) című igen tanulságos dolgozatában.

⁸³⁵ Ez a katonai büntetőjogi alapelv kifejezésre jut az MStGB. 2. §-ában is, mely szerint „Die Bestimmungen, die nach den Vorschriften des Deutschen Strafgesetzbuchs in Beziehung auf Verbrechen und Vergehen allgemein gelten, finden auf militärische Verbrechen und Vergehen entsprechende Anwendung.”

járó parancsát ezek ellenére is fenntartja, azt nyomban és ellenvetés nélkül teljesítenie kell. A fegyelem halálát és a hadsereg ütőképességének megszűnését jelentené, ha a renitens alárendeltnek nem kellene a büntetőjogi felelősségtől tartania. Az alsó és középső vezető egyébként gyakran nem is képes a helyzet olyan áttekintésére, mint amilyenre módja van a felső vezetőknek.

„Nichts geht im Kriege über den Gehorsam!” mondja Clausewitz, a nagy katonabölcsész. Ennek az intelemnek csekély figyelemre méltatása a világháborúban rengeteg véráldozatba került.

Égészen más elvek irányadók a *felső vezetésre*. Itt már azt követeli a funkció sajátos volta, hogy a felső vezetést ellátó parancsnokok a szükséghez képest túllépjék a kapott utasítás határait, és saját felelősségükre cselekedjenek. Ennek mindenekelőtt akkor van helye, ha a parancs *túlhaladottnak bizonyult*, vagy ha az előjáró parancsának kibocsátásakor felismerhetően *téves feltevésekből indult ki*. Persze ezek csak kivételt képező esetek, amiért ilyenkor a parancstól való eltérés ahhoz a további feltételhez is kötve van, hogy a parancsot adó előjáró a helyzet ismeretében hasonló elhatározásra jutott volna. Az alárendeltnek tehát mindig meg kell bizonyosodnia arról, hogy tervbe vett intézkedése megfelel-e a többség harcászati elgondolásának, és csak ha az előjárójával való érintkezésbe jutás minden nyitva álló és célszerű lehetőséget már kimerítette, helyezkedhet saját elhatározása alapjára.

A felső vezetésre hivatott parancsnokok – a katonai szakírók fentebb említett egyhangú álláspontja szerint – figyelmen kívül hagyhatják továbbá a kapott parancsot *legvégső szükségben, vagyis a nép és állam komoly veszélyeztetése esetében*, mégpedig ekkor már arra való tekintet nélkül, hogy önhatalmú eljárásuk megfelel-e a parancsot kiadó előjáró feltételezett akaratának, vagy sem. A parancs nem teljesítése az előjáró feltételezett akaratának fedezete nélkül azonban magától értetődőleg csak akkor lesz jogszerűnek tekinthető, ha a parancs – a saját elhatározással való – felváltása az *egyedüli és legvégső eszköze annak, hogy az érdekelt a szükséghelyzeten úrrá legyen*. Ez a korlátozás – mint tudjuk – ugyancsak a „végszükség” fogalmából következik. A most mondottak következtében az alárendeltnek előbb rendszerint kísérletet kell tennie arra, hogy ellenszerevételeivel előjáróját az utasítás felülvizsgálatára és visszavonására indítsa. Az eset körülményeihez képest még az is megfontolást igényelhet, vajon nem lenne-e kívánatos az ügyről a hadsereg legfőbb parancsnokának jelentést tenni.

Annak elismeréséhez, hogy a kifejezett parancs – *legvégső szükség* okából való – melőzése jogszerű, azt a megállapítást is hozzá kell fűzni, hogy az engedetlenségre való elhatározás *a sikertelenség minden kockázatával is terheli* a cselekvőt. Más szavakkal: az engedetlenséget tanúsító felső vezető vállalkozásának kedvezőtlen kimenetele esetén önkényes eljárásáért büntetőjogilag teljes mértékben felelős, ha mindjárt a *legjobb* akarta is. A katonai fegyelem ugyanis azt kívánja, hogy a parancstól való eltérésre túl erős ösztönzést ne szolgáltatassunk. Ez pedig csak abban az esetben nem következik be,

ha a büntetőjogi felelősség alóli mentesség a cselekmény *sikerétől* van függővé téve. Ez különben már régtől fogva *katonai dogma*, amit a történelemben található példák egész sora bizonyít.

Mikor [Ludwig] Yorck [1759–1830] porosz tábornok úgy határozott, hogy az oroszokkal Tauroggen mellett fegyverszüneti és semlegességi egyezményt köt,⁸³⁶ maga köré gyűjtötte hadtestének tisztjeit, és így szólt: „Aki úgy gondolkodik, mint én, és kész a hazáért és a szabadságért életét áldozni, csatlakozzék hozzám; aki ezt nem akarja, maradjon vissza [...] Ha vállalkozásunk sikerül, talán megbocsátja lépésemet a király; *ha nem, eljátszottam az életemet.*” [Friedrich Wilhelm] Seydlitz [1721–1773], Nagy Frigyes [1712–1786] híres lovas generálisa a zorndorfi ütközet során a következőket üzenté királyának, aki függelemsértéséért közvetítő útján figyelmeztetésben részesítette őt: „Mondja meg a királynak, hogy az ütközet után rendelkezésére áll a fejem, az ütközet tartamára azonban engedje meg nekem, hogy azt az ő szolgálatára használhassam.” Már a római történelem is azt mutatja, hogy a büntetőjogi verdikt az engedetlenség kiemeléséhez volt kötve. Amikor Quintus Fabius [Maximus] Rullianus lovasvezér [Lucius] Papirius [Cursor] diktátor parancsa ellenére [Kr. e. 325-ben] harcba bocsátkozott a samnitákkal, Papirius az engedetlen vezér kivégzését rendelte el. Ezt az elhatározását – Livius szerint – utóbb csak azért másította meg, mert a hadsereg, a szenátus és a nép, figyelemmel az engedetlenség folyományaképpen előállott győzelemre, a győztes számára kegyelmet kért.

Az előadottak képezik Schwinge tanulmányának lényegét. A mű megismerése után már nem kell bizonyítanunk, hogy nincs a katonai büntetőjognak még egy művelője, aki olyan járatos lenne a katonai szakirodalomban, aki annyira bele tudná magát élni a sajátos katonai viszonyokba, és aki a legmagasabbrendű elméleti szempontokat olyan szerencsés összhangba tudná hozni a gyakorlati élet exigenciáival, mint ő.

Nézzük most már, hogy éles logikára valló, meggyőző erejű fejtegetései mennyiben jöhetnek nálunk figyelembe.

A megbeszélés alapjául szolgált kérdést hazai katonai közigazgatási jogunk bizonyos vonatkozásban kifejezetten szabályozta. A Szol. Szab. I. részének 82. pontja tudniillik így intézkedik: „Ha az alárendelt a parancs teljesítése közben olyan *viszonyokra buk-*

⁸³⁶ A szóban forgó egyezményt Yorck 1812. év december hó 30-án [Hans Karl] Diebitsch [1785–1831] orosz tábornokkal kötötte meg. Ebben az időpontban, amikor a poroszok még a franciák szövetségesei voltak, a grande armée éppen vereséget szenvedett. Yorckot a vereség után az utóvéd vezetésével bízták meg. Minthogy azonban elérkezettnek látta Poroszország felszabadításának idejét, azon a véleményen volt, hogy a franciákat csak a tőlük való elpártolásával kényszerítheti az Elbáig való visszavonulásra.

Említésre méltó, hogy Yorcknak nem ez volt az első engedetlensége. Már 1779-ben szabadságvesztés-büntetésre ítélték függelemsértésért, és a hadsereg kötelékéből is elbocsátották. A porosz hadseregnek csak 1787-ben lett újból tagja.

kan, melyeket az előljáró a parancs kiadásakor előre nem láthatott, új parancs kérésére pedig sem idő, sem alkalom nincs és a kapott parancs betű szerinti végrehajtásából szemlátomást hátrány származna, akkor az a *kötelessége*, hogy belátása szerint és a körülményeknek megfelelően, de lehetőleg a kapott meghagyás szellemében cselekedjék. Ilyenkor teljes felelősséget vállal eljárásáért és előljárójának eljárása módját és annak okait a leggyorsabban jelenteni köteles.” Ez a rendelkezés, indítóokára és céljára való tekintettel történő helyes értelmezés szerint nem csupán arra az esetre vonatkozik, amikor a parancs *túlhaladottnak bizonyult*, hanem arra is, amikor az előljáró a parancs kibocsátásakor a ténybeli helyzetet illetően *téves feltevésekből indult ki*, így feleleli a parancs jogszerű nem teljesítésének Schwinge által tárgyalt első alternatíváját a maga egészében.

Az időbeli és személyi hatály tekintetében a szóban forgó rendelkezés jóval tovább terjed, mint ameddig Schwinge szerint el lehet menni, mert az béke és háború idején egyaránt érvényes, és mert nem szorítkozik a magasabb vezetés körére, hanem a hadsereg összes tagjaira, tehát a minden impériumot nélkülöző katonára is irányadó.

Ellenben más, mint a Szolg. Szab. előbb idézett rendelkezésében említett okból aggályos parancs nem teljesítéséről, a mi tételes jogszabályaink sem szólunk.⁸³⁷ E tekintetben tehát nálunk is szükség van a tudomány útmutatására.⁸³⁸ Ebből a szempontból pedig Schwinge műve felbecsülhetetlen értékű. Ha a parancs nem teljesítésének a Szolg. Szab.-ban megjelölt előfeltételei nem forognak fenn, nézetünk szerint is csak *háború idején* és csak a *magasabb vezetés* keretében lehet egyáltalában szó az engedetlenség büntetőjogi következmények nélkül hagyható eseteiről. Abban is igazat kell adnunk Schwingének, hogy a szóban forgó körben az engedetlenség jogszerűsége egyedül a „törvényfeletti végszükségre”⁸³⁹ alapítható, és hogy ennél fogva a cselekmény *jogellenessége* csakis annak *legvégső szükségben* való elkövetése esetében, de ilyenkor is csupán akkor *van kizárva*, ha a függelemsértés alakjában jelentkező magatartás *egyetlen eszköze volt az államot fenyegető komoly veszély* elhárításának, és valóban *sikerrel is járt*.

Mindössze egy ponton vagyok más véleményen, mint Schwinge; amennyiben a kudarcra végződő engedetlenség elkövetőjét sem tartom büntethetőnek, ha a bíróság a szakértők, jelesül a Kbp. 221. §-ában írt „hadtudományi bizottság” véleményének meghallgatása után arra a megállapításra jut, hogy az illető magasabb parancsnok

⁸³⁷ A Szolg. Szab. I. része 80. pontjának e helyütt nincs jelentősége.

⁸³⁸ A Szolg. Szab. I. részének 82. pontjából azért nem következtethetünk argumentatio a contrario útján arra, hogy az e pont alá nem vonható engedetlenség jogellenes, mert arra nézve, hogy valamely cselekmény jogszerű-e vagy sem, mindig a jog mint egész irányadó, kimondott és kivehető tételeivel egyaránt. Az írott jogban ismeretlen, de általánosan elfogadott jogellenességet kizáró okokat tehát feltétlenül tekintetbe kell venni.

⁸³⁹ A „törvényfeletti végszükség” kérdésével hazai büntetőjogi irodalmunkban főképpen Balás és Heller foglalkoztak.

a cselekmény elkövetése idején fennállott összes körülményeket tüzetesen mérlegelte, továbbá, hogy e mérlegelés eredményeképpen alappal volt abban a meggyőződésben, hogy az államot fenyegető komoly veszély csakis engedetlenség árán hárítható el. Ilyenkor természetesen a cselekmény jogellenes, és a büntetőjogi következmények alóli mentesség csak a *bűnösség* menthető tévedésből fakadó *hiányán* alapulhat.

Ebbéli álláspontom ugyan nem támaszkodhat a katonai hagyományra, de ha már egyszer a felmerült kérdéskomplexumot a *modern* büntetőjogi dogmatika elveinek segítségével akarjuk megoldani, akkor azok alkalmazásának a hagyomány semmiféle relációban sem állhatja útját. Ily gátat csak a Schwinge által nagy nyomatékkal hangsúlyozott fegyelmi szempontok vethetnének. Úgy véljük azonban, hogy a fegyelem érdekeire nézve semmilyen hátrány sem származhat abból, ha a szóban forgó területen is érvényesül a menthető tévedés, mint bűnösséget kizáró ok, melynek tekintetbevételét igazságérzetünk megköveteli. A történelemből merített példák ugyanis azt mutatják, hogy azt a magasabb parancsnokot, akiben megvannak a hivatott vezető sajátos jellemtulajdonságai, legvégső szükségben a függelemsértés feltétlen büntetendőségének tudata sem tartja vissza az engedetlenségtől, viszont lélektani tapasztalati tény, hogy az a magasabb parancsnok, kinél hiányoznak ezek a tulajdonságok, már akkor sem tér el a kapott parancstól, ha csak a legcsekélyebb lehetőség van arra, hogy az engedetlenségért esetleg bűnhődni fog. Ilyen körülmények között a büntetőjogi felelősség alóli mentességnek a vállalkozás sikerétől való függővé tétele szerintem éppoly kevésbé korlátozhatja a függelemsértések számát, mint amily kevésbé növelhetné azt álláspontom a bíróságok által leendő elfogadása.

FORRÁSJEGYZÉK

- AHRENS, Theodor: Der strafrechtliche Schutz des religiösen Gefühls im geltenden Recht, im Vor-Entwurf und im Gegen-Entwurf. In: *Strafrechtliche Abhandlungen* 159. Schletter, Breslau, 1912.
- ALLFELD, Philipp: Lehrbuch des deutschen strafrechts. Deichert, Lipcse-Erlangen, 1922.
- ALTTRICHTER, Friedrich: Das Wesen der soldatischen Erziehung. G. Stalling, Berlin, 1935.
- ANGYAL Pál: A személyes tulajdonságok és körülmények tana. Singer & Wolfner, Budapest, 1902.
- ANGYAL Pál: A magyar büntetőjog tankönyve II. Athenaeum, Budapest, 1915.
- ANGYAL Pál: A visszaható erő az anyagi büntetőjogban. In: *Értekezések a philosophiai és társadalmi tudományok köréből*. MTA, Budapest, 1916.
- ANGYAL Pál: A magyar büntetőjog tankönyve I. Athenaeum, Budapest, 1920.
- ANGYAL Pál: A becsület védelméről szóló 1914:XLI. T.-cikk. In: A magyar büntetőjog kézikönyve 1. Athenaeum, Budapest, 1927.
- ANGYAL Pál: Az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. t-c. In.: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Athenaeum, Budapest, 1928.
- ANGYAL Pál: Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal. In: A magyar büntetőjog kézikönyve 2. Athenaeum, Budapest, 1928.
- ANGYAL Pál: Felségsértés – Királysértés – Hütlenség – Lázadás – Hatóságok büntetőjogi védelme. In: A magyar büntetőjog kézikönyve 7. Athenaeum, Budapest, 1930.
- ANGYAL Pál: A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése. In: *Értekezések a társadalmi tudományok köréből* III. 12. MTA, Budapest, 1931.
- ANGYAL Pál: Izgatás. In: A magyar büntetőjog kézikönyve 9. Athenaeum, Budapest, 1931.
- AUBRY, Paul: La contagion du meurtre – Étude d'anthropologie criminelle. F. Alcan, Paris, 1894.
- AUER György: A becsület fogalma és védelme a büntetőjogban. Gergely R., Budapest, 1928.
- AUER György: Főtárgyalás a törvényszék előtt. Athenaeum, Budapest, 1930.
- Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés felsőházának naplója V. Athenaeum, Budapest, 1930.
- BALÁS P. Elemér: A sajtódeliktum. Pallas, Budapest, 1922.
- BALÁS P. Elemér: Sajtóügyi gyakorlat. Csáthy F., Budapest, 1928.
- BALÁS P. Elemér: Sajtóügyi gyakorlat. Csáthy F., Budapest, 1929.
- BALÁS P. Elemér: Sajtódeliktumok egysége és többsége. In: Sajtóügyi gyakorlat. Csáthy F., Budapest, 1929. 84–98.
- BALÁS P. Elemér: A szerzői felelősség köre. In: Sajtóügyi gyakorlat. Csáthy F., Budapest, 1930. 52–61.
- BALÁS P. Elemér: A büntetőjog és közigazgatás kapcsolatai. In: A mai magyar közigazgatás – Az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1936. 277–305.
- BALÁS P. Elemér: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. In: A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata 7. MTA, Budapest, 1936.
- BALÁS P. Elemér: Schultheisz Emil: Zendülés és bujtogatás – A katonai büntetőtörvénykönyv magyarázata II. kötet 2. füzet. Jogállam 1937/7-8. 328–331.
- BALLA Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai – Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok. In: A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. Argumentum, Budapest, 2010.
- BALOGH Jenő: Fiatalkorúak és büntetőjog. Athenaeum, Budapest, 1909.
- BAR, Carl Ludwig: Handbuch des deutschen Strafrechts I. Weidmann, Berlin, 1882.
- BAR, Carl Ludwig: Gesetz und Schuld im Strafrecht III. – Die Befreiung von Schuld und Strafe durch das Strafgesetz. J. Guttentag, Berlin, 1909.
- BAUMGARTEN Izidor: Az előzetes letartóztatás és vizsgálati fogságról. Magyar Jogászegyleti Értekezések 1890/51. 1–65.
- BEHGE, Eugen: Die Aufforderung und das Erbieten zu einem Verbrechen nach dem Vorentwurf und Gegenentwurf verglichen mit dem geltenden Recht. R. Noske, Borna-Lipcse, 1914.
- BELING, Ernst: Die Lehre vom Verbrechen. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1906.
- BELING, Ernst: Grenzlinien zwischen Recht und Unrecht in der Ausübung der Strafrechtspflege. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1913.
- BELING, Ernst: Grundzüge des Strafrechts. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1925.
- BERGEN, Johannes: Der Begriff des Mehrheitsdelikts und seine Bedeutung für die Teilnahmelehre – Ein Beitrag zu dem Streit über die sog. notwendige Teilnahme. In: *Strafrechtliche Abhandlungen* 279. Schletter, Breslau, 1931.
- BERGER, Ludwig: Der Waffengebrauch des Offiziers – Ein Orientierungsbefehl. Verlage des Verfassers, Linz, 1901.
- BERNER, Albert Friedrich: Die Lehre von der Teilnahme am Verbrechen. C. Heymann, Berlin, 1847.

- BERNOLÁK Nándor: A tévedés tana a büntetőjogban. Szent Erzsébet Nyomda, Kassa, 1910.
- BERNOLÁK Nándor: Büntető jogszabályaink gyűjteménye. Wessely & Horváth, Pécs, 1915.
- BIALOSKURSKI Ödön – BERÓ Jenő – DERCSÉNYI Dezső: A m. kir. 4. honvéd tábori ágyúszereg (később 37. honvéd tábori tüzérezred) története. Budapest, Harminchetes tüzérek, 1939.
- BINDING, Karl Lorenz: Handbuch des Strafrechts. Duncker & Humblot, Lipcse, 1885.
- BINDING, Karl Lorenz: Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts – Besonderer Teil I. Engelmann, Lipcse, 1902.
- BINDING, Karl Lorenz: Der Zweikampf und das Gesetz. V. Zahn und Jaensch, Drezda, 1905.
- BINDING, Karl Lorenz: Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts – Besonderer Teil II. 2. Engelmann, Lipcse, 1905.
- BINDING, Karl Lorenz: Die Schuld im deutschen Strafrecht – Vorsatz, Irrtum, Fahrlässigkeit. F. Meiner, Lipcse, 1919.
- BINDING, Karl Lorenz: Die Normen und ihre Übertretung – Eine Untersuchung über die Rechtmässige Handlung und die Arten des Delikts I. F. Meiner, Lipcse, 1922.
- BIRKMEYER, Karl: Die Lehre von der Teilnahme und die Rechtsprechung des deutschen Reichsgerichts. O. Liebmann, Berlin, 1890.
- BIRKMEYER, Karl: Enzyklopädie der Rechtswissenschaft. Häring, Berlin, 1904.
- BLUME, Ernst: Tatbestandskomplemente. In: Strafrechtliche Abhandlungen 73. Schletter, Breslau, 1906.
- BONA Gábor: Pápai diákok a '48-as honvédsereg tisztikarában. Acta Papensia 2009/1–4. 267–380.
- BONTÓ József: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Endrényi Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1914.
- BRAUER, Wilhelm: Handbuch des deutschen Militärstrafrechts. Enke, Erlangen, 1872.
- BRUCK, Felix Friedrich: Zur Lehre von den Verbrechen gegen die Willensfreiheit. Anders, Berlin, 1875.
- BÜLOW, Oskar: Über den Schutz der Ehre und das Recht freier Meinungsäußerung. Der Gerichtssaal 1892/46. 261–298.
- CALKER, Fritz: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für auf Befehl begangene Handlungen – Insbesondere nach Militärstrafrecht. Oldenbourg, München, 1891.
- CALKER, Fritz: Die Majestätsbeleidigung. In: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts – Besonderer Teil I. O. Liebmann, Berlin, 1906. 91–112.
- CONCHA Győző: A rendőrség természete és állása szabad államban. In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből XII. 6. MTA, Budapest, 1901.
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: A magyar nyelv szótára I. Emich Gusztáv, Pest, 1862.
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: A magyar nyelv szótára IV. Emich Gusztáv, Pest, 1867.
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: A magyar nyelv szótára V. Athenaeum, Pest, 1870.
- DAHME, Georg: Täterschaft und Teilnahme im amtlichen Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuchs – Ein kritischer Beitrag zur Lehre von der Teilnahme als einem Problem der Gesetzgebung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 224. Schletter, Breslau, 1927.
- DAMIANITSCH, Martin: Das Militärstrafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen, vom 15 Jänner 1855 für das Kaiserthum Österreich. W. Braumüller, Bécs, 1855.
- DAMIANITSCH, Martin: Studien über das Militär-Strafrecht in seinem materiellen und formellen Theile – Mit Hinblick auf die neueren Militär-Strafgesetze und vorzugsweiser Berücksichtigung des österr. Militär-Strafgesetzbuches vom Jahre 1855. W. Braumüller, Bécs, 1862.
- DANGELMAIER, Emil: Die Militär-Verbrechen und Vergehen nach österreichischem Rechte – Mit Berücksichtigung des römischen Rechtes, des deutschen, französischen und italienischen Militär-Strafgesetzes. Wagner, Innsbruck, 1884.
- DANGELMAIER, Emil: Militär-rechtliche und militär-ethische Abhandlungen – Mit Berücksichtigung der Gesetzgebung Österreich-Ungarns, Deutschlands, Frankreichs und Italiens. W. Braumüller, Bécs, 1893.
- DANGELMAIER, Emil: Philosophie des Militär-Rechts. W. Braumüller, Bécs-Lipcse, 1896.
- DANIEL, Karl: Mittäterschaft, gemeinschaftliche Begehung und Begehung mit vereinten Kräften. W. Scharer, Sterkrade, 1910.
- DEGRÉ Lajos: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban – Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.
- DEGRÉ Lajos: Adalék a bűnösségfogalom tanához. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1911.
- DEGRÉ Lajos: Adalékok a folytatatólagos bűncselekmény tanához – Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből. Politzer, Budapest, 1912.
- DÉMY-GERŐ Mihály: Jogismeretek a katonai büntetőjog, a magánjog, a váltójog, az általános államtan, a köz- és közigazgatási jog, a nemzetgazdaságtan és a nemzetközi jog alapvonalai tankönyv a m. k. Honvéd Nevelő- és Képzőintézetek számára. Pallas, Budapest, 1917.
- DEUTSCH, Esther – JANOTA, Maria-Luise – SEKYRA, Nicola: Das Palais Epstein – Ein Haus mit Geschichte. Republik Österreich – Parlament, Bécs, 2009.
- Deutsches Reichsmilitärgericht: Entscheidungen Reichsmilitärgerichts. F. Vahlen, Berlin, 1902–1919.
- DIETZ, Heinrich: Militärstrafrecht – Grundriss für Krieg und Frieden. Greiser, Rastatt, 1916.
- DIETZ, Heinrich: Gesetz, betreffend Aufhebung der Militärgerichtsbarkeit vom 17. August 1920 – Mit Ausführungsbestimmungen, unter Verwertung aller Entwürfe, der Begründung, der Ausschussberichte, der Verhandlungen der Nationalversammlung und des Reichstags. F. Copenrath, Münster, 1920.
- DOERR, Friedrich: Deutsches Strafrecht I. – Allgemeiner Teil. W. Kohlhammer, Stuttgart, 1930.
- DOHNA, Alexander: Die Rechtswidrigkeit als allgemeingültiges Merkmal im Tatbestand strafbarer Handlungen. Halle Buchhandlung des Waisenhauses, Halle, 1905.
- DOHNA, Alexander: Zusammentreffen mehrerer Strafgesetze und mehrerer strafbarer Handlungen. J. Guttentag, Berlin, 1910.

- DOHNA, Alexander: Recht und Irrtum – Zwei Kernprobleme der Verbrechenslehre. J. Bensheimer, Mannheim, 1925.
- DOLESCHALL Alfréd: Kiadás. In: Magyar jogi lexikon IV. Pallas, Budapest, 1904. 732–770.
- DORNING Henrik: A rendőrség intézményének fejlődése különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra. Budapesti Hírlap Nyomda, Budapest, 1922.
- ECKSTEIN, Ernst: Wachen in nicht vorschriftemässigen Anzug. Archiv für Militärrecht 1917/7. 282–285.
- EDVI ILLÉS Károly: A kihágásokról szóló magyar büntető-törvények és az azokra vonatkozó eljárási szabályok magyarázata. Singer & Wolfner, Budapest, 1892.
- EDVI ILLÉS Károly: A magyar büntető-törvénykönyv magyarázata I–III. Révai, Budapest, 1909.
- EISEMANN, Max: Der Aufruhr. Junge & Sohn, Erlangen, 1907.
- ELSNER, Kurt – SOHL, Georg: Militärstrafrecht für Heer und Marine des Deutschen Reichs – Handbuch für Kommando- und Gerichtsstellen, für Offiziere und Juristen. H. W. Müller, Berlin, 1906.
- ENDEMANN, Helmut: Hetze als Gefährdungsproblem – Eine Strafrechtliche und Kriminalpolitische Studie. J. Bensheimer, Mannheim, 1924.
- ENDRES, Karl: Militärstrafgesetzbuch für das deutsche Reich. Stahel, Würzburg, 1903.
- ENGELHARD, Herbert: Die Ehre als Rechtsgut im Strafrecht. J. Bensheimer, Mannheim, 1921.
- ERDEY-GRÚZ Tibor (szerk.): Akadémiai Értesítő LIX. (491). MTA, Budapest, 1952.
- FABIAN, Marianne: Die Verabredung zum Mord. In: Strafrechtliche Abhandlungen 216. Schletter, Breslau, 1926.
- FALCK, Eberhart: Polizeibegriff und Polizeigedanke im heutigen deutschen Staat. M. Dittert, Dresden, 1935.
- FEJES Erik: A katonák politikai véleménynyilvánításához való jogának korlátozhatósága. Medias Res 2017/6. 105–145.
- FINGER, August: Das Strafrecht. C. Heymann, Berlin, 1902.
- FINGER, August: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. C. Heymann, Berlin, 1904.
- FINGER, August: Das Strafrecht I-II. C. Heymann, Berlin, 1910.
- FINGER, August: Begriff der Gefahr und Gemeingefahr im Strafrecht. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 230–250.
- FINKEY Ferenc: A motívumok értékesítése a legújabb büntető törvényjavaslatokban. Pfeifer F., Budapest, 1910.
- FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill, Budapest, 1914.
- FINKEY Ferenc: Az új sajtótörvény – 1914: XIV. tc. Grill, Budapest, 1923.
- FLESCHE, Karl: Zur Lehre von der Rechtmässigkeit der Amtsausübung beim Widerstand gegen die Staatsgewalt. C. & J. Goeller, Strasbourg, 1906.
- FRANK, Reinhard: Über den Aufbau des Schuldbegriffs. A. Töpelmann, Giessen, 1907.
- FRANK, Reinhard: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich nebst dem Einführungsgesetz. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1925.
- FRÁTER Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai (1854–1949). In: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai – Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae 70. MTA, Budapest, 1974.
- FREUDENTHAL, Berthold: Die Nothwendige Theilnahme am Verbrechen. In: Strafrechtliche Abhandlungen 37. Schletter, Breslau, 1901.
- FREUDENTHAL, Berthold: Schuld und Vorwurf im geltenden Strafrecht – Zugleich ein Beitrag zur Kritik des Entwurfes zu einem Deutschen Strafgesetzbuch von 1919. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1922.
- FREUND, Karl Heinrich: Die strafumfasste Nachtat. Giers, Dortmund, 1932.
- FUHSE, Wilhelm: Militärstrafgesetzbuch. G. Stille, Berlin, 1926.
- FUJISAWA, Rennosuke: Japanisches Militär-Strafgesetzbuch vom 9. April 1908. J. Guttentag, Berlin, 1911.
- GÁBOR Gyula: Tanulmányok a katonai büntetőjogról. Grill, Budapest, 1901.
- GEMMINGEN, Hans Dieter: Die Rechtswidrigkeit des Versuchs. In: Strafrechtliche Abhandlungen 306. Schletter, Breslau, 1933.
- GERLAND, Heinrich: Entscheidungen des Reichsmilitärgerichts. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 1904/45. 429–471.
- GERLAND, Heinrich: Deutsches Reichsstrafrecht ein Lehrbuch. W. de Gruyter, Berlin, 1922.
- GERLAND, Heinrich: Grundfragen des Strafrechts. F. Vahlen, Berlin, 1922.
- GERŐ Gyula: Fegyverhasználat a becsület védelmére. Magyar Katonai Közlöny 1930/9. 804–822., 1930/10. 948–971.
- GEYER, August: Philosophische Einleitung in die Rechtswissenschaften. In: Encyclopädie der Rechtswissenschaft IV. Duncker & Humblot, München-Lipscse, 1914. 1–96.
- GIRGINOFF, Alexander: Der bindende Befehl im Strafrecht. R. Noske, Borna-Lipscse, 1904.
- GLASER, Julius: Gesammelte kleinere juristische Schriften – Kleinere Schriften über Strafrecht und Strafprozess. Tendler, Bécs, 1883.
- GOEHR, Otto: Das „mildeste Gesetz“ im Sinne des § 2. Abs. 2. Reichsstrafgesetzbuchs – Eine strafrechtliche Untersuchung. J. H. E. Heitz, Strasbourg, 1897.
- GOEHR, Otto: Der Rechtsfrieden – Als besonderes Rechtsgut im modernen Strafrechtssystem und seine Stellung im geltenden Reichsstrafrecht. Trübner, Strasbourg, 1900.
- GOLDSCHMIDT, James: Ungerechtfertigter Vollstreckungsbetrieb – Ein Beitrag zur Lehre von den Vollstreckungsgrundlagen. In: Fischers Abhandlungen zum Privatrecht und Zivilprozess XX. 3. C. H. Becksche, München, 1910.
- GOMBOCZ Zoltán: A magyar történeti nyelvtan vázlata IV. Danubia, Pécs, 1926.
- GOMBOCZ Zoltán – MELICH János: Magyar etymologiai szótár I. MTA, Budapest, 1914.
- GÖTTLER, Joseph: System der Pädagogik im Umriss. J. Kosel & F. Pustet, München, 1932.
- GRÜNHUT, Max: Methodische Grundlagen der heutigen Strafrechtswissenschaft. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 1–32.

- GUGGENHEIMER, Emil: Irrthum des Thäters in Bezug auf die Rechtmäßigkeit der Amtsausübung beim Vergehen des Widerstandes gegen die Staatsgewalt. Rieger, München, 1883.
- GUHT, August Adolf: Misshandlung Untergebener nach Militärstrafrecht. R. Noske, Borna-Lipce, 1908.
- G. VASS István: Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei 1944. december 23. – 1947. május 31. In.: A Magyar Országos Levéltár segédletei 11. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2003.
- HAEGER, Walther: Die Stellung des § 49. a) im System des Reichsstrafgesetzbuchs. G. Reimer, Berlin, 1903.
- HAFTER, Ernst: Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts I. – Allgemeiner Teil. J. Springer, Berlin, 1926.
- HÄJDECKI, Alexander: Officiers-Standes-Privilegien – System und Praxis des geltenden Officiersrechtes der k.u.k. bewaffneten Macht. M. Perles, Wien, 1897.
- HAMMELEY, Karl: Die Kollektivbeleidigung – Beleidigung von Personengesamtheiten und von Einzelpersonen durch Gesamtbezeichnung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 121. Schletter, Breslau, 1910.
- HÄLSCHNER, Hugo: Das Gemeine deutsche Strafrecht I. Marcus, Bonn, 1881.
- HÄLSCHNER, Hugo: Das Gemeine deutsche Strafrecht II. 2. Marcus, Bonn, 1887.
- HECKER, Karl: Lehrbuch des Deutschen Militärstrafrechts. F. Enke, Stuttgart, 1887.
- HEGLER, August: Die Merkmale des Verbrechens. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1915/1. 184–232.
- HEGLER, August: Subjektive Rechtswidrigkeitsmomente im Rahmen des allgemeinen Verbrechensbegriffs. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 251–338.
- HEIL FAUSZTIN: A lopás fogalma és lényeges ismérvei I-II. Ügyvédek Lapja, Budapest, 1911.
- HEILBORN, Paul: Der Landfriedensbruch nach dem Reichsstrafgesetzbuch. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1898/1. 161–228.
- HELD, Kurt: Der Widerstand gegen die Staatsgewalt – Geltendes und künftiges Recht. In: Strafrechtliche Abhandlungen 313. Schletter, Breslau, 1933.
- HELLER Erik: A hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XL. T.-cikk. Wessely & Horváth, Pécs, 1916.
- HELLER Erik: Községi képviselőtestületi tag által a képviselőtestületi ülésen egy indítvány bírálataképpen tett ez a kijelentés: „Ez azért van, hogy az urak élhessenek”, nem meríti ki az osztály elleni izgatás tényálladékat. Büntető Jog Tára 1923/2. 17–19.
- HELLER Erik: A magyar büntetőjog tankönyve I. Szent István Társaság, Szeged, 1931.
- HELMKE, Ludwig Friedrich Johannes: Der Begriff der Gewalt im Reichsstrafgesetzbuch. In: Strafrechtliche Abhandlungen 6. Schletter, Breslau, 1895.
- HERBST, Eduard: Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechts – Mit Rücksicht auf die Bedürfnisse des Studiums und der Anwendung. Manz, Bécs, 1882.
- HERZ, Paul – ERNST, Georg: Militär-Strafgesetzbuch für das deutsche Reich. F. Vahlen, Berlin, 1908.
- HERZ, Paul – ERNST, Georg: Militär-Strafgesetzbuch für das deutsche Reich. F. Vahlen, Berlin, 1914.
- HERZBRUCH, Arnd: Entwurf eines deutschen Militärstrafgesetzbuchs. Elwert, Marburg, 1933.
- HESS, Robert: Die strafbare Unterlassung der Anzeige nach § 139. des Strafgesetzbuchs. Schletter, Breslau, 1892.
- HETZEL, Wilhelm: Die Untersuchungshaft nach deutschem, österreichischem, französischem und englischem Rechte. In: Strafrechtliche Abhandlungen 26. Schletter, Breslau, 1899.
- HILLER, Karl: Die Rechtmäßigkeit der Amtsausübung im Begriffe des Vergehens der Widersetzlichkeit. Stahel, Würzburg, 1873.
- HIRSCHBERG, Max: Die Schutzobjekte der Verbrechen speziell untersucht an den Verbrechen gegen den Einzelnen – Eine konstruktivdogmatische Studie, zugleich ein Beitrag zur Strafrechtsreform. In: Strafrechtliche Abhandlungen 113. Schletter, Breslau, 1910.
- HIRSCHMANN Nándor: A Pozsonyi Ágostai Hitvallású Evangélikus Líceum értesítője az 1914/1915-iki iskolai évről. Wigand K. F. Könyvnyomdája, Pozsony, 1915.
- HIRSCHMANN Nándor: A Pozsonyi Ágostai Hitvallású Evangélikus Líceum értesítője az 1915/1916-iki iskolai évről. Grafikai Műintézet Wigand F. K., Pozsony, 1916.
- HIRSCHMANN Nándor: A Pozsonyi Ágostai Hitvallású Evangélikus Líceum értesítője az 1916/1917-iki iskolai évről. Grafikai Műintézet Wigand F. K., Pozsony, 1917.
- HOFHEINZ, Karl Camill: Verletzung und Gefährdung als Kriterien der Zweiteilung im Systeme der strafbaren Handlungen. In: Strafrechtliche Abhandlungen 79. Schletter, Breslau, 1908.
- HOLTZENDORFF, Franz: Handbuch des deutschen Strafrechts III. Habel, Berlin, 1872.
- HONIG, Richard: Die Einwilligung des Verletzten. J. Bensheimer, Mannheim, 1919.
- HONIG, Richard: Studien zur juristischen und natürlichen Handlungseinheit – Zugleich ein Beitrag zur Strafrechtsreform. J. Bensheimer, Mannheim, 1925.
- HONIG, Richard: Strafbare Vor- und Nachtat. Deichert, Lipcse, 1927.
- HÖPFNER, Wilhelm: Einheit und Mehrheit der Verbrechen – Eine strafrechtliche Untersuchung II. F. Vahlen, Berlin, 1908.
- HUGO, Victor: Les misérables. Nelson, Paris, 1933.
- IRK Albert: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája. Dunántúl, Pécs, 1926.
- IRK Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl, Pécs, 1928.
- ISAÁK Gyula: A büntettekről és vétségekről szóló Büntető Törvénykönyv (1878. évi V. törvénycikk) és a büntetteket és vétségeket megállapító újabb törvényes rendelkezések. Grill, Budapest, 1926.
- JHERING, Rudolf: Der Zweck im Recht. Breitkopf, Lipcse, 1904.
- JILLY László: Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv – 1930:II. törvénycikk. Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt., Pécs, 1933.

- JUNK, Ernst: Das Verbrechen im Kriege – Kriminalpsychologische und kriminalstatistische Denkwürdigkeiten aus dem Weltkriege. K. Harbauer, Bécs-Lipce, 1920.
- KADECKA, Ferdinand: Abschnitt 11 bis 13. In: Reform des strafrechts kritische besprechung des amtlichen entwurfs eines Allgemeinen deutschen strafgesetzbuchs, auf veranlassung der deutschen landesgruppe der Internationalen kriminalistischen vereinigung. W. de Gruyter, Berlin-Lipce, 1926. 271–289.
- KANTOROWICZ, Hermann: Tat und Schuld. Orell Füssli, Zürich-Lipce, 1933.
- KARDOS Sándor: Devcséri Schultheisz Emil. In: A Debreceni Tudományegyetem Jogtanárai (1914-1949) I. (szerk.: P. Szabó Béla, Madai Sándor), Lícium-Art, Debrecen, 2004.
- KASSEL, Paul: Die erfolglose Anstiftung. R. Noske, Borna-Lipce, 1908.
- KATZENSTEIN, Richard: Der Agent Provocateur vom Standpunkt des R.St.G.Bs. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1901/1. 374–439.
- KAUSER Lipót: Az érdekkutatásról – Magánjogi tanulmány. Magánkiadás, Budapest, 1937.
- KÄCKELL, Lothar: Die Bedeutung des Strafgesetzbegriffes in der Lehre von der strafrechtlichen Rückwirkung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 187. Schletter, Breslau, 1915.
- KELLER, Conrad: Militärstrafgesetzbuch für das Deutsche Reich – Unter Berücksichtigung der Motive und Reichstagsverhandlungen. Weidmann, Berlin, 1873.
- KELLER, Conrad: Erläuterungen zu den Kriegsartikeln für das Heer und die Deutsche Marine – Unter Bezugnahme auf die entsprechenden Bestimmungen des Militärstrafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Nicolai, Berlin, 1877.
- KELSEN, Hans: Hauptprobleme der Staatsrechtslehre – Entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1923.
- KERN, Eduard: Die systematische Abgrenzung der Verbrechenselemente bei der Beleidigung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 144. Schletter, Breslau, 1912.
- KERN, Eduard: Die Äußerungsdelikte. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1919.
- KERN, Eduard: Die Beleidigung. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 335–364.
- KESSLER, Richard: Rechtsgut oder rechtlich geschütztes Interesse oder subjektives Recht? – Ein Beitrag zur Lehre vom Objekt des Verbrechens betitelter Aufsatz. Der Gerichtssaal 1887/39. 94–127.
- KIESOW, Wilhelm – ZWIEGERT, Erich: Gesetz zum Schutze der Republik (1922. 07. 21) – Nebst den Ausführungsverordnungen des Reichs. J. Bensheimer, Mannheim, 1923.
- KIPOURIDY, Solon: Das Verbrechen der Masse – Ein Beitrag zur Lehre von der strafrechtlichen Verantwortlichkeit bei Massenverbrechen. In: Strafrechtliche Abhandlungen 245. Schletter, Breslau, 1928.
- KIRÁLY Ferenc: Katonai büntetőjogi döntvénytár – Gyűjtemény a m. kir. honvéd törvényszék jogegységi, elvi- és gyakorlati jelentőségű határozataiból. Jakab M. H. Könyvnyomdai Műintézet, Budapest, 1941.
- KITZINGER, Friedrich: Die Verhinderung strafbarer Handlungen durch Polizeigewalt. C. H. Beck, München, 1913.
- KLEEMANN, Franz: Genesis und Thatbestand der Militär-Delict. Seidel & Sohn, Wien, 1902.
- KLEINEBERG, Julius: Die Drohung als Mittel zur Begehung strafbarer Handlungen. R. Noske, Borna-Lipce, 1907.
- KLEINFELLER, Georg: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts I. O. Liebmann, Berlin, 1908.
- KNOTH, Johannes Paul: Der Strafzweck im Militärstrafrecht. M. Dittert, Drezda, 1935.
- KOHLER, Josef: Internationales Strafrecht. F. Enke, Stuttgart, 1917.
- KOLLMANN, Horst: Die Lehre von der Erpressung nach deutschem Recht. J. Guttentag, Berlin, 1910.
- KOPPMANN, Clemens – WEIGEL, Gottlob: Kommentar zum Militär-Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. C. H. Beck, München, 1903.
- KORNIS Gyula: A pszichológia és logika elemei középiskolások számára. Franklin, Budapest, 1926.
- KORNIS Gyula: A pszichológia és logika elemei középiskolások számára. Franklin, Budapest, 1927.
- KOVÁTS Andor – TEGHZE Gyula: [...] jelentései Schultheisz Emil m. kir. százados-hadbírónak a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetemen a katonai büntetőjog c. tárgykörből kért magántanárra képzése tárgyában beadott munkáiról. Városi Nyomda, Debrecen, 1937.
- KÖBNER, Otto: Die Massregel der Einziehung – Nach dem Reichsstrafgesetzbuche und der Nachdruckgesetzgebung. Fischer, Jena, 1892.
- KÖHLER, August: Die Grenzlinien zwischen Idealkonkurrenz und Gesetzeskonkurrenz – Eine strafrechtliche Untersuchung. C. H. Beck, München, 1900.
- KÖHLER, August: Deutsches Strafrecht. Veit & Comp., Lipce, 1917.
- KÖSTLIN, Christian Reinhold: System des deutschen Strafrechts. H. Laupp, Tübingen, 1885.
- KRAUS, Herbert: Masse und Strafrecht. Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform 1910/1. 24–37.
- KRIEGSMANN, Hermann: Mittäterschaft und Raufhandel seit Feuerbach. In: Strafrechtliche Abhandlungen 80. Schletter, Breslau, 1907.
- KRÖLL, Karl: Die Bedeutung des Befehls nach Militärstrafrecht. Breslauer Genossenschafts-Buchdruckerei, Breslau, 1904.
- KUHLMAN, Gustav: Der § 49. a) des Reichsstrafgesetzbuches. In: Strafrechtliche Abhandlungen 143. Schletter, Breslau, 1912.
- LE BON, Gustave: A tömegek lélekana. Franklin, Budapest, 1913.
- LEFFMANN, Ernst – SEVERING, Carl: Gesetz zum Schutze der Republik. J. Bensheimer, Mannheim, 1931.
- LEHMANN, Rudolf: Die Militärstrafgerichtsordnung und die kommende Erneuerung des allgemeinen Strafverfahrensrechtes. In: Wehrstrafrecht und allgemeines Strafrecht – Ihre wechselseitigen Beziehungen zueinander – Beiträge zur Rechtserneuerung II. V. Decker, Berlin, 1936. 78–107.

- LELEWER, Georg: Grundriss des Militärstrafrechts. Duncker & Humblot, Lipcse, 1909.
- LELEWER, Georg: Grundriss des Militärstrafrechts. Druck und Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, Bécs, 1927.
- LIEPMANN, Rudolf: Die polizeilichen Aufgaben der Deutschen Wehrmacht. In: Leipziger rechtswissenschaftliche Studien 16. T. Weicher, Leipzig, 1926.
- LIPPS, Theodor: Vom Fühlen, Wollen und Denken – Versuch einer Theorie des Willens. Schriften der Gesellschaft für Psychologische Forschung 13–14. J. A. Barth, Lipcse, 1926.
- LISZT, Franz: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. J. Guttentag, Berlin, 1891.
- LISZT, Franz: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. J. Guttentag, Berlin, 1905.
- LISZT, Franz: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. J. Guttentag, Berlin, 1914.
- LISZT, Franz – SCHMIDT, Eberhard: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. W. de Gruyter, Berlin, 1922.
- LISZT, Franz – SCHMIDT, Eberhard: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. W. de Gruyter, Berlin, 1927.
- LOBE, Adolf: Die Gesetzgebung des Reiches und der Länder zum Schutze der Republik. O. Liebmann, Berlin, 1922.
- LOBE, Adolf – ROSENBERG, Werner – EBERMAYER, Ludwig: Reichs-Strafgesetzbuch – Nach seinen Abänderungen durch die neueste Gesetzgebung. W. de Gruyter, Berlin, 1922.
- LOEB, Wilhelm: Der Versuch im Reichsstrafgesetzbuch und im Vorentwurf. In: Strafrechtliche Abhandlungen 176. Schletter, Breslau, 1913.
- LOEWER, Albrecht: Das Wesen des Massenverbrechens – Eine rechtswissenschaftliche Untersuchung. Reuss & Itta, Konstanz, 1927.
- LORENZ, Karl – HAEGER, Walther: Neuere Militärstrafrecht. F. Vahlen, Berlin, 1917.
- LORSCH, Willi: Angegriffene, Destinatäre und Gedankenträger bei der Beleidigung. Heydt, Hanau, 1904.
- LOTZE Hermann: Mikrokosmos – Ideen zur Naturgeschichte und Geschichte der Menschheit I. Hirzel, Lipcse, 1880.
- Lőw Tóbiás: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntetékéről és vétségekről (1878:V. t.c.z.) és teljes anyaggyűjteménye I-II. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1880.
- LUTZ, Fritz: Der Begriff der Öffentlichkeit im Reichsstrafgesetzbuch und in den strafrechtlichen Nebengesetzen des deutschen Reichs. In: Strafrechtliche Abhandlungen 36. Schletter, Breslau, 1901.
- MAERKER, Heinz: Der soziologische Begriff des Rechts und des Unrechts. Der Gerichtssaal 1927/95. 272–282.
- MARKÓ György: A Honvédelmi Minisztérium szervezete 1945–1956. In: A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. Argumentum, Budapest, 2011.
- MAUPASSANT, Guy: Sur l'eau. C. Marpon et E. Flammarion, Paris, 1888.
- MAYER, Alfred: Zur Entwicklung der Rottendelikte. Friedmann, Wiesbaden, 1913.
- MAYER, Hellmuth: Der bindende Befehl im Strafrecht. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 598–621.
- MAYER, Hellmuth: Das Strafrecht des deutschen Volkes. F. Enke, Stuttgart, 1936.
- MAYER, Max Ernst: Die schuldhafte Handlung und ihre Arten im Strafrecht – Drei Begriffsbestimmungen. C. L. Hirschfeld, Lipcse, 1901.
- MAYER, Max Ernst: Die allgemeinen Strafschärfungsgründe des deutschen Militär-Strafgesetzbuches. C. L. Hirschfeld, Lipcse, 1903.
- MAYER, Max Ernst: Über das Verbrechen des militärischen Aufruhrs – Zum Urteil des Kriegsgerichts in Dessau. Deutsche Juristen-Zeitung. 1905/10. 55–58.
- MAYER, Max Ernst: Der Aufruhr. In: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts – Besonderer Teil I. O. Liebmann, Berlin, 1906. 514–531.
- MAYER, Max Ernst: Deutsches Militärstrafrecht I-II. G. J. Göschen, Lipcse, 1907.
- MAYER, Max Ernst: Zur Abgrenzung des Militärdisziplinarstrafrechts vom Kriminalstrafrecht. Deutsche Juristen-Zeitung 1907/15. 851–857.
- MAYER, Max Ernst: Der rechtswidrige Befehl des Vorgesetzten. In: Aus der Festschrift, Paul Laband gewidmet von der rechts- und staatswissenschaftlichen Fakultät der Kaiser-Wilhelms-Universität Strassburg. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1908. 121–162.
- MAYER, Max Ernst: Moderne Rechtsprobleme. Deutsche Juristen-Zeitung 1908/15. 885–886.
- MAYER, Max Ernst: Der allgemeine Teil des deutschen Strafrechts. Winter, Heidelberg, 1923.
- MAYER, Otto: Die Notwehr und die Zusammenrottung im Militärstrafrecht. Zeitschrift für Rechtspflege in Bayern 1905/3. 73–77.
- MAYER, Otto: Erörterungen aus der militärstrafrechtlichen Theorie und Praxis. F. Vahlen, Berlin, 1908.
- MEISS, Hans: Die Stellung der Wachen im schweizerischen Militärstrafrecht, unter Berücksichtigung fremder Rechte, insbesondere des Deutschen. Leemann, Zürich, 1919.
- MENDELÉNYI László: A perorvoslatok és a felsőbíróságok előtti eljárás – A Bp. XX. Fejezete. Athenaeum, Budapest, 1930.
- MENNEN, Josef: Probleme des Polizeirechts. Lechte, Emsdetten, 1930.
- MEREZHKOVSKY, Dmitry Sergeyevich: Auf dem Wege nach Emmaus. R. Piper, München, 1919.
- MERKEL, Adolf: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. F. Enke, Stuttgart, 1889.
- MERKEL, Paul: Anstiftung und Beihilfe. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 134–160.
- MEZGER, Edmund: Die subjektiven Unrechtselemente. Der Gerichtssaal 1924/89. 207–314.
- MEZGER, Edmund: Vom Sinn der strafrechtlichen Tatbestände. In: Festschrift für Ludwig Traeger zum 70. Geburtstage. G. Stille, Berlin, 1926. 187–230.
- MEZGER, Edmund: Strafrecht – Ein Lehrbuch. Duncker & Humblot, München-Lipcse, 1931.

- Militärische Erörterungen des preussischen Kammern der Session 1850/51. Mittler & S., Berlin, 1851.
- MISCH, Ludwig: Der strafrechtliche Schutz der Gefühle. In: Strafrechtliche Abhandlungen 133. Schletter, Breslau, 1911.
- MOEBIUS, Walter: Die polizeilichen Aufgaben der bewaffneten Macht. R. Noske, Borna-Lipscse, 1914.
- MÜLLER, Kurt: Gewalt und verwandte Begriffe im Reichsstrafgesetzbuche. Frensdorf, Berlin 1913.
- NAGLER, Johannes: Die Teilnahme am Sonderverbrechen – Ein Beitrag zur Lehre von der Teilnahme. Engelmann, Lipscse, 1903.
- NAGLER, Johannes: Die Jagdwilderei. In: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts – Besonderer Teil VIII. O. Liebmann, Berlin, 1906. 417–496.
- NAGLER, Johannes: Das Verbrechen der Menge. Der Gerichtssaal 1927/95. 157–219.
- NAGLER, Johannes: Der Begriff der Rechtswidrigkeit. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 339–358.
- NAGY Ferenc: Schultheisz Emil és Fonyó Antal életútjáról és munkásságáról. Jogtudományi Közlöny 2001/1. 48–52.
- NANZ, Hans: Befehlsmäßigkeit und Gehorsamspflicht im Schweiz – Militärstrafrecht und Berücksichtigung des deutschen Militärstrafgesetzbuches. E. Meyer, Männedorf, 1916.
- NÄUMANN, Otto: Wachen, militärische. In: Handwörterbuch des Militärrechts. Greifer, Rastatt, 1912. 859–861.
- NELIS, Heinrich-Josef: Die Autorität als pädagogisches Problem. Diesterweg, Frankfurt, 1934.
- NISSEN, Adolph: Die Einziehung. K. H. Trübner, Strassbourg, 1887.
- NOSTITZ-WALLWITZ, Benno: Das militärische Delikt des Ungehorsams. Veit, Lipscse, 1906.
- OETKER, Friedrich: Rechtsgüterschutz und Strafe. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1897/1. 493–589.
- OETKER, Friedrich: Notwehr und Notstand. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 359–388.
- OLSHAUSEN, Justus: Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich I. F. Vahlen, Berlin, 1916.
- OLSHAUSEN, Justus: Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich I. F. Vahlen, Berlin, 1927.
- OPPENHEIM, Lassa Francis Lawrence: Die Objekte des Verbrechens. Benno Schwabe, Basel, 1894.
- OPPENHOFF, Friedrich: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich – Nebst dem Einführungs-Gesetze vom 31. Mai 1870 und dem Einführungs-Gesetze für Elsass-Lothringen vom 30. August 1871. G. Reimer, Berlin, 1901.
- ORTLOFF, Hermann: Aufforderung und Sich-Erbieten zur Begehung eines Verbrechens und deren Annahme. Der Gerichtssaal 1905/67. 225–244.
- PELLISCHEK-WILSDORF, Otto: Handbuch des Militärstrafgesetzes über Verbrechen und Vergehen vom 15. Jänner 1855, bei besonderer Berücksichtigung der Konvergenzen und Differenzen der militär- und zivilstrafrechtlichen Bestimmungen samt den einschlägigen Gesetzen und Verordnungen. Manz, Bécs, 1914.
- PICARD, Jacob: Die friedengefährdende Klassenverhetzung. Frensdorf, Berlin, 1914.
- PINCZÉS Zoltán: Csendőrség és a közigazgatás. In: A mai magyar közigazgatás – Az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1936. 407–420.
- PLAGGE, August: Unterlassene Verhinderung von Verbrechen. W. F. Kästner, Göttingen, 1896.
- POLLACSEK, Karl: Der Aufruhr im deutschen Strafrecht. Blanke, Berlin, 1913.
- PRELOGG József: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Engel Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1916.
- REDSLOB, Robert: Die persönlichen Eigenschaften und Verhältnisse, welche die Strafbarkeit erhöhen oder vermindern, dargestellt nach deutschem und französischem Recht. In: Strafrechtliche Abhandlungen 97. Schletter, Breslau, 1909.
- REICHEL, Hans Friedrich: Gesetz und Richterspruch – Zur Orientierung über Rechtsquellen- und Rechtsanwendungslehre der Gegenwart. Orell Füssli, Zürich, 1915.
- REIRING, Hugo: Autorität und Freiheit als Prinzipien der Charakterbildung. Helios, Münster, 1931.
- RITTAU, Martin: Militärstrafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 16. Juni 1926. – Mit besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Reichsmilitärgerichts und des Reichsgerichts in Strafsachen. Kameradschaft, Berlin 1926.
- RITTAU, Martin: Militärstrafgesetzbuch in der Fassung der Verordnung vom 10. Oktober 1940. – Mit Einführungsgesetz und Kriegssonderstrafrechtsverordnung. W. de Gruyter, Berlin, 1941.
- RIETTER, Theodor: Strafbarkeitsbedingungen. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 1–26.
- RISSOM, Karl: Notwehr und Waffengebrauch des Militärs. F. Vahlen, Berlin, 1906.
- RISSOM, Karl – ROMEN, Anton: Militärstrafgesetzbuch für das Deutsche Reich. J. Guttentag, Berlin, 1918.
- ROHLAND, Woldemar: Die Gefahr im Strafrecht. C. Mattiesen, Dorpat, 1888.
- ROSENFELD, Ernst Heinrich: Verbrechen und Vergehen gegen die persönliche Freiheit. In: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts – Besonderer Teil V. O. Liebmann, Berlin, 1905. 385–497.
- ROSENFELD, Ernst Heinrich: Mittäterschaft und Beihilfe bei subjektiv gefärbter Ausführungshandlung. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 161–187.
- ROSIN, Heinrich: Der Begriff der Polizei und der Umfang des polizeilichen Verfügungs- und Ordnungsrechts in Preussen. C. Heymann, Berlin, 1895.
- ROTERMUND, Gustav: Kommentar zum Militärstrafgesetzbuch für das deutsche Reich. Helwing, Hannover, 1911.
- RÖHRICHT, Wolfgang: Die rechtliche Natur der Anstiftung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 163. Schletter, Breslau, 1913.
- SAUER, Wilhelm: Die Ehre und ihre Verletzung – Kritische Untersuchungen über Tatbestand und Rechtswidrigkeit der Beleidigung mit besonderer Rücksicht auf die deutsche Strafrechtsreform. In: Abhandlungen des kriminalistischen Instituts an der Universität Berlin 3. II. 1. J. Guttentag, Berlin, 1915.

- SAUER, Wilhelm: Grundlagen des Strafrechts nebst Umriss einer Rechts- und Sozialphilosophie. W. de Gruyter, Berlin-Lipscse, 1921.
- SAUER, Wilhelm: Kausalität und Rechtswidrigkeit der Unterlassung. J. C. B. Mohr, Tübingen 1930.
- SAUERMAN, Karl: Der Versuch als „delictum sui generis“. In: Strafrechtliche Abhandlungen 227. Schletter, Breslau, 1927.
- SCHAUFELBERGER, Paul: Die militärischen Delikte der Meuterei und des Aufruhrs nach deutschem und schweizerischem Militärstrafrecht. Trüb und Keller, Bern, 1924.
- SCHULER, Max: Der Formalismus in der Ethik und die materiale Werthetik – Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus. Neimeyer, Halle, 1927.
- SCHLESINGER, Martin Ludwig: Der Aufruhr. In: Strafrechtliche Abhandlungen 52. Schletter, Breslau, 1904.
- SCHILLER, Friedrich: Wallenstein halála. Franklin, Budapest, 1883.
- SCHMIDT, Eberhard: Militärstrafrecht. J. Springer, Berlin, 1936.
- SCHÖTENSACK, August: Verbrechenversuch. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. II. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 55–73.
- SCHREIBER, Rudolf: Täterschaft und Teilnahme bei Straftaten, die aus physischen Gründen nur von bestimmten Personen begangen werden können. In: Strafrechtliche Abhandlungen 172. Schletter, Breslau, 1913.
- SCHULTHEISZ Emil: A parancs folytán elkövetett büntetendő cselekmény. Miskolci Jogászetel 1925/12. 6–7.
- SCHULTHEISZ Emil: A kísérlet az új német büntetőtörvénykönyv tervezetében. Jogtudományi közlöny 1927/3. 24–25.
- SCHULTHEISZ Emil: A részesség a katonai büntetőtörvénykönyv tervezetében. Magyar Jogi Szemle 1929/9. 342–346.
- SCHULTHEISZ Emil: A katonai büntetőtörvény (1930. évi II. törvénycikk) magyarázata. I. Kötet – Általános rész. Politzer, Budapest, 1931.
- SCHULTHEISZ Emil: A tisztelet mellőzésének három tényálladéka. Magyar Jogi Szemle 1932/8. 249–253.
- SCHULTHEISZ Emil: A lovasias elégtételkérésnek katonai büncselekményt képező esete. Magyar Katonai Szemle 1932/2. 72–78.
- SCHULTHEISZ Emil: A büncselekmény elkövetésére irányuló katonai parancs. In: Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére. Pallas, Budapest, 1933. 199–206.
- SCHULTHEISZ Emil: A magyar katonai büntetőjog rövid vázlata. In: Angyal Szeminárium Kiadványai 28. Attila Nyomda, Budapest, 1934.
- SCHULTHEISZ Emil: Gyanúsított igazolási kötelezettsége fölfebbvalójával szemben. Magyar Katonai Szemle 1940/1. 782–785.
- SCHULTHESS, Carl: Desertion und Teilnahme an der Desertion durch Zivilpersonen – Nach deutschem und schweizerischem Recht. Magánkiadás, Zürich, 1909.
- SCHUPPE, Wilhelm: Grundzüge der Ethik und Rechtsphilosophie – Das metaphysische Motiv und die Geschichte der Philosophie im Umriss. Müller, Saarbrücken, 1881.
- SCHÜTZE, Theodor Reinhold: Die nothwendige Theilnahme am Verbrechen zugleich ein Beitrag zur Läuterung der gesammten Lehre von der Verbrechermehrheit. Gebhardt, Lipscse, 1869.
- SCHWARTZ, Ernst: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich – Mit Kommentar. J. Springer, Berlin-Heidelberg, 1914.
- SCHWINGE, Erich: Der Methodenstreit in der heutigen Rechtswissenschaft. L. Röhrscheid, Bonn, 1930.
- SCHWINGE, Erich: Teleologische Begriffsbildung im Strafrecht – Ein Beitrag zur strafrechtlichen Methodenlehre. In: Bonner rechtswissenschaftliche Abhandlungen 14. L. Röhrscheid, Bonn, 1930.
- SCHWINGE, Erich: Militärstrafgesetzbuch. Junker & Dünhaupt, Berlin, 1936.
- SCHWINGE, Erich: Soldatischer Gehorsam und Verantwortung. N. G. Elwert, Marburg, 1939.
- SCHWINGE, Erich: Militärstrafgesetzbuch. In: Kommentare zum deutschen Reichsrecht 1. Junker & Dünhaupt, Berlin, 1940.
- SCHWINGE, Erich – ZIMMERL, Leopold: Wesensschau und konkretes Ordnungsdenken im Strafrecht. L. Röhrscheid, Bonn, 1937.
- SEMLER, Paul: Wehrgesetz vom 23. März 1921 in der Fassung des Gesetzes zur Abänderung des Wehrgesetzes vom 18. 16. 1921. G. Stilke, Berlin, 1921.
- SEMLER, Paul – SENFTLEBEN, Otto: Wehrgesetz – Wehrgesetz vom 21. Mai 1935. G. Stilke, Berlin, 1936.
- STIEBER, Siegfried: Die Massenseele. Globus, Drezda-Lipscse, 1918.
- SIEVERTS, Rudolf: Beiträge zur Lehre von den subjektiven Unrechtselementen im Strafrecht. W. de Gruyter, Hamburg, 1934.
- SIGHELE, Scipio – KURELLA, Hans: Psychologie des Aufbaus und der Massenverbrechen. Reissner, Drezda-Lipscse, 1897.
- SIMONYI Zsigmond: A helyes magyarság szótára – A hibás kifejezések, a kerülendő idegen szók s a helyesírási kétségek jegyzéke. Singer & Wolfner, Budapest, 1914.
- STAUD Miklós: Az igazságról. Jogállam 1922/6. 169–176.
- STENGLEIN, Melchior: Die strafrechtlichen Nebengesetze des Deutschen Reiches. O. Liebmann, Berlin, 1903.
- STOCK, Ulrich: Die militärische Gerichtsverfassung und ihr Verhältnis zur allgemeinen Gerichtsbarkeit. In: Wehrstrafrecht und allgemeines Strafrecht – Ihre wechselseitigen Beziehungen zueinander – Beiträge zur Rechtserneuerung II. V. Decker, Berlin, 1936. 108–140.
- STÖRRING, Gustav: Psychologie des menschlichen Gefühlslebens. Cohen, Bonn, 1916.
- STRANSKY, Erwin: Subordination, Autorität, Psychotherapie – Eine Studie von Standpunkt des klinischen Empirikers. J. Springer, Bécs, 1928.
- STREIT, Georg: Die Widersetzung gegen die Staatsgewalt. C. Heymann, Berlin, 1892.
- STUTTE, Johannes: Comploit und Bande. Universität Jena – Dissertation, Tübingen, 1886.
- SZABÓ István: Adalékok a katonai igazságszolgáltatás történetéhez 1945–1946. Magánkiadás, Tatabánya, 2017.
- SZABÓ István: Adalékok a katonai igazságszolgáltatás történetéhez 1947–1948. Magánkiadás, Solymár, 2018.
- SZANDTNER Pál: Az alattvalói engedelmisség problémája – Tanulmány a politikából. Láng, Nagyvárad, 1914.

- SZARVAS Gábor – SIMONYI Zsigmond: Magyar nyelvtörténeti szótár III. Hornyánszky, Budapest, 1901.
- SZILÁGYI Arthur Károly: Értekezések a katonai büntetőjog köréből. Grill, Budapest, 1896.
- SZINGER Kornél: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Engel Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1911.
- SZINGER Kornél: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Endrényi Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1912.
- SZINGER Kornél: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Szegedi Városi Főgimnázium értesítője. Engel Lajos Könyvsajtója, Szeged, 1913.
- SZINNYEI József: Magyar tájszótár II. Hornyánszky, Budapest, 1893.
- SZONDY Viktor: Az idegen állami érdekek és a nemzetközi érdekek védelme a büntetőjogban. Magyar Jogi Szemle 1929/6. 209–225.
- SZÖLLÖSSY Alfréd: A rendészet mai feladatai. In: A mai magyar közigazgatás – Az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1936. 397–406.
- SZÖLLÖSSY, Gabriel: Das Militärstrafgesetz. Manz, Bécs, 1914.
- TARDE, Gabriel: La philosophie pénale. A. Storck, Lyon, 1900.
- THIEL, Kasimir: Iniuria und Beleidigung, eine Vorarbeit zur Bestimmung des Begriffes der Beleidigung. In: Strafrechtliche Abhandlungen 61. Schletter, Breslau, 1905.
- THOMA, Richard: Der Polizeibefehl im Badischen Recht – Dargestellt auf rechtsvergleichender Grundlage. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1906.
- THOMSEN, Andreas: Über den Versuch der durch eine Folge qualifizierten Delikte. Lipsius & Tischer, Kiel, 1895.
- THOMSEN, Andreas: Betrachtungen über ein Sammeln der verbrecherischen Motive. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1897/1. 272–302.
- THOMSEN, Andreas: Das deutsche Strafrecht. Struppe & Winckler, Berlin, 1906.
- TOMCSÁNYI Móric: Rendészet, közigazgatás, bírói jogvédelem. In: Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből III. 7. MTA, Budapest, 1929.
- VAIKÓ Pál: A sajtóról szóló törvény magyarázata. Athenaeum, Budapest, 1914.
- VALTA, Richard: Der Aufruhr im bürgerlichen und militärischen Strafrecht. Junge & Sohn, Erlangen, 1907.
- VARGHA Ferenc: Az igazság pszichológiája – Különnyomat a Magyar Jogi Szemle I. évf. 2–5. számából. Globus, Budapest, 1920.
- VÁMBÉRY Ruzssem: Csoport. In: Magyar jogi lexikon II. Pallas, Budapest, 1899. 796–797.
- VÁMBÉRY Ruzssem: Büntetőpolitikai követelések. Politzer, Budapest, 1900.
- VÁMBÉRY Ruzssem: Büntetőjog I. Grill, Budapest, 1913.
- VÁMBÉRY Ruzssem: Büntetőjog II. Grill, Budapest, 1918.
- VOGEL Ákos: A jogos védelem és a tiszt fegyverhasználati joga. Traub B. & Társa Könyvnyomda, Szeged 1930.
- VÖRÖS Ernő: 1930:11. t-c. a katonai büntető törvénykönyvről. Magyar Jogi Szemle 1930/7. 284–287.
- WACHENFELD, Friedrich: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. C. H. Becksche, München, 1914.
- WACHINGER, Michael: Der übergesetzliche Notstand nach der neuesten Rechtsprechung des Reichsgerichtes. In: Festgabe für Reinhard Frank zum 70. Geburtstag am 16. August 1930. I. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. 469–518.
- WALTER, Karl: Die Furcht vor persönlicher Gefahr nach § 49 Absatz 1 des Militärstrafgesetzbuchs. A. Stenzel, Breslau, 1900.
- WEBER, Hellmuth: Zum Aufbau des Strafrechtssystems. Frommann, Jena, 1935.
- WEISL, Ernst Franz: Das Heeres-Strafrecht – Besonderer Teil mit einem alphabetischen Register. W. Braumüller, Bécs, 1910.
- WERFEL, Franz: Barbara oder die Frömmigkeit. Zsolnay, Bécs, 1929.
- WERTHEIMER, Robert: Die Mischgesetze des Deutschen Straf-Gesetzbuchs – Mit besonderer Berücksichtigung ihrer strafrechtlichen und strafprozessualen Behandlung. Schletter, Breslau, 1903.
- WIMMER, Jakob: Normalien-Sammlung für Militär-Gerichte – 5. Kiegészítő füzet. A. Leykam's Erben, Gratz, 1862.
- WINKLER, Ernst: Der Begriff der Gewalt im Strafrecht. In: Strafrechtliche Abhandlungen 85. Schletter, Breslau, 1908.
- WITTE Ernst, Christian: Erörterungen über den § 49. a) des Strafgesetzbuches für das Deutsche Reich. Breslauer Genossenschafts-Buchdruckerei, Breslau, 1886.
- WLASSICS Gyula: A bűnkísérlet és a bevégezett bűncselekmény – A tettesség és részesség tana I. MTA, Budapest, 1885.
- WLASSICS Gyula: A bűnkísérlet és a bevégezett bűncselekmény – A tettesség és részesség tana II. MTA, Budapest, 1887.
- WLASSICS Gyula: A tettesség és részesség tana. MTA, Budapest, 1893.
- WUNDT, Wilhelm: Grundzüge der physiologischen Psychologie II. Engelmann, Lipcse, 1910.
- WUNDT, Wilhelm: Grundriss der Psychologie. Engelmann, Lipcse, 1911.
- WUNDT, Wilhelm: Ethik III. F. Enke, Stuttgart, 1912.
- ZAITZEFF, Leo: Die strafrechtliche Zurechnungsfähigkeit bei Massenverbrechen. In: Juristisch-Psychiatrische Grenzfragen VIII. 6. C. Marhold, Halle, 1912.
- ZIMMERL, Leopold: Zur Lehre vom Tatbestand – Übersehene und vernachlässigte Probleme. In: Strafrechtliche Abhandlungen 237. Schletter, Breslau, 1928.
- ZIMMERL, Leopold: Aufbau des Strafrechtssystems. J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930.
- ZOLA, Émile: Germinal. Révai, Budapest, 1907.



Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 136. esztendejében, 2018-ban.
A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős vezető: Erdős Tamás vezérigazgató
Telefon: 66/887-400
<http://www.gyomaikner.hu>
E-mail: knernyomda@gyomaikner.hu